

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 37 том 4

Одеса
2018

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 3 від 26.12.2018 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **В.Я. Мізецька**

Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Н.П. Михайлюк**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк**, доктор філологічних наук, професор; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова**, доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко**, доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву**, кандидат філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова**, доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець**, доктор філологічних наук, професор; **Т.С. Шевчук**, доктор філологічних наук, професор; **Н.М. Шкворченко**, кандидат філологічних наук, доцент.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2018

© Міжнародний гуманітарний університет, 2018

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Агафонова К. В.,
аспірант

Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов
Національної академії наук України

ЦІЛЬОВА ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМА ЯК СКЛАДНИК СУЧАСНОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена такому явищу сучасної комунікації, як дискурс цільової Інтернет-реклами. У процесі дослідження визначено поняття «Інтернет-дискурс», «Інтернет-реклама», «таргетинг», узагальнено характеристики дискурсу сучасної Інтернет-реклами. Наголошено, що Інтернет-рекламу якісно вирізняють мультимодальність, інтерактивність і гіпертекстуальність. Також розглянуто підходи до визначення терміна «цільова Інтернет-реклама» та зв'язок із термінами «фокусна», «таргетована», «селективна», «контекстна» реклама. Особливу увагу приділено лінгвістичному аналізу зразків цільової онлайн-реклами залежно від типу таргетингу. За допомогою наукових методів лінгвопрагматичного, лексикографічного, семіотичного та дискурс-аналізу проведено дослідження рекламних повідомлень, створених у результаті тематичного, контекстного, географічного та соціально-демографічного таргетингу й опублікованих на веб-сайтах, у соціальній мережі Facebook і пошуковій видачі Google. На основі аналізу виокремлено риси, притаманні фокусним рекламним повідомленням. Зокрема, з'ясовано, що цільова Інтернет-реклама надає перевагу візуальному компоненту, є інтерактивною, використовує емоційно забарвлену лексику, імперативи та прості речення, апелює до позитивних емоцій і бажання зекономити, наслідує інтерфейс веб-сторінки. Підсумовано, що прагматична мета цільової Інтернет-реклами може бути досягнута завдяки попередньому вивченню цільової аудиторії та низки технік вербального й невербального впливу. У перспективі подальшого розгляду та вивчення цієї теми доцільно дослідити лінгвопрагматичні особливості цільової природної (нативної) реклами, а також реклами для різних психографічних груп населення.

Ключові слова: дискурс, Інтернет-дискурс, Інтернет-реклама, рекламна комунікація, цільова Інтернет-реклама, таргетинг.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій призводить до появи дедалі більшої кількості форм комунікації. Натепер Інтернет витіснив традиційні комунікативні середовища на другий план і посів провідне місце в житті людини. Важко уявити сучасну молоду людину, яка б ніколи не перевіряла новини на інформаційних сайтах, не знаходила б необхідну інформацію за допомогою пошукових систем, не відправляла хоча б одного повідомлення в Інтернеті, не здійснила хоча б однієї онлайн-покупки. Так, середньостатистична доросла людина проводить у мережі щонайменше 5,9 годин на день, із них 2 години та 22 хвилини витрачаються на соціальні мережі та сервіси миттєвих повідомлень. Зростання часу, який користувачі проводять онлайн, сприяє популярності мобільних технологій. Усе частіше перевага надається телефонам, планшетах і мобільному Інтернету.

Оскільки Інтернет проник у всі сфери життя, а люди дедалі більше надають перевагу віртуальному спілкуванню,

лінгвісти протягом останніх десятиліть розглядають питання комунікації, опосередкованої електронним каналом, що зумовило виникнення поняття «Інтернет-дискурс». У свою чергу, доступність Інтернету призвела до активного використання мережі рекламодавцями, тому дискурс Інтернет-реклами став невід'ємним складником Інтернет-дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обидві теми активно досліджуються сучасними науковцями. Так, вивченню Інтернет-дискурсу присвячені праці Н.О. Гудзь [4], А.А. Барковича [1] та ін. Вивченню Інтернет-реклами та її цільовій спрямованості, зокрема, приділяють увагу такі дослідники, як І.В. Соколова [7], Л.А. Кочетова [5], А.М. Тулікова [8], Н.Ю. Глинський [3] та ін. Утім недостатньо уваги приділено проблемі дефініції цільової Інтернет-реклами, а також виокремленню характеристик, властивих усім одиницям дискурсу цільової Інтернет-реклами.

У зв'язку з цим головною метою статті вважаємо розгляд особливостей дискурсу англomовної цільової Інтернет-реклами. Для виконання цієї мети необхідно виконати такі завдання: 1) розглянути наявні підходи до визначення термінів «цільова Інтернет-реклама», «таргетинг»; 2) проаналізувати конкретні приклади цільової Інтернет-реклами та на їх основі визначити риси, притаманні цільовій онлайн-рекламі.

Виклад основного матеріалу. Сучасні лінгвісти розглядають Інтернет-дискурс як *мовленнєву діяльність* у сфері комп'ютерно-опосередкованої комунікації, зумовлену форматом Інтернету [1, с. 174], і *сукупність текстів та екстралінгвістичних факторів*, що впливають на їх формування, які продукуються в процесі комунікації, опосередкованої електронними приладами, що мають доступ до мережі Інтернет [4, с. 81].

Значна частка таких текстів створюється під час рекламної комунікації в Інтернеті. Ураховуючи те, що сфера реклами надзвичайно динамічна, негайно реагує на зміни потреб споживачів і перебуває в постійному пошуку нових способів привернути увагу нових покупців і заохотити їх придбати продукт чи послугу, рекламодавці не могли проігнорувати мережу Інтернет. Популярність Інтернету як провідного каналу інформаційного впливу на покупця зумовлена низкою факторів: розвитком кількості постійних Інтернет-користувачів і часу, який вони проводять у мережі; низькою вартістю й високою швидкістю створення Інтернет-публікації порівняно з традиційними медіа; різноманітністю у виборі варіантів реклами; поширенням і вдосконаленням технологій управління Інтернет-рекламою та інструментів для аналітичного вивчення її ефективності.

Як стверджує Н.Ю. Глинський, Інтернет-рекламу визначають як сукупність різних видів реклами, що використовують Інтернет як маркетинговий канал для донесення повідомлення до цільової аудиторії [3, с. 354]. Фактично онлайн-рекла-

ма є засобом збільшення трафіку веб-сторінки, спрямування та доставки маркетингових повідомлень потрібним клієнтам. Дискурс Інтернет-реклами – це комплекс повідомлень, які за своєю природою передбачають поширення інформації про продукт чи послугу, створення позитивного іміджу компанії (брендинг) і продажі як кінцеву мету процесу аргументативного, персуазивного та маніпулятивного впливу на покупця.

Класичні дефініції Інтернет-реклами та її дискурсу зумовлюються низкою ключових аспектів онлайн-комунікації та рекламної комунікації як такої: 1) трансляція інформації для широких мас; 2) наявність прототипних учасників мовленнєвого акту – продавця та покупця – і їхня представленість [7, с. 55]; 3) відсутність безпосереднього зв'язку комунікантів (зворотній зв'язок відтермінований, має ймовірнісний характер); 4) чітка прагматична мета повідомлень – продаж товару чи послуги [5, с. 16]; 5) суб'єктивізм повідомлень (відсутня претензія на неупередженість); 6) орієнтованість на потреби споживача та спрямованість на задоволення його потреб шляхом інформаційно-комунікативного впливу, реалізованого за допомогою пізнавальних та емоційно-психологічних методів; 7) розважальність (орієнтація на норми ігрової поведінки); 8) мультимодальність (інтеграція різних семіотичних систем); 9) інтерактивність – залучення адресатів рекламного дискурсу в його реальне здійснення [5, с. 7]; 10) гіпертекстуальність [8, с. 15].

Саме три останні характеристики дають змогу якісно вирізнити Інтернет-рекламу з-поміж усіх інших видів реклами, оскільки реалізацію прагматичної мети забезпечують технічні засоби, що допомагають інкорпорувати в одному повідомленні текст, відео- та звукові ефекти, зображення й максимізувати взаємодію реципієнта повідомленням, що, у свою чергу, дає змогу привернути увагу якомога більшої кількості потенційних покупців.

Хоча опублікована в Інтернеті інформація потенційно доступна кожному, хто має доступ до мережі, сучасні технології дають можливість зробити так, щоб реципієнтами рекламних повідомлень була саме та категорія людей, яка є фокусною групою маркетингових кампаній. Тому ми говоримо про цільове спрямування сучасної Інтернет-реклами й таргетинг.

Сучасне розуміння цільової Інтернет-реклами сформувалося завдяки англійському терміну “narrowcasting”, запропонованому Дж. Ліклайдером у середині 60-х рр. XX століття. Американський науковець ужив цей термін на позначення «множини телевізійних мереж, спрямованих на задоволення потреб невеликої, спеціалізованої аудиторії» [10]. Із розвитком інформаційних технологій семантика цього слова розширилася: тепер narrowcasting означає поширення інформації серед нішевої аудиторії на основі демографічних, особистих уподобань, сегментування та категоризацію даних і їх передачу в конкретній мережі або комунікаційному середовищі.

Вибір конкретної групи людей і трансляція інформації виключно для цієї аудиторії покликано максимально задовольнити потреби споживача: він отримує релевантну інформацію в тому обсязі, формі та на тій платформі, яка відповідає його інтересам. Ось тому натеper переважна більшість реклами в Інтернеті є цільовою.

Нині науковці й експерти у сфері маркетингу не мають загальноприйнятого терміна на позначення реклами, що створюється для конкретної аудиторії. Так, зустрічаємо терміни

«цільова», «фокусна», «таргетована», «селективна», «контекстна» реклама.

Під *цільовою (фокусною)* Інтернет-рекламою розуміємо рекламне повідомлення, орієнтоване на певний сегмент покупців та опубліковане в мережі Інтернет. В основі цього виду реклами лежить уміле формування портрета цільової аудиторії. Мета цільової реклами – отримати максимальну реакцію від цільової аудиторії, а також допомогти сформувати лояльність до бренду, товару чи послуги. Згідно з Глосарієм Інтернет-маркетингу, *селективною* рекламою називають вид Інтернет-реклами, за якого показ рекламного повідомлення відбувається для користувачів, відібраних за певним параметром [6]. Таке визначення підтверджує, що цей термін є синонімічним цільовій рекламі. Як зазначає маркетолог Т. Бікаєва, якщо *контекстна* реклама – це просування на основі ключових запитів користувача в пошукових системах, то *таргетована* реклама – це показ рекламних оголошень із прив'язкою не до змісту веб-сторінки, а до окремої групи користувачів, які виокремлені на основі їхніх даних у соціальних мережах, анкетних даних або поведінкових патернів [2]. Це свідчить про те, що й контекстна, і таргетована реклама – це гіпоніми стосовно терміна «цільова реклама». Отже, прагнучи охопити в розвідках якомога ширший спектр рекламних повідомлень для визначеної категорії людей, ми використовуватимемо термін «цільова Інтернет-реклама».

У створенні й розташуванні цільового рекламного повідомлення допомагає *таргетинг*. П.Є. Чернозубенко визначає його як «вибирання з усіх» і концентрацію на групі, яка задовольняє задані критерії (тобто на цільовій аудиторії), з метою створення цільового рекламного-інформаційного повідомлення, яке завдяки підвищенню взаємодії з необхідною категорією покупців призводило б до отримання кращого зворотного зв'язку [9]. Таргетинг в Інтернеті дає змогу показувати рекламні банери, відеороліки, дописи в соціальних мережах відповідно до інтересів відвідувачів інформаційної сторінки.

Маркетолог пропонує визначати такі види таргетингу: 1) тематичний таргетинг; 2) контекстний таргетинг; 3) географічний таргетинг (геотаргетинг); 4) таргетинг за часом (показ реклами в конкретний часовий проміжок (наприклад, лише вранці) залежно від активності адресата в мережі); 5) соціально-демографічний таргетинг; 6) поведінковий таргетинг (behavioral targeting) [9]. Його сутність у запровадженні механізму збирання інформації про дії користувача: маршрути його переміщень, улюблені місця відвідувань тощо.

Зупинимося детальніше на найбільш популярних натеper видах таргетингу. Так, *тематичний таргетинг* має на меті показ рекламного-інформаційних повідомлень на веб-сторінках із конкретної тематики. Наприклад, на Facebook сторінці групи для мандрівників Must Do Travels, яка публікує фото та відео мандрівників із різних куточків світу, перший же допис є рекламним (рис. 1). Редактори групи рекламують тур до Венеції, максимально імітуючи інші нерекламні повідомлення, наявні в групі: приваблива фотографія пункту призначення, яка займає 80% допису, одразу ж пробуджує позитивні емоції читача; використання емотиконів створює невимушений настрій і нагадує повідомлення від друга; невеликий обсяг самого тексту – 3 прості речення, кожне з яких є імперативом (“*Take Me To Venice! Check out Contiki's 8 Day Italian Espresso! Learn More*”) і супроводжуються активним посиланням на тур.

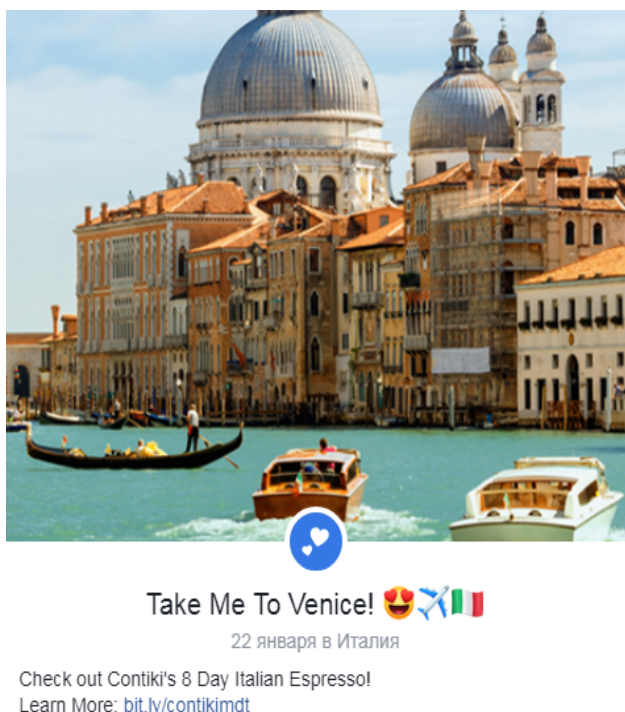

Рис. 1. Тематичний таргетинг

Такого стислого допису достатньо, щоб досягти одразу кількох цілей рекламного повідомлення: 1) інформування про послугу (що? – організований тур Італією; тривалість – 8 днів; організатор (і, відповідно, адресат повідомлення) – компанія Contiki); 2) мотивація дізнатися більше про пропозицію за посиланням і, як результат, придбати послугу.

Контекстний таргетинг (також відомий як таргетинг за інтересами або контекстна реклама) передбачає демонстрацію повідомлення згідно з інтересами відвідувачів рекламного майданчика. Цільову аудиторію обирають, як правило, залежно від її пошукових запитів. Наприклад, у результаті пошуку інформації про Інтернет-рекламу в соціальних мережах і пошуковій видачі Google у правій частині веб-сторінки, що не пов'язана з темою просування продуктів онлайн, з'явився банер, який інформує про сервіс оптимізації рекламних повідомлень (рис. 2). Варто зазначити, що рекламний текст насичений маркерами, які вказують на переваги цього пакету послуг над іншими, у тому числі: 1) у пресупозиції рекламного повідомлення (*76% of Google and Facebook Budgets are Wasted*) бачимо негативно конотоване дієслово *wasted*, ужито в контексті порівняння якісних послуг компанії з неефективною рекламою, яку публікує потенційний покупець самостійно. Довіра до цього твердження посилюється завдяки використанню статистичних даних (76%), правдивість яких, утім, залишається недоведеною; 2) маніпуляція прагненням підприємця (покупця) до економії коштів реалізується завдяки створенню проблеми (*budgets are wasted*) і пропозиції її вирішення (*manage your ad spend, decrease your cost per conversion, get your free proposal*). Крім того, творці банера вдалися до різного кольорокодування (виділення червоним апеляції до споживача (*We Can Help You*); розміщення спонукального речення (директиву) *Get Your Free Proposal* на блакитному фоні, що контрастує з основною сірою заливкою банера; зміни інтенсивності чорного кольору та виділення жирним першого речення – атрактанта уваги).

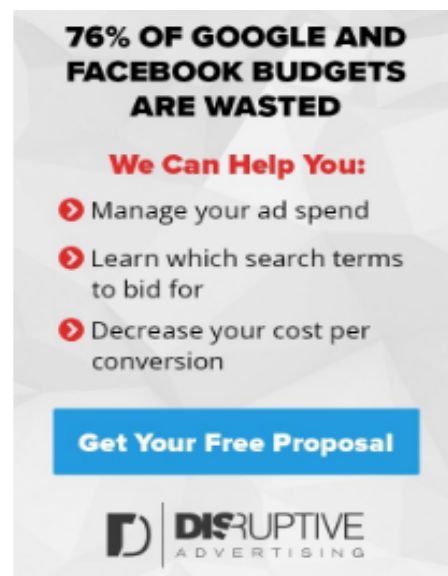

Рис. 2. Контекстний таргетинг

Географічний таргетинг – показ реклами цільовій аудиторії з обмеженням за географічним принципом. Наприклад, якщо IP адреса пристрою локалізована в Німеччині, то за запитом *buy wine* в пошуковій видачі Google з'явиться рекламне повідомлення з експліцитним закликом до дії (рис. 3) – “*Buy elite EU wines online. Free shipping in EU*” – про продаж вин у межах Європейського Союзу. Позитивний імідж створюється за допомогою прикметників *elite, super, perfect*, а націленість на кілька ринків у межах ЄС вербалізована за допомогою перекладів слова *wine* кількома мовами (*wein* (нім.), *vin* (фр.), *vin* (ісп., італ.), *wino* (пол.), *вино* (укр., рос., болг.)).

Рис. 3. Геотаргетинг

Соціально-демографічний таргетинг зумовлений орієнтацією на певний вік, стать, прибуток, соціальний статус тощо. Так, одруженому чоловіку 25–35 років (інформація, вказана в профілі в соціальній мережі), котрий займався пошуком ювелірних прикрас у подарунок дружині (історія пошукових запитів), Facebook запропонував допис, який рекламує продукцію ювелірної компанії Kay Jewelers (рис. 4). Повідомлення поєднує в собі текст, активне посилання на публічну сторінку компанії та короткий відеоролик, сутність якого можна зрозуміти не лише не вмикаючи звук, а й не програвши його, завдяки зображенню попереднього перегляду, котре містить логотип компанії та сам продукт. Апеляція до почуттів покупця й налаштування його на позитивний лад відбуваються завдяки динамізму ролика, використанню домашньої тварини в кумедній ситуації (пес приносить прикрасу в себе на носі) та зображенню щасливої пари, яка цілується. Відчитуємо використання порівняння *a gift as special as she is*, що має на меті підкреслити винятковість майбутньої

власниці прикраси та переконати покупця в тому, що вона гідна особливих подарунків (максимальний ефект досягається за допомогою двократного повторення прикметника *special*).

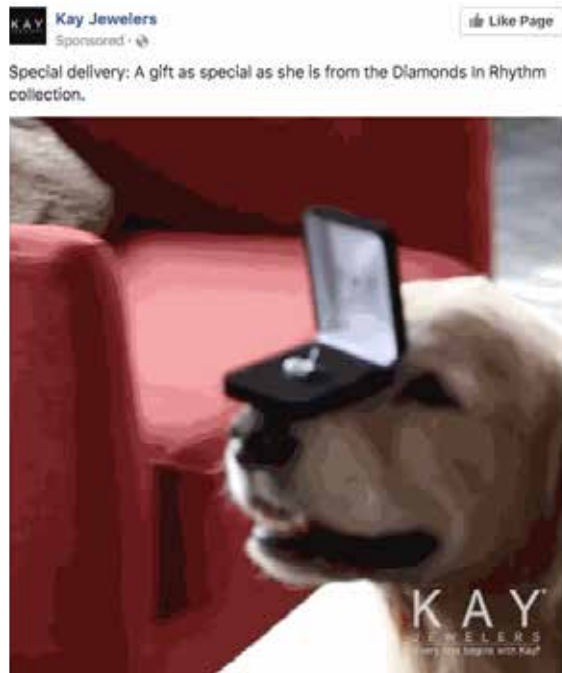

Рис. 4. Соціально-демографічний таргетинг

Проаналізувавши зразки цільових Інтернет-реklamних повідомлень, можемо стверджувати, що для всіх фокусних рекламних повідомлень притаманні: а) врахування інтересів користувача; б) прямий заклик для дії, що вербалізується за допомогою імперативів; в) апеляція до позитивних емоцій і бажання заощадити; г) інтерактивність (для отримання детальнішої інформації користувачу потрібно зробити клік на посилання/назву компанії/кнопку тощо); ґ) намагання мімікрувати під інтерфейс веб-сторінки (особливо характерно для дописів у соціальних мережах у рамках тематичного таргетингу); д) використання емоційно забарвленої лексики; е) використання простих речень; є) переважування візуального елемента над текстовим.

Висновки. Отже, Інтернет-дискурс – це сукупність текстів та екстралінгвістичних факторів, що впливають на їх формування, які продукуються в процесі комунікації, опосередкованої електронними приладами, що мають доступ до мережі Інтернет, а Інтернет-реклама як складник Інтернет-дискурсу – це масив повідомлень, що поширюються за допомогою Інтернету, впливають на свідомість реципієнта з кінцевою метою зацікавлення покупця у продукті й, урешті решт, його продажу. Цільова Інтернет-реклама орієнтується на окрему категорію реципієнтів і транслює повідомлення виключно для них. Природа мережі Інтернет дає змогу використовувати різні семіотичні системи (текст, звук, відео тощо) й технічні засоби для залучення якомога більшої аудиторії. Аналіз різних типів цільової Інтернет-реклами показав, що реалізація прагматичної мети її дискурсу стає можливою завдяки попередньому дослідженню цільової аудиторії, таргетингу повідомлень, а також здійсненню впливу на свідомість реципієнта за допомогою різних вербальних і невербальних засобів. Перспективним уважасмо розгляд лінгвопрагматичних особливостей цільової природної (нативної) цільової Інтернет-реклами, а також характерних рис рекламних повідомлень, орієнтованих на різні психографічні групи населення.

Література:

1. Баркович А.А. Інтернет-дискурс: метаязыковые модели практики. *Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 2 «Языкозн.»*. Волгоград, 2015. № 5 (29). С. 171–183.
2. Бикаева Т. Контекст и таргетированная реклама в соцсетях: что выбрать. *Лайкни.ру*. 2017. URL: <https://www.likeni.ru/analytics/kontekst-i-targetirovannaya-reklama-v-sotssetyakh-cto-vybrat/>
3. Глинський Н.Ю. Карачевська Н.А. Проблеми та перспективи Інтернет-реклами в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів, 2013. № 23.11. С. 352–359.
4. Гудзь Н.О. Інтернет-дискурс як новий тип комунікації: структура, мовне оформлення, жанрові формати. *Сучасні лінгвістичні студії*: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 61–87.
5. Кочетова Л.А. Английский рекламный дискурс в динамическом аспекте: автореф. дисс. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.04. Волгоград, 2013. 39 с.
6. Селективная реклама. *Глоссарий Интернет-маркетинга*. URL: <https://glossary-internet.ru/terms/%D0%A1/3594/>
7. Соколова І.В. Дискурс інтернет-реклами: проблеми та перспективи дослідження. *Світосгляд – Філософія – Релігія*. Суми, 2014. № 5. С. 52–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sfr_2014_5_8
8. Туликова А.М. Гипертекст рекламы для детей: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19. Кемерово, 2013. 203 с.
9. Чернозубенко П.Е. Таргетинг. *Записки Маркетолога: Маркетинговый словарь*. URL: http://www.marketch.ru/marketing_dictionary/marketing_terms_t/targeting/
10. A Brief History of Narrowcasting. *EZtexting*. URL: <https://www.eztexting.com/blog/history-of-narrowcasting>.

Агафонова Е. В. Целевая интернет-реклама как составляющая современного Интернет-дискурса

Аннотация. Статья посвящена такому явлению современной коммуникации, как дискурс целевой Интернет-рекламы. В процессе исследования определены понятия «Интернет-дискурс», «Интернет-реклама», «таргетинг», обобщены характеристики дискурса современной Интернет-рекламы. Отмечено, что Интернет-реклама качественно отличается мультимодальностью, интерактивностью и гипертекстуальностью. Также рассмотрены подходы к определению термина «целевая Интернет-реклама» и связь с терминами «фокусная», «таргетированная», «селективная», «контекстная» реклама. Особое внимание уделено лингвистическому анализу образов целевой онлайн-рекламы в зависимости от типа таргетинга. С помощью научных методов лингвопрагматического, лексикографического, семиотического и дискурс-анализа проведено исследование рекламных сообщений, созданных в результате тематического, контекстного, географического и социально-демографического таргетинга и опубликованных на сайтах, в социальной сети Facebook и поисковой выдаче Google. На основе анализа выделены черты, присущие фокусным рекламным сообщениям. В частности, установлено, что целевая Интернет-реклама отдаёт предпочтение визуальному компоненту, является интерактивной, использует эмоционально окрашенную лексику, императивы и простые предложения, апеллирует к положительным эмоциям и желанию сэкономить, имитирует интерфейс веб-страницы. Подведён итог, что прагматическая цель целевой Интернет-рекламы может быть достигнута благодаря предварительному изучению целевой аудитории и ряду техник вербального и невербального воздействия. В перспективе дальнейшего рассмотрения и изучения этой темы целесообразно исследовать лингвопрагматические особенности целевой природной (нативной)

рекламы, а также рекламы для различных психографических групп населения.

Ключевые слова: дискурс, Интернет-дискурс, Интернет-реклама, рекламная коммуникация, целевая Интернет-реклама, таргетинг.

Ahafonova K. Narrowcast online advertising as a component of the modern Internet discourse

Summary. The article is devoted to such phenomenon of a modern communication as a discourse of narrowcast online advertising. The research offers the definitions of such notions as “Internet discourse”, “online advertising”, “targeting” and generalized characteristics of the online advertising discourse. It is emphasized that online advertising is distinguished by multimodality, interactivity and hypertextuality. Moreover, the paper studies the approaches to defining the term “narrowcast online advertising” in the Ukrainian language and its relation to such notions as focused, targeted, selective and context advertising. A special attention is devoted to the analysis of the examples of narrowcast online advertis-

ing that depend on the targeting type and were retrieved from social media (Facebook), search engines (Google) and web pages. The scientific methods of description, linguo-pragmatic, lexicogrammatical, semiotic and discourse analysis were used for this study. As a result of the analysis of these advertisements based on thematic, contextual, geographical and demographic targeting, it was found out that narrowcast advertisements are mostly image-heavy and interactive, use charged lexicon, imperatives and simple sentences, appeal to positive emotions and the desire to save up, emulate the web page interface. It was concluded that the pragmatic goal of the narrowcast online advertising can be achieved due to the preliminary study of the intended audience, targeting and a number of verbal and non-verbal influence techniques. The further studies should comprise linguo-pragmatic peculiarities of native advertising as well as of the advertisements for different psychographic population groups.

Key words: discourse, Internet-discourse, online advertising, narrowcasting, advertising communication, targeted advertising, targeting.

Баишук Н. П.,
старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

КОНЦЕПТ *GELD*/ГРОШІ В ПАРЕМІЯХ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Анотація. У статті досліджується концепт Geld/гроші в пареміях української та німецької мов, у яких найбільш яскраво представлений національний спосіб світосприйняття, репрезентовано менталітет, психологію етносу, його морально-етичні норми та ціннісні орієнтири. Установлено, що понятійний складник концепту, який утворює ядро, в обох мовах має синонімічні номінації та є доволі схожим. До національних компонентів концепту Geld/гроші належать назви грошових одиниць або їх номіналів, як актуальних, так й архаїчних. Проведений аналіз паремій німецької та української лінгвокультури показав, що гроші, з одного боку, є надзвичайно важливими в житті людини, за них майже все можна купити, з іншого боку, такі духовні цінності, як дружба, кохання, честь, розум, мужність, можуть домінувати над грошима. У ставленні до грошей проявляються людські якості, що можуть бути як позитивними, так і негативними. В обох етнокультурах виражається позитивне ставлення до грошей, набутих чесною працею, які забезпечують добробут, і засуджуються такі риси характеру людини, як скупість, жадібність, марнотратство. Українській етнокультурі притаманна віра в те, що добробут людини залежить від Бога, який у більшості випадків допомагає бідним, а нечиста сила – багатим, проте людина теж повинна докладати зусиль для досягнення добробуту. У німецькій етнокультурі домінантною цінністю є заощадливість, яка позитивно оцінюється й в українській етнокультурі, проте менш представлена в пареміях.

Ключові слова: концепт «гроші», грошова одиниця, паремія, етнокультура, етномаркери, національні цінності.

Постановка проблеми. Одним із найбільш поширених напрямів лінгвістичних досліджень у рамках антропоцентричної парадигми є вивчення мовної репрезентації окремих концептів, що говорить про становлення відносно нової наукової дисципліни лінгвоконцептології, яка виникла на стику лінгвокогнітології, лінгвокультурології, лінгводискурсології та інших споріднених дисциплін і намагається по-новому подивитись на такі проблеми, як система і структура мови, мова та пізнання, мова та мислення, мова та її користувач. Методологічним фундаментом лінгвоконцептології є тріада «форма – зміст – функція» в міждисциплінарній перспективі, при цьому лінгвоконцептологія повертається до кожної частини із цієї тріади різними гранями і знаходить власний та оригінальний спосіб перекинути місток між формою й лінгвосеміотикою, між змістом і лінгвокогнітологією/лінгвокультурологією, між функцією й лінгвопрагматикою/лінгводискурсологією. Радіальні вектори розходяться в різні боки від цього центру наукової рефлексії, утворюючи концентричні кола знань, які є живильним середовищем і двигуном лінгвоконцептології [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в галузі концептології переживають останніми роками справжній бум. Найбільш ґрунтовним дослідженням концеп-

тів у вітчизняному мовознавстві, на нашу думку, є монографія А.М. Приходька «Концепти і концептосистеми» (2013), у якій розглядається концепт як багатовимірне ментальне утворення, лінгвокогнітивна таксономія концептів, семіотична реалізація концептів, концепт у ракурсі лінгвокультурології, системна організація концептокорпусу, трансформація концептосистем і трансфер концептів. Ірина Фісак у статті «Категорія «концепт» у сучасному науковому дискурсі» (2014) проаналізувала визначення концепту різних науковців і спробувала визначити концепт як літературознавчу категорію. Вона також зазначає, що кожен концепт як складний ментальний комплекс, крім смислового наповнення, містить ще й оцінку, ставлення людини до об'єкта, а також інші компоненти відповідно до їх рівня в семантичній структурі концепту: загальнолюдський або універсальний; національно-культурний (зумовлений життям людини в певному культурному середовищі); соціальний (визначається належністю людини до певного соціального прошарку); груповий (зумовлений належністю людини до певної вікової та статевий групи); індивідуально-особистісний (формується під впливом особистісних особливостей: освіти, виховання, індивідуального досвіду, психофізіологічних особливостей) [10].

Питання концепту відображено також у наукових публікаціях останніх років таких дослідників, як М. Зеленцова «Аналіз фразеологічних номінацій концепту гроші (на матеріалі фразеологізмів та прислів'їв української, російської і англійської мов)» (2011), Г. Малиновська «Концепт «гроші» в українській мовній картині світу» (2010), Н. Макаренко «Концепт *GELD* у німецькомовній науковій картині світу» (2016). Проте, незважаючи на величезну кількість наукових досліджень концепту, нині не існує єдиного погляду щодо визначення цього терміна. В. Манакін виокремлює два підходи до розуміння концепту. У когнітивній лінгвістиці та психології «концепт – це одиниця ментальності, свідомості, пам'яті, якою оперує людина в процесі мислення і за допомогою якої здійснюється, зберігається та відображається зміст досвіду та знань». У лінгвокультурології – «це одиниця, яка виражає етнонаціональну специфіку й вербалізується у словах, фразеологізмах та інших мовних засобах» [7, с. 70].

Актуальність дослідження зумовлена передусім тим, що гроші є невід'ємною частиною нашого життя й посідають чільне місце в системі людських цінностей, а також тим, що аналіз лінгвокультурного концепту *Geld/grosi* проводиться на основі паремійного фонду німецької та української мов. Паремії мають доволі довгу, інколи тисячолітню історію, а тому в них «найбільш яскраво представлено національний спосіб світосприйняття, репрезентовано національний світ, у якому злиті воєдино людина та історичне природне оточення, що впливає на соціальну психологію етносу, формує національний характер та визначає спрямованість його практичної діяльності»

[4, с. 60]. Інколи тільки здається, що є взаєморозуміння під час міжкультурної комунікації, як одномовній, так і тій, що здійснюється через перекладача. Це пов'язано з тим, що комуніканти оперують концептами, які на перший погляд є універсальними, проте при співставленні їхньої мовної об'єктивації в обох мовах виявляється національно-культурна специфіка цих концептів, зумовлена відмінностями в шкалі цінностей національно-культурних спільнот і, зрештою, відмінностями менталітетів, які проявляються в комунікативній поведінці носіїв мови й культури.

Мета статті полягає в зіставленні паремій німецької та української мов, які об'єктивують концепт *Geld/гроші*, та виявленні його універсальних і культурно-специфічних компонентів.

Виклад основного матеріалу. Назва концепту в німецькій мові *Geld* походить від загальногерманського слова, яке означало «культовий внесок, податок», у давньоверхньонімецькій мові *gelt* означало «плата», «платіж», «відшкодування». З XIV століття з'являється значення «засіб платежу», яке закріплюється в німецькій мові [8, с. 123].

Сучасні німецькомовні лексикографічні джерела дають таке визначення *Geld*: «1. (ohne Plural) in staatlicher Auftrag aus Metall geprägtes oder auf Papier gedrucktes Zahlungsmittel; 2. (Plural) größere (von einer bestimmten Stelle stammende, für einen bestimmten Zweck vorgesehene) Summe». В українській мові *гроші* – це «1. металеві і паперові знаки, що є мірою вартості при купівлі і продажу; 2. капітал, статок». Як видно з наведених вище дефініцій, понятійний складник концепту *Geld/гроші* є доволі схожий в обох мовах, вони є засобом платежу, проте в німецькій мові зазначається, що вони випускаються державою. У німецькій мові існує як одиниця, так і множина іменника *Geld*, при цьому *Gelder* (у множині) має значення: значна сума грошей, яка витрачається з певною метою.

В українській мові концепт *гроші* репрезентують різні номінації як засіб матеріалізації мовної свідомості українців, демонструючи різну концептуалізацію поняття *гроші* [6, с. 77]. Концепт *гроші* в пареміях української мови об'єктивується родовою назвою *гроші* (*Людина без грошей, як птах без крил; Рахуй гроші тиха, не знатимеш лиха*) та видовими назвами грошових одиниць або їх номіналів, як актуальних, так й архаїчних, у яких лексема *гроші* представлена національними компонентами: *копійка, карбованець, гривня, п'ятак, гріш, шеляг, шаг, срібняк*. (Діла на копійку, а балачок на карбованець; Скупого душа дешевше гроша.) Синонімічними назвами родового поняття *гроші* в українській мові можуть бути також нейтральні слова *золото* (в значенні «золоті монети, гроші»), *срібло* («гроші зі срібла»), *клад* («гроші»), *казна* («гроші»): *Золото не говорить, а чудеса творить; Не потрібен і клад, коли у чоловіка з жінкою лад; Нащо мені казна, коли жінка без ума*. Дещо стилістично обмеженою в уживанні, на думку Л. Корневої, є синонімічна номінація родового поняття *гроші* такими емоційно-експресивними, стилістично забарвленими словами, як *купило* (жарт., розм.. «гроші») та *побренькачі* («дзвінка монета, гроші»): *Купив би та купила нема; Аби були побренькачі, то будуть і послухачі* [5, с. 87].

У німецьких пареміях концепт *Geld*, як і в українській мові, представлений родовим поняттям *Geld* (*Das liebe Geld kann alles*) і видовими репрезентантами назвами грошових одиниць (національними компонентами): *Pfennig, Groschen, Taler, Mark, Gulden, Kreuzer* (*Wer Pfennig nicht ehrt, ist des Talers*

nicht wert; Besser heute ein Groschen, als morgen ein Gulden). Проте в німецькій мові існує понад 100 лексем, які є прямими або переносними номінаціями лексеми *Geld*, більшість із яких є стилістично забарвленими та зустрічаються в розмовній мові: *Mammon, Kies, Knete, Kohle, Koks, Piepen, Pulver, Schotter, Pinke, Lappen, Asche, Mäuse, Kröten, Mücken, Draht, Flocken, Knöpfe, Blüte (Falschgeld)* і в мові аргю (жаргон злодіїв): *Moos, Zaster: Ohne Moos ist nicht los; Ohne Knete keine Fete*.

Оскільки менталітет народу виявляє себе в культурі, матеріалізується у способі життя, традиціях, цінностях, нормах поведінки й мові, відповідно, відображається в пареміях, спробуємо зіставити ціннісні орієнтири двох лінгвокультур і виявити особливості світобачення, стереотипи поведінки та морально-етичні норми, які пов'язані з грошовими відносинами й виражають ставлення представників цього етносу до грошей. Розглянемо найбільш поширені семантичні групи в українській і німецькій мовах. Найбільш значною серед німецьких паремій виявилася семантична група, яка демонструє всемогутність грошей: *Geld regiert die Welt; Geld ist die Lösung aller Probleme; Geld ist alles, und ohne Geld ist alles nichts; Geld öffnet alle Türen; Wenn es Geld gibt, beugt sich die ganze Welt vor; Wer Geld hat, muss überall verstanden; Viel Geld, viel Freunde; Wo Geld redet, muss Verstand schweigen*.

В українських пареміях значно менш представлена всемогутність грошей: *Де гроші говорять, там правда мовчить; Гроші відмикають усі двері; Гроші сила: одних підкуплять, других напоять, третім лиха накоплять*.

До однієї з найважливіших домінант німецької етнокультури можна зарахувати «заощадливість», яка бере участь у конструюванні формули німецької ментальності [9, с. 124], має позитивну конотацію й саме тому зафіксована у великій кількості німецьких паремій про гроші: *Gelder soll man sparen; Wer einen Groschen spart, hat zwei verdient; Ein Groschen zum andern wird mit der Zeit ein Schatz; Wer den Pfennig nicht spart, kommt nicht zum Groschen; Erst müssen die Pfennige sich sammeln, ehe die Taler wachsen; Sparen ist verdienen; Ein ersparter Pfennig ist zweimal verdient*. У німецькій мові існує навіть іменник для позначення особи, яка заощаджує, *Sparer*, який має також значення «вкладник банку або ощадкаси». Заощадливість в українській культурі оцінюється також позитивно, проте не є домінантною цінністю, а тому не дуже широко представлена в українських пареміях: *Усякі гроші хороші, та бережи їх про чорний день. Хто змолodu гроші береже, той на старість в нужді не живе*. В українців гроші більше заощаджують на чорний день, на випадок неприємностей, на старість. Такі паремії також зустрічаються й у німецькій мові (*Weißes Geld für den schwarzen Tag; Wer heute spart, hat morgen etwas*), проте вони не є численними. На цьому тлі дещо дисонансом звучать поодинокі німецькі паремії, які засуджують заощадливість: *Wer spart für morgen, spart für Mäuse*. Як бачимо зі зіставлень німецьких та українських паремій про заощадливість, багато з них називають грошові одиниці, які існували в різні епохи цього етносу, і часто відмінності полягають лише в різних назвах грошових одиниць, які в цьому випадку є етномаркерами.

У ставленні до грошей проявляються людські якості, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Найчисленнішою в українській мові є група паремій, яка засуджує такі людські вади, як жадібність і скупість (*За копійку аж труситься; Скупому душа дешевше гроша*), марнотратство (*Хто грошам не знає ціни, тому не уникнути бідності*), лінощі (*У лінивого*

слід по золотому), заздрощі (*Бабина гривня усім людям дивна*), безчесність і підступність (*Не має честі ні на грейцар; Москаль і лях один шеляг*), брехливість (*Стільки правди, як в шелягу сребра*), хвалькуватість і зарозумілість (*На копійку напився, а на руб похвалився; На грош амуніції, на десять амбіції*), дурість (*Дурному і гроші не допоможуть*), надмірна балакучість або мовчання (*І за гроші від нього слова не виманиш*) [6, с. 79].

Німецька пареміологія також висміює негативні риси людей, зокрема жадібність, скупість, марнотратство: *Geiz bringt Not ins Haus; Geiz ist die größte Armut; Ein Geizhals hört lieber Taler klingen, als die Lerche singen; Ein Geizhals ist auf der Seite taub, wo er's Geld hat; Ein Geizhals macht viel Geschrei, gibt er einen Pfennig oder zwei*. Як бачимо, в німецькій пареміології часто скупість порівнюється з бідністю, а скнара охочіше слухає дзвін талерів, ніж спів жайворонка, і навіть глухий на одне вухо, для нього єдине щастя в житті – це володіння грошима, справжню насолоду він отримує лише тоді, коли чує, як дзвенять монети. Марнотратство – це також вада людини, яка засуджується в німецькій етнокulturі, і людина, яка витрачає занадто багато грошей, навіть не потребує гаманця: *Wer einen Groschen einnimmt und vier ausgibt, braucht keine Börse*. Інколи паремії навіть порівнюють марнотратника зі скнарою, при цьому обидва мають негативну оцінку: *Der Verschwender breitet das Geld aus wie ein Mist, der Geizige sammelt den Mist wie Geld* [2].

Як в українській, так і в німецькій пареміології засуджується позичання грошей: *Коли хоч приятеля позбутися, то позич йому грошей; Wer einen Feind haben will, muss jemandem Geld leihen*, при цьому використовується протиставлення: в українській мові, позичивши гроші, можна втратити друга, а в німецькій мові – здобути ворога.

В українській мові зустрічається багато паремій, які виражають позитивне ставлення до грошей, набутих важкою, чесною працею, що приносять винагороду та забезпечують добробут. Раніше при цьому досить важливу роль відігравали ремесла, що також відображено в пареміях як української (*У коваля що стук, то гривня*), так і німецької (*Mit einem Handwerk kommt man weiter als mit tausend Gulden*) мов.

Варто відзначити також великий вплив християнства на формування паремійного фонду про гроші. Українській етнокulturі притаманна віра в те, що добробут людини залежить від Бога, який у більшості випадків допомагає бідним, а нечиста сила – багатим (*Багатому й чорт гроші носить; Побий того, Боже, в кого багато грошей*), але потрібно й самому докласти зусиль для досягнення власного добробуту: *Боже помози, а сам не лежи; Хто не дрімає, тому Бог помагає; Роби, небоже, то й Бог pomoже* [6, с. 81], про що знаходимо підтвердження й у німецькій мові: *Die Götter geben ihre Güter keinem Faulen*.

Хоча гроші в житті людини відіграють дуже важливу роль, проте більш значущими за гроші для української ментальності є такі речі, як воля, родина, кохання, розум, здоров'я, честь, час, ім'я, щастя, дружба, доля, добре слово [6, с. 80]: *За гроші не купиш ні батька, ні матері, ні родини; Розум за гроші не купиш; Бережи час, час за гроші не купиш; Найбільше багатство – здоров'я; Добре слово краще, ніж готові гроші; Справжнього друга за гроші не купиш; Ліпше розум, як готові гроші*. У німецькій ментальності вище за гроші можуть цінуватись кохання, честь, мужність, щастя, друзі, час, добре ім'я, що знаходить підтвердження в німецьких пареміях: *Geld kann viel, Liebe alles; Geld macht nicht glücklich; Geld verloren, nichts verloren, Mut verloren, viel verloren, Ehre verloren alles verloren*;

Freunde sind über Gold und Silber; Zeit ist Geld; Ein guter Name ist besser als Silber und Gold. У разі зіставлення цих паремій можна говорити, що українська пареміологія більш багата на паремії, в яких інші цінності протиставляються грошам.

Висновки. Опрацювавши паремійний матеріал української та німецької мов, у якому концепт *Geld/groші* представлений як експліцитно, так й імпліцитно, можемо резюмувати, що ядро концепту, тобто понятійний складник, є схожим в обох мовах, розбіжності більше спостерігаються в образних і ціннісних складниках концепту. Дуже часто в пареміях згадуються грошові одиниці, які надають додаткову інформацію щодо історії та культури народу та є етномаркерами. В обох етнокulturaх, з одного боку, відзначається всемогутність грошей, з іншого боку, духовні цінності етносу, такі як родина, кохання, честь, мужність, оцінюються вище за матеріальні статки. Як в українських, так і в німецьких пареміях засуджується скупість, жадібність, марнотратство. До домінант німецької етнокulturі можна зарахувати заощадливість, яка широко представлена в паремійному фонді німецької мови, також позитивно оцінюється й в українській етнокulturі, проте менш представлена.

Література:

1. Байер Х., Байер А. Немецкие пословицы и поговорки: сборник. Москва: Высш. шк., 1989. 392 с.
2. Бредис М.А. Представления о денежных отношениях в пословицах (На материале русского, латышского, литовского, немецкого, немецкого и английского языков). URL: <https://docplayer.ru/65662100-Bredis-mihail-alekseevich.html>.
3. Кіт Л. Особливості фразеологізмів з компонентом «грошова одиниця» в сучасній німецькій мові та відображення в них національних рис характеру. URL: <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/1890/1...pdf>.
4. Колоїз Ж.В. Українсько-німецькі пареміологічні паралелі. URL: <http://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/viewFile/371/313>.
5. Корнева Л.М. Гроші у фразеологізмах: номінації та репрезентовані цінності. *Філологічні науки*. 2015. Вип. 20. С. 86–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fil_Nauk_2015_20_15.
6. Малиновська Г. Концепт «гроші» в українській мовній картині світу *Українська мова*. 2010. № 4. С. 75–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrn_2010_4_9.
7. Манакин В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
8. Медведева Т.С. К вопросу о сопоставлении лингвокультурных концептов. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/k-voprosu-o-sopostavlennii-lingvokulturnyh-kontseptov>.
9. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск: Беляя Е.А., 2013. 307 с.
10. Фісак І. Категорія «концепт» у сучасному науковому дискурсі. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4168/1/Fisak.pdf>.

Башук Н. П. Концепт Geld/деньги в паремиях немецкого и украинского языков

Аннотация. В статье исследуется концепт Geld/деньги в паремиях украинского и немецкого языков, в которых наиболее ярко представлен национальный способ мировосприятия, репрезентованы менталитет, психология этноса, его морально-этические нормы и ценностные ориентиры. Установлено, что понятийная составляющая концепта, которая образует ядро, в обоих языках имеет синонимические номинации и является весьма сходной. К национальным компонентам концепта Geld/деньги относятся названия денежных единиц или их номиналов, как актуальных, так и архаичных. Проведенный анализ паремий немецкой и украинской

лингвокультур показал, что деньги, с одной стороны, чрезвычайно важны в жизни человека и за них почти всё можно купить, с другой стороны, такие духовные ценности, как дружба, любовь, честь, ум, мужество, могут доминировать над деньгами. В отношении к деньгам проявляются человеческие качества, которые могут быть как положительными, так и отрицательными. В обеих этнокультурах выражается положительное отношение к деньгам, приобретенным честным трудом, которые обеспечивают благосостояние, и осуждаются такие черты характера человека, как скупость, жадность, расточительность. Украинской этнокультуре присуща вера в то, что благосостояние человека зависит от Бога, который в большинстве случаев помогает бедным, а нечистая сила – богатым, однако человек тоже должен прилагать усилия для достижения благосостояния. В немецкой этнокультуре доминантной ценностью является экономность, которая положительно оценивается и в украинской этнокультуре, однако менее представлена в паремиях.

Ключевые слова: концепт «деньги», денежная единица, паремия, этнокультура, этномаркеры, национальные ценности.

Bashuk N. Concept Geld/money in Ukrainian and German paroemias

Summary. The given article highlights the peculiarities of the concept GELD/MONEY functioning in Ukraini-

an and German paroemias. The latter represent worldview, mentality, ethnic psychology as well as moral values typical of a nation. It has been identified that the notional component of the concept being analysed which forms its core is similar in both languages and has common nominations. Among the national constituents of the concept GELD/ MONEY we have singled out both modern and archaic names of monetary units and their pars. The analysis of the Ukrainian and German linguistic cultures carried out has proved that, on the one hand, money is of vital importance for any person and it is possible to buy a lot of things for it, but at the same time, such morally valuable things as friendship, love, honour and courage can outweigh money. People's attitudes to money show off their moral values, which can be either positive or negative. Both ethnic cultures have positive attitude to money earned fairly for welfare provision and criticize such traits of character as greed, parsimony and squandering. It is typical of the Ukrainian culture to believe that our welfare depends on God who mainly helps the poor whereas the rich get assistance from devilry. But in any of the instances people should work in order to be wealthy. The German ethnic culture is dominated by thriftiness which is positively accepted by the Ukrainian ethnic culture as well, thus this peculiarity is not as widely used in paroemias as in the German language.

Key words: concept MONEY, monetary unit, paroemia, ethnic culture, ethnic markers, national values.

Bulach D. I.,*Student of the Kherson National Technical University***Radetska S. V.,***Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Chair of Theory and Practice of Translation
Kherson National Technical University*

WAYS OF THE CATEGORY OF EXPRESSIVENESS ACTUALIZATION IN TEXTS OF DIFFERENT LANGUAGE STYLES

Summary. In this paper, based on the analysis of the scientific work of linguists, the study of the category of expressiveness and related linguistic concepts, their operation in texts of different styles is conducted. The category of expressiveness plays a significant role in the process of organizing both written and oral speech, and therefore is actualized in different functional styles. In modern linguistics many works of scientists are presented, which investigate the issues of the category of expressiveness and related linguistic concepts. Until now, scientists have not reached a common ground in their research, because they consider the category of expressiveness from different positions, and this fact explains the multifaceted concept of expressiveness. Language as a means of communication includes not only intellectual but also aesthetic and emotional informativity. In the process of organizing both written and oral speech, the category of expressiveness, which is not limited only to literary works, plays an important role, but is actualized in different functional styles of speech, which explains the increased attention to the study of this issue by linguists. Along with the category of expressiveness in the language functions related to it linguistic concepts. Many scholars pay much attention to studying the data of linguistic concepts, but to this day they have not reached the common opinion about their definition and the level of identity (synonymity), which indicates their versatility. Consequently, the category of expressiveness is a semantic-stylistic category, which gives the text the property to convey meaning with intensified intensity. As a result of actualization of the category of expressiveness there is an emotional or logical enhancement of the expressiveness, which may or may not be figurative. Expressiveness is calibrated with the use of intensifiers, which are means of intensity category. The presence of intensity and imagery is distinguished by expressive and non-expressive units. So, if there is an intensification of the evaluation, or there is a figurative element, then the expression becomes expressive one.

Key words: category of expressiveness, functional style, content, scientific, official-business, literary, figurative meaning.

Problem statement. Any national language has its own literary form of existence, which serves all areas of society: political, economic, industrial, etc. Depending on the scope of the language, the content of the statement, the situation and the purposes of communication, there are several functional-stylistic varieties or styles characterized by a certain system of selection and organization of language means in them.

As the famous Ukrainian linguist and translator, O. Cherednichenko, says "functional style is a kind of language used in a typical social situation and differs from other variants in its linguistic, grammatical and phonetic features" [15, p. 87].

Linguist V. Vinogradov believes that "language styles are language systems that arise in the process of functioning of the language in various spheres of human activity (communication) and for various purposes, these are structural outlines of the function of language in its multifaceted manifestations" [6, p. 37].

M. Kozhina argues that the functional style is "a peculiar character of the speech of one or another of its variants, which corresponds to the defined sphere of social activity and the form of consciousness that is correlated with it, created by the peculiarities of the functioning of the linguistic means in this sphere and the specific speech organization, which forms its general stylistic coloring" [9, p. 49].

The researcher L. Matsko after analyzing the results of the study of V. Vinogradov and M. Kozhina, supplemented and specified the characteristic of the functional style by the following data:

1) the functional style relates not only to the sphere of communication, but also to the type of social activity and forms of social consciousness generated by this activity; 2) the basis for the allocation of the functional style has a double character: actually linguistic and extra-linguistic;

3) the basis of the functional style is the speech system of style – the relationship of language means in a particular type of speech on the basis of their unique communicative task, and extra-linguistic which is predetermined by the means related to each other by connotation [10, p. 154].

Philologist Brandes MP gives the following definition of functional style: the functional style is a functional system, a system of internal, hidden relations and relations of phenomena, in which the functions of the purpose of verbal creation are revealed ... Functional style as a system of internal, hidden relations given as the world is "sensitive", this sphere is not perceived by the senses, but is comprehended through logical analysis. This system of hidden relationships is implemented through a specific speech genre. Each of the functional styles is a special reality, internally, in itself, it is organized by a system of stereotypes, schemes, legal traditions. This system is a set of subsystems located in the following sequence:

1) a subsystem of content as a result of a certain method of reflection (the general type of content is observed in the official-business style, the abstract type of content – in the scientific, figurative type of content – in literary style, a specific type of content – in everyday speech);

2) subsystem of functional content – this type of text: legislative, instructive, explanatory, etc.;

3) the subsystem of the tonal color of a certain style correlates with the type of content and function, for example, in the official-business style, the tone-division, official, neutral, solemn-affirming;

4) type of thinking and a set of compositional-speech forms determined by it;

5) a typical set of linguistic means [4, p. 140].

Ukrainian linguist A. Koval classifies functional styles depending on the functions of speech (communication, message, influence), and submits the following classification: conversational style (communication function); scientific, business styles (message function); journalistic and literary styles (function of influence) [8, p. 6].

I. Arnold, studying the stylistics of contemporary English, identifies two groups of styles. The first group includes styles that correspond to unprepared pre-household speech, and the second – pre-conceived speech with a wide range of individuals. Different styles of the first group are usually called spoken, and the second – bookish. In English, another terminology is used, namely, distinguishing between casual (non-formal) and non-casual (formal) [1, p. 266]. In the colloquial style it is customary to distinguish three varieties: literary-colloquial, familiar-colloquial and slangy words. The group of bookish style includes scientific, business, or official-documentary, journalistic, or newspaper, oratory and sublime-poetic [1, p. 268].

To date, the issue of style, which is designed to meet the religious needs of society, remains unresolved. This question remains unresolved due to the lack of unity of views of philologists, who in different ways call this style: church-religious [13, p. 224], religious, sacral [11], theological [3], religious [12], religious, or denominational preaching [14].

The problem of the study is although there are still no an unanimously approved classification of functional language styles, they still exist and fulfill their specific communicative tasks. Therefore, **the purpose of our paper** will be to determine the main ways to actualize the category of expressiveness in the texts of different functional styles.

The basic material. According to O. Akhmanova, expressiveness is specific feature of the texts of literary works and is “expressive-depiction quality of speech, distinguishing it from ordinary (or stylistically neutral) and giving it a figurative and emotional color” [2, p. 524]. Literary works are full of stylistic means, which are indicators of expressiveness, actualizing the category of expressiveness. In the literary works, information varies: intellectual, aesthetic, and emotional. All these types of information affect the reader. Such influence is achieved through the use of stylistic means at different levels.

Analyzing the language of literary works, scientists share stylistic means on figurative and expressive. Figurative means of speech are all kinds of figurative use of words, phrases and phonemes, and all kinds of figurative meanings, which are called by the term “verbal trope” [1, p. 70]. Most common lexical imagery, they include metaphor, metonymy, hyperbole, litotes, and others. The metaphor is the transfer of the name of one subject to another based on their similarity [7, p. 209]. I. Golub provides the following classification of metaphors: linguistic (deprived of imagery), for example: *back of the chair; table leg*; individual-author, anonymous, which became the property of the language, for example: *a flash of feelings, a whirlwind of emotions, a fire tongue* [7, p. 210]. In scientific prose, the language metaphors are used to create terms, for example: *a brake sleeve, a crankshaft*. Metonymy is the transfer of the name of one object to another by their adjacency [7, p. 213], for example: *gold in his hands, Kiev is asleep, the city lives*. Metonymy is often viewed as a metaphor, but there are differences between them: for the metaphorical transfer of the name, the related objects should be similar, and with metonymy, there is no similarity. Hyperbola

is a figurative statement, which consists in exaggerating the size, strength, beauty, value described [7, p. 223], for example: *I love you to the Moon and back, I have told you it a thousand times*. Arnold I. defines hyperbole as an exaggeration, which increases the expressiveness of the statement, giving it an emphasis [1, p. 74]. Litotes is called figurative statement, which reduces the size, force, value described [7, p. 223], for example: *a cat-sized horse*. Consequently, litotes and hyperbole are opposite to each other phenomena.

The expressive means, or the figures of the language, do not create images, but increase the expressiveness of the language and enhance its emotionality through special syntactic constructions: inversion, rhetorical question, parallel structures, contrast, etc. [1, p. 70]. Inversion is a deviation in the order of constructing members of a sentence, for example: *Should you need anything, feel free to tell me*. Rhetorical question – one of the most common stylistic figures, which is characterized by the amazing brightness and variety of emotionally-expressive shades. Rhetorical questions contain statements (or objections) in the form of a question that does not require an answer, for example: *What a strange day today! Yesterday everything was as always. Maybe I changed that overnight?* The parallel construction is a structure composed of two (or more) words in the same grammatical form, for example: *“The answer is interaction”*. Contrast – a figure of speech, which consists in the anonymization of lexical-phraseological, phonetic and grammatical units that embody the contrasting perception of the artist by reality, for example: *asking to approve; laugh, pouring with tears*.

Since figurative means, tropes, also perform an expressive function, and figurative syntax can participate in the creation of imagery, such a division of stylistic means can be considered conditional. Expression-emotional means of language (including tropes) are more likely to express thoughts than express feelings. Expressiveness “usually intensifies, shades the logically reasoned opinion of the author” [5, p. 163]. The word in literary works, along with the main meaning, often has an additional meaning that accompanies the main one, that is, it has connotative meanings that can be manifested as an evaluation, emotionality, imagery and expression [5, p. 164]. In the context of the word, the word may lose its basic thematic meaning, or, conversely, enrich itself with new meanings, the growth and strengthening of the denotative meaning of the word conative meaning. That is, there are two mutually opposite processes: hypersemanticism and desemantization: *“It was a simple question that went to the heart of life as Yali experienced it.”* [17, p. 14] Hypersemanticism is typical for poetic speech, and desemantization happens primarily in expressive spoken language [1, p. 54].

According to N. Valgina, literary speech is not just an expressive language; the expressiveness here is created artistically and becomes a verbal art [5, p. 165].

With an expressive goal, inversion is often invoked: *“In another moment, I went down Alice after it, never before considering how in the world she was to get out again”* [16, p. 3].

It should be remembered that there is also a grammatical inversion (question form) that is not endowed with expressiveness: *“Was the reported tools at the site really instruments made by humans, or just natural rock shapes?”* [17, p. 47]. This kind of inversion has the character of the grammatical norm, which acts as a question, but this norm can be violated if the question is a direct word order, that is, an expressive question can be formed with a direct word order.

The use of phraseologisms in the work contributes to its expressive-estimated color: “Administered by Australia as a mandate of the United Nations, but independence was in the air” [18, p. 14].

It should also be remembered that in addition to figurative expressiveness, there is also a magnifying expressiveness [1, p. 130], the means of which are the abovementioned intensifiers: “There was nothing so VERY remarkable in that ...” [16, p. 3].

Additional expressiveness of the text is also provided by the sounding elements, which in the text act as means of the phony-stylistic game. These elements are formed by the method of onomatopoeia, or onomatopoeia (echoism), which in the dictionary of linguistic terms O. Akmanova is defined as “the creation of words, sound shells which in one way or another reminiscent of the named (designated) objects or phenomena” [2, p. 157], for example: *meowing, barking*.

The pronounced emotional, evaluative expressive nature of the English language has a special, genetically rather heterogeneous layer of vocabulary and phraseology, which is called slang used in colloquial language and is outside the literary norm. The most important property of slang grasses is their rough-cynical or rough expressiveness, contemptuous and humorous imagery, an ironic or contemptuous coloration that distinguishes them from synonymous words and phrases from a literary language [1, p. 90].

The scientific style is designed for logical rather than emotional-sensory perception. But in some genres of scientific style, the categories of expressiveness and expressiveness are also updated. N. Valgina argues that the purpose of expression in science is the proof (the so-called intellectual expressiveness) [5, c. 165]. Functions of the image in the scientific literature are distinguished from its functions in literary style. This function is concretization [5, p. 165]. Scientific concepts in scientific literature are explained with the help of the image, and the level of emotionality in the language is determined by the manifestation of the author's individuality in the scientific text.

As for the official-business style, it does not have an expressiveness at all. Brandes M.P. argues that “the official-business sphere is characterized by such a functional feature as the presence and, accordingly, the non-emotional nature of the message” [4, p. 143]. Each type of official business document has its strict architectonic form of presentation, which was worked out during the existence of official-business style, and cannot be violated.

Conclusions. Concluding we can state that, the expressiveness is characteristic for almost all functional styles, except official-business functional style, which is conditioned by the regulated form of presentation of official business texts and the use of neutral business vocabulary.

References:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. 4-е изд., испр. и доп. Москва: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Сов. энциклопедия, 1969. 608 с.
3. Бабич Н.Д. Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки: збірник науково-дидактичних праць. Чернівці: Букрек, 2009. С. 25–26.
4. Брандес М. Стилистика текста. Теоретический курс. 3-е изд. перераб. и доп. Москва: Прогресс-Традиция, 2004. 248 с.
5. Валгина Н.С. Теория текста: учебное пособие. Москва: Логос, 2003. 280 с.
6. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. 254 с.

7. Голуб И.Б. Стилистика современного русского языка. Москва: Айрис Пресс Рольф, 2001. 240 с.
8. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1978. 375 с.
9. Кожина М.Н. Стилистика русского языка. Москва: Просвещение, 1983. 223 с.
10. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилiстика української мови: підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / Л.І. Мацько (ред.). Київ: Вища школа, 2003. 454 с.
11. Німчук В.В. Українські переклади святого письма. *Michael Moser. Das Ukrainische als Kirchensprache*. Wien, 2005. С. 15–64.
12. Передрієнко В.А. Формування української літературної мови XVIII ст. на народній основі: монографія / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1999. 143 с.
13. Пуряєва Н.В. Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Київ, 2001. 224 с.
14. Русанівський В.М. Слов'янські міжмовні зв'язки і формування функціональних стилів української літературної мови XVI–XVII ст. *VII міжнародний з'їзд славістів*. Київ, 1973. С. 22–23.
15. Череди́ниченко О.І., Коваль Я.Г. Теорія та практика перекладу. Київ: Либідь, 1995. 319 с.
16. Carroll L. The Annotated Alice: Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass. New York: Wings Books, 1998. 352 p.
17. Diamond J. Guns, germs and steel: The fates of human societies. New York : W.W. Norton & Company, 2005. 494 p.
18. Dowlings John E. The great brain debate. Washington D.C. : Joseph Henry Press, 2004. 179 p.

Булах Д. І., Радецька С. В. Шляхи актуалізації категорії експресивності в текстах різних стилів

Анотація. У статті на основі аналізу наукового доробку вчених-лінгвістів проводиться дослідження категорії експресивності та споріднених з нею лінгвістичних понять, їх функціонування в текстах різних стилів. Категорія експресивності відіграє значну роль у процесі організації як письмового, так й усного висловлювання, тому актуалізується в різних функціональних стилях. У сучасній лінгвістиці представлено багато робіт учених, які досліджують питання категорії експресивності й пов'язані з нею лінгвістичні поняття. До сьогодні вчені не дійшли спільної думки в дослідженнях, оскільки вони розглядають категорію експресивності з різних позицій, чим пояснюється багатогранність поняття експресивності. Мова як засіб комунікації містить у собі не лише інтелектуальну, а й естетичну та емоційну інформативність. У процесі організації як письмового, так й усного висловлювання істотне значення відіграє категорія експресивності, яка не обмежується лише художньою літературою, а актуалізується в різних функціональних стилях мови, чим і пояснюється підвищена увага до вивчення цього питання з боку вчених-лінгвістів. Поряд із категорією експресії в мові функціонують споріднені з нею лінгвістичні поняття. Багато вчених приділяють велику увагу вивченню цих лінгвістичних понять, але до сьогодні вони так і не дійшли спільної думки з приводу їх визначення та рівня тотожності (синонімічності), що вказує на їх багатогранність. Отже, категорія експресивності є семантико-стилістичною категорією, що надає тексту властивість передавати зміст із підсиленою інтенсивністю. У результаті актуалізації категорії експресивності відбувається емоційне або логічне підсилення виразу, яке може бути чи не бути образним. Експресивність ґрадується за допомогою використання інтенсифікаторів, які є засобами категорії інтенсивності. Наявність інтенсивності й образності розмежовує експресивні та неекспресивні одиниці. Отже, якщо відбувається

інтенсифікація оцінки або присутній образний елемент, то вираз набуває експресивності.

Ключові слова: категорія експресивності, функціональні стилі, зміст, науковий, офіційно-діловий, літературний, переносне значення.

Булах Д. И., Радецкая С. В. Способы актуализации категории экспрессивности в текстах разных стилей

Аннотация. В статье на основе анализа научных работ ученых-лингвистов проводится исследование категории экспрессивности и родственных ей лингвистических понятий, их функционирование в текстах разных стилей. Категория экспрессивности играет значительную роль в процессе организации как письменного, так и устного высказывания, поэтому актуализируется в различных функциональных стилях. В современной лингвистике представлено много работ ученых, исследующих вопросы категории экспрессивности и связанные с ней лингвистические понятия. До сих пор ученые не пришли к единому мнению в исследованиях, поскольку они рассматривают категорию экспрессивности с разных позиций, чем объясняется многогранность понятия экспрессивности. Язык как средство коммуникации содержит в себе не только интеллектуальную, но и эстетическую и эмоциональную информативность. В процессе организации как письменного, так и устного высказывания существенное значение

имеет категория экспрессивности, которая не ограничивается только художественной литературой, а актуализируется в различных функциональных стилях языка, чем и объясняется повышенное внимание к изучению этого вопроса со стороны ученых-лингвистов. Наряду с категорией экспрессивности в языке функционируют родственные ей лингвистические понятия. Многие ученые уделяют большое внимание изучению данных лингвистических понятий, но до сих пор они так и не пришли к общему мнению по поводу их определения и уровня тождества (синонимичности), что указывает на их многогранность. Итак, категория экспрессивности является семантико-стилистической категорией, придает тексту свойство передавать смысл с усиленной интенсивностью. В результате актуализации категории экспрессивности происходит эмоциональное или логическое усиление высказывания, которое может быть или не быть образным. Экспрессивность градуируется посредством использования интенсификаторов, которые являются средствами категории интенсивности. Наличие интенсивности и образности разграничивает экспрессивные и неэкспрессивные единицы. Таким образом, если происходит интенсификация оценки или присутствует образный элемент, то выражение приобретает экспрессивность.

Ключевые слова: категория экспрессивности, функциональные стили, содержание, научный, официально-деловой, литературный, переносное значение.

Гаман І. А.,
старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ІЛЛОКУТИВНІ АКТИ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПУТІВНИКАХ ПО ЗООПАРКУ

Анотація. З 1970-х років лінгвістика тексту під впливом соціокомунікативних течій набуває прагматичного напрямку (діяльнісного). Текст з огляду на теорію мовленнєвих актів є не граматично пов'язаною послідовністю речень, а комплексною мовленнєвою дією, через яку автор має на меті вплинути на адресата. Прагматичне розуміння текстової структури втілюється у концепції іллокутивної структури тексту, яка є ієрархічною послідовністю мовленнєвих дій, в якій домінують іллокуція (іллокутивний акт) означає глобальну мету тексту та підтримується субсидіарними іллокуціями. На прикладі німецькомовних путівників по зоопарку, які досі не були об'єктом наукових досліджень, розглядаються іллокутивні дії та відношення між ними. Іллокутивно спрямований аналіз тексту фокусується не лише на специфічних для певного типу тексту іллокуціях, але й на їх формулюваннях. Кількість субсидіарних іллокуцій свідчить про ступінь детальності та інформативності тексту. Домінують функцією текстів німецькомовних путівників по зоопарку XIX – початку XX століття є інформативна, яка реалізується через такі субсидіарні мовленнєві дії, як опис тварини (з оцінкою різної інтенсивності), пояснення (для логічного та упорядкованого викладу), спростування наявних у свідомості реципієнта уявлень і запобігання неправильним міркуванням на основі побаченого. Хоча в повсякденному житті для розпізнавання та визначення такого тексту, як «путівник», потрібно, щоб він містив іллокуцію «показати шлях» до приміщень із тваринами (інструктивний складник апелятивної функції), речення-містки, які вербалізують шлях по зоопарку, вкраплені в основний текст і слугують передусім забезпеченню змістових зв'язків у тексті, а не керуванню відвідувачем. Тож інструктування відіграє другорядну роль у текстах німецькомовних путівників по зоопарку.

Ключові слова: путівники по зоопарку, лінгвістика тексту, іллокутивна структура, домінують функція, мовленнєві акти.

Постановка проблеми. Тексти як комплексні мовленнєві акти можуть бути описані як послідовність окремих мовленнєвих дій (іллокуцій) різних типів, які перебувають в ієрархічних відношеннях [3, с. 134]. Тому для реконструкції іллокутивної структури тексту потрібно виявити та описати наявні в тексті мовленнєві дії у взаємодії та продемонструвати мовні засоби їх втілення. Іллокуція, яка виражає основну функцію тексту, вважається домінують, а підпорядковані їй іллокуції – субсидіарні (додають). Для кожного типу тексту можна визначити тип, послідовність і взаємозв'язок іллокуцій, «зміст дій» (Handlungsgehalt) окремих висловів і тексту загалом (його функцію). А розділення тексту на іллокуції та визначення зв'язків між ними, результатом якого виявляється схематичне зображення іллокутивної структури, є значною мірою суб'єктивним процесом (який ускладнюється тим, що між іллокуціями та реченнями структурами немає відношення 1:1); під час інтерпретації

тексту задіяні різні види знань: знання мови, особливостей типу тексту, «фонові знання», знання про мовленнєві дії.

Мета статті полягає в сегментації тексту німецькомовних путівників по зоопарку XIX – початку XX століття на елементарні іллокутивні дії та виявлення відношень між ними. Були проаналізовані тексти путівників Віденського 1802, 1898, 1912, Берлінського 1851, 1889 та Лейпцизького 1883, 1907 зоопарків.

Виклад основного матеріалу. Об'єктами орієнтованого на мовленнєві дії аналізу тексту є не лише специфічні для певного типу тексту іллокуції, але й їх формулювання. Мовні одиниці на граматичному рівні виконують роль індикаторів для комунікативних цілей. На відміну від Мотча, який розглядає текст як іллокутивне утворення, Брінкер вважає, що речення виконують передусім внутрішньотекстові функції, та розглядає, наприклад, уточнення чи обґрунтування у рамках тематичної будови тексту [1, с. 92]. У роботі ми притримуємось думки Мотча (та інших прихильників іллокутивного аналізу тексту), який вважає їх субсидіарними іллокуціями, тобто прагматичними, а не семантичними явищами.

Домінують функцією текстів німецькомовних путівників є інформативна, яка реалізується завдяки численним допоміжним (субсидіарним) мовленнєвим діям. У повсякденному житті для розпізнавання та визначення такого тексту, як «путівник», потрібно, щоб він містив іллокуцію «показати шлях» до приміщень із тваринами (інструктивний складник апелятивної функції). Орієнтування в просторі може ґрунтуватися на «об'єктивному описі розташування» (визначається сторонами світу й чіткими географічними пунктами) та на перспективізації (Perspektivierung), за якої рух адресата у просторі відбувається згідно з перспективою автора, заданою в тексті [2, с. 70]. Важливими для такого опису є чіткість і точна відповідність розташування об'єктів у реальності, щоб полегшити орієнтування відвідувача, а не заплутати його. Синхронізована перспектива автора та читача дає змогу використовувати просторові прислівників та дійктичні вирази замість нагромадження складних конструкцій: *Einige Schritte weiter nach rechts, weiterhin befindet sich, wir finden hier*. На відміну від обов'язкових просторових прислівників, прислівники, що означають часові відношення *zunächst, ferner, weiter*, відіграють у реченнях на позначення шляху другорядну роль і підкреслюють безперервність прогулянки зоопарком та є засобом когерентності (нанизування об'єктів).

Зауважимо, що в усіх путівниках (крім Віденського 1912 року) речення, які вербалізують шлях, прості або складні з одним підрядним, не виділені особливим шрифтом і в тексті слугують для зв'язку текстових сегментів один з одним (речення починаються з нового рядка, продовження речення (назва приміщення, жирний шрифт, великі літери) розташоване в наступному рядку, після якого з нового абзацу продовжується речення (як правило, це складнопідрядні означальні речення) або починається нове). Беручи до уваги функцію таких речень-містків (забезпечення змістових зв'язків у тексті), це дає право вису-

нути твердження про другорядну роль цих речень у тексті і ставити під сумнів визначення іллокуції «показати шлях» як однієї з домінантних. Такі речення нагадують вкраплення, які повинні сприяти полегшенню орієнтації, оскільки основним засобом керування відвідувачем є розміщені на шляху в зоопарку таблички/дошки з вказівкою шляху та назвами приміщень із нумерацією, яка відповідає тій, що в плані. Тому в передмові автори звертають увагу адресата на таблички в зоопарку та план у путівнику. Однак в умовах рецепції тексту під час відвідин зоопарку путівник повинен передусім задовольняти вимогу орієнтування відвідувача на території (оскільки детальне опрацювання інформації про тварин може відбуватись поза зоопарком), що робить наявність речень-містків обов'язковою.

Для забезпечення точності опису автор використовує (поширені) означення перед назвами приміщень: *Der Besucher wendet sich von hier nach einer auf einer kleinen Erhöhung befindlichen Grotte* [Berlin 1889, с. 92], які допомагають відвідувачу візуально встановити відповідність між зазначеним у тексті та об'єктом перед ним (з дієприкметником *vorspringend* таке орієнтування відбувається заздалегідь, оскільки наголошується видимість об'єкта ще здалеку: *In dem geräumigen, vorspringenden Mittelbau treffen wird ...* [Leipzig 1883, с. 37]. Для «речень-містків» спостерігаємо також тяжіння до компресії, засобами якої виступають партиципні конструкції для вербалізації проробленого шляху (Партицип II): *Am Ende dieser Abteilungen angelangt, bemerkt man noch zwei große Käfige* [Wien 1912, с. 14] та одночасності дій (Партицип I): *Dem Wegweiser an dem linken Flügel desselben gegenüber folgend, findet er zur rechten Seite* [Berlin 1889, с. 35], а також номіналізація *Beim Eintritt in dieses Haus findet man zur rechten Seite* [Wien 1912, с. 10]. Проте автор віддає перевагу дієслівним конструкціям, типовим для розмовного стилю, для полегшення сприйняття тексту.

Креативний підхід до оформлення речень-містків демонструє перший Берлінський путівник (1851 рік), виражаючи іллокуцію графічним засобом: малюнком руки з вказівним пальцем, який сигналізує такі речення-містки, надруковані меншим, ніж інший текст, шрифтом, що підтверджує їхню допоміжну функцію в орієнтуванні. У реченнях-містках в одному випадку вживається Кон'юнктив I для надання інструкції: *Man folge überall den im Garten angebrachten Wegweisern und zwar in der Richtung der darauf befindlichen Pfeilspitzen* [Berlin 1851, с. 2] та тричі використовуються еліптичні речення (*Links in der Hütte: ..., Im Behälter die Thür links: ...* [Berlin 1851, с. 5, 14].

Ідеальним путівником з погляду інтенсивності актуалізації та важливості цієї іллокуції є Віденський екземпляр 1912 року, в якому речення-містки не вкраплені в текст як переходи між текстовими сегментами, а є основним текстом. Іллокуція «інформувати про тварин» виражена лише через називання (інколи через номінальну фразу з позитивно конотованим прикметником *schön* або прикметниками на позначення істотних ознак виду: *einen indischen Elefanten von seltener Größe und Schönheit; großes, bereits sehr altes Exemplar eines Japanbären*), як правило, в узагальнених формулюваннях: назва виду як постнуклеарний атрибут (атрибут із родовим відмінком і прийменниковий атрибут із *von*) після іменників *Sammlung, Kollektion, Arten, Zahl, Serie*, уточнених оцінними прикметниками *reichhaltig, mannigfach*, які підкреслюють розмаїття видів: *Diesem gegenüber befinden sich zwei Objekte (Volieren), welche eine reichhaltige Sammlung der seltensten fremdländischen Wildhühnerarten enthalten. An diese reiht sich zunächst die Abteilung für Giraffen (Tierhaus Nr. 49) ... Nach dem Verlassen dieses Gebäudes gelangt man zum Tierhause Nr. 50 (Wat- und Sumpfvögel), das eine reichhaltige Kollektion schnepfenartiger und vieler anderer Vögel jeglicher Art sowie eine*

große Anzahl von Aquarien mit Süß- und Seewassertieren enthält ... [Wien 1912, с. 11–12].

Кількість субсидіарних іллокуцій інформативної функції свідчить про ступінь детальності та інформативності путівника (максимальний варіант реалізації функції «інформувати про тварину» буде охоплювати всі можливі іллокуції, тобто стосуватись усіх критеріїв опису тварин). Додатковою іллокуцією (принцип зв'язку з основними чи другорядними іллокуціями *wobei* «тоді як») є «оцінка» (*Bewertung*), оскільки опис тварини може містити ставлення/оцінку до певних критеріїв опису тварини (зовнішній вигляд, уміння, характер) та виражається через надання позитивних/негативних ознак тварині (переважно через прикметники, наприклад, *vorzüglich, gewandt, erstaunlich, geschickt, vortrefflich* + зазначення уміння *Kletterer, Schwimmer; gutmütig, liebenswürdig, zutraulich, anhänglich* ↔ *tückisch, unliebenswürdig, frech, launenhaft* для характеру).

Оскільки путівники покликані надати базові знання реципієнту в галузі зоології та розраховані передусім на неспеціалістів, автор повинен викладати інформацію зрозуміло, уникаючи нагромадження фахової лексики та за потреби вдаючись до пояснень. Мовленнєва дія «пояснення» не реалізується через метамовні вирази *X* називається ... та предикативні дефініції *X – це ...*, дефініції майже відсутні (лише 6 разів у всіх путівниках надаються через *d.h. ... und nährt sich von gemischter Kost, d.h. sowohl von Pflanzen- als von Thierstoffen*); фаховий синонім загальноживаного слова та уточнення подається в дужках *Zur Paarungszeit (Brunstzeit), weiche Haut (Bast), das Weibchen (Thier)* [Leipzig 1883, с. 20, 5–6]. У путівниках ця мовленнєва дія реалізується на синтаксичному рівні підрядними реченнями причини, складносурядними реченнями із наслідковим зв'язком з *daher, weshalb, denn* та в чотирьох випадках експліцитно (*erklärlich, steht im Zusammenhang*).

Урахування попередніх знань реципієнта та питань, які можуть виникнути у нього під час прочитання путівника/відвідин зоопарку, є основою для застосування мовленнєвих дій «спростувати стереотипні уявлення» та «запобігти неправильним висновкам/асоціаціям». Спростування реалізується експліцитно за схемою: «повідомлення факту + (doch + факт) ist + лексеми зі значенням «хибний» + пояснення/уточнення: *Daß er Eisen, und irgend ein Metall zur Nahrung nöthig hat, ist falsch, doch als ein dummes Thier verschluckt er alles, was die Öffnung seines Mundes passieren kann* [Wien 1802, с. 13]; *Die einzelnen Pärchen halten zu zärtlich zu einander; es ist jedoch Vorurtheil, wenn man glaubt, daß nach Entfernung des einen der alleinbleibende vor Garm stirbt; auch vereinzelt hält sich das niedliche Thier ganz gut* [Berlin 1889, с. 56].

До факультативних мовленнєвих дій належать експресії ви, а саме:

– вдячність як позитивна реакція на поведінку меценатів (придбання тварин для зоопарку), виражена завжди експліцитно словами із семантикою «дякувати» та підкресленням цінності подарованих екземплярів *Schmidt, dem wir aus der Zeit seiner afrikanischen Thätigkeit eine ganze Reihe ebenso werthvoller, als wissenschaftlicher Zuwendungen verdanken* [Berlin 1889, с. 17];

– жалкування як негативна реакція на поведінку *ein prächtiges Exemplar, leider aber sehr zänkischer Natur* та зовнішній вигляд тварини *Zu bedauern ist, daß dieser Prachtvogel eine geraume Zeit des Jahres ein unscheinbares, sperlingsgraues Gefieder trägt* [Berlin 1889, с. 51, 64]. Висловлюючи жаль, автор виражає суб'єктивну оцінку тварини (негативну, оскільки є відхилення від «ідеалу» тварини – покірної та красивої). Через актуалізацію такої причини жалю, як вимирання виду: *die Anthilope leider mehr nicht so häufig ist* [Leipzig 1907, с. 41], автор намагається

вплинути на читача на емоційно-інтелектуальному рівні: викликати у нього жаль, і, хоча проблематика винищення тварин ще не була достатньо усвідомлена, мотивувати замислитись над цим;

– побажання трапляється лише тричі в неокличних реченнях кон'юнктива і стосується уявлення автора про «ідеальну тварину»: красиву і жваву для зацікавлення відвідувачів *Der Vogel wäre unvergleichlich, wäre er lebhafteren Temperaments* [Berlin 1889, с. 28] та корисну *Da es Eichhörnchen aber auch Eier und junge Vögel verzehrt, wäre es besser, es würde mehr verfolgt und dezimiert* [Leipzig 1907, с. 55]. Оскільки йдеться про звичайну білку, а не екзотичну тварину, побажання винищувати тварин фігурує як непряме звертання до читача. У Віденських путівниках автор апелює до реципієнта і сподівається на схвальні відгуки про путівник через побажання: *Mögen ihm [dem Führer] viele Freunde entstehen* [Wien 1898, с. 3].

Висновки. Проаналізувавши мовленнєві дії в основній частині тексту путівників, робимо висновок, що інформування про тварин реалізується через мовленнєву дію **опис тварини**, яка імплікує характеристику певного виду. Опис зовнішнього вигляду, умінь і характеру тварини містить оцінку різної інтенсивності, яка залежить від кількості та оригінальності вжитих позитивно маркованих прикметників. Надана в путівниках інформація є доступною для читача і містить мінімум фахової лексики, тому **пояснення** слугують логічному, упорядкованому та переконливому викладу, оскільки забезпечують зв'язок між змістовими елементами тексту та доказовістю повідомлення через вислови *es ist/macht erklärlich i steht im Zusammenhang* та речення з *weil, denn, daher, weshalb*, які передають причинно-наслідкові відношення. Сигналом хибних тверджень про тваринний світ, наявність яких автор очікує від адресата, є лексеми *falsch, überschätzt, übertrieben, Fabel, Vorurteil, Schauergeschichten* у повідомленнях про тварину. Автор не лише **спростовує** вже існуючі у свідомості реципієнта уявлення, але й намагається **запобігти неправильним міркуванням** на основі побаченого вже в зоопарку (через речення з *trotz, obwohl, aber* та кон'юнктивом, який виражає імовірні думки відвідувача). Результати дослідження можуть бути використані для подальших розвідок щодо іллокутивних актів не лише у німецькомовних путівниках по зоопарку XX століття, а також для прагматистичного аналізу типу тексту «путівник».

Література:

1. Brinker K. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. 8. neu bear., erw. Aufl. Berlin: Schmidt, 2014. 188 s.
2. Fandrych Ch., Thurmair M. Textsorten im Deutschen: Linguistische Analysen aus sprachdidaktischer Sicht. Stauffenburg: Stauffenburg, 2011. 301 s.
3. Motsch W., Viehweger D. Sprachhandlung, Satz, Text. In: *Rosengren, Inger: Sprache und Pragmatik*. Lund: Lunder Symposium, 1981. S. 125–153.

Гаман И. А. Иллокутивные акты в немецкоязычных путеводителях по зоопарку

Аннотация. С 1970-х годов под влиянием коммуникативных течений в лингвистике текста происходит прагматический поворот (деятельностный подход). Исходя из теории речевых актов, текст является не грамматически связанной последовательностью предложений, а сложным речевым действием, цель которого – влияние на адресата. Прагматическое понимание текстовой структуры отобразилось в концепции иллокутивной структуры текста, которая является иерархической последовательностью речевых действий,

в которой доминирующая иллокуция (иллокутивный акт) обозначает глобальную цель текста и поддерживается субсидиарными иллокуциями. На примере немецких путеводителей по зоопарку, которые еще не были объектом научных исследований, рассматриваются иллокутивные действия и отношения между ними. Иллокутивный анализ текста фокусируется не только на специфических для определенного типа текста иллокуциях, но и на их формулировании. Количество субсидиарных иллокуций свидетельствует о степени детализированности и информативности текста. Доминирующей функцией немецких путеводителей по зоопарку XIX – начала XX столетия является информативная функция, которая реализуется через такие субсидиарные речевые акты как описание животных (с оценкой разной интенсивности), объяснение (для логического и упорядоченного изложения), опровержение существующих в сознании реципиента представлений о животных и предупреждение неправильных рассуждений на основе увиденного. Хотя в повседневной жизни для распознавания и определения такого текста, как «путеводитель», необходимо, чтобы он содержал иллокуцию «указывать путь» к помещениям с животными (инструктивная составляющая аппеллятивной функции), предложения-мостики, вербализирующие путь по зоопарку, включены в общий текст и, прежде всего, обеспечивают смысловые связи в тексте, а не руководство посетителем. Таким образом, инструктирование играет второстепенную роль в немецких путеводителях по зоопарку.

Ключевые слова: путеводитель по зоопарку, лингвистика текста, иллокутивная структура, доминирующая функция, речевые акты.

Gaman I. Illocutionary acts in the German zoo guides

Summary. Since the 1970s, under the influence of communicative trends in the text linguistics, a pragmatic turn has taken place (procedural approach). Based on the speech acts theory, the text is not a grammatically related sequence of sentences but the complex speech action, whose purpose is to influence the addressee. A pragmatic understanding of the text structure is reflected in the concept of the illocutionary structure of the text, which is a hierarchical sequence of speech actions, in which the dominant illocutionary act indicates the main purpose of the text and is supported by the other subsidiary illocutions. On the example of the German zoo guides, which have not yet been an object of scientific research, illocutionary acts and relations between them are considered. The illocutionary text analysis focuses not only on the specific text illocutions, but also on their formulation. The number of subsidiary illocutions indicates the degree of elaboration and informativity of the text.

The dominant function of the German zoo guides from the XIX – early XX centuries is the informative one, which is implemented through such subsidiary speech acts as a description of animals (assessment with different intensity), explanation (for a logical and orderly presentation), refutation and warning of the wrong apprehension of the animal. In everyday life for recognition and definition the text as a “guidebook” it should contain an illocution “to show the way” (the instructive component of the appellative function). However, the bridge sentences, that verbalize the way, are included in the general text and are intended to serve the semantic links in the text, but not the visitor’s guide. Thus, the instruction plays a minor role in the German zoo guides.

Key words: zoo guides, text linguistics, illocutionary structure, dominant function, speech acts.

*Гарлицька Т. С.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови з методикою викладання
Криворізького державного педагогічного університету*

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ ЖАРГОНІЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню професійних жаргонізмів у соціолінгвістичному аспекті. Професійні жаргонізми розглядаються у складі нелітературних одиниць як феномен міського мовного побуту; цей термін уживається на позначення образно-експресивних, лаконічних слів і висловів, що мають нейтральні відповідники і побутують переважно в усному мовленні людей певної професії чи роду занять. Професіоналізми тісно пов'язані з професійними термінами, однак терміни відрізняються від жаргонізмів клішованістю, більшою стійкістю, стандартністю, відсутністю експресивного забарвлення та територіальних варіантів. Професіоналізми виникають стихійно на власній мовній основі, а професійні терміни переважно творяться свідомо, часто з використанням іншомовних слів і словотворчих засобів. У процесі нашої роботи було також з'ясовано, що в системі професіоналізмів української, російської та англійської мов найчастотнішими є лексеми військової, комп'ютерної, музичної та спортивної сфер, що є об'єднуючим чинником трьох народів. Уживання військових професіоналізмів активізувалося в період військових дій між Україною та Росією, які мають безпосередній вплив на економічне, політичне, мовне життя інших країн, зокрема США. Більшість військових жаргонізмів має негативно забарвлене значення, що виражає зневажливе, іронічне ставлення мовця, спрямоване на приниження особи, до якої звертаються. Велике значення інформаційних технологій у житті сучасного суспільства стало причиною побутування великої кількості комп'ютерних професіоналізмів у мовленні міського населення. Більшість лексем цієї галузі є термінами, однак вони отримують стилістичне забарвлення завдяки певним структурним метаморфозам. Музичний жаргон уживається переважно в мовленні молодого покоління та є виявом метафоричного перенесення.

Ключові слова: нелітературні одиниці, професіоналізми, професійні терміни, соціолінгвістичні особливості, соціальні страти.

Постановка проблеми. Сучасний стан науки активізував розвиток усіх сфер життя, що спричинило зміни в лексичній системі будь-якої мови. Розквіт сучасного суспільства, демократизація ЗМІ та художньої літератури сприяли активному поширенню нелітературної лексики не лише в усному, але й у писемному мовленні. Взаємодія маргінальних елементів із літературною мовою характеризується тенденцією до все більшого поповнення літературної лексики із соціально та професійно маркованих джерел, до яких належать різні види жаргонів, зокрема професійний. Тому дослідження некодифікованих елементів професійного спрямування є досить **актуальним**, адже знання цього лексичного прошарку та соціолінгвістичних чинників допомагає ліквідувати типові помилки й незрозуміння в процесі спілкування з носіями певної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійний жаргон, який розглядається як частина сленгової лексики або окремих різновидів соціолектів, є предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних мовознавців, як-от: Р. Макдівіда, А. Дакерта, О. Єрофєєвої, Т. Беляєвої, В. Хомякова, Л. Крисіна, Л. Ставицької, Л. Назаревич, Н. Мельник, Л. Масенко тощо. Інші лінгвісти розглядають професійний жаргон у системі мови міста, а саме це такі як: Р. Местрі, О. Швейцер, Дж. Грін, О. Липатов, В. Колесов, О. Юнаковська, С. Мартос, І. Кудрейко. Варто зауважити, що більшість дослідників розглядає нелітературну лексику на матеріалі однієї мови.

Метою статті є вивчити соціолінгвістичні характеристики професійних жаргонізмів на основі трьох мов. Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: 1) визначити структурно-семантичні особливості професійної лексики; 2) виявити соціальні страти, за якими класифікується професійний жаргон; 3) порівняти соціолінгвістичні характеристики професійного сленгу в різних мовах.

Виклад основного матеріалу. Професійний жаргон ми розглядаємо у складі нелітературних одиниць як феномен міського мовного побуту. До складу нелітературних елементів, які в мовознавстві мають низку синонімічних термінів (маргінальні/неформальні одиниці, експресивне розмовне мовлення, лексика обмеженого вжитку, субстандартні елементи, некодифікована/знижена лексика тощо), ми зараховуємо різні види соціальних діалектів (сленг, професійний і корпоративний жаргони, кримінальне аргі, просторіччя, суржик, піджин, креол, вульгаризми тощо). Серед усіх неформальних мовних елементів особливе місце належить професійному жаргону, однак у вітчизняній і зарубіжній традиції є певні відмінності щодо понятійного апарату та смислових рамок, якими обмежується подана група. Наприклад, у німецькій лінгвістиці корпоративні та групові жаргони іноді позначають терміном *Sondersprache*, який розуміється досить широко. Під цей термін підводять зарозумілу «мову» школярів, жаргони студентів, солдатів, моряків, лікарів, юристів тощо [2, с. 132]. У русистичі (О. Кожин, В. Колесов, Л. Крисін, Л. Скворцов, Т. Єрофєєва) «професійні жаргонізми» отожднюють із терміном «професійне просторіччя», розглядаючи їх як спеціальне мовне середовище, обмежене рамками будь-якої професії та розташоване між термінологічною лексикою й загальнолітературним просторіччям [4]. Характерною рисою професійних жаргонів Л. Крисін вважає метафоричне переосмислення кодових слів і висловів, надання їм образного смислу [9, с. 69].

В американській лінгвістичній традиції більшість дослідників, зокрема Е. Парtridge, Г. Менкен, не розрізняють професійні лексичні системи і професійні жаргони, а в жаргонах не

розрізняють професійні від корпоративних, однак вони досить детально розбирають системи й жаргони, наводячи низку цікавих для нашого аналізу прикладів [11; 12]. Відомі дослідники англійської мови Т. Беляєва та В. Хомяков професійну жаргонізовану лексику російської мови співвідносять зі сленгізмами експресивного просторіччя англійської мови, зараховуючи до їх складу слова та вислови оцінного характеру, що передають ставлення певного колективу до предметів праці й побуту; вони є стилістично зниженими дублетами термінів, професіоналізмів, слів літературної мови й отримують свою сигніфікативну сутність лише завдяки значенням того нейтрального слова, з яким вони існують [1, с. 60].

Досить удалим, на наш погляд, є тлумачення професійних жаргонізмів в українському мовознавстві. Наприклад, Л. Ставицька та Л. Масенко дотримуються думки, що термін «професійні жаргонізми» варто вживати на позначення образно-експресивних, лаконічних слів і висловів, що мають нейтральні відповідники і побутують переважно в усному мовленні людей певної професії чи роду занять, об'єднаних спільністю інтересів, звичок, соціального стану [10; 6]. Розглядаючи жаргон у широкому розумінні, Л. Ставицька у складі професійних жаргонізмів виділяє кілька підвидів: 1) ті, яким судилося стати «на слуху», влитися в ширші страти, і вони є належністю відносно відкритих соціально-професійних груп, як-от: спортсмени, водії, перукарі, музиканти, журналісти, комп'ютерники, бізнесмени тощо; 2) професійні жаргонізми відносно закритих соціально-професійних груп, до яких можна зарахувати тих, хто торгує на базарі, професійні спільноти банкірів, бухгалтерів, науковців, виробничо-технічні колективи, футбольних фанів та інші; 3) професійне просторіччя – ті номінації певної професійної комунікації, що позначають явища або поняття непрофесійної діяльності: екзистенційна чи емоційно-психологічна сфера особистості, життєві побутові ситуації, міжособистісні стосунки тощо. Такі номінації межують із загальним експресивним просторіччям, на лексичному рівні вони зберігають зв'язок із вихідною професійною сферою, але референція їх значно віддаляється від останньої [10, с. 58]. Із професійною лексикою (професіоналізмами) тісно пов'язана професійна термінологія, однак варто розрізняти ці поняття, адже вони мають ряд характерних відмінностей. Професійні терміни відрізняються від професійних жаргонізмів клішованістю, більшою стійкістю, стандартністю, відсутністю експресивного забарвлення та територіальних варіантів. Крім того, професіоналізми виникають стихійно на власній мовній основі, а професійні терміни переважно творяться свідомо, часто з використанням іншомовних слів і словотворчих засобів.

У системі професіоналізмів кожної з досліджуваних мов найчисленнішими є лексеми військової, комп'ютерної, музичної та спортивної сфер, що є об'єднуючим чинником трьох народів. Як відомо, під час спокійного життя соціуму спостерігається лінгвопсихологічна рівновага між літературною та жаргонною лексикою. «Жаргонний вибух» активізується зазвичай в епоху суспільних потрясінь, докорінних змін, драматичних подій, соціальної нестабільності (війн, революцій, заколотів, розпаду держави тощо)» [7, с. 19], що є характерною ознакою Росії та України, між якими досі тривають воєнні дії, які мають безпосередній вплив на економічне, соціальне, політичне, мовне життя інших країн світу, зокрема США. За таких обставин зростає актуальність військових професіоналізмів, тому збільшення їх кількості в мові є природним мовним процесом, що

свідчить про динаміку мовних змін і швидке реагування мов на будь-які соціальні зрушення. Варто зазначити, що більшість військових жаргонізмів має негативне забарвлене значення, що виражає зневажливе, іронічне ставлення мовця, спрямоване на приниження особи (іноді всієї нації), до якої звертаються, наприклад: *Мацкв* – (спотворене *Москва*) Росія, що проводить агресивну політику стосовно України, *скримздити* – про анексію Криму, *матросня* – російський Чорноморський флот, що брав участь в анексії Криму, *підгузник* – солдат першого підрозділу служби, *черпак* – солдат строкової служби, який відслужив рік – в українській мові [5; 3]; *дрыщ*, *запах*, *карась*, *мамонт* – солдат-новобранець, *папах* – полковник, *шакал* – офіцер, *майданутый* – (від *Майдан*) неадекватна людина, *оранжоди*, *майданюки*, *майданопитеки*, *херои* – учасники та прихильники Майдану 2013–2014 рр., *жидо-НАТО*, *жидо-НАТО-фашисти* – НАТО, до якого Україна звертається за допомогою – у російській мові [8]; *chocolate soldier* – слабка, невлипова особа, *fuzz-butt*, *rookie* – солдат-новобранець, *sad sack* – невдаха [13].

Стрімкий розвиток науки й техніки та надзвичайно велике значення інформаційних технологій у житті сучасного суспільства стали причиною побутування великої кількості комп'ютерних професіоналізмів не лише в мовленні комп'ютерників, але поза межами цієї професійної групи. Більшість лексем цієї галузі є термінами, однак вони отримують стилістичне забарвлення завдяки певним структурним метаморфозам. Наприклад, в англійській мові комп'ютерним жаргонізмам властиві такі способи словотвору, як словоскладання та блендинг, наприклад: *cyberpunk* – комп'ютерний ентузіаст, *killfile* – комп'ютерна програма, яка дає змогу користувачам видаляти небажані повідомлення, *kludge* (блендинг від *clumsy* та *sludge*) – громіздкий, *underware* – особисті файли в комп'ютерній системі, *net-head* – фанатичний користувач Інтернету [13]. Оскільки основний потік комп'ютерної лексики потрапляє в інші мови з англійської (зокрема, її американського варіанту), то в українську та російську мови запозичуються нейтральні лексеми, які, отримавши афікси мови-реципієнта, набувають стилістичного забарвлення і переходять до розряду жаргонних. Такий спосіб словотворення називається морфологічною передачею (процес, у якому іншомовне слово транслюється з подальшим його пристосуванням до морфології рідної мови). Наприклад: *беемпешка* – графічний файл bmp, *бутовий* – той, із якого можна завантажитися (від англ. boot), *персик* – персональний комп'ютер (від англ. PC), *приа-тачити* – зробити додаток до повідомлення електронною поштою (від англ. attach), *брейкати* – переривати роботу програми за допомогою Ctrl-Break [5]; *зипануть* – заархівувати комп'ютерні дані (від англ. zip), *киллануть* – зняти програму в комп'ютері (від англ. kill), *коннектиться* – зв'язуватися (від англ. connect), *поскипать* – пропустити частину комп'ютерного повідомлення (від англ. skip), *писишка* – персональний комп'ютер (від англ. PC) [8].

Жаргон музичний (як і комп'ютерний) дає можливість виявити певні соціальні, зокрема вікові, страти професіоналізмів, адже він уживається переважно в мовленні молодого покоління. Оскільки молодь схильна до креативності, бажання виділитися та увиразнити своє мовлення, більшість музичних жаргонізмів є яскравим виявом метафоричного перенесення, як-от: *балда* – головка магнітофона, *бочка* – великий барабан, *весло* – гітара, *гудок* – саксофон, *достоевський* – людина, яка набридає (дістає) музикантів доганами, *соплі* – сплутані шну-

ри від апаратури, *шпаківня* – колонка музичної апаратури [5]; *бітли* – довге волосся (від назви популярної групи «Бітлз», члени якої носили довге волосся), *унітаз* – туба, *шкура* – неякісний пластик на барабанах, *кукла* – музичний альбом, який включає кілька відомих пісень задля привернення уваги покупця [8]; *axe* – гітара, *blow* – грати на музичному інструменті, *dig* – цінувати, насолоджуватися, *jam* – займатися музикою підпільно [13].

Ще однією соціальною стратою, яку можна виявити в системі професійних жаргонізмів, є соціальний статус і рівень освіченості мовців. Наприклад, до жаргону освічених людей зазвичай із високим соціальним статусом можна віднести професіоналізми медиків, письменників, науковців, викладачів, журналістів, мовлення яких вирізняється метафоричністю; жаргон мовців із середнім рівнем освіти становлять автомобільні, офісні, спортивні, військові професіоналізми, у мовленні яких часто з'являються лексеми, які шляхом деривації утворені від лайливої лексики.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає змогу констатувати, що професійні жаргонізми виникають стихійно на власній мовній основі, а від професійних термінів вони відрізняються меншою стійкістю та стандартністю, наявністю експресивного забарвлення та територіальних варіантів. У системі професіоналізмів трьох досліджуваних мов найчисленнішими є лексеми військової, комп'ютерної, музичної та спортивної сфер. Кожна з цих груп характеризується наявністю спільних і відмінних рис та є свідченням динаміки мовних змін і швидкого реагування мов на будь-які соціальні зрушення. **Перспективою** роботи є вивчення соціолінгвістичних особливостей корпоративного жаргону.

Література:

1. Беляева Т.М., Хомяков В.А. Нестандартная лексика английского языка. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1985. 138 с.
2. Губачек Я. О традиции в изучении сленга в чешском языке. *Вопросы языкознания*. 1980. № 2. С. 127–135.
3. Жаботинская С.А. Майдан – антимайдан: словарь-тезаурус лексических инноваций, декабрь 2013 – декабрь 2014. *Язык как оружие в войне мировоззрений*. Київ: УАКЛИП, 2015. 90 с.
4. Кожин А.Н. Лексико-семантические средства составных наименований (на материале военной лексики русского языка: автореф. дисс. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.01. Москва, 1969. 28 с.
5. Словник сучасного українського сленгу / Упоряд. Т.М. Кондратюк. Харків: «Фоліо», 2006. 350 с.
6. Масенко Л.Т. Нариси з соціолінгвістики: посібник. Київ: Києво-Могилянська академія, 2010. 242 с.
7. Мосенкіс Ю.Л., Грабовий М.П., Фурса О.С. Феномен українського молодіжного сленгу (сутність, розвиток, контакти). К.: Умань: ПП Жовтий, 2009. 220 с.
8. Словарь современного русского города: ок. 11000 слов, ок. 1000 идиоматических выражений / Под. ред. Б.И. Осипова. Москва: «Русские словари»; «Астрель»; «АСТ»; «Транзиткнига», 2003. 565 с.
9. Современный русский язык: социальная и функциональная дифференциация / Отв. ред. Л.П. Крысин. Москва: «Языки славянской культуры», 2003. 568 с.
10. Ставицька Л.О. Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови. Київ: «Критика», 2005. 464 с.
11. Mencken H.L. The American language. Supplement One. New York, 1961. 890+LIII p.
12. Partridge E. Slang To-day and Yesterday. London, 1960. 479 p.
13. Thorne T. Dictionary of Contemporary Slang / Ed. by T. Thorne. London: A&C Black Publishers Ltd., 2005. 512 p.

Гарлицкая Т. С. Социолінгвістическіе особенності професіональных жаргонізмів (на матеріалі українського, російського і англійського мов)

Аннотація. Стаття посвячена дослідженню професіональних жаргонізмів в соціолінгвістическому аспекті. Професіональні жаргонізми розглядаються в складі нелітературних одиниць як феномен міського мовного життя; цей термін використовується для позначення образно-експресивних, лаконічних слів і виражень, які мають нейтральні еквіваленти і використовуються переважно в усній мові людей певної професії або роду занять. Професіоналізми тісно пов'язані з професіональними термінами, однак терміни відрізняються від жаргонізмів клішированістю, більшою стійкістю, стандартністю, відсутністю експресивної окраски і територіальних варіантів. Професіоналізми виникають стихійно на власній мовній основі, а професіональні терміни переважно утворюються свідомо, часто з використанням іноземних слів і словообразовальних засобів. В ході нашої роботи було встановлено, що в системі професіоналізмів українського, російського і англійського мов найчисленнішими є лексеми військової, комп'ютерної, музичальної і спортивної сфер, що є об'єднуючим фактором трьох народів. Використання військових професіоналізмів активізувалось в період військових дій між Україною і Росією, які мають безпосереднє вплив на економічну, політичну, мовну життя інших країн, в тому числі США. Більшість військових жаргонізмів має негативно забарвлене значення, що виражає пренебрежливий, іронічний ставлення мовця, направлений на приниження особи, до якої звертаються. Велике значення інформаційних технологій в житті сучасного суспільства стало причиною існування великої кількості комп'ютерних професіоналізмів в мові міського населення. Більшість лексем цієї галузі є термінами, однак вони отримують стилістичну окраску за рахунок деяких структурних метаморфоз. Музичальний жаргон використовується переважно в мові молодого покоління і є проявом метафорического переносу.

Ключові слова: нелітературні одиниці, професіоналізми, професіональні терміни, соціолінгвістическіе особенності, соціальні страти.

Harlytska T. Sociolinguistic peculiarities of professional jargon (on the base of the Ukrainian, Russian and English languages)

Summary. The article is devoted to the professional jargon in sociolinguistic aspect. Professional jargonisms are considered in the structure of substandard vocabulary as a phenomenon of the city language; this term is used to denote image-expressive, laconic words and expressions, which have neutral equivalents and are used mostly in oral speech of people of peculiar profession or kind of occupation. Professionalisms are closely connected with professional terminology, but terms differ from jargonisms in cliché, stability, standardity, absence of expressive color and territorial variants. Professionalisms appear spontaneously on the own language base, but professional terms are mostly formed consciously with the usage of foreign words and word building means. During our work we have also ascertained that in the system of Ukrainian, Russian and English professionalisms military, computer, musical and sport lexemes are the most numerous, which is the uni-

ifying factor of the three nations. The usage of military professionalism has intensified in the period of military actions between Ukraine and Russia, which have the direct influence on the economical, political and language life of other countries, including the USA. Most part of military jargonisms has negative meaning, which expresses speaker's scornful, ironic attitude, which is directed to humiliation of a person who is being addressed to. Very important role of information tech-

nologies in the life of modern society is the reason of the usage of a big amount of computer jargonisms in the speech of city inhabitants. Most part of these lexemes includes terms but they get stylistic color with the help of structural metamorphosis. Musical jargonisms are used mostly in the speech of youth and they are the reflection of metaphoric transference.

Key words: substandard units, professionalisms, professional terms, sociolinguistic peculiarities, social strata.

*Hnedko T. M.,
Senior Lecturer of the Chair of Theory and Practice of Branch Translation
Kherson National Technical University*

*Bohachuk M. V.,
Student of the Kherson National Technical University*

CONTRASTIVE ANALYSIS OF MILITARY TERMINOLOGY IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Summary. The modern communicative space is characterized by intensive integration processes. These apply to connections of different areas, also the military branch isn't an exception. Cooperation of the states in the context of safety, in particular peacekeeping operations, military exercises, exchange of scientific practical experience, etc., staticizes a question of the professional military translation. Need of high-quality training of specialists for the military sphere, formation of new lexical base considering rapid development of military hardware induces to a detailed research of semantics of military terms and ways of formation of their definitions.

The relevance of this theme is caused by a significant amount of military realities of the USA and Great Britain armies which cause difficulties at their understanding and translation, and also is caused by continuous change of a lexicon of the military personnel due to technical progress and the reforming of troops.

Terms in the field of military study possess such characteristic signs as unambiguity, neutrality and independence of a context. Correlation to precisely certain concept, aspiration to unambiguity is characteristic of military terms. It leads to the fact that a number of military terms gains independence of a context and, therefore, can be translated by means of a lexical equivalent.

Mistakes at the translation of military terms usually bring to serious semantic distortions of the original, especially at the translation of military texts, such as fighting documents, charters and manuals, instructions and technical specifications, military scientific articles, military journalism where the accuracy of the translation is one of the main requirements. To avoid similar mistakes the translator has to aspire in detail, study that field of military science or the equipment in which he works and to achieve exhaustive understanding of sense of concepts which are expressed by the military term.

Key words: term, translation, lexicon, unambiguity, context.

Problem statement. A lot of issues connected with the process of translation in general and military translation in particular are constantly in the center of attention of scientists. It should be noted that general approaches to solving this problem were studied enough, but some peculiarities of translation of texts of any particular genre or a particular group of texts remain outside the sphere of interests of the researchers, that is, are not studied enough. Popular science texts devoted to military issues are in this group. In the researches concerning the sphere of translation of UK, Canada and USA military documents there are only few comments on this matter, and they do not have the character of a systematic study [2, c. 5]. However, studying structural and linguistic characteristics of military texts in the aspect of translation is particularly relevant

at this stage of development of the army and interior troops. This is due to a certain number of factors.

First, Ukraine gained its independence more than 18 years ago and has its own army and the police forces, but by this time the Ukrainian language has not been used properly in these structures. All military documentation in the USSR was in Russian, so now Ukrainian military specialists should create virtually from the very beginning their terminology and structure of military documents as well as their new format.

Secondly, a broad international cooperation in the military sphere requires appropriate knowledge regarding international documentation.

Thirdly, there are not enough reference books and dictionaries for overcoming this problem.

Fourthly, the process of integration of Ukraine into the European Union, NATO and its participation in the UN peacekeeping operations requires standardization in the field of military documents, which should provide the teamwork between the military units.

The article aim. There are varieties of military texts, which differ in purpose and content. So, according to the classification given by the famous linguist, G. Strelkovsky, which is based on functional and substantive approaches, there are two separate groups of texts: information texts and texts regulating the life and activity of troops.

In the first group there are four subgroups: military-scientific texts; military technical texts; military information texts; military-popular science texts.

The second group includes the following subgroups: the statutes and regulations; military-business texts [1, c. 43].

The latter one includes orders, instructions, reports, messages, that is, such kinds of military texts, which are generally considered military documents. If we analyze the linguistic content of these texts, then, in terms of lexical content, all military materials differ from any other materials in terms of a wide use of military, scientific and technical terminology, the presence of a certain number of set phrases, a large number of special symbols, and, from the point their syntactical organization – by a wide use of elliptic (especially in the military documentation) and clichés structures, by limitation of verbal forms, the compressed form of the utterance. This is connected with certain functions, which generally characterize the military sphere of communication: shortness, clarity and specificity of the wording, the accuracy and clarity of presentation that provides a logical sequence, a clear delimitation of one thought from the other for easy perception of the information transmitted. In the grammatical systems of both languages there are comparable grammatical phenomena (e.g. parts of speech category, the category of number, etc.), and phenomena that do not have matches

in the other language (e.g. gerund, article, absolute constructions). Certain syntactic characteristics of English military texts may create some difficulties in translation. It is known that the relationship of words in the sentence are grammatically formalized.

Grammatical forms and grammatical constructions have some meaning associated with the lexical meaning of words. Therefore, the translator must take into account not only the grammatical meaning of sentences, which are translated, but their lexical meaning [4, с. 64]. The greatest difficulties usually arise when translating constructions with the predicate in the passive (passive constructions), gerundial constructions, participle and infinitive constructions, i.e. those grammatical phenomena that are absent in the Ukrainian language, as it is noted above.

Furthermore, the military translation is one of the types of special translation with the communicative function. The translator can be a direct participant in the communication act as an intermediary between the communicators that speak different languages, and can only convert the received messages to a new group of recipients. The second way typically takes place in the form of a written translation. And this case is much harder than the first one. In the first variant the sender directly perceives the translator and has the opportunity to coordinate their subjective perception of the world with the subjective attitude of the translator, supporting him constant feedback. In addition, pragmatic components come to the recipient [5, с. 37]. All this considerably facilitates the work of the translator. Let's analyze the following situation of communication where the subordinates received an order. They should, firstly, clearly understand the content of a document (hence the requirement for clarity and consistency of the language filling), secondly, realize their role and their place in the future and, thirdly, accept the will of the commander as marching orders (hence the requirement for expressiveness expression of will). In other words, the recipients should be encouraged by this message (order) on the quick, decisive actions. The use of emotional means is unacceptable, therefore, all the expressiveness is achieved only indirectly, namely through the use of certain grammatical structures. Consequently, the role of the interpreter is complicated by a number of factors, since the distinguishing features of military translation is the use of terms and extremely precise, clear presentation of the material, on the one hand, and the lack of figurative emotional expressiveness except for the military journalistic texts and military memoirs, on the other. The translator must know the grammatical matches and inconsistencies, ways of their transmission by means of the other language, a good understanding of the system of lexico-grammatical meanings of both languages, taking into account the whole complex of their complicated interaction of their lexical and grammatical means [3, с. 14].

Let us consider the syntactical features of military texts and establish the typical elements of the military popular science texts in terms of their syntactic organization. One of the linguistic peculiarities of the English-speaking military documents is a wide use of the passive: 4.4.1. Requirement for Specific Request. Assistance may be provided only if: 4.4.1.1. The assistance is requested by a responsible official of the eligible organization or activity to which the assistance is to be provided.

National military objectives shall be accomplished with a minimum of manpower that is organized and employed to provide maximum effectiveness and combat power [4]. Such sentences are translated into the Ukrainian language by one of the following ways.

1. Impersonal sentences: *The battalion was assigned the mission to launch an attack at 010315 January.* Батальйону було

поставлено завдання перейти в наступ 1 січня о 3.15 [7]. 2. Indefinite – personal sentences: *Field fortifications are built of stone, wood, and all other available natural materials.* Польові фортифікації будують з каменю, дерева та інших підручних матеріалів. The subject of such passive constructions are usually translated by: 1. direct or indirect object in the Accusative or Dative Case: *In large-scale operations corps and army engineer units are assigned the heavier tasks* [8]. Під час великомасштабних заходів корпусним та армійським інженерним військам ставлять більш складні завдання.

2. Noun with a preposition: *Infra-red devices have been much written about* [6]. Про інфрачервоні прилади вже багато писали. *The rate of reaction is influenced by many factors.* На швидкість реакції впливає багато факторів.

3. Active voice instead of the passive voice: *Strong points are considered by the Americans to be the bulk of modern defense* [7]. Американці вважають, що опорні пункти є основою сучасної оборони.

4. By an adequate replacement, i.e. by replacing the English passive constructions with the Ukrainian verbal constructions that convey the same meaning: *This vehicle is created with a fording ability of 2.2. meters* [8]. Цей танк здатний долати броди завглибшки до 2,2 метра. Infinitive constructions are particularly widely represented in military texts, because the infinitive denotes an action without specifying the method, time, person, number and expresses the need for action, call to action and a categorical order, reports the dynamics of the process. Infinitive constructions are usually translated into the Ukrainian language in the following ways: 1. Noun with a preposition: *The division prepares fire plans to support the scheme of defense* [6]. Дивізія готує сектор обстрілу для забезпечення всієї оборони. 2. Infinitive: *The purpose of this device is to provide better training of personnel.* Призначення цього приладу – підвищити якість навчання особового складу. 3. Impersonal or indefinite-personal sentences: *Oxygen is known to be colorless* [6]. Загальновідомо, що кисень безбарвний. 4. Attributive subordinate clause: *Mobility and dispersion are the factors to influence modern nuclear combat* [8]. Мобільність і розосередженість є тими факторами, які впливають на ведення сучасного бою із застосуванням ядерної зброї.

In the Ukrainian grammar there is no gerund. It can be translated into Ukrainian by nouns, infinitives, subordinate clauses. For example: 1. Noun: *A new system for designating and naming military rockets and missiles has recently been announced* [8]. Нещодавно було оголошено про нову систему для позначення й найменування військових ракет. 2. Infinitive: *The attacking units will continue moving widely separated until near the enemy.* Підрозділам першого ешелону продовжувати просуватися ... до зближення із супротивником. 3. Participle and participial construction: *An aircraft cannot land without reducing its speed* [6]. Не знижуючи швидкості, літак не може здійснити посадку. 4. Subordinate clause: *They insist on the equipment being carried by some other means of transportation.* Вони наполягають на тому, щоб матеріальна частина перевозилася іншими транспортними засобами.

Also in the English military texts we can find constructions with participles. They are usually translated into Ukrainian by participial constructions, constructions with дієприслівник and subordinate clauses. For example: 1. Participial constructions: *Missiles used to hamper the operation of radar installations are termed "antiradar missiles"* [8]. Ракети, використовувані для створення перешкод установам радіолокації, називаються «ракети проти-

радіолокації». 2. Subordinate clause: *The thrust being greater than the drag, the aircraft speed will increase* [6]. *Коли тяга стає більшою лобового опору, швидкість літака збільшується*.

In addition, the analysis of original texts and texts that have been translated into Ukrainian, we noticed that the translators changed the structure of the so-called “cleft sentences”. Cleft sentences are defined as a special type of expressive sentences [3, с. 68]. Here are some examples: *It was in the 1990s that NATO first responded to the end of the familiar East-West division and its accompanying ideological, political and military adversarial relationships, and to the disappearance of conventional military threats to security in the Euro-Atlantic area* [7]. *У 1990 році НАТО вперше відреагувало на припинення звичного поділу на Схід і Захід і відносин ідеологічного, політичного й військового протистояння, які його супроводжували, а також на зникнення звичайної військової загрози безпеці євроатлантичного регіону. It was at the Istanbul Summit that the leaders of the 26 member countries gathered for the first time since the Alliance's fifth round of enlargement* [7]. *Вперше після п'ятого раунду розширення керівники 26 країн-членів НАТО зібралися разом на Стамбульському саміті Альянсу*. The transformation of the structure results in the following: a sentence loses its expressive component due to the change.

Conclusions. In our opinion, the topic of research is prospective because, firstly, not all types of military texts have been analyzed, and, secondly, there are a number of issues concerning the syntax of English texts and preserving their peculiarities while translating into Ukrainian.

Література:

1. Білозерська Н.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад. Вінниця: Нова книга, 2012. С. 43–48.
2. Головин Б.Н. Лингвистические основы учения о терминах. Москва: Высшая школа, 1987. С. 5.
3. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: навчальний посібник. Київ: ІНКІС, 2001. С. 257.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учебник для институтов и факультетов иностранного языка. Москва: Высшая школа, 1990. С. 172.
5. Нелюбин Л.Л. Учебник военного перевода. Английский язык. Общий курс. Москва: Воениздат, 1981. С. 16.
6. Rescue in time of need. *Complete edition of the Bundeswehr aktuell-BF*. 17.09.2018. P. 4–5.
7. Sharp sight for soldiers. *Complete edition of the Bundeswehr aktuell bf*. 19.03.2018. P. 3.
8. Quite bloody. *Complete edition of the Bundeswehr aktuell-BF*. 03.09.2018. P. 6.

Гнедько Т. М., Богачук М. В. Порівняльний аналіз військової термінології англійської та української мов

Анотація. Сучасний комунікативний простір характеризується інтенсивними інтеграційними процесами. Вони стосуються різних галузей, і військова галузь не є винятком. Співробітництво держав у контексті безпеки, зокрема миротворчих операцій, військових навчань, обміну науковим практичним досвідом тощо, стабілізує питання про професійний військовий переклад. Необхідність якісної підготовки фахівців для військової сфери, формування нової лексичної бази з урахуванням швидкого розвитку військової техніки спонукають до детального дослідження семантики військових термінів і шляхів їх формування.

Актуальність теми зумовлена значним обсягом військових реалій США і Великобританії, які викликають труднощі під час їх розуміння й перекладу, а також постійною зміною лексики військовослужбовців за рахунок технічного прогресу та реформування військ.

Терміни в галузі військового навчання мають такі характерні ознаки, як однозначність, нейтральність і незалежність. Для військових термінів характерним є прагнення до однозначності. Це призводить до того, що низка військових термінів отримує незалежність від контексту й, отже, може бути перекладена за допомогою лексичного еквівалента.

Помилки під час перекладу військових термінів зазвичай призводять до серйозних смислових спотворень оригіналу, особливо під час перекладу військових текстів, таких як документи, статuti й посібники, інструкції, військові наукові статті, де точність перекладу є однією з основних вимог. Щоб уникнути подібних помилок, перекладач повинен прагнути докладно вивчити ту галузь військової науки або техніки, в якій він працює, і досягти вичерпного розуміння сенсу понять, що виражаються військовим терміном.

Ключові слова: термін, переклад, лексикон, однозначність, контекст.

Гнедько Т. Н., Богачук М. В. Сравнительный анализ военной терминологии английского и украинского языков

Аннотация. Современное коммуникативное пространство характеризуется интенсивными интеграционными процессами. Они касаются различных отраслей, и военная отрасль не является исключением. Сотрудничество государств в контексте безопасности, в частности миротворческих операций, учений, обмена научным практическим опытом и т.п., стабилизирует вопрос о профессиональном военном переводе. Необходимость качественной подготовки специалистов для военной сферы, формирование новой лексической базы с учетом быстрого развития военной техники побуждают к детальному исследованию семантики военных терминов и путей их формирования.

Актуальность этой темы обусловлена значительным объемом военных реалий США и Великобритании, которые вызывают трудности при их понимании и переводе, а также постоянным изменением лексики вооруженных за счет технического прогресса и реформирования войск.

Термины в области военного обучения имеют такие характерные признаки, как однозначность, нейтральность и независимость. Для военных терминов характерно стремление к однозначности. Это приводит к тому, что ряд военных терминов получает независимость от контекста и, следовательно, может быть переведен с помощью лексического эквивалента.

Ошибки при переводе военных терминов обычно приводят к серьезным смысловым искажениям оригинала, особенно при переводе военных текстов, таких как документы, уставы и пособия, инструкции, военные научные статьи, где точность перевода является одним из основных требований. Чтобы избежать подобных ошибок, переводчик должен стремиться досконально изучить ту область военной науки или техники, в которой он работает, и достичь исчерпывающего понимания смысла понятий, которые выражаются военными терминами.

Ключевые слова: термин, перевод, лексикон, однозначность, контекст.

Гончарук Р. А.,
старший викладач кафедри практики німецької та французької мов
Рівненського державного гуманітарного університету

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ХУДОЖНЬОГО МОВЛЕННЯ Г. ГЕЙНЕ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ «RATCLIFF» ТА «GÖTTERDÄMMERUNG»)

Анотація. У науковій розвідці автор робить спробу дослідити фігури експресивного синтаксису та їхню роль у німецькомовному поетичному дискурсі на матеріалі поезій Г. Гейне «Ratcliff» та «Götterdämmerung». Актуальність дослідження зумовлена історичними та літературними причинами, оскільки в епоху значних ідеологічних змін як в Україні, так і у світі виникає потреба нового осмислення літературної спадщини митця. Творчий геній Г. Гейне посідає особливе місце в німецькій і світовій літературі. Своєю творчістю поет виводить на новий рівень уяву про емоційний світ людини, його внутрішній складник отримує нове багатогранне зовнішнє перевтілення. Г. Гейне прагне за допомогою своїх творів донести до читача всю глибину власних думок, переживань, розкрити перед ним усі грані свого багатого світогляду. Для досягнення своєї мети поет широко використовує фігури експресивного синтаксису. У статті автор проводить аналіз досліджень питання експресивного синтаксису у світовій і вітчизняній науці, робить спробу розкрити суть поняття експресивності. Автор розвідки також досліджує історію вивчення теорії верлібру. У статті розглянуто найбільш уживані в поезіях «Ratcliff» та «Götterdämmerung» засоби вираження експресивності. На прикладі аналізу поетичних творів Г. Гейне, які написані вільним віршем, досліджуються стилістичні функції таких фігур, як парцельовані конструкції, синтаксичні перестановки, синтаксичні повтори, анадиплосис, полісиндетон, антитеза та інші. Унаслідок дослідження автор доходить висновку, що досліджувані структури слугують у поетичних текстах для створення індивідуального авторського стилю, надання художньому мовленню образності, організованості, емоційної виразності та емоційного забарвлення, експресивності, розширення смислового та інтелектуального наповнення, поглиблення ефекту зображуваної картини, емоційного сприйняття реципієнтом прочитаного.

Ключові слова: експресивний синтаксис, верлібр, анафора, оксюморон, синтаксичний повтор, антитеза.

Постановка проблеми. Генріх Гейне належить до числа тих літературних діячів, чия творчість спричиняла суперечки ще за життя. «В аспекті класично-романтичної естетики Гейне закидали порушення природи віршування, повернення до прозаїчних буднів і втрату високого стилю» [13, с. 64]. Від природи поет був наділений оригінальною індивідуальністю, і натхнення для своїх творів він черпав із зразків німецької та світової літературної спадщини. Розвідка присвячена дослідженню фігур експресивного синтаксису в поезіях Г. Гейне «Ratcliff» та «Götterdämmerung». **Актуальність** праці зумовлена поглибленням дослідження специфіки функціонування засобів експресивного синтаксису в поетичних творах. **Об'єктом** дослідження слугують тексти поезій Г. Гейне «Ratcliff» та «Götterdämmerung». **Предметом** розвідки є експресивні стилістичні конструкції в німецькомовному поетичному тексті.

Мета статті полягає у визначенні структурно-семантичних особливостей і функцій фігур експресивного синтаксису в поетичному тексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес літературознавців до вивчення проблем експресивності з'явився ще в XIX столітті, проте широкого дослідження він набув усередині XX століття в працях Ш. Баллі, В.В. Виноградова, В.М. Маслова та інших учених. В українському мовознавстві це питання висвітлювали Н.В. Гуйванюк, С.Я. Єрмоленко, І.Г. Чередниченко, В.С. Ващенко та інші науковці. Шарль Баллі вважав, що «тенденція до експресивності» веде до мовного «різноманіття», а «афективна функція» мови час від часу поживає мову [5, с. 18]. Р.О. Якобсон зазначав: «Експресивна функція <...> має своєю метою пряме вираження ставлення мовця до того, про що він говорить» [11, с. 198]. В.В. Виноградов, говорячи про важливість вивчення експресивного синтаксису, наголошував на «проблемі експресивних – виразних, образотворчих – відтінків, які притаманні тій чи іншій синтаксичній конструкції, чи тим чи іншим комбінаціям синтаксичних конструкцій» [6, с. 61]. О.А. Кострова розглядає експресивність як «... результат процесів метафоризації, метонімізації, імплікації, узагальнюючого повторення, членування, включення, переміщення та метасеміозису. Синтаксичний знак, який залучається до цих процесів, змінюється, набуваючи нових властивостей, чия природа має похідний функціонально-креативний характер – це властивості, які створюються та проявляються в мовному вжитку, в дискурсі» [7, с. 29].

Виклад основного матеріалу. Поезії Г. Гейне «Раткліф» та «Божі сутінки» (у перекладі Лесі Українки «Світова тьма» [3]) входять до циклу «Heimkehr» («Повернення додому»), в якому повною мірою розкривається його поетичний дар. Тон поезій стає більш спокійним і розважливим. Ліричний герой вже не той закоханий юнак, чий кохання є нещасним. Він уже дорослий поміркований чоловік, якому цікаві й інші грані життя. У поезіях присутні яскраві обриси пейзажів. Кохання Гейне трактує з іронічного боку. Написані ці поезії вільним віршем, або верлібром, – віршем, «... який не має наскрізної симетричності будови, не передбачає метра, рими і нерідко – поділу на строфи, що структурно наближає його до прози... Важливим засобом організації вільного вірша є інтонаційно-синтаксичні повтори» [4, с. 323]. Цей термін уперше було вжито французьким письменником Г. Коном у передмові до збірки «Перші вірші» (1884) [4, с. 323]. Дослідженням верлібру присвячені праці В.М. Жирмунського, Р.О. Якобсона, Л.І. Тимофєєва, З. Черни, Ю.М. Тинянова та інших. З. Черни виділяє константи, які виступають у вигляді повторів, як головну конструктивну ознаку верлібру [11]. Ю.М. Тинянов, роздумуючи над природою верлібру, зауважує: «До якої б фонічної в широкому

сміслі слова організованості не була б доведена проза, вона від цього не стає віршем; з іншого боку, як би близько не підходив вірш до прози в цьому плані, він ніколи не стане прозою і саме *raison d'être* «ритмічної прози», з одного боку, – *vers libre*, з другого в їх існуванні в першому випадку всередині прозаїчного ряду, в іншому випадку – усередині віршового ряду» [10, с. 65]. В українському літературознавстві серед досліджень теми верлібру можна вказати праці Г.К. Сидоренко, Б.І. Бунчука, Н.В. Костенко та інших учених.

Досліджуючи експресивний синтаксис німецької мови, О.А. Кострова зауважує: «Синтаксичний знак, в якому порядок слідування компонентів відрізняється від їх звичного положення у ситуації, яку він визначає, переходить в розряд неіконічних знаків <...> Втрачаючи іконічність, знак набуває експресивності» [7, с. 32]. Учений наголошує на тому, що будь-яка зміна звичного синтаксичного порядку слів призводить до зміни експресивного значення висловлювання. Це дуже помітно в німецькій мові, оскільки їй властивий сталий порядок слів у реченні. У разі зміни синтаксичного порядку слів, змінюється «темпоритм» висловлювання, який вказує на важливість того, що відбувається, і саме це створює певну експресію.

Такі синтаксичні перестановки притаманні також поезіям Г. Гейне «Раткліф» та «Божі сутінки». *“Der Traumgott brachte mich in eine Landschaft, Wo Trauerweiden mir ‘Willkommen’ winkten Mit ihren langen, grünen Armen, wo die Blumen Mit klugen Schwesteraugen still mich ansah’n”* [15] *“...jubelnd Zieht nach dem Tor die krausbewegte Schar”* [14]. Хоча для верлібру характерна вільна побудова віршованого рядка, яка підпорядкована лише творчому задуму автора, однак такі навмисні перенесення або винесення за межі властивій німецькій мові рамочної конструкції другорядних членів речення свідчить про важливість їхньої ролі для створення композиції, емоційної картини поезії, для зосередження уваги читача саме на цих образах.

Ще одним із прикладів синтаксичної перестановки членів речення можуть слугувати відокремлення окремих членів речення. Тож вони набувають певного експресивного забарвлення, стають більш самостійними. Ці конструкції також привертають увагу читача до емоційного забарвлення зображуваної картини реальної дійсності. *“Da saßen wir beisammen, still und traurig ...”* [15].

Парцельовані конструкції в літературних творах завдяки розділенню речення на інтонаційно незалежні частини виділяють у тексті найбільш важливі, значущі моменти висловлювання, надають їм смислову та емоційну виразність. Завдяки парцельованим конструкціям відбувається невимусшений діалог між поетом і читачем: *“Auf den Gesichtern les ich die Gedanken, Viel schlimme”* [14].

Серед фігур експресивного синтаксису в поезіях Г. Гейне «Раткліф» та «Божі сутінки» є також синтаксичні повтори, які цілком характерні для емоційного мовлення. Найбільш поширеною з повторів є анафора – експресивна стилістична фігура, в якій повторюються початкові компоненти на початку двох чи більше висловлюваних рядків. Цей прийом дає можливість поету донести до читача глибину емоцій, яскраву картину образів: *“Der Traumgott brachte mich in eine Landschaft, Wo Trauerweiden mir ‘Willkommen’ winkten Mit ihren langen, grünen Armen, wo die Blumen Mit klugen Schwesteraugen still mich ansah’n, Wo mir vertraulich klang der Vögel Zwitschern, Wo gar der Hunde Bellen mir bekannt schien ...”* [15]. Також у поезіях присутня епіфора, за допомогою якої автор наголошує на важливості зображува-

ного: *“Ich sah sie forschend an, jedoch sie sprach nicht. ‘Wo ist Maria!’ fragt ich, jedoch sie sprach nicht ...”* [15].

Г. Гейне у своїх творах використовує таку фігуру експресивного синтаксису, як антитеза – прийом, який полягає в зіставленні протилежних думок або образів [1]. Вона передає певне психологічне напруження, яскраво відтворює картину емоційного стану ліричного героя, його реакцію на ті події, які відбуваються навколо нього: *“Denn jener hohle, kalte Ton war doch Die einst so süße Stimme von Maria! ... Ach, jenes Weib war doch die einst so schöne, Die blühend holde liebliche Maria!”* [15]; *“Und meinen eignen Engel seh ich dort ... Und ein entsetzlich häßlich schwarzer Kobold Reißt ihn vom Boden”* [14].

Досить поширений у поезіях «Раткліф» і «Божі сутінки» такий прийом, як полісиндетон – стилістична фігура, яка полягає в навмисному надмірному використанні сполучників [9, с. 142]. Тож автор створює єдність створеного образу, посилює виразність поетичного мовлення. *“Und führt’ mich endlich in ein dämmernd Zimmer, Und zeigt’, mit abgewandtem Angesicht”, “Da saßen wir beisammen, ... Und sahn uns an, und wurden immer trauriger”* [15]; *“Der Mai ist da mit seinen goldenen Lichtern Und seidenen Lüften und gewürzten Düften, Und freundlich lockt er mit den weißen Blüten, Und grüßt aus tausend blauen Veilchenaugen, Und breitet aus den blumreich grünen Teppich ...”* [14].

Поезія Г. Гейне «Раткліф» містить також таку фігуру експресивного синтаксису, як анадиплосис, яка логічним виділенням певного слова посилює його емоційне забарвлення: *“... im Kopfe Wars ruhig, ruhig schüttelte ich ab Den Staub von meinen Reiseleidern ...”* [15].

Синтаксичні повтори поєднують смислові зв'язки строф, логічно завершуючи представлений образ. У цих творах Г. Гейне використовує тричленний повтор, який «... підкреслює емоційно-смислову тональність висловлювання» [8, с. 143]. Такий вид повтору дає змогу автору значною мірою підкреслити важливість цього образу, його роль у створенні емоційної картини поезії: *“In selgen Düften schwelgten alle Blumen, Und alle weinten stille Wonnetränen, Und alle jauchzten: Liebe! Liebe! Liebe!”* [15]. Г. Гейне потрійним повтором займенника «alle» та іменника «Liebe» малює перед читачем образ всеохоплюючого кохання, про яке так мріяв ліричний герой.

Для більш детальної характеристики настрою літературного героя Г. Гейне у своїх поезіях використовує такий експресивний прийом, як дистантний повтор. За допомогою повтору в поетичному тексті слово отримує новий емоційний відтінок у лексичному значенні, посилюється його експресія. Цьому сприяють також яскраві епітети, які, як правило, вжиті перед другим словом у повторі: *“So fremd mir schien, so wunderseltsam fremd», «sind das die keuschen, Die blumenkeuschen Lippen von Maria ...”* [15].

Часто в творах художньої літератури використовується оксюморон – стилістично незвичне поєднання семантично протилежних чи віддалених слів, якими утворюється і виражається нове контрастне поняття, уявлення [2, с. 361]. Г. Гейне також уживає у своїх творах цей засіб експресивного синтаксису, оскільки за його допомогою поет може впливати на емоції читача, створюючи новий незвичний образ: *“Auf seinem Throne sitzt der bleiche Gott”* [14].

Висновки. Поезія Г. Гейне посідає особливе місце в історії німецького романтизму. У кожному творі поета ліричний герой – це сам поет, лише за деякими переосмисленнями та перевтіленнями. Для розкриття характеру ліричного героя

перед читачем Г. Гейне у своїй поезії широко використовує фігури експресивного синтаксису, які допомагають поету в створенні його особливого авторського стилю, яскравой палітри літературних образів, емоційному впливі на читача.

Подальше дослідження та аналіз засобів експресивного синтаксису в поезії Г. Гейне має широкі перспективи для розвитку в плані розширення досліджуваних категорій.

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови в 11-ти томах (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/antyteza>.
2. Дудик П.С. Стилiстика української мови: навч. посiбник. К.: Видавничий центр «Академiя», 2005. 368 с. (Альма-матер). ISBN: 966-580-185-6.
3. Леся Українка. Поезії. / *Леся Українка. Зiбрання творiв у дванадцяти томах*. /Редкол.: С.С. Шаблювський (голов. ред.) та ін. К.: «Наукова думка», 1975. Т. 2: «Поеми. Поетичні переклади». 1975. 367 с., С. 167–169.
4. Українська літературна енциклопедія: в 5 т. / Редкол.: І.О. Дзеверін (відповід. ред.) та ін. К.: Голов. ред. УРЕ ім. М.П. Бажана, 1988. Т. 1: А–Г. 536 с., С. 323. ISBN: 5-88500-003-4.
5. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. М.: «Изд-во иностранной литературы», 1955. 416 с.
6. Виноградов В.В. Итоги обсуждения вопросов стилистики. *Вопросы языкознания*. 1955. № 1. С. 60–87.
7. Кострова О.А. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка: учеб. пособие. М.: «Флинта»; Московский психолого-социальный институт, 2004. 240 с.
8. Мороховский А.Н., Воробьева О.П., Лихошерст Н.И., Тимошенко З.В. Стилiстика англiйського язyка: учеб. посiбник для студентiв iнститутiв i факультетiв иностранних язyков. К.: «Вища школа», 1984. 247 с.
9. Рыжкова-Гришина Л.В., Гришина Е.Н. Художественные средства. Изобразительно-выразительные средства языка и стилистические фигуры речи: словарь. М.: «Флинта», 2015. 337 с.
10. Тынянов Ю.Н. Проблема стихотворного языка. М.: «Советский писатель», 1965. 301 с.
11. Якобсон Р.О. Лингвистика и поэтика. *Структурализм: «за» и «против»*. М.: «Прогресс», 1975. С. 193–230.
12. Czerny Z. Le vers libre francais et son art structural. PANS: “Poetyka”. Warszawa, 1961. S. 37–50.
13. Gerhard Höhn: Heine-Handbuch. Zeit, Person, Werk. Stuttgart 1987, S. 64. ISBN: 978-3-476-01965-3.
14. Heinrich H. Götterdämmerung. URL: <https://www.staff.uni-mainz.de/pommeren/Gedichte/BdL/Goetted.html>.
15. Heinrich H. Ratcliff. URL: <https://www.staff.uni-mainz.de/pommeren/Gedichte/BdL/Ratcliff.html>.

Гончарук Р. А. Экспрессивный синтаксис художественной речи Г. Гейне (по материалам поэзии «Ratcliff» и «Götterdämmerung»)

Аннотация. В научном исследовании автор делает попытку изучить фигуры экспрессивного синтаксиса и их роль в немецкоязычном поэтическом дискурсе на материале поэзий Г. Гейне «Ratcliff» и «Götterdämmerung». Актуальность исследования обусловлена историческими и литературными причинами, поскольку в эпоху значительных идеологических изменений как в Украине, так и в мире возникает необходимость в новом осмыслении литературного наследия поэта. Творческий гений Г. Гейне занимает особенное место в немецкой и мировой литературе. Своим творчеством поэт выводит на новый уровень представление об эмоциональном мире человека, его внутренняя составляющая получает новое многогранное

перевоплощение. Г. Гейне стремится при помощи своих произведений донести до читателя всю глубину собственных мыслей, переживаний, раскрыть перед ним все грани своего богатого мировоззрения. Для достижения своей цели поэт широко использует фигуры экспрессивного синтаксиса. В статье автор проводит анализ исследований вопроса экспрессивного синтаксиса в мировой и отечественной науке, делает попытку раскрыть суть понятия экспрессивности. Автор статьи исследует также историю изучения теории верлибра. В работе рассмотрено наиболее употребляемые в поэзиях «Ratcliff» и «Götterdämmerung» средства выражения экспрессивности. На примере анализа поэтических произведений Г. Гейне, написанных вольным стихом, исследуются стилистические функции таких фигур, как парцеллированные конструкции, синтаксические перестановки, синтаксические повторы, анадиплосис, полисиндетон, антитеза и другие. В результате исследования автор приходит к выводам, что рассматриваемые структуры служат в поэтических текстах для создания индивидуального авторского стиля, придания художественному языку образности, структуры, эмоциональной выразительности и эмоционального окраса, экспрессивности, расширения смыслового и интеллектуального наполнения, углубления эффекта изображаемой картины, эмоционального восприятия реципиентом прочитанного.

Ключевые слова: экспрессивный синтаксис, верлибр, анафора, оксюморон, синтаксический повтор, антитеза.

Honcharuk R. The expressive syntax of artistic speech by H. Heine (based on the poems “Ratcliff” and “Götterdämmerung”)

Summary. In this scientific research, the author attempts to explore the figures of expressive syntax and their role in German-speaking poetic discourse based on the works of H. Heine’s “Ratcliff” and “Götterdämmerung”. The relevance of the research is backed by historical and literary reasons, since in the era of significant ideological changes, both in Ukraine and in the world; there is a need for a new understanding of the literary heritage of the artist. The creative genius of H. Heine occupies a special place in the German and world literature. By his work the poet brings to a new level the imagination of the emotional world of man; his inner component receives a new multifaceted external impersonation. H. Heine seeks to use his works to convey to the reader all the depth of his own thoughts and experiences, to reveal to him all the facets of his rich worldview. To achieve its goal, the poet widely uses the figures of expressive syntax. In the article the author analyzes the research of the question of expressive syntax in worldwide and national science, makes an attempt to reveal the essence of the concept of expressiveness. The author also explores the history of studying of the theory of free verse. The article discusses the most used ways of expression in the poems “Ratcliff” and “Götterdämmerung”. On the example of the analysis of the poetic works of H. Heine, which were written in a free poem, are researched the stylistic functions of such figures as parsed constructions, syntactic permutations, syntactic repetitions, anadiplosis, polysindeton, antithesis, and others. During the research the author concludes that the investigated structures serve in poetic texts to create an individual author’s style, to provide the artistic speech of imagery, organization, emotional emphasis and emotional color, expressiveness, expansion of semantic and intellectual content, deepening the effect of the depicted picture and of the emotional perception of poem by the recipient.

Key words: expressive syntax, free verse, anaphor, oxymoron, syntactic repetition, antithesis.

Горецька А. С.,
студентка 3 курсу факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Туришева О. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Єгорова О. І.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології
Сумського державного університету

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ТОП-10 «МОЛОДІЖНОГО СЛОВА РОКУ 2018»

Анотація. Публікація висвітлює актуальне питання вивчення сленгізмів із проєкцією на їхні структурні особливості. Матеріалом дослідження слугували лексичні одиниці, представлені в топ-10 номінації «Молодіжне слово року 2018»: verbuggt, glucose-haltig, Ehrenmann/Ehrenfrau, Lauch, Auf dein Nacken!, AF (as fuck), sheeeesh, Ich küsse dein Auge, Snackosaurus, lindnern. Мета публікації полягає у виявленні структурних особливостей німецьких лексичних одиниць, які цього року ввійшли до топ-10 «Молодіжного слова року». Досягнення поставленої мети дасть нам змогу тримати руку на пульсі потенційних змін, які можуть відбуватися в межах молодіжного лексикону, як-от нових джерел його поповнення, виявлення різного роду модифікацій сучасних лексичних новотворів тощо. Унаслідок дослідження було встановлено, що серед проаналізованих «слів-переможців» представлено всі базові моделі словотвору. Ці дані повністю корелюються з результатами, отриманими під час аналізу сленгізмів, що увійшли до топу «Молодіжного слова року 2017». Ідеться про різного типу композити, утворені шляхом слово- та основоскладання, слова-корені, деривати, аббревіатури (ініціальні літерні та аббревіатури, утворені через поєднання цілого слова та частини іншого слова) тощо. В аспекті наявності запозичень виділяємо вплив турецької й арабської мов (Auf dein Nacken та Ich küsse dein Auge), який не було виявлено у нашому минулорічному дослідженні. При цьому запозичення з англійської мови своєї актуальності та популярності не втрачають. Метафоризація та метонімізація залишаються одним з основних шляхів поповнення словникового запасу сучасної молоді. Перспективним вважаємо дослідження повного корпусу сленгізмів, які претендували на звання «Молодіжного слова року 2018», на предмет їхнього семантичного наповнення, що передбачає детальний аналіз мотиваційних факторів, які стають вирішальними під час утворення нових лексичних одиниць сучасного молодіжного сленгу та є важливими під час їх відтворення іншими мовами.

Ключові слова: молодіжне слово року, сленг, структура, словотвір, запозичення.

Постановка проблеми. Публікація є логічним продовженням спільної роботи над дослідженням сучасного німецькомовного молодіжного сленгу (див. минулорічну статтю «Молодіжне слово року як актуальний об'єкт лінгвістичного аналізу», опу-

бліковану у Науковому віснику Херсонського державного університету; випуск 32 [1]). Матеріалом статті стали лексичні одиниці, номіновані на звання «Молодіжне слово року» (Jugendwort des Jahres) 2018 року, ініційоване видавництвом Langenscheidt.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сленг, зокрема молодіжний, як динамічна лексична система постійно перебуває в полі зору мовознавців. Серед вітчизняних науковців німецький молодіжний сленг на рівні дисертацій вивчали Л.В. Олійник (лексико-семантична специфіка синонімії), О.С. Христенко (особливості використання сленгової лексики у різних типах дискурсу), О.В. Поздняков (системні і кількісні особливості номінативних процесів для сленгізмів). Серед зарубіжних колег молодіжний сленг досліджували Я. Андроут-сопоулос, С. Аугенштайн, Г. Генне, Г. Еманн, Є. Нойланд, П. Шлобінські, Ф. Янушек та багато інших.

Мета статті полягає у виявленні структурних особливостей німецьких лексичних одиниць, які цього року ввійшли до топ-10 «Молодіжного слова року». Досягнення поставленої мети дасть нам змогу тримати руку на пульсі потенційних змін, які можуть відбуватися в межах молодіжного лексикону, як-от нових джерел його поповнення, виявлення різного роду модифікацій сучасних лексичних новотворів тощо.

Перш ніж перейти безпосередньо до аналізу лексичних одиниць, вважаємо за необхідне представити повний їх перелік із роз'ясненням значення кожного вислову. Отже, топ 10 слів-переможців у категорії «Молодіжне слово року 2018» [3]:

1. verbuggt (voller Fehler, falsch gestrickt)
z.B.: Du bist so verbuggt, du nervst!
2. glucose-haltig (süß)
z.B.: Der Tim ist echt glucose-haltig.
3. Ehrenmann/Ehrenfrau (Gentleman, Lady, jemand, der etwas Besonderes für dich tut)
z.B.: Ein Ehrenmann rennt keiner Frau hinterher.
4. Lauch (Trottel)
z.B.: "Ey, du Lauch!"
5. Auf dein Nacken! (Du zahlst!)
z.B.: Heute geh' ich essen, auf dein Nacken. Die Rechnung geht an dich, auf dein Nacken (слова пісні «Auf deinen Nacken»; автор Ali Bumaye).

6. AF, as fuck (Betonung, wie besonders etwas ist)

z.B.: *Die neue Staffel ist sick as fuck!*

7. sheeeesh (Wirklich? Echt jetzt? Nicht dein Ernst?!)

z.B.: *"Sheesh. Das ist nice!"*

8. Ich küsse dein Auge (Ich hab dich gern oder ein sehr starkes Danke)

z.B.: *Und ich küsse deine Augen dafür, dass du mitlachst, mitweinst, down bist mit mir* (слова пісні "Immer Noch"; автор Vega).

9. Snackosaurus (verfressener Mensch).

10. lindern (lieber etwas gar nicht machen, als etwas schlecht machen)

z.B.: Andy: *"Macht Bert heute mit?"* – David: *"Nee der hat Angst und lindnert!"* (Er ist also nicht dabei.)

Далі у статті представлено стислу характеристику кожної лексеми з огляду на її базові структурні характеристики. Почнемо з переможця. 2018 року топ очолило слово *Ehrenmann/Ehrenfrau* – детермінативний композит, який утворився шляхом складання двох окремих німецьких основ *Ehre* + (n) + *Mann/Frau* і супроводжується інтерфіксацією. Дослівно українською мовою перекладається як *шанований(-а) чоловік / жінка*; у німецькому молодіжному сленгу ця одиниця функціонує для позначення людини, яка робить для Вас щось особливе, поводить себе з оточуючими гідно та виховано [4]. У контексті «розбіжностей між словом та ділом» слово може набувати негативної конотації.

Дериват *verbuggt* увійшов до молодіжного сленгу з мови програмування шляхом ад'єктивації іменника *der Bug*, який вживається на позначення помилки в комп'ютерній програмі [4]. За допомогою афіксації через приєднання префікса *ver-*, основною функцією якого в заданому контексті є інтенсифікація значення, утворився прикметник на позначення когось або чогось, що містить у собі помилки. Така модель словотвору є характерною для німецької мови, зокрема за різних типів конверсії (номіналізації, ад'єктивації тощо).

Glucose-haltig [4] композит, що утворився шляхом складання компонентів *Glucose* + *haltig* (цей компонент є псевдодериватом (пор. з нім. дієсловом *halten*), у чистому вигляді в німецькій мові не вживається) та використовується для опису людини, яку вважають «солоденькою», тобто гарненькою, милою, приємною. Це слово є актуальним з огляду на те, що сучасне німецьке суспільство в останні роки все більше приділяє уваги тому, що воно споживає і які компоненти містяться в тих чи інших продуктах. А тому ми припускаємо, що у значенні композиту *glucose-haltig* закладено також гіперболізоване іронічне ставлення до людей, які занадто багато уваги приділяють таким питанням. Цікавим фактом є те, що редакція до останнього сумнівалася, чи буде молодь використовувати це слово. Як бачимо, результат перевершив сподівання.

Кореневе слово *Lauch*, первинне значення якого «цибуля порей», в молодіжному сленгу набуло негативної конотації шляхом метафоризації. Молодь використовує іменник на позначення невпевненої в собі людини, якій бракує інтелектуальних і фізичних потенцій [4].

Помітними стали номінанти з арабським і турецьким походженням: *Auf dein Nacken* та *Ich küsse dein Auge*. Перший вислів розцінюється як пропозиція / запрошення (рідше вимога), коли за вас платить інша людина. Вживається як у прямому, так і в переносному значенні. Найвищий ступінь вдячності німецька молодь підкреслює виразом *Ich küsse dein Auge*. В араб-

ській традиції це також супроводжується поцілунком у повіки, оскільки вважається, що очі є дзеркалом душі, і є виявом поваги, любові, вдячності тощо. У середні віки в Європі подібний жест був проявом прихильності до дівчини [4].

Запозиченням з англійської мови є лексична одиниця *AF* (*as fuck*). Лексична одиниця *af* за своєю структурою є ініціальною (літерною) аббревіатурою, утвореною від перших літер двох англійських слів "*as fuck*". У молодіжному сленгу вона вживається для підсилення значення прикметників і не вживається сепаратно, тобто функціонально замінює німецькі *sehr*, *total* тощо. При цьому в німецькій та англійській мовах немає жодних семантичних відмінностей у використанні аббревіатури *af*. Наприклад:

The party was lit *af*.

Die Party war so richtig gut *af* [4].

Впливу англійської мови зазнав вигук *sheeeesh*, що виражає найвищий ступінь здивування, переляку, роздратування тощо. Яка саме емоція виражається, залежить виключно від комунікативної ситуації. Є дві теорії походження вигуку *sheeeesh*: 1) модифікація англійського *Geez* або *Jeez*, що утворилося від вигуків *Jesus* або *Oh Jesus*; 2) модифікація турецького вигуку *çığ*. І англійське *Geez*, і турецьке *çığ* вживаються в однакових значеннях [4] і слугують для вираження широкої палітри емоцій.

Не менш характерним запозиченням з англійської є лексема *Snackosaurus*, яка вживається для характеристики ненажерливої людини з дуже хорошим апетитом. Цей композит є результатом поєднання англійського слова *snack* (маленький перекус) та усиченого компонента – *saurus* (від англійського *Dinosaur*) [4]. За типом словотвору зараховуємо цю лексему до аббревіатур, утворених шляхом поєднання цілого слова та частини іншого слова.

На формування молодіжних слів впливає також політика та її представники. Яскравим прикладом стало слово *lindern*, яке означає «краще нічого не робити, аніж зробити це погано» [4]. Своїм трактуванням воно завдячує німецькому політику Крістіану Лінднеру, який сказав: «Краще не реагувати, аніж реагувати неправильно» (нім. "Es ist besser, nicht zu reagieren, als falsch zu reagieren") [5]. Це дієслово утворилося шляхом метонімічного перенесення. У німецькій мові дієслову *lindern* характерне абсолютно інше значення: полегшувати, знімати біль тощо.; робити щось більш терпимим [2]. До речі, у 2015 році до топ-10 переможців увійшло дієслово *merken* зі значенням «нічого не робити, ухиляючись від прямих відповідей і відповідальних рішень».

На базі досліджень онлайн-ресурсу Bedeutung Online представлені вище лексичні одиниці було розподілено на п'ять груп [4]: 1) актуальна лексика (*Ehrenmann/Ehrenfrau*, *Lauch*, *lindern*); 2) застарілі слова (*sheeeesh*, *verbuggt*); 3) запозичена лексика (*AF*, *Auf dein Nacken*, *Ich küsse dein Auge*, *Snackosaurus*); 4) слова з модифікованим значенням (*glucosehaltig*); 5) неологізми (серед топ-10 виявлено не було).

Отже, проаналізувавши результати минулорічних досліджень і підбивши підсумки 2018 року, варто відразу зазначити, що тенденція залишається незмінною: наявність деривації, основокладання, скорочення під час творення нових лексем; помітним залишається також вплив англійської, ба більше: нові сленгізми набувають статусу інтернаціоналізмів. Варто зауважити вплив арабської та турецької мов на молодіжний сленг, що, безумовно, пов'язано з політикою прихильності Німеччини до мігрантів і біженців. Перспективним вважаємо дослідження

повного корпусу сленгізмів, які претендували на звання «Молодіжного слова року 2018», на предмет їх семантичного наповнення, що передбачає детальний аналіз мотиваційних факторів, які стають вирішальними під час утворення нових лексичних одиниць сучасного молодіжного сленгу та є важливими під час їх відтворення українською мовою.

Література:

1. Горецька А.С., Туришева О.О. Молодіжне слово року як актуальний об'єкт лінгвістичного аналізу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Лінгвістика»*. 2018. № 32. С. 6–10.
2. Duden Online-Wörterbuch. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/lindern>.
3. Jugendwort des Jahres 2018. Ehrenmann/Ehrenfrau ... ist das Jugendwort 2018! *Langenscheidt-Verlag*. 2018. URL: <https://www.langenscheidt.com/jugendwort-des-jahres>.
4. Jugendwort des Jahres 2018 – Liste aller Worte + Analyse. *Bedeutung Online*. 2018. URL: <https://www.bedeutungonline.de/jugendwort-des-jahres-2018-liste-aller-worte>.
5. Siebert J. Es ist besser, nicht zu regieren, als falsch zu regieren. *Süddeutsche Zeitung GmbH*. 29.12.2017. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/jahresueckblick-es-ist-besser-nicht-zu-regieren-als-falsch-zu-regieren-1.3803497>.

Горецкая А. С., Туришева О. О., Егорова О. И. Структурные особенности немецких лексических единиц топ-10 «Молодежного слова года 2018»

Аннотация. Публикация презентует актуальный вопрос изучения сленгизмов с проекцией на их структурные особенности. Материалом исследования стали лексические единицы, представленные в топ-10 номинации «Молодежное слово года 2018»: verbuggt, glucose-haltig, Ehrenmann/Ehrenfrau, Lauch, Auf dein Nacken!, AF (as fuck), sheeeesh, Ich küsse dein Auge, Snackosaurus, lindnern. Цель публикации заключается в выявлении структурных особенностей немецких лексических единиц, которые в этом году вошли в топ-10 «Молодежного слова года». Достижение поставленной цели позволит нам держать руку на пульсе потенциальных изменений, которые могут происходить в пределах молодёжного лексикона, в контексте новых источников его пополнения, обнаружения разного рода модификаций современных лексических новообразований и так далее. В результате исследования было определено, что среди проанализированных «слов-победителей» представлены все базовые модели словообразования. Эти данные полностью коррелируются с результатами, полученными в процессе анализа сленгизмов, которые вошли в топ «Молодежного слова года 2017». Речь идет о различного типа композитах, образованных путем объединения слов или основ, дериватах, аббревиатурах (инициальные буквенные и аббревиатуры, образованные соединением целого слова и части другого слова) и прочее. В аспекте наличия заимствований отмечаем влияние

турецкого и арабского языков (Auf dein Nacken та Ich küsse dein Auge). При этом заимствования из английского языка не теряют своей актуальности и популярности. Метафоризация и метонимизация остаются одним из основных путей пополнения словарного запаса современной молодежи. Перспективным считаем исследование полного корпуса сленгизмов, которые претендовали на звание «Молодежного слова года 2018», на предмет их семантического наполнения, что предусматривает детальный анализ мотивационных факторов, которые играют решающую роль при образовании новых лексических единиц современного молодёжного сленга и являются важным фактором в процессе их перевода на другие языки.

Ключевые слова: молодёжное слово года, сленг, структура словообразования, заимствование.

Horetska A., Turysheva O., Yehorova O. Structural features of the German lexical units of the top-10 “Youth Word of the Year 2018”

Summary. The following article highlights the urgent issue of studying slang units with their structural features been taken into account. The material of the study was the lexical units represented in the top 10 nominations “Youth Word of the Year 2018”: verbuggt, glucose-haltig, Ehrenmann/Ehrenfrau, Lauch, Auf dein Nacken!, AF (as fuck), sheeeesh, Ich küsse dein Auge, Snackosaurus, lindnern. The purpose of the article is to identify the structural peculiarities of German lexical units that are in this year’s top 10 of “Youth Word of the Year”. Achieving this goal will provide the opportunity to observe potential changes that may occur within the youth vocabulary, such as new sources of replenishment, the identification of various modifications of modern lexical innovations, etc. In the process of research it was defined that all basic models of word-formation were presented among the analyzed “word-winners”. These data correlates completely with results that were obtained during the analysis of slang units included in the top of the “Youth Word of the Year 2017”. These are the various types of composites formed by the word and the stem, the words-roots, derivatives, abbreviations (initial letters and abbreviations formed by combining the whole word and the other part of the other word), etc. In terms of available borrowings the influence of Turkish and Arabic (Auf dein Nacken and Ich küsse dein Auge) is noticeable in our study and which was not found last year. At the same time borrowings from the English language do not lose their relevance and popularity. Metaphorization and metonymization remain primary ways of replenishing the vocabulary of modern youth. We consider the study of the full corpus of slang germs which claimed the title “Youth Word of the Year 2018” for their semantic content, which implies a detailed analysis of the motivational factors that play key role in formation of new lexical units of modern youth slang and are important in their reproduction in other languages.

Key words: youth word of the year, slang, structure, word formation, borrowing.

*Городиловська Г. П.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»*

МИСТЕЦЬКА ЛЕКСИКА ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ МЕТАФОР І ПОРІВНЯНЬ В ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ Р. ІВАНИЧУКА

Анотація. Статтю присвячено лексико-семантичному аналізу мистецької лексики, яка є одним із засобів створення індивідуально-авторських метафор і порівнянь в історичній прозі Р. Іваничука. Встановлено, що для мови творів письменника характерне вдале використання такої лексики (музичної, театральної, архітектурної, образотворчого мистецтва), яка має досить широке застосування в історичному жанрі прозаїка. Її наявність зумовлена тематикою творів, прагненням автора відтворити реальні події конкретної історичної доби, його творчою манерою, особистісним світосприйняттям і світорозумінням та особливостями слововжитку. Ці лексичні одиниці романіст використовує для мовної характеристики персонажів, відтворення професійної атмосфери, у якій вони працюють, опису мистецьких стилів, а також для змалювання світу природи, її краси та гармонійності крізь призму музики. З'ясовано, що мистецька лексика в історичних романах прозаїка має свої ефективні способи та прийоми реалізації. Частина цих слів уведено до тексту в прямому значенні, тобто у звичній для них функції номінації понять. Усі інші функціонують як стилістично-виражальні засоби та вирізняються незвичністю вживання через відповідні семантичні трансформації. Наведено особливості використання таких засобів у різних комунікативних ситуаціях. Театральна й архітектурна лексика є засобом створення індивідуально-авторських метафор, серед яких якнайширше представлено іменникові та значно вужче – дієслівні. У складі метафор такі лексеми становлять основу нового, контекстуального значення, завдяки якому вони іноді набувають негативного емоційного забарвлення. Як образотворчий засіб, музичні та архітектурні лексеми часто вжито у складі порівнянь, де вони зазнають певних семантичних змін і стилістично забарвлюються. Уведення таких слів до складу порівнянь зумовлене передусім намаганням автора викликати в читача нові асоціації, аналогії, сприяти творенню образного змісту. Для порівняння цих лексем подано їхні узусні й контекстуальні характеристики, розкрито потенційні семантичні, стилістичні, емоційно-експресивні можливості в художньому тексті. Доведено, що, уживаючи такі лексичні одиниці в історичному жанрі, письменник розширює царину їхнього використання, їхні функційні можливості, сприяє творенню цікавих, оригінальних і неповторних художніх образів.

Ключові слова: мистецька лексика, номінативне значення, стилістично-виражальне значення, порівняння, метафора, мовний засіб, історична проза Р. Іваничука.

Постановка проблеми. Використання термінологічної лексики в мові художньої літератури – це складний і динамічний процес, який є наслідком своєрідних художніх прийомів, ефективних стилістичних способів, конкретних методів у творчості письменників. Залучаючи термінологічні лексеми в художній текст, майстри слова не лише реалізують свій письменницький задум, дають вичерпний виклад думки і викінчену

характеристику персонажів, але й розширюють функціональні можливості слів сучасної української літературної мови. На підтвердження цього розгляньмо художні твори видатного українського письменника Р. Іваничука, прозі якого притаманні як своєрідна історична тематика, так і оригінальна авторська манера викладу матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні романи автора вже були в полі зору мовознавців В. Буди [1], Г. Гайдученко [3], Л. Голоух [5], О. Хом'як [25], які розглядали окремі питання, проте цілісного дослідження мовностилістичних особливостей індивідуального стилю письменника, зокрема, з огляду на проблему використання в його творах галузевої лексики, ще не було.

Мета статті – здійснити лінгвостилістичний аналіз текстів історичних творів Р. Іваничука, виявити в них мистецьку лексику, встановити особливості її функціонування в аналізованих текстах.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: виокремити серед мистецької лексики музичну, театральну, архітектурну та образотворчого мистецтва, з'ясувати способи її використання в номінативній функції та у стилістично-виражальному значенні, у складі метафор і порівнянь, показати особливості реалізації цих мовних одиниць у різних комунікативних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що цариною реалізації термінів є власне науковий стиль, у якому вони характеризуються нейтральністю, не підлягають метафоризації, підміні контекстуальними синонімами, не мають емоційно-експресивного забарвлення. Однак реальне функціонування термінів не обмежується винятково межами названого стилю і часто суперечить їхній потенційній «чистоті» та нейтральності. Таке неоднозначне поведіння термінів пов'язане із взаємодією стилів, яка проявляється в тому, що «... будь-яке слово, зворот може ввійти в інший стиль, але з іншою функцією інформації, виразності, образності, синонімічності, соціального завдання» [21, с. 1]. Найбільшу проникність щодо цього має художній стиль, який є складною синкретичною структурою, бо в ньому взаємодіють елементи різних стилів, цілісність яких забезпечується естетичною функцією. У жодному іншому стилі взаємодія зі всіма ресурсами мови не досягає такої глибини і не збирається в такі різноманітні форми, як у стилі художньому. Цієї думки дотримуються С. Єрмоленко [6], М. Пилинський [22], О. Пономарів [23], Л. Пустовіт [24], які стверджують, що така «строкатість» не заважає цілісності цього функціонального стилю.

Термінологічна лексика в історичних творах Р. Іваничука привертає увагу своєю незвичністю вживання, зумовлює асоціацію з тією сферою, з якої узята, зазнає відповідних семантичних трансформацій, зокрема розширює свою семантичну структуру, довантажується новими смислами, формує художні образи

й наповнює індивідуально-авторську мовну картину світу письменника інтелектуальним струменем. Її наявність у художніх текстах прозаїка зумовлена тематикою творів, прагненням правдиво відтворити суспільні події конкретної доби, його творчою манерою, особистісним світосприйняттям і світорозумінням, особливостями слововжитку. Аналіз термінологічної лексики, яку використовує Р. Іванчук, свідчить про її належність до різних галузей наук – точних, суспільних, природничих. Серед спеціальної лексики із суспільних наук особливо чітко вирізняється мистецька, що має досить цікаве й своєрідне застосування в історичному жанрі письменника. Мистецькі лексеми виступають у мові історичних романів письменника у двох планах: 1) прямому номінативному значенні, без спеціальної стилістичної настанови; 2) образно-переносному, у складі порівняльних і метафоричних конструкцій. Ці слова та словосполучення письменник уводить за допомогою спеціальних прийомів як у власне авторську мову, так і в мовлення персонажів, у їхні діалоги та окремі висловлювання.

Романіст-історик вживає мистецьку лексику (здебільшого музичну, образотворчого мистецтва та театральну) в авторській мові для характеристики персонажів-митців і для змалювання того середовища, у якому вони працюють, наприклад: «... *хтось грав на скрипці фривольну легку мелодію – то був час джазу-регтайму*» [20, с. 582]; «*Перед ним стояв вільний мольберт з приколеним чистим папером, поруч на стільці лежала палітра з фарбами й пензлем*» [20, с. 587]; «*У театральному залі було темно; згодом очі почали звикати до темряви, з неї проступили ряди крісел у партері, бокові ложі й відкритий поміст сцени*» [7, с. 53].

Багато такої лексики є в мовних партіях персонажів: «*Та було, було... – Людкевич, видно, мав-таки охоту розповісти про віденську пригоду. – Відрекомендувався я професорові й подав йому партитуру своїх творів, була серед них і перша частина кантати «Кавказ». Професор подивився, погуркотів, глянув на мене поблажливо й каже: «Ви анальфабет, контрапункту навіть не нюхали». – Як можете таке говорити? – обурився я. – В моєму краю мене вважають неабияким музикою*» [20, с. 626]; «*– Батоно Ніколо, – промовила тихо, – у Тифлісі гастролює українська театральна трупа Садовського*» [19, с. 443]. За допомогою таких лексичних одиниць прозаїк передає професійну атмосферу, у якій живуть герої, інформує їх про цікаві для них події, характеризує як видатних митців, що розуміються на музиці й театрі і з яких вийшли відомі українські актори, композитори та музиканти.

Для характеристики мистецького стилю романіст послуговується термінами зі сфери архітектури: «*– Рококо? О, це дуже цікавий стилістичний напрям у мистецтві, особливо яскраво виражений в архітектурі. В перекладі з французької означає – черепашка. Та й справді, вигнуті лінії орнаментів у стилі рококо нагадують мушлі. Растреллі, Декокт, Непман... А собор Юра...*» [10, с. 227]. Лексему рококо письменник використовує в прямому значенні і вдало тлумачить у тексті її зміст через опис ознак цього поняття. Рококо (франц. гроссо – черепашка неправильної форми) – «мистецький стиль, що розвинувся в добу пізнього бароко (перша пол. XVIII ст.) з характерним орнаментом у формі кривих ліній, що нагадують черепашку» [4, с. 101]. Автор додатково інформує читача про відомих представників цього напрямку в мистецтві, а також про пам'ятку архітектури, якій притаманні ознаки цього стилю. Таке вживання допомагає читачеві зрозуміти суть аналізованого поняття й унаочнити його стильові ознаки.

У творах письменника наявна музична лексика, вжита в переносному значенні, яка сприяє створенню оригінальних художніх образів. Наприклад, змальовуючи теплий літній день, герой твору прислуховується до птахів, спів яких наче звучить для його дівчини Наталки: «... для неї звучали туркотіння горлиць, волога фіоритура мелодій чорних дроздів й сухе цокотіння плісточок у вільховому гаю» [16, с. 73]. Слово *фіоритура* означає «орнаментальний пасаж, що прикрашає мелодію» [2, с. 1324]. Пряме значення цього слова письменник відсуває на задній план і на основі асоціацій, які пов'язуються в його свідомості з тим, що «додається до прикраси», створює нове переносне значення цієї лексеми, яка в поєднанні з іншими словами набуває експресивно-емоційного забарвлення і створює в тексті бажаний стилістичний ефект.

Спостерігаючи за природою в лісі, герой твору зупиняється, мов зачарований жаб'ячим світом, що існує в болоті посеред лісу, і прислухається до його кумкання, яке нагадує йому злагожене музичне звучання: «*Звідусіль долинає скрадливе кумкання чорних куманців, які до ночі мають настроїти свої музичні інструменти, а уночі, коли задиригують кумканці, світ сповниться радісно злагоженою музикою жаб'ячого концерту*» [14, с. 143]. Наведені слова і словосполучення зі сфери музики повністю нейтралізують номінативне значення і набувають переносного, з відтінком комічного ефекту.

З метою відтворити іронічний колорит уживаються музичні лексеми також в інших контекстах, за допомогою яких романіст зображає тихе і злагожене життя в літературному світі: «*– А такі іншими будете, – мовив Павло. – Правда, правителі хитрують: геніальних усувають, а нездар перестали називати геніями. Створюють тепле болото, де зручно жити й квакати. Жаб'ячий хор – теж музика серед темної ночі, коли мовчать солов'ї*» [9, с. 335–336]. Переносне значення виділених слів характеризує Іванчукових персонажів – письменників, які втратили свій бунтарський дух.

Захоплюється герой гамою осінніх лісових кольорів, у якій, на його думку, також проявляється музична гармонія: «*А коли вітер стихає, залишивши на деревах ошатний одяг, з найміцніших листочків тканий, над озером починає звучати кольорова соната, музика барв добувається з піднебесся і з озерної глибини...*» [14, с. 157–158]. Наведені приклади свідчать про таку рису образного мислення Іванчука, як музичність світосприйняття, що дає йому змогу бачити світ природи крізь призму музики. Прозаїк майстерно використовує асоціативну пару «музика – природа», створює символічні образи-пейзажі, сповнені глибокого ліричного змісту. Наскрізне зіставлення «природа як музика» – *жаб'ячий концерт, кольорова соната, музика барв* – передає авторську думку про те, що стихія рідної природи несе в собі високе одухотворене начало.

У художніх творах прозаїка мистецька лексика трапляється у метафоричних контекстах, де виступає як художньо-естетичний засіб. Ужита в переносному значенні, вона інколи набуває негативного емоційного забарвлення у складі як іменникових метафор: *артистична роль царя перед світом* [15, с. 77]; *більшовицький театр абсурду* [16, с. 98]; *глухівський спектакль коронування* [9, с. 36]; *монумент скорботи* [16, с. 14]; *оркестрова яма Замарстинова* [20, с. 646]; *пам'ятник безплідних змагань* [20, с. 675]; *пам'ятник зради* [15, с. 88]; *пам'ятник німотності* [19, с. 281]; *пам'ятник ранам* [20, с. 659]; *п'єдестал пошанівку* [16, с. 148]; *різець казематної ночі* [9, с. 87]; *спектакль законодавства* [9, с. 125]; *спектакль коронування нового султана* [12, с. 21]; *спектакль царя* [15, с. 23]; *театр*

війни [9, с. 258]; *театр* воєнних дій [9, с. 150], так і дієслівних метафор: *казематна ніч різьбить* своїм незримим *різцем* людські обличчя [9, с. 95]; *ніч різьбить рельєфи* [9, с. 87]; політична *комедія* цариці, *розіграна* у Варшаві [9, с. 125]. Наведені приклади показують, що такі лексеми набувають переважно зниженого емоційного забарвлення.

На відміну від метафор, значно ширше автор вживає порівняльні конструкції, у яких об'єктом зіставлення виступає переважно музична та архітектурна лексика. За допомогою таких лексем автор створює цікаві порівняння, які характеризують таке:

– напруженість і нерухомість тіла людини: «*Маркіан сидів непорушно, мов натягнута струна*» [7, с. 59]; «*Біля нього непорушна, мов статуя, стояла жінка-красуня*» [13, с. 438]; «*Мати стояла незворушна, мов статуя*» [7, с. 80]; «*У ресторанному залі було мертво, біля входу стояв непорушний, мов статуя, метрдомель*» [20, с. 682–683]; «*... сам Вчитель чинить зухвалий виклик тихим римським вершинам, що стоять, ніби виліті статуї, в Кедронській долині й біля Золотої Брами храму*» [8, с. 56]; «*Хмельницький пройшов повз німих рабів, що стояли навипиньках біля одвірків, наче статуї*» [12, с. 564]; «*Евріпід незворушно, мов мармуровий пам'ятник, стояв у першому ряду Народних Зборів*» [17, с. 175];

– позу людини, її міміку та вираз обличчя: «*Божжа жінка Анна стояла за балюстрадою, немов статуя скорботи*» [8, с. 91]; «*Костомарова стояла біля дверей, мов статуя, темніла на лиці й сувора*» [19, с. 361]; «*А за столом уже сиділи: Сарабай з непроникливим, чужим обличчям, комсорг Панчишин з холодними, мов у статуї, очима*» [10, с. 281];

– психічний стан людської душі: «*Бо твою душу, в якій мав би непокоїтися біль, розчавила імперська колісниця, і ти став безпечальний, мов монумент*» [17, с. 163];

– зовнішній вигляд людини: «*... на лівому її фланзі, з боку Тринітарської площі залягли академіки й польські гвардійці, а на правому, на дощці перевернутого воза, стояв квадратний, немов постамент для пам'ятника, коваль Йосип з Круп'ярської*» [18, с. 74];

– відчуття душевної прикrostі та смутку: «*Але Юля не виходила, і в серці Антона, мов обірвана струна, скрутився біль, коли він покидав кімнату професора*» [11, с. 56];

– почуття глибокого жалю та сердечної прихильності: «*Усього міг він сподіватися, тільки не цього сповненого тихої туги й болісного кохання поклику, що долинув з церковної паперті зойком обірваної струни*» [9, с. 58].

Будучи об'єктом зіставлення в Іваничукових порівняннях, музична лексика значно розширює свою семантику, і в читача з'являються асоціації, пов'язані з поняттєвим змістом лексем, які вказують на зв'язність мовлення персонажів: «*Крізь рожеві марення Вагилевич чув усе, що говорив Сухоровський; його мова була плинна й тиха, лиш вряди-годи переривалася голосним понукуванням на шкапенят, а часте поляскування пугую служило мовби контрапунктом, який в'язав докупи розхристані фрагменти розповіді*» [18, с. 28]. Контрапункт – «одночасне поєднання двох або кількох самотійних голосів» [2, с. 450]. Це поняттєве визначення дало можливість автору створити порівняння, в основу якого лягла така його властивість, як «здатність щось поєднувати». Таке образне мислення Іваничука говорить про його тонке відчуття музичного ритму, який спричиняє в читача мелодійне сприйняття художнього тексту загалом.

В основі іншого порівняння «*... я радів, як дитина, коли промені вихоплювали мене з п'їтьми невідомості, мої колеги*

сплітали вже собі з тих променів вінки, довкола була темрява, як під час спектаклю в театрі» [9, с. 303] лежить перенесення рис реального явища – темряви у театральній залі під час спектаклю на політичну ситуацію в царській Росії, де цариця Катерина II тримала народ у духовній п'їтьмі. Використавши таке порівняння, письменник пропонує читачеві думку про те, що народу, який перебуває в темряві, від духовних провідників потрібні не їхні слава, високе становище, освітлені чола й вінки з променів, а діла їхніх рук і мозку.

Висновки. Отже, уживання мистецької лексики в історичних творах Р. Іваничука підтверджує думку, що її використання не обмежується рамками наукових текстів, а, навпаки, розширює сферу свого функціонування в художньому стилі. Аналіз історичної прози письменника свідчить про те, що наявність таких одиниць в історичному жанрі поряд із традиційними тропами й фігурами є однією з характерних і найпомітніших рис ідіостилу прозаїка. Саме ця риса вирізняє автора з-посеред інших українських історичних романістів.

Мистецькі лексеми (музичні, театральні, архітектурні, образотворчого мистецтва) в художньому мовленні Р. Іваничука, виконують важливу номінативну й стилетвірну функції: є й засобами номінації понять, і лексичними одиницями стилізації мови історичних творів. Тому, з одного боку, вони містять потрібну в історичному жанрі пізнавальну інформацію, а з іншого – функціонують як виражальні засоби. Уживаючи такі лексичні одиниці в історичній прозі, письменник вправно вплітає їх у створені індивідуально-авторські метафори та порівняння, надає текстові відповідного забарвлення, показує, як розширюються й урізноманітнюються виражальні засоби художнього мовлення цього жанру – усе це свідчить про високу майстерність автора, розкриває його індивідуально-авторську манеру письма.

У перспективі предметом для дослідження стануть не лише мистецькі лексеми, але й терміни інших галузей наук у мові історичної прози Р. Іваничука, які дадуть змогу дослідити процеси взаємодії цих засобів у контексті літературного твору.

Література:

1. Буда В.А. Лінгвостилістика сучасного історичного роману про добу козацтва (60-90 рр. ХХ ст.). Київ: «Рідна мова», 1998. 166 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: «Перун», 2005. 1728 с.
3. Гайдученко Г.М. Семантико-стилістична характеристика хронологічно маркованої лексики (на матеріалі української історичної прози другої половини ХХ століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Київ, 1999. 19 с.
4. Гіптерс З.В. Короткий культурологічний словник-довідник. Львів: ЛБІ НБУ, 2004. 127 с.
5. Голоюх Л.В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної історичної прози): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Київ, 1996. 20 с.
6. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: (Стилістика та культура мови). Київ: «Довіра», 1999. 431 с.
7. Іваничук Р.І. Вода з каменю. Твори: в 3 т. Т. 2. Київ: «Дніпро», 1988. С. 6–270.
8. Іваничук Р.І. Євангеліє від Томи. Львів: Видавництво «Червона калина», 1997. С. 5–139.
9. Іваничук Р.І. Журавлинний крик. Львів: «Каменярь», 1989. 375 с.
10. Іваничук Р.І. Зупинись, подорожній. Львів: «Каменярь», 1991. С. 211–311.
11. Іваничук Р.І. Край битого шляху. К: Видавництво «Молодь», 1962. 418 с.

12. Іваничук Р.І. Мальви. Твори: в 3 т. Т. 1. Київ: «Дніпро», 1988. С. 383–615.
13. Іваничук Р.І. Новели. Твори: в 3 т. Т. 3. Київ: «Дніпро», 1988. С. 301–458.
14. Іваничук Р.І. Одна хлібина на двох. Львів: Видавництво «Срібне слово», 2004. 160 с.
15. Іваничук Р.І. Орда. Львів: Видавничка спілка «Просвіта», 1992. 199 с.
16. Іваничук Р.І. Рев оленів нарозвидні. Львів: «Каменярь», 1999. 155 с.
17. Іваничук Р.І. Ренегат. Львів: «Червона калина», 1997. С. 140–209.
18. Іваничук Р.І. Саксаул у пісках. *Березіль*. 2000. № 9–10. С. 3–93; № 11–12. С. 25–100.
19. Іваничук Р.І. Четвертий вимір. Твори: в 3 т. Т. 2. Київ: «Дніпро», 1988. С. 271–472.
20. Іваничук Р.І. Шрами на скалі. Твори: в 3 т. Т. 2. Київ: «Дніпро», 1988. С. 473–693.
21. Озерова Н.Г. Взаимодействие функциональных стилей в русском и украинском языках. *Русский язык и литература*. 2000. № 1. С. 1–4.
22. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. Київ: «Наукова думка», 1976. 288 с.
23. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: підручник. Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 2000. 248 с.
24. Пустовіт Л.О. Питання мовної норми в сучасній художній прозі. *Жанри і стилі в історії української літературної мови: монографія* / В.В. Німчук, В.М. Русанівський, І.П. Чепіга та ін. Київ: «Наукова думка», 1989. С. 253–264.
25. Хом'як О.І. Лінгвостилістика української прози 60–90-х років ХХ століття (на матеріалі творів В. Дрозда, Р. Іваничука, В. Шевчука): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Київ, 2004. 20 с.

Городиловская Г. П. Лексика искусства как способ образования индивидуально-авторских метафор и сравнений в исторической прозе Р. Иванычука

Аннотация. Стаття посвящена лексико-семантичному аналізу художественної лексики, которая являється одним из средств создания индивидуально-авторских метафор и сравнений в исторической прозе Р. Иванычука. Установлено, что для языка произведений писателя характерно удачное использование такой лексики (музыкальной, театральной, архитектурной, изобразительного искусства), которая имеет довольно широкое применение в историческом жанре прозаика. Ее наличие обусловлено тематикой произведений, стремлением автора создать реальные события конкретной исторической эпохи, его творческой манерой, личным мировосприятием, миропониманием и особенностями словоупотребления. Эти лексические единицы романист использует для характеристики персонажей, воссоздания профессиональной атмосферы, в которой они работают, описания стилей в искусстве, а также для изображения мира природы, ее красоты и гармоничности сквозь призму музыки. Выяснено, что художественная лексика в исторических романах писателя имеет свои эффективные способы и приемы реализации. Часть этих слов введено в текст в прямом смысле, то есть в привычной для них функции номинации понятий. Все остальные функционируют как стилистически выразительные средства и отмечаются необычностью употребления через соответствующие семантические трансформации. Приведены особенности использования таких средств в различных коммуникативных ситуациях. Театральная и архитектурная лексика является средством создания индивидуально-авторских метафор, среди которых шире представлены именные и значительно уже – глагольные. В составе метафор такие лексемы составляют основу нового, контекстуального значения, благодаря которому они приобретают иногда негативную эмоцио-

нальную окраску. Как изобразительное средство, музыкальные и архитектурные лексемы часто употреблены в составе сравнений, где они испытывают определенные семантические изменения и стилистически окрашиваются. Введение таких слов в состав сравнений обусловлено, прежде всего, попыткой автора вызвать у читателя новые ассоциации, аналогии, способствовать созданию образного содержания. Для сравнения этих лексем представлены их узусные и контекстуальные характеристики, раскрыты потенциальные семантические, стилистические, эмоционально-экспрессивные возможности в художественном тексте. Доказано, что, употребляя такие лексические единицы в историческом жанре, писатель расширяет сферу их использования, их функциональные возможности, способствует созданию интересных, оригинальных и неповторимых художественных образов.

Ключевые слова: художественная лексика, номинативное значение, стилистически выразительное значение, сравнение, метафора, языковое средство, историческая проза Р. Иванычука.

Horodylovskaya H. Artistic lexis as means of individual-authored metaphors and similes creation in Roman Ivanychuk's historical prose

Summary. The article is devoted to lexical-semantic analysis of artistic lexis, which is one the means of individual-authored metaphors and similes creation in Roman Ivanychuk's historical prose. It is discovered that the language in the writer's works is characterized by the appropriate use of such a lexis (musical, theatrical, architectural, those, which deal with art), which finds use implementation in the historical genre of the prose writer. Its existence is due to the theme of words, the author's desire to recreate the real events of a particular historical time, his creative manner, personal worldview and world interpretation and the peculiarities of the world use. These lexical units are used by prose writer for linguistic characters characteristics, recreation of a professional atmosphere, where they exist, artistic styles description, and the depiction of the world of nature, its beauty and harmony through music. It is found out that the artistic lexis in historical novels of the prose writer has its own effective methods and methods of implementation. Some of these words are inserted into the text in a literal sense, that is, in the usual function of nominating concepts. All others function as stylistic-expressive means and are characterized by unusual use through appropriate semantic transformations. The peculiarities of such means use in different communication situations are presented. Theatrical and architectural lexis are means of individual-authored metaphors creation, among them the noun is the most represented and verbs – the least. As the parts of metaphors, such lexemes form the basis of a new, contextual meaning, through which they sometimes acquire a negative emotional color. As a visual instrument, musical and architectural lexemes are often used as similes, where they undergo certain semantic changes and stylistically colored. Such words involvement into similes is primarily due to the author's attempt to summon new associations, analogies to the reader, and contribute to the creation of figurative content. In comparison with these lexemes, their scientific and contextual characteristics are presented; potential semantic, stylistic, emotional and expressive possibilities in the artistic text are revealed. It is proved that such lexical units use in the historical genre, the writer expands the scope of their use, their functional capabilities, contributes to the creation of interesting, original and unique artistic images.

Key words: artistic lexis, nominative meaning, stylistic expressive meaning, simile, metaphor, linguistic means, R. Ivanychuk's historical prose.

Dzykovych O. V.,*PhD, Dozentin**Nationale Technische Universität der Ukraine
„Igor Sikorsky Kiewer Polytechnisches Institut“***Pysarenko A. O.,***Studentin des 4. Studienjahres**Nationale Technische Universität der Ukraine
„Igor Sikorsky Kiewer Polytechnisches Institut“*

PHÄNOMEN DER POLITISCHEN KORREKTHEIT UND TABUISIERUGEN IN DER MULTIKULTURELLEN GESELLSCHAFT

Anmerkung. Der Artikel widmet sich der wissenschaftlichen Analyse der Merkmale der Umsetzung politischer Korrektheit und der Untersuchung der Besonderheiten des Tabu-Diskurses im Rahmen der fortschreitenden Entwicklung von Multikulturalismus, internationaler Toleranz und interkultureller Kommunikation. Das Bedürfnis nach politisch korrektem Verhalten entstand als Endprodukt von Globalisierungsprozessen in der Gesellschaft, die ihren Ursprung in den Vereinigten Staaten und dann in anderen Ländern der Welt hatten und intensiv verbreiteten. Das Problem der politischen Korrektheit ist heute durch einen eher kontroversen, nicht monolithischen Charakter gekennzeichnet, der für viele bedeutende Wissenschaftler, Soziologen, Politologen, Linguisten, Psychologen und gewöhnliche Bürger von Interesse ist. Die Autoren des Artikels geben eine kurze Beschreibung des politisch-historischen Kontextes der Entstehung und Entwicklung des Phänomens der politischen Korrektheit, basierend auf den in ihrem ideologischen Gehalt entgegengesetzten wissenschaftlichen Hypothesen. Demnach konzentriert sich der Artikel auf zwei Aussagen, denen zufolge:

- politische Korrektheit in ihrem Fokus und Zweck der Anwendung ist ein separater Untertyp des Marxismus, der auf der Ebene der menschlichen Kultur umgesetzt wird;
- Die politische Korrektheit spielt eine Schlüsselrolle für ein ausgewogenes multikulturelles Zusammenleben und ist ein Indikator für ein hohes Maß an Toleranz gegenüber Angehörigen anderer Rassen, Nationalitäten, Religionen, sexueller Orientierungen und dergleichen.

Der Artikel enthält zwei von Harmut Schroeder und Rafael Gazizov entwickelte und entwickelte Tabu-Klassifizierungen, nach denen sie in Action-Tabus und Sprachtabus unterteilt sind. In letzterer können wiederum folgende Untertypen unterschieden werden: lexikalische Tabus, thematische Tabus und nichtverbale Tabus. Der Artikel enthält eine Beschreibung jeder Tabu-Klassifikation mit relevanten Beispielen.

Schlüsselwörter: politische Korrektheit, Tabudiskurs, Multikulturalismus, interkulturelle Kommunikation, Toleranz, kultureller Marxismus.

Die Einführung ins wissenschaftliche Problem. Aufgrund der intensiven Etablierung der multikulturellen Kommunikation ist Politische Korrektheit seit langem her in aller Munden und bringt bis zum heute sowohl einfache Bürger, als auch berühmte Wissenschaftler, wie Jerry Adler, Deborah Cameron, Katrin Auer, Geoffrey Hughes, Ursula Reutner etc. zu den brisanten interdisziplinären Diskussionen darüber, wie die kognitiven Kapazitäten und Weltbild der modernen Gesellschaft von der sprachlichen Hygiene beeinflusst sind.

Für einen hoch qualifizierten Übersetzer kommt immer wieder in Vordergrund die Notwendigkeit sich gut nicht nur mit dem Multikulti-Diskurs auszukennen, sondern auch mit den darauf einbezogenen Problemen und Kleinigkeiten. In Verbindung damit dienen die wissenschaftlichen Forschungen der Politischen Korrektheit, und zwar des Tabudiskurses im Rahmen der verschiedenartigen Gesellschaft, als **aktuell**. Das Ziel des Artikels liegt in der Analyse des historischen Kontextes, in dem Politische Korrektheit und Tabuisierungen einen besonders starken Entwicklungscharakter hatten, und in der Forschung der Kernklassifikationen von Tabus mit den angeführten Beispielen jedem Tabutyp entsprechend.

Analyse der Forschungen in diesem Bereich. Ein wichtiger Faktor dabei ist die Interdisziplinarität des Themas, denn Politische Korrektheit übt einen großen Einfluss fast auf alle Lebensbereiche der heutigen Menschheit aus. Dies weckt ein Interesse unter den Wissenschaftlern, sowie unter den Soziologen, Psychologen, Linguisten, Neurolinguisten etc., die mehrheitlich mitarbeiten.

Die Hauptgrundlagen des Artikels. Um sich detailliert in dieses komplexe Thema zu vertiefen, ist es notwendig den historischen Kontext zu analysieren, in dem das Phänomen „Politische Korrektheit“ bzw. „Political Correctness“ erstmals erschien. Das erste Land, wo Politische Korrektheit entstand und heutzutage besonders auffällig ist, ist die USA, da die amerikanische Bevölkerung aus einer extrem großen Anzahl von verschiedenen Rassen und Nationen besteht. Folgendermaßen gelten die interkulturellen und interethischen Probleme in so einer heterogenen Gesellschaft als akut und relevant, damit wenigstens das prekäre Gleichgewicht zwischen den vielfältigen sozialen Schichten hergestellt wird.

Die Wissenschaftler geben unterschiedliche Stellungnahme zu diesem historischen Vorgang ab. Zum Beispiel, William S. Lind vertritt die Meinung, dass Amerika von derselben Macht erobert ist, die eher Rußland, China, Deutschland und Italien erobert hatte. Der Name von dieser Macht ist Ideologie. William S. Lind besteht in seinen Werken darauf, dass Politische Korrektheit tatsächlich kultureller Marxismus ist – Marxismus, der von der ökonomischen auf die kulturelle Ebene übertragen wurde [3, s. 10]. Eine österreichische Wissenschaftlerin Katrin Auer ist der Ansicht, dass der Begriff und Diskurs der Politischen Korrektheit inhaltlich in erster Linie konservativ und rechtsextrem gefüllt sind [1, s. 1].

Trotzdem gibt es viele Ansichten, denen zufolge dank der Politischen Korrektheit die Probleme von Rassismus, Sexismus, Antisemitismus, Antiziganismus und Homophobie ans Licht gebracht wurden.

Es ist signifikant zu betonen, dass Politische Korrektheit sich nicht nur auf eine ganze Reihe der menschlichen Aktivitäten

bezieht, sondern auch mit dem allgemeinen Tabudiskurs verbunden ist. Laut Harmut Schröder, markieren das Entstehen und die Verbreitung von Tabus in gewisser Weise den Beginn der menschlichen Kultur. In allen Kulturen regeln Tabus das Miteinander, und eine Gesellschaft mit absoluter Tabufreiheit ist nicht vorstellbar [4, s. 1]. In Bezug auf die Typen der menschlichen Interaktion entwickelte er selbst 2 Klassifikationen von Tabus:

- Kommunikationstabus;
- Handlungs- bzw. Tattabus.

Im ersten Fall geht es darum, um die Themen und Wörter im Kommunikationsakt zu vermeiden, die unethisch und taktlos sind oder einen Gesprächspartner verletzen können. Als Beispiel kann man homosexuelle Beziehungen in den muslimischen Ländern anführen. Wegen der spezifischen religiösen Ursachen ist nicht gestattet dieses Thema unter den Muslimen anzusprechen. So funktioniert es auch mit den Wörtern „der Neger“ oder „der Zigeuner“, die auf die brennenden Wunden der Vertreter einer anderen Rasse und einer anderen ethnischen Minderheit drücken. So sprechen wir von den Nicht-Themen und Schweigebereichen einer Gesellschaft [4, s. 2].

Zu den Handlungstabus gehören solche Aktionen, die man nicht begehen sollte. Um ins Fettnäpfchen nicht zu treten, ist es besonders empfehlenswert vor der Handlung den Kommunikationsdiskurs, die kulturellen und historischen sozialen Faktoren in Kauf zu nehmen.

R. Gazizov erstellte noch eine gründlichere Studie der Kommunikationstabus, und zwar er hat sie in 3 Gruppen geteilt:

- lexikalische Tabus;
- thematische Tabus;
- non-verbale Tabus.

Dieser Klassifikation zufolge dienen lexikalische Tabus als ein Verbot für die Verwendung von den groben und vulgären lexikalischen Konstruktionen, die zu den bestimmten kommunikativen Situationen unpassend sind. Die Status-Rollen-Verhältnisse der Kommunikatoren sind im Vordergrund [2, s. 1].

Thematische Tabus sind absolut identisch mit den Nicht-Themen und Schweigebereichen, die von Harmut Schröder behandelt wurden. Diejenigen Themen, die man möglicherweise als verwirrend betrachtet sind, können zu den Missverständnissen, Konflikten und Zänkereien führen. Darunter meint R. Gazizov Fragen des Privatlebens, Einkommens, Gesundheitsprobleme und Familie [2, s. 2].

Nonverbale Tabus sind für nonverbales Verhalten im Kommunikationsprozess verantwortlich. Zu diesem Untertyp gehören übertrieben aktive Gestikulation, Berührungen von anderer Person, solche Fälle, wenn man zu lange in den Augen des Gesprächspartners sieht oder wenn man die Hände in den Taschen hält.

Zusammenfassung und Perspektiven. Es lässt sich feststellen, dass Phänomen der Politischen Korrektheit einen großen Raum für wissenschaftliche Arbeit bereitet, die sich auf zahlreichen historischen, politischen und sozialen Faktoren basiert. Die Übersetzer, die aktiv in der multikulturellen Kommunikation engagiert sind, sollen sich über den allgemeinen Tabu-Diskurs informieren lassen, um Konflikt- und Missverständnisisrisiko zu reduzieren.

Literaturverzeichnis:

1. Auer K. „Political Correctness“ – ideologischer Code, Feindbild und Stigmawort der Rechten. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*. 2002. 31 (3). S. 291–303.
2. Газизов Р. А. Коммуникативные табу в немецкой лингвокультуре. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. № 8. С. 37–40.

3. Lindt W. „Political Correctness“: A Short History of an Ideology – Part I: What is „Political Correctness“? *A Product of the Free Congress Foundation*. November, 2004.
4. Schröder H. Phänomenologie und interkulturelle Aspekte des Tabus – Ein Essay. In: Tzvetta Sofronieva (Hrsg.): *Verbotene Wörter. Eine Anthologie*. München 2005: Biblion Verlag. S. 287–314.

Дзикович О. В., Писаренко А. О. Феномен політичної коректності й табу в мультикультурному суспільстві

Анотація. Стаття присвячена науковому аналізу особливостей реалізації політичної коректності й дослідженню специфіки табу-дискурсу в рамках прогресивного розвитку мультикультуралізму, інтернаціональної толерантності та міжкультурної комунікації. Необхідність у формуванні політично коректної поведінки виникла як фінальний продукт глобалізаційних процесів усередині суспільства, що зародились та інтенсивно розповсюджувались спочатку у США, а потім і в інших країнах світу. Сьогодні питання політичної коректності властивий досить суперечливий, немонолітний характер, який викликає зацікавленість як у багатьох визначних науковців соціологів, політологів, лінгвістів, психологів, так і у звичайних громадян. Автори статті надають стислу характеристику політико-історичного контексту виникнення й розвитку феномена політичної коректності, спираючись на протилежні за своїм ідейним наповненням наукові гіпотези. Відповідно до них, у статті акцентується увага на двох твердженнях, згідно з якими:

- політична коректність за своїм спрямуванням і метою застосування являє собою окремий підтип марксизму, який реалізується на рівні загальнолюдської культури;
- політична коректність відіграє ключову роль у збалансованому мультикультурному співіснуванні та є показником вищого рівня толерантності щодо представників інших рас, національностей, релігій, сексуальних орієнтацій тощо.

У статті надано дві класифікації табу, сформовані й розвинуті Хармутом Шрьодером і Рафаелем Газізовим, згідно з якими вони поділяються на табу дії та мовні табу. В останніх, у свою чергу, можна виокремити такі підтипи: лексичні табу, тематичні табу й невербальні табу. У статті наявний опис кожної класифікації табу з відповідними прикладами.

Ключові слова: політична коректність, табу-дискурс, мультикультуралізм, міжкультурна комунікація, толерантність, культурний марксизм.

Дзикович О. В., Писаренко А. А. Феномен политической корректности и табу в мультикультурном обществе

Аннотация. Статья посвящена научному анализу особенностей реализации политической корректности и исследованию специфики табу-дискурса в рамках прогрессивного развития мультикультурализма, международной толерантности и межкультурной коммуникации. Необходимость в формировании политически корректного поведения возникла в качестве финального продукта глобализационных процессов внутри общества, которые зародились и интенсивно распространялись сначала в США, а затем и в других странах мира. На сегодняшний день вопросу политической корректности свойственен достаточно противоречивый, немонолитный характер, вызывающий интерес как у многих выдающихся ученых социологов, политологов, лингвистов, психологов, так и у обычных граждан. Авторы статьи представляют краткую характеристику

стику политико-исторического контекста возникновения и развития феномена политической корректности, опираясь на противоположные по своему идейному наполнению научные гипотезы. В соответствии с ними, в статье акцентируется внимание на двух утверждениях, согласно которым:

- политическая корректность по своей направленности и целям применения представляет собой отдельный подтип марксизма, который реализуется на уровне общечеловеческой культуры;

- политическая корректность играет ключевую роль в сбалансированном мультикультурном сосуществовании и является показателем высокого уровня толерантности по отношению к представителям других рас, национальностей, религий, сексуальных ориентаций и тому подобное.

В статье предоставлены две классификации табу, сформированные и развитые Хармутом Шредером и Рафаэлем Газизовым, согласно которым они делятся на табу действия и речевые табу. В последних, в свою очередь, можно выделить следующие подтипы: лексические табу, тематические табу и невербальные табу. В статье имеется описание каждой классификации табу с соответствующими примерами.

Ключевые слова: политическая корректность, табу-дискурс, мультикультурализм, межкультурная коммуникация, толерантность, культурный марксизм.

Dzykovich O., Pysarenko A. The Phenomenon of Political Correctness and Taboo-Words in a Multicultural Society

Summary. The article is devoted to the scientific analysis of the features of the implementation of political correctness and the study of the specifics of taboo discourse in

the framework of the progressive development of multiculturalism, international tolerance and intercultural communication. The need for the formation of politically correct behavior arose as the final product of globalization processes within society, which originated and intensively spread, first in the United States and then in other countries of the world. Today, the issue of political correctness is characterized by a rather controversial, non-monolithic character, which is of interest to many eminent sociologists, political scientists, linguists, psychologists, and ordinary citizens. The authors of the article provide a brief description of the political-historical context of the emergence and development of the phenomenon of political correctness, based on the scientific hypotheses opposite in their ideological content. According to them, the article focuses on two statements, according to which:

- political correctness in its focus and purpose of application is a separate subtype of Marxism, which is implemented at the level of human culture;

- political correctness plays a key role in balanced multicultural coexistence and is an indicator of a high level of tolerance towards members of other races, nationalities, religions, sexual orientations, and the like.

The article provides two classifications of taboos, formed and developed by Harmut Schroeder and Rafael Gazizov, according to which taboos are divided into actions and speech taboos. In the latter, in turn, the following subtypes can be distinguished: lexical taboos, thematic taboos and non-verbal taboos. The article has a description of each taboo classification with relevant examples.

Key words: political correctness, taboo-discourse, multiculturalism, intercultural communication, tolerance, cultural Marxism.

Дочу А. Р.,

кандидат філологічних наук,

науковий співробітник відділу загального та порівняльно-історичного мовознавства
Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

ТЮРКІЗМИ-НЕОЛОГІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена тюркізмам ХХІ ст. в українській мові. У ній проаналізовано останні дослідження з цієї проблематики в українській мові. Кількісний склад тюркізмів, вилучених із лексикографічних джерел, показав, що вони становлять 104 одиниці. Тюркізми запозичувалися у зв'язку з потребою номінації флори та фауни, реалій побуту, традицій і звичаїв тюркського світу. У роботі з'ясовано основні типи тюркізмів, а саме: власне тюркізми та гібридні назви. Здійснено тематичну класифікацію неологічної лексики, що поділяється на природничу, кулінарну, суспільно-політичну і адміністративну, лексику на позначення матеріальної та духовної культури. Найбільшу кількість запозичених лексем цих груп пояснюємо відсутністю таких понять в аналізованій мові. Найменше тюркізмів-неологізмів виокремлено в групі, що належить до абстрактної лексики та групи слів, що позначають ознаки предметів та їхні дії. За сферою вживання у роботі розрізняються загальноновживана лексика, екзотизми та вкраплення. Більшість становлять екзотизми, які служать для передачі національного колориту, побуту, устрою, традицій, флори та фауни й характеризуються відсутністю синонімів, похідних назв і нових значень, низьким або нульовим ступенем адаптації. Меншу кількість утворюють вкраплення, які вживаються для експресивно-стилістичного забарвлення, і загальноновживана лексика, що є свідченням активного пристосування деяких тюркських лексем. За ступенем інтеграції частково адаптовані лексеми переважають над повністю адаптованими, що пояснюється невеликим періодом їх побутування в мові. Перспективою подальшого дослідження є аналіз тюркізмів ХХІ ст. в інших слов'янських мовах.

Ключові слова: тюркізм, неологізм, екзотизм, вкраплення, загальноновживана лексика, ступінь адаптації, частково адаптовані та повністю адаптовані лексеми.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток української мови вирізняється засвоєнням нових слів різноманітних сфер людської діяльності, особливо з англійської мови, що пов'язано з активними глобалізаційними процесами. Проте неологізми-запозичення з неіндоевропейських мов, зокрема з тюркських, не були ще предметом достатнього висвітлення в українській та в інших слов'янських мовах, що зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є вивчити тюркізми-неологізми ХХІ ст. в українській мові.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) розподілити тюркізми-неологізми за тематичними групами;
- 2) визначити типи тюркізмів-неологізмів;
- 3) встановити характер тюркізмів за сферою вживання;
- 4) з'ясувати ступінь адаптації тюркських лексем в українській мові.

Лексикографічними джерелами нашого дослідження є словники нової лексики в українській мові, «Словник української мови в 20-ти томах», а також словники іншомовних слів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема українсько-тюркської мовної взаємодії розглядається в працях академіка А.Ю. Кримського «Тюрки, їх мови та літератури» [4], О.М. Гаркавця «Тюркские языки на Украине» [3], Р.В. Болдирева «Деякі питання історико-етимологічного вивчення тюркських лексичних елементів української мови» [11].

У праці академіка А.Ю. Кримського «Тюрки, їх мови та літератури» аналізується належність тюркської сім'ї мов, її типові особливості, питання класифікації тюркських мов, основні праці для ознайомлення з граматиною та лексикологією тюркських мов, зокрема проблема тюркських впливів у слов'янських та європейських мовах. А.Ю. Кримський стверджує: «Напозичалися таки ми татарських слів чимало з іншого сусіднього джерела – од Кримського ханства ХV–ХVІІІ ст. та таки й з османської Туреччини» [4, с. 576].

У монографії О.М. Гаркавця «Тюркские языки на Украине» висвітлюється питання тюркських мов на території сучасної України за часів інтенсивних мовних контактів, а також розглядається характер співвідношення тюркських мов із мовами іншої типології та близькоспорідними мовами й діалектами.

У праці Р.В. Болдирева «Деякі питання історико-етимологічного вивчення тюркських лексичних елементів української мови» пропонується кілька історико-етимологічних спостережень над діалектною лексикою української мови.

Тюркізмам в інших слов'янських мовах присвячено праці С. Стаховського [14], О.М. Булики, А.Й. Журавського, М.О. Баскакова та інших дослідників [11].

Тюркізми-неологізми ХХІ ст. в українській мові вичерпно й повно ще не досліджувалися.

Виклад основного матеріалу. «Неологізми з'являються в мові: по-перше, як власне новотвори – шляхом словотворення на основі наявних у цій мові морфем, переосмислення слова та лексикалізації словосполучення; по-друге, як відносні новотвори – внаслідок запозичення мовних одиниць з інших мов...» [12, с. 408–409]. У нашому дослідженні розглядаються відносні новотвори в українській мові – тюркізми-неологізми. У статті послуговуємося визначеннями поняття «неологізм», узятим з енциклопедії «Українська мова» та О.Д. Мешкова. Зокрема, на думку О.Д. Мешкова, «... неологізми – це слова якого-небудь періоду, які є новими щодо попереднього періоду; слова, нові для цього різновиду мови (літературної мови, варіанта мови, діалекту); не тільки нові слова, але й нові значення слів (лексико-семантичні варіанти слова), і навіть нові фразеологічні або стійкі сполучення слів; одиниці, що постають із власних елементів цієї мови» [6, с. 11–19]. «Неологізм – слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на цьому етапі її розвитку або були вжиті тільки в певному акті мовлення, тексті чи мові конкретного автора» [12, с. 408].

Шляхом суцільної вибірки із словників нової лексики, словників іншомовних слів і «Словника української мови в 20-ти томах» було виокремлено 104 лексеми.

Запозичення тюркської лексики зумовлене переважно необхідністю номінації нових понять унаслідок знайомства з реаліями, явищами та подіями матеріального, духовного, природничого, адміністративного та суспільно-політичного життя представників тюркських народів. Деякі тюркізми-неологізми вживаються з метою експресивно-стилістичного забарвлення (наприклад, лексеми *баул*, *джигіт*).

Розподіл лексем за тематичними групами показав, що найбільше запозичувалися тюркізми, які належать до природничої (28,85 %), кулінарної лексики (21,15 %), лексики на позначення матеріальної та духовної культури (21,15 %), суспільно-політичної й адміністративної лексики (13,5 %), лексики, що позначає ознаки предметів (10,57 %). Найбільший відсоток саме цих запозичених слів пояснюємо відсутністю подібних понять в аналізованій мові. Найменше тюркізмів-неологізмів виокремлено в таких групах, як абстрактна лексика (1,9 %) та слова, що називають дії предметів (2,88 %).

Природнича лексика охоплює таке: 1) назви рослин (*бамія* «однорічна трав'яниста рослина родини мальвових» [8, с. 92]); 2) назви тварин (*джейран* «парнокопитна степова тварина роду газелей» [8, с. 218]; *сайгак* «парнокопитна тварина родини порожнисторогих» [8, с. 606]); 3) назви комах (*каракурт* «павук із чорним тільцем і червоними плямами на черевці самця та молоді» [9]); 4) назви риб (*калкан* «цінна промислова риба роду камбалоподібних» [8, с. 325]); 5) природні об'єкти, явища (*кіл* «гірська порода, різновид вибільних глин» [8, с. 351]). До кулінарної лексики зараховуємо таке: 1) страви, м'ясні вироби (*люля-кебаб* «гостра східна страва у формі невеликих котлет або ковбасок переважно з баранячого фаршу» [9]); 2) молочні продукти та напої (*йогурт* «кисломолочний харчовий продукт із різноманітними наповнювачами» [10, с. 97]); 3) солодощі та сушені фрукти (*курага* «сушені без кісточок абрикоси» [8, с. 397]). До матеріальної і духовної культури зараховуємо таке: 1) знаряддя, вироби (*мангал* «довга вузька глибока жаровня на ніжках переважно для приготування шашликів» [9]); 2) споруди (*балаган* «легка будівля для тимчасового користування (торгівлі, виставки)» [9]); 3) грошові одиниці (*куруш* «розмінна монета в Туреччині та Саудівській Аравії» [9]); 4) музичні інструменти (*домра* «щипковий музичний інструмент із дерев'яним корпусом овальної форми, подібний до гітари» [9]); 5) свята (*байрам* «релігійне свято в мусульман» [8, с. 88]). До адміністративної та суспільно-політичної лексики належать такі групи слів: 1) органи влади, управління (*курултай* «у тюркських та монгольських народів – орган народного представництва, загальнонаціональний з'їзд, під час якого вирішують найважливіші проблеми нації» [9]); 2) адміністративні одиниці (*кишлак* 1) «село в Узбекистані й Таджикистані»; 2) «зимове поселення в кочових народів» [8, с. 350]); 3) назви осіб, професій, титули (*басмач* «учасник збройного угруповання, що протистояло більшовицьким нововведенням» [8, с. 97]).

Більшість тюркізмів є іменниками (90 лексем): *бастурма* «східна страва з в'яленого або смаженого м'яса, нарізаного великими шматками» [8, с. 97]; *майдан* «площа» [2, с. 126] та інші. Другу за чисельністю групу утворюють прикметники (всього 11 лексем). Наприклад: *баликовий*, *джигітський*, *йогуртовий*, *бергамотний*, *карагачевий* [9]. Найменшу групу становлять дієслова (3 лексеми): *балаганити*, *джигітувати*, *майданити*.

За типом запозичень виділено власне тюркізми (77,88 %) та гібридні назви (22,12 %). Серед власне запозичень назвемо, наприклад, такі: *шашилик* < запозичення з тюркських мов; пор. кр. *şaşlık* [5, с. 392]; чебурек < виводиться від тюрк. *çibäräk*, можливо, пов'язаного з чаг. *čäbläk* «плаский корж, випечений у жиру» [5, с. 289]. За іншою версією, в українську це слово надійшло з кр. *çiberek*. Гібридні назви свідчать про адаптацію тюркських лексем в українській мові. Такі тюркізми становлять меншість. Наприклад: *баликовий* < тюрк. основи *балик* < кр. *balyk* або тур. *balık* [5, с. 127] + укр. суф. *-ов* + закінчення *-ий*.

За сферою вживання виділено загальноновживану лексику, екзотизми та вкраплення. Загальноновживана лексика бере активну участь у процесах адаптації, словотворення, утворення синонімів. На цю частину лексики припадає 34,62 % лексем від загальної кількості. Це такі слова, як, наприклад, *йогурт* (є широко поширеним словом, спостерігається зміна значення лексеми в мові-реципієнті, адже в турецькій мові позначає «несолодкий кисломолочний напій без наповнювачів», а в українській мові вживається у значенні «солодкого кисломолочного продукту переважно з наповнювачами»), *шашилик* (слово бере активну участь у словотворенні: *шашична*, *шашиковий*) та інші. Вкраплення служать для емоційно-експресивного забарвлення та демонструють ступінь володіння іншомовною лексикою. На долю такої лексики припадає 4,8 % тюркізмів: *ага*, *джигіт*, *баул* та інші. Найбільшу групу становлять екзотизми (60,58 %), які служать для передачі національного колориту, побуту, устрою, традицій, флори та фауни. Наприклад: *азу*, *айран*, *бамія*, *карагана*, *калкан*, *люля-кебаб*.

Частково адаптовані лексеми становлять більшість, ніж повністю адаптовані лексеми, що пояснюється не досить давнім характером запозичення, екзотичністю лексики, неусталеними графічними формами та відсутністю синонімів. Наприклад, лексема *бешбармак* є частково адаптованою, оскільки частково асимілювалася фонетично (наголос падає на останній склад) та морфологічно, але не адаптувалася лексично (вживається на позначення екзотичної страви, не бере участь у словотворенні та немає синонімів). Проте спостерігаються також повністю адаптовані лексеми. Наприклад: *балик* < кр. *balyk* або тур. *balık* [5, с. 127]. Слово адаптувалося лексично (у мові-реципієнті змінило своє значення, адже вживається на позначення не лише «просоленої і пров'яленої (інколи ще й прикопченої) спинки великої червоної риби», але й «прикопченого шматка м'яса»; бере участь у словотворенні – *баликовий*), фонетично (приспосувалося до фонетичної системи) та морфологічно; *майдан* < запозичення з тюркських мов; тат., кипч., каз., туркм. *maidan* «вільне, рівне місце», кр. *māidan*, тур. *meidan* «арена, площа; відкрите місце» походить від перс. *mejdan* «площа, арена» [5, с. 361]. Лексема адаптувалася морфологічно (відповідає морфологічним категоріям мови-реципієнта), фонетично та лексично (бере участь у словотворенні: *майданити*, з'явилося додаткове значення, адже вживається не лише на позначення «площі» загалом, але й конкретної назви площі в м. Києві).

Висновки. Отже, комплексне дослідження тюркізмів ХХІ ст. в українській мові показало, що у зв'язку із глобалізаційними процесами й прямим контактуванням із представниками тюркського світу зростає кількість тюркських лексем. Тюркізми запозичувалися з метою номінації нових слів і понять унаслідок знайомства з реаліями матеріального й духовного життя тюркського народу, а також для передачі національного коло-

риту, звідси в мові численні екзотизми. Деякі лексеми запозичувалися з метою експресивно-стилістично забарвлення – так звані вкраплення. Проте виокремлено також загальновживану лексику, що є свідченням активного пристосування запозичених лексем у мові-реципієнті. Більшість частково адаптованих тюркізмів вказує на те, що процес їх адаптації ще триває й залежить від тривалості існування лексем у мові.

Перспективою подальшого дослідження є історико-етимологічний аналіз тюркізмів ХХІ ст. в інших слов'янських мовах.

Література:

1. Английские неологизмы. Киев: «Наукова думка», 1983. 172 с.
2. Балог В.О., Лозова Н.Є., Тименко Л.О., Тищенко О.М. Нові й актуалізовані слова та значення: словникові матеріали (2002–2010). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 280 с.
3. Гаркавец А.Н. Тюркские языки на Украине. Киев: «Наукова думка», 1988. 176 с.
4. Кримський А.Ю. Тюрки, їх мови та літератури. Твори. Т. 4. Київ: «Наукова думка», 1974. С. 447–583.
5. Мельничук О.С. та ін. Етимологічний словник української мови: в 7 т. К.: «Наукова думка», 1982–2012. Т. 1–6.
6. Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка. Москва: «Наука», 1976. 245 с.
7. Морозов С.М., Шкарапута Л.М. Словник іноземних слів. Київ: «Наукова думка», 2000. 664 с.
8. Скопченко О.І., Цимбалюк Т.В. Сучасний словник іноземних слів. Київ: «Довіра», 2006. 789 с.
9. Словник української мови у 20-ти томах. Київ: «Наукова думка». URL: <http://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=2172&page=96>.
10. Туровська Л.В., Василькова Л.М. Нові слова та значення: словник. Київ: «Довіра», 2008. 271 с.
11. Тюркізми в східнослов'янських мовах. Москва: «Наука», 1974. 300 с.
12. Українська мова: енциклопедія. 2-е вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 820 с.
13. Этимологический словарь тюркских языков. М., 1974. 2003. Т. 1–7.
14. Stachowski S. Słownik historyczno-etymologiczny turcyzmów w języku polskim. Kraków, 2014. 640 s.

Дочу А. Р. Тюркізми-неологізми в українському мові

Анотація. Стаття присвячена тюркізмам ХХІ в. в українському мові. В ній проаналізовані останні дослідження по даній проблематиці. Количесний склад тюркізмів, згідно лексикографічних джерел, становить 104 одиниці. Тюркізми заїмалися з метою найменування флори і фауни, реалій быта, традицій і звичаїв тюркського світу. В роботі встановлено основні типи тюркізмів, а саме: власні тюркізми і гібридні назви. Проведено тематична класифікація неологічної лексики на природну, кулінарну, громадсько-політичну і адміністративну, лексику матеріальної і духовної культури. Найбільше кількість заїманих лексем даних груп пояснюється відсутністю таких понять в аналізи-

руемом мові. Небольшое число тюркизмів-неологізмів виділено в групі, яка відноситься до абстрактної лексики і групі слів, позначає ознаки предметів і їх дії. По сфері використання в мові розрізняються загальноупотребительна лексика, екзотизми і вкраплення. Большу частку становлять екзотизми, які служать для передачі національного колориту, быта, пристроїв, традицій, флори і фауни і характеризуються відсутністю синонімів, похідних назв і нових значень, низької або нульовою ступенем адаптації. Менше кількість образують вкраплення, використовувани для експресивно-стилістичної окраски, і загальноупотребительна лексика, яка свідчить про активне пристосування деяких тюркських лексем. По ступеню інтеграції частково адаптовані преобладають над повністю адаптованими лексемами, що пояснюється їх невеликим періодом використання в мові. Перспективою подальшого дослідження є аналіз тюркських лексем ХХІ в. в інших слов'янських мовах.

Ключеві слова: тюркізм, неологізм, екзотизм, вкраплення, загальноупотребительна лексика, ступінь адаптації, частково адаптовані і повністю адаптовані лексеми.

Dochu A. Turkic neologisms in Ukrainian

Summary. The article is devoted to the Turkisms of the XXI century in the Ukrainian language. It analyses the latest research on this issue in the Ukrainian language. The quantitative amount of Turkisms extracted from lexicographical sources showed that they constitute 104 units. Turkisms were borrowed in connection with the need for naming of flora and fauna, the realities of life, traditions and customs of the Turkic world. The main types of borrowings were established in the work, namely, proper Turkisms and hybrid words. A thematic classification of neological vocabulary, which is divided into natural, culinary, socio-political and administrative, and vocabulary of material and spiritual culture, has been carried out. The largest number of the borrowed lexemes of these groups is explained by the absence of such words in the analyzed language. A small number of Turkic neologisms are distinguished in a group that belongs to the abstract vocabulary and a group of words denoting the signs of objects and their actions. According to the sphere of usage the commonly used lexis, exotic words and inclusions are differentiated in the work. Most of them are exotic words, which serve to convey the national coloration, life, structure, traditions, flora and fauna and are characterized by the absence of synonyms, derived names and new meanings, low or zero degree of adaptation. The minor quantity is formed by inclusions used for expressively stylistic coloring, and common used lexis, which indicates the active adaptation of some Turkic lexemes. According to the degree of integration, partially adapted lexemes predominate over fully adapted, explained by the short period of their existence of in the language. The prospect of further research is the analysis of the Turkisms of the XXI century in other Slavic languages.

Key words: Turkism, neologism, exotic word, inclusion, commonly used lexis, degree of adaptation, partially adapted and fully adapted lexemes.

Yemets O. V.,

Candidate of Science in Philology, Associate Professor,
Khmelnitsky National University

SUBSTANTIVATION AS A TYPE OF FOREGROUNDING IN MODERN ENGLISH LITERARY AND NEWSPAPER TEXTS

Summary. The article considers one of the major types of word-formation – conversion. Conversion involves the creation of one part of speech from another part of speech without affixation. It is emphasized that especially productive in the newspaper style and the style of fiction is such type of conversion as substantivation. Substantivation is characterized as the formation of new nouns from different parts of speech without derivation. The paper investigates the subtypes of substantivation in modern British and American newspaper articles as well as in literary texts from morphological and stylistic viewpoints. In the article special attention is paid to the verb-noun conversion which is realized in the frequent use of the substantivized modal verb *must*, the substantivized compound verbal predicates with modal verbs *must* and *can*, and the substantivized modal words.

It is stated in the article that besides being a new word form, the substantivized modal verbs perform the stylistic function of foregrounding. On the one hand, the substantivized verbs acquire some connotative evaluative meaning – either positive (*can do*) or derogatory (*has-been*) meanings in certain contexts. On the other hand, the creation of new nouns demonstrates the linguistic talent of the authors, especially when used in the titles (*Theresa Maybe*). The author stresses the interlingual aspect of substantivation which lies in the fact that the substantivized modal verbs and predicates are borrowed into the Ukrainian and Russian languages and are used today as literary words in the recipient languages. It is concluded in the article that the reasons of efficiency and popularity of these subtypes of conversion can be explained by the transparency of meaning of new coinages, the novelty of expression and the effect of foregrounding produced. The prospects of further research involve the investigation of other types of substantivation (*adjective – noun*, *pronoun – noun*) in the texts of these and other functional styles.

Key words: conversion, substantivation, foregrounding, interlingual aspect, substantivized modal verbs.

Problem statement. Languages are undergoing constant changes. As David Crystal notes [3, p. 6], “languages have no existence apart from the people who use them. And because people are changing all the time, their language changes too, to keep up with them”. There are different reasons for language changes. First, the necessity to name a new object or notion, such as Google, blog, smartphone, etc. Secondly, the possibility to give a new name to the already known object or phenomenon, e. g. Ukraine’s Joan of Arc (the title of the article about the former Ukraine’s Prime Minister Yulia Tymoshenko in the “Newsweek”), Frau Nein (the nickname of Angela Merkel, Germany’s Chancellor). Such tendency is clearly manifested in modern literary texts and mass media. The third reason for language changes is the desire for novelty of expression, e.g. slang words.

The article aim. Language changes are particularly obvious in the fields of vocabulary and word-formation. Vocabulary is the area

where we most often notice how language changes, because each year many new words appear in a language.

The basic material. The major word-formation processes in modern English are considered to be affixation, compounding and, more recently, conversion. According to Yuriy Zatsny [2007, p. 165], in the last two decades, about 65 per cent of neologisms have been created by means of affixation and compounding. Unfortunately, there is no exact figure concerning conversion. At the same time, conversion in its different varieties is very characteristic of modern English and can be observed in the texts of the style of fiction and the newspaper style. As Vladimir Jovanovic justly notes, today conversion is in full swing, as journalists, TV reporters, writers, advertising agents, and pop musicians use conversion to create new words [6, p. 426].

Conversion is defined by Rochelle Lieber as “shifting the category, or part of speech, of an already existing lexeme without adding an affix” [8, p. 49]. Conversion in English is almost unlimited, as nearly all parts of speech can undergo conversion.

In particular, scientists agree that the major types of conversion are conversion to verbs and conversion to nouns [2, p. 8; 8, p. 49]. Generally, such word-formation process as conversion can be divided into four types: substantivation, verbalization, adjectivation and adverbialization.

Substantivation, or nominalization, is such type of word-formation which involves the creation of new nouns from different parts of speech without derivation. Substantivation can be stylistically characterized as language or speech (occasional) substantivation. The latter functions only in a certain context which will be demonstrated in our further analysis.

The most traditional types of substantivation are verb → noun and adjective → noun. The examples of the former process are numerous: *to work* → *work*; *to study* → *study*, etc. One of the recent examples of the verb-noun conversion is a frequent use of the substantivized modal verb *must*: *His novel is a must for all readers* (“Newsweek”). This shift can be observed in the language of mass media and in fiction; actually, the word has become part and parcel of modern English. Moreover, this neologism has been borrowed by other languages, in particular Ukrainian and Russian. In Ukraine, there are a number of the Russian-language newspapers, in particular “Segodnya”. One of the articles of the newspaper in summer 2018 contained this substantivized verb: *Ця плямця є must для модниць* (*This dress is a must for fashion-conscious women*). Thus, the English spelling remains, the word is still treated as an alien word, but, according to our observations, it is often used in the speeches and conversations of art critics, writers and journalists.

Besides creating new words, such forms of substantivation perform another function – the function of **foregrounding**. According to John Doughwaite [4, p. 93], foregrounding is the general linguistic technique by which a marked linguistic expression is produced to make that expression convey a different meaning than syn-

onymic, equivalent unmarked construction would have conveyed. Foregrounding involves different linguistic techniques of attracting the reader's (listener's) attention to certain pragmatically important text fragments. Foregrounding is one of the universal linguistic techniques. Geoffrey Leech [7, p. 38] determines two aspects of foregrounding – qualitative and quantitative. The qualitative aspect concerns the deviation from the language code itself, i.e. some language norm, while the quantitative aspect implies the deviation from the expected frequency [7, p. 39]. Different scientists name different manifestations of foregrounding, among them neologisms, inversion, paradox, metaphor and other lexical, grammatical, stylistic devices.

The abovementioned example of the verb-noun shift *must* can be regarded as an instance of the qualitative aspect of foregrounding. The use of *must* as a noun creates certain novelty of expression.

Another well-known example is the shift from the Present Perfect form to noun; more exactly the verbal form *has been*: *You are a has been* (J. O'Hara). This substantivized unit is registered in dictionaries as colloquial and signifies a person or thing that is no longer famous, successful, and popular [5, p. 570]. The word is now used both in newspaper articles and in fiction. As early as in the 1990s the article in the "Newsweek" magazine about Yugoslavia was entitled "A Has-Been Country". It meant that Yugoslavia was not only divided into several countries, it ceased to exist as an independent state.

In the novel of the modern writer Jeff Abbot, one of the characters is described in the following way: *Celeste Brent was a has-been celebrity, but she was still a well-known name to many people*. In both cases, *has-been* is used attributively, but we can state that it is a noun in the attributive function. This word has a negative, derogatory meaning. However, instead of *has-been* (country, celebrity, etc.) it is possible to use the adjective *former*. There arises a question about the difference in meaning. We can say that *has-been* is more stylistically colored and more pragmatically oriented, whereas *former* is stylistically neutral. Besides, due to the transparency of meaning and the connection with the source grammar form, this substantivized language unit implies the idea of loss, of negative change in the state of mind, in the social position.

One of the most widespread and modern subtypes of substantivation is the shift from compound verbal predicates to nouns. Most often, such predicates include modal verbs, *must* and *can*: *There were three things he had to do that night – three MUST-Dos* (G. Braver). The verb *must* is mainly used with such notional verbs as *see*, *read*, *have* and *do*. These substantivized predicates are usually written through a hyphen: *must-see*, *must-read*, *must-have*. The verb *must-see* is used in newspapers, guidebooks to denote some films, performances or sights which are worth seeing: *Notre Dame Cathedral. A must-see in Paris* (the guidebook); *I liked the film and it's definitely a must-see* (The Internet site).

It is interesting to note that the Ukrainian and Russian languages borrowed not only the substantivized verb *must* but also the substantivized predicates *must-see* and *must-have*. They are used mainly in the language of mass media: *Врубель – це абсолютний must-see жовтня* («Україна молода») (Vroubel is an absolute must-see of October; here Vroubel is the name of an outstanding painter).

A more original is the substantivized form of the compound verbal predicate *can do* in the magazine article: *America is full of "can do" people* ("Newsweek"). This language unit performs an attributive function and can be treated either as a noun-attribute or an adjective. The unit becomes polysemantic, and the words are given in inverted commas, which implies that they have not been

perceived as an independent language form in the style of mass media. The substantivized verb is used for creating positive evaluative characteristics and for attracting the reader's attention.

When the substantivized unit, in this case a modal word, is used in the so-called strong position, i.e. in the title of the article or the literary text, the stylistic effect of foregrounding is stronger. The title of an article in "The Economist" (2017) about the Prime Minister of Great Britain, Theresa May, contains such stylistic device as *antonomasia* realized by the substantivized modal word: *Theresa Maybe*. The subtitle explains the evaluative meaning of the word: *After six months, what Britain's new prime minister stands for is still unclear – perhaps even to her*. Thus, the modal word is not simply substantivized, it is transformed into a proper name with ironic implication. It is not infrequent to come across such speaking names (*antonomasia*) as nicknames for famous politicians. The example is the nickname of Angela Merkel, Chancellor of Germany: *Frau Nein*. It is also the case of substantivation, the shift from the particle *nein* (not) to the noun. However, the example from "The Economist" testifies to the linguistic talent of the author because we see not only the novelty in word-formation and semantics but also the phonetic similarity between the Prime Minister's surname and the substantivized modal word. Such device increases the pragmatic effect of the grammar form as well as adds new shades of meaning.

The substantivation of pronouns can be observed mainly in literary texts. Especially if it concerns such personal pronouns as *me* and *you*. As in all cases of conversion, not only grammatical meaning changes, but also the semantics of pronouns undergoes changes. The substantivized pronoun *you* acquires the meaning of "personality" in the following fragment: *I used to be someone, he thought. I used to be me, a regular guy, the anybody American with a home and a business and a life, and now I don't know who I am anymore. The old me died. The new me doesn't want to be born* (J. Abbot). The main character contemplates on his life, on the transformations that occurred to him. The substantivized pronoun *me* is modified by two adjectives – old and new – which reflect contrast in the psychological state of the person.

The pronoun *you* which acquires similar meaning of "personality" is modified by the definite article and attribute in the following contexts from the novels of well-known writers: *"Now he's playing the role of you – metaphorically speaking"* (P. Cornwell); *"Is your new shirt in anyway related to the new you?"* (N. DeMille). Other personal pronouns can also be converted into nouns, but such cases are more occasional.

In conclusion it can be said that the conducted investigation demonstrates that such type of conversion as substantivation is one of the most common and efficient word-formation processes in modern literary prose as well as in magazine and newspaper articles. Moreover, some scholars state that this and other types of conversion will become a more active process in future, because it is an easy and economical way of creating new words in English.

There arises a question: what is the reason of creating new substantivized words? In fact, such words are, to some extent, doublets of the existing nouns, e.g. *must* = necessity; *has been* = former, ex; *must have* = necessary thing; *ifs* = conditions, etc. This phenomenon can be explained by the transparency of meanings of the derived nouns, the ease with which they can be reproduced and included in the text. Another reason is the effect of foregrounding produced by such language units, the novelty of expression. These substantivized words demonstrate the creativeness and linguistic talent of the writers and journalists.

An interesting feature of substantivation is its interlingual influence. Such substantivized words are being borrowed now by the Ukrainian and Russian languages. There is a difference in the stylistic use of these words. While in English the substantivized verbs must, must-have are considered to be informal, in the Ukrainian language they belong to literary style and are used by literary and art critics, journalists and fashion designers.

Not only notional but nearly all functional parts of speech can be substantivized: prepositions, particles, conjunctions. But the degree of conversion can be different.

Besides being an important process of word-formation and a device of foregrounding, substantivation is a challenge for translators and interpreters. The meaning of the substantivized words is "perfectly comprehensible" and transparent, but the principles of rendering such language units into target texts have not received sufficient attention.

Conclusions. In our opinion, the prospects of further research of substantivation in modern English is promising, especially if morphological aspects of such research will be combined with stylistic and translation aspects.

References:

1. Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів: «ПАІС», 2007. 228 с.
2. Balteiro I. On the Status of Conversion. *Atlantis*. XXIII (2). 2001. P. 7–29.
3. Crystal D. A Little Book of Language. Yale: Yale University Press, 2010. 272 p.
4. Doughwaite J. Towards a Linguistic Theory of Foregrounding. Alessandria: Edizioni dell'Orse, 2000. 403 p.
5. Hornby A. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 1992. 1580 p.
6. Jovanovic V. On Productivity, Creativity and Restrictions on Word Conversion in English. *Fausta Universitatis Series: Linguistics and Literature* 2000. № 2 (10). P. 425–436.
7. Leech G. & Short M. Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. London: Pearson Education, 2007. 400 p.
8. Lieber R. Introducing Morphology. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 220 p.

Ємець О. В. Субстантивация як тип висунення в сучасних англійських художніх і газетних текстах

Анотація. У статті розглядається один з основних типів словотвору – конверсія. Конверсія включає утворення однієї частини мови з іншої без афіксації. Підкреслено, що особливо продуктивним у газетному і художньому стилях є такий тип конверсії, як субстантивация. Субстантивация характеризується як утворення нових іменників із різних частин мови без деривації. У статті досліджуються підтипи субстантивации в сучасних британських і американських газетних статтях і в художніх текстах у морфологічному та стилістичному аспектах. Особлива увага статті приділяється конверсії «дієслово → іменник», яка реалізується в частому використанні субстантивованого модального дієслова *must*, субстантивованих складених дієслівних присудків і субстантивованих модальних слів.

У статті стверджується, що, крім того, що субстантивовані модальні дієслова є новою словоформою, вони виконують стилістичну функцію висунення (foregrounding). З одного боку, такі дієслова набувають конотативного оцінкового значення – позитивного (can do) або негативного

(has-been) в певних контекстах. З іншого боку, створення нових іменників демонструє лінгвістичний талант авторів, особливо коли ці слова використовуються в заголовках (Theresa Maybe). Автор підкреслює міжмовний аспект субстантивации, який полягає в тому, що субстантивовані модальні дієслова і складені дієслівні присудки стають запозиченнями в українській та російській мовах і використовуються в цільовій мові вже як літературні слова. У статті робиться висновок, що причини ефективності та популярності цих підтипів конверсії можна пояснити прозорістю значення нових словоформ, новизною вираження та створюваним стилістичним ефектом висунення. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні інших типів субстантивации (прикметник → іменник, займенник → іменник) у текстах цих та інших функціональних стилів.

Ключові слова: конверсія, субстантивация, висунення, модальне дієслово, субстантивоване модальне дієслово, складений присудок.

Емец А. В. Субстантивация как тип выдвижения в современных английских художественных и газетных текстах

Аннотация. В статье рассматривается один из основных типов словообразования – конверсия. Конверсия включает образование одной части речи из другой части речи без аффиксации. Подчеркивается, что особенно продуктивным в газетном и литературном стилях является такой тип конверсии, как субстантивация. Субстантивация характеризуется как создание новых существительных из разных частей речи без деривации. В статье исследуются подтипы субстантивации в современных британских и американских газетных статьях и художественных текстах с морфологической и стилистической точек зрения. Особое внимание в статье уделяется конверсии «глагол → существительное», которая реализуется в частом использовании субстантивированного модального глагола *must*, субстантивированных глагольных сказуемых и модальных слов.

В статье утверждается, что, кроме того, что субстантивированные модальные глаголы являются новой словоформой, они еще выполняют стилистическую функцию выдвижения (foregrounding). С одной стороны, такие глаголы приобретают коннотативное оценочное значение – позитивное (can do) или негативное (has-been) в определенных контекстах. С другой стороны, образование новых существительных демонстрирует лингвистический талант авторов, особенно когда эти слова используются в заголовках (Theresa Maybe). Автор подчеркивает межязыковый аспект субстантивации, который состоит в том, что субстантивированные модальные глаголы и составные глагольные сказуемые становятся заимствованиями в украинском и русском языках и используются в целевом языке уже как литературные слова. В статье делается вывод, что причины эффективности и популярности этих подтипов конверсии можно объяснить прозрачностью значения новых словоформ, новизной выражения и создаваемым эффектом выдвижения. Перспективы дальнейших исследований видим в изучении других типов субстантивации (прилагательное → существительное, местоимение → существительное) в текстах этих и других функциональных стилей.

Ключевые слова: конверсия, субстантивация, выдвижение, модальный глагол, субстантивированный модальный глагол, составное глагольное сказуемое.

Карамян К. Г.,

студентка

Херсонського національного технічного університету

Подвойська О. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу

Херсонського національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ПОЕЗІЇ Г. ГЕЙНЕ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню емотивної лексики у функціональному аспекті на матеріалі творів Г. Гейне. У дослідженні надається дефініція та розглядається класифікація емотивних лексичних засобів. Актуальність дослідження полягає в тому, що під час перекладу художньої літератури перекладач досить часто стикається з проблемою, як зберегти національно-культурну специфіку вияву емоцій у мові оригіналу та водночас бути зрозумілим для читачів-носіїв культури мови перекладу. Незважаючи на те, що емоції універсальні, структура емотивної лексики не збігається в різних мовах, а отже, має національну специфіку. Щодо поетичного тексту, вивчення якого надає дослідникові в цьому сенсі найбільші можливості для аналізу філологічних і загальнолінгвістичних питань, то тут форма вираження є особливо важливим компонентом, оскільки саме віршований поетичний текст має найхарактерніший план зображення порівняно з текстами інших функціональних стилів, які створюються на базі прози.

У процесі дослідження було виявлено, що емотивна лексика виконує низку важливих стилістичних функцій у досліджених творах, найзначніша з яких – надання поетичному тексту емоційного забарвлення – як позитивного, так і негативного. Було встановлено, що серед засобів і прийомів вираження емоцій на лексичному рівні досить частотними є оксиморон, епітети, метафори, складні слова, вигук тощо. Перспективи подальших досліджень полягають у більш детальному вивченні емотивної лексики в когнітивному та перекладацькому аспектах.

Ключові слова: емотивність, емотивна лексика, поетичний текст.

Постановка проблеми. Літературу цілком можна співвідносити зі світом емоцій і почуттів людини, саме тому важливим аспектом у дослідженнях художнього перекладу є його аналіз із погляду адекватності відтворення виявів емоцій та емоційних станів персонажів, а також досягнення передбачуваної реакції потенційного читача. У поезії емоції втілюються системою мовних одиниць різних рівнів. Такі емоційно марковані або емотивні засоби відіграють важливу роль, оскільки забезпечують розуміння читачами творчого задуму митця. Особливості психічного феномена емоцій, а також специфіка їхнього вираження в контексті конкретної культури створюють труднощі під час перекладу. *Актуальність* дослідження полягає в тому, що перекладач досить часто стикається з проблемою, як зберегти національно-культурну специфіку вияву емоцій у мові оригіналу та водночас бути зрозумілим для читачів-носіїв культури мови перекладу.

Крім того, дослідження є актуальним у світлі вивчення різних аспектів емотивності та проблематичності категоріального визначення цього мовного і мовленнєвого явища.

Метою статті є стилістичний аналіз емотивної лексики на матеріалі поезії Генріха Гейне. Поставлена мета передбачає розв'язання низки завдань: 1) надати дефініцію емотивної лексики; 2) визначити більш доцільну класифікацію емотивної лексики; 3) виявити основні засоби емотивності на лексичному рівні у творах Генріха Гейне та визначити їхні стилістичні функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблематики термінології та вираження емотивних засобів тексту досліджують у своїх працях Ю. Андрійченко, С. Гладь, О. Дорош, В. Хом'яков, А. Цибулевська, В. Чабаненко, І. Шахновська, В. Шаховський, В. Юрченко та інші вчені. Проблема емоцій у французькій мові є предметом розгляду у працях таких дослідників, як Ш. Баллі, В. Гак, Н. Медведєва, А. Назарян, Н. Синельникова та інші. Емотивна лексика також ставала предметом аналізу в дослідженнях багатьох відомих лінгвістів, таких як Л. Бабенко, О. Мягкова, М. Ретунська [1; 7; 9], але варто визнати, що межі цього поняття дотепер розмиті, що зумовлюється насамперед різним розумінням природи емотивності та місця емотивного компонента в структурі значення слова.

Автори першого українського словника лінгвістичних термінів Є. Кротевич і Н. Родзевич цю групу лексики визначають як емоційну і у дефініції вказують, що це «... слова, які служать для вираження почуттів та настроїв людини» [6, с. 58]. У складі цієї лексики, на думку мовознавців, виділяються такі групи: слова, що безпосередньо позначають почуття: *любов, ненависть, радість, жах, покора* тощо; слова, у значенні яких надається оцінка явища, предмета: *хороший, поганий, жахливий, чудовий* тощо; слова, в яких емоційне ставлення до предмета або явища виражається граматичними способами, особливими суфіксами та префіксами: *кошенятко, вітрюга, бабуся, малесенький* тощо.

Що стосується класифікації емотивної лексики, то дослідник-мовознавець А. Бурячок усю емоційну лексику поділяє на такі групи: *слова*, які використовують для передачі своїх або чийось почуттів, емоцій, настроїв, вираження свого ставлення до повідомлених фактів, для характеристики людини загалом або тільки з якогось боку; *слова*, що їх уживають дорослі в розмові з дітьми; інтимні звертання; *вигук*; *слова* з суфіксами зменшеності, пестливості, згрублості; *слова*, які вживаються у неприємному їм стилі мовлення; *підсилювальні і спонукальні частки*; *слова*, що вживаються в оцінюванні ступеня вияву ознаки, дії тощо з боку мовця; *модальні слова* [3, с. 83].

Вищезазначена класифікація має, проте, певні недоліки: одні її складники виділяються за частиномовною належністю, інші – за семантичними характеристиками, треті – на основі словотвірних ознак. Та, незважаючи на це, класифікація емоційної лексики А. Бурячком має велике значення, оскільки вперше в українському мовознавстві було представлено, згруповано, майже всі мовні засоби реалізації оцінно-емоційного значення.

Емотивна лексика є важливим джерелом отримання інформації про емоції та емоційні явища певного етносу. Регулярність її вживання в мовленні свідчить про той факт, що в ній дійсно закарбовані актуальні психічні поняття того чи іншого етапу історично-культурного й духовного розвитку відповідної лінгвостільності. Відображаючи національну ментальність кожного народу, емотивна лексика демонструє не тільки специфічність емоційної сфери тієї чи тієї нації [14, с. 201–204], але й неповторне поєднання свого й спільного з іншими народами.

Серед основних сучасних підходів у дослідженні емотивної лексики трапляються комунікативний, заснований на принципі комунікативної потенції емотивної семантики всіх мовних рівнів – від фонетики до тексту (праці Г. Приходько, О. Толочка, В. Шаховського та інших учених); культурологічний, що ґрунтується на уявленні про національно-культурну своєрідність названих лексем (концепції Н. Багдасарової, В. Школяренко, О. Янові та інших); когнітивний, представники якого беруть за основу формулу «мова – мислення» або комплексну триаду «мова – мислення – світ» (Л. Белєхова, М. Гамзюк, В. Кононенко та інші); психолінгвістичний, згідно з яким емотивну семантику в лексиконі індивіда визначає взаємодія лінгвістичних і психологічних детермінантів (студії О. Залевської, О. Мягкової, О. Потебні та інших); порівняльно-історичний, окреслений процесами поступових семантичних змін емотивно маркованих слів, а також протиставленням сем «емотивність – нейтральність» і структури емотивної семантики на кшталт «одношаровість чи моносемічність – двошаровість чи амбівалентність» (Ю. Гамаюнова, В. Дудка, Л. Калімулліна та інші) тощо.

Метою емотивної функції мови є здійснення специфічної форми емоційної комунікації людей. У будь-якої мовної функції важливо розрізнити дві сторони: потенційну й результативну. Відповідно, емотивну функцію можна розуміти, з одного боку, як таку, що реалізовується, тобто як процес, а з іншого – як реалізовану, тобто як результат. У цій площині В. Шаховський розрізняє емотивну валентність мовних одиниць, їхню емотивну семантику та їх емотивне вживання [13].

Виклад основного матеріалу. До основних родів художньої літератури, як загальновідомо, належить і постає поряд з епосом і драмою у ліриці поезія. Саме до поезії з особливим зацікавленням звертається все більше вчених-лінгвістів, які досліджують мову художньої літератури через різноманіття функціональних можливостей.

Що стосується безпосередньо поетичного тексту, вивчення якого надає дослідникові в цьому плані найбільші можливості аналізу філологічних і загальнолінгвістичних питань, то тут форма є особливо важливим компонентом, оскільки саме віршований поетичний текст має найхарактерніший план зображення порівняно з текстами інших функціональних стилів, які створюються на базі прози.

Під час розгляду поезії Генріха Гейне та її перекладів на українську мову дослідження емотивності та її засобів вираження набуває суттєвого значення через її прагматичні функції.

Емотивність, яка виражена граматично, є в такому прикладі:

*“Hofschauspieler sind die Böcklein
Und die Vögel und die Kuh’
Mit den Flöten, mit den Glöcklein,
Sind die Kammermusici”* [15].

*«Бистрі й жваві цапенята –
То артисти-штукари,
А дзвіночки, флейти пташок –
То музика при дворі»* [5].

Як видно з контексту, емотивність передана суфіксом *-lein*, що надає стилістичного значення зменшеності, пестливості.

У поезії Г. Гейне знаходимо яскраве вираження концепту ЖІНОЧА КРАСА емотивними лексичними засобами, наприклад:

*“In den Armen meiner Kön’gin
Ruht meiner Königshaupt so weich,
Und in ihren lieben Augen
Liegt in ihren lieben Augen
Liegt mein unermesslich Reich”* [15]

*«Лиш у подругах в обіймах
Від турбот спочину я,
У в очах її глибоких вся імперія
моя!»* [5]

Поміж рядків можемо прочитати, як герой милується дівочою красою. Цей ефект досягається змішанням багатьох стилістичних засобів, зокрема вибором лексичних одиниць позитивного забарвлення: *weich, meiner Kön’gin, in ihren lieben Augen*, вживанням епітетів, повтором у третьому та четвертому рядках, а також дещо завуальованим порівнянням в останньому рядку.

Епітети як засіб вираження емоцій також поширені в досліджуваних текстах. Наприклад:

*“Ist es die singende Nachtigall?
Ist es der schweigende Abendstern?”* [15]

*«Соловей чи соловкозвучний?
Іль вечірня зірка?»*

У складному слові *соловкозвучний* у варіанті перекладу можна спостерігати вдале відтворення емотивності, яка надає своєрідного чаруючого забарвлення звучанню.

Генріх Гейне використовує серед іншого як засіб емотивності у своїх поезіях стилістичний прийом оксиморону, перш за все, задля вираження суб’єктивної оцінки:

*“... und jemand humoristisch
Atem schöpfe”* [15].

«... і хтось гумористично відсапується» [5].

Словосполучення *humoristisch Atem* – *гумористичне дихання* (рос. юмористическое дыхание) – яскравий доказ використання семантично різних за значенням слів із метою вираження суб’єктивної оцінки в наведеному прикладі, зокрема, з іронічним відтінком.

*“...und süßnährliche Laute von
lachenden Affen neckten mich lieblich”* [15].

«... і кумедно веселі голоси смішливих мавп лагідно дражнили мене» [5].

У цьому прикладі бачимо, що емотивність виражається у складному слові *süßnährliche*, яке у перекладі відтворюється словосполученням *кумедно веселі*. Перекладачу вдалося дуже гарно передати цю емотивність, що виконує функцію як і суб’єктивної оцінки, так і надання контексту своєрідної кумедності.

У вірші Генріха Гейне «Ein Fichtenbaum steht einsam» можна побачити такі рядки, де використання епітета в короткій формі виконує символну функцію та є засобом уособлення:

*“Ein Fichtenbaum steht einsam
Im Norden auf kahler Höh’;
Ihn schläfert; mit weißer Decke
Umhüllen ihn Eis und Schnee”* [15].

*«Самотний кедр на стромині
В північній стоїть стороні,
І кригою, й снігом укритий,
Дрімас і мріє вві сні»* [5].

Висновки. Отже, можна зазначити, що досвід людства в пізнанні емоцій дійсно закріплюється в мовних одиницях, а емотивна лексика є важливим джерелом отримання інформації про емоції та емоційні явища певного етносу. Емотивна лексика виконує низку важливих функцій, найзначніша з яких – надання поетичному тексту емоційного забарвлення. У поезії Г. Гейне з цією метою використовуються такі стилістичні засоби, як оксиморон, епітети, метафори, порівняння, повтори тощо.

Можна зазначити, що в подальшому дослідженні перспективним є більш детальне вивчення емотивної лексики вже в когнітивному та перекладацькому аспектах, щоб побачити, наскільки є можливою передача емоційного забарвлення в германській та українській лінгвокультурах на прикладах поезії відомих письменників і поетів.

Література:

1. Бабенко Л.Г. Лексичні засоби позначення емоцій в російській мові. Свердловськ: Вид-во Уральського держ. ун-ту, 1989. 184 с.
2. Белехова Л.І. Словесний поетичний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд. Херсон: «Айлант», 2004. 376 с.
3. Бурячок А.А. Оцінка лексики в українській літературній мові. *Українське усне літературне мовлення*. К.: «Наукова думка», 1967. С. 75–93.
4. Винарская Е.Н. К проблеме базовых эмоциональных концептов. Вестник Воронежского государственного университета. Серия: «Лингвистика и межкультурная коммуникация». Воронеж: ВГУ, 2001. № 2. С. 12–16.
5. Гейне Г. Вибрані твори: в 4-х томах Т. 2: «Подорожні картини». К.: «Дніпро», 1973. 474 с.
6. Кротевич Є.В. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вид-во АН УРСР, 1957. 236 с.
7. Мягкова Е.Ю. Эмоциональная нагрузка слова: опыт психолингвистического исследования. Воронеж: Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1990. 109 с.
8. Пентилуок М.І. Робота з стилістики. К.: «Радянська школа», 1984. 136 с.
9. Ретунская М.С. Английская аксиологическая лексика. Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 1996. 272 с.
10. Руснак Н.О. Когнітивний ракурс дослідження діалектних текстів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Лінгвістика»*: зб. наук. пр. Херсон: Вид-во ХДУ, 2012. Вип. XVI. С. 192–196.
11. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: «Довкілля-К», 2006. С. 404–405.
12. Ткаченко О.Б. Мовні критерії національної ментальності. *Нова філологія: науковий журнал*. Запоріжжя: ЗДУ, 2001. № 1(10). С. 23–41.
13. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж: Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1987. 192 с.
14. Яковлева В.Б. Взаємозв'язок ментальної та мовної системи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Лінгвістика»*: зб. наук. пр. Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. С. 201–204.
15. Heinrich Heine. Reisebilder. Berlin, 1966. 567 s.

Карамян К. Г., Подвойская О. В. Особенности использования эмотивной лексики в поэзии Г. Гейне

Аннотация. Статья посвящена исследованию эмотивной лексики с точки зрения функционального аспекта на материалах произведениях Г. Гейне. В исследовании пред-

ставлены дефиниция и классификация эмотивных лексических средств. Актуальность предлагаемого исследования заключается в том, что при переводе художественной литературы переводчик достаточно часто сталкивается с проблемой, как сохранить национально-культурную специфику проявления эмоций в языке оригинала и в то же время быть понятным для читателей-носителей культуры языка перевода.

Несмотря на то, что эмоции универсальны, структура эмотивной лексики не совпадает в разных языках, а, следовательно, имеет национальную специфику. Относительно поэтического текста, изучение которого дает исследователю наибольшие возможности для анализа филологических и общих лингвистических вопросов, то форма выражения является особенно важным компонентом, поскольку именно стихотворный поэтический текст должен иметь характерный план выражения по сравнению с текстами других функциональных стилей, которые создаются на базе прозы.

В ходе исследования было выявлено, что эмотивная лексика выполняет ряд важных стилистических функций в исследованных произведениях, самая значительная из которых – предоставление поэтическому тексту эмоциональной окраски – как положительной, так и отрицательной. Было установлено, что среди средств и приемов выражения эмоций на лексическом уровне достаточно частотными являются оксиморон, эпитеты, метафоры, сложные слова, междометия и прочее. Перспективы дальнейших исследований представляются в более детальном изучении эмотивной лексики в когнитивном и переводческом аспектах.

Ключевые слова: эмотивность, эмотивная лексика, поэтический текст.

Karamian K., Podvoiska O. Use of emotional lexicon in poetry of Henry Heine

Summary. This article is devoted to the study of emotive vocabulary from the point of view of the functional aspect on the materials of H. Heine's works. The study presents the definition and classification of emotive lexical tools. The relevance of the proposed study lies in the fact that when translating fiction, the translator often faces the problem of how to preserve the national and cultural specifics of the expression of emotions in the original language and at the same time is clear to readers who are native speakers of the culture of the translation language.

Despite the fact that emotions are universal, the structure of emotive vocabulary does not coincide in different languages, and therefore, has a national specificity. Regarding the poetic text, the study of which provides the researcher with the greatest opportunities for analyzing philological and general linguistic issues, the form of expression is a particularly important component, since it is the poetic text of the poetic text that should have a characteristic plan of the image compared to the texts of other functional styles created on the basis of prose.

The study revealed that emotive vocabulary performs a number of important stylistic functions in the studied works, the most significant of which is the provision of emotional coloring to the poetic text, both positive and negative. It was found that among the means and methods of expressing emotions at the lexical level, oxymoron, epithets, metaphors, compound words, etc. are quite frequent.

Key words: emotiveness, emotive vocabulary, poetic text.

Коваленко Л. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ НОНСЕНСУ НА МАТЕРІАЛІ ЛІМЕРИКІВ Е. ЛІРА

Анотація. У статті наводяться результати когнітивного аналізу англо-українських перекладів лімериків Е. Ліра зі збірки «Небилиці», виконаного із застосуванням інструментарію теорії концептуальної інтеграції. За допомогою інструментарію теорії концептуальної інтеграції стає можливим розкрити когнітивні механізми, що лежать в основі комунікативно успішного перекладу поезії нонсенсу. Поетичний нонсенс активує у свідомості інтерпретатора два вхідних ментальних простори, що містять інконгруентні семантичні структури, які відображають асоціації, породжувані у реальному просторі, що узгоджується з онтологічними / етологічними нормами, і у фантазійному просторі нонсенсу Е. Ліра, що суперечить цим нормам. Ці інконгруентні структури проєктуються в інтеграційний простір, і усвідомлення їхньої семантичної інконгруентності у процесі «розпаковування» бленду породжує гумористичний стимул. Ступінь реалізації інтерпретаційних можливостей перекладу залежить від когнітивного та емоційного досвіду читача. Застосування інструментарію теорії концептуальної інтеграції задає алгоритм перекладацького аналізу, що дає змогу уникнути суб'єктивності.

Ключові слова: лімерик, нонсенс, переклад, теорія концептуальної інтеграції.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження визначається діяльнісноцентричною спрямованістю перекладознавчого аналізу, в рамках якого перекладацька діяльність розглядається як один із виявів творчої діяльності людини [2]. Такий підхід дає можливість встановити концептуальні структури і когнітивні операції, які лежать в основі комунікативно успішних перекладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток досліджень у галузі когнітивної лінгвістики сприяє створенню нових інструментів і методик перекладацького аналізу. Особливо плідною в цьому аспекті є теорія концептуальної інтеграції Ж. Фокон'є та М. Тернера [7], яка виникла на основі розбудови, з одного боку, теорії ментальних просторів [6], а з іншого боку, теорії концептуальної метафори [8].

Теорія концептуальної інтеграції відрізняється від інших теорій тлумачення природи операційних когнітивних структур, що беруть участь у мапуванні, тобто когнітивній операції, яка забезпечує інтерпретацію мовлення і полягає у проєктуванні одних концептуальних структур на інші. У теорії концептуальної інтеграції на позначення таких структур використовується термін «ментальний простір». Різниця між фреймами / доменами і ментальними просторами полягає в тому, що перші тлумачаться як стабільні, укорінені в пам'яті формати знання, тоді як другі розуміються як компактні формати знання, які конструюються і модифікуються у міру розгортання комунікації та є унікальними для певної ситуації [7, с. 102]. Продуктом взаємодії ментальних просторів є виникнення нових емергентних концептуальних структур [там само, с. 333].

Для нашого дослідження теорія інтеграції є особливо привабливою, оскільки феномен емергентної структури пояснює природу гумористичного стимулу, який є обов'язковим продуктом комунікативно успішної мовної гри і який не в змозі пояснити теорії інконгруентності, які прямо пов'язують гумористичний стимул із активацією несумісних фреймів.

Згідно з теорією інтеграції, мапування здійснюється на основі інтеграційної мережі ментальних просторів. Прототипна інтеграційна мережа включає як мінімум чотири ментальних простори: породжувачий ментальний простір (*generic mental space*), який містить найбільш абстрактну інформацію про сутності, тематизовані у процесі мовленнєвої взаємодії два ввідних простори (*inputs*) й інтеграційний простір, або бленд (*blended space*), в якому поєднується інформація з двох ввідних просторів і породжується нова інформація (емергентна структура) на основі переосмислення інформації з ввідних просторів.

В аспекті теорії концептуальної інтеграції перекладацька діяльність є когнітивним процесом, який тлумачиться в термінах інтеграції ментальних просторів, тобто компактних динамічних пакетів знання, які утворюються у процесі інтерпретації тексту на основі активації вже наявного знання і забезпечують комунікативну успішність інтерпретації. Ментальні простори оригіналу нонсенсного тексту репрезентують різноманітні асоціативні смислові зв'язки (онтологічні, логічні, лінгвоетологічні (жанрово-стильові), суто лінгвальні (семантичні) або інтертекстуально-прецедентні), пов'язані з тим чи іншим виявом нонсенсу (мовної гри). Щоб відтворити всі ці асоціативні смислові зв'язки комунікативно успішний текст перекладу має активувати у свідомості інтерпретатора всі ментальні простори тексту оригіналу.

Метою статті є встановити концептуальні структури та когнітивні операції, що забезпечують комунікативну успішність англо-українського перекладу лімериків Е. Ліра як різновиду мовної гри (нонсенсу).

Основними **завданнями** статті є такі: перекладацький аналіз поезії нонсенсу із застосуванням інструментарію теорії концептуальної інтеграції; розкриття когнітивної природи процесу перекладу поезії нонсенсу як лінгвального феномена, інтерпретація якого здійснюється на основі активації, інтеграції й розбудови у свідомості інтерпретатора інтеграційної мережі концептуальних структур; пояснення комунікативної успішності перекладу поезії нонсенсу в термінах схожості / контрастності концептуальних структур, активованих оригіналом і перекладом.

Матеріалом дослідження є лімерики Е. Ліра [9] та їх переклади українською мовою, виконані О. Мокровольським [1].

Об'єктом аналізу є англо-українські переклади лімериків, а **предметом** – концептуальні структури та когнітивні операції, що забезпечують комунікативну успішність перекладів.

Виклад основного матеріалу. Лімерики розглядаємо як різновид нонсенсу, який класифікуємо за типом норм, що порушуються задля його створення, розуміючи норми у широкому значенні: як «границі, у межах яких явища, природні й соціальні системи, види людської діяльності та спілкування зберігають свої властивості, функції, форми відтворення» [4, с. 579]. Відповідно, розрізняємо лінгвальний нонсенс, що спирається на порушення мовних / мовленнєвих норм; лінгвоетологічний нонсенс, який виникає на підґрунті порушення лінгвоетологічних норм спілкування [5, с. 370]; логічний нонсенс, що базується на порушенні законів логіки; та онтологічний нонсенс, який ґрунтується на відхиленні від онтологічних норм, тобто знань і уявлень про закономірності фізичного і соціального буття [там само, с. 371].

Розглянемо перший лімерик Е. Ліра та його переклад.

Текст оригіналу	Переклад О. Мокровольського
There was an Old Man of Whitehaven, Who danced a quadrille with a Raven; But they said, "It's absurd to encourage this bird!" So they smashed that Old Man of Whitehaven.	Чоловічок один з Вайтхевна, Витанцював з круком так ревно, Що сказали: – Кого ти Танцювать підохотив? – І ну бить чоловічка з Вайтхевна!

В оригінальному вірші нонсенс будується на порушенні етологічних норм. Як відомо, кадрили є одним із різновидів бальних танців, популярним у XIX столітті. Зазвичай цей танок виконується щонайменше двома парами і складається з шести фігур [3]. У лімеріку Е. Ліра герой танцює вдвох із вороном. Така поведінка відрізняється від загальноприйнятих норм, адже мало того, що кадрили не прийнято танцювати вдвох (етологічні норми), але ж і вкрай екзотично виконувати танок із птахом, а не людиною (онтологічні норми).

Структури породжуваного ментального простору, активованого під час знайомства з лімеріком, відбивають загальні уявлення про таке: 1) бальні танці; 2) кадрили як різновид бальних танців. Перший ввідний ментальний простір (простір реального світу) активує в читача стереотипне уявлення про такий танок, як кадрили, якому надаються такі атрибути: **ГРУПОВИЙ ТАНОК, 2–6 ПАР УЧАСНИКІВ, УЧАСНИКИ – ЛЮДИ**. У другому ввідному просторі (просторі фантазійного світу лімерика) активується Лірівська інтерпретація танку виглядає так: **ПАРНИЙ ТАНОК, 1 ПАРА УЧАСНИКІВ, УЧАСНИКИ – ЛЮДИНА І ПТАХ**. Інконгруентність, яка є тригером інференційних процесів, що в кінцевому результаті ведуть до усвідомлення абсурду ситуації й забезпечують гумористичний ефект, створюється низкою несумісних концептуальних структур двох ментальних просторів, які потрапляють в інтеграційний простір. За сюжетом лімерика, несумісність загальноприйнятих уявлень і норм із поведінкою героя обурює оточуючих, за що перший «отримує на горіхи».

У перекладі О. Мокровольського зберігається розмір оригінального вірша та основний сюжет, проте при цьому втрачається назва танку – **КАДРИЛЬ**, і, відповідно, в читача може виникнути хибне уявлення про те, що оточення героя було обурене самим фактом танців із птахом, що буде стосуватись лише порушення онтологічних норм. Відповідно, переклад не активує всіх структур першого ввідного простору, і у бленді гумористичний стимул створюється лише несумісністю уявлень про партнерів у танці у реальному світі і у фантазійному світі лімерика.

У наступному лімеріку гумористичний стимул будується на лексичному нонсенсі, заснованому на полісемії.

Текст оригіналу	Переклад О. Мокровольського
There was a Young Lady of Tyre, Who swept the loud chords of a lyre; At the sound of each sweep she enraptured the deep, And enchanted the city of Tyre.	Хто не знає лірниці в Тірі, Що мітлою грає на лірі? Як мітлою зачепить – Всіх охоплює трепет У преславному, древньому Тірі.

В оригінальному тексті дієслово *sweep* має кілька значень, одне з яких – «підмітати», а інше – «грати на інструменті, перебирати пальцями струни». Необхідно зазначити, що лімерики Е. Ліра є мультимодальним феноменом, оскільки він завжди супроводжував їх авторськими малюнками, які зображували його чудернацькі сюжети. В ілюстрації до цього вірша Е. Лір зображає жінку, яка перебирає струни ліри мітлою. Ця ілюстрація підказує читачам правильну інтерпретацію полісемії, активуючи перше значення лексеми *sweep*.

Відповідно, породжуваний простір, активований цим лімеріком, містить інформацію про взаємодію людини з двома типами інструментів – музичними і такими, що використовуються для підмітання. У першому (реальному) ввідному просторі активується елемент **LYRE / ЛІРА (СТРУННИЙ ІНСТРУМЕНТ)**, а також пов'язана з нею дія **SWEEP / ПЕРЕБИРАТИ ПАЛЬЦЯМИ СТРУНИ**. У другому (фантазійному) ввідному просторі за підтримки зображального модусу активується дія **SWEEP / ПІДМІТАТИ**. Несумісність цих структур у бленді створює гумористичний стимул.

У перекладеному виданні збережені авторські ілюстрації, проте О. Мокровольський через неспроможність передати оригінальний нонсенс, заснований на полісемії (адже в українській мові немає еквіваленту з такими самими значеннями), і бажаючи зберегти оригінальний задум і сумісність з ілюстрацією, перекладає *sweep* як «грати на лірі мітлою». Відповідно, в перекладі залишається нонсенс, заснований на порушенні онтологічних норм. Переклад активує лише фантазійний ввідний простір. Текст і ілюстрація дублюють смисли, і мовна гра втрачається. Хоча гумористичний стимул, створюваний несумісністю активованих структур з уявленням про гру на лірі в реальному світі, зберігається.

Висновки. Застосування інструментарію теорії концептуальної інтеграції в перекладацькому аналізі дає змогу, по-перше, ближче підійти до відтворення реальних інтерпретаційних процесів, що передують появі тексту перекладу, і по-друге, знизити суб'єктивність перекладацького аналізу. Перспективи дослідження пов'язуємо із подальшим розробленням запропонованої методики і застосуванням її для аналізу різноманітних виявів мовної гри.

Література:

1. Лір Е. Небилиці: вірші та малюнки / Пер. з англ., вступ. ст. О. Мокровольського. Київ: «Веселка», 1980. 79 с.
2. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
3. Словари и энциклопедии на академике. URL: <https://gallicismes.academic.ru/16937>.
4. Современный философский словарь. Москва: «Академический проект», 2004. 863 с.
5. Стилистический энциклопедический словарь русского языка. Москва: «Флинта»; «Наука», 2003. 696 с.
6. Fauconnier G. Mental Spaces. Cambridge, MA: MIT Press, 1985. 185 p.

7. Fauconnier G. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2002. 440 p.
8. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live*. Chicago: Chicago University Press, 1980. 242 p.
9. Lear E. *A Book of Nonsense*. The Project Gutenberg eBook. URL: <http://www.gutenberg.org/files/13646/13646-h/13646-h.htm>.

Коваленко Л. А. Когнитивний аналіз англо-українського перекладу поезії нонсенсу на матеріалі лімериків Е. Ліра

Анотація. В статті приводяться результати когнитивного аналізу англо-українських перекладів лімериків Е. Ліра із збірки «Небылицы», виконаних з використанням інструментарію теорії концептуальної інтеграції. З допомогою інструментарію теорії концептуальної інтеграції стає можливим розкрити когнитивні механізми, що лежать в основі комунікативно успішного перекладу поезії нонсенсу. Поетичний нонсенс активує в свідомості інтерпретатора два вхідних ментальних простора, що містять інконгруентні семантичні структури, які відображають асоціації, породжувані в реальному просторі, що узгоджується з онтологічними / етологічними нормами, і в фантазійному просторі нонсенсу Е. Ліра, що суперечить цим нормам. Ці інконгруентні структури проєктуються в інтеграційний простір, і усвідомлення їх семантичної інконгруентності в процесі «розпаковки» бленда породжує юмористичний стимул. Ступінь реалізації інтерпретаційних можливостей перекладу залежить від когнитивного і емоційного досвіду читача. Приме-

нення інструментарію теорії концептуальної інтеграції задає алгоритм перекладеского аналізу, який дозволяє уникнути суб'єктивності.

Ключевые слова: лімерик, нонсенс, переклад, теорія концептуальної інтеграції.

Kovalenko L. Cognitive analysis of the English-Ukrainian translation of nonsense poetry on the material of the E. Lear's limericks

Summary. The article presents the results of a cognitive analysis of the English-Ukrainian translations of the E. Lear's limericks from "The Book of Nonsense" with the tools of the conceptual blending theory. The tools of the conceptual blending theory provide an opportunity to explain the cognitive mechanisms underlying communicatively successful translation of nonsense poetry. Poetic nonsense activates in the interpreter's mind two input mental spaces containing incongruent semantic structures reflecting associations generated in the reality space that are consistent with ontological norms, and E. Lear's fantasy nonsense space contradicting these norms. These incongruent structures are projected into the blended space and the awareness of their semantic incongruity in the process of "unpacking" the blend creates a humorous stimulus. The degree of realization of the interpretational possibilities of translation depends on the reader's cognitive and emotional experience. The use of the tools of the conceptual blending theory serves as the algorithm for translation analysis, which avoids subjectivity.

Key words: conceptual blending theory, limerick, nonsense, translation.

*Козоріз І. С.,
асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

*Куцак А. Ю.,
студентка
Херсонського національного технічного університету*

АНГЛІЙСЬКА МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ В ТЕКСТАХ РІЗНИХ СТИЛІВ

Анотація. Стаття присвячена темі медичної термінології та особливостям її функціонування в текстах різних стилів. У статті розглянуто процес термінотворення в мові медицини. Актуальність дослідження зумовлена тим, що феномен медичної термінології привертає особливу увагу дослідників, у зв'язку з чим стрімкий розвиток науки і техніки приводить до необхідності детального вивчення медичних термінів та їх якісного перекладу в різних сферах. Однак треба зазначити, що проблема функціонування медичних термінів у текстах різних стилів є не досить дослідженою, хоча й затребуваною сферою у зв'язку з бурхливим розвитком медицини, її проникненням у соціологію, педагогіку та інші науки й галузі діяльності.

Метою дослідження є розгляд особливостей творення медичних термінів та їх функціонування в текстах різних стилів. Завданнями дослідження є такі: визначити поняття «медична термінологія», розглянути способи творення медичних термінів, виявити функціонування цих термінів у текстах наукового, публіцистичного та художнього стилів.

У статті вказано специфічні властивості медичної термінології, а також наведено способи творення термінів медицини. До основних способів творення належать словоскладання, або основоскладання, утворення афіксальним шляхом за допомогою грецьких і латинських префіксів, суфіксів і коренів, метафори, аббревіація, еліпсис та утворенням епонімів. Переважна кількість англійських медичних термінів утворена саме афіксальним шляхом. За своїми словотворчими можливостями медична термінологічна лексика безмежна. Не маючи еквівалентів в інших мовах, аналізовані медичні терміни запозичуються різними мовами і стають частиною інтернаціональної лексики.

Також у статті розглянуто функціонування термінів у сучасній науковій медичній літературі, у текстах публіцистичного стилю, а саме в політичній промові, та художніх творах.

Ключові слова: афіксація, аббревіація, епоніми, медична термінологія, словоскладання, еліпсис, метафора.

Постановка проблеми. Медична термінологія являє собою один із найбільш специфічних пластів лексики мови, який через свої особливості структурного, семантичного, словотвірного і стилістичного характеру значно відрізняється від загальнонавчальної лексики, що призводить до того, що термінологія займає відносно ізольоване, особливе місце в лексичній системі мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень, присвячених питанням медичної термінології, значне місце належить працям таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як А.В. Боцман, О.Б. Петрова, В. Лабов, С.В. Вострова,

Р. Рені, Г. Г'юз, П. Хакіл та інші. Але, незважаючи на кількість наявних досліджень, стилістичний аспект уживання медичної термінології все ще потребує більш ретельного і глибшого аналізу, що й зумовлює актуальність статті.

Метою статті є розгляд особливостей творення, вживання медичних термінів та їх функціонування в текстах різних стилів. **Завданнями**, відповідно до мети, постають такі: визначення поняття «медична термінологія», розгляд способів творення медичних термінів, виявлення функціонування цих термінів у текстах наукового, публіцистичного та художнього стилів.

Виклад основного матеріалу. Медична термінологія – це система понять, що позначають стан і процеси, які протікають у людському організмі, хвороби та їхні прояви, методи діагностики, профілактики та лікування захворювань, медичне обладнання, лікарські засоби та інше. Але використання саме цього лексичного прошарку справляє різний комунікативний і прагматичний ефекти залежно від стилю мовлення.

Важливим фактором вивчення медичної термінології є вивчення структури термінів та їх використання в різних контекстах.

Основною сферою функціонування медичної термінології є медичні тексти. Це – наукові тексти, тому для них характерний когнітивний тип інформації. Для наукового стилю характерні емоційна і суб'єктивно оціночна нейтральність, некатегоричність тверджень, композиційна чіткість, узагальненість, однозначність, ясність і точність викладу [3, с. 10].

Сучасна наукова медична література містить величезну кількість термінів, які з'явилися в останні роки, що може становити певну складність під час перекладу. Перша з таких складностей полягає в деякій неупорядкованості медичної термінології, що виражається у великій кількості синонімів. Друга обставина пов'язана з насиченістю англійської медичної лексики термінами грецького і латинського походження. Іноді одні й ті самі терміни в англійській і українській мовах набувають різних, навіть прямо протилежних значень [1].

Нарешті, третя обставина полягає в тому, що багато англійських термінів позначають реалії, яких не існує в нашій країні, тому що вони не мають еквівалентів. У кількісному відношенні в текстах наукового стилю терміни переважають над іншими видами спеціальної лексики. У середньому термінологічна лексика зазвичай становить 15–20 % загальної лексики цього стилю.

Для того щоб здійснити адекватний переклад, перекладачу необхідно мати додаткову медичну освіту або щонайменше володіти глибокими фоновими знаннями, але в сучасному світі це майже нереально. Навіть існування вузькоспеціалізованих

галузових перекладачів – велика рідкість. Наявність необхідних знань про словотвірну та морфологічну структури терміна може допомогти створити адекватний переклад.

Одним із найбільш поширених джерел збагачення медичної термінологічної лексики є словоскладання, або основокладання. У ролі основ можуть виступати такі компоненти: *-phobia* (*agoraphobia* – агорафобія; *aquaphobia* – аквафобія); *-mania* (*pyromania* – піроманія).

Переважає кількість англійських термінів утворена афіксальним шляхом за допомогою грецьких і латинських префіксів, суфіксів і коренів [6, с. 31]: *anti-* (*antifat* – засіб для зменшення жирових відкладень), *dis-* (*disbrain* – видаляти головний мозок), *in-* (*incarnation* – загоєння тканини), *inter-* (*interosseous* – міжкістковий), *re-* (*reinfusion* – реінфузія), *sub-* (*subclinical* – субклінічний), *over-* (*overbreathing* – гіпервентиляція), *un-* (*unsecured* – невиліковний), *under-* (*undertoe* – подушечка пальців).

Суфіксальна підсистема медицини може бути представлена у вигляді таких груп: а) N+ *-ion*, *-er*, *-ity*, *-ism* (*parkinsonism* – паркінсонізм); б) Adj+ *-ic*, *-al*, *-ous* (*catastaltic* – заспокійливий); с) V: *-ate* (*catenate*) та інші.

Надзвичайно часто в галузі медицини використовуються метафори для опису явища шляхом порівняння з добре відомим предметом (*swiss cheese appearance* – вигляд швейцарського сиру; *sponge kidney* – губчата нирка) [2, с. 55].

Широко відомо також про інше явище словотвірного порядку, що є джерелом значної кількості внутрішньосистемних новоутворень – аббревіація, яку пов'язують із раціоналізацією мови (*LK* “*left kidney*” – ліва нирка; *RK* “*right kidney*” – права нирка; *LN* “*liquid nitrogen*” – рідкий азот) [5, с. 113]. Є багато аббревіатур латинського походження. Цей клас представлений такими аббревіатурами, як: *a.c.* “*Ante cibum, before meals*” – перед їжею; *b.i.d.* “*Bis in die, twice a day*” – два рази в день; *p.o.* “*Per os, orally*” – для прийому всередину.

Для створення нових термінів також використовується таке явище, як еліпсис. Еліпсис характеризується вилученням одного з компонентів словосполучення; компонент, який залишився, не зазнавав змін у своїй морфемній структурі, а лише «конденсував семантику всього словосполучення» (*gastric “gastric ulcer”* – «виразка шлунка»; *cord “spinal cord”* – «спинний мозок») [2, с. 55].

Однією з найбільш продуктивних сфер лексики сучасної медицини є вживання епонімів. Епоніми – це слова, в яких у ролі першого компонента виступає власна назва. Ці терміни відіграють помітну роль під час найменування нових явищ або відкриттів у галузі медицини у зв'язку з усталеною міжнародною традицією називати те чи інше відкриття або винахід ім'ям ученого, який зробив це відкриття або винахід: *Hodgkin's disease* – хвороба Ходжкіна, *Down's syndrome* – синдром Дауна, *Horner's muscle* – м'яз Горнера та інші.

Незважаючи на те, що терміни є характерною рисою наукового стилю мовлення, термінологія медицини також часто трапляється в публіцистичному стилі, наприклад у політичних промові або статтях.

Автори публікацій або промов, прагнучи доступно подати читачеві політичну інформацію, у пошуках нових, свіжих найменувань використовують медичну термінологію: *оздоровлення фінансів*, *стійкий імунітет*, *фінансові ін'єкції*, *shock therapy* – шокотерапія, *arms cargo* – ручна поклажа [4, с. 76]. Україномовні тексти публіцистичного стилю зрозумілі україномовним реципієнтам, метафори, утворені завдяки

вживанню медичних термінів, спричиняють необхідний прагматичний ефект.

Проте під час перекладу англійських статей чи промов перекладач стикається з відсутністю відповідних реалій життя в нашому середовищі, з відмінністю світосприйняття україномовним реципієнтом чужомовних метафор. Ці труднощі вирішуються застосуванням перекладацьких трансформацій на кшталт такого: лексичної заміни, антонімічного перекладу, синтаксичної перестановки (“*When someone stands up too quickly and becomes dizzy, this is an example of the loss of blood flow to the brain that can be sensed*” [7]. – «У тих випадках, коли він різко встає і відчуває запаморочення – це **результат** (лексична заміна) відсутнього **відтоку крові** (антонімічний переклад) від головного мозку». – Загалом, під час перекладу вжито перестановку); додавання (“*Bleeding in the brain can be catastrophic*” [7]. – «Кровотеча в мозку **може мати катастрофічні наслідки**»); модуляції (“*Families of a brain dead patient must, by federal regulations, be provided the option of organ donation*” [7]. – «Сім'ям пацієнтів з мертвим мозком, згідно з федеральними законами, необхідно надати **право участі** в донорській програмі») тощо.

Ще одним стилем, нетиповим для функціонування медичної термінології, є художній стиль мовлення. Варто зазначити, що в ситуації, коли термін виявляється поза науковим текстом, він піддається певним змінам і часто сам вносить зміни в художній текст, будучи його невід'ємною частиною.

Термінологічні одиниці, зокрема медичні, у великій кількості можна побачити в багатьох письменників. Такі відомі письменники, як Артур Конан Дойл, Герберт Веллс, Рей Дуглас Бредбері, Арчибальд Кронін та інші, використовували у своїх романах терміни задля відчуття реальності уявних подій. Навіть фахівець, читаючи роман, поринає у вирій подій художнього твору, усвідомлюючи при цьому обізнаність автора в певній галузі.

Нас дуже зацікавив роман А. Кроніна «Цитадель», у якому ключовою лексикою, що передає задум автора, є медична термінологія. У прямій мові головного героя – лікаря розкриваються не тільки умови їхньої роботи, але й соціальні умови життя людей: “*There's no hospital, no ambulance, no X-rays, no anything. If you want to operate you use the kitchen table. You wash up afterwards at the scullery bosh*” [6]. – «Тут немає ні **лікарні**, ні **швидкої допомоги**, ні **рентгенівського апарату** – нічого. Якщо ви хочете оперувати, то робите це на кухонному столі. А після цього мисте руки в посудній ванні». Враження від стану медичного обслуговування людей у наведеному прикладі посилюється за допомогою стилістичного прийому перерахування, що утворює паралельні конструкції. Для перекладу перших двох термінів було вжито еквівалентний переклад, проте для перекладу третього терміна вжито смисловий розвиток.

Цей роман описує життя людей у шахтарському містечку та їхні хвороби. Патологічні зміни в легенях шахтарів були різними: “... *a fibroid sport here, the next an emphysema, then a chronic bronchitis* ...” [6]. – «Крім **фіброзу**, була ще **емфізема** і **хронічний бронхіт**». Медичні терміни “*fibrosis*” – фіброз (ущільнення легеневої тканини), “*emphysema*” – емфізема (стан легенів, що характеризується збільшенням розмірів повітряних просторів) і “*chronic bronchitis*” – хронічний бронхіт (запалення слизової оболонки бронхів) вказують на серйозну небезпеку для стану здоров'я робітників вугільних копалень. Під час перекладу терміна “*fibroid sport*” було вжито генералі-

зацію, під час перекладу терміна “*emphysema*” вжито транскрипції, для відтворення словосполучення “*chronic bronchitis*” вжито калькування.

Проте художній твір здебільшого не націлений на фахову читачку аудиторію, тому автори часто вдаються до пояснень деяких термінів (зносок, окремих словників у додатках) для розуміння медичної термінології пересічним читачем. Звичайно, такі тексти створюють певні труднощі під час перекладу.

Висновки. Зважаючи на це, можна зробити висновок про те, що за своїми словотвірними можливостями медична термінологічна лексика безмежна. Не маючи еквівалентів в інших мовах, аналізовані медичні терміни запозичуються різними мовами і стають частиною інтернаціональної лексики. Крім того, універсальні характеристики яскраво проявилися в українській мові. Медичний лексикон знайшов своє вираження як у науковому та публіцистичному, так і в художньому стилях. **Перспективами** роботи є вивчення перекладу медичної термінології з англійської мови на українську.

Література:

1. Аксенова Г.Н., Кожухова Н.Е., Шарапова А.А. Особенности лингвистического и логико-понятийного аспектов изучения медицинских терминов. URL: <http://www.bsmu.by/bmm/04.2004/42.html>.
2. Балишин С.И. О сокращениях в подязыке медицины (на материале английского языка). *Разновидности и жанры научной прозы. Лингвостилистические особенности*. М., 1989. С. 54–57.
3. Васина М.В. Акцентное оформление терминологических словосочетаний в английском медицинском дискурсе: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Иваново: ИвГУ, 2004. 21 с.
4. Гусар М.В. Лінгвокогнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти приватних газетних оголошень (на матеріалі сучасної британської періодици): дис. ... д-ра филол. наук: спец. 10.02.04. К., 2004. 230 с.
5. Зубова Л.Ю. К вопросу об особенностях и трудностях перевода английских медицинских сокращений. *Вестник ВГУ*. Вып. 2. Воронеж: ВГУ, 2005. С. 113–117.
6. Cronin A. The Citadel. M.: Foreign Languages Publishing House, 1963. 475 p.
7. Olson L.C. How Brain Death Works. URL: <http://science.howstuffworks.com/life/inside-the-mind/human-brain>.

Козориз И. С., Куцак А. Ю. Английская медицинская терминология и ее функционирование в текстах разных стилей

Аннотация. Статья посвящена теме медицинской терминологии и особенностям ее функционирования в текстах разных стилей. В статье рассмотрен процесс терминообразования в языке медицины. Актуальность исследования обусловлена тем, что феномен медицинской терминологии привлекает особое внимание исследователей, в связи с чем стремительное развитие науки и техники приводит к необходимости детального изучения медицинских терминов и их качественного перевода в различных сферах. Однако следует отметить, что проблема функционирования медицинских терминов в текстах разных стилей является недостаточно исследованной, хотя и востребованной сферой в связи с бурным развитием медицины, ее проникновением в социологию, педагогику и другие науки и области деятельности.

Целью исследования является рассмотрение особенностей создания медицинских терминов и их функционирования в текстах разных стилей. Задачами исследования

являются такие: определение понятия «медицинская терминология», рассмотрение способов создания медицинских терминов, выявление функционирования данных терминов в текстах научного, публицистического и художественного стилей.

В статье указаны специфические свойства медицинской терминологии, а также приведены способы создания терминов медицины. К основным способам создания терминов относятся словосложение, или основосложение, образование аффиксальным путем с помощью греческих и латинских префиксов, суффиксов и корней, метафоры, аббревиация, эллипсис и образование эпонимов. Подавляющее количество английских медицинских терминов образовано именно аффиксальным путем. По своим словообразовательным возможностям медицинская терминологическая лексика безгранична. Не имея эквивалентов в других языках, рассматриваемые медицинские термины заимствуются на разных языках и становятся частью интернациональной лексики.

Также в статье рассмотрено функционирование терминов в современной научной медицинской литературе, в текстах публицистического стиля, а именно в политической речи, и художественных произведениях.

Ключевые слова: аффиксация, аббревиация, эпоним, медицинская терминология, словосложение, эллипсис, метафора.

Kozoriz I., Kutsak A. English medical terminology and its functioning in texts of different styles

Summary. This article is dedicated to the topic of medical terminology and the peculiarities of its functioning in texts of various styles. The article deals with the process of terminology creation in the language of medicine. The urgency of the study is due to the fact that the phenomenon of medical terminology attracts special attention of researchers in connection with that, the rapid development of science and technology leads to the need for a detailed study of medical terms and their qualitative translation in various spheres. However, it should be noted that the problem of the functioning of medical terms in texts of different styles is not sufficiently researched area, although it is a demanded sphere in connection with the rapid development of medicine, its penetration into sociology, pedagogy and other sciences and field of activity.

The purpose of our study is to consider the features of medical terms creation and their functioning in texts of different styles. The objectives of the study are to define the term “medical terminology”, to consider the ways of creating medical terms, to identify the functioning of these terms in the texts of scientific, journalistic and artistic styles.

The article describes the specific properties of medical terminology as well as the ways of medicine terms creation. The main ways of creation include word formation or foundation formation, affixal formation with the help of Greek and Latin prefixes, suffixes and roots, metaphors, abbreviations, ellipsis and the formation of eponyms. The vast majority of English medical terms are formed by the affixal route. According to their word-building possibilities, medical terminology is unlimited. Without equivalents in other languages, the medical terms analyzed are borrowed in different languages and become part of the international vocabulary.

Also, the article deals with the functioning of terms in modern scientific medical literature, in a journalistic style, namely in a political speech, and in artistic works.

Key words: affixation, abbreviation, eponyms, medical terminology, word formation, ellipsis, metaphor.

*Козоріз І. С.,
асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

*Нікітенко О. В.,
студентка
Херсонського національного технічного університету*

ІДЮСТИЛЬ ШАРЛОТТИ БРОНТЕ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ДЖЕЙН ЕЙР»

Анотація. У статті розглядається індивідуальний стиль англійської письменниці та романістки XIX ст. Шарлотти Бронте на прикладі її відомого роману «Джейн Ейр». Ідіостиль (індивідуальний стиль) – це система змістових і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам певного автора, яка робить унікальним утілений в цих творах авторський спосіб мовного вираження. Специфічний ідіостиль Шарлотти Бронте сформувався завдяки її особистісним якостям та особливому світогляду. На думку письменниці, крім уяви і досвіду, важливу допомогу творцеві надає природа. Природа допомагає заповнити відсутність безпосереднього досвіду: вона краще за будь-які книги дає «справжні знання», і завдання письменника – проникнути в таємниці буття, саме тому описи природи займали значне місце у творах Ш. Бронте. Ще однією темою, яку піднімала письменниця у своїх творах, є жіноча свобода та рівноправ'я. Жінка у творчості Ш. Бронте – істота волелюбна, незалежна, рівна чоловікові за інтелектом і силою характеру. Особливе значення Ш. Бронте надає також моральному боку мистецтва. Вона бачила в мистецтві початок, що пом'якшує та облагороджує душу. Мета письменника – створити образи, які знайдуть відгук у людському серці. Розглянувши ці особливості, ми визначили способи вираження ідіостилю Ш. Бронте безпосередньо у її творі. До лексичних засобів вираження ідіостилю належать емотивно-оцінна лексика та вигук, що слугують для позначення позитивних і негативних емоцій. До стилістичних прийомів належать метафора, образне порівняння та епітети, які використовуються для опису людей і природи. Товариство особливостей синтаксису, то він вирізняється повторами та окличними реченнями, що привертає увагу читача до дрібниць. Останніми є графічні засоби: дефісація та капіталізація, які вживаються для підсилення емоційності.

Ключові слова: ідіостиль, емотивно-оцінна лексика, вигук, метафора, епітет, образне порівняння, дефісація, капіталізація.

Постановка проблеми. У лінгвістиці панує думка про потребу вивчення ідіостилю на матеріалі художніх творів письменника, оскільки він як представник певної культури відтворює в тексті мовний досвід свого етносу. Попри те, що митець використовує національну мову, для вираження власних думок і почуттів він привносить у мову певне суб'єктивне нашарування, ретельно добирає мовні одиниці, що залежать від його вподобань, скажімо, пропонує свої оригінальні синтаксичні конструкції, демонструє лексичні пріоритети, нестандартність стилю. Тож у художньому мовленні письменника реалізується його індивідуальність та особливість вираження думок.

Проблема індивідуального мовлення письменника – одна з основних у лінгвостилістиці художнього тексту, що зумовлює

актуальність дослідження. **Метою статті** є описання ідіостилю Шарлотти Бронте та визначення його особливостей у романі «Джейн Ейр». Ця мета зумовлює вирішення таких **завдань**: вивчити поняття «ідіостиль», визначити вираження ідіостилю Шарлотти Бронте у романі «Джейн Ейр».

Матеріалом нашого дослідження слугував роман «Джейн Ейр» видатної англійської поетеси та романістки XIX ст. Шарлотти Бронте.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ідіостилю займалися такі відомі лінгвісти, як О.С. Ахманова, В.В. Виноградов, В.П. Григор'єв та інші вчені. На жаль, у роботах зарубіжних лінгвістів ідіостиль не вивчається, так само як і немає окремого наукового напрямку для вивчення художнього стилю письменників.

О.С. Ахманова визначає ідіостиль (індивідуальний стиль) як «систему змістових і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам певного автора, яка робить унікальним утілений в цих творах авторський спосіб мовного вираження» [1, с. 445]. Втім, деякі дослідники в поняття «ідіостиль» також вкладають тематику, проблематику та особливості світу творів конкретного автора. Цей термін, як правило, використовується під час роботи з художніми текстами – як із прозою, так і з поезією. Ідіостиль допомагає судити про інтелект особистості, але лише на обраних рівнях використання мови, наприклад лінгвокогнітивному та мотиваційному [6, с. 24].

Ідіостиль володіє різномірною структурою і є посередником між текстом і його творцем. «Людський фактор» є головною перешкодою на шляху вивчення ідіостилю, оскільки неможливо повністю абстрагуватися від конкретного тексту й узагальнення його особливостей. Крім того, ідіостиль несе в собі вплив емпіричного і теоретичного розвитку будь-якої галузі знань. Ідіостиль може нести в собі не тільки риси тієї чи іншої соціальної групи, до якої належить її володар, але й суто індивідуальний досвід [2].

Виклад основного матеріалу. Що стосується Шарлотти Бронте, то на її індивідуальний стиль вплинула ціла низка особистих факторів, її світосприйняття та внутрішній запал. Першим обов'язком письменника Ш. Бронте називає вірність правді й природі. Правда в її поданні повинна лежати в основі будь-якого твору мистецтва, а художник великий остільки, оскільки він уміє бути правдивим. Розуміння правди Ш. Бронте було схоже із філософами і теоретиками мистецтва її епохи, для яких «правда» та «істина» означали внутрішню сторону явищ.

На думку письменниці, крім уяви й досвіду, важливу допомогу творцеві надає природа. Вона писала, що природа допомагає заповнити відсутність безпосереднього досвіду: вона краще

за будь-які книги дає «справжні знання», і завдання письменника – проникнути в таємниці буття, саме тому описи природи займали значне місце у творах Ш. Бронте.

Ще однією темою, яку піднімала письменниця у своїх творах, є жіноча свобода і рівноправ'я, саме у її творчості виникає образ нової жінки на противагу звичному буржуазно-вікторіанському ідеалу «лагідного янгола», чия роль в житті – бути тільки берегинею домашнього затишку. Жінка у творчості Ш. Бронте – істота волелюбна, незалежна, рівна чоловікові за інтелектом і силою характеру [5, с. 164].

Особливе значення Ш. Бронте надає моральному боку мистецтва. Вона бачила в мистецтві початок, що пом'якшує та облагороджує душу. Мета письменника – створити образи, які знайдуть відгук у людському серці. Але при цьому він повинен із симпатією ставитися до своїх героїв, Ш. Бронте не може прийняти сатиричної тенденції в літературі, вважаючи, що письменники-сатирики принижують людську особистість. Ідеалом Ш. Бронте є «оригінальне мистецтво», вільне від наслідування, і поет, наділений «природним талантом», повинен володіти високими моральними чеснотами.

Усі ці фактори дуже вплинули на написання творів письменниці. Роман «Джейн Ейр» має риси автобіографічного та соціально-психологічного роману, він розповідає про духовну еволюцію героїні, яка проходить через боротьбу з несправедливістю і пригніченням, через страждання і немислимі труднощі до щастя [5, с. 165].

Ідіости́ль письменниці в досліджуваному нами творі виражений за допомогою різних лексичних засобів. Перш за все це – ви́гуки, які використовуються для вираження емоцій: *oh – ох, ah – ах, fie – тьху, wow – вау, ay – ой, yeah – так, ha – ха, oho – ого* та інші. Вони можуть інтенсифікувати прояв різних емоцій – як негативних, так і позитивних, визначення яких без контексту стає неможливим.

Емотивно-оцінна лексика також дуже часто використовується письменницею для вираження різних емоцій. Позитивні емоції – «жаль», «співчуття» тощо – виражаються за допомогою таких висловів, як *“it's a pity”* – «на жаль», *“poor girl”* – «бідна дівчина» та інших, наприклад: *“Poor child! – poor girl!”* – «Бідна дитина! – Бідна дівчина!», *“But Hannah, poor woman!”* – «Але Ханна, бідна жінка!», *“A pensionnaire, to whom I had rendered some little service, exclaimed one day as she sat beside me: “Mademoiselle, what a pity you are a Protestant!”* – «Пенсіонер, якому я надав невелику послугу, вигукнув одного дня, коли вона сиділа поруч зі мною: «Мадемуазель, як шкода, що ви протестант!» [7; 3].

Негативні емоції – «гнів», «зневага», «роздратованість», «обурення» тощо – репрезентовано лайливою лексикою: *“Damn!”* – «Чорт!», *“What the devil!”* – «Якого біса!», *“Fool!”* – «Дурень!», *“Stupid!”* – «Дурний!» та інші. Наприклад: *“What the devil is the matter?” he asked, eyeing me in a manner that I could ill endure, after this inhospitable treatment*. – «Якого біса!» – запитав він, дивлячись на мене у такій манері, яку я погано переношу, після такої негостинної поведінки». У цій репліці емоційний стан «злість» виражено різко негативною фразою *“What the devil!”* – «Якого біса!» та описом відчуття співрозмовника, якому цю репліку адресовано: *“... eyeing me in a manner that I could ill endure, after this inhospitable treatment”* –

«... дивлячись на мене у такій манері, яку я погано переношу, після такої негостинної поведінки» [7; 3].

До стилістичних прийомів, які формують ідіости́ль Ш. Бронте, належать метафори, образні порівняння й епітети.

Метафора, з одного боку, інтерпретує річ через інші об'єкти, тобто сприяє роз'єднанню, віддзеркаленню одного значення через інше, з іншого – актуалізує значення самої речі: *“Poor thing!” she murmured, returning Caroline's kiss: “Poor lonely lamb!”* – «Бідолашна!» – пробурмотіла вона, цілуючи Кароліну: «Бідне самотнє ягнятко!». Емоція «співчуття» і «жально» стосовно людини виражається метафорами, які перетворюють людину на річ: *“poor thing – бідолашна»* і на безпорадну тварину: *“poor lonely lamb – бідне самотнє ягнятко»*. Використання метафор у пейзажному описі сприяють розкриттю внутрішнього стану людини: *“... and for the forest on the river banks, that showed only ranks of skeletons ...”* – «... вздовж берегів стояли рядами остови мертвих дерев...» [7; 3].

Образне порівняння супроводжується словами *“like”* – «як», *“as if”* – «немов», *“as”* – «як» і має в романі Ш. Бронте зоологічний, предметний і природний характер: *“Hold her arms, Miss Abbot: she's like a mad cat”*. – «Тримайте її за руки, міс Аббот: вона схожа на божевільну кішку».

Епітети в образній формі характеризують ситуацію, дії та поведінку інших персонажів, надаючи їм оцінки в емоційній формі: *“You dirty, disagreeable girl! You have never cleaned your nails this morning!”* – «Ти брудна, неприємна дівчина! Сьогодні вранці ти не чистила нігті!» – епітети *“dirty”* – «брудна», *“disagreeable”* – «неприємна» виражають огиду. Епітети також можуть виражати позитивні емоції, наприклад радість: *“I experienced a happy feeling – a glad emotion which went warm to my heart, and ran lively through all my veins”*. – «Я відчула приємне відчуття – радісну емоцію, яка зігріла моє серце і жваво пробігла через всі вени» [7; 3].

Стосовно особливостей синтаксису, то Ш. Бронте дуже часто використовує повтори: *“Wake! wake!” I cried*. – «Прокинься! Прокинься!» – Я закричала та окличні речення: *“What! all of them?”* – «Що! усі?» [7; 3].

До визначальних особливостей творів письменниці належить також використання графічних засобів, а саме капіталізації та дефісації. Капіталізація – це написання слів великими літерами з метою привертання уваги читача, посилення його враження від ступеня емоційної напруги художніх персонажів: *“How dare I, Mrs. Reed? How dare I? Because it is the TRUTH”*. – «Як я смію, міс Рід? Як я смію? Тому що це ПРАВДА» [7; 3].

Дефісація – це поділ слова на частини та його написання через дефіс із метою привертання уваги до явища, позначеного цим словом, що значно підвищує емотивність та експресивність висловлювання, наприклад дефісація слів *“ex-act-ly”* – «точно» і *“pre-cise-ly”* – «виз-на-че-но» репрезентує коливання художнього персонажа та його невпевненість у своїх словах [4].

Висновки. Отже, ідіости́ль Шарлоти Бронте виражений різноманітними лексичними, стилістичними, синтаксичними та графічними засобами мови. Письменниця використовує їх, покладаючись на свої емоції та світосприйняття. **Перспективами** дослідження є більш детальне вивчення ідіостилю Шарлоти Бронте, а також розгляд особливостей його перекладу.

Література:

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва: «Сов. энциклопедия», 1969. 571 с.
2. Болотнова Н.С. Изучение идиостиля в современной коммуникативной стилистике художественного текста. Москва: МГУ, 2004. URL: <https://www.philol.msu.ru/~rlc2004/ru/participants/psearch.php?pid=24087>.
3. Бронте Ш. Джен Эйр. / Пер. з англ. П. Соколовського. Харків: «Фоліо», 2008. 538 с.
4. Волкова М.Ю. Особливості лінгвостилістичного аналізу художніх творів. URL: <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/2196/1/102-02.pdf>.
5. Демидова О.Р. О стилистических особенностях первого русского перевода романа Ш. Бронте «Джейн Эйр». *Анализ стилей зарубежной художественной и научной литературы*. Л.: ЛГУ, 1989. Вып. 6. С. 163–169.
6. Наумов В.В. Лингвистическая идентификация личности. Москва: «КомКнига», 2006. 240 с.
7. Bronte Ch. Jane Eyre. London: Everyman's library, 1991. 284 p.

Козориз И. С., Никитенко Е. В. Идиостиль Шарлотты Бронте на примере романа «Джейн Эйр»

Аннотация. В статье рассматривается индивидуальный стиль английской писательницы и романистки XIX в. Шарлотты Бронте на примере ее известного романа «Джейн Эйр». Идиостиль (индивидуальный стиль) – это система содержательных и формальных лингвистических характеристик, присущих произведениям определенного автора, которая делает уникальным воплощенный в этих произведениях авторский способ языкового выражения. Специфический идиостиль Шарлотты Бронте сформировался благодаря ее личностным качествам и особому мировоззрению. По мнению писательницы, кроме воображения и опыта, важную помощь создателю предоставляет природа. Природа помогает восполнить отсутствие непосредственного опыта: она лучше любой книги дает «настоящие знания», и задача писателя – проникнуть в тайны бытия, поэтому описания природы занимали значительное место в произведениях Ш. Бронте. Еще одной темой, которую, поднимала писательница в своих произведениях, является женская свобода и равноправие. Женщина в творчестве Ш. Бронте – существо свободолюбивое, независимое, равное мужчине по интеллекту и силе характера. Особое значение Ш. Бронте предоставляет также нравственной стороне искусства. Она видела в искусстве начало, которое смягчает и облагораживает душу. Цель писателя – создать образы, которые найдут отклик в человеческом сердце. Рассмотрев эти особенности, мы определили способы выражения идиостиля Ш. Бронте непосредственно в ее произведении. К лексическим средствам выражения идиостиля относятся эмотивно-оценочная

лексика и междометие, которые служат для обозначения положительных и отрицательных эмоций. К стилистическим приемам принадлежат метафора, образное сравнение и эпитеты, которые используются для описания людей и природы. Относительно особенностей синтаксиса, то он отличается повторами и восклицательными предложениями, которые привлекает внимание читателя к мелочам. Последними являются графические средства: дефисация и капитализация, которые используются для усиления эмоциональности.

Ключевые слова: идиостиль, эмотивно-оценочная лексика, междометие, метафора, эпитет, образное сравнение, дефисация, капитализация.

Kosoriz I., Nikitenko O. Charlotte Bronte's idiostyle on example of novel "Jane Eyre"

Summary. This research examines the individual style of the English writer and novelist of the nineteenth century Charlotte Bronte on the example of her famous novel "Jane Eyre". The idiostyle (individual style) is a system of meaningful and formal linguistic characteristics inherent in the works of a certain author, which makes the author's way of expression that are unique in these works. The specific idiostyle of Charlotte Bronte was formed due to her personal qualities and special world outlook. According to the writer, in addition to imagination and experience, the nature attaches great importance to the creator. Nature helps fill the lack of direct experience: it is better than any book gives "true knowledge" and the writer's task – to penetrate the mysteries of being, that is why the descriptions of nature occupy a significant place in the works of Ch. Bronte. Another topic raised by the writer in his writings is women's freedom and equality. Woman in the work of Ch. Bronte is a freedom-loving, independent, equal to her intelligence and power of character. Ch. Bronte also attaches particular importance to the moral side of art. She saw in art a beginning that softens and ennobles the soul. The purpose of the writer is to create images that will find a response in the human heart. Having considered these features, we have identified ways of expressing idiostyle Ch. Bronte directly in her work. To the lexical means of expression idiostyle include emotionally evaluative vocabulary and exclamations that serve to denote positive and negative emotions. Stylistic techniques include metaphors, figurative comparisons and epithets that are used to describe people and nature. Regarding the features of the syntax, it is characterized by repetitions and occasional sentences that attract the reader's attention to trivialities. The latter are graphic tools: hyphenation and capitalization, which are used to enhance emotionality.

Key words: idiostyle, emotionally evaluative vocabulary, exclamation, metaphor, epithet, figurative comparison, hyphenation, capitalization.

Kolosova S. O.,
Assistant Professor of the Chair of Theory and Practice of Translation
Kherson National Technical University

Zubkova K. V.,
Student of Kherson National Technical University

TERMS OF PSYCHOLOGY AND WAYS OF THEIR CREATION IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Summary. This article is dedicated to the problem of psychological terms creation in the English and Ukrainian languages. To date, terminology occupies a great place in the life of society; it plays a leading role in peoples' communication, as a source of information, a tool for mastering the specialty and a kind of driving force of scientific and technological progress.

The rapid development of science and technology, modern information technologies and significant changes in the life of society dictate the need for a comprehensive description, study and analysis of new layers of terminological vocabulary. This also applies to the psychological terminology, because this field of peoples' activity is relatively new and requires additional study, which is due to the relevance of this study.

The purpose of our research is to consider ways of psychological terms creation in the English and Ukrainian languages. The purpose led to the emergence of research tasks, namely: to describe the psychological terms and to determine the ways of psychological terms creation in the English and Ukrainian languages.

The subject of the study is the terms of psychology in the English and Ukrainian languages.

The study examines the main ways of psychological terms creation, namely morphological (affixation, compounding and reduction), semantic method (conversion – the formation of terms by means of functional translation of the word from one part of the language to another) and borrowing. The article contains a list of prefixes and suffixes that are used in the studied languages to create terms in the field of psychology. Also, the article deals with abbreviations, among which a large place have abbreviations and acronyms. Terminologization is related to the semantic method in the Ukrainian language, it occurs in two ways: by using commonly used words in their direct sense and the use of the word (figuratively) in a literal sense (metaphorization).

Another issue that considered in the study is borrowing, in English and Ukrainian it passes through three main ways – with the help of calquing, transcription or transliteration.

Key words: terms, affixation, compounding, borrowing, prefixes, suffixes, abbreviations, acronyms.

Problem statement. The rapid development of science and technology, modern information technologies and significant changes in the society dictate the need for a comprehensive description, study and analysis of new layers of terminological vocabulary.

Despite the systematic and purposeful work in the field of terminological systems research, some terminology is still not well understood by lexicologists. In particular, this refers to the psychological terminology, which is one of the largest and most complex terminology systems.

The relevance of the study is that psychology is a rather new and progressive science, and the number of studies dedicated to

the psychological terms creation, both in English and in Ukrainian, is negligible.

The purpose of this study is to consider ways of the psychological terms creation in the English and Ukrainian languages. The goals of our research are to describe the psychological terms and to determine the ways of psychological terms creation in the English and Ukrainian languages.

The basic material. New psychological terms are created mainly in English. These options are the main suppliers of lexical innovations in the psychological terminology system. In Ukraine, psychology has achieved the greatest popularity only at the end of the twentieth century.

The term psychology is a word or phrase that was created or borrowed to name to the concepts and subjects of psychology, which has its own definition and is used in texts of different styles. The researchers who deal with the formation of terminology are V. Vinogradov, V. Danylenko, V. Leichyk, and works on psychology: V. Kozlova, V. Shapar, I. Martyniuk, etc.

In general, as well as for any terminology system, the psychological terms are characterized by the following main ways of creation:

- 1) the morphological method (according to the word-building models: affixation, compounding, reduction);
- 2) semantic, realized through the development of special meanings in the words of the natural language;
- 3) borrowing (word-building and semantic calquing) [6, p. 131].

The morphological method includes the creation of terms by means of affixation, compounding and reduction.

Affixation is the formation of terms using prefixes and suffixes. This method is fundamental in the creation of both English and Ukrainian psychological terms. The main suffixes used for terminating in English are: *-ness* (*absent-mindedness*), *-ty* (*adaptability*), *-tion* (*affectation* (*artificial elevation and excitement*), *-ship* (*censorship*), *-cy* (*constancy*), *-al* (*denial*), *-ment* (*detachment*), *-ing* (*feeling*), *-er* (*transfer*).

In Ukrainian, these suffixes are: *-ість* (*уважність, емоційність, рішучість*), *-а(а)* (*персервація – уявлення які мають нав'язливий характер, релаксація*), *-изм (-ізм)* (*біхевіоризм, фрейдизм*), *-анн(а)* (*виховання, концентрування*), *-ія* (*абстракція, ізоляція*) [7].

Prefixation as a kind of creation of psychological terms is quantitatively inferior to suffixal formations. The prefixes that make up the psychological terms of the English language: *pre-*, *de-*, *re-*, *inter-*, *post-*, *sub-*, *dis-* and others. For example: *preformationism*, *postpartum depression*, *subtyping*, *disinhibition* (*loss of human control over oneself due to alcohol and drugs*) and many other terms.

The following prefixes are used in the Ukrainian language: *не-*, *без-*, *ди-*, *а-* *де-*, *анти-*, etc. For example: *безнадія*,

(психологічна) демобілізація, діалогія (*lack of ability to express your thoughts orally*), алогізм (*inference that contradicts the laws of logic*) [1, p. 18].

Typical examples of compounding are: checklist, daydreaming. The term *checklist* is an example of a neutral compound of the bases (the basis of the verb “to check” is combined with the base of the noun “a list” without a connecting element). The term “daydreaming” can be written using the formula “day + dream + ing”, where “day” and “dream” are bases, connected in a neutral way, and -ing – terminological suffix [1, p. 19].

The reduction in recent decades is one of the regular ways of generating terms. This method is a clear example that reflects the tendency to streamline the language, to save speech efforts [3, p. 121]. Among reduction a large place is occupied by abbreviations and acronyms. Usually abbreviations are used more often than the terms themselves.

Typically, abbreviations are spelled letter by letter, and acronyms as full words. For example: ADD (*attention deficit disorder*), СІПТ (*соціально-психологічний тренінг – socio-psychological training*) [8].

The next is a semantic method. In the English language, a significant place in the creation of psychological terms takes conversion (the formation of terms by means of a functional transition of the word from one part of the language to another). So, for example, the term *foster* is formed by the conversion method from the verb *to foster*.

The conversion is also reflected in the term *neurotic*. The term *neurotic* is created by conversion, since the grammar category of the adjective is used as a grammatical category of the noun. In this case, there is a transition from one part of the language to another [3, p. 8].

In the Ukrainian language there is a terminologization of the commonly used vocabulary, because of which famous words completely lose contact with their original meaning, or receive a new meaning in addition to the old one. The transformation of commonly used words into psychological terms occurs in two ways:

- 1) the use of commonly used words in their direct meaning: *action, ненависть, притомність*;
- 2) the figurative use of the word (metaphorization): *psychic automatism (a kind of hallucinatory paranoid syndrome), психічний терор*.

Historically, the terminologization of words is explained by the fact that scientific concepts are formed on the basis of generalizations obtained in the process of practical knowledge of the world, based on “linguistic concepts”, which are superimposed by logically processed scientific concepts [6, p. 176]. Linguistically, this leads to a complication of the semantic structure of the word. This phenomenon leads to the appearance of some homonyms in the modern Ukrainian language. Along with the domestic words, known to the speakers, there are words-terms that denote a certain scientific meaning. The opposite to terminologization is determinization, which implies the expansion of the semantic scope of the term and the formation of a new figurative meaning [6, p. 181].

Traditionally, in modern terminology it is noted that most psychological terms (about 80 %) are unambiguous, but some of them are characterized by ambiguity. Within the limits of psychological terminology we allocate intra-system and inter-system polysemy.

The intra-system polysemy is characterized by psychological terms (only within the psychological science). Most often, there is a mental process and a state (*feeling*); process and result (*abstraction*); psychological direction and method (*psychoanalysis*).

Lexical homonymy is closely linked with the phenomenon of polysemy in psychological terminology. There is intra-system homonymy; interdisciplinary homonymy when the psychological term is homonymous with the unequivocal term of other branches of science (*fugue* in psychology – *the psychic state of the man's flight from himself*, *the fugue* in music – *the form of a polyphonic work*, *the fugue* in the construction – *the seam between the boards that are tightly adjacent to each other*). And also there is interfunctional-stylistic homonymy, when the homonyms are the psychological term and the unequivocal word of commonly used vocabulary (*порив – нестримне бажання, прагнення*, for example, *an impulse to action* and *an порив – the place of a cliff, separation*, for example, *порив електричних проводів*) [5, p. 186].

Another way of psychological terminology forming is borrowing, that is, naming of scientific concept by a foreign word.

Most terms in the field of psychology in the English language are borrowed from Latin, French, Greek: agitation, alienation, psychosis (Latin), conscience, detachment (French), ageism (Greek) [3, p. 136].

Having considered the borrowed psychological terms in English, we calculated the percentage of borrowing: the Latin language is about 75 % of borrowings, Greek – 14 %, French language – 11 %.

The Ukrainian lexical terminology system of psychology contains a large number of words of Latin origin: *абсорбція* (from the Latin *absorption* – absorb).

The second group consists of terms of Greek origin: *ейдетична пам'ять* (Greek *eidos* – image) – a special kind of visual memory. Borrowings from the English language took place in several ways, namely:

- calque: *промивання мізків* (from *brainwashing*);
- transcription: *тренінг* (from *training*), *істерія* (from *hysteria*) [4];
- transliteration: *аутизм* (from *autism*), *афект* (from *affect*) [7].

Another group consists of borrowing from the French language: *ідеал* (French *ideal*) – a generalized idea of the maximum possible level of personality development, realization of its potential.

The approximate percentage of borrowed psychological terms in the Ukrainian language is: 49 % of the Latin language, 43 % of the Greek language, 6 % of the French language and 2 % of the English language.

The psychological terminology system also contains words formed with morphemes of different origin: *autoaggression* (Greek *autos* – itself and Latin *aggredi* – attack) – aggressive actions directed against their own personality, against themselves [2].

Conclusions. Having considered the ways of the psychological terms creation, we can compare which methods are more productive in English, and which are in the Ukrainian language. The main way of the terms creation in both languages is the affixing method, the second way is the conversion, a small percentage is occupied by compounding, reduction and borrowing. Prospects for the further research we see in the study of psychological terminology as a whole and the study of the ways and features of its translation.

References:

1. Веклинець Л.М. Структура і походження сучасної української психологічної термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – «Українська мова». Київ, 1997. 24 с.
2. Гут Н.В. Іншомовні запозичення у психологічній лексиці. *Збірник наукових праць студентів*. Умань, 2010. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/997/1/insh_zapoz_pedagog_leksyka.pdf.
3. Карашук П.М. Словообразование английского языка. Москва: «Высшая школа», 1997. 314 с.
4. Мартинюк І.А. Короткий українсько-англійський словник термінів з психології. Київ: Видавничий центр НУБіПУ, 2012. 35 с.
5. Михайлова Т.В. Омонімія в українській науково-технічній термінології. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Київ: КНЕУ, 2005. Вип. VI. С. 185–189.
6. Панько Т.І. Українське термінознавство. Львів: «Світ», 1994. 216 с.
7. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник: близько 2 500 термінів. Харків: «Прапор», 2004. 640 с.
8. The Cambridge Dictionary of Psychology / Edited by D. Matsumoto. NY: Cambridge University Press, 2009. 608 p.

Колосова С. О., Зубкова К. В. Терміни галузі психології та шляхи їх виникнення в англійській та українській мовах

Анотація. Стаття присвячена проблемі виникнення термінів галузі психології в англійській та українській мовах. Сьогодні термінологія займає визначальне місце в житті суспільства: вона відіграє провідну роль у спілкуванні людей, будучи джерелом отримання інформації, інструментом освоєння спеціальності та свого роду рушійною силою науково-технічного прогресу.

Стрімкий розвиток науки і техніки, сучасних інформаційних технологій та значні зміни в житті суспільства диктують необхідність всебічного опису, вивчення та аналізу нових пластів термінологічної лексики. Це стосується також термінології галузі психології, адже ця сфера діяльності людей є відносно новою й потребує додаткового вивчення, чим і зумовлена актуальність дослідження.

Метою статті є розглянути шляхи творення термінів галузі психології в англійській та українській мовах. Мета зумовила виникнення завдань дослідження, а саме: описати термін галузі психології та визначити способи творення термінів галузі психології в англійській та українській мовах.

Об'єктом дослідження є терміни галузі психології в англійській та українській мовах.

У дослідженні розглянуто основні способи творення термінів галузі психології, а саме: морфологічний (афіксації, словоскладання та скорочення), семантичний спосіб (конверсія – утворення термінів за допомогою функціонального переходу слова з однієї частини мови в іншу) та запозичення. Стаття містить перелік префіксів і суфіксів, які використовуються в досліджуваних мовах для творення термінів галузі психології. Також у статті розглянуто скорочення, серед яких важливе місце займають аббревіатури та акроніми. В українській мові до семантичного способу належить термінологізування, воно відбувається двома шляхами: за допомогою використання загальноживаних

слів у їх прямому значенні та переносне вживання відповідного слова (метафоризація).

Ще одним питанням, яке розглянуто в дослідженні, є запозичення; в англійській та українській мовах воно відбувається трьома основними шляхами: за допомогою калькування, транскрипції або транслітерації.

Ключові слова: терміни, афіксація, словоскладання, запозичення, префікси, суфікси, аббревіатури, акроніми.

Колосова С. А., Зубкова Е. В. Термины отрасли психологии и пути их возникновения в английском и украинском языках

Аннотация. Статья посвящена проблеме возникновения терминов сферы психологии в английском и украинском языках. На сегодняшний день терминология занимает большое место в жизни общества: она играет ведущую роль в общении людей, являясь источником получения информации, инструментом освоения специальности и своего рода движущей силой научно-технического прогресса.

Стремительное развитие науки и техники, современных информационных технологий и значительные изменения в жизни общества диктуют необходимость всестороннего описания, изучения и анализа новых пластов терминологической лексики. Это касается также терминологии области психологии, ведь эта сфера деятельности людей является относительно новой и требует дополнительного изучения, чем и обусловлена актуальность исследования.

Целью исследования является рассмотреть пути создания терминов области психологии в английском и украинском языках. Цель обусловила возникновение задач исследования, а именно: описать термины области психологии и определить способы создания терминов области психологии в английском и украинском языках.

Объектом исследования являются термины области психологии в английском и украинском языках.

В исследовании рассмотрены основные способы создания терминов области психологии, а именно: морфологический (аффиксации, словосложение и сокращение), семантический способ (конверсия – образование терминов с помощью функционального перехода слова из одной части речи в другую) и заимствование. Статья содержит перечень префиксов и суффиксов, используемых в исследуемых языках для создания терминов области психологии. Также в статье рассмотрены сокращения, среди которых большое место занимают аббревиатуры и акронимы. В украинском языке к семантическому способу относится терминологизация; она происходит двумя путями: посредством использования общеупотребительных слов в их прямом значении и переносное употребление соответствующего слова (метафоризация).

Еще одним вопросом, который рассмотрен в исследовании, является заимствование; в английском и украинском языках оно проходит тремя основными путями: с помощью калькирования, транскрипции или транслитерации.

Ключевые слова: термины, аффиксация, словосложение, заимствование, приставки, суффиксы, аббревиатуры, акронимы.

Короткова С. В.,кандидат філологічних наук,
доцент кафедри переклада

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦИАЛЬНОГО ТЕКСТА В СОВРЕМЕННОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ

Аннотация. Статья посвящена исследованию понятия «специальный текст в современном языкознании» и его лингвостилистической характеристике. Установлено, что, в отличие от других видов текста, специальный текст имеет особое предназначение: он призван служить средством хранения, передачи и обогащения специальных знаний. В процессе исследования определено понятие специального текста, его свойства, категории и специальный текст отграниченные от других типов текста. В процессе анализа рассматривались интегральные признаки языка науки, определялись свойства, отличающие специальный текст от других видов текста, изучались основные категории специального текста, определялась роль специального текста в развитии научного знания. В ходе исследования установлено, что основным средством, материалом и в то же время предметным результатом коммуникативной деятельности людей в специальных сферах являются социально ограниченные функциональные разновидности национального литературного языка, получившие в современной лингвистике различные обозначения: *специальный язык, язык для специальных целей, подъязык, язык науки, функциональный стиль*. В статье установлено, что языком для специальных целей, или подъязыком, чаще всего называют совокупность языковых единиц, репрезентированных в ограниченном по какому-либо признаку массиве текстов, поскольку научное знание воплощается в тексте и познается через текст. Установлено, что научный (специальный) текст должен обладать определенными свойствами, которые отличали бы его от других видов текста и отражались бы в его дефиниции. В перспективе дальнейшего изучения данной темы целесообразно исследовать доминирующие черты научного стиля речи и ведущие категории научного текста.

Ключевые слова: текст, язык для специальных целей, подъязык, научный текст, язык науки, специальная коммуникация, автор, адресат.

Постановка проблемы. По свидетельству разных авторов, в лингвистике и смежных с ней науках насчитывается более 250 различных определений текста [4, с. 230]. Из всего множества существующих определений наиболее общепризнанным считается определение текста, предложенное И.Р. Гальпериным: «Текст – это произведение речетворческого процесса, обладающее завершенностью, объективированное в виде письменного документа; литературно обработанное в соответствии с этим типом документа произведение, состоящее из названия (заголовка) и ряда особых единиц (сверхфразовых единиц), объединенных разными типами лексической, грамматической, логической, стилистической связи, имеющее определенную направленность и прагматическую установку» [3, с. 18].

Цель статьи – проведение лингвостилистической характеристики специального текста в современном языкознании.

Изложение основного материала. Наука, отражая мир в его материальности и развитии, образует единую, взаимосвязанную, развивающуюся систему знаний о его законах. Вместе с тем она разделяется на множество отраслей знания, которые различаются между собой тем, какую сторону действительности они изучают. Современная методология, исходя из предмета и методов познания, свойственных той или иной области научного знания, выделяет науки о природе – естествознание, об обществе – обществознание (гуманитарные, социальные науки), отдельную группу составляют технические и точные науки. Естественно, что, несмотря на ряд общих черт, язык науки не может оставаться единым во всех своих проявлениях в сферах естественных (биология, медицина, химия, геология, физика, астрономия и другие), гуманитарных (экономика, филология, история, юриспруденция, философия, педагогика, социология и другие) и технических (механика, машиностроение, металлургия, архитектура, строительство, химическая технология, электротехника и другие) наук. «Он допускает разделение на системы, обладающие в большей или меньшей степени значимыми дифференциальными признаками» [6, с. 12].

Современная лингвистика вносит существенные дополнения в традиционное понимание текста, заключающиеся, прежде всего, в понимании того, что «... текст не автономен и не самодостаточен – он основной, но не единственный компонент текстовой (речемыслительной) деятельности. Важнейшими составляющими этой структуры, помимо текста, являются автор (адресант текста), читатель (адресат), сама отображаемая действительность, знания о которой передаются в тексте, и языковая система, из которой автор выбирает языковые средства, позволяющие ему адекватно воплотить свой творческий замысел» [1, с. 14].

К текстовым, или текстообразующим, категориям, которые условно делятся на содержательные, формальные и функциональные, обычно относят цельность (целостность), связность, информативность, завершенность, членимость, модальность и другие. К основным категориям текста, находящимся в отношениях дополнителности по отношению друг к другу, относятся цельность текста, ориентированная на план его содержания, и связность, ориентированная на план его выражения и обусловленная линейностью компонентов текста. Под информативностью понимается способность текста передавать некое сообщение, то есть нести в себе некую информацию, знания о мире, выраженные в конкретной речевой форме, которая важна для декодирования этой вербализованной информации [3]. Непосредственно с категорией целостности текста связана категория завершенности, под которой подразумевается, прежде всего, контекстуально-смысловая завершенность текста [1, с. 36].

Проведенный нами анализ позволяет говорить, что, в отличие от других видов текста, научный текст имеет особое пред-

назначение: он призван служить средством хранения, передачи и обогащения специальных знаний. Эта функция научного текста обуславливает, по мнению Т.В. Дроздовой, «... специфику его содержания и особенности его логического структурирования, представление известных фактов и явлений на более высоком уровне абстракции; иные, нежели в художественном тексте, распределение и презентацию информации через формальные единицы и структуры, которые не просто соотносятся с ментальными структурами хранения знаний, с научной картиной мира, но и сами служат для вербализации таких структур» [4, с. 17].

Научные тексты, отражающие процессы коммуникации в гуманитарной, естественнонаучной и производственно-технической сферах знания, относятся к числу специальных текстов и представляют собой содержательно и композиционно завершенные речевые произведения письменной формы, обладающие признаком функциональной связанности, возникающей вследствие: 1) отнесенности речевого произведения к определенной сфере жизни, деятельности и, следовательно, общения людей и 2) предназначенности содержания текста для специалистов данной сферы. Такой текст создан для специалиста-специалистом же. Понимание содержания функционально связанного текста требует от читателя специальной подготовки, специального предварительного обучения, овладения специальными знаниями [7, с. 23–24].

Среди значимых лингвистических характеристик, отличающих научный текст от других типов текста, ученые называют следующие: сложность синтаксических построений; лексическая, синтаксическая и композиционная стереотипизация; подчиненность эстетических свойств прагматическим установкам и интенции автора; регламентированный характер использования эмоциональных возможностей слова; использование синтаксических и лексических штампов; преобладание объективности в изложении; сочетание бессубъектного (неличного) способа изложения с выражением субъективного мнения ученого (автора); широкое использование символов, формул, графических построений и прочего.

Т.В. Дроздова отмечает, что обращение к научному тексту дает «... возможность адекватно охарактеризовать его роль как участника профессионально-ориентированной коммуникации и наиболее полно раскрыть его особенности как средства хранения, передачи и обогащения знаний с помощью естественного языка. Научный текст вносит особый уклад в упорядочение и развитие научного знания, которое по своей сути является систематизированным и должно в таком же виде поступать адресату» [4, с. 54–55].

У языков для специальных целей имеются общие черты, присущие всем им или большинству из них, так называемые интегральные признаки, которые и позволяют объединить все эти многочисленные языки в пределах целостной функциональной разновидности – языка науки. Как известно, специфика языка науки вытекает из специфики научного мышления, его обобщенного и абстрагированного характера. Для научной речи, по наблюдениям многочисленных исследователей, типичны смысловая точность, безобразность, скрытая эмоциональность, объективность изложения. Участники специальной коммуникации, по мнению А.Н. Васильевой, «... стремятся абстрагироваться от своей конкретности, субъективности, эмоциональности, выступая как определенные типы продуктов, передатчиков и рецепторов научной информации» [2, с. 21].

Характерные свойства текста принято определять как категории, которые отражают его наиболее общие и существенные признаки и представляют собой ступени в познании его онтологических, гносеологических и структурных признаков. Эти категории пересекаются и тем или иным образом взаимодействуют в тексте» [8, с. 80].

Учебно-научная литература отличается от собственно научной прагматической направленностью. Ученые отмечают, что в ситуации учебно-научного подстиля прагматическая программа становится равна по значимости рациональной, адресат – это лицо, обучаемое автором в данной сфере знаний, тогда как в ситуации собственно научного подстиля адресат примерно равен автору по уровню специальных познаний [5, с. 35].

Выводы. Учебно-научным текстам лингвисты отводят промежуточное место между текстами собственно научными и научно-педагогическими, признаки которых они в себе совмещают: с одной стороны, учебные тексты не должны утрачивать научный стиль изложения, в них должно соблюдаться равновесие в использовании специфических и неспецифических средств, включая лексические, а также соответствие излагаемого материала свойствам адресата; с другой – такие тексты создаются по законам учебного процесса (от простого к сложному, от известного к новому), отличаются дедуктивным характером изложения, обилием своеобразных примеров-иллюстраций [9].

Литература:

1. Бабенко Л.Г., Васильев И.В., Кадерин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000. 534 с.
2. Васильева А.Н. Курс лекций по стилистике русского языка. Научный стиль речи. М.: «Русский язык», 1976. 192 с.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: «Наука», 1981. 139 с.
4. Дроздова Т.В. Проблемы понимания научного текста (англоязычные экономические тексты): монография. Астрахань: Изд-во АГТУ, 2003. 224 с.
5. Матвеева Т.В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий. Синхронно-сопоставительный очерк. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1990. 173 с.
6. Митрофанова О.Д. Научный стиль речи: проблемы обучения. М.: «Русский язык», 1985. 231 с.
7. Пристайко Т.С. Лексико-номинативная организация специального текста: монография. Д.: УкО ІМА-прес, 1996. 200 с.
8. Тураева З.Я. Лингвистика текста. М.: «Просвещение», 1986. 127 с.
9. Шпыгарь Е.В. Лингвистическая аспектность учебно-научных текстов по экономике: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 – «Теория языка» / Кубан. гос. ун-т. Краснодар, 2007. 24 с.

Короткова С. В. Лінгвістична характеристика спеціального тексту в сучасному мовознавстві

Анотація. Стаття присвячена дослідженню поняття «спеціальний текст в сучасному мовознавстві» і його мовностилістичній характеристиці. Встановлено, що, на відміну від інших видів тексту, спеціальний текст має особливе призначення: він покликаний служити засобом зберігання, передачі й збагачення спеціальних знань. У процесі дослідження визначено поняття спеціального тексту, його властивості, категорії та спеціальний текст відмежовує від інших типів тексту. Під час аналізу розглядалися інтегральні ознаки мови науки, визначалися властивості, що відрізняють спеціальний текст від інших видів тексту, вивчалися основні категорії спеціального тексту, визнача-

лася роль спеціального тексту в розвитку наукового знання. У процесі дослідження встановлено, що основним засобом, матеріалом і водночас предметним результатом комунікативної діяльності людей у спеціальних сферах є соціально обмежені функціональні різновиди національної літературної мови, що отримали в сучасній лінгвістиці різні позначення: спеціальна мова, мова для спеціальних цілей, підмова, мова науки, функціональний стиль. У статті встановлено, що мовою для спеціальних цілей, або підмовою, найчастіше називають сукупність мовних одиниць, репрезентованих в обмеженому за будь-якою ознакою масиві текстів, оскільки наукове знання втілюється в тексті і пізнається через текст. Встановлено, що науковий (спеціальний) текст повинен мати певні властивості, які відрізняли б його від інших видів тексту і відбивалися в його дефініції. У перспективі подальшого вивчення цієї теми доцільно дослідити домінантні риси наукового стилю мови і провідні категорії наукового тексту.

Ключові слова: текст, мова для спеціальних цілей, підмова, науковий текст, мова науки, спеціальна комунікація, вербалізація, автор, адресат.

Korotkova S. Linguostylistic characteristics of specialized text in modern linguistics

Summary. The article deals with the study of the concept of a special text in modern Linguistics, its linguistic and stylistic characteristics. It was found that, unlike other types of text, special text has a special purpose: it is intended to serve as

a means of storing, transferring and enriching special knowledge. In the process of the research, the concept of the special text, its properties and categories were defined, as well as the characteristics making it different from other types of text. In the course of the analysis, the integral features of the language of science were considered, the properties distinguishing the special text from other types of text were determined, the main categories of the special text were studied, the role of the special text in the development of scientific knowledge was determined. The study found that the main tool, material and at the same time, the objective result of the communicative activities of people in special fields are socially limited functional varieties of the national standard language, which received various designations in modern Linguistics: special language, language for special purposes, sub-language science, functional style. The article establishes that the language for special purposes, or the sublanguage, is most often called a set of linguistic units represented in an array of texts limited by any characteristics, since scientific knowledge is embodied in the text and is understood through the text. It is established that a scientific (special) text must have certain properties that distinguish it from other types of text and are reflected in its definition. In the perspective of further study of this topic, it is advisable to explore the dominant features of the scientific style of speech and the leading categories of the scientific text.

Key words: text, language for special purpose, sublanguage, scientific text, language of science, special communication, verbalization, author, recipient.

Матюшенко О. С.,
студентка 3 курсу факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Туришева О. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС ОБСЦЕНІЗМІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. Публікацію присвячено вивченню вкрай делікатного питання. Ітиметься про лінгвістичний статус обсценної лексики в німецькій мові. Помітна лібералізація моралі, поведінки та загалом поглядів сучасного суспільства суттєво вплинула на наше ставлення до вживання ненормативної лексики. Вона супроводжує нас усюди: у побуті, на роботі, в літературі, на телебаченні, в соціальних мережах. Уже сьогодні використання табуованої лексики, що раніше вважалося чимось неприйнятним, свідченням невихованості та неосвіченості, стає своєрідним способом самовираження. Ненормативна лексика за своїм характером є неоднорідною та містить у собі різні пласти лексики. Мета статті полягає у визначенні лінгвістичного статусу обсценізмів у сучасній німецькій мові. Відповідно, лінгвістичним об'єктом опису і вивчення статті є поняття «обсценізм» («обсценність», «обсценна лексика»). Першим кроком на шляху досягнення мети став узагальнений поділ ненормативної лексики на два основних складники: пласт розмовної лексики, так звані соціолекти, та стилістично занижена лексика (вульгаризми, лайка, інвективи, обсценізми). Далі було запропоновано аналіз дефініцій саме об'єкта дослідження, обсценної лексики. На основі наведених визначень, запропонованих вітчизняними та зарубіжними мовознавцями, було встановлено, що обсценізми з погляду морально-етичних норм і принципів є на самому «дні» умовної ієрархічної системи ненормативної лексики, займаючи найнижчу позицію через високий рівень своєї табуованості. Було також виявлено, що в німецькій мові обсценна лексика має обмежений характер і пов'язана, перш за все, з двома явищами: сексуальним життям, фізіологічним процесом дефекації та суміжними поняттями. Таке розмежування дає змогу чітко відстежувати та фіксувати одиниці, які належать саме до німецької обсценної лексики.

Ключові слова: обсценна лексика, норма, табу, лібералізація, статус.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті, в час шаленого технологічного розвитку, інновацій та суттєвих суспільних зрушень, у мові також відбуваються певні процеси, ігнорувати які неможливо. Крім того, наше сучасне життя характеризується повною лібералізацією моралі, поведінки, поглядів, свобод. У зв'язку з цим змінюється також ставлення до вживання ненормативної лексики. Вона супроводжує нас усюди: у побуті, на роботі, в літературі, на телебаченні, в соціальних мережах тощо. Навряд чи вже хтось здивується, почувши лайку в мовленні іншої особи. Або ж будемо відвертими і визнаємо, що майже кожен має за собою такий «грішок» – зловживання

«гарячим» слівцем. Ми навіть не помічаємо як те, що раніше вважалося вульгарною лексикою, стає фамільярним, фамільярне, у свою чергу, переходить у пласт нейтральної лексики (так звана «umgangssprachlich»). Слід зауважити, що наявність ненормативних елементів у творчості багатьох письменників-постмодерністів, які сьогодні користуються неабиякою популярністю, також впливає на популяризацію лайливого, нецензурного лексикону. Нині використання табуованої лексики, що раніше перебувала під чіткою межею «недозволеного», стає своєрідним способом самовираження. Тож відбувається лібералізація ненормативної лексики, і ми вже не виділяємо її в окремий, маркований пласт лексики. Проте варто зауважити, що ненормативна лексика неоднорідна, тобто все, що спричиняє негативну оцінку або ж спричинено емоційно-експресивною реакцією, може бути виражено як нелітературно, так і в нормованих відповідниках.

Лінгвістичним об'єктом опису і вивчення статті є поняття «обсценізм» («обсценність», «обсценна лексика»). Це наукове позначення того, що в розмовному мовленні всі звикли називати «мат». Для того щоб визначити статус обсценної лексики в сучасній лінгвістиці, що, власне, і є **метою публікації**, варто насамперед розібратися та встановити межі цього терміна.

Виклад основного матеріалу. Обсценізми, що в перекладі з латинської (obscepus) означає «брудний, непристойний», варто розглядати як окремий пласт ненормативної лексики. Адже насправді «ненормативна / нецензурна лексика» – це лише узагальнююча назва багатошарового складного поняття в мовознавстві, яке використовується на позначення лексико-семантичних груп, які належать до тієї чи іншої групи, яка перебуває поза нормативним полем. Під час дослідження ми послуговувалися поділом такої «неформальної» мовної системи на два основних складники [1, с. 87]: 1) неосажний пласт розмовної лексики, так звані соціолекти (сленг, аргі, жаргон, просторіччя); 2) стилістично занижена лексика (вульгаризми, лайлива, інвективна, обсценна лексика (мат), дисфемізми).

У вступі до свого словника нецензурної лексики «Українська мова без табу» мовознавець Леся Ставицька стверджує, що обсценною лексикою прийнято називати табуовані (заборонені) непристойні (недруковані, нецензурні, нелітературні) слова і вислови. Вона дефінує обсценність як вживання мови, яку вважають відразливою, непристойною; саме поняття обсценності охоплює не тільки різноміснні вербальні усні й писемні форми вияву, але й не вербальні (мову жестів, графіті тощо) [4, с. 16].

За дефініцією лінгвіста Валерія Мокієнка, одного з дослідників ненормативних лексичних одиниць: «До обценної лексики належать найгрубіші, вульгарні вислови, за допомогою яких мовець виражає свою реакцію на неприємні раптові події» [3, с. 59].

На основі двох вищезгаданих дефініцій можна стверджувати, що обценізм за естетичним і моральним принципами є на самому «дні» умовної ієрархічної системи ненормативної лексики, займаючи найнижчу позицію через високий рівень своєї табуованості. Саме ті слова та вислови, які марковані найвищим ступенем непристойності та на які накладена заборона, «ховаються» в обценному пласті лексики. Саме спокуса порушити табу (адже «заборонений плід завжди солодкий») призводить до вживання обценної лайки, основною функцією якої є емоційно-експресивна реакція на несподівані або неприємні події, слова [4, с. 14].

Леся Клепуч зараховує до обценного лексикону такі групи лексем: найменування соціально табуованих частин тіла; слова та вислови, пов'язані зі статевим актом; лексичні одиниці, які позначають дефекаційні процеси та їх результати; стилістично знижені найменування розпусної жінки [1, с. 86].

Досліджуючи таке делікатне питання, як обценна лексика, варто пам'ятати, що визначення рівня непристойності має історичний, національно-культурний характер. У різних мовах і культурах є свої особливості походження і вживання ненормативної лексики, тому й не дивно, що кожна з них визначає окремо, що належить до нецензурної лексики та формує своє ставлення до неї. Однак майже у всіх культурах світу поняття непристойності пов'язане із сексуальною функцією життєдіяльності.

Щодо культурних особливостей німецької лайки, то, за даними наших попередніх досліджень, ненормативний пласт німецької лексики можна тематично згрупувати так:

Задоволення природних потреб, вирази пов'язані з брудом і огидою.

Сфера сексуальних відносин, статевих актів, слова, що вказують на сексуальну орієнтацію людини.

Назви тварин як приниження людської гідності, як образа [2, с. 31].

Поділяючи європейську обценну лексику на два основних типи – «анально-екскрементальний тип» (Scheiss-культура) та «сексуальний тип» («Sex-культура»), – В. Мокієнко відносить обценно-експресивні лексичні одиниці німецької мови до першого типу [3, с. 59].

Яскравим прикладом цього твердження є часте використання німцями приставки «Scheiss-» для підсилення негативної оцінки слова: «Heute war echt ein Scheisstag!», «Die Disco ist so ein Scheissladen!». До лайливих слів і висловів «Scheiss-культури» належать також такі популярні варіації:

«So ein Scheiss!» – So etwas Schlechtes!

«Das geht dich einen Scheissdreck an!» – Das geht dich überhaupt nichts an!

«Davon verstehst du einen Scheiss!» – Davon verstehst du gar nichts!

«Einen Scheiss werde ich tun!» – Das mache ich auf keinen Fall!

«jemanden verscheissen» – über jemanden lachen [7, с. 12].

Намагаючись розібратися, чи виокремлюють німці певні слова в особливий, табуований пласт лексики, ми розпочали пошук відповідника терміна «обценна лексика» німецькою мовою. Знайшовши однокореневий прикметник латинського

походження «obszön» та іменник «die Obszönität», ми отримали таку інформацію за заданим запитом в електронному словнику «Duden» [6]:

1) Прикметник «obszön» використовується на позначення сорому, пов'язаного із сексуальною, фекальною сферою; те, що викликає моральне обурення. Серед варіантів перекладу знаходимо такі значення: *непристойний, безсоромний, брудний, незважливий, вульгарний (розмовно-нейоративний)*.

2) Іменник «die Obszönität» має значення «das Obszönsein»; «obszöne Darstellung, Äußerung», що в перекладі означає «*непристойність*»; «*непристойна інтерпретація, висловлення*».

Як бачимо, в німецькій мові також є відповідник на позначення понять, що є поза межами нормативного спілкування. Тож наявність самого терміна в мові свідчить про існування такого пласту лексики та загалом таких понять у культурі та мові народу, що викликають сором і вважаються вульгарними. Підтвердженням сепаративного статусу обценної лексики німецької мови є робота Ернеста Борнемана «Sex im Volksmund. Der obszöne Wortschatz der Deutschen» [5]. Протягом десяти років письменник, психоаналітик і режисер Ернест Борнеманн систематично інтерв'ював сутенерів, повій і злочинців, щоб зібрати їхню специфічну лексику. Словник складається з двох томів, опублікування першого відбулося в 1971 році, який налічує приблизно 50 000 ненормативних слів і висловів із тлумаченнями.

Одне й те саме поняття можна висловити по-різному в будь-якій мові, і німецька не є винятком. Наприклад, у своїй роботі «Tabu-Deutsch – unzensiert: von «Arsch» bis «Zickenalarm» mehr als 200 Wörter, die Sie nicht so schnell vergessen werden!» (2009) [7] автор Анне Віхманн збирила найважливіші й найуживаніші слова та вислови нецензурної лексики. У попередньому дослідженні ми розглядали цю роботу з метою унаочнити той факт, що німецька мова складається не тільки з «квіточок», але й містить також ненормативну лексику, що доводило актуальність вивчення цієї теми [2, с. 32]. Сьогодні ж нам цікава робота Анне Віхманн з погляду «небезпечності» вживання того чи іншого слова / вислову. Адже кожне з них в її роботі супроводжується дуже вдалим ілюстративним матеріалом, що вказує на рівень табуованості та «небезпечності» вживання слова / вислову (Рис. 1) [7, с. 18]:

AUSGEHEN – BIS ZUM SEX

SEX HABEN

Liebe machen / schlafen mit

bumsen/poppen

ficken / vögeln / es mit jemandem treiben

Extrem vulgäre Wörter für „mit einer Frau (lieblos) Sex haben“ sind: knallen, hernehmen, durchvögeln, durchbürsten, durchficken

Рис. 1

На прикладі наведеного вище ілюстративного матеріалу можемо бачити, як одне й те саме поняття «Sex haben» може бути по-різному інтерпретованим. Як вказує автор, вислови «Liebe Machen/schlafen mit», що в перекладі означає «займатися коханням / спати з», є нейтральними та цілком «безпечними» для вживання, незважаючи на інтимну, сексуальну тематику. Щодо наступних слів, таких як «bumsen/poppern», «ficken/

vogeln/es mit jemandem treiben», то тут же варто бути обачнішим і добре подумати щодо їх використання у своєму мовленні. Адже, на думку автора, ці слова належать до градації «starke Umgangsprache» та мають негативно-вульгарне значення.

Та, як з'ясувалося, на позначення сексуальної функції людини є ще «небезпечніші» вислови, які сама Anne характеризує як «extrem negative vulgäre Umgangssprache» [7, с. 4]. Якщо поцікавитися перекладом цих лексем: «knallen / durchvogeln / hernehmen / durchbursten / durchficken», то можна впевнитися в тому, що не дарма вони є в рангу «найризикованішого» пласту лексики і називаються «обсценними», тобто такими що викликають сором.

Через свій «низький» статус обсценізму вкрай не рекомендовано вживати в мовленні, але це зовсім не означає, що треба уникати їх вивчення, оскільки правильне розуміння і тлумачення такої лексики (з огляду на її частотне вживання) у певних комунікативних ситуаціях може стати однією з умов досягнення порозуміння.

Висновки. Підсумовуючи викладений у статті матеріал, варто зазначити, що в німецькій мові поняття «обсценна лексика» обмежується, перш за все, двома сферами людської діяльності: сексуальним життям і фізіологічним процесом дефекації (з урахуванням суміжних понять). Таке розмежування дає змогу чітко відстежувати та фіксувати одиниці, які належать саме до обсценної лексики. Перспективним в аспекті подальших досліджень вважаємо вивчення семантичного навантаження обсценізмів, мотиваційних факторів, які призводять до їх виникнення, а також їхнього прагматичного потенціалу.

Література:

1. Клепущ Л. Стратегії класифікації ненормативної лексики. *Гуманітарні та соціальні науки*: матер. I Міжнар. конф. молодих вчених HSS-2009 (м. Львів, 14–16 травня 2009 р.). Львів, 2009. С. 84–87.
2. Матюшенко О., Туришева О. Ненормативна лексика німецької мови – нетиповий об'єкт типових досліджень. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Лінгвістика»*. 2018. № 32. С. 30–34.
3. Мокиєнко В. Бранная лексика: цензурное и нецензурное. *Русистика*. 1994. № 1/2. С. 50–73.
4. Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Київ: «Критика», 2008. 456 с.
5. Borneman E. Der obszöne Wortschatz der Deutschen: Sex im Volksmund. Stuttgart: Parkland, 2003. 700 s.
6. Duden Online-Wörterbuch. URL: <https://www.duden.de/suchen/dudenonline/obsz%C3%B6n>.
7. Wichmann A. Tabu-Deutsch – unzensiert: von “Arsch” bis “Zickenalarm”; mehr als 200 Wörter, die Sie nicht so schnell vergessen werden! Planegg: Spotlight Verlag GmbH, 2009. 22 s.

Матюшенко Е. С., Туришева О. О. Лингвистический статус обсценизмов в немецком языке

Аннотация. Публикация посвящена изучению крайне деликатного вопроса. Речь будет идти о лингвистическом статусе обсценной лексики в немецком языке. Существенная либерализация морали, поведения и взглядов современного общества существенно повлияла на наше отношение к употреблению ненормативной лексики. Она сопровождает нас повсюду: в быту, на работе, в литературе, на телевидении, в социальных сетях. Уже сегодня исполь-

зование табуированной лексики становится своеобразным способом самовыражения, хотя ранее это считалось недопустимым, признаком невоспитанности и необразованности. Ненормативная лексика по своему характеру является гетерогенной и состоит из различных пластов лексики. Цель статьи заключается в определении лингвистического статуса обсценизмов в современном немецком языке. Соответственно, лингвистическим объектом описания и изучения статьи является понятие «обсценизм» («обсценность», «обсценная лексика»). Первым шагом на пути к достижению цели стало обобщенное разделение ненормативной лексики на две основные составляющие: пласт разговорной лексики, так называемые социолекты, и стилистически сниженная лексика (вульгаризмы, инвективы, обсценизмы). Далее было предложено проанализировать дефиниции объекта исследования, обсценной лексики. На основании представленных определений, предложенных украинскими и зарубежными лингвистами, было установлено, что обсценизмы с точки зрения морально-этических норм и принципов находятся на самом «дне» условной иерархической системы ненормативной лексики, занимая самую нижнюю ступень из-за высокой степени табуированности. Также было установлено, что в немецком языке обсценная лексика имеет ограниченный характер и связана, прежде всего, с двумя явлениями: сексуальной жизнью, физиологическим процессом дефекации и сопряженными понятиями. Такое разграничение позволяет четко отслеживать и фиксировать единицы, которые принадлежат именно к обсценизмам.

Ключевые слова: обсценная лексика, норма, табу, либерализация, статус.

Matiushenko O., Turysheva O. Linguistic status of the obscene words in German

Summary. The publication deals with the highly sensitive subject – linguistic status of the obscene words in German. A significant liberalization of morality, behavior and public outlook has greatly impacted our approach to obscene language usage. Swear words tend to accompany us in all of the public spheres such as everyday life, workplace, literature, television and social media. Nowadays, the usage of profanity, which was formerly tabooed and considered unacceptable as a sign of discourtesy and ignorance, is more associated with a peculiar form of self-expression. Obscene language is barely homogenous and consists of different layers of lexicon. This work is aimed for defining the linguistic status of the obscene words in modern German. That being said, the central object of description and research in this article are obscene words (profanity, swear words). The very first step taken to reach the goal was the general distinction of obscene language into two major components: the colloquial lexicon (so-called sociolects), and the one stylistically modified into the vulgar language. Further on, this article offers the analysis of the object of research itself. Based on the aforementioned definitions, proposed by local and international philologists, it was determined that obscene words occupy the very bottom line of the lexical hierarchy due to its tabooed nature. It was also found that profanity in German, above all, is quite limited to being linked with sexual intercourse and defecation. This distinction entitles us to track and capture the linguistic units that are inherently German.

Key words: obscene words, norm, taboo, liberalization, status.

Мелещенко О. О.,
аспірант кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ІНТЕРФЕЙС МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО ДОВЕДЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ТВІТТЕРУ Д. ТРАМПА)

Анотація. Стаття присвячена вивченню інтерфейсу мультимодального доведення у біомодальних твітах Д. Трампа. У роботі висвітлюються основні принципи взаємодії вербального і зображального модусів – зв'язування і закріплення. У випадку зв'язування вербальний і зображальний модуси є в комплементарних відносинах, а у випадку закріплення – взаємозалежності. У статті проаналізовано поняття риторичної стратегії, аргументації, категорії каузальності, пропозиції, мультимодального доведення. За характером взаємодії вербального і зображального модусів досліджено типи мультимодального доведення, які представлені візуальним прапором, паралельною і спільною аргументацією. Візуальний прапор привертає увагу до аргументу або його частини, але не є самим аргументом. Паралельна аргументація представляє той випадок, коли аргумент дублюється вербальним і зображальним модусами. Спільна аргументація має місце, коли вербальний і зображальний модуси щільно пов'язані між собою та є невіддільними частинами процесу аргументації. У процесі дослідження встановлено, що у статичних біомодальних твітах Д. Трампа, які втілюють риторичну стратегію мультимодального доведення, взаємодія вербально-зображального (письмового) і зображального модусів відбувається за принципами зв'язування, закріплення і взаємозумовлення, яке є сумішшю зв'язування і закріплення. У свою чергу, серед типів мультимодального доведення виявлено паралельний і спільний типи аргументації. В обох випадках зображальний модус, представлений інфографікою або фотографією, виконує роль аргументу / підстави і виступає доказом на користь тези, вираженої вербально.

Ключові слова: аргументація, вербальний модус, вербально-зображальний модус, зображальний модус, інтерфейс, мультимодальне доведення, риторична стратегія, твіт.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві значний інтерес становить вивчення інтерфейсу між мовою і зображенням у конструюванні значення в процесі аргументації. Розв'язання цієї пріоритетної наукової проблеми набуває особливого значення з широким використанням політичними лідерами таких соціальних медіа, як Твіттер, у яких мультимодальні тексти використовуються як засоби мовленнєвого / комунікативного впливу. Відповідно, мультимодальний ракурс дослідження, а також провідне місце твітингу Д. Трампа в сучасному інтернет-просторі зумовлюють його **актуальність**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії мови і зображення, або їхнього інтерфейсу – способу двох сутностей об'єднуватися і впливати один на одного [15], розглядалося багатьма дослідниками [13; 16; 19; 20], проте засадничі принципи взаємодії цих семіотичних модусів виклав Р. Барт у своїй роботі «Риторика образу» [1], де він виокремлює дві головні функції вербального повідомлення щодо зображення: *зв'язування* (*relay*) і *закріплення* (*anchorage*).

Як зазначає Р. Барт, функція *зв'язування* здебільшого представлена у гумористичних малюнках, коміксах, кінематографі. Тут вербальний текст і зображення розширює смисл один одного: «Словесний текст і зображення є тут у комплементарних відносинах; і текст, і зображення виявляються у цьому випадку фрагментами більш великої синтагми, тож єдність повідомлення досягається на якомусь вищому рівні – на рівні сюжету, історії, що розповідається» [там само, с. 307].

Функція *закріплення*, за Р. Бартом, є більш поширеною. Вербальне повідомлення допомагає правильно ідентифікувати й інтерпретувати зображення, скеровуючи читача до задалегідь заданого смислу, причому завдання надання інформації бере на себе саме зображення, оскільки «... ця інформація виявляється ніби більш «ледачою». Обидві функції вербального повідомлення можуть співіснувати в одному і тому самому зображенні, однак одна з них, як правило, переважає [1, с. 305–307].

Що стосується інтерпретації цілого повідомлення, то закріплення являє собою випадок взаємозалежності зображення і вербального тексту, а зв'язування – взаємодоповнення одного модусу іншим [13, с. 35; 18, с. 18; 19, с. 454].

У цьому контексті особливий інтерес викликають засади взаємодії вербального і зображального модусів у реалізації різних риторичних стратегій комунікативного впливу, які нині залишаються нез'ясованими.

Мета статті полягає у встановленні принципів взаємодії зображального і вербального модусів у реалізації риторичної стратегії доведення у твітах Д. Трампа.

Завдання статті передбачають таке: 1) визначення поняття риторичної стратегії мультимодального доведення; 2) класифікацію типів мультимодального доведення; 3) опис мультимодального доведення у твіттер-акаунті Д. Трампа.

Об'єктом дослідження слугують біомодальні твіти Д. Трампа, що мають потенціал доведення, а **предметом** – взаємодія зображального і вербального модусів у реалізації риторичної стратегії мультимодального доведення.

Матеріалом статті слугують 200 твітів з особистого мікроблогу Дональда Трампа на платформі Твіттер.

Виклад основного матеріалу. У фокусі нашої уваги перебуває риторична стратегія доведення, в основі якої лежить аргументація [2; 4, с. 54; 6; 7]. Риторичні стратегії тлумачимо як «... різні прийоми ораторського мистецтва і риторичні техніки ефективного впливу на адресата» [3, с. 106–107]. Аргументацію розуміємо як «... логіко-комунікативний процес, який слугує для обґрунтування певної точки зору з метою її сприйняття, розуміння і (або) прийняття індивідуальним або колективним реципієнтом» [9]. Аргументація, яка апелює до раціонального мислення або «здорового глузду», називається раціональною [6, с. 160] і постає як логічний механізм **доведення**, який є сукупністю тез і аргументів [10, с. 360]. Теза розглядається як думка або положення, істинність якої оратору необхідно дове-

сти своїй аудиторії. Аргументи, які також називають доводами або підставою, у логічному механізмі доведення представляють думки або положення, істинність яких уже перевірена [там само, с. 360 – 361].

Фрагменти мовлення, які реалізують риторичну стратегію доведення, зводяться до пропозицій, пов'язаних каузальним зв'язком [4, с. 93]. Каузальність розуміємо як семантичну категорію, що «... позначає дію, явище, які стають мотивом інших подій або явищ» [12, с. 43]. У свою чергу, пропозиція «... зводиться до узагальненої об'єктивованої схеми відносин у синтаксичній одиниці на рівні класів аргументів і предикатів, необмежених у просторі і часі» [8, с. 120]. Пропозицію, яка слугує підставою, також називають антецедентом ((від лат. *antecedens* попередній; це посилка, підстава, причина [11]), а пропозицію, яка слугує наслідком, – консеквентом ((від лат. *consequens* – наступний; це результат, наслідок [11]) ([5, с. 82].

Оскільки аргументація – це сукупність розумових / логічних / когнітивних операцій [21], вже не виникає сумнівів, що вона може втілюватися не тільки за допомогою природної мови. Інші семіотичні системи також відіграють значну роль у цьому процесі [16; 21–23]. Як зазначає Дж. Рок, багато вербальних доводів можна передати візуальним способом; еквівалент вербального аргументу можна знайти в зображеннях [21]. Ба більше: оскільки візуальні знаки передають певну інформацію, вони можуть виражати пропозиції, які використовуються в аргументації [14, с. 26]. Отож у разі використання гетерогенних семіотичних ресурсів у процесі аргументації виникає **мультимодальне доведення** (перекладаємо *multimodal argumentation* саме як доведення, адже тут викладено логічне розуміння аргументації) – «... раціональна і соціальна діяльність, у якій два чи більше модусів відіграють роль у процедурі висунення точки зору і перевірки її допустимості» [23, с. 4–5].

За характером взаємодії вербального і зображального модусів виокремлюють такі види мультимодального доведення [21]:

1) **візуальний прапор** (*visual flag*): «... зображення привертає увагу до аргументу, представленого вербально». Цей термін належить Л. Гроарке, який зазначав: «У такому разі невербальний сигнал, який привертає нашу увагу, є лише прапором, а не самим аргументом або його частиною, оскільки прапор не використовується для передачі повідомлення аргументу та лише має функцію спрямування до тексту, який передає дійсний аргумент» [16, с. 66].

2) **паралельна аргументація** (*parallel argument*) виникає у тому разі, коли і зображення, і текст утворюють аргумент, причому між візуальним і вербальним відсутня ієрархія. У такому разі «... текст описує, а зображення змальовує...», що веде до надлишковості між двома кодами.

3) **спільна аргументація** (*joint argument*): візуальний і вербальний модуси щільно пов'язані між собою і разом утворюють аргумент. У цьому разі висновок, як правило, вказується текстом. Такий тип взаємодії є найбільш поширеним (див. [22]).

Дж. Рок, авторству якого належить ця класифікація, загалом, відводить зображенню роль підстави / аргументу, який може супроводжуватися або не супроводжуватися вербальним модусом.

Розглянемо риторичну стратегію мультимодального доведення у статичних бімодальних твітах Д. Трампа, представлених вербально-зображальним (набірним вербальним текстом) і зображальним семіотичними модусами. Модус глумачимо як «... соціально сформований і культурно зумовлений ресурс для

породження значення» [17, с. 79]. У цих твітах Д. Трамп використовує доведення з метою дискредитації опонентів. Прикладом мультимодального доведення слугує поданий нижче твіт Д. Трампа [24]:

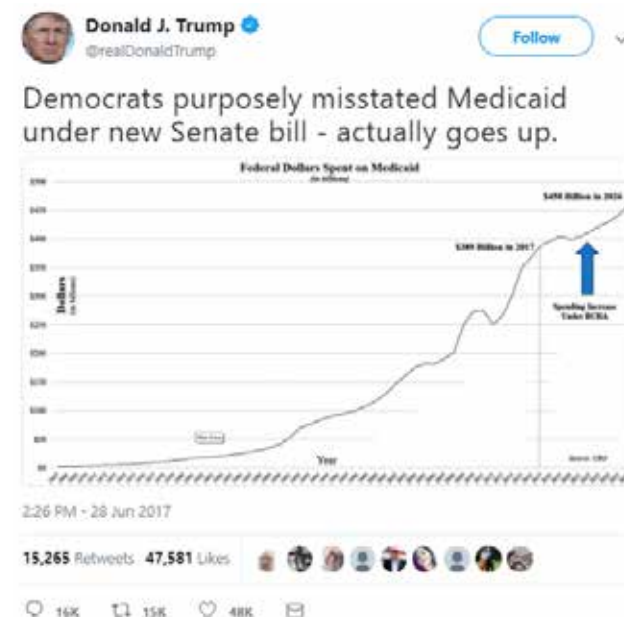

Рис. 1. Мультимодальне доведення із паралельним типом аргументації

У цьому твіті **вербально-зображальний модус** представлений набірним текстом: *Democrats purposely misstated Medicaid under new Senate bill – actually goes up* і вербальними вкрапленнями в інфографіку, а **зображальний** – власне самим графіком. У вербально-зображальному модусі ключовим є дієслово *misstate* із значенням «робити хибну заяву» [15] та його означення прислівником *purposely*, який імплікує негативну етичну оцінку опонента. Така риторика сприяє **емотивному зараженню** реципієнтів, формуванню негативного почуття-ставлення до опонентів Д. Трампа, що створює сприятливий емоційний фон для доведення.

Зміст цього твіту зводиться до двох пропозицій, виражених вербальним (перша пропозиція), вербальним і зображальним модусами (друга пропозиція): [Демократи навмисно спотворили Medicaid], [насправді витрати на Medicaid будуть зростати]. Графік слугує доказом на користь твердження Д. Трампа, деталізуючи зміст другої пропозиції. Цей твіт імплікує інференцію [Оскільки демократи збрехали [не слід їм довіряти]]. Тут графік (зображальний модус) репрезентує факт, співвідносний з антецедентною пропозицією доведення.

Інтерфейс конструювання значення. У прикріпленому бімодальному графіку вербальний текст взаємодіє із зображенням за принципом **закріплення**, оскільки слова дають змогу правильно інтерпретувати графік. Взаємодія набірного вербального тексту із прикріпленим графіком належить до **зв'язування**, оскільки графік і мовлення є рівнозначними. Оскільки інформація антецедентної пропозиції дублюється вербальним і зображальним модусами, цей твіт є прикладом **паралельної аргументації**.

У наступному бімодальному твіті **вербально-зображальний модус** представлений набірним текстом: *The Fake*

News Media said that I did not get along with other Leaders at the #G7Summit in Canada. They are once again, WRONG! [25]:

Рис. 2. Мультиmodalьне доведення із спільним типом аргументації

Зміст вербального повідомлення зводиться до твердження «фейкових ЗМІ», згідно з якими Д. Трамп не порозумівся з лідерами «Великої сімки». **Зображальний модус** представлений чотирма фотографіями, які слугують доказом того, що ЗМІ говорять неправду. Цей твіт імплікує інференцію: [Опозиційні ЗМІ говорять неправду стосовно Трампа [оскільки на фотографії у лідерів доброзичливі стосунки]]. Тут зображення втілює антецедентну пропозицію, слугуючи доказом на користь тези, висловленої вербально.

Інтерфейс конструювання значення. На відміну від попереднього твіту, зображення не просто деталізує мовлення, а додає нову інформацію: можна побачити, з якими саме лідерами спілкується Д. Трамп і яким надає найбільшої значущості (це підсилюється тим, що перший кадр було знято знизу, що надає враження сили, переваги [18, с. 140]); значну роль відіграє невербаліка: міміка (посмішка) і жести (рукостискання) лідерів говорять про їхні доброзичливі стосунки; позиція Трампа між лідерами (Д. Трамп є в центрі між президентами Франції і Канади та виступає в ролі об'єднуючої сили); лідери дивляться прямо на реципієнтів на центральному фото (зображення є інтерактивним); на інших – спілкуються між собою.

Цей тип відношення слів із зображенням визначаємо як **взаємозумовлення** (*mutual determination*), яке є сумішшю зв'язування і закріплення [19, с. 454]. Вербальний текст керує інтерпретацією зображення, але зображення однаково необхідне для розуміння слів.

Оскільки зображення репрезентує антецедентну пропозицію, а набірний текст – консеквентну, цей приклад належить до **спільної аргументації**, адже зображення і вербальний текст є невіддільними частинами логічного механізму доведення.

Висновки. Отже, риторична стратегія мультиmodalьного доведення є процедурою висунення точки зору і перевірки її допустимості, втіленою засобами різних семіотичних модусів. Вербальний модус взаємодіє із зображальним за принципами зв'язування і закріплення. У випадку зв'язування текст і зображення є рівнозначними і доповнюють один одного, а у випадку закріплення – взаємозумовлені, оскільки інтерпре-

тація зображення зумовлюється текстом. У біmodalьних твітах Д. Трампа мультиmodalьне доведення представлено паралельним і спільним типом аргументації, причому зображальний і вербально-зображальний (письмовий) модуси взаємодіють за принципами зв'язування, закріплення і взаємозумовлення, яке є поєднанням вищенаведених принципів. Перспективу дослідження вбачаємо у встановленні інтерфейсу мультиmodalьного конструювання значення в інших стратегіях комунікативного впливу Д. Трампа.

Література:

1. Барт Р. Риторика образа. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Пер. с фр.; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова. Москва: «Прогресс», 1989. С. 297–318.
2. Лыченко М.Л. Гендерна специфіка стратегій комунікативного домінування в американських передвиборчих теледебатах: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Харків, 2014. 261 с.
3. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва: Издательство ЛКИ, 2008. 288 с.
4. Кайсіна Д.М. Англомовний дискурс ідеації: стратегії комунікативного впливу (на матеріалі інтернет-платформи TED): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Харків, 2018. 318 с.
5. Кириллов В.И., Старченко А.А. Логика: учебник для юридических вузов / Под ред. В.И. Кириллова. Москва: ТК Велби; Изд-во «Проспект», 2008. 240 с.
6. Мартинюк А.П. Дискурсивний інструментарій аналізу англомовної реклами. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2009. Вип. 3. С. 159–167.
7. Мартинюк А.П. Когнитивно-комунікативний інструментарій аналізу речевого впливу. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2015. III (15). Issue: 68. С. 67–70.
8. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения: учеб. пособие. Москва: «Высшая школа», 1988. 168 с.
9. Новейший философский словарь / Сост. и гл. ред. А.А. Грицанов. Минск: «Книжный Дом», 1999. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/
10. Олянич А.В. Презентационная теория дискурса: монография. Волгоград: «Парадигма», 2004. 507 с.
11. Философия: Энциклопедический словарь / Под ред. А.А. Ивина. Москва: «Гардарики», 2004. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/
12. Хомич В.І. Каузальні синтаксеми як вихідні моделі для похідних атрибутивних. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: «Філологічні науки»*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. Кн. 1. С. 43–47.
13. Bateman J.A. Text and Image. A critical introduction to the visual / verbal divide. London: Routledge, 2014. 276 p.
14. Blair J.A. The Possibility and Actuality of Visual Arguments. *Argumentation and Advocacy*. 1996. № 33. P. 23–39.
15. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/interface>
16. Groarke L.A., Tindale C.W. Good Reasoning Matters! A Constructive Approach to Critical Thinking. Oxford: Oxford University Press, 2004. 470 p.
17. Kress G. Multimodality: A Social-Semiotic Approach to Contemporary Communication. London: Routledge, 2010. 212 p.
18. Kress G., Leeuwen T. van. Reading Images. The grammar of visual design. London: Routledge, 2006. 314 p.
19. Noth W. Handbook of Semiotics. Bloomington: Indiana University Press, 1995. 577 p.
20. Roque G. Political Rhetoric in Visual Image. *Dialogue and Rhetoric*. / E. Weigand ed. Amsterdam: John Benjamins, 2008. P. 185–193.
21. Roque G. Visual argumentation: A further reappraisal. Topical themes in argumentation theory: Twenty exploratory studies. / F.H. van Eemeren, B. Garssen eds. Amsterdam: Springer, 2012. P. 273–288.

URL: https://www.researchgate.net/publication/278722866_Visual_Argumentation_A_Further_Reappraisal

22. Tseronis A. Argumentative functions of visuals: Beyond claiming and justifying. *Virtues of Argumentation: Proceedings of the 10th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation* (Windsor, 22–26 May 2013) / D. Mohammed, M. Lewiński eds. Windsor, ON: OSSA, 2013. P. 1–17.
23. Tseronis A., Forceville Ch. Argumentation and rhetoric in visual and multimodal communication. *Multimodal Argumentation and Rhetoric in Media Genres*. Amsterdam: John Benjamins, 2017. P. 1–24.
24. Trump Donald J. on Twitter: Democrats purposely misstated Medicaid under new Senate bill – actually goes up. URL: <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/880175585418465284>
25. Trump Donald J. on Twitter: The Fake News Media said that I did not get along with other Leaders at the #G7Summit in Canada. They are once again, WRONG! URL: <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1007750530976927744>

Мелешенко О. О. Интерфейс мультимодального доказывания (на материале Твиттера Д. Трампа)

Аннотация. Статья посвящена изучению интерфейса мультимодального доказывания в бимодальных твитах Д. Трампа. В работе освещаются основные принципы взаимодействия вербального и изобразительного модусов – связывание и закрепление. В случае связывания вербальный и изобразительный модусы находятся в комплементарных отношениях, а в случае закрепления – взаимозависимости. В статье проанализированы понятия риторической стратегии, аргументации, категории каузальности, пропозиции, мультимодального доказывания. По характеру взаимодействия вербального и изобразительного модусов исследованы типы мультимодального доказывания, которые представлены визуальным флагом, параллельной и общей аргументацией. Визуальный флаг привлекает внимание к аргументу или его части, но не является самим аргументом. Параллельная аргументация представляет тот случай, когда аргумент дублируется вербальным и изобразительным модусами. Общая аргументация имеет место, когда вербальный и изобразительный модусы тесно связаны между собой и являются неотъемлемыми частями процесса аргументации. В ходе исследования установлено, что в статических бимодальных твитах Д. Трампа, которые реализуют риторическую стратегию мультимодального доказывания, взаимодействие вербально-изобразительного

(письменного) и изобразительного модусов происходит по принципу связывания, закрепления и взаимообусловленности, которая является смесью связывания и закрепления. В свою очередь, среди типов мультимодального доказывания обнаружены параллельный и общий типы аргументации. В обоих случаях изобразительный модус, представленный инфографикой или фотографией, выполняет роль аргумента / основания и выступает доказательством в пользу тезиса, выраженного вербально.

Ключевые слова: аргументация, вербальный модус, вербально-изобразительный модус, изобразительный модус, интерфейс, мультимодальное доказывание, риторическая стратегия, твит.

Meleshchenko O. The Interface of multimodal reasoning (based on D. Trump's Twitter)

Summary. This article is a study of the interface of multimodal reasoning in D. Trump's bimodal tweets. The paper covers the main principles of the interaction of verbal and pictorial modes – relay and anchorage. In the case of relay, the verbal and pictorial modes stand in a complementary relationship, and in the case of anchorage, they are interdependent. The article analyses the concepts of rhetoric strategy, argumentation, category of causality, proposition, multimodal reasoning. The types of multimodal reasoning, which are represented by a visual flag, parallel and joint argumentation, are studied in terms of the interaction of verbal and pictorial modes. The visual flag attracts attention to the argument or its part, but it is not the argument itself. Parallel argumentation is the case when the argument is duplicated verbally and pictorially. Joint argumentation takes place when the verbal and pictorial modes are closely interrelated and are constituent parts of the argumentation process. The study has determined that in D. Trump's static bimodal tweets, which realize the rhetoric strategy of multimodal reasoning, the interaction of verbal-pictorial (written) and pictorial modes takes place on the principle of relay, anchorage and mutual determination, which is a mixture of relay and anchorage. Moreover, among the types of multimodal reasoning, parallel and joint types of argumentation were found. In both cases, the pictorial mode represented by infographics or a photograph plays a role of an argument / premise and serves as evidence to support a claim presented verbally.

Key words: argumentation, interface, multimodal reasoning, pictorial mode, rhetoric strategy, tweet, verbal mode, verbal-pictorial mode.

Микитюк О. Р.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»

ПОНЯТТЄВА БАЗА ТЕРМІНА НАЦІОНАЛІЗМ (ЗА ТЕКСТАМИ ДМИТРА ДОНЦОВА)

Анотація. У статті з'ясовано, що ідеолог і теоретик українського націоналізму Дмитро Донцов у низці праць торкається окреслення суті поняття «націоналізм». У дослідженні подано лексикографічну характеристику аналізованого слова, виявлено численні дефініції терміна *націоналізм* в українських і зарубіжних джерелах.

У процесі аналізу доведено, що в тексті своєї епохальної праці «Націоналізм» великий публіцист увиразнює власну афористичну методику подання матеріалу за допомогою чітких промовистих визначень, а саме: «*Націоналізм* – джерело життя і власної правди». Матеріал переконує, що Дмитро Донцов дає розуміння терміна *націоналізм* різними методами, найпоширенішим з яких є антитеза, де, наприклад, термін *націоналізм* творить опозицію до *матеріалізму* тощо.

Джерельна база дає змогу виявити, що Дмитро Донцов доповнює термін *націоналізм* численними атрибутами: *чинний, самовистачаючий, вольовий, демократичний, перебільшений*, які уточнюють, пояснюють та актуалізують якусь його рису. Звуження терміна *націоналізм* характеризують атрибутиви *провінціональний, провансальський*. Окремо стоять атрибутивні модифікатори, у яких чітко можна простежити негативну авторську конотацію: *зоологічний, недобрий* та інші.

Отже, лінгвістика шляхом семантичного аналізу дає змогу відтворити розуміння суті *націоналізму* за різними текстами, зокрема, за «батьком українського націоналізму» Дмитром Донцовим.

Перспективою дослідження матеріалу є розгляд термінів *лібералізм, демократизм, соціалізм, тоталітаризм, космополітизм* за текстами Дмитра Донцова.

Ключові слова: націоналізм, Дмитро Донцов, термін, дефініція, антитеза, атрибутиви.

Постановка проблеми. Поняття «націоналізм» є предметом розгляду найрізноманітніших галузей знань, наприклад політики, філософії, економіки, літератури, проте об'єктом розгляду є мовознавчий аналіз цієї лексеми за творами Дмитра Донцова. Усі сильні європейські держави пережили «період утвердження свого націоналізму, своєї морально-духовної сконцентрованості, своєї громадянської згуртованості» [2, с. 4].

Дмитро Донцов як ідеолог і теоретик українського націоналізму в низці праць торкається окреслення суті поняття «націоналізм», увиразнює власну світоглядну позицію антитезою та уточнює подану лексему численними атрибутивними модифікаторами. Матеріалом для роботи є праці «Націоналізм», «Хрестом і мечем», які дають можливість актуалізувати матеріал та усвідомити державотворчу роль мови.

Мета статті – з'ясувати поняттєву базу терміна *націоналізм* за творами Дмитра Донцова. Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) простежити лексикографічну характеристику терміна *націоналізм*; 2) подати визначення терміна *націоналізм* за творами Дмитра Донцова; 3) показати

антитезу як основу мовного стилю ідеолога українського націоналізму; 4) виявити в текстах мислителя атрибутивні модифікатори до терміна *націоналізм*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовознавчі праці розглядають явище *націоналізму* в аспекті термінології. Тож проблема визначення *націоналізму* в Україні актуальна і до сьогодні, бо, попри відсутність тоталітарного режиму (коли *націоналізм* розглядали лише в контексті зі словом *буржуазний*), дослідники додають до цього терміна численні атрибутиви (наприклад: *ліберальний націоналізм, демократичний націоналізм*) або знову ж таки шукають спільні риси *націоналізму з фашизмом чи антиіндивідуалізмом* тощо.

У часи СРСР термін *націоналізм* мав лише негативну конотацію та був об'єктом нищівної критики в низці статей (це підтверджують лексикографічні праці [14, с. 391; 15, с. 232]). Сучасний зріз трактування терміна *націоналізм* в українському контексті та на основі світової цивілізації засвідчують антології «Український націоналізм» [18] та «Націоналізм» [13]. Щодо трактування терміна *націоналізм*, то є чимало думок (переважно негативних) у закордонних публікаціях [20; 22; 23] та (здебільшого позитивних) в українських виданнях [1–4; 13; 16–18]. Прикро вражає, що дослідник із Вінниці Мирослав Шкандрій у своїй книзі «Ukrainian Nationalism: Politics, Ideology and Literature 1929–1956» розглядає три типи націоналізмів, серед яких негативне спрямування має фанатичний донцовський націоналізм [20].

Виклад основного матеріалу. Передусім важливим є аналіз термінологічного поля лексеми *націоналізм* за різними словниками. Радянський «Політичний словник» та «Словник української мови» в 11-ох томах щодо лексеми *націоналізм* подають майже ідентичні визначення, суть яких полягає в «реакційній буржуазній ідеології» та «зверхності національних інтересів над класовими» [14, с. 391; 15, с. 232]. Хоча дати виходу словників практично однакові (час існування СРСР), «Політичний словник» вказує також, що *націоналізм* «породжений специфікою розвитку капіталізму» [14, с. 391]. Натомість СУМ дає в другому значенні цілком непогану (як на тоді) інформацію про *націоналізм*: «... рух, спрямований на боротьбу за незалежність нації, народу проти іноземних гнобителів» [15, с. 232].

Ще від часів О. Потебні поняття *націоналізму* є предметом мовознавчого аналізу, оскільки професор пише численні праці, а саме: «Мова і народність», «Проблема денаціоналізації», «Про націоналізм». Більшість визначень терміна *націоналізм* стосуються традиції політичної думки або ідеологій, «що ґрунтуються на їхній основі» [11, с. 11]. Проте є також інший тип визначення націоналізму: «*Націоналізм* – це стан свідомості» [10, с. 629].

Терміни *націоналізм, національний* сьогодні потрапляють у розряд маловживаних, позаяк національну освіту в нас замінюють громадянською освітою, національна держава стає

або просто державою, або мегаполісом, або космополітичною державою. Ідеолог українського націоналізму Дмитро Донцов у ряді праць формує поняттєву базу терміна *націоналізм* (варто нагадати, що великий публіцист ще 1917 року здобув ступінь доктора юридичних наук), активно оперує у своїх працях знаннями з європейської та української політично-культурної спадщини, що засвідчує невичерпний інтелектуалізм його спадщини. Крім того, мислитель сам еволюціонував дуже стрімко від соціалізму (так вважає перший дослідник його спадщини М. Сосновський [16, с. 79] та чимало інших науковців [1, с. 29; 8; 21, с. 13–14]) (чи марксизму [19, с. 1]) до націоналізму. З огляду на сказане варто проаналізувати трактування терміна *націоналізм* в Д. Донцова на основі його засадничих праць.

У передмові до третього видання епохальної праці «Націоналізм» автор пояснює термін *націоналізм* неймовірно метафорично, точно, сильно крізь призму ідеології. Здебільшого визначення побудовані на утвердженні певного явища, тому виразновою є прийменник *за*, натомість Д. Донцов нанизуює прийменник *проти*, який акцентує увагу на деталях. Отже, *націоналізм* «проти банкрутуючих ідей нашої епохи, проти «модерної демократії» (приязної і до СРСР, і до комунізму), проти комунізму і соціалізму, проти наднаціонального інтернаціоналізму» [6, с. 23]. Великий публіцист виразно власну афористичну методику подання матеріалу за допомогою всеохоплюючих чітких промовистих визначень: «*Націоналізм* – безумовне право нації на незалежне існування» [6, с. 77], «*Націоналізм* – джерело життя і власної правди» [6, с. 42; 12, с. 76–77].

Дмитро Донцов дає розуміння терміна *націоналізм* не лише крізь призму дефініцій, але й найрізноманітнішими методами, найпоширенішим з яких є антитеза. Наприклад, *націоналізм* протиставлено *драгоманівському «демократизму»*, *соціалізму Маркса-Леніна* та *«малоросіянству»*, також *націоналізм* у текстах творить опозицію до *матеріалізму*. Автор звичною і гострою антитезою характеризує ідеологію *націоналізму*, де протиставлено *людей нового духа* та *людей вмираючої псевдоеліти, людей нової ери та безідейних поталайків і матеріялістів*, та підсумовує, що ідеологія *націоналізму* стосується «нового лицарства: з мудрістю, шляхетністю і відвагою» [6, с. 23]. Ця позиція Дмитра Донцова категорично і недвозначно пояснює термін *націоналізм*. Тому вкрай недопустимою є думка Я. Грицака, який пише: «Я не сумніваюсь, що ідеологія Донцова повинна бути засуджена і подолана» [22, с. 14]. Цілком протилежною є позиція керівника Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова, відповідального редактора його десяти томної спадщини, літературознавця, політолога О. Багана, який констатує, що Дмитро Донцов «... виступив речником національних і християнських ідей, <...> він здійснив інтелектуальний подвиг» [1, с. 29].

Щодо терміна *націоналізм* в європейській думці, то він має територіальну прив'язку (*західний, східний, німецький* [13, с. 629]), має ідеологічне розмежування за певними політичними напрямками чи течіями (*демократичний, соціалістичний* [13, с. 216]), конотативні вектори, які бачать дослідники (*добрий – поганий* [13, с. 704]), та численні інші атрибутиви [13; 18].

Типологій *націоналізму* є вкрай багато, наприклад, Г. Касьянов виокремлює класичну (*гуманістичний, яacobинський, традиційний, ліберальний, інтегральний* [9, с. 184–185]), соціологічну (*гегемоністський, маргінальний* [9, с. 196]), класифікацію з погляду політолога (*націоналізм пригноблених, іредентський,*

запобіжний, престижницький [9, с. 205–206]) та інші. Важливо, що численні праці стосуються модифікатора *український*, який показує специфіку цього явища щодо України [1; 2]. Крім того, британський історик Дж. Гатчінсон уводить поняття «*український культурний націоналізм*», зараховуючи до цього типу націоналізму І. Франка, М. Грушевського та М. Драгоманова [5, с. 659].

Впадає у вічі, що в текстах Дмитра Донцова маємо різноманітні атрибутиви до терміна *націоналізм*, які дають вказівку на авторське конотативне поле, уточнюють, пояснюють та актуалізують якусь його рису: *самовистачаючий, вольовий, демократичний, перебільшений*. Звуження терміна *націоналізм* відтворюють атрибутиви *провінціональний, провінційальний, провансальський*. Окремо стоять атрибутивні модифікатори, у яких чітко можна простежити негативне авторське сприймання: *зоологічний, недобрый* [6; 7] та інші.

Висновки. Отже, поняттєва база терміна *націоналізм* неймовірно широка. Поряд із лексикографічним аспектом зазначеного номена вкрай важливим є розуміння цього поняття в ідеолога українського націоналізму Дмитра Донцова. Дефініції, антитези, атрибутивні модифікатори в текстах мислителя слугують виразом державотворчої функції мови. Недаремно Франц Фанон розглядає «... націоналізм як ліки, необхідні для лікування хвороби колоніалізму» [17, с. 60]. Тому лінгвістика шляхом семантичного аналізу дає змогу відтворити бачення цієї реалії за різними текстами, зокрема за «батьком українського націоналізму» Дмитром Донцовим.

Перспективою дослідження матеріалу є розгляд термінів *лібералізм, демократизм, соціалізм, тоталітаризм, космополітизм* тощо за текстами Дмитра Донцова.

Література:

1. Авторський проєкт доктора філології, професора Ірини Фаріон «Від книги до мети» (V–VI випуск). Львів: ФОП Походжай М.М., 2018. 44 с.
2. Баган О. «Премудрий Грицак»: Або чи справді український націоналізм гірший за «модерновий» лібералізм. URL: https://vgolos.com.ua/articles/premudryj-grytsak_298575.html.
3. Баган О. У фатальному колі. URL: <http://dontsov-nic.com.ua/oleh-bahan-u-fatalnomu-koli-nerozuminnya-natsionalizmu>.
4. Баган. О. Мова і нація: як здолати колапс? *Актуальна націософія: теоретичні, культурно-логічні, геополітичні та історіософські аспекти*. Львів: «Піраміда», 2016. С. 567–574.
5. Гатчінсон Дж. Культурний і політичний націоналізм. Дж. Гатчінсон. *Націоналізм: антологія* / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: «Смолоскип», 2000. С. 654–663.
6. Донцов Д. Націоналізм. Вінниця: ДП «ДКФ», 2006. 236 с.
7. Донцов Д. Хрестом і мечем. Тернопіль: «Рада», 2010. 316 с.
8. Квіт С. Дмитро Донцов: ідеологічний портрет. 2-е вид., випр. і доп. Львів: Галицька видавнича спілка, 2013. 192 с.
9. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму: монографія. Київ: «Либідь», 1999. 352 с.
10. Кон Г. Західний і східний націоналізм. *Націоналізм: антологія* / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: «Смолоскип», 2000. С. 629–633.
11. Лісовий В., Проценко О. Націоналізм, нація та національна держава *Націоналізм: антологія* / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: «Смолоскип», 2000. С. 11–34.
12. Кунь З., Наконечна Г., Микитюк О. та інші. Суспільно-політична термінологія Дмитра Донцова як основа українських державотвірних традицій. *Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм*: монографія. Львів: «Галицька Видавнича Спілка», 2018. С. 67–90.

13. Націоналізм: антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: «Смолоскип», 2000. 872 с.
14. Політичний словник / За ред. В. Врублевського, А. Кудрицького та ін. Київ: Головна ред. «Укр. рад. Енциклопедії», 1982. 656 с.
15. Словник української мови: в 11 т. Т. 5. 1974. 840 с.
16. Сосновський М. Дмитро Донцов – політичний портрет: 3 історії розвитку ідеології українського націоналізму. Нью-Йорк – Торонто, 1974. 419 с.
17. Томсон Е. Уточнімо термінологію (До проблеми постколоніального дискурсу). *Урок Української*. 2007. № 9–10. С. 56–60.
18. Український націоналізм: антологія / Упор. В. Рог. Т. 1., Т. 2. Київ: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2009. 384 с; 2011. 352 с.
19. Чугуєнко М. Формування та розвиток ідеології Дмитра Донцова: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: спец. 09.00.12. Харків, 1998. 16 с.
20. Шкандри́й М. Український націоналізм сьогодні, вчора і позавчора. URL: <http://svoboda-news.com/svwp>.
21. Шліхта І. Дмитро Донцов як ідеолог і теоретик українського націоналізму: автореф. дис. ... канд. істор. наук: спец. 07.00.01. Київ, 2005. 18 с.
22. Coleman H., Hrytsak Y., Hundorova T., Zaitsev O. & Shkandrij M. A roundtable on Myroslav Shkandrij's Ukrainian Nationalism: Politics, Ideology, and Literature, 1929–1956. *Canadian Slavonic Papers*. 59:1-2. P. 131–152. DOI: 10.1080/00085006.2017.1319619, 2017.
23. Zaitsev O. Fascism or ustashism? Ukrainian integral nationalism of the 1920s – 1930s in comparative perspective. *Communist and Post-Communist Studies*. N 48 (2–3). P. 183–193. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.postcomstud.2015.06.009>, 2015.

Микитюк О. Р. Понятійна база терміна «націоналізм» (по текстах Дмитрия Донцова)

Анотація. В статті wyjaśneno, що ідеолог і теоретик українського націоналізму Дмитрий Донцов в ряду робіт касається определения сущности понятия «націоналізм». В дослідженні представлені лексикографічні характеристики аналізованого слова, виявлені багаточисленні дефініції терміна *націоналізм* в українських і зарубіжних джерелах.

В процесі аналізу доведено, що в тексті своєї епохальної роботи «Націоналізм» великий публіцист підкреслює власну афористичну методику викладу матеріалу з допомогою чітких красномовних визначень, а саме: «*Націоналізм* – джерело життя і власної правди». Матеріал утверджує, що Дмитрий Донцов дає розуміння терміна *націоналізм* різними методами, найпоширенішим з яких є антитеза, де, наприклад, термін *націоналізм* створює опозицію до *матеріалізму* і тому подібне.

Наукова база дозволяє виявити, що Дмитрий Донцов доповнює термін *націоналізм* багаточисленними атрибутами: *дійсний, самодостаточний, волевої, демократичний, превеличаний*, які уточнюють,

об'яснюють і актуалізують його риси. Суження терміна *націоналізм* характеризують атрибутивні *провінційний, провансальський*. Особливо стоять атрибутивні модифікатори, в яких чітко можна прослідкувати негативну авторську конотацію: *зоологічний, недобрий* і інші.

Таким чином, лінгвістика шляхом семантичного аналізу дозволяє відтворити розуміння суті *націоналізму* по різних текстах, зокрема за «отцом українського націоналізму» Дмитриєм Донцовим.

Перспективою дослідження матеріалу є розгляд термінів *лібералізм, демократизм, соціалізм, тоталітаризм, космополітизм* по текстах Дмитрия Донцова.

Ключевые слова: націоналізм, Дмитрий Донцов, термін, дефініція, антитеза, атрибутивні.

Mykytyuk O. Conceptual base of the term “nationalism” (by Dmytro Dontsov's texts)

Summary. In the article was found out that the ideologue and theorist of Ukrainian nationalism Dmytro Dontsov in a number of works touches upon the definition of the essence of the concept of “nationalism”. In the research the lexicographic description of the analyzed word is given, numerous definitions of the term *nationalism* in Ukrainian and foreign sources are found.

In the process of the analysis it is proved that in the text of his epoch-making work, “Nationalism”, a great publicist manifests his own aphoristic method of presenting the material with clear, significant definitions, for example, “*Nationalism* is the source of life and of our own truth”. The material convinces that Dmytro Dontsov gives understanding of the term *nationalism* by various methods, the most widespread of which is the antithesis, where, for example, the term *nationalism* creates an opposition to *materialism*, and so on.

The source base makes it possible to find out that Dmytro Dontsov complements the term *nationalism* with various attributes: *valid, self-sufficient, volitional, democratic, exaggerated*, which specify, explain and update some of its feature. The contraction of the term *nationalism* is characterized by attributes *provincial, Provençal*. Separately there are attributive modifiers, in which it is clearly possible to trace a negative author's connotation: *zoological, unkind* and others.

Thus, linguistics through semantic analysis allows us to reproduce an understanding of the essence of *nationalism* in various texts, in particular, by Dmytro Dontsov, “the father of Ukrainian nationalism”.

The prospect of material research is the consideration of the terms *liberalism, democracy, socialism, totalitarianism, cosmopolitanism* in the texts of Dmytro Dontsov.

Key words: nationalism, Dmytro Dontsov, term, definition, antithesis, attributives.

Науменко А. М.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ПСЕВДОУКРАЇНОЗНАВСТВА

Анотація. У статті зроблено аналіз історії, теорії та практики сучасних націоналістичних підходів українознавців до головних категорій вітчизняного державотворення: виникнення й розвиток українських етносу та мови.

Ключові слова: українознавство, українці, українська мова, етногенез, націоналізм.

Постановка проблеми. Розпад Радянського Союзу міг би *об'єктивно* означити для всієї України новий початок самостійності державного буття, але для її галичанських націоналістів, які самі для себе несподівано й неочікувано стали адміністративними володарями Західної України, цей розпад означав, перш за все, надактивне розроблення й впровадження (а також і згадування) псевдонаукових концепцій історично й етнічно незалежного українського культурного життя у різних сферах громадської діяльності українців. Серед цих сфер треба назвати як дві головні етнічну та мовну. Етнічна концепція стосується походження української держави та самих українців.

Метою статті є аналіз історії, теорії та практики сучасних націоналістичних підходів українознавців до головних категорій вітчизняного державотворення.

Виклад основного матеріалу. Багато публікацій минулого і сучасності ведуть історію української держави від Запорізької Січі, від Хмельницького, від Мазепи та інших. Цю моду на пошук української країни там, де вона не могла виникнути принципово навіть як ідея, бо не було для цього ані матеріальних підстав (тобто українського народу), ані політичних чинників (тобто української економіки й дипломатії), ані причин культурних (тобто поширеного продукування українського етносу), увів псевдовчений М. Грушевський, коли в першому томі своєї наскрізь неісторичної й необ'єктивної *«Історії України-Руси»* (1898), в якому він говорив про виникнення людських поселень на тій географічній території, на якій сьогодні розташувалась Україна, він, свідомо й примітивно змішуючи два зовсім різних наукових поняття *«народ України»* і *«народ на терені України»*, заявив, що правітчизну нашого народу можна з найбільшою правдоподібністю вказати в Середньому Придніпров'ї, де він, як заявляв М. Грушевський, міг бути автохтоном – у тому значенні, що, мовляв, сидів тут з таких часів, в які ніяка історія не сягає [1, с. 81].

Майже аналогічну, але більш стриману позицію між бездоказовими політичними амбіціями та науково аргументованою історіографією підтримувала довгі роки навіть українська еміграція. Зокрема, у тематичному збірнику, виданому у Чехословаччині (1940) відомими діячами української діаспори Д. Антоновичем, С. Наріжним, Д. Чижевським та іншими і в якому йшлося про історію української культури, є спроба вивести початок української історії з часів до Київської Русі, але все ж провідною є думка, що українська історія, хоч і розпочинається за часів Київської Русі, але розквітає вже після неї [2, с. 92]. Тому не можна не погодитись із багатьма виступами вчених

проти модної з часів М. Грушевського тези про автохтонність українців. Наприклад, автори колективної монографії про культуру і побут населення України (населення всієї України, а не лише одних галичан, які вважають себе і тільки себе єдиним справжнім українським народом) справедливо й аргументовано показують, що український етнос заявляє себе тільки у XIV–XV ст. н. е. [3]. Аналогічної позиції, що концепції безперервного розвитку народів від первісних часів є безпідставними, оскільки історія людства – це процес постійного виникнення, розвитку і зникнення етнічних спільностей та заміни їх новими, дотримувалися у 1920-х роках Д. Дорошенко [4], який мав суттєвий вплив на українську історіографію ХХ ст., і історик з української діаспори в Канаді О. Субтельний, думка якого з його монографії *«Україна: історія»* (1993) про необхідність розрізняти багатотисячолітню історію території України та небагатостолітню історію народу України знайшла підтримку наукової громадськості на Заході [5]. Аргументовано доводить М. Відейко (науковий співробітник Інституту археології НАНУ) безпідставність гіпотези про розташування на території України держави Аратти (у націоналістів це – міфічна праматір українців, а через неї і всіх індоєвропейців), бо, на його справедливе зауваження: «... вказана Аратта з шумерських поем ледве чи мала стосунок до європейської трипільської культури: не збігаються ні географія, ні геологія, серйозні розходження є також у хронології подій» [6, с. 32]. Не менш впевнено стверджує Г. Півторак, що історія українців є наслідком еволюції слов'янства, а не якогось міфічного автохтонного етносу на теренах України і відривати їх від історії східних слов'ян означає демонстрацію непрофесійності, некомпетентності, дилетантизму і відвертого авантюризму [7, с. 5–6]. Крім сказаного вище, український націоналізм у мовній сфері неправильно оцінює місце й роль української мови серед інших мов світу.

Через це мовна ситуація в Україні складається останнім часом занадто гостро з трьох причин. Перша з них – це безмежний вплив західного варіанту української мови, надання йому через активні владні структури статусу загальнонаціонального на всіх мовних і мовленнєвих рівнях (фонетики, правопису, лексики, морфології, синтаксису, історіографії тощо), незважаючи на те, що є та активно функціонують в Україні ще два національно вагомим, тобто загальнонаціональних лінгвістичних варіанти – східноукраїнський та центральноукраїнський. Друга причина – це занадто активний вплив діалектів українських діаспор з англослов'янських і німецькомовних країн, тих діаспор, які вже давно зіпсували оригінальну українську мову в атмосфері іншомовної свідомості і нав'язують тепер нам, вітчизняним українцям, цю зіпсованість як єдину справжню українську мову. Третя причина є суто теоретичною, на відміну від двох попередніх: наукова безпринципність, бездоказовість (точніше: справжнісінька брехня) багатьох «новітніх» псевдодосліджень, авторам яких важливо лише заявити, що ідея державності (під

нею вони розуміють месіанство українського народу) при-
таманна українській мові та словесній творчості від перших
хвилин їх виникнення десь там, у темряві багатьох тисячоліть,
коли на Землі нікого, крім українців, не було. Неважко побачи-
ти, що націоналістичне бажання надати українській мові мину-
лого привабливих рис, які вона органічно не могла ще мати,
пересилує наукову сумлінність багатьох українознавців, при-
чому не тільки вітчизняних.

Наприклад, професор Лондонського університету П. Цим-
балістий, українець за походженням, спираючись, як він запев-
нює, на фактичний лексичний і морфологічний матеріал
1680–1760 років (синтаксису він не досліджує), намагається
довести, що українська мова цієї доби була якіснішою, ніж
мова російська, і активно впливала на ту. З ним погоджується
англієць Ч.Л. Дрейдж та українець із Монреаля Я. Рудницький.
Усі вони ура-національно осліпіли не бачають бачити того істо-
ричного факту, що вплив на російську мову здійснювала тоді не
українська, а старослов'янська мова православ'я, яка в україн-
ській мові мала більше простору та ваги [8]. Інші дослідники
знаходять історичний вплив української мови на її сучасницю
значно раніше XVII–XVIII ст. Зокрема, С. Наливайко у низці
своїх праць про українсько-індійські зв'язки стверджує, що
цей вплив мав місце ще багато тисячоліть тому. Аргументи для
такого висновку він знаходить просто і на перший погляд нібито
науково: бере будь-яке українське слово (частіше ним є загаль-
нослов'янська лексема), підбирає до нього будь-яке іноземне,
подібне за своїм звуковим (частіше – літерним) складом, і заяв-
ляє, що вони не тільки тотожні семантично, але й іншомовне
пішло від українського. Наприклад, він виводить індійського
Крішну та грецького Аполлона з «українського» (так помилково
вважає він) Купали, накресливши звуково-семантичний рядок:
«Купала» – «Гопала» – «Гопалан» – «Аполлон» [9]. Не диву-
ючись уже з того, що загальнослов'янське божество Купало
стало у С. Наливайка божеством лише українським (для націо-
налістичної філології сьогодення зараз все у світі стає україн-
ським!), не можна не запитати: як Купало, божество першого
тисячоліття нашої ери, зміг «породити» Крішну-Гопалу із пер-
шого тисячоліття до нашої ери та Аполлона-Гопалана з друго-
го тисячоліття до нашої ери?! Для цих хронологічних стрибків
через два та три тисячоліття не знаходиться ніяких об'єктивних
(тобто наукових!) пояснень, а якщо згадати, що слово «Купало»
(у значенні «день Івана Купали») вперше зафіксоване в письмо-
вих джерелах лише в 1350 році н. е., то ці хронологічні стриб-
ки зростають до 4 тисячоліть. Та й сучасні словники дають
зовсім інше, дійсно наукове тлумачення походження прізвищ
Крішні та Аполлона. Цей принцип поверхової фонетично-лі-
терної подібності застосовує С. Наливайко також в інших
випадках. Наприклад, слово «сваямвара» в одній із сучасних
мов Індії, яке означає там «само обрання» (тобто дівчина сама
вибирає собі чоловіка для шлюбу), він виводить від «україн-
ського» слова (так він вважає!) «свайба», забуваючи, мабуть,
що псевдоукраїнська лексема «свайба» є калькою з російської
мови, а її українським еквівалентом буде «весілля». Аналогіч-
но, не менш ненауково-агресивно веде себе також О. Шокало.
Він бере голосні «а», «і», «о», «у», додає до них сонорну «р»
(чому такі звуки ним беруться, відповісти об'єктивно важко,
але здогадатися можна: ці звуки входять до складу двох слів,
які О. Шокало вважає за наші національні символи, – «укра-
їнець» та «орій»; останнє слово є, як вважає О. Шокало, пер-
шим самонайменуванням українців). Після цього він заявляє,

що всі 4 односкладові слова «ар», «ір», «ор», «ур» означають
«світло» і прийшли в усі мови світу з української, тому нащад-
ками давніх орів-українців виступають у нього сучасні ірлан-
дці, германці, хорвати, серби, іранці, вірмени, грузини та інші
етноси, в назві яких є поіменовані ним склад [10, с. 4]. Якщо
погодитися із сюрреалістичними «образами»-псевдодоказами
О. Шокала, що, наприклад, германці та грузини були давно
вже поріднені з українцями, навіть отримали від них свої назви
і головний принцип світосприймання («світло»), то що робити
з давно вже науково аргументованою істиною, що німців наз-
вали «германцями» не українці, яких тоді ще не було на сві-
ті, а римляни, а самі себе вони звали зовсім інакше і не одним
ім'ям, без усякого натяку на «світло» (наприклад, «diutisc[h]»,
тобто «народний»), і що грузинська мова не належить до індо-
германської сім'ї, куди входить українська, а отже, не могла
отримати від неї своєї назви. Та О. Шокало не звертає уваги на
такі «дрібниці», бо його фактично помилкова й науково при-
митивна ідея месіанства українського народу повинна у ньо-
го бути (обов'язково яскраво, навіть хай і елементарно необ'єк-
тивно) доведеною до читача будь-що. Тому і слово «культура»
він ненауково тлумачить, по-перше, як українське за походжен-
ням, а по-друге, як *«культ (Бога) Ура»*, тобто як *«шанування
Світла»*. Важко повірити, що сучасним українським Шока-
лам-псевдофілологам невідомі походження й еволюція слова
«культ» та його змісту: у сучасному значенні «релігійне шану-
вання» не існувало навіть у XIX ст., не кажучи вже про добу
до нової ери, коли ця лексема з'явилась вперше. Не наводить
її також В. Даль у своєму *«Словнику»* 1881 року, а іспанський
поет XVII ст. Гонгора вперше використав її для означення літе-
ратурного стилю «культеранізм» (або «культизм», «темний
стиль»), тобто стилю, який залишався для простої, неосвіченої,
некультурної людини незрозумілим. І в латинській мові, звідки
воно прийшло в різні мови (зокрема, в українську, а не навпаки,
як безапеляційно заявляє горе-вчений О. Шокало), воно означа-
ло зовсім інше, ніж сьогодні. Ба більше: слово «cultura» (*«куль-
тура»*) складалось у латинській мові з кореня «cult» (*«земле-
робство»*) та суфікса «-уга» (*«наслідок дії»*). Тобто жодного
натяку на божества Світла слово не мало, як це бездоказово тлу-
мачить О. Шокало. На той самий суфікс зі значенням наслідку
дії ми натрапляємо, з одного боку, в англійській мові («-ing»
) , німецькій («-ung»), російській («-ние»), українській («-ння»),
а з іншого – у таких словах, запозичених українцями з латин-
ської, як «креатура», «фактура», «лігатура», «політура», «тем-
пература» тощо. Невже і ці слова треба теж тлумачити не як,
наприклад (бо вони багатозначні), «створіння», «вигляд»,
«з'єднання», «матеріал», «тепло», а тлумачити-пов'язувати, як
це «творить» О. Шокало, з «культурою», тобто *«щось творити
зі Світлом»*, «фактура» – це *«обробка Світла»*, «лігатура» –
це *«перев'язування Світла»*, «політура» – це *«полірування
Світла»*, «температура» – це *«підігрівання Світла»*!?

Але всі ці безплідні «розшуки» бліднуть перед заявою,
яку зробив через центральне радіо України один вітчизняний
псевдофілолог: «У сучасній українській мові, – заявив він, –
є стародавній корінь «гун», що ввійшов до санскриту зі значен-
ням *«війн»* і виступає в словах «гуни» (тобто *«плем'я воїнів»*),
«Рангун» (*«місто воїнів»*) тощо, а в українській мові – у словах
«бі-гун», *«дві-гун»* (так структурує ці слова вказаний псевдо-
філолог! – А. Н.) зі значенням *«легкий воїн»*, *«важко озброє-
ний воїн»*. Наведені вище «відкриття» у фонетиці, в семантиці,
морфології та історіографії докорінно українських слів і таке

псевдонаукове тлумачення їх етимології і семантики були б комічними, якби вони не струмували до створення й підтримки бойовничої **ДЕРЖАВНОЇ** «найновітнішої наукової» філології українського націоналізму, бо аналогічну ура-патріотичну позицію, але вже щодо сучасної української мови, займає сьогодні багато писемної братії, яка голосливо стверджує, що українська мова входить до кола найрозвиненіших мов світу. Це шире побажання, на жаль, не підтверджується ані величчю українського словника, ані відшліфованістю української морфології, ані злагодженістю українського синтаксису.

На завершення треба більш аргументовано схарактеризувати помилковість лженаукової думки горе-вченого М. Грушевського, основою якої є український галичанський націоналізм 1898 року про давність перебування українців на теренах України, і про комізм її аргументації в наступних псевдоукраїнознавців. Наприклад, діаспора у Чехословаччині 1920–30-х років «відправляла» українців лише у VIII–IX ст. н. е., канадська діаспора (1980-ті) – уже в VI ст. н. е., а видатний представник діаспори в Німеччині та Англії В. Шаян «шукав» (1946–1974) витoki українського етносу в більш далеких сторіччях. Наші сучасні горе-історики йдуть далі в темряву тисячоліть: наприклад, автори колективної монографії про історію української культури знаходять її початки в II ст. н. е., Б. Чепурко – у II тисячолітті до н. е., С. Наливайко – у IV тисячолітті до н. е., О. Шокало – у V тисячолітті до н. е., Ю. Шилов – уже в VI тисячолітті до н. е. Останню псевдонаукову «крапку» в пошуках українців серед темряви минулого зробив не так давно один псевдоісторик, вигукнувши по всеукраїнському радіо, що лише Київ нараховує 28 тисячоліть, а українська народність – 40 000 років! Науковий, дипломатично кажучи, комізм всіх названих вище заклинань про багатотисячорічне походження українців на терені України полягає в їх невідповідності елементарним фактам історичної етнології, яка доводить, що умови для «гомо сапієнса» (отже, для першого угруповання розумної людини – фізичного угруповання, а не національної держави, не українського етносу!) з'явилися на території України десь близько 10 000 років тому. Але немає жодних підстав сприймати його навіть через декілька тисячоліть як спільноту українців, та й ще таку, яка ніколи нікуди своєї землі не покидала, а численні юрби іншомовних могутніх племен (скіфів, сарматів, антів, готів, гунів тощо), переорюючи на своєму шляху зі сходу та півдня на захід та північ все і всіх, жодної генетично-культурно-етнічної шкоди цій спільноті не завдали (тобто не знищили її, не призвели до занепаду, не асимілювали, як це переможно викрикують прихильники сучасної націоналістичної псевдоукраїністики). У цьому націоналістичному підході до історії українців треба вирізнити чотири художні фантазії: месіанську («українці є прабатьками життя на Землі»), географічну («українці є автохтонним етносом»), іманентну («українці впливали на історію, а вона на них – ні»), поетичну (наводяться факти без усякої доказової аргументації, але художньо вдало втіленими, а тому на перший погляд переконливими). Приклади перших трьох фантазій наведено раніше, далі – декілька поетичних. Зокрема, щоб довести, що тризубець є першим на Землі символом життя, релігійності, людства і що він народився серед стародавніх українців, а потім розійшовся по світу, такі горе-поети висовують такі аргументи: українець шанував світло, а оскільки воно йшло з неба, то він і піднімав догори голову й руки, символізуючи трьома частинами свого тіла шанування сонця. Будь-якій людині, знайомій з логікою (не кажучи вже

про історію), зрозуміло, що сонце впливало на всі ранні цивілізації й призводило до релігії світлосповідування (Єгипет, Китай, Європа тощо); що безсилля людини перед могутністю природи забезпечувало панування віри, а не знання; що нездатність людини об'єктивно пізнати навколишнє середовище за допомогою розуму та відчущань породжувала парapsихологічну інтуїцію та релігійне «одкровення»; що поіменовані риси світосприймання належали й належать усьому людству, були притаманні будь-якому народові на ранньому етапі його існування. Але прихильники поетичної тенденції в сучасному націоналістичному українознавстві знаходять їх тільки в українцях. І зовсім байдуже їм, як це і повинно бути у справжніх поетів, що поруч з однією думкою вони висловлюють (іноді дійсно «поруч» – на наступній сторінці) зовсім протилежну. Наприклад, О. Шокало виводить першість українців від «світла», а С. Наливайко – від «чорного бика». Для націоналістів-«поетів» немає жодних сталих наукових термінів, якщо в них не втілюється художнього образу українця, і вони легко замінюють їх на поетизми. Вважаючи, що українець завжди був господарем землі, хліборобом (або, за старослов'янським написом, «оратаєм»), вони замінили термін «арієць» (тобто «індоевропейський», до змісту якого сема «українці» входила лише складовою частиною) на «орієць» (тобто «**тільки український**»), хоч у санскриті «арієць» («арія») значив «**благородний**», «**знатний**», а не «**хлібороб**», як це означає неологізм «орієць».

Висновки. Немає жодного сумніву в тому, що псевдопроблеми української мови як синоніми української культури та української державності нам нав'язала українська англomовна та німецькомовна діаспора. Саме вона, що вже давно перевишвана чужим мовленнєвим, мовним і культурним середовищем, у якого занадто мало зіткнень із нашою східнослов'янською культурою, намагається своєю англізованою, онімеченою та іншою неслов'янською свідомістю і своєю псевдоукраїнською мовою втягнути нас у катастрофічні лінгвістичні й політичні дискусії про те, як нам, вітчизняним українцям, повернути їй (діаспорі) той «щирий український рай», який вона сама собі нафантазувала у своїх шляхетних віддаликах: «І ставок, і млинок, і вишневенький садок». Діаспора нав'язує нам безплідні сварки, що нас знесилоють і роз'єднують і, відповідно, допомагають їй таскати нашими ж руками політичні й матеріальні каштани з полум'я націоналізму. Руйнівну політику української діаспори усвідомлює щодня все більше вітчизняних українців. Зокрема, київські газети з гнівом пишуть, що діаспора видає за українську літературу лише представників діаспори. Наприклад, два десятиріччя тому Б. Шлібен-Ланге, західнонімецький дослідник нової лінгвістичної дисципліни ортології, науки про мовні помилки як наслідок філософських, соціальних, психічних і мовних чинників, висловив припущення, що у носіїв рідної мови можуть через інтерференцію інокультури виникнути хибна мовна свідомість і занепад рідної мови й культури. Сьогодні українські горе-націоналісти цю гіпотезу з успіхом зробили теорією, тобто принципом дії, і жодні посилення на помилкову віру В. Антоновича у незмінність духовного складу народу, коли він навіть служить іншомовній культурі, не допоможуть нам (справжнім вітчизняним українцям) уникнути занепаду нашої рідної мови й культури. Тут, говорячи словами Т. Шевченка, треба миром, громадою сталити «обух» нашого першоджерела, щоб з успіхом вирішити цю проблему. А першоджерело наше – це спільність східнослов'янських сексуально здорових народів (а не європейський етнос, смертель-

но й невиліковно хворий на гомосексуалізм), це колективне й саме тому демократичне православ'я (а не індивідуалістичний і через те тоталітарно-расистський католицизм), і тільки це допоможе реалізуватися українській філології та через неї – українській державі.

Література:

1. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 1. Київ: «Перша Спілка», 1913.
2. Антонович Д. Книга рукописна Українська культура: лекції. К.: «Либідь», 1993.
3. Культура і побут населення України. К.: «Либідь», 1993.
4. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Прага, 1923.
5. Субтельний О. Україна: Історія. К.: «Либідь», 1993.
6. Відейко М. Країна Аратта в шумерському епосі й трипільська культура. *Український світ*. 1994. № 3–4.
7. Півторак Г. Українці: Звідки ми і наша мова. К.: «Наукова думка», 1993.
8. Цимбалістий П. Українізми в російській мові. Лондон, 1991.
9. Наливайко С. Дандарія, Дандала і полянський князь Кий. *Всесвіт*. 1987. № 8.
10. Шокало О. Орийська доба України. *Український світ*. 1994. № 3–4. С. 4.

Науменко А. М. Исторический очерк псевдоукраинства

Аннотация. В статье осуществлен анализ истории, теории и практики современных националистических подходов украиноведов к основным категориям отечественной державности: возникновение и развитие украинского этноса и языка.

Ключевые слова: украиноведение, украинцы, украинский язык, этногенез, национализм.

Naumenko A. The historical sketch of pseudo-Ukrainian idea

Summary. The article analyzes the history, theory and practice of contemporary nationalist approaches of Ukrainian scholars to the main categories of the national state creation: the emergence and development of the Ukrainian ethnic group and language.

Key words: history of Ukraine, Ukrainians, Ukrainian language, ethnogenesis, nationalism.

Овчаренко Н. І.,*кандидат філологічних наук, доцент,
декан філологічного факультету,**доцент кафедри української мови та літератури
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*

ФАХОВА МОВА В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті досліджується фахова мова з позицій її ролі в міжкультурній комунікації. Обґрунтовано вплив міжнародних інтеграційних процесів, у які все активніше включається Україна, на зростання значення міжмовної фахової комунікації, а відтак – фахової мови як засобу передачі інформації.

Здійснено екскурс в історію дослідження фахової мови, зокрема розглянуто термінологічний апарат, який окреслює це поняття та відображає сутність його бачення. Увага зосереджена на комунікативно-функціональних особливостях професійного спілкування та сукупності мовних засобів, використовуваних фаховою мовою (загальнонавчальна лексика, галузева, міжгалузева, загальнонаукова термінологія, прототерміни, номенклатура, професіоналізми, професійні жаргонізми). Зазначено, що визначальну роль серед мовних засобів відіграють термінологічні одиниці, які є основою функціонування фахової мови. Термін розглядається як лінгвістичний об'єкт, що поєднує якості загальнонавчальної мовної одиниці та прагнення відповідати вимогам до нього (системність, наявність дефініції, точність, стислість, однозначність, експресивна нейтральність, відсутність синонімів тощо). Встановлено, що вибір мовних засобів і прагнення до дотримання лінгвістичних норм диктується тісним зв'язком фахової мови з відповідною галуззю, тобто її предметною співвіднесеністю. Перспектива дослідження вбачається в аналізі прагматичних питань спеціальної комунікації, серед яких з'ясування впливу учасників спілкування на формування смислової структури фахового тексту, подальше вдосконалення методики перекладу, адаптація новітніх запозичень у мові тощо.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжмовна комунікація, фахова мова, термінознавство, термін, запозичений термін, переклад фахового тексту.

Постановка проблеми. Об'єднавчі, інтеграційні тенденції стали ознакою сьогодення. Нині наша країна все активніше включається в європейські та світові процеси, більшає українців, які усвідомлюють її як частину цивілізованого світу. Говорячи про міжнародні контакти, треба говорити вже не так про двомовність, як про багатомовність, і не лише про територіальні контакти (сусідство держав), але й більш віддалені. Цьому сприяє активніша міжнародна кооперація в різних галузях і сучасні технічні можливості спілкування. Глобалізація в економіці, виробництві, наукових дослідженнях сприяють постійному зростанню зацікавлення питаннями фахової міжкультурної комунікації та проблемами, які з нею пов'язані.

Метою статті є аналіз фахової мови з позицій її ролі в міжкультурній комунікації.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурна комунікація як міждисциплінарне явище зумовлює необхідність звернення до багатьох суміжних галузей, основною серед яких поряд із культурологією та соціальною психологією є мовознавство [7, с. 7]. Першочерговість серед інших саме лінгвістичного

аспекту пояснюється провідною роллю в міжкультурній взаємодії природної мови, адже вона виступає основним комунікативним засобом.

У свій час потреба оптимізації комунікативних процесів у рамках окремих галузей стимулювала появу новітніх напрямів мовознавства, спрямованих на вивчення функціональних аспектів природної мови, зокрема лінгвістики фахових мов, а також виникнення термінознавства, що сформувалося внаслідок спеціалізації й інтеграції наукового процесу [8, с. 10]. Термінознавство є порівняно молодого галуззю лінгвістики, проте, як показує аналіз функціональної дослідницької парадигми його слов'янського галузевого складника, має досить розгалужену систему напрямів досліджень [5].

Вітчизняна наука має низку досліджень формування і функціонування фахових мов різних галузей наукової, виробничої діяльності, економіки тощо, проте залишається потреба в їх повному охопленні та різноаспектному аналізі поняття «фахова мова». Метою статті є окреслити оптимальні характеристики поняття «фахова мова» в контексті міжмовних контактів, які значно розширилися у зв'язку з повноцінною інтеграцією України в загальноєвропейську та світову спільноту.

Постановку проблеми вивчення фахових мов як лінгвістичного феномена пов'язують із представниками «Празького лінгвістичного гуртка», які в першій половині ХХ ст. звернули увагу на визначальний вплив комунікативної ситуації на варіантність мовлення та функціональну своєрідність мови загалом. Відтоді лінгвістична наука поповнилася науковими розвідками, присвяченими теоретичним і прагматичним аспектам вивчення фахової мови, серед яких праці К.Я. Авербуха, О.І. Голованової, Т.Р. Кияка, В.М. Лейчика, А.Л. Міщенко, Р.Г. Піотровського, Е.Ф. Скороходька та багатьох інших.

У сучасних наукових джерелах паралельно з терміном «фахова мова», що вживається для позначення всіх форм фахової комунікації, використовуються також назви «підмова», «професійна (спеціальна) мова», «технолект» і «мова для спеціальних цілей». Останній із названих варіантів найчастіше трапляється на сторінках досліджень у пострадянському просторі. Таке розмаїття назв диктується авторськими баченнями сутності фахової мови, які в сумі характеризують її як явище, відмінене від загальнонавчальної мови та використовуване фахівцями певних галузей діяльності людини за спеціальним призначенням. Сучасною тенденцією вивчення фахової мови є аналіз комунікативно-функціональних особливостей професійного спілкування з урахуванням ролі всіх мовних засобів, які його забезпечують, та комунікація фахівців і нефахівців із метою популяризації спеціальної інформації для широких верств суспільства.

Сукупність усіх мовних засобів, які використовує та чи та фахова мова, можна поділити на притаманні загальнонавчаль-

ній мові, ті, що трапляються в усіх без винятку фахових мовах, і властиві лише окремій фаховій мові (Л. Гофман). Найпростіше переконатися в цьому, проаналізувавши будь-який фаховий текст на предмет вживаної в ньому лексики (загальнонавчана слова, загальнонаукова та міжгалузева термінологія і галузева термінологічна лексика). У працях сучасних дослідників (Т.Р. Кияк, Е.Ф. Скороходько) під час аналізу лексики фахових текстів ідеться також про напівтерміни (прототерміни), номенклатуру, професіоналізми та навіть професійні жаргонізми.

Тісний зв'язок фахової мови із загальнонавчаною мовою є беззаперечним. Фахова мова не може існувати автономно, адже вона користується всіма наявними ресурсами загальнонавчаної мови, пристосовуючи їх для своїх комунікативних цілей і водночас впливаючи на розвиток мови загалом.

Хоча ототожнювати поняття «фахова мова» та «термінологія» не можна, термінологічним одиницям у спеціальній комунікації відводиться особлива роль: вони є основою фахової мови. Спираючись на визначення Л. Гофмана, який розглядає фахову мову, перш за все, як сукупність мовних засобів, використовуваних у комунікативній сфері для взаєморозуміння комунікантів, Т.Р. Кияк підкреслює: «Функціонування фахової мови забезпечує винятково чітко встановлена термінологія» [6, с. 3]. Так само як термін поза фаховим контекстом не може в повному об'ємі реалізувати своє термінологічне значення, так і фаховий текст неможливо створити без використання термінологічних одиниць. В ідеалі термін будь-якої галузі (відповідно – кожної фахової мови) має відповідати низці вимог, що до нього висуваються: системність, наявність дефініції, точність, стислість, однозначність, експресивна нейтральність, відсутність синонімів тощо. Проте термін залишається мовною одиницею, що, вочевидь, впливає на деякі відхилення від норми і робить можливими явища термінологізації та детермінологізації.

Розвиток, збагачення фахової мови прямо пов'язані з перекладацькою діяльністю. Знаменно, що в теоретико-прикладному термінознавстві окремим напрямом задеклароване «перекладне термінознавство», розроблене на засадах теорії перекладу в терміноцентричному, текстоцентричному та терміно- й текстоцентричному аспектах [5, с. 13–15]. Робота з фаховими текстами впливає на подальше вдосконалення використання прийомів перекладу термінів із приділенням уваги способам перекладу термінологічних одиниць, перекладацьким трансформаціям, перекладу окремих видів слів (власних назв, аббревіатур, скорочень та іншого).

Різноманітні види мовленнєвої діяльності, як-от читання, переклад і коментування іноземних видань, участь у міжнародних конференціях, симпозіумах, конгресах та інших подібних зібраннях, участь у міжнародних проєктах наукового, технічного спрямування тощо – запорука виникнення підґрунтя для все нових запозичень іношомовних слів, зокрема термінологічної лексики. Безпосередньо пов'язані з міжмовними контактами термінознавчі питання, які активно студіюються вітчизняними науковцями, а саме: пряме запозичення терміноелементів і побудова нових слів із їх використанням, шляхи термінологічних запозичень, співвідношення власне українського та інтернаціонального тощо.

Висновки. Отже, фахова мова характеризується тісним зв'язком із відповідною галуззю, яка визначає вибір для її формування певних засобів загальнонавчаної мови, прагненням до дотримання лінгвістичних норм у підборі лексики, слововживанні, граматичному оформленні тощо, має як усну, так і писемну форми.

Простеживши специфіку мовних засобів фахової мови, зумовлену їхньою предметною співвіднесеністю, перспективу дослідження вбачаємо в аналізі прагматики спеціальної комунікації: вплив учасників професійно орієнтованого спілкування на формування смислової структури фахового тексту; удосконалення методики перекладів фахових текстів; адаптація новітніх запозичень у фаховій та загальнонавчаній мові тощо.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
2. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад: навч. посібник. Вінниця: «Нова книга», 2010. 232 с.
3. Дудок Р.І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках: монографія. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 358 с.
4. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти. Київ: Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
5. Івашенко В.Л., Яценко Н.О. Галузеве слов'янське термінознавство функціональної дослідницької парадигми кінця ХХ – ХХІ століть. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Київ: Ін-т української мови НАН України, 2013. С. 5–25.
6. Кияк Т.Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та кваліфікування фахових текстів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Проблеми української термінології. Львів, 2008. № 620. С. 3–5.
7. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
8. Міщенко А.Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу: монографія. Вінниця: «Нова книга», 2013. 448 с.

Овчаренко Н. И. Язык профессионального общения в контексте межкультурной коммуникации

Аннотация. В статье исследуется профессиональный язык с позиций его роли в межкультурной коммуникации. Обосновано влияние международных интеграционных процессов, в которые все активнее включается Украина, на рост значения межкультурной профессиональной коммуникации, а затем – профессионального языка как средства передачи информации.

Осуществлен экскурс в историю исследования профессионального языка, в частности рассмотрен терминологический аппарат, который очерчивает это понятие и отражает сущность его видения. Внимание сосредоточено на коммуникативно-функциональных особенностях профессионального общения и совокупности языковых средств, используемых профессиональным языком (общепотребительная лексика, отраслевая, межотраслевая, общенаучная терминология, прототермины, номенклатура, профессионализмы, профессиональные жаргонизмы). Отмечено, что определяющую роль среди языковых средств играют терминологические единицы. Термин рассматривается как лингвистический объект, который объединяет качества общеупотребительной языковой единицы и стремление соответствовать требованиям к нему (системность, наличие дефиниции, точность, краткость, однозначность, экспрессивная нейтральность, отсутствие синонимов и другое). Установлено, что выбор языковых средств и стремление к соблюдению лингвистических норм диктуется тесной связью профессионального языка с соответствующей отраслью, то есть ее предметной соотношенностью. Перспектива исследования усматривается в анализе прагматических вопросов специальной коммуникации, среди которых выяснение влияния участников

общения на формирование смысловой структуры профессионального текста, последующее усовершенствование методики перевода, адаптация новейших заимствований в языке и прочее.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, меязыковая коммуникация, профессиональный язык, терминоведение, термин, заимствованный термин, перевод профессионального текста.

Ovcharenko N. The language for specific purposes in the context of intercultural communication

Summary. The language for specific purposes from the standpoint of its role in intercultural communication is analyzed in the article. The author substantiates the influence of international integration processes, in which Ukraine is becoming more actively involved, the growth of the value of interlingual communication for specific purposes and, consequently, the language for specific purposes as a means of transmitting information.

An excursion into the history of the research of the language for specific purposes has been made, in particular, the author considers the terminology apparatus, which outlines this concept and reflects the essence of its vision. Attention is focused on the communicative and functional peculiarities of specif-

ic communication and the combination of linguistic means used in the language for specific purposes (commonly used vocabulary; industry and interdisciplinary and general terminology; prototerm, nomenclature, professionalism, and professional jargonisms). It is noted that the defining role among linguistic means is played by the terminological units that are the basis of the functioning of the language for specific purposes. The term is considered as a linguistic object that combines the quality of a commonly used language unit and the desire to meet the requirements of it (systematicity, availability of definition, accuracy, conciseness, uniqueness, expressive neutrality, absence of synonyms, etc.). It was established that the choice of linguistic means and the desire to adhere to linguistic norms is dictated by the close connection of the language for specific purposes with the corresponding branch, that is, its substantive correlation. The prospect of the study is seen in the analysis of pragmatic issues of special communication, among which the elucidation of the influence of communication participants on the formation of the semantic structure of the specific text, further improvement of the methodology of translation, adaptation of the newest borrowings in the language, etc.

Key words: intercultural communication, interlingual communication, language for specific purposes, science of terminology, term, borrowed term, translation of specific text.

Петренко Є. М.,
аспірант Інституту мовознавства імені О. О. Потебні
Національної академії наук України,
асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

ДО ПРОБЛЕМИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню поняття «емоції» та їх вербалізації в сучасному мовознавстві. У статті надано стислу загальну характеристику деяких наявних визначень і найпоширеніших класифікацій емоцій з позиції таких дисциплін, як психологія та мовознавство, а також окреслено стан розроблення проблеми в міждисциплінарному аспекті, зокрема, в галузі лінгвістики емоцій. У процесі дослідження визначено поняття «емоції» та встановлено можливості їх вербалізації та мовної репрезентації, проаналізовано рівні вербалізації емоцій. Крім того, встановлено різницю між поняттями «емоційність» та «емотивність». Матеріалом дослідження є теоретичні праці провідних психологів і мовознавців, які виступають основоположниками та розробниками теорії емоцій, оскільки емоції є міждисциплінарним предметом дослідження. У статті приділяється увага аналізу понять «емоційний інтелект», «емоційна лексика», «емотивна лексика», «лексика емоцій», «фундаментальні (базові, основні) емоції», які є неодмінними складниками поняття «вербалізація емоцій». У процесі дослідження встановлено, що культура також впливає на репрезентацію емоцій, адже різні культури по-різному ставляться до емоцій, розділяючи їх на прийнятні та неприйнятні. Доведено, що класифікації емоцій неоднорідні, множинні та суперечливі, а це, у свою чергу, впливає на розроблення проблеми вербалізації емоцій, значною мірою ускладнюючи її. У перспективі подальшого розгляду та вивчення цієї проблеми вважаємо доцільним створити єдину міждисциплінарну класифікацію емоцій і відповідну класифікацію способів їх вербалізації та мовної репрезентації.

Ключові слова: емоції, вербалізація емоцій, фундаментальні (основні, базові) емоції, емотивна лексика, емоційна лексика, лексика емоцій, емоційний інтелект, емоційність, емотивність.

Постановка проблеми. Проблема «мова та емоції» була названа у числі п'яти найбільш пріоритетних сучасних лінгвістичних досліджень у рішенні IV Міжнародного конгресу лінгвістів, що проходив у Берліні у 1987 році, після того як Франтишек Данеш, представник Празької лінгвістичної школи, виступив на пленарному засіданні з доповіддю про емоційний аспект мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відтоді ця проблема активно розробляється вітчизняними та зарубіжними лінгвістами, такими як А. Вежбицька, В.Ю. Апресян, Ю.Д. Апресян, В.І. Шаховський, Н.Д. Арутюнова, О.М. Вольф, І.О. Голубовська, Дж. Лакофф, Л.П. Гнатюк, С.А. Жаботинська, А.А. Залізник, О.Н. Ляшевська, О.В. Падучева, С.В. Радинська, К.В. Рахліліна, В.Д. Сліпечка, В.М. Телія тощо. Незважаючи на значний інтерес до проблем вербалізації емоцій, сьогодні залишається невирішеною ціла низка важливих питань, зокрема відсутніми залишаються цілісна лінгвістична теорія емоцій

та єдина класифікація емоцій як її частини, саме визначення поняття «емоція» має розмитий характер, при цьому кількість дефініцій значно варіюється.

Формулювання мети й завдань дослідження. Актуальність наукової праці зумовлена необхідністю поглибленого вивчення засобів мовної репрезентації та вербалізації емоцій. **Метою статті** є проаналізувати різні класифікації емоцій та їх вербалізацію залежно від типу. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**: проаналізувати визначення поняття «емоція» на межі різних дисциплін, розглянути наявні класифікації емоцій, визначити теоретико-методологічні засади дослідження вербалізації емоцій у лінгвістиці. **Об'єктом** розвідки є наукові дослідження, присвячені вербалізації емоцій у різних дискурсах. **Предметом** є критичний аналіз класифікації емоцій та їхній вплив на вибір вербалізаторів.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістика емоцій як наука сформувалась у XX ст. на основі психології та традиційного мовознавства, однак емоції виступають об'єктом досліджень багатьох наук, а саме: фізіології, нейробіології, філософії, лінгвістики, культурології, психіатрії, антропології. Внаслідок об'єднання цих наук виникли такі міждисциплінарні сфери, як антропологічна лінгвістика, психолінгвістика, нейролінгвістика, когнітивна лінгвістика, комунікативна лінгвістика, лінгвістика емоцій (емотіологія) та зіставна лінгвістика, які дають змогу розглядати проблему емоцій з різних сторін і під новим кутом за допомогою комплексного застосування «змішаних» методів.

У психології термін «емоції» означає переживання людиною її ставлення до навколишнього світу і самої себе, тобто емоції – особлива форма відображення дійсності [16, с. 458]. Американський психолог К.Е. Ізард пропонує таке визначення поняття «емоція»: це щось, що відчувається як почуття, яке мотивує, організовує і направляє сприйняття, мислення та дії [3, с. 27]. Отже, в основі емоції лежать оцінки, які зумовлені відповідністю чи невідповідністю подій чи фактів потребам, сподіванням або очікуванням людини.

За Д.Г. Труновим, **вербалізація емоцій** – процес словесного опису людиною своїх емоційних переживань і станів [18, с. 102]. Психологи виокремлюють чотири рівні вербалізації, що ґрунтуються на тому, наскільки глибоко людина розуміє свій стан і переживання та, як наслідок, відображає їх у мовленні. Це такі рівні: «**нульовий**» рівень, тобто відсутність вербалізації; **перший рівень** – узагальнене позначення емоцій (*I'm fine* (англ.), *Mir geht's gut/schlecht* (нім.), *мені погано/добре*), до цього рівня належить використання сленгових і жаргонних висловів із дуже узагальненою семантикою (*wicked* (англ.), *fesch* (нім.), *круто*); **другий рівень** – людина усвідомлює та контролює свій емоційний стан у тій чи іншій модальності, використовуючи емотивну лексику, тобто «назви почуттів»

(*I'm ashamed* (англ.), *Es tut mir weh* (нім.), *мені соромно*); **третій рівень** – репрезентація складних індивідуальних станів, коли створюються причинно-наслідкові зв'язки [18, с. 103]. Отже, можна стверджувати, що вербалізація емоцій залежить від того, наскільки детально людина усвідомлює свої переживання («емоційний інтелект») і свій рівень володіння мовою («мовна компетенція»), щоб відтворити ці переживання словами.

Необхідно також згадати досить суперечливе питання впливу культури на прояв та, як наслідок, вербалізацію емоцій. На сучасному етапі є два підходи: 1) культурно-релятивістський, за яким емоції етноспецифічні і здатність їх переживати залежить від типу культури, лінгвоетнічної належності людини [17, с. 50]; 2) універсальний, за яким емоції універсальні і будь-яка емоція відкрита для переживання людиною незалежно від її національності та культурних чинників, а національно-специфічним може бути тільки ставлення до емоцій [7, с. 8–9]. Варто наголосити, що вищенаведені підходи не виключають впливу культури та етноспецифічних чинників саме на вербалізацію емоцій, однак деякі емоції залежать від культурного контексту більше від інших.

Контрастивні дослідження емоцій довели, що різні культури по-різному ставляться до емоцій, наділяючи прояви окремих емоцій соціальною конотацією, що впливає на виховання та соціалізацію і, як наслідок, на уявлення про світ, соціальну організацію та втілення тих чи інших елементів у структурі значення емоційної лексики. Невербальне вираження емоцій у міміці, жестах, поведінці не має універсального характеру, а залежить від соціального виховання, що виступає культурною нормою, яка диктує прийнятний сценарій. Отже, культура встановлює систему правил, за якими людина демонструє прийнятні емоції в певному контексті і приховує такі емоції, що вважаються небажаними. Прикладом цього слугує загальновідома різниця між правилами вираження негативних емоцій в американській та японських культурах: хоча міміка збігається, але ступінь її використання різниться.

Тож необхідно визнати вплив культури на репрезентацію певних емоцій, що втілюється у третьому, серединному підході, який сформував М.О. Красавський: «Емоції – це генетичний вроджений феномен, але тільки завдяки досвіду люди навчаються культурно-специфічним правилам їхнього вираження [15, с. 28]. Саме цим підходом ми керуємося у процесі нашого дослідження. Відомий лінгвіст В.І. Шаховський також спробував об'єднати згадані два підходи. Він розглядає емоції як частину природного розвитку людської раси і вважає, що саме тому вони універсальні в усіх культурах [19]. У межах універсального підходу виділяють базові (фундаментальні, основні емоції), але такі емоції не співпадають ні за кількістю, ні за складом. За визначенням К. Отлі: «**Основні емоції** – це такі, що явно виражені фізіологічно та мімічно і мають біологічну основу. Учений виокремлює **п'ять основних емоцій**, а саме: *anger* (гнів), *disgust* (відраза), *anxiety* (збудження), *happiness* (щастя), *sadness* (сум) [4, с. 55] К.Е. Ізгард зараховує до фундаментальних **десять емоцій**: *anger* (гнів), *contempt* (незривство), *disgust* (відраза), *distress* (страждання), *fear* (страх), *guilt* (провина), *interest* (інтерес), *joy* (задоволення), *shame* (сором), *surprise* (здивування) та поділяє їх на позитивні (*interest*, *happiness*, *surprise*) та негативні (*anger*, *sadness*, *disgust*, *fear*, *shame*, *guilt*). Усі інші емоційні процеси вчений розглядає як комбінації та модифікації вищезазначених базових емоцій [3, с. 63]. На думку Р. Плучика, є **вісім основних емоцій**: *acceptance* (схва-

лення), *anger* (гнів), *anticipation* (очікування), *disgust* (відраза), *joy* (задоволення), *fear* (страх), *sadness* (сум), *surprise* (здивування) [5, с. 45]. Американський психолог Пол Екман виокремлює **шість базових емоцій**, до яких зараховує *anger* (гнів), *disgust* (відраза), *fear* (страх), *joy* (задоволення), *sadness* (сум), *surprise* (здивування) [1, с. 60]. А. Вежицька пропонує все різноманіття емоцій звести до невеликої кількості універсальних і вроджених емоцій, що притаманні практично всім людям, керуючись такими підставами: 1) деякі емоції є в усіх культурах (радість, сум); 2) для деяких емоцій характерний певний вираз обличчя (огіда, подив); 3) деякі емоції збільшують шанси на виживання (страх, біль) [9].

Один із розробників теорії емоцій В.І. Шаховський зауважує, що людина не тільки *homo sapiens*, але й *homo sentiens*, оскільки багатьма її діями керують емоції [19, с. 29]. Вони розглядаються в тісному зв'язку з когнітивними процесами, а їхній зв'язок обґрунтовується так: когніція викликає емоції, оскільки вона емоціогенна, а емоції впливають на когніцію, втручаючись у всі когнітивні процеси. Звідси випливає суть **лінгвістичної концепції емоцій**, яка полягає в тому, що людина відображає довколишній світ вибірково, виокремлюючи в ньому лише необхідне або цінне для неї в певний момент існування [8, с. 8–9]. Тому, за В.І. Шаховським, **емоція** – одна з форм відображення світу, що позначає душевні переживання, хвилювання, почуття [22, с. 181], тобто у лінгвістиці термін «емоція» часто використовується як збірне поняття. Зважаючи на це, у мові все емоційне, всі висловлювання емоційні, вся лексика емоційна, немає мовлення без емотивності [11, с. 10].

Слід розмежовувати два відмінні поняття – «лексика емоцій» і «емоційна лексика». **Лексика емоцій** слугує для об'єктивації емоцій в мові, їх інвентаризації, а **емоційна лексика** виражає емоції мовця і оцінку об'єкта мовлення. Під емоційною лексикою також розуміється лексика, яка має відповідні конотації. В.І. Шаховський пропонує об'єднати ці поняття в одне – **емотивна лексика**, або емотиви (експресивна лексика, що виражає емоції) на підставі того, що обидва слугують для відображення емоцій людини [22, с. 100]. З цього випливає необхідність у встановленні різниці між поняттями «емоційність» та «емотивність». **Емоційність** – інстинктивний, несвідомий, незапланований прояв емоцій, що виступає психофізіологічною потребою людини. **Емотивність** – свідоме, заплановане демонстрація емоцій, що має певну комунікативну установку [21, с. 147]. Отже, вони мають різну спрямованість: перше фокусується на суб'єкті, а друге спрямоване на об'єкт. Деякі вчені не відносять одиниці, що називають емоційні стани, до емотивної лексики, оскільки в семантиці такої лексики не виражається емоційне ставлення. З огляду на це І.І. Квасюк виділяє два класи емотивної лексики: 1) слова, що називають емоційні стани; 2) слова, семантика яких характеризується наявністю обов'язкового емотивного компонента, що входить до основного предметно-логічного змісту значення [14, с. 13]. Тобто слова, що називають емоції, до емоційної лексики не входять.

Загальноприйнятою є класифікація, за якою емоції ділять на **позитивні, негативні й амбівалентні**. Позитивні емоції виникають, коли плани узгоджені між собою і непередбачувані обставини усунені. На противагу їм виникають негативні емоції, коли плани неузгоджені, не вдається втілити план або коли виникає проблема, для вирішення якої недостатньо ресурсів, або коли мета, що лежить в основі емоції, нездійсненна. Амбівалентні емоції виражають двоїсте переживання,

коли об'єкт викликає у людини два протилежні почуття одночасно [4, с. 44]. Однак, на думку Є.П. Ільїна, позитивними або негативними бувають не емоції, а їхній вплив на поведінку та діяльність людини, а також враження, яке вони справляють [13, с. 14]. Тобто причиною емоції виступає оцінка каузатора, подій або ситуації як бажаних чи небажаних, що, у свою чергу, провокує позитивні та негативні емоції відповідно. Багато вчених-представників різних дисциплін намагалися створити універсальну класифікацію емоцій, висуваючи власну підставу для цього. Наприклад, Т. Браун в основу класифікації поклав ознаку часу, розділяючи емоції на **безпосередні**, такі, що проявляються «тут і зараз», **ретроспективні** та **проспективні**. Класифікація Д. Стюарта будується на підставі ставлення до джерела дії, у її межах виділяють **інстинктивні** та **раціональні емоції**. Філософ І. Кант зводив всі емоції до двох груп, в основі яких лежала причина виникнення емоцій: **сенсуальні** та **інтелектуальні** емоції. Класифікація Г. Спенсера пропонує розділяти емоції за ознакою їх виникнення та відтворення на чотири класи. До першого класу належать **презентативні почуття**, що виникають безпосередньо під час дії зовнішніх подразників. До другого класу належать **прості емоції**. До третього класу належать **репрезентативні емоції**, які не мають конкретного предметного втілення. До четвертого класу належать **абстрактні емоції**, які утворюються без допомоги будь-якого зовнішнього подразника [13, с. 131].

Цікаву і дещо суперечливу класифікацію пропонує Б.І. Додонов. Він виділяє такі групи емоцій: **альтруїстичні емоції** (виникають на основі потреби в допомозі, підтримці іншим людям), **комунікативні емоції** (виникають на основі потреби в спілкуванні), **глоричні емоції** (виникають на основі потреби в самоповазі та славі), **практичні емоції** (викликані діяльністю, змінами в ході роботи), **пугнічні емоції** (виникають на основі потреби в подоланні небезпеки), **романтичні емоції** (прагнення до всього незвичайного, очікування чогось світлого, доброго), **гностичні емоції** (виникають на основі потреби в пізнанні), **естетичні емоції** (пов'язані з ліричними переживаннями), **гедоністичні емоції** (виникають на основі задоволення потреб у тілесному та душевному комфорті), **акизитивні емоції** (виникають на основі прагнення до накопичення, володіння) [12, с. 23]. Цю класифікацію критикують прибічники фундаментальних емоцій, оскільки вважають, що у ній названі похідні емоції, утворені поєднанням і модифікацією базових.

Усі розглянуті класифікації є слушними, і їхнє застосування може виявитися плідним під час дослідження певного комплексу питань, дотичних до емоційної сфери людини. У роботі ми ґрунтуємося на класифікації емоцій А. Вежбицької: 1) емоції, пов'язані з «поганими речами» [10, с. 348]; 2) емоції, пов'язані з «хорошими речами» [10, с. 356]; 3) емоції, пов'язані з людьми, які скоюють погані вчинки, і викликають негативну реакцію [10, с. 360]; 4) емоції, пов'язані з роздумами про себе, самооцінкою [10, с. 364]; 5) емоції, пов'язані зі ставленням до інших людей [10, с. 397]. Ми вважаємо цю класифікацію оптимальною, адже вона вдало об'єднує як базові (фундаментальні), так і похідні від них, модифіковані, емоції.

Як зауважує А. Хеллер, емоції завжди когнітивні і ситуативні, тому вибір мовних засобів для їх вербалізації також ситуативний [2, с. 182]. Згідно позицією російського лінгвіста В.І. Шаховського, є як мінімум дві семіотичні системи емоцій – «мова тіла» (міміка, жести, поведінкові реакції, зовніш-

ні фізіологічні зміни) і «мовне вираження» (особливі лексичні та фразеологічні одиниці, вигуківі одиниці, специфічна інтонація та порядок слів у реченні), що перебувають у взаємодії, але первинна семіотична система (невербальна) перевершує вторинну (вербальну) за якістю вираження емоцій, а також за коректністю сприйняття їх адресатом [20, с. 5].

У процесі комунікації можна виділити різні **способи вербалізації емоцій**, що передбачають таке: безпосередню вербалізацію власних емоційних станів мовця, опосередковану вербалізацію емоцій і метафоричну вербалізацію емоційних станів мовця. Вербальні способи передачі емоцій, у свою чергу, поділяються на **лексичні** (словотворення з використанням афіксальних морфем) та **синтаксичні** (еліптичні конструкції, зміна порядку слів). На думку В.І. Шаховського, вербалізація емоцій здійснюється за допомогою таких лінгвістичних засобів, як: 1) номінація емоцій (лексичні одиниці, що містять лише поняття про певні емоції); 2) дескрипція (опис зовнішньої експресії: міміки обличчя, очей, губ, пантоміміки, тембру голосу, інтонації); 3) експлікація (безпосереднє вираження емоцій через афективи, конотативи та потенціативи) [20, с. 6]. **Мовні засоби вираження емоцій** В.Ю. Апресян поділяє на чотири підтипи: 1) **клішовані**, закріплені за конкретним кушем емоцій способи вираження – емоційні вигукі (*ouch!*, *wow!*, *oh boy!*, *woop!* (англ.); *toll!*, *boah!*, *heraus!*, *fort!*, *ho!*, *haha!* (нім.); *цум!*, *овва!*, *годі!*, *геть!*), що зберігають зв'язок із вокалізацією емоції та асоціюються з певним виразом обличчя; 2) **вільні**, контекстуально мотивовані способи вираження – наприклад пряма мова, що вводиться дієсловом зі значенням емоції («*Іди геть звідси!*», – *розлютується* він); 3) **спеціальні слова**, закріплені за тим чи іншим кушем емоцій, деякі з них наближаються до вигуків (*poor lamb*, *fabulously*, *amazing* (англ.); *armer Tropf*, *Unflat*, *eindrucksvoll* (нім.); *бідлашній*, *дивовижно*, *жахливо*) 4) **стійкі конструкції**, у яких емоції називаються прямо і використовуються різні емоційні слова (*I feel sad*, *I'm grateful*, *I'm excited* (англ.); *Ich bin glücklich*, *Ich bin dankbar*, *Ich bin traurig* (нім.); *мені сумно*, *я вдячний*) [6, с. 27]. Слід зауважити, що перші три підтипи ідентифікують лише куш емоцій і не розрізняють відтінки значень, інтенсивність і тривалість емоції в його межах.

Висновки. У статті ми розглянули лише деякі класифікації емоцій та емотивної лексики, але, спираючись на них, можемо зробити висновок про те, що таксонімізація в цій сфері об'єктивно має неоднорідний характер, що спричиняє множинність, а подекуди і суперечливість підходів до аналізу вербалізації та мовної репрезентації емоцій, які потребують комплексного розгляду. З огляду на це подальшу перспективу дослідження вбачаємо в створенні єдиної міждисциплінарної класифікації емоцій і відповідної класифікації способів вербалізації емоцій, хоча, за твердженням В.І. Шаховського, у мові відбувається лише приблизна вербалізація емоцій, які переживає людина, бо «мовна ковдра» не може покрити все «емоційне тіло» людини [19].

Література:

- Ekman P. Basic emotions. *Handbook of cognition and emotion*. / T. Dalglis, M. Power (eds.) Sussex, 1999. 866 p.
- Heller A. Theory of Feelings. Assen: Van Gorcum, 1979. 244 p.
- Izard E.C. The Psychology of Emotions, Springer Science & Business Media, 1991. 452 p.
- Oatley K. Best Laid Schemes: The psychology of emotions. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 544 p.
- Plutchik R. The emotions: Facts, theories and a new model. New York: Random House, 1962. 204 p.

6. Апресян В.Ю. Речевые стратегии выражения эмоций в русском языке. *Русский язык в научном освещении*. 2010. № 2. С. 26–57.
7. Бабенко Л.Г. Лексические средства обозначения эмоции в русском языке. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1989. 184 с.
8. Вансаяцкая Е.А. Роль невербальных и вербальных компонентов коммуникации в текстах, отражающих эмоциональные реакции человека и их соотношение (на материале английского языка): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Иваново, 1999. 22 с.
9. Вежицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Пер. с англ. А.Д. Шмелева под ред. Т.В. Булыгиной. Москва: «Языки русской культуры», 1999. 780 с.
10. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / Под ред. М.А. Кронгауз. Москва: «Русские словари», 1996. 412 с.
11. Городникова М.Д. Эмотивные явления в речевой коммуникации. Москва: МГПИИЯ им. М. Тареза, 1985. 72 с.
12. Додонов Б.И. Классификация эмоций при исследовании эмоциональной направленности личности. *Вопросы психологии*. 1975. № 6. С. 21–33.
13. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург: «Питер», 2001. 752 с.
14. Квасюк И.И. Категория эмотивности и её лексикографическая репрезентация (на материале английского языка). *Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тареза*. Москва, 1982. Вып. 119. С. 11–22.
15. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: монография. Москва: «Гнозис», 2008. 374 с.
16. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: «Питер», 2002. 720 с.
17. Томашева И.В. Понятие «лакуна» в современной лингвистике. *Эмотивная лакуна: сб. науч. тр. / Под ред. В.И. Шаховского*. Волгоград: «Перемена», 1995. С. 50–59.
18. Трунов Д.Г. Уровни вербализации эмоционального опыта. *Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология*. Пермь, 2013. № 1. С. 102–107.
19. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций: монография. Москва: «Гнозис», 2008. 416 с.
20. Шаховский В.И. Эмоции как объект исследования в лингвистике. *Вопросы психолингвистики*. 2009. С. 29–42. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/emotsii-kak-obekt-issledovaniya-v-lingvistike>
21. Шаховский В.И., Жура В.В., Красавский Н.А., Филимонова О.Е., Болотнова Н.С., Щирова И.А. Эмотивный код языка и его реализация: коллективная монография / Под ред. В.И. Шаховского. Волгоград: «Перемена», 2003. 174 с.
22. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж: Изд-во ВГУ, 1987. 192 с.

Петренко Е. Н. К проблеме вербализации эмоций

Аннотация. Статья посвящена исследованию понятия «эмоции» и их вербализации в современном языкознании. В статье подана краткая общая характеристика некоторых имеющихся определений и наиболее распространенных классификаций эмоций с точки зрения таких дисциплин, как психология и языкознание, а также очерчено состояние разработки проблемы на современном этапе развития в междисциплинарном аспекте, особенно, в области лингвистики эмоций. В процессе исследования определено понятие «эмоции» и установлены возможности их вербализации и языковой репрезентации, проанализированы уровни вербализации эмоций. Кроме того, установлено различие между понятиями «эмоциональность» и «эмо-

тивность». Материалом исследования являются теоретические труды ведущих психологов и лингвистов, выступающих основателями и разработчиками теории эмоций, так как эмоции являются междисциплинарным предметом исследования. В статье уделяется внимание анализу понятий «эмоциональный интеллект», «эмоциональная лексика», «эмотивная лексика», «лексика эмоций», «фундаментальные (базовые, основные) эмоции», являющихся неотъемлемыми составляющими понятия «вербализация эмоций». В ходе исследования установлено, что культура также влияет на репрезентацию эмоций, так как различные культуры по-разному относятся к эмоциям, разделяя их на приемлемые и неприемлемые. Доказано, что классификации эмоций неоднородны, множественны и противоречивы, а это, в свою очередь, влияет на разработку проблемы вербализации эмоций, усложняя ее. В перспективе дальнейшего рассмотрения и изучения данной проблемы считаем целесообразным создать единую междисциплинарную классификацию эмоций и соответствующую классификацию способов их вербализации и языковой репрезентации.

Ключевые слова: эмоции, вербализация эмоций, фундаментальные (основные, базовые) эмоции, эмотивная лексика, эмоциональная лексика, лексика эмоций, эмоциональный интеллект, эмоциональность, эмотивность.

Petrenko Ye. About the problem of verbalization of emotions

Summary. This paper deals with the study of the concept of “emotions” and their verbalization in modern linguistics. This paper provides brief general description of some available definitions and the most commonly used classifications of emotions from perspective of such disciplines as psychology and linguistics, as well as the development status of the problem at the present stage of the development of cross-disciplinary fields, especially linguistics of emotions. In the course of research, the concept of “emotions” is defined and the possibilities of their verbalization and linguistic representation are determined, the levels of verbalization of emotions. The difference between the concepts of “emotionality” and “emotiveness” is also determined. The material of this research is the theoretical works of leading psychologists and linguists, who are the founders and developers of the theory of emotions, because emotions are cross-disciplinary research subject. The paper focuses on such concepts as “emotional intelligence”, “emotional language”, “emotive language”, “emotional vocabulary”, “fundamental (basic, primary) emotions”, which are integral parts of the concept of “verbalization of emotions”. The research reveals that culture also affects the representation of emotions, because different cultures differ in their attitude towards emotions, dividing them into acceptable and unacceptable ones. It is proved that the classifications of emotions are non-uniform, multivariate and inconsistent, which, in turn, affects the development of the problem of verbalization of emotions, making it more complicated. With a view to further consideration and research of this problem, it is expedient to develop a unified cross-disciplinary classification of emotions and an appropriate classification of methods of their verbalization and linguistic representation.

Key words: emotions, verbalization of emotions, fundamental (basic, primary) emotions, emotional intelligence, emotional language, emotive language, emotional vocabulary, emotionality, emotiveness.

*Петров-Расторгуев Є. Є.,
студент*

Херсонського національного технічного університету

*Кудрявцева Н. С.,
доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

*Карпенкова Н. Ю.,
старший викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ-ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню явища термінів-оказіоналізмів у науково-фантастичній літературі. Як джерела ілюстративного матеріалу було використано романи «Путівник по Галактиці для космотуристів» Дугласа Адамса та «Кінець Вічності» Айзека Азімова. З метою виявлення специфіки термінів-оказіоналізмів було проаналізовано класифікацію новоутворених слів і встановлено відмінності між її елементами. Це дало змогу з'ясувати, що терміни-оказіоналізми належать до категорії егологізмів, тобто індивідуально-авторських слів або словосполучень, створених за незвичайними або малопродуктивними моделями мови. Також у статті узагальнено характерні особливості okazіоналізмів за результатами попередніх загальних досліджень цієї лексики. Спираючись на ці характеристики, а також на ознаки okazіонального слова, запропоновані О.Г. Ликовим (належність до мовлення, функціональна одноразовість, створюваність, словотвірна похідність, ненормативність, експресивність, номінативна факультативність, синхронно-діахронна дифузність, індивідуальна належність), було виявлено характерні ознаки термінів-оказіоналізмів у науково-фантастичній літературі. Такими ознаками є належність до мовлення, функціональна одноразовість, створюваність, ненормативність, інгерентна експресивність, синхронно-діахронна дифузність, індивідуальна належність, точне позначення поняття або предмета художньої дійсності. Терміни-оказіоналізми можуть бути як похідними, так і складатися з унікальних морфем, а велика їхня частина є okazіональними сполученнями слів. Серед основних перспективних напрямів розроблення теми термінів-оказіоналізмів слід виділити дослідження функціонального аспекту цієї групи лексичних одиниць, а також подальше формулювання шляхів досягнення максимальної адекватності їх перекладу.

Ключові слова: okazіоналізм, неологізм, егологізм, термін, термін-оказіоналізм, наукова фантастика.

Терміни-оказіоналізми є важливою частиною лексики науково-фантастичної літератури. Використання такої лексики є унікальною особливістю цього жанру, проте нині це питання не є досить розробленим. Саме тому постає необхідність детального розгляду термінів-оказіоналізмів як окремої групи лексичних одиниць, що й визначає актуальність дослідження.

Метою дослідження є виявлення лексико-стилістичних особливостей термінів-оказіоналізмів, які вирізняють цю лек-

сичну групу серед іншої лексики. У дослідженні ми спиралися на праці О.Г. Ликова, В.В. Лопатіна, В.С. Виноградова, Н.Г. Бабенко та О.С. Захарової, які розглядали лексикологічний аспект okazіональних слів [10], виникнення okazіональних утворень [9], співвідношення понять «оказіоналізм» і «потенційне слово» [3; 8], а також структурно-семантичний аспект okazіоналізмів у художньому тексті [2].

Серед нових слів, які з'являються в мовленні, зазвичай виділяють два типи: загальномовні неологізми, або просто неологізми, та індивідуальні неологізми, які частіше називають okazіоналізмами [3, с. 121]. У широкому значенні неологізмами є всі слова, які нещодавно з'явилися у мові [7, с. 105]. У вузькому значенні неологізм являє собою нове слово або вислів, поява якого зумовлена потребами доби (наукові відкриття, зміни суспільних відносин, розвиток культури тощо) [4, с. 491]. Неологізми створюються для позначення нових предметів або понять, а згодом такі слова та вислови набувають широкого вжитку і входять до активного словникового складу [7, с. 105].

Під поняттям «оказіоналізм» розуміють неологізм, створений автором літературного твору з певною стилістичною метою, який зазвичай не набуває широкого вжитку та не входить до словникового запасу мови [12, с. 130]. В.В. Лопатін також указує на те, що, на відміну від неологізмів, okazіоналізми несуть більше змістове та емоційне навантаження, ніж загальноновживані лексеми. Вони обслуговують певний контекст і не претендують на те, щоб закріпитись у словнику та увійти в загальний ужиток. Okazіоналізми виконують переважно художню функцію, а також зберігають свою новизну незалежно від часу свого створення [9, с. 65].

Okazіоналізми передають не традиційно закріплену інформацію, а таку, що закріплюється індивідуально. За словами В.С. Виноградова, okazіоналізми відповідають усім характеристикам слова, крім однієї: вони неузусальні, тобто вони не є загальноприйнятими [3, с. 50].

Виділяють два різновиди okazіональних слів: потенційні (потенціалізми) та індивідуально-авторські (егологізми) слова. Потенційні слова є новими лексичними одиницями, які створюються в процесі спілкування і базуються на високопродуктивних словотворчих моделях, завдяки чому в таких словах майже непомітна авторська індивідуальність, а забарвлення новизни майже зводиться нанівець [3, с. 123]. Що стосується егологіз-

мів, моделі мови, за якими створюються такі okazіональні слова, є незвичайними або малопродуктивними. Для таких okazіоналізмів характерною є індивідуально-авторська своєрідність і помітна новизна [3, с. 123]. Саме такий різновид okazіоналізмів, як еголоїзми, становить об'єкт нашого дослідження.

Наявні визначення поняття okazіоналізму [12, с. 130; 2, с. 4] у різних дослідників не здатні повністю розкрити всіх аспектів цього явища. З огляду на це більш доцільним, на нашу думку, є виявлення лексико-стилістичних ознак okazіонального слова, спираючись на які ми можемо встановити лексико-стилістичні ознаки термінів-okazіоналізмів.

О.Г. Ликов пропонує перелік ознак okazіоналізмів, які відрізняють їх від узуальних слів, зокрема таких: належність до мовлення, функціональна одноразовість, створюваність, словотвірна похідність, ненормативність, експресивність, номінативна факультативність, синхронно-діахронна дифузність, індивідуальна належність [10, с. 11]. Розглянемо їх детальніше:

1. Належність до мовлення. Okazіоналізми, на відміну від узуальних слів, створюються і функціонують саме в мовленні, а не закріплюються у словниковому запасі мови, наприклад: "... all the kettle contained, including himself, was rushing *upwhen* through Eternity" [13]. «... капсула разом з ним і всім своїм спорядженням стрімко мчить у *майбутнє* крізь Вічність» [1].

2. Функціональна одноразовість. Okazіоналізм створюється автором для одноразового використання лише в певному контексті, наприклад: "It was exactly a *nothingth* of a second long" [13, с. 81]. «Вона була тривалістю у *сому долю секунди*» [6]. Утім, принцип функціональної одноразовості не суперечить факту вживання цього okazіоналізма різними авторами [2, с. 6].

3. Створюваність. Факт створення okazіоналізмів безпосередньо в процесі мовного акта відрізняє такі одиниці від узуальних слів, для яких характерна відтворюваність і належність до мови [5, с. 318]: *Galacticspeke* [14, с. 38] – *всегалактична мова* [6].

4. Словотвірна похідність. О.С. Захарова зазначає, що факт творення щонайменше з двох морфем є обов'язковою характеристикою потенціалізмів, проте еголоїзми, які притаманні саме художнім текстам, можуть бути як похідними (*Sub-Etha Sens-O-Matic* [14, с. 27] – *інфрадельтахвильовий датчик* [6], *physiotime* [13] – *біологічний час* [1]), так і складатися з унікальних морфем [8, с. 18] (*Hooolooovoo* [14, с. 40] – *Гу-Лу-Бу* [6]). Цей факт указує на необов'язковість цієї характеристики для термінів-okazіоналізмів.

5. Ненормативність. Okazіоналізми, за визначенням, не належать до узуальної лексики, і таке свідоме відхилення від норми зумовлене певними додатковими естетичними функціями, вкладеними в okazіоналізм його автором [5, с. 318]. Що стосується термінів-okazіоналізмів, які функціонують у науково-фантастичних текстах, велика частина таких okazіоналізмів являє собою okazіональні сполучення слів: наприклад, мова Дугласа Адамса, автора одного з досліджуваних нами творів, містить значну кількість як реальних термінів і неологізмів (*quadrophonic sound* [14, с. 35] – *квадрофонічний звук* [6], *encephelographic screen* [14, с. 151] – *енцефалограф* [6]), так і створених автором термінів-okazіоналізмів. Зокрема, автор використовує підкреслено абсурдні поєднання термінів, створюючи власні псевдотермінологічні словосполучення, які ми можемо віднести до категорії термінів-okazіоналізмів (*Improbability Physics* [14, с. 96] – *фізика неймовірностей* [6], *rhythmic modulator* [14, с. 67] – *модулятор уяви* [6]). У такому разі ненормативність досягається шляхом порушення семан-

тичної валентності термінів, які входять до складу okazіонального словосполучення.

6. Експресивність. У літературній творчості будь-який okazіоналізм виконує художню та експресивно-емоційну функцію [3, с. 124]. Отже, всім okazіоналізмам притаманна інгерентна експресивність, тобто така, що закріплюється за okazіональним словом або словосполученням внутрішньо [5, с. 319]: *alternate tensor-complex* [13] – *змінний тензор-комплекс* [1].

7. Номінативна факультативність. На відміну від узуальних слів, okazіоналізми не є обов'язковим елементом для номінації. Утім, варто зазначити, що вони все ж виникають у зв'язку з номінативними потребами автора [8, с. 20], тому цю характеристику, на нашу думку, недоцільно застосовувати до термінів-okazіоналізмів. За аналогією з реальними словниковими термінами вони використовуються для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів [11, с. 149], хоча й денотати цих термінів також вигадані автором, наприклад *Nutri-Matic machine* [14, с. 127] – *Харчоматичний пристрій* [6].

8. Синхронно-діахронна дифузність. Синхронічний та діахронічний методи дослідження неможливо застосовувати до okazіоналізмів окремо через функціональну одноразовість цього явища. На відміну від неологізмів, поступове «старіння» яких неминуче, новизна okazіоналізмів залишається сталою незалежно від часу (*slyph-like maximegalactican* [13, с. 40] – *сильфідоподібний максі-метагалактист* [6]), оскільки вони не зазнають жодних семантичних або формальних історичних змін [2, с. 7].

9. Індивідуальна належність. На відміну від узуальної лексики, okazіоналізм, за визначенням, є набутком ідіолекту певного автора [2, с. 7]. Слід додати, що виняток становлять деякі терміни-okazіоналізми, які вже набули статусу «усталених» понять у науково-фантастичній літературі (*spaceport* [14, с. 38] (*space-port* [13]) – *космопорт* [6] (*космічний порт* [1]), *hyperspace* [14, с. 59] – *гіперпростір* [6]), тому вони можуть функціонувати у творах різних авторів.

Отже, терміни-okazіоналізми в науково-фантастичній літературі характеризуються такими ознаками: належність до мовлення, функціональна одноразовість, створюваність, ненормативність, інгерентна експресивність, синхронно-діахронна дифузність, індивідуальна належність, точне позначення поняття або предмета художньої дійсності. Що стосується перспективних напрямів розроблення цієї теми, то до них належать дослідження особливостей функціонування термінів-okazіоналізмів у текстах різних стилів, а також подальше формулювання шляхів досягнення максимальної адекватності перекладу цієї групи лексичних одиниць.

Література:

1. Азімов А. Кінець Вічності. Київ: «Дніпро», 1990. 768 с. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Azimov/Kinets_Vichnosti/
2. Бабенко Н.Г. Okazіональное в художественном тексте. Структурно-семантический анализ: учеб. пособие. Калининград: Калинингр. ун-т., 1997. 84 с.
3. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
4. Гром'як Р.Т., Ковалів Ю.І., Теремко В.І. Літературознавчий словник-довідник. 2-е вид., виправ. і доп. Київ: «Академія», 2007. 752 с.

5. Драган-Іванець Н.В. Оказіоналізми у всеукраїнській газеті «Postpostup». *Вісник Львівського університету. Серія: «Журналістика»*. 2013. Вип. 38. С. 317–324.
6. Дуглас А. Путівник по Галактиці для космотуристів. *AeLib: Бібліотека світової літератури. Оригінали та переклади*. URL: http://www.ae-lib.org.ua/texts/adams_the_hitch_hikers_guide_to_the_galaxy_ua.htm
7. Єрмоленко С.Я., Бибиц С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: «Либідь», 2001. 222 с.
8. Захарова О.С. К проблеме соотношений понятий «оказионализм» и «потенциальное слово». *Вестник РУДН. Серия: «Лингвистика»*. Вып. 3. Москва: РУДН, 2013. С. 14–25.
9. Лопатин В.В. Рождение слова: Неологизмы и окказиональные образования. Москва: «Наука», 1973. 152 с.
10. Лыков А.Г. Современная русская лексикология (русское окказиональное слово). Москва: «Высшая школа», 1976. 120 с.
11. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: «Філологія (мовознавство)»: зб. наук. пр. / Гол. ред. Н.Л. Іваницька. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2014. Вип. 19. 474 с.
12. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов: пособие для учителя. 3-е изд., испр. и доп. Москва: «Просвещение», 1985. 399 с.
13. Asimov I. *The End of Eternity*. Greenwich, CT: Fawcett Crest, 1955. 192 p. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=75396>
14. Adams D. *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*. London: Macmillan Children's Books, 2016. 224 p.

Петров-Расторгусь Е. Е., Кудрявцева Н. С., Карпенкова Н. Ю. Лексико-стилистические особенности терминов-окказионализмов в научно-фантастической литературе

Аннотация. Стаття посвящена исследованию явления терминов-окказионализмов в научно-фантастической литературе. Как источники иллюстративного материала были использованы романы «Автостопом по галактике» Дугласа Адамса и «Конец Вечности» Айзека Азимова. С целью определения специфики терминов-окказионализмов была проанализирована классификация новообразованных слов и установлены различия между ее элементами. Это позволило определить, что термины-окказионализмы относятся к категории эгологизмов, то есть индивидуально-авторских слов или словосочетаний, созданных по необычным или малопродуктивным моделям языка. Также в статье обобщены характерные особенности окказионализмов по результатам предыдущих общих исследований данной лексики. Опираясь на эти характеристики, а также на признаки окказионального слова, предложенные А.Г. Лыковым (принадлежность к речи, функциональная одноразовость, творимость, словообразовательная производность, ненормативность, экспрессивность, номинативная факультативность, синхронно-диахронная диффузность, индиви-

дуальная принадлежность), были выявлены характерные признаки терминов-окказионализмов в научно-фантастической литературе. Такими признаками являются принадлежность к речи, функциональная одноразовость, творимость, ненормативность, ингерентная экспрессивность, синхронно-диахронная диффузность, индивидуальная принадлежность, точное обозначение понятия или предмета художественной действительности. Термины-окказионализмы могут быть как производными, так и состоять из уникальных морфем, а значительная их часть является окказиональными сочетаниями слов. Среди основных перспективных направлений разработки темы терминов-окказионализмов следует выделить исследования функционального аспекта данной группы лексических единиц, а также дальнейшую формулировку путей достижения максимальной адекватности их перевода.

Ключевые слова: окказионализм, неологизм, эгологизм, термин, термин-окказионализм, научная фантастика.

Petrov-Rastorguev Ye., Kudriavtseva N., Karpenkova N. Lexical and stylistic features of the terms-occasionalisms in science fiction

Summary. The article describes a study of the nonce terms phenomenon in science fiction. The sources of illustrative material for the article were the novels *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy* by Douglas Adams and *The End of Eternity* by Isaac Asimov. In order to identify the particularities of nonce terms, a classification of newly formed words was analyzed and the differences between its elements were defined. This research rendered it possible to identify nonce terms as belonging to the category of “egologisms” – author’s words or phrases created by means of unusual or unproductive language patterns. The article also sums up the characteristic features of nonce words obtained as the results of previous general studies on this group of lexis. Based on these characteristics and definitions, as well as on the features of a nonce word given by A.G. Lykov (belonging to speech, validity for one occasion only, creatability, derivative nature, non-normativity, inherent expressivity, nominative facultativity, synchronic and diachronic diffusiveness, author’s affiliation), the features of nonce terms in science fiction were defined. These features include belonging to speech, validity for one occasion only, creatability, non-normativity, inherent expressivity, synchronic and diachronic diffusiveness, author’s affiliation, exact designation of a concept or object of artistic reality. Nonce terms can be either derivative, or consist of unique morphemes. A significant part of nonce terms are nonce collocations. The main promising directions of the nonce terms topic development include the study on the functional aspect of this group of lexis, as well as further formulation of ways to achieve maximum adequacy in their translation.

Key words: nonce word, neologism, egologism, term, nonce term, science fiction.

Podvoiska O. W.,*Phd, Leiterin des Lehrstuhls für Fremdsprachen,
Dozentin des Lehrstuhls für Theorie und Praxis der**Translation der Chersoner nationalen technischen Universität*

DER WORTSCHATZ DER KOCHKUNST ALS OBJEKT DER SPRACHWISSENSCHAFTLICHEN FORSCHUNG

Abstrakt. Dieser Artikel ist der Forschung der Lexik der Kochkunst im sprachwissenschaftlichen Aspekt gewidmet. Im Artikel wird bewiesen, dass der analysierte Wortschatz die Terminologie ist und von der allgemeinsprachlichen Lexik des Kochens durch den Fachbereich und die Wahl der lexikalischen Einheiten unterschieden wird. Es ist festgestellt, dass sich der Fachwortschatz der Kochkunst rasch entwickelt und eher einen internationalen Charakter durch intensive weltweite Integration und Globalisierung erwirbt.

Den größten Teil nehmen die Eigennamen der Gerichte und Getränke in diesem Wortschatz ein, darunter auch fremdsprachige, die meist nicht assimiliert werden und deren Zahl durch den Überstieg der Grenzen der Nationalküchen und weiter zunimmt.

Im Artikel werden die Eigennamen der Gerichte und Getränke klassifiziert und zwar nach der Hauptzutat, dem geographischen Ländernamen und Ähnliches, der Zubereitungsart, der Farbe, ihrer Haupteigenschaft, der Form, unterschiedlichen Feiertagen und Festen, dem menschlichen Eigennamen, der beruflichen Tätigkeit des Menschen oder seinem sozialen Status. Die Basis des Wortschatzes der Kochkunst bilden die Entlehnungen aus dem Französischen, die in 17–18. Jahrzehnten in viele Sprachen eingegangen sind und heute meist nur in der Fachkommunikation gebraucht werden, während ihre muttersprachliche Äquivalente im allgemeinen Sprachgebrauch sind. Das kann man aber in Bezug auf die Entlehnungen aus dem Englischen, Chinesischen, Spanischen, Italienischen u.a. nicht behaupten, diese sind beruflich und allgemeinsprachlich gebräuchlich. Im Fachwortschatz der Kochkunst werden die folgenden thematischen Felder unterschieden: die Eigennamen der Gerichte, die Eigennamen der Getränke, die Lebensmittel, die Zubereitungsarten, die Bezeichnungen der Prozesse, der Zustände, der Eigenschaften, die Kücheneinrichtungen und das Kochgeschirr. Die Bereicherung der Lexik der Kochkunst wird in erster Linie in den thematischen Feldern der Zubereitungsarten und der Kücheneinrichtungen und des Kochgeschirrs beobachtet.

Schlüsselwörter: der Wortschatz der Kochkunst, die Terminologie, das thematische Feld, die Entlehnung, der Eigenname.

Die Kochkunst ist heute wahrscheinlich einer der Hauptbereiche des menschlichen Lebens, der alle Menschen nicht nur eines Landes, sondern auch der ganzen Welt vereint. Sie betrifft alle beiderseits, ob man in diesem Bereich tätig ist oder man als Konsument vertritt. Und was auffallend ist, wächst das Interesse für dieses Gebiet in allen Schichten der Gesellschaft in der ganzen Welt, als Beweis kann man eine Vielzahl von unterschiedlichen Kochshows mit großen TV-Einschaltquoten, Kochblogs, Kochbücher und -zeitschriften anführen. Die Kochkunst kann als ein wesentliches Mittel der Integration und Globalisierung in der Welt betrachtet werden. Das bezieht sich auch auf ihren Wortschatz, der sich so rasch in allen Sprachen entwickelt. Wodurch kann es erklärt werden? Offen-

bar selbst durch das Phänomen dieses Lebensbereiches – das Essen und Trinken wieso deren Kochen nehmen den großen Teil unseres Lebens an, vereinen die Menschen nach Interessen, Geschmack, Freizeit usw. Die enge Verbindung dieses Bereiches mit dem menschlichen Alltag ruft sogar eine Auseinandersetzung hervor, ob der Wortschatz der Kochkunst als ein System der Fachbegriffe also eine Terminologie angesehen werden kann. Wo kann man die Grenze zwischen einem Fachausdruck und einem allgemeingebräuchlichen Wort dabei ziehen? Welche Merkmale der Entwicklung hat gerade die Fachlexik der Kochkunst hinsichtlich der Sprache? Diese und einige andere Fragen bilden *die Aufgaben* der angebotenen Forschung.

Das Objekt dieses Artikels ist also der Wortschatz der Kochkunst als des Fachbereiches der menschlichen Berufstätigkeit. *Der Gegenstand* der Forschung ist die Eigenschaften der Entwicklung und des Funktionierens dieser Lexik.

Unter dem Begriff „die Kochkunst“ wird im Großen und Ganzen das Handwerk verstanden, bei dem aus Lebensmitteln wohl-schmeckende und optisch ansprechende Speisen zubereitet werden. Der Begriff Kochkunst beinhaltet alle handwerklichen Vorgänge bei der Auswahl und dem Kauf der Zutaten, die Herstellung der Mahlzeit, ihre Vorbereitung, die Benutzung der Arbeitsgeräte, die Kochmethoden und das Servieren. Sie ist ein zentraler Bestandteil der Gastronomie. Von der Kochkunst unterschieden wird der allgemeine Vorgang des Kochens [1]. Aus dieser Bestimmung wird ausgewertet, dass die Kochkunst als ein Fachbereich und also deren Wortschatz als Fachlexik betrachtet werden können, in Bezug auf das Kochen haben wir mit einem allgemeinen Prozess des menschlichen Lebens und also mit der gemeingebräuchlichen Lexik zu tun. Bekanntlich versteht man unter der Terminologie oder der Fachlexik, dem Fachwortschatz, System von Begriffen und / oder Termini eines bestimmten Fachgebiets oder einer Wissenschaft [3] oder Gesamtheit der in einem Fachgebiet üblichen Fachwörter und -ausdrücke; Nomenklatur [2]. Bei der Kochkunst handelt es sich um ein Fachgebiet, eine Berufstätigkeit, was berechtigt, den Wortschatz, der die Begriffe, Prozesse, Eigenschaften und Ähnliches dieses Fachbereiches bezeichnet wird, als Fachlexik zu bestimmen.

Die Frage der Ursprünglichkeit der Lexeme als Bestandteile des Fachwortschatzes oder als der allgemeingebräuchlichen Lexik ist sehr gestritten. Womit haben wir vor allem zu tun, mit der Terminologisierung der Bedeutungen der allgemeingebräuchlichen Lexik, die die Kommunikation beim Kochen im Alltag versorgt, also mit der Begriffsbenennung, oder mit der Determinologisierung – dem Prozess der Entlehnung der Fachbegriffe zum allgemeinüblichen Sprachgebrauch? Geschichtlich ist der Prozess des Kochens primär, die Kochkunst entstand nur in Zeiten des Adels und wurde in der Zeit vor der Renaissance entwickelt. Zurzeit ist das Fachgebiet der Kochkunst so entwickelt und so populär, dass man schon in Frage stellt, was primär ist – ein Begriff oder ein gemeinübliches Wort.

Die Antwort auf die bevorstehende Frage fordert sicher die gründliche und ausführliche diachronische Analyse, aber es ist schon jetzt offenbar, dass beide diese Prozesse – Terminologisierung und Determinologisierung – gegenseitig und von dem Bereich – der Berufskommunikation oder dem alltäglichen Sprachgebrauch – und dessen Zielen abhängig sind.

Jede Wortschatzforschung besonders im Aspekt der Lexikographie und der Systematisierung setzt die Methode der Klassifizierung zwecks der Einteilung der untersuchten Elemente als Bestandteile eines Systems voraus.

Die Einteilung der Fachlexik der Kochkunst kann nach unterschiedlichen Kriterien durchgeführt werden. Hinsichtlich der Begriffssystematisierung können die untersuchten Lexeme in drei folgenden Gruppen eingeteilt werden:

1. Die engspezialisierten Fachausdrücke der Kochkunst als Berufstätigkeit. Fast alle diese Fachausdrücke sind international und stammen meist aus dem Griechischen, Latein, Französischen, Arabischen und heute auch dem Englischen oder können der Herkunft nach auch deutsch sein. Sie sind mit der Entwicklung der Kochkunst entstanden. Einige davon sind nur mit der Geschichte verbunden, die anderen werden vor allem in der gegenwärtigen Berufskommunikation verwendet und teils sind in der allgemeingebäuchlichen Sprache vertreten, z.B. *Kuvertüre* von *couvrir* (franz.) = bedecken, zudecken, bezeichnet Schokoladensorte zum Überziehen von Pralinen und Gebäck; *Antipasto* von *ante* (lat. Präfix) = vor; *pasto* (ital.) = Mahlzeit, – kalte italienische Vorspeise; *Tatar* – Schabefleisch; rohes Hackfleisch vom Rind.

2. Die Fachausdrücke, die Hauptbegriffe der Kochkunst bezeichnen und fast in jeder Sprache durch eigene Sprachmittel ausgedrückt werden. Sie werden sowohl in der Fachkommunikation als auch im allgemeingültigen Sprachgebrauch vertreten. Dazu gehören solche Fachausdrücke wie *pökeln* für Verfahren zur Konservierung von Fleisch und Wurstwaren; *rösten* für trockenes, fettloses Erhitzen von pflanzlichen Lebensmitteln; *dünsten* für Garverfahren, bei dem Lebensmittel mit geringer Hitze in Fett, Flüssigkeit oder eigenem Saft schonend gegart werden usw.

3. Die Fachausdrücke, die aus der bestimmten Nationalküchen entlehnt wurden und diese vertreten. Sie bezeichnen spezifische Eigenschaften der Kochkunst oder eigentümliche Gerichte einer bestimmten Nationalküche und deshalb wie die meisten Realienwörter sind unübersetzbar und werden sogar nicht erklärt, z.B. *Parfait* von *parfaire* (franz.) = vervollkommen – Halbgefrorenes; Masse wird stehend gefroren; *Croûtons* von *croûte* (franz.) = Rinde, Teigmantel, gegrillte, geröstete, frittierte oder getrocknete Brotstückchen; häufig Suppen oder Salateinlage; *Sushi* (japan.) – ein Gericht in Form kleiner Häppchen, die aus essigsaurem Reis und verschiedenen Zutaten, besonders mit rohem Fisch u. a. Meerestieren, zubereitet werden.

Die letzte Gruppe von Fachausdrücken der Kochkunst – die Realienwörter – bilden die Eigennamen der Gerichte, der Zubereitungsarten und Ähnliches, und diese können nur bedingt als Termini genannt werden. Nach der Bestimmung von T. Kandelaki sind die Eigennamen oder *Nomina propria*, auch als Bestandteile des Fachwortschatzes (*unsere Nachbemerkung – O.P.*), nur die Namen einzelner Begriffe und deren Unterschied von den Termini liegt darin, dass die Eigennamen im Fachwortschatz einzelne Begriffe bezeichnen, die Termini aber – gemeine Begriffe [4].

Die Eigennamen im Fachwortschatz der Kochkunst nehmen einen großen Teil hier ein. Sie benennen vor allem unterschiedliche Gerichte und Getränke, z.B. *Crème Fraîche* – ein Milchprodukt, das aus Sahne hergestellt wird; *Canache* (auch *Ganache*) –

frz. für Schokoladencreme; *Mering(u)e* – Bezeichnung für Baiser (im Backofen getrockneter, gesüßter Eischnee); *Galantine* – Rollpastete, die meist aus Geflügel hergestellt wird; *Prosecco* – ein italienischer Weißwein; *Armagnac* – eine geschützte Herkunftsbezeichnung für in der Gascogne in Frankreich hergestellten Brandy (Weinbrand). Unter den Eigennamen finden wir auch unterschiedliche Zubereitungsarten, z.B. *nach Müllerin Art*, *nach Zigeunerart* u.a.

Die Eigennamen der Gerichte werden auch weiter thematisch unterteilen:

1. Die Eigennamen der Gerichte, die nach der Hauptzutat benannt werden: *Kartoffelsuppe*, *Pfirsich Melba*, *Leberkäse*, *Forelle Müllerin*.

2. Die Eigennamen der Gerichte, die nach dem geographischen Ländernamen und Ähnliches benannt werden: *Wiener Schnitzel*, *Russische Eier*, *Leipziger Allerlei* (Gemüsegericht aus Erbsen, Karotten, Spargel und Morcheln).

3. Die Eigennamen der Gerichte, die nach der Zubereitungsart benannt werden: *Bratwurst*, *Folienkartoffeln*, *Gefüllte Weinblätter*, *Rührei*.

4. Die Eigennamen der Gerichte, die nach der Farbe benannt werden: *Frankfurter Grüne Soße*, *Brownies*, *Rote Grütze*.

5. Die Eigennamen der Gerichte, die nach ihrer Haupteigenschaft benannt werden: *Ente süß-sauer*, *Knäckebrot*, *Sauerkraut*.

6. Die Eigennamen der Gerichte, die nach der Form benannt werden: *Maultasche*, *Schoko-Kirsch-Hörnchen*, *Sattel*.

7. Die Eigennamen der Gerichte, die nach unterschiedlichen Feiertagen und Festen benannt werden: *Gründonnerstagsuppe*, *Ostereier*, *Osterlammkuchen*, *Osterschinken*.

8. Die Eigennamen der Gerichte, die nach dem menschlichen Eigennamen benannt werden: *Bismarckhering*, *Caesar Salat*, *Chateaubriand*, *Bœuf Stroganoff*.

9. Die Eigennamen der Gerichte, die nach der beruflichen Tätigkeit des Menschen oder seinem sozialen Status benannt werden: *Bauernsalat*, *Jägerschnitzel*, *Kaiserschmarrn*, *Arme Ritter*.

Die Eigennamen der Getränke können auch thematisch unterteilt werden:

1. Die Eigennamen der alkoholischen Getränke, die nach den geographischen Eigennamen (dem Zubereitungs- oder Produktionsort) benannt werden: *Cognac*, *Kölsch*, *Pils*.

2. Die Eigennamen der alkoholfreien Getränke: *Kompott*, *Punsch*, *Schorle*, *Spezi*; hier sind auch die Eigennamen mit dem Element – Farbe – vorhanden: *grüner Tee*, *schwarzer Tee*.

Im Großen und Ganzen kann man im thematischen Feld der Kochkunst folgende Gruppen unterscheiden:

– die Eigennamen der Gerichte: *Schakschuka*, *Tiramisù*, *Waldorfsalat*.

– die Eigennamen der Getränke: *Brandy*, *Calvados*, *Cidre*, *Grappa*, *Tequila*.

– die Bezeichnungen der Lebensmittel: *Kohl*, *Fleisch*, *Beere*, *Tomate*, *Wasser*, *Sauersahne*.

– die Bezeichnungen der Zubereitungsarten: *Rösten*, *Schmoren*, *Beizen*, *Epigramm von Lamm oder Hühnern* (Zubereitungsart, bei der das Fleisch zum Schluss kranzförmig auf einem Teller serviert wird).

– die Bezeichnungen der Prozesse: *bardieren*, *garnieren*, *legieren*, *panieren*.

– die Bezeichnungen der Zustände: *Farce* (bestimmte Füllung), *Ragout* (würfelförmig geschnittenes Fleisch).

– die Bezeichnungen der Eigenschaften: *süß*, *trocken*, *Al dente*, *A point* auch „medium“ oder „rosa“;

– die Bezeichnungen der Kücheneinrichtungen und des Kochgeschirrs: *Topf, Pfanne, Mixergerät, Zwiebelhalter, Küchenreibe, Knoblauchpresse, Pfannenschaukel*.

Wenn die Herkunft des Fachwortschatzes der Kochkunst berücksichtigt wird, betrachtet man eine internationale Vielfalt der Lexeme. Das kann durch die dynamische Entwicklung der Nationalküchen in bestimmten historischen Perioden erklärt werden. Aus diesem Grund bilden die Entlehnungen aus dem Französischen eine große Schicht in der analysierten Lexik. Man kann sogar behaupten, dass sie die Basis des Fachwortschatzes der Kochkunst formieren. Dabei sind die meisten französischen Entlehnungen hier nicht assimiliert, vgl. **Hors d'oeuvre** französisch für „Vorspeise“; **Au gratin** – mit einer Sauce zubereitetes Gericht, das vor dem Bräunen im Backofen mit Käse bestreut wird; **Amuse-Gueule** – kleine Appetithäppchen, die zum Aperitif gereicht werden. Die Assimilation der französischen Entlehnungen finden wir nur in den Ableitungen, es geht also meist um die morphologische Assimilation in diesem Fall, z.B.: **degraisieren** – das Fett einer Suppe abschöpfen, **flambieren** – mit einer Spirituose übergossen und angezündete Speise. Andere Sprachen haben im Fachwortschatz der Kochkunst auch Spuren hinterlassen, unter anderem das Italienische, z.B. *Stracciatella* – Eis, **Antipasti** – Vorspeisen, *Pizza, Panettone, Ricottacreme, Spaghetti, Minestrone*; das Englische, z.B. *Entrecote/Rib-Eye-Steak* – Scheibe aus dem Zwischenrippenstück/ *Roastbeef, Surf and Turf* – gegrillte oder frittierte Kombination aus Meeresfrüchten (Hummer, Garnelen) und Fleisch, *Sandwich*; das Spanische, z.B. **Gazpacho** – Gemüsesuppe, *Tapa* – ein kleines Appetithäppchen, *Chorizo* – gewürzte Rohwurst; das Chinesische, z.B. *Dim Sum* – kleine Appetithäppchen, *Lao Gan Ma* – Chilisauce aus gerösteten Chilis, *Sichuanpfeffer*, *Mapo Doufu* – der Klassiker aus weichem Tofu, Hackfleisch, fermentierter Bohnenpaste und Sichuanpfeffer; das Japanische, z.B. *Sashimi* – dünne Filetstücke von rohem Fisch, *Sushi* – roher Fisch oder Gemüse auf gesäuertem Reis, *Teriyaki* – mariniertes Fleisch, *Yakitori* – gegrillte Hühnchenspieße, *Miso-Suppe*; das Russische, z.B. *Kwas, Piroggen, Soljanka, Ucha*; das Ukrainische, z.B. *Uzvar, Borschtsch, Haluschky, Kulesch, Pampuschky*; das Arabische, z.B. *Baklava, Bulgur, Karakadeh, Dolma, Falafel* und andere.

Neben den Entlehnungen, wenn es sich nicht um die Eigennamen handelt, gebraucht man oft die eigenen Äquivalente in den Nationalsprachen, vgl.: *rare* aus dem Englischen – roh, *saignant* aus dem Französischen – blutig, *Amuse-bouche* aus dem Französischen – *delikates Häppchen*, **Hors d'oeuvre** aus dem Französischen – *Vorspeise*. Aber man kann in diesem Fall nur schwierig über absolute synonymische Beziehungen sprechen. Beide Lexeme dienen natürlich zum Ausdruck eines und desselben Begriffs in der Kommunikation, aber auf ihren unterschiedlichen Gebieten. Die Entlehnungen gebraucht man in der Fachkommunikation, die muttersprachlichen Lexeme – eher im Alltag. Außerdem können die ersten auch andere stilistische Zwecke verfolgen, z.B. auf das erstklassige Niveau eines Restaurants zeigen, das Niveau der Professionalität eines Sprechers beweisen u.a. Deswegen geht es nur um die stilistischen Synonyme in diesem Fall.

Der Gebrauch des Fachwortschatzes der Kochkunst beschränkt sich aber nicht nur auf Fachtexte, darunter kann man Texte der Rezepte, der Koch- und Lehrbücher in erster Linie nennen. Er ist auch in Texten der anderen Funktionalstile breit gebräuchlich. Die Lexeme der Kochkunst sind unter anderem in publizistischen Texten sehr beliebt, aber mit dem unterschiedlichen Gebrauchszweck – hauptsächlich als Bildhaftigkeits- oder Vergleichsmittel.

Schließlich kann man behaupten, dass sich der Fachwortschatz der Kochkunst rasch entwickelt und eher einen internationalen Charakter durch intensive weltweite Integration und Globalisierung erwirbt. Den größten Teil nehmen die Eigennamen der Gerichte und Getränke in diesem Wortschatz ein, darunter auch fremdsprachige, die meist nicht assimiliert werden und deren Zahl durch den Überstieg der Grenzen der Nationalküchen und weiter zunimmt. Die Basis des Wortschatzes bilden die Entlehnungen aus dem Französischen, die noch in 17-18. Jahrzehnten in viele Sprachen eingegangen sind und heute meist nur in der Fachkommunikation gebraucht werden, während ihre muttersprachliche Äquivalente im allgemeinen Sprachgebrauch sind. Das kann man aber in Bezug auf die Entlehnungen aus dem Englischen, Chinesischen, Spanischen, Italienischen u.a. nicht behaupten, diese sind beruflich und allgemeinsprachlich gebräuchlich. Die Bereicherung der Lexik der Kochkunst wird in erster Linie in den thematischen Feldern der Zubereitungsarten und der Kücheneinrichtungen und des Kochgeschirrs beobachtet.

Die *Perspektiven* der weiteren Forschungen liegen in der Analyse des Wortschatzes der Kochkunst im funktionalen und übersetzungswissenschaftlichen Aspekt.

Literatur:

1. Kochkunst. Wikipedia. URL : <https://de.wikipedia.org/wiki/Kochkunst>
2. Terminologie. Duden. URL : <https://www.duden.de/rechtschreibung/Terminologie>
3. Terminologie. Wortbedeutung.info. Wörterbuch. URL : <https://www.wortbedeutung.info/Terminologie/>
4. Канделаки Т.Л. Значения терминов и системы значений научно-технических терминологий. Проблемы языка науки и техники. Логические, лингвистические и историко-научные аспекты терминологии. Москва: Наука, 1970.

Подвойська О. В. Лексика кулінарії як об'єкт лінгвістичного дослідження

Анотація. Пропонована стаття присвячена дослідженню лексики кулінарії у мовознавчому аспекті. У статті доводиться, що аналізована лексика представляє собою термінологію та відрізняється від загальноживової лексики куховарства передусім науковістю контексту та вибором лексичних одиниць. Встановлено, що сучасна фахова лексика кулінарії зазнає сьогодні стрімкого розвитку та визначається інтернаціональним характером, що пояснюється інтенсивним процесом світової інтеграції та глобалізації.

Найбільшу частину досліджуваної лексики складають власні імена, зокрема назви страв та напоїв, в тому числі й іноземного походження, які у більшості випадків майже не зазнають асиміляції у мові-реципієнті, та кількість яких продовжує збільшуватися через тісний взаємозв'язок та поступове стирання меж між національними кухнями світу. У статті класифіковано назви страв та напоїв та виявлено власні назви за основним інгредієнтом, за географічним походженням, за способом приготування, за кольором, за основною властивістю, за формою, за святами, за власними іменами людей, а також їх професійною діяльністю та соціальним статусом. Основу фахової лексики кулінарії складають запозичення з французької мови, які потрапили у більшість мов ще у 17–18 ст. та продовжують використовуватися переважно у фаховій комунікації, тоді як їхні еквіваленти у мовах-реципієнтах характеризуються загальномовним вжитком. Проте це твердження не стосується запозичень з англійської, китайської, іспанської, італійської та інших мов, які вживаються як у фаховій, так і у побутовій комунікації. У лексиці кулінарії було виявлено наступні тематичні поля: власні назви страв та напоїв, продукти харчування,

способи приготування, назви процесів, станів, властивостей, кухонне устаткування та посуд. Інтенсивне збагачення лексики кулінарії здійснюється передусім у таких тематичних полях, як способи приготування їжі та напоїв та кухонне устаткування та посуд.

Ключові слова: лексика кулінарії, термінологія, тематичне поле, запозичення, власна назва.

Подвойская О. В. Лексика кулинарии как объект лингвистического исследования

Аннотация. Предлагаемая статья посвящена исследованию лексики кулинарии в лингвистическом аспекте. В статье доказывается, что анализируемая лексика является терминологией и отличается от общеупотребительной лексики приготовления пищи прежде всего научностью контекста и выбором лексических единиц. Установлено, что современная специальная лексика кулинарии сегодня динамично развивается и имеет интернациональный характер, что объясняется интенсивным процессом мировой интеграции и глобализации.

Большую часть исследуемой лексики составляют имена собственные, а именно названия блюд и напитков, в том числе иностранного происхождения, которые в большинстве случаев почти не подвергаются ассимиляции в языке-реципиенте, и количество которых продолжает увеличиваться благодаря тесной взаимосвязи и постепенному стиранию границ между национальными кухнями мира. В статье классифицированы названия блюд и напитков и выделены названия по основному ингредиенту, по географическому происхождению, по способу приготовления, по цвету, по основному качеству, по форме, по названию праздников, по именам людей, а также их профессиональной деятельности и социальному статусу. Основу специальной лексики кулинарии составляют заимствования из французского языка, которые попали в большинство языков еще в 17–18 ст. и продолжают использоваться преимущественно в профессиональной коммуникации, в то время как их эквиваленты в языках-реципиентах характеризуются общеязыковым использованием. Однако это утверждение не относится к заимствованиям из английского, испанского, итальянского, китайского и других языков, которые используются как в профессиональном, так и в бытовом общении. В лексике кулинарии были выявлены следующие тематические поля: названия блюд и напитков, пищевые продукты, способы приготовления, названия процессов, состояний, качеств, кухонные приспособления

и посуда. Интенсивное развитие лексики кулинарии происходит прежде всего в таких тематических полях, как способы приготовления и кухонные приспособления и посуда.

Ключевые слова: лексика кулинарии, терминология, тематическое поле, заимствование, имя собственное.

Podvoiska O. The vocabulary of cookery as object of the linguistic research

Summary. The proposed paper is devoted to the study of the vocabulary of cookery in the linguistic aspect. The author of the paper argues that the analyzed vocabulary is a terminology and differs from the commonly used cookery book vocabulary primarily by the scientific context and the choice of lexical units. It has been established that the modern vocabulary of cookery is currently undergoing rapid development and is determined by an international character. This fact is explained by the intensive process of global integration and globalization.

The most part of the studied vocabulary is proper nouns, in particular the names of food and drinks, including those of foreign origin, which in most cases almost do not undergo assimilation in the recipient language, and the number of which continues to increase due to close interconnection and the gradual erosion of the boundaries between national cuisines of the world. The names of the dishes and drinks are categorized in the paper. They are subdivided according to the name of the main ingredient, geographical origin, cooking techniques, color, the main peculiarities, form, holidays, the proper names of people, as well as according to peoples' professional activities and social status. The vocabulary of cookery is based on borrowings from the French language, which came in most languages in the 17th and 18th centuries and continue to be used mainly in professional communication, while their equivalents in the recipient languages are characterized by common usage. However, this statement does not apply to the borrowings from English, Chinese, Spanish, Italian and other languages, which are used both in professional and in everyday communication. In the cookery vocabulary the following thematic areas were identified: the proper names of food and drinks, food, cooking techniques, cooking processes, states, properties, kitchen equipment and crockery. The intensive enrichment of the cookery vocabulary is carried out primarily in such thematic areas as cooking techniques, kitchen equipment, and crockery.

Key words: vocabulary of cookery, terminology, thematic area, borrowing, proper nouns.

*Понікарьова А. Ю.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

АРГУМЕНТАТИВНО-СУГЕСТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ П'ЯТИКОМПОНЕНТНИХ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ ІЗ ВКРАПЛЕННЯМ ПІДРЯДНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЧНИХ ПРОМОВ Б. ОБАМИ ТА Д. КЕМЕРОНА)

Анотація. У статті обґрунтовуються методологічні засади та пропонуються методичні інструменти когнітивно-дискурсивного аналізу складних синтаксичних конструкцій у промовах Б. Обами і Д. Кемерона. Виявлено три базові структурно-семантичні типи синтаксичного аранжування, що лежать в основі утворення п'ятикомпонентних складносурядних речень із вкрапленням підрядності: структурно-сміслові інкорпорування, смислове інкорпорування та ланцюжкове приєднування. Взаємодія цих базових типів аранжування складних речень пояснюється в термінах когнітивних операцій управління увагою. Сміслові інкорпорування є нелінійним типом підрядного зв'язку, де підрядна предикація слугує фоном, що визначає час, причину / передумову або епістемічну рамку події, вираженої головною предикацією, яка функціонує як фігура. Структурно-сміслові інкорпорування та ланцюжкове приєднування є лінійними типами зв'язку, де попередня предикація в синтагматичному ланцюжку слугує фоном для інтерпретації наступної предикації, яка функціонує як фігура. У реченні, побудованому за участі структурно-сміслового інкорпорування та ланцюжкового приєднування, фокус уваги рухається прогресивно, у міру розгортання синтагматичного ланцюжка, дякуючи лінійній схемі зміни фону і фігури, притаманній цим базовим типам синтаксичного зв'язку. У реченні, яке включає смислове інкорпорування, фокус уваги визначається позицією головної предикації, включеної у речення цим типом зв'язку, і, відповідно, може мати прогресивний або регресивний характер. Лінійна схема відповідає природній лінійній динаміці розгортання синтагматичного ланцюжка мовлення; сприяє його ритмізації, автоматизує сприйняття, тож має сугестивний потенціал. Нелінійна схема порушує автоматизованість сприйняття мовлення, зосереджуючи увагу на каузальних залежностях пропозицій предикацій складних речень, що слугує аргументації.

Ключові слова: підрядність, сурядність, увага, фігура, фон.

Постановка проблеми. Механізми мовленнєвого впливу в політичному дискурсі та, зокрема, управління увагою аудиторії ніколи не залишалися поза увагою мовознавців.

Актуальність цієї теми визначається, по-перше, значущістю вивчення аргументативно-сугестивного потенціалу англomовного політичного дискурсу та його прототипного жанру, публічної промови політичного лідера для розуміння ролі мови в регулюванні соціальної поведінки людини; по-друге, необхідністю з'ясування ролі способів синтаксичного аранжування

мовлення у здійсненні аргументативного / сугестивного мовленнєвого впливу політичного лідера на аудиторію.

Політичний дискурс є об'єктом аналізу психології та психолінгвістики (Д.М. Каліщук, С.В. Новоселецька, Н.В. Шапран, Т.Н. Ушакова), PR-технологій та іміджеології (І. Гофман, С.Н. Плотнікова, Ю.І. Бойко), нейролінгвістичного програмування (Р. Ділтс), теорії аргументації (Е. Аронсон, А.Д. Белова, Ф.Х. Емерен), лінгвальної теорії інформаційних війн (Є.В. Бондаренко, С.А. Жаботинська), політичної лінгвістики (А.Н. Баранов, Н.В. Петлюченко, К. Раунтрі, Л.Л. Славова, І.С. Шевченко, О.Й. Шейгай).

У більшості лінгвістичних досліджень лінгвальні засоби мовленнєвого впливу описують у термінах стилістичних прийомів фонетичного, лексичного і синтаксичного рівнів. За межами таких описів залишається аргументативно-сугестивний потенціал складних синтаксичних структур, зокрема складносурядно-підрядних речень.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що складні речення різних структурно-семантичних типів у публічних промовах англomовних політичних лідерів мають різний потенціал мовленнєвого впливу, орієнтований на аргументацію або сугестію і пов'язаний, відповідно, з нелінійним (прогресивно-регресивним) і лінійним (прогресивним) рухом фокусу уваги аудиторії.

Мета статті полягає у встановленні закономірностей зміни фокусу уваги в п'ятикомпонентних складносурядних реченнях із вкрапленням підрядності в публічних промовах Б. Обами та Д. Кемерона.

Завдання передбачають таке: 1) виявлення базових структурно-семантичних типів синтаксичного аранжування складних речень у публічних промовах Б. Обами і Д. Кемерона; 2) встановлення конфігурацій їхніх базових структурно-семантичних типів; 3) розкриття когнітивних операцій управління увагою, що лежать в основі різних типів структурно-семантичного аранжування аналізованих структур.

Матеріалом дослідження служать 200 п'ятикомпонентних складносурядних речень із вкрапленням підрядності, вилучених із транскриптів публічних промов Барака Обами і Девіда Кемерона в період 2010–2015 рр.

Виклад основного матеріалу. П'ятикомпонентні складносурядні речення із вкрапленням підрядності в публічних промовах Б. Обами і Д. Кемерона структуруються різними конфігураціями трьох базових структурно-семантичних типів синтаксичного зв'язку: ланцюжкового приєднування, структурно-сміслового інкорпорування та смислового інкорпорування [1].

Ланцюжкове приєднання є сурядним зв'язком. У логіко-смысловому відношенні ланцюжкове приєднання базується на зв'язках: 1) **сурядності** (сполучних – додавання інформації) (*This will put advanced technologies in the hands of our troops and it will mean more jobs for workers in both our countries* (Obama 1)) і **протиставних** (*We increased spending dramatically for two wars and an expensive prescription drug program – but we didn't pay for any of this new spending* (Obama 3))) та 2) **підрядності** (причини) (*There will be tough fighting ahead, and the Afghan government will need to deliver better governance* (Obama 2)), часу (*Thirty-seven days later, Plan B succeeded, and the miners were rescued* (Obama 2)) й допустовості (*All three agreements asked for shared responsibility and shared sacrifice, but they largely protected the middle class, our commitments to seniors, and key investments in our future* (Obama 4))).

Структурно-смыслове (*Again I believe we should reject this argument* (Cameron 1)) і смыслове інкорпорування (*If the United Nations Charter is to have any value in the 21st century we must now join together to support a rapid political transition* (Cameron 2)) є зв'язками підрядності. Різниця між ними полягає в тому, що під час смыслового інкорпорування предикації зберігають відносну структурну повноцінність.

Когнітивний аналіз складного синтаксису промов Д. Кемерона і Б. Обама здійснюємо в термінах когнітивних операцій управління увагою [4–6]. У когнітивній психології та лінгвістиці увага розглядається як складний психологічний феномен, який моделюється в термінах активації концептуальних структур нейронної сітки, що репрезентує гіпотетичну модель мозку [3, с. 134]. За визначенням В. Чейфа, увага є фокусом свідомості (the focus of consciousness), об'єктом вибору [2, с. 26–30]. Крім того, В. Чейф використовує термін «сфера уваги» (scope of attention) у значенні «периферія свідомості, що забезпечує доступ до певної інформації» [там само, с. 29].

Уважаємо, що терміни «фокус» і «сфера» уваги корелюють із термінами «фігура» і «фон», які були запозичені з когнітивної психології Л. Талмі для пояснення просторових відношень між об'єктами референції.

Л. Талмі виділяє такі градуальні ознаки фону, як більш знайоме місце розташування, більший розмір, стаціонарність, складніша структурна організація, належність до заднього плану, більш рання поява на місці події / у пам'яті. Фігура ж характеризується менш знайомим місцем розташування, меншим розміром, більшою мобільністю, структурною простотою, «випуклістю» (належністю до переднього плану), пізнішою появою на місці події / у пам'яті [6, с. 315–316].

З усіх перерахованих характеристик для аналізу складного синтаксису найбільш релевантним видається зіставлення таких ознак фону і фігури, як більш рання – пізніша поява об'єкта на місці події / у пам'яті. Наявність цих ознак дає змогу співвідносити фон із темою (рання поява об'єкта на місці події / у пам'яті – вже відома інформація), а фігуру – з ремою (пізніша поява об'єкта на місці події / у пам'яті – нова інформація, що виникає у процесі розгортання синтагматичного ланцюжка мовлення).

Саме за таким принципом Л. Талмі пояснює асиметрію взаємовідносин між подіями, що описуються головною й підрядною предикаціями складнопідрядних речень обставини часу типу *I read while she sewed*: дія, що відображується пропозиційним змістом підрядної предикації, співвідносна з фоном (причиною або передумовою) щодо дії, яка відображується пропозиційним змістом головної предикації, співвідносна з фігурою [6].

Результати аналізу комунікативного потенціалу виділених структурно-семантичних типів складних речень у термінах когнітивних операцій управління увагою (сфера уваги / фон і фокус уваги / фігура) показують, що структурно-семантичний тип зв'язків між предикаціями складних речень визначає лінійність / нелінійність схеми розподілу уваги.

П'ятикомпонентні складносурядні речення із вкрапленням підрядності в публічних промовах Б. Обама і Д. Кемерона утворюються конфігураціями ланцюжкового приєднання, яке базується на логіко-смыслових зв'язках сурядності і підрядності.

1. Конфігурація логіко-смыслових зв'язків сурядності спирається на взаємодію ланцюжкового приєднання (додавання інформації) та а) структурно-смыслового інкорпорування або б) структурно-смыслового і смыслового інкорпорування.

Перший різновид конфігурації має такий схемний запис: $[[I=G1] \text{ and } [A=F1: [M=G2 [S (PR)=F2/G2 [S=F2/G2 [S=F2]]]]]]$ (тут і далі: I – незалежна предикація сурядності (independent clause); M – головна предикація (main clause); S – підрядна предикація (subordinate clause); PR – точка референції (point of reference), тобто ініціальний фокус уваги, що відкриває доступ до сутностей, які перебувають у рамках сфери уваги (за Р. Ленекером [5, с. 6]), співвідносна із членом попередньої предикації, від якого структурно і семантично залежить підрядна предикація означення; G – фон (ground); F – фігура (figure)).

Така конфігурація є характерною лише для промов Д. Кемерона: *I've been absolutely clear about this right from the start, and in our meeting we had what we call a "violent agreement", which is that releasing the Lockerbie bomber, a mass murderer of 270 people, the largest act of terrorism ever committed in the United Kingdom, was completely wrong* (Cameron 1).

Це складносурядне речення складається з двох блоків, об'єднаних ланцюжковим приєднанням (додаванням інформації). Перший блок включає ініціальну предикацію, а другий – чотири предикації, пов'язані відношеннями структурно-смыслового інкорпорування. Обидва типи зв'язку задають прогресивний рух фону і фігури. Під час структурно-смыслового інкорпорування інформація кожної попередньої предикації утримується в безпосередньому доступі для інтерпретації змісту кожної наступної предикації.

Другий різновид конфігурації: $[[I=G1: [M=G2 [S=F2]]] \text{ and } [A=F1: [M=F2 [S=F2]] S=F/G2]]$. Наприклад: *That's what we did with Korea, and that's what I intend to do as we pursue agreements with Panama and Colombia and continue our Asia Pacific and global trade talks* (Obama 2).

Речення складається з двох блоків, поєднаних сурядним зв'язком (додаванням інформації). Перший блок включає дві, а другий – три предикації. Предикації першого блоку вводяться у речення структурно-смысловим інкорпоруванням. Дві перші предикації другого блоку також вводяться у речення структурно-смысловим інкорпоруванням, а остання – смысловим інкорпоруванням. Структурно-смыслові зв'язки ланцюжкового приєднання і структурно-смыслового інкорпорування задають прогресивний рух фокусу уваги. Оскільки в цьому синтагматичному ланцюжкові головна предикація складнопідрядного речення часу, яка є нерозривним цілим з предикативною підрядною предикацією, передє підрядний час, фокус уваги переміщується у зворотному напрямі.

2. Конфігурація логіко-смыслових зв'язків підрядності будується на взаємодії а) ланцюжкового приєднання (відно-

шення допустовості) і структурно-сміслового інкорпорування та б) ланцюжкового приєднання (відношення допустовості), структурно-сміслового і смислового інкорпорування.

Перший різновид конфігурації представлений таким схемним записом: [I/S=G1 but [A/M=F1: [M (PR)=G2 [S=F2/G2 [S (PR=F2/G2) [S=F2]]]]]]. Наприклад: *We may have different backgrounds, but we believe in the same dream that says this is a country where anything is possible* (Obama 2).

Це складносурядне речення включає два блоки, які містять одну і чотири предикації відповідно. Блоки об'єднуються у речення ланцюжковим приєднанням (сполучник *but*). У логіко-смісловому відношенні ініціальна предикація виконує функцію підрядної предикації допустовості щодо складно організованої головної предикації, яка утворюється з чотирьох наступних предикацій, включених у речення структурно-смісловим інкорпоруванням: [Хоча у нас різний соціально-історичний досвід [проте ми віримо...]]. Відповідно, пропозиційний зміст ініціальної предикації є фоном, необхідним для інтерпретації складно організованої головної предикації. Оскільки під час структурно-сміслового інкорпорування інформація, яка міститься в кожній попередній предикації, слугує фоном для інтерпретації наступної предикації, що співвідносна з фігурою, фокус уваги послідовно переміщується в кінець синтагматичного ланцюжка. При цьому інформація ініціальної предикації утримується в доступі для інтерпретації наступних предикацій.

Другий різновид конфігурації має такий схемний запис: [I/S=G1] but [A/M=F1: [M (PR)=G2 [S=F2/G2 [S (PR)=F2/G2 [[S/M=F2] S=G2]]]]]]. Наприклад: *We may have different opinions, but we believe in the same promise that says this is a place where you can make it if you try* (Obama 2).

Це складносурядне речення складається з двох логіко-сміслових блоків, які містять одну і чотири предикації відповідно. У лінійному вимірі перша предикація об'єднується з другою ланцюжковим приєднанням. На логіко-смісловому рівні перша предикація виконує функцію підрядної предикації допустовості щодо головної предикації, яка складається з чотирьох наступних предикацій. Друга, третя і четверта предикації пов'язані структурно-смісловим інкорпоруванням, а п'ята вводиться у речення смисловим інкорпоруванням. З другої по четверту предикації інформаційний фокус послідовно пересувається вперед у міру розгортання мовлення. Четверта і п'ята предикації функціонують як фігура і фон відповідно. Отож фокус уваги переноситься на інформацію, яка міститься в четвертій предикації, а п'ята предикація, хоча і є в кінці синтагматичного ланцюжка, проте лише створює необхідний фон для інтерпретації четвертої предикації, співвідносно з фігурою.

Висновки. Отже, п'ятикомпонентні складносурядні речення із вкрапленням підрядності в публічних промовах Б. Обама і Д. Кемерона утворюються на основі ланцюжкового приєднання, яке базується на логіко-сміслових зв'язках сурядності і підрядності (допустовості). Ланцюжкове приєднання об'єднує в речення як окремі предикації, так і блоки, у структурі яких предикації пов'язуються структурно-смісловим і смисловим інкорпоруванням. У конфігураціях некаузальних логіко-сміслових зв'язків (ланцюжкове приєднання на базі сурядності і структурно-сміслового інкорпорування), а також у разі фінальної позиції головної предикації каузації у конфігурації каузальних зв'язків (ланцюжкове приєднання на базі

підрядності (допустовості) і смислове інкорпорування) зміна фону і фігури має лінійний характер. У разі фінальної позиції підрядної предикації каузації має місце регресивний рух фокусу уваги на відповідних відрізках синтагматичного ланцюжка.

Сміслові інкорпорування і ланцюжкове приєднання підрядності є аргументативними типами синтаксичного аранжування предикацій складних речень, які задають нелінійну схему зміни фону і фігури (фокусу уваги). Нелінійна схема порушує автоматизованість сприйняття мовлення, зосереджуючи увагу на каузальних залежностях пропозицій предикацій складних речень.

Структурно-сміслові і ланцюжкові інкорпорування, а також ланцюжкове приєднання сурядності є сугестивними типами синтаксичного аранжування предикацій складних речень, які забезпечують лінійну схему зміни фону і фігури (фокусу уваги). Лінійна схема відповідає природній лінійній динаміці розгортання синтагматичного ланцюжка мовлення й відтак сприяє його ритмізації і автоматизує сприйняття.

Перспективи дослідження пов'язуємо зі встановленням ролі аргументативного і сугестивного синтаксичного аранжування у різних типах англомовного персуазивного дискурсу (зокрема, рекламного, релігійного, публіцистичного, психотерапевтичного), а також у межах одного й того самого типу дискурсу в різних лінгвокультурах.

Література:

1. Мартынюк А.П., Поникарёва А.Ю. Когнитивно-дискурсивный инструментальный анализа сложноподчиненного синтаксиса англоязычного политического дискурса. *Когниция, Коммуникация, Дискурс: междунар. электронный сб. науч. ст.* 2013. № 7. С. 68–80. URL: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no7-2013/martynuk-a-p-ponikareva-a-u>.
2. Chafe W.L. *Discourse, Consciousness and Time: the Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing*. Chicago: Chicago University Press, 1994. 327 p.
3. Croft W., Cruse D.A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 356 p.
4. Langacker R.W. *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987. Vol. 1. 395 p.
5. Langacker R.W. *Grammar and Conceptualization*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1999. 433 p.
6. Talmy L. *Toward a Cognitive Semantics*. Cambridge, MA: A Bradford Book, The MIT Press, 2000. Vol. 1. Concept Structuring Systems. 565 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

- Cameron 1 = David Cameron and Obama Press Conference; July 20, 2010. URL: <http://blogs.suntimes.com/sweet/2010/07/obama>.
 Cameron 2 = David Cameron's speech to the Conservative Party Conference 2012; October 10, 2012. URL: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/conservative-party>.
 Obama 1 = David Cameron and Obama Press Conference; July 20, 2010. URL: <http://blogs.suntimes.com/sweet/2010/07/obama>.
 Obama 2 = President Barack Obama's State of the Union address; January 25, 2011. URL: <http://www.americanrhetoric.com/barackobamaspeeches.htm>.
 Obama 3 = President Barack Obama's Address on the Violence in Libya; February 23, 2011. URL: <http://www.americanrhetoric.com/barackobamaspeeches.htm>.
 Obama 4 = President Barack Obama's Speech to the American-Israel Public Affairs Committee; March 04, 2012. URL: <http://www.americanrhetoric.com/barackobamaspeeches.htm>

Поникарева А. Ю. Аргументативно-суггестивный потенциал пятикомпонентных сложносочиненных предложений с вкраплением подчинения (на материалах публичных выступлений Б. Обамы и Д. Кемерона)

Аннотация. В статье обосновываются методологические принципы и предлагаются методические инструменты когнитивно-дискурсивного анализа сложных синтаксических конструкций в публичных выступлениях Б. Обамы и Д. Кемерона. Выявлены три базовых структурно-семантических типа синтаксического аранжирования, лежащего в основе образования пятикомпонентных сложносочиненных предложений с вкраплением подчинения в публичных выступлениях Б. Обамы и Д. Кемерона: структурно-смысловое инкорпорирование, смысловое инкорпорирование и цепочное присоединение. Взаимодействие этих базовых типов аранжирования сложных предложений объясняется в терминах когнитивных операций управления вниманием. Смысловое инкорпорирование является нелинейным типом связей подчинения, где подчиненная предикация служит фоном, определяющим время, причину / предусловие или эпистемическую рамку события, выраженного главной предикацией, функционирующей как фигура. Структурно-смысловое инкорпорирование и цепочное присоединение являются линейными видами связи, где предыдущая предикация в синтагматической цепочке служит фоном для интерпретации последующей предикации, функционирующей как фигура. В предложении, построенном при участии структурно-смыслового инкорпорирования и цепочного присоединения, фокус внимания движется прогрессивно по мере разворачивания синтагматической цепочки, благодаря линейной схеме смены фона и фигуры, свойственной этим базовым типам синтаксических связей. В предложении, включающем смысловое инкорпорирование, фокус внимания определяется позицией главной клаузы, вводимой в предложение этим типом связи, и, соответственно, может иметь прогрессивный или регрессивный характер. Линейная схема отвечает природной линейной динамике разворачивания синтагматической цепочки, способствует ритмизации речи, автоматизирует восприятие и, следовательно, обладает суггестивным потенциалом. Нелинейная схема нарушает автоматизированность восприятия речи, сосредоточивая внимание на каузальных

взаимозависимостях пропозиций предикаций сложных предложений, что служит аргументации.

Ключевые слова: внимание, подчинение, сочинение, фигура фон.

Ponikaryova A. Argumentative-suggestive potential of five-component parataxis syntactic structures with inclusion of hypotaxis (based on public speeches of B. Obama and D. Cameron)

Summary. The article introduces theoretical and methodological basis and methodical tools of the cognitive-discursive analysis of complex syntactic constructions used in public speeches of B. Obama and D. Cameron. The research results in identifying three basic types of semantic relations involved in constructing five-component parataxis syntactic structures with inclusion of hypotaxis in public speeches of B. Obama and D. Cameron: structural-semantic incorporation, semantic incorporation and chain attachment. The interface between these types of syntactic relations is explained in terms of cognitive construal operations of attention control. Semantic incorporation represents a nonlinear type of hypotaxis relations where the subordinate predication serves as the ground setting the time, cause / precondition or epistemic framework of the event, expressed by the main predication functioning as the figure. Structural-semantic incorporation and chain attachment are linear types of hypotaxis relations where preceding predication in the syntagmatic chain contains information serving as the ground for the interpretation of the subsequent predication, functioning as the figure. In a sentence built by structural-semantic incorporation and chain attachment the focus of attention is moving progressively in a syntagmatic chain due to the linear scheme of ground-figure change, characteristic of the types of syntactic arrangement engaged. In a sentence, involving semantic incorporation, the focus of attention is determined by the position in the syntagmatic chain of the main clause, introduced by semantic incorporation. So the focus of attention can move progressively and regressively. The linear scheme correlates with the natural dynamics of unfolding syntagmatic chain; it makes the speech rhythmic, and automatize comprehension. Thus, it has suggestive potential. The non-linear scheme breaks automatic comprehension, focusing attention on the causal relations between the predications of complex sentences, which serves argumentation.

Key words: attention, figure, ground, hypotaxis, parataxis.

Попівняк О. О.,

асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ПРАНК-ДЗВІНКАХ ДО ВІДОМИХ ОСОБИСТОСТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню тактичної реалізації стратегії отримання інформації в пранк-дзвінках до відомих особистостей. Визначено поняття «пранк» і простежено лінгвопрагматичні особливості, які перетворюють телефонну розмову на пранк. Матеріалом дослідження є аудіозаписи й транскрипти телефонних розмов із відомими особистостями, розміщені в мережі Інтернет й позначені як пранк. У процесі аналізу встановлено, що під час таких дзвінків стратегічна мета пранкерів виявляється в отриманні інформації стосовно подій, пов'язаних із адресатом пранку. Для реалізації цієї стратегії вони вдаються до низки тактичних прийомів, а саме: тактики перевтілення в іншу особу, що може актуалізуватися зміною голосу, фальшивою самоідентифікацією, посиланням на близьких людей, події й факти, пов'язані з особою, у яку перевтілюється пранкер; тактики надмірної ввічливості, яка виявляється у використанні ввічливих реквестивних мовленнєвих актів і численних експресивів із семантичним значенням вдячності, ввічливих форм звертання; тактики демонстрації поінформованості, реалізованої вживанням репрезентативних мовленнєвих актів (що можуть містити сему “*know*”), іноді з квеситивною ілюкутивною силою, у яких згадана особиста інформація про адресата та посилання на події, пов'язані з ним; тактики улежування співрозмовника, актуалізованої репрезентативними й експресивними мовленнєвими актами на підтвердження своєї прихильності до адресата; тактики комунікативної провокації, вербалізованої репрезентативними та квеситивними або їх поєднанням, що можуть спровокувати адресата до бажаної вербальної реакції. У перспективі подальшого вивчення цієї теми доцільно дослідити виявлення інших стратегій адресантів-пранкерів і визначити засоби їх реалізації.

Ключові слова: телефонний пранк, пранк-дзвінок, адресат, адресант-пранкер, комунікативна стратегія, комунікативна тактика.

Постановка проблеми. Пранк (англ. *prank* – жарт, витівка, розіграш) являє собою комунікативний контекст, у якому один зі співрозмовників, а саме адресант-пранкер, розглядає інтеракцію як гру, тоді як адресат сприймає її як реальність [14, с. 678]. У дослідженні ми використовуємо терміни *телефонний пранк* і *пранк-дзвінок* на позначення вербального розіграшу, опосередкованого використанням телефону.

У будь-якому мовленнєвому акті ініціатори спілкування ставлять собі певні цілі, які зрештою впливають на діяльність і свідомість адресата [3, с. 65]. Комунікативною метою адресанта-пранкера є розіграш співрозмовника та бажання розважитися. Перш за все це розвага для самого пранкера та цільової аудиторії, хоча зрідка – розвага адресата. Для досягнення цієї комунікативної мети застосовують комунікативні стратегії, які реалізуються відповідними комунікативними тактиками.

Мета статті. Зважаючи на значну кількість пранк-дзвінків у сучасній телефонній комунікації, а особливо розіграшів відомих особистостей: політиків, акторів, зірок шоу-бізнесу, та їх поширення у мас-медійному просторі, вважаємо за доцільне здійснити комунікативно-прагматичний аналіз таких телефонних розмов, що передбачає вивчення тактико-стратегічного репертуару комунікантів.

На прикладі трьох пранк-дзвінків до відомих особистостей, а саме герцогині Кембриджа Кейт Міддлтон, члена Республіканської партії США Сари Пейлін та президента США Дональда Трампа, ми робимо спробу проілюструвати засоби тактичної реалізації основної стратегії пранкерів у таких розмовах – стратегії отримання інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники висвітлювали різні аспекти пранку: його моральний і соціально-етичний складники (S. Paul, J.C. Carpenter [13]; D. Elliott, D. Ozar [9]), жанрові особливості (С.В. Чернова [7]), психологічні характеристики адресантів (M. Seilheimer [14]), особливості дитячого пранку (М.Д. Алексеевський [1]; J. Cromdal, S. Danby, M. Emmison, K. Osvaldsson, A. Weatherall [17]).

Проте зосередження сучасних лінгвістичних студій на комунікативно-прагматичному аспекті дослідження спілкування (А.Д. Белова [2]; Т.А. ван Дейк [4]; О.С. Іссерс [5]; Н.І. Формановська [6]) спонукає до застосування стратегічного підходу, зокрема, під час аналізу пранк-дзвінків. У нашій праці під комунікативною стратегією розуміємо комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення певної комунікативної мети мовця, а комунікативну тактику розглядаємо як конкретні прийоми та засоби, спрямовані на реалізацію цієї стратегії.

Виклад основного матеріалу. За останні роки в теле-, радіо- та в мережі Інтернет усе частіше транслюють випадки телефонного розіграшу, і надзвичайну популярність мають телефонні розмови з відомими людьми: політиками, акторами, зірками шоу-бізнесу. Це пояснюють тим фактом, що продюсери медіа-ресурсів постійно шукають інноваційні засоби, щоб заповнити свої шоу, а посилення конкуренції підштовхує телевізійні канали та радіостанції до того, щоб привертати увагу глядачів і слухачів сенсаційними та захопливими шоу [16].

Проте тактико-стратегічний потенціал таких пранк-дзвінків не обмежується лише розважальним компонентом. **Стратегія отримання інформації** є типовою для телефонного пранку, адресатами якого є відомі особистості, оскільки в багатьох випадках такі пранк-дзвінки призначені не лише для розваги, а задля отримання секретної або особистої інформації, яка не може бути отримана за допомогою звичайних або законних методів. Журналісти-пранкери вміло маскуються, видають себе за когось іншого, обманюючи адресата, для розкриття секрет-

ної інформації [Paul, Carpenter]. Таке порушення етичних норм комунікації є предметом досліджень і численних дискусій, оскільки дуже часто призводить до негативних наслідків, особливо для адресата.

Одним із таких негативних прикладів є сумнозвісний пранк, розіграний австралійськими радіоведучими, які вдавали членів британської королівської сім'ї – королеву Єлизавету і принца Чарльза, у виклику до лікарні, де перебувала Кейт Міддлтон через лихоманку та сильну вранішню нудоту, пов'язану з вагітністю. Прагматичною метою пранку було отримати особисту інформацію про здоров'я герцогині Кембриджа, а саме підтвердження її вагітності або навіть можливість особисто поспілкуватися з нею чи принцом Вільямом у радіоефірі (*Let's give this hospital a call and see if we can get Kate Middleton or maybe even Prince Wills on the phone tonight...* [20]). Медсестра Джасінта Салданга, яка прийняла виклик, сприйняла його за реальний, не звернувши увагу навіть на жакливий акцент адресантів (В інтерв'ю відразу після дзвінка ведучі сказали, що вони були дуже здивовані тим, як легко їм удался цей розіграш: *"We were very surprised that our call was put through. We thought we'd be hung up on as soon as they heard our terrible accents."*), і переадресувала до чергової медсестри, яка і розголосила медичні подробиці про герцогиню. Згодом Салданга була надзвичайно травмована висвітленням інциденту в ЗМІ [15]. Через три дні, коли стало відомо громадськості, що Салдангу розіграли, вона вчинила самогубство. Насправді єдине, що вона зробила у сумнозвісному інциденті, – сказала адресанту (вона вважала, що розмовляє з королевою Єлизаветою II) *"Hold on, ma'am"*.

Розглянемо цю телефонну розмову-пранк, яка мала такі трагічні наслідки, з метою встановлення тактичного репертуару, використаного адресантом-пранкером для реалізації стратегії отримання інформації. Перш за все варто зазначити, що вона відрізняється від канонічних телефонних розмов тим, що в ній беруть участь чотири комуніканти: два адресанта (радіоведучі, які видають себе за королеву Єлизавету і принца Чарльза) і два адресати (медсестра Джасінта Салданга, яка заподіяла собі смерть, і чергова медсестра, на яку переадресовано виклик).

Розпочинає інтеракцію репліковий крок адресата 1 (медсестра Салданга), що складається з трьох комунікативних ходів: 1) мовленнєвого кліше *Hello*, що в телефонній розмові не є привітанням, а лише відкриває канал комунікації; 2) клішованого привітання *Good morning* та 3) ідентифікації установи *King Edward VII Hospital*, що є типовим початком інституційної телефонної розмови. Відповідний репліковий крок адресанта 1, що вдається до **тактики перевтілення** (оскільки імітує голос і стиль поведінки королеви) та на підтвердження своєї вдаваної особистості навмисно підкреслює родинні стосунки (*my granddaughter*), містить досить неформальне привітання *Oh hello there* та реквестив *Could I please speak to Kate please, my granddaughter*, у якому зrealізовано **тактику надмірної ввічливості** (використання модального дієслова *could* у комбінації з подвійним *please*). Адресат 1 приймає телефонний дзвінок за реальний, позитивно відповідає на прохання комуніканта та просить зачекати на лінії (*Oh yes, just hold on ma'am*). Адресант 1 продовжує реалізацію тактики ввічливості (*Thank you*) і цією реплікою завершує мовленнєвий обмін «запрошення бажаного адресата до телефону».

Адресат 2 (медсестра, на яку було переадресовано виклик) розпочинає свій репліковий крок привітанням із поважним увічливим звертанням до жінки (*Good morning, ma'am*), само-

ідентифікацією установи (*This is the nurses station*) та пропозицією допомоги, виражену квеситивом (*How may I help you?*). У наступному репліковому кроці адресант 1 продовжує дотримуватися **тактики перевтілення**, акцентуючи увагу на підтвердженні родинних стосунків (*I'm just after my granddaughter Kate*) та реалізує **тактику демонстрації поінформованості**, згадавши вагітність Кейт (*I wanted to see how her little tummy bug is going*). Після того як медсестра-адресат 2 надає інформацію про стан пацієнтки (*She's sleeping at the moment and has had an uneventful night, and sleep is good for her, as we speak. She's been given some fluids to re-hydrate her because she was quite dehydrated when she came in. But she's stable at the moment*), адресант 1 підтверджує свою фальшиву особистість (**тактика перевтілення**), називаючи свій удаваний титул, звертаючись на ім'я *Charles* до свого колеги (адресанта-пранкера 2) та згадуючи про улюбленців королеви Єлизавети – собак коргі (*Well, I'll just feed my little corgis then. So when is a good time to come and visit her? Because I'm the Queen so I'll need a lift down there. Charles! When can you take me to the hospital, Charles?*).

Далі до розмови долучається ще один адресант, який видає себе за принца Чарльза, також використовуючи **тактику перевтілення**. **Тактика надмірної ввічливості** зrealізована цим комунікантом неодноразовим увічливим перепитуванням, коли можна відвідати пацієнтку (*When will it be all right to come down and see her? Maybe in the morning or something? If that's OK?*), а також численними експресивами *Wonderful, Lovely*. **Тактику перевтілення** та підтвердження близьких стосунків адресант-пранкер 2 підсилює вживанням скороченої пестливої форми імені свого вдаваного сина (*Is Wills still there or has he gone home?*), а також неформального звертання *Mumsy* до адресанта 1 (удаваної матері).

На завершення телефонної розмови адресант 1 підтверджує свій намір про візит до лікарні (*I need to go and visit Kate in the morning*) та двічі дякує співрозмовниці, уживаючи ввічливу форму звертання *My dear, thank you so much, Thank you, bye*, цим самим підтримуючи **тактику надмірної ввічливості**. Адресат 2 відповідає на подяку мовленнєвим кліше *You're very welcome*. Адресанти прощаються [20].

Простежимо вищезазначені тактики на прикладі ще одного пранк-дзвінка відомій особі – Сарі Пейлін, яка на момент розмови була губернатором штату Аляска і кандидатом на пост віце-президента США від Республіканської партії в тандемі з Джоном Мак-Кейном. Пранк було здійснено двома радіоведучими з Монреалю, знайомими як *Masked Avengers* (Месники в масках) і відомими своїми розіграшами публічних людей, таких як Пан Гі Мун, Брітні Спірс, Жак Ширак, Ніколя Саркозі та інші.

У розмові з Пейлін пранкер видавав себе за тодішнього президента Франції Ніколя Саркозі, щоб отримати інформацію від Пейлін про віце-президентську кампанію та зовнішню політику. Упродовж шестихвилинної розмови вдаваний президент розмовляв англійською мовою із сильним французьким акцентом (хоча насправді Саркозі не розмовляє англійською) і говорив із Сарою Пейлін про полювання, відносини, сім'ю та політику. Досвідчений пранкер уміло поєднав тактичні прийоми для досягнення своєї комунікативної мети. Наприклад, **тактику перевтілення** простежуємо у фальшивій самоідентифікації (*This is Nicolas Sarkozy speaking*), посиленні на близьких і довірених людей особи, у яку перевтілюється пранкер (*I follow your campaigns closely with my special American adviser Johnny Hallyday, you know?, You know my wife Carla would*

love to meet you..., You know **my wife** is a popular singer and a former top model) та події, пов'язані з цією особою (You see, I **got elected in France** because I'm real and you seem to be someone who's real, as well), а також уживанні окремих французьких слів, висловів, реалій (Like we say in French, on pourrait tuer des bebe phoques, aussi, ...from my house I can see Belgium, ... in French it's called de rouge a levre sur un cochon..., ...we have the equivalent of Joe the Plumber in France. It's called Marcel, the guy with bread under his armpit).

Тактика демонстрації поінформованості зреалізована пранкером у вигляді посилання на певні захоплення адресата (You know, we have a lot in common because personally one of my favourite activities is **to hunt, too**, яке у цьому репрезентативі, що передає власні вподобання вдаваного президента, виражено імпліцитно) та події з її життя (...we could try go hunting by helicopter **like you did**, I'd really love to go..., Gov. Palin, I love **the documentary they made on your life**. You know Hustler's Nailin' Paylin?).

З метою встановлення довірливих стосунків задля досягнення своєї комунікативної мети пранкер застосовує **тактику улецування** співрозмовника, яка актуалізована за допомогою ввічливих звертань (How do you feel right now, **my dear?**), метакомунікативів (You see, You know), а також численних репрезентативів на підтвердження своєї прихильності та схвалення діяльності адресата (You see, I got elected in France because I'm real and you seem to be someone who's real, as well. You know I see you as a president one day, too. Well, I hope for you. Some people said in the last days and I thought that was mean that you weren't experienced enough in foreign relations and you know that's completely false. You know my wife Carla would love to meet you, even though you know she was a bit jealous that I was supposed to speak to you today. I really loved you...).

Однак головною тактикою адресанта, який не має на меті приховати реальний фрейм розмови – пранк, є **тактика комунікативної провокації**. У розгляданому дискурсивному фрагменті пранкер на завершення розмови повідомляє адресату, що цей дзвінок – розіграш (I must say something also, governor, **you've been pranked by the Masked Avengers**. We are two comedians from Montreal), про що можна було здогадатися, звернувши увагу на численні контекстуальні натяки з боку адресанта-пранкера впродовж усієї розмови. Наприклад, під час розмови про полювання адресант акцентує увагу на своєму захопленні вбивати тварин: спочатку французькою про вбивство дитинчат морських котиків (Like we say in French, on pourrait tuer des bebe phoques, aussi), а потім англійською, використовуючи експресивні мовленнєві акти (I just love **killing those animals**. Mmm, mmm, **take away life, that is so fun**). Далі, у розмові про співробітництво з Канадою пранкер навмисне називає прем'єр-міністра Канади іменем канадського співака (That's the thing that I said to my great friend, the prime minister of Canada **Stef Carse**). А згадуючи свою вдавану дружину, адресант-пранкер зауважує про її можливі ревності до адресата (You know my wife Carla would love to meet you, even though you know **she was a bit jealous that I was supposed to speak to you today**) і до того ж додає досить інтимні подробиці (You know my wife is a popular singer and a former top model and **she's so hot in bed**). Іще один репліковий крок пранкера вербалізує подвійну провокацію, натякаючи на певні політичні ситуації, пов'язані з адресатом: він згадує про пісню, яку начебто написала його дружина (She even wrote a song for you) і яка називається

"De rouge a levre sur un cochon", що в перекладі англійською означає "lipstick on a pig" – вислів, метафоричне значення якого в англійській лінгвокультурі – "making superficial changes to something generally regarded with dislike or disfavour in a fruitless attempt to make it more appealing" [10]. Барак Обама використав цю метафору, характеризуючи заклик Республіканської партії (членом якої є Сара Пейлін) та її лідера до змін у Білому домі, що було розцінено республіканцями як образу на адресу Сари Пейлін [12]. Крім того, у цьому ж репліковому кроці пранкер, начебто перекладаючи англійською вжиту раніше фразу, подає ще одну американську реалію "Joe the Plumber", пов'язану з Республіканською партією, членом якої є Сара Пейлін (Yes, in French it's called de rouge a levre sur un cochon, or if you prefer in English, **Joe the Plumber...it's his life, Joe the Plumber**, хоча, як бачимо, ці поняття ніяк семантично не корелюють). Joe the Plumber (Сантехнік Джо) – це псевдонім, що утворений від власного імені та апозиції, актуалізованої назвою професії, під яким став відомим один активіст зі США, що прославився під час президентської кампанії 2008 року, коли під час передвиборчого виступу Барака Обами в Огайо поставив питання про податкову політику щодо свого маленького бізнесу. Відповідь Обами стосовно розподілу майна ("When you spread the wealth around, it's good for everybody" [18]) була одразу розкритикована і використана на свою користь його опонентами-республіканцями. Згодом, під час теледебатів між двома кандидатами на посаду президента, США ім'я сантехніка Джо (як він уперше назвався) згадували 23 рази, що привернуло до нього увагу американської та світової преси й сприяло метафоризації імені Joe the Plumber у мовній культурі США на позначення пересічного американця (middle-class American). Отже, адресант-пранкер, ймовірно, намагаючись отримати інформацію стосовно стосунків між адресатом і вищезгаданою особою, ставить провокаційне запитання, вербалізоване репрезентативним мовленнєвим актом із квеситивним іллокутивним значенням. (I just want to be sure. That phenomenon Joe the Plumber. **That's not your husband, right?**). Однак найбільш відкритою комунікативною провокацією пранкера вважаємо згадку про сатиричний порнофільм "Who's nailin' Paylin?", який є пародією на цю відому особистість (Gov. Palin, I love the documentary they made on your life. You know Hustler's Nailin' Paylin?). На нашу думку, уживання лексеми "documentary" в цій ситуації, хоч і є іронічним, проте слугує пом'якшенню загального перлокутивного ефекту.

Незважаючи на всі ці досить прозорі контекстуальні натяки, адресат не здогадалася про реальний фрейм розмови, чи була занадто ввічлива, щоб відреагувати на них по-іншому. Адже впродовж усієї розмови Сара Пейлін досить експліцитно висловлює свою прихильність до співрозмовника і задоволення від можливості поспілкуватися (звичайно, вона вважає, що розмовляє з президентом Франції), що вербалізовано численними експресивними мовленнєвими актами (Oh, it's so good to hear you. Thank you for calling us, Thank you sir, we have such great respect for you, John McCain and I. We love you and thank you for taking a few minutes to talk to me, You know, I look forward to working with you and getting to meet you personally and your beautiful wife. Oh my goodness, you've added a lot of energy to your country with that beautiful family of yours), скороченим пестливим звертанням (Nico, we so appreciate this opportunity) і навіть висловленням вдячності після згадки про славновісний «документальний» фільм (Ohh, good, **thank you**, yes). Можемо припустити, що висока посада і належна охорона мали б забезпечити

її від таких телефонних дзвінків, тому вона не могла навіть уявити, що може стати жертвою розіграшу [21].

Після оприлюднення цієї розмови в одному з інтерв'ю на питання про те, якою була його реальна мета, адресант-пранкер відповів: *"I wanted to see how she was on an intellectual level. You can see that she's, well, not really brilliant"* [11].

Навіть президент Сполучених Штатів Дональд Трамп став жертвою розіграшу американського комедіанта Джона Мелендеса, званого як Заїка Джон (*The Stuttering John*), який видавав себе за Роберта Менендеса (можливо, через суголося прізвищ), члена Демократичної партії США, сенатора від штату Нью-Джерсі. Аналізований нами дискурсивний фрагмент починається з комунікативного ходу президента Трампа – неформального особистісно-орієнтованого вітання (*Hi Bob*), оскільки розмова була переадресована на нього його помічником і він був упевнений, що його співрозмовник – сенатор Менендес.

На нашу думку, комунікативною метою пранкера, як і в попередніх розмовах, адресованих відомим особистостям, є розвага цільової аудиторії, оскільки ця розмова-пранк була згодом розміщена на подкасті пранкера; а основною стратегією – **стратегія отримання інформації**, яку ми вбачаємо в спробах сконструювати ситуацію для з'ясування й уточнення деталей певних політичних подій і рішень та, можливо, загальної інформації про особистісні якості президента. Для реалізації своєї стратегічної мети пранкер застосовує **тактику перекручення**, яка вербалізована фальшивою самоідентифікацією і посиленням на події, пов'язані з особистістю, за яку видає себе пранкер (*...my constituents are giving me a lot of beans about this immigration thing, ...What can I tell them you're going to do in moving forward?, ...but I am Hispanic, so I have to..., ... I have to look into my people as well*); **тактику надмірної ввічливості**, реалізовану експресивними мовленнєвими актами з ілюкитивним значенням подяки, вибачення за незручності, прохання та побажання успіху (*Thank you so much, and, you know, I'm sorry to bother you Mr. President, Well, please, you know, keep me informed. And good luck on your trip. And thank you so much for taking my call, Alright thanks. Thanks, Mr. President*); **тактику демонстрації поінформованості**, актуалізовану репрезентативними мовленнєвими актами з використанням семи *know* (*I know that you did something very noble, by trying to change back with their families..., I saw the speech, ... I'm sure you know that Justice Kennedy is retiring. And you know, Justice Kennedy was a Reagan appointee*); **тактику улецування співрозмовника**, яка вербалізована репрезентативними й експресивними мовленнєвими актами на підтвердження своєї прихильності до адресата і схвалення його діяльності (*I know that you did something very noble... I'm sure you understand, You know... You understand, And I thought it was a great speech..., I'm sure you've heard, I'm sure you know...*) та комісивним мовленнєвим актом із обіцянкою підтримки й допомоги (*Because I promise you, you will have my vote. I will help you...*). **Тактика комунікативної провокації**, що у наведений комунікативній ситуації виражена імпліцитно (оскільки пранкер не має наміру розкривати реальний фрейм розмови – розіграш) і вербалізована квеситивами (*What can I tell them you're going to do in moving forward? ... are you going to go more moderate, or are thinking you're going to go more conservative?*), спонукає адресата до висвітлення своїх поглядів на певні політичні ситуації та події, а саме імміграційні процеси та призначення кандидатури на посаду голови Верховного Суду [8; 19].

Висновки. Можемо підсумувати, що під час дзвінків до відомих особистостей стратегічна мета пранкерів виявляється в отриманні певної чи будь-якої інформації стосовно подій, пов'язаних із адресатом пранку. Для реалізації цієї стратегії вони вдаються до низки тактичних прийомів, а саме використовують тактику перекручення, тактику надмірної ввічливості, тактику демонстрації поінформованості, тактику улецування співрозмовника та тактику комунікативної провокації (за умови, якщо адресант не має на меті приховати реальний фрейм розмови – пранк).

На нашу думку, перспективним є подальше дослідження лінгвопрагматичних особливостей телефонного пранку з метою виявлення інших стратегічних задумів адресантів-пранкерів та визначення засобів і прийомів їх реалізації.

Література:

1. Алексеевский М.Д. Телефонные розыгрыши как жанр детского фольклора. *Детский фольклор и культура детства: матер. науч. конф. «XIII Виноградовские чтения»*. / Ред.-сост. Е.В. Кулешов, М.Л. Лурье. СПб.: СПбГУКИ, 2006. С. 136–157. URL: <http://folk.pomorsu.ru/opensource/alekseevsky.pdf>.
2. Белова А.Д. Коммуникативні стратегії і тактики: проблеми систематики. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. пр. К.: «Логос», 2004. Вип. 10. С. 11–16.
3. Гулакова И.И. Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 – «Русский язык», спец. 10.02.19 – «Теория языка». Орел, 2004. 151 с.
4. Дейк Т.А. ван. Когнитивные и речевые стратегии выражения этнических предубеждений. *Язык. Познание. Коммуникация* / Пер. с англ. О.А. Гулыги / Сост. В.В. Петрова; Под ред. В.И. Герасимова. М.: «Прогресс», 1989. С. 268–304.
5. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. М.: УРСС Эдиториал, 2008. 288 с.
6. Формановская Н.И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. М.: ИКАР, 2007. 480 с.
7. Чернова С.В. Пранк как речевой жанр развлекательного дискурса и его культурологический аспект. С. 189–200. URL: http://filnauki.mgimo.ru/sites/default/files/chernova_0.pdf.
8. Comedian claims he tricked Trump with prank call onboard Air Force One. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/jun/29/donald-trump-prank-call-john-melendez-podcast>.
9. Elliott D., Ozar D. An explanation and a method for the ethics of journalism. *Journalism ethics* / Ed. by Ch. Meyers. New York: Oxford University Press, 2010. P. 9–24.
10. English Oxford Living Dictionaries. URL: https://en.oxforddictionaries.com/definition/put_lipstick_on_a_pig.
11. Joke on Palin again as she falls for fake Sarkozy call. the Guardian, 3 November. URL: <http://www.theguardian.com/world/2008/nov/03/sarah-palin-phine-prank-sarkozy>.
12. "Lipstick on a pig": Attack on Palin or common line? URL: <http://edition.cnn.com/2008/POLITICS/09/10/campaign.lipstick>.
13. Paul S., Carpenter C.J. Jokes in public: The ethical implications of radio prank calls. *Ethical Space: The International Journal of Communication Ethics*. Vol 14. No 2/3. 2017. P. 33–41.
14. Seilhamer M. On doing "being a crank caller": A look into the crank call community of practice. *Journal of Pragmatics*. 2011. Vol. 43. Issue 2. P. 677–690. URL: https://www.academia.edu/4106807/On_doing_being_a_crank_caller_A_look_into_the_crank_call_community_of_practice.
15. Suroor H. Saldanha's bosses intended to have a 'chat' with her. Hindu, 2012. URL: <http://www.thehindu.com/news/national/saldanha-bosses-intended-to-have-a-chat-with-her/article4181827.ece>.
16. Wang T.L. Presentation and impact of market-driven journalism on sensationalism in global TV news. *International Communi-*

cation Gazette. 2012. Vol. 74. No. 2. P. 711–727. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1748048512459143>.

17. Weatherall A., Danby S., Osvaldsson K., Cromdal J., Emmison M. Pranking in children's helpline calls. *Australian Journal of Linguistics*. (36), 2. 2016. P. 224–238. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07268602.2015.1121532>.
18. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Joe_the_Plumber.

Джерела ілюстративного матеріалу:

19. A comedian says he pranked-called Trump and Jared Kushner patched him through. URL: <http://www.businessinsider.com/trump-prank-phone-call-transcript-john-melendez-bob-menendez-air-force-one-2018-6>.
20. Full transcript: hoax call By 2DayFM DJs. URL: <https://www.smh.com.au/entertainment/tv-and-radio/full-transcript-hoax-call-by-2dayfm-djs-20121210-2b5gr.html>.
21. Transcript of Sarah Palin's prank call from "Nicolas Sarkozy". URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/sarah-palin/3369196/Transcript-of-Sarah-Palins-prank-call-from-Nicolas-Sarkozy.html>.

Попивняк Е. А. Тактическая реализация стратегии получения информации в пранк-звонках к знаменитостям (на материале английского языка)

Аннотация. Статья посвящена исследованию тактической реализации стратегии получения информации в пранк-звонках известным личностям. Определено понятие «пранк», и прослежены лингво прагматические особенности, которые превращают телефонный разговор в пранк. Материалом исследования являются аудиозаписи и транскрипты телефонных разговоров с известными личностями, размещенные в сети Интернет и обозначенные как пранк. В процессе анализа установлено, что во время таких звонков стратегической целью пранкеров есть получение информации о событиях, связанных с адресатом пранка. Для реализации этой стратегии они прибегают к ряду тактических приемов, а именно: тактике перевоплощения в другого человека, что может актуализироваться изменением голоса, фальшивой самоидентификацией, ссылкой на близких людей, события и факты, связанные с личностью, в которую перевоплощаются пранкеры; тактике чрезмерной вежливости, которая проявляется в использовании вежливых реквестивных речевых актов и многочисленных экспрессивов с семантическим значением благодарности, вежливых форм обращения; тактике демонстрации осведомленности, реализованной употреблением репрезентативных речевых актов (которые могут содержать сему «know»), иногда с квеситивной иллокутивной силой, в которых упомянута личная информация об адресате

и ссылки на события, связанные с ним; тактике обхаживания собеседника, актуализированной репрезентативными и экспрессивными речевыми актами в подтверждение своей приверженности к адресату; тактике коммуникативной провокации, вербализированной репрезентативами и квеситивами или их сочетанием, которые могут спровоцировать адресата к желаемой вербальной реакции. В перспективе дальнейшего изучения этой темы целесообразно исследовать выявления других стратегий адресантов-пранкеров и определить средства их реализации.

Ключевые слова: телефонный пранк, пранк-звонок, адресат, адресант-пранкер, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика.

Popivniak O. Tactical realization of information obtaining strategy in prank calls to famous people (on the material of the English language)

Summary. The article is devoted to the research of the tactical realization of information obtaining strategy in prank-calls to famous people. The concept of “prank” is defined and pragmalinguistic features which transform the telephone conversation into prank are traced. Research materials include audio recordings and transcripts of telephone conversations with famous people, posted on the Internet and marked as prank. The analysis has revealed that during such calls the strategic goal of pranksters is to receive information regarding the events related to the call taker. In order to realize this strategy they resort to a number of tactics, namely: the tactic of impersonating another individual, which can be actualized by changing the voice, false self-identification, reference to close people, events and facts associated with the impersonated individual; the tactic of excessive politeness, which manifests itself in the use of polite requestive speech acts and numerous expressives with semantic meaning of gratitude, polite forms of addressing; the tactic of awareness demonstration, implemented by the use of representative speech acts (which may contain the verb “know”), sometimes with quesitive illocutionary force, which mention personal information about the call taker; the tactic of flattering the interlocutor, actualized by representative and expressive speech acts to confirm caller's commitment to the call taker; the tactic of communicative provocation, verbalized by representatives and quesitives or their combination, which can provoke the call taker to the desired verbal reaction. In the perspective of further study of this topic, it is advisable to research the implementation of pranksters' other strategies and to determine the means of their realization.

Key words: telephone prank, prank call, call taker, prankster, communicative strategy, communicative tactics.

Pradivlianna L. M.,*Candidate of Philological Sciences,**Doctoral Student at the Department of General Linguistics and German Studies**National Pedagogical Dragomanov University*

PHONO-SEMANTIC ASPECTS OF SURREALIST POETRY

Summary. The paper focuses on the problem of the sound and meaning correlation in a poetic text. In modern linguistics, sound semantic is the object of phono-semantic studies (A.P. Zhuravlev, V.V. Levitsky, S.V. Voronin, L.P. Prokofieva), these issues also received much attention in the works of W. von Humboldt, A.A. Potebnya, E. Sepir, R. Jakobson. Statistical studies conducted by modern scholars have revealed the potential of the sound-meaning correlations in rendering strength, mobility, size, color, emotional perception.

Sound symbolism plays a specific role in a poetic text in which the expressiveness of sound reaches its extremes. This paper deals with the poetry of Hugh Sykes Davies, the British poet, whose work manifests the features of surrealism.

Surrealistic poetry, often seen as an absurd automatic flow of associations, provides particularly interesting material for the study of the "sound tissue" due to its orientation towards the rendering of the unconscious, the dream. Phono-semantics, which also has a subliminal aura (A.P. Zhuravlev), can help in the perception of this rather complex poetry.

Analysis of the poetic text shows that the ratio of sound and meaning can be viewed as an organizing principle for the study of poetry. The main elements for analysis include alliteration, rhyming words, sound symbolism, the metric system, which in general serve as a kind of supporting elements in the perception of poetry. Falling into the strong position of the text, they help the reader to intuitively catch the "underwater" meanings of the poem. Of particular interest are the acoustic characteristics of sound in their relationship to the semantic meanings of words, as well as the sound contrasts that poets create to enhance the reader's aesthetic experience.

Key words: surrealism, phono-semantics, rhyme, sound symbolism.

Introduction. The question how the sound of a word is related to its meaning has a centuries-old history of research and started in the classical era. But only with the appearance of modern experimental methods that it became possible for the scholars to take a new view of this problem.

Questions of sound organization of the text belong to the priority areas of linguistics. Issues of sound and meaning correlation are discussed in the works of W. von Humboldt and A.A. Potebnya, E. Sepir, R. Jakobson, A.P. Zhuravlev. But it is in the poetic texts where "the expressiveness of sound reaches its limit" [5, p. 153] that sound symbolism acquires a specific role.

The aim of this paper is the study of sound symbolism and its semantics in the poetic texts. Taking as the point of departure the fact that linguistic perception cannot be limited only to the level of vocabulary, we will try to define the role the sound patterns play in a poetic work, to reveal their semantic possibilities and to trace what meanings can the "sound fabric" (R. Jakobson) of the verse produce.

Analysis of recent research and publications. In modern linguistics, the semantic potential of a sound is studied by

phono-semantics (A.P. Zhuravlev, V.V. Levitsky, S.V. Voronin, L.P. Prokofieva). Statistical studies conducted by modern scientists reveal the main informative characteristics of sounds on a variety of grounds – strength, mobility, size, emotional perception. One of the most interesting aspects of sound symbolism is the study of the color-sound correlations (works by L.P. Prokof'eva, A.P. Zhuravlev) which examines cross-semiotic connections between sound, color and the world of complex feelings and impressions.

These studies are particularly important for understanding the language of poetry. V.V. Kandinsky in his book "On the spirituality in art" proved that colors, lines, forms as the primary elements of the language of painting should be perceived in their pure form, apart from the image in the painting [4]. In the same way, a poet appeals to the sound in its pure form, choosing every word or creating unusual words in a poem, taking greater interest in the music of a sound rather than in the semantics of a word, creating meaning through the sound. "The poem connects sound and sense and this is the real key to poetry," – states Professor M. Drout [11, p. 8].

In linguistics, numerous studies of the relationship between the content and structural elements of the language also revealed "the presence of a more fundamental, psychologically primary symbolism" [6, p. 324] than simple referential meanings of words, which E. Sepir, "due to the absence of a better term," called "phonetic symbolism" [6, p. 330]. The American linguist noticed that phonetic variations often result in the difference of meaning. Having conducted a number of experiments he concluded that phonetic symbolism is an independent psychological phenomenon which might be caused by acoustic and kinetic factors.

As in any developing science, many questions still bring about numerous discussions – from the nature of this phenomenon to phono-semantic universals. In our opinion, there is also a lack of practical research which can support the existing theories.

This paper offers the study of the semantic possibilities of sounds on **the material** of surrealist poetry. Originating in France at the beginning of the twentieth century as a continuation of the Dadaist protest against everything that was traditional, surrealism, led by the poet Andre Breton, opposed to Western rationalism and accused it of hypocrisy: "forbidden is any kind of search for truth which is not in conformance with accepted practices" [9, p. 10]. The new movement strove for a world in which "life and death, the real and the imagined, past and future <...> cease to be perceived as contradictions" [9, p. 125], promising "to uproot thought from an increasingly cruel state of thralldom, to steer it back onto the path of total comprehension, return it to its original purity" [9, p. 124]. Relying on Freud's discoveries in the field of dreams and the unconscious, the poets defined surrealism as "psychic automatism in its pure state <...> dictated by thought, in the absence of any control exercised by reason," [9, p. 26] and declared that their work was not just a search for "new means of expression", but "a means of total liberation of the spirit" [1, p. 137].

Such poetry offers particularly interesting material for the study of the “sound fabric”. Indeed, as was indicated by A.P. Zhuravlev, “phono-semantics has a subliminal halo, almost unconscious by people. They use it intuitively, unconsciously” [3, p. 148]. Surrealist automatic images can lift the veil over some “aspects of the linguistic subconscious, over the language of intuition” [Ibid.].

Surrealist verse and surrealist poetic image in particular serve as a vehicle for bringing the irrationalism of imagination into the world of rationality. This poetry often looks like an incoherent associative flow of words. Andre Breton himself described it as “the hordes of words which, whatever one may say, Dada and Surrealism set about to let loose as though opening a Pandora’s box” [9, p. 152], as a stream of phrases that leave a strong impression of arbitrariness, but also of extraordinary inspiration, deep emotionality and particular picturesque quality, as well as “extreme degree of immediate absurdity” [9, p. 24–25].

Commenting on the surrealist writing, Roland Barthes points out its “total subjectivism” and calls it a “crisis of denotation” [2, p. 293], and the Greek researcher A.Je. Ster’jopulu – “a chain of the signifiers freed from their signified” [7, p. 60]. Still, such infinite trust in the automatism of the language, when it is left to itself, and the poet only captures the automatic images coming from the unconscious, makes the study of the phonetic symbolism in surrealist poetry particularly interesting.

Results and Discussion. In spite of some quite fair remarks of the researchers who oppose to studying surrealism outside Andre Breton’s group so as not to “expand the boundaries of surrealism as an organized movement” [7, p. 30], we rather agree with the researchers who, like Shelley Quinn, say: “The comparison of images from “surreal” writers from different countries further facilitates the identification of surreal elements in imagery, and help to isolate these from other modernist characteristics” [13, p. 11].

Further we look into the British surrealism and discuss the poetic works of Hugh Sykes Davies – poet, one of the organizers of the first London International Surrealist Exhibition in 1936 whose works can serve as a good example of surrealist poetry written in English. We will offer our observations over his poetry and its phonetic peculiarities. It is worth remembering that surrealists considered themselves just the conductors of the unconscious mind giving thus the reader the primacy in poetry interpretation.

The first reading of the poem *Decline of Phaenon* by Hugh Sykes Davies really reminds Pandora’s Box mentioned by Andre Breton.

<i>i 40- Phaenon leash more suns for caravan with your body’s-span more zodiac’s bears that eye unbars show-crabs and goats that telescopes yet must decline in rounded time of 40 suns I, – Phaenon’s!</i>	* <i>and suffer this preferment because you pierce dreams because you overhang night’s snarl with body’s-fang see where my blood streams in the firmament</i> [10]
---	--

(We preserve Davies’s punctuation, spelling and division into two stanzas – LP.)

The title, which is always a strong element of the text, refers to the Greek myth about Phaethon – the son of the solar deity Helios who asked his father to drive the sun chariot for a day but was not strong enough to steer fiery horses and coming closer to the Earth almost destroyed it. To prevent the disaster, Zeus had to kill Phaethon by striking him down with a thunderbolt.

This is a rather short poem which demonstrates surrealist dislike of traditional meter. In its form it is somewhat arbitrarily divided into two stanzas of different lengths – 12 and 6 lines. In its syllabo-tonic system, the poem is not metric. The number of feet in the entire poem varies from 3 to 7, with 1 to 3 stressed syllables in a line and unregulated number of unstressed ones.

The number of feet in almost every line is different with shorter lines (1–4 feet) in the first stanza and longer (up to 7 feet) in the second. Therefore, the first part reads in a much tenser and emotionally strenuous way. The shorter lines render speed to the narration which, presumably, describes the fall of Phaethon (among *suns, zodiac’s bears, show-crabs, goats*) and actually feels like the fall of a bright meteor.

The second stanza, due to its longer lines, greater number of unstressed syllables (e.g. *and suffer this preferment* – 7 feet, 2 stresses) which slow down the reading, enjambment (*you overhang / night’s snarl, see where my blood streams / in the firmament*) gives a more meditative feeling, supported lexically by “explanatory” anaphora (*because you*).

The poem also presents a rare for the English surrealist verse case of rhyming. It is not a perfect, close rhyme, but slant rhymes, but they are organized in a very peculiar way. Thus, the first stanza is written in couplets, with pairs of lines that rhyme (*Phaenon-suns, caravan-span, bears-unbars, goats-telescopes, decline-time, suns-Phaenon’s*). The words that rhyme acquire greater significance and because of their position as the last word in the closed line become the “strong elements” of the poem. American professor Michael Drout says: “highline all the rhyming words and see if they tell a story” [11, p. 37]. Davies chooses the names of the heavenly phenomena, starts with the son-and-father reference and beautifully finishes with the reverse father-son relation. It’s interesting to note how two abstract words of *decline* and *time* “stand” against the words of concrete semantics and create aesthetic effect. Rhyming couplets, due to the fact that ideas come and close within two line, give the reader the feeling of an explosion and additionally support the idea of life lived fast and bright.

The second stanza also offers rhymes but very different ones. The first line rhymes with the last, the sixth line (slant *preferment-firmament*), the second line bears a perfect rhyme with the fifth one (*dreams-streams*), and the third line rhymes with the fourth one (*overhang-body’s-fang*). It gives the effect of continuous non-discrete speaking, of the voice of the hero appealing to the reader.

The “sound fabric” of the poem is additionally enhanced due to the phonetic peculiarities. Though we can’t observe particular alliterations or assonances here, let’s note that the first stanza abounds on the lexemes with mid-to-low pitch stressed vowels (*suns, caravan, body’s-span, show-crabs, goats, time, decline*).

E. Sepir describing his sound-symbolism experiments described the influence that vocal and consonant contrasts have on the recipient’s perception and noted their spontaneous nature [6, p. 326]. R. Jakobson also examined semantics of phonemes and stated that low-pitched vowels create a more negative effect on the reader because low sound is associated with something dark whereas high-pitched vowels render brighter and more positive feeling [8].

Thus, low and middle pitched vowel sounds in the first part might add to the feeling of the fall to the darkness. The abundance of fricative consonant only supplement the effect with the whistling sound of the fall (*leash, zodiac’s, bears, unbars, suns, Phaenon’s, span, show*).

The tone of the second part changes dramatically. Most of the stressed vowels are of the high or middle pitch (*dreams,*

streams, pierce, firmament, preferment) with a great contrast made by the “dark” word *snarl* (low-pitch and back [a:]) in a word combination *night’s snarl* in which the phonetic sound adds to the lexical and metaphoric meaning of the word. Altogether the stanza reads like of spiritual rising to the heaven after the fight with the dark forces of the night.

In many works of literature, Phaethon is depicted as a hero, as a symbol of man’s revolt against the world order and human destiny. Examination of sound symbolism of the poem by Hugh Sykes Davies suggests just the same idea.

Conclusions. Analysis of the poetic text shows that the match of sound and meaning can be regarded as an organizing principle for the study of poetry. And it is especially true when dealing with surrealist’s “plunges” into unconscious which result in the automatic flow of associations presenting much difficulty for the reader. The essential elements for analysis include alliterations, rhyming words, sound symbolism, metric system, which, altogether, serve as strong and significant elements of the text. It is their close observation that allows the reader to find those undercurrents that E.A. Poe insisted on when writing about the complexity and “some amount of suggestiveness of meaning <...> which imparts to a work of art so much of richness” [12, p. 1202].

References:

1. Антология французского сюрреализма. 20-е годы. / Сост., пер. с франц., коммент. С.А. Исаева и Е.Д. Гальцовой. М.: «ГИТИС», 1994. 392 с.
2. Барт Р. Семиотика. Поэтика. М.: «Прогресс», 1989. 616 с.
3. Журавлев А.П. Звук и смысл. Москва: «Просвещение», 1991. 155 с.
4. Кандинский В.В. О духовном в искусстве. Ленинград: из архива русского авангарда, 1989. 68 с.
5. Мечковская Н.Б. Семиотика: Язык. Природа. Культура: курс лекций. М.: «Академия», 2004. 432 с.
6. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М.: «Прогресс», 1993. 654 с.
7. Стержень А.П. Элементы. Введение в сюрреализм / Пер. Л. Аюпяна. Львов: «БаК», 2008. 144 с.
8. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. Структурализм: «за» и «против». Москва: «Прогресс», 1975. С. 193–230.
9. Breton A. Manifestoes of Surrealism / Translated by R. Seaver and H.R. Lane. USA: University of Michigan Press, 1972. 308 p.
10. Drout M. A Way with Words IV: Understanding Poetry. Norton, Massachusetts, 2008. 121 p.
11. Sykes D.H. Poetry. URL: <https://allpoetry.com/Hugh-Sykes-Davies>
12. Poe E.A. Complete Works of Edgar Allan Poe. Delphi Classics, 2012.
13. Quinn Sh. Surrealist imagery and the right brain. PhD Thesis. The University of Alberta. Edmonton, Alberta, 1985. 300 p.

Прадівлання Л. М. Фоносемантичні аспекти сюрреалістичної поезії

Анотація. Статтю присвячено проблемі співвідношення звучання слова та його значення в поетичному тексті. У сучасній лінгвістичній науці питання семантичних можливостей звуку вивчає фоносемантика (А.П. Журавльов, В.В. Левицький, С.В. Воронін, Л.П. Прокоф'єва), проте феномену звукообразності мовних одиниць присвятили свої роботи В. фон Гумбольдт, О.О. Потебня, Е. Сепір, Р. Якобсон. Статистичні дослідження, проведені сучасними вченими, дали змогу виявити основні змістовні характеристики звуків за найрізноманітнішими ознаками – сили, рухливості, розміру, кольору, емоційного сприйняття.

Особливу роль звуковий символізм грає в поетичному тексті, в якому виразність звуку досягає межі. У статті розглядається поезія Г'ю Сайкса Девіса – британського поета, у творчості якого проявилися ознаки сюрреалізму.

Сюрреалістична поезія, яка часто являє собою абсурдний автоматичний потік асоціацій, дає особливо цікавий матеріал для вивчення «звукової тканини» поезії завдяки своїй орієнтації на передачу несвідомого. Фоносемантика, яка також має ореол підсвідомого (А.П. Журавльов), може допомогти в сприйнятті цієї досить складної поезії.

Аналіз поетичного тексту показує, що співвідношення звуку і сенсу можна розглядати як організуючий принцип вивчення поезії. Основні елементи для аналізу – це алітерації, рими, звуковий символізм, метрична система, які загалом служать своєрідними опорними елементами в сприйнятті поезії. Потрапляючи в сильні позиції тексту, вони допомагають читачеві інтуїтивно вловити «підводні» смисли вірша. Особливий інтерес становлять акустичні характеристики звуку в їх співвідношенні із семантичними значеннями слів, а також звукові контрасти, які створюють поети для посилення естетичного переживання читача.

Ключові слова: сюрреалізм, фоносемантика, рима, звуковий символізм.

Прадівлання Л. Н. Фоносемантические аспекты сюрреалистической поэзии

Аннотация. Статья посвящена проблеме соотношения звучания слова и его значения в поэтическом тексте. В современной лингвистической науке вопросы семантических возможностей звука изучает фоносемантика (А.П. Журавлев, В.В. Левицкий, С.В. Воронин, Л.П. Прокофьева), однако феномену звукообразности языка посвящали свои работы В. Гумбольдт, А.А. Потебня, Э. Сепир, Р. Якобсон. Статистические исследования, проведенные современными учеными, позволили выявить основные содержательные характеристики звуков по самым разнообразным признакам – силе, подвижности, размеру, цвету, эмоциональному восприятию.

Особую роль звуковой символизм играет в поэтическом тексте, в котором выразительность звука достигает предела. В статье рассматривается поэзия Хью Сайкса Девіса – британского поэта, в творчестве которого проявился интерес к сюрреализму.

Сюрреалистическая поэзия, часто являющая собой абсурдный автоматический поток ассоциаций, предоставляет особенно интересный материал для изучения «звуковой ткани» произведения благодаря своей ориентации на передачу бессознательного, сновиденческого. Фоносемантика, также имеющая ореол подсознательного (А.П. Журавлев), может помочь в восприятии этой достаточно сложной поэзии.

Анализ поэтического текста показывает, что соотношение звука и смысла можно рассматривать как организующий принцип изучения поэзии. Основные элементы для анализа – это аллитерации, рифмы, звуковая символика, метрика, которые служат своеобразными опорными элементами в восприятии поэзии. Попадая в сильные позиции, они помогают читателю интуитивно уловить «подводные» смыслы стихотворения. Особый интерес представляют акустические характеристики звука в их соотношении с семантическими значениями слов, а также звуковые контрасты, которые создают поэты для усиления эстетического переживания читателя.

Ключевые слова: сюрреализм, фоносемантика, рифма, звуковой символизм.

Radetska S. V.,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Chair of Theory and Practice of Translation
of Kherson National Technical University

FUNCTIONING OF THE CONVERSIONS IN THE ENGLISH TESTS OF THE LITERARY, SCIENTIFIC, AND JOURNALISTIC STYLES: COMPARATIVE ANALYSIS

Summary. The current stage of development of linguistics is characterized by a significant interest in the study of the functional aspect of linguistic phenomena. This interest is due to the general reorientation of linguistics from the study of the internal laws of the structure of language to the knowledge of language as “the most important means of human communication”. The development of a language depends on its ability to create new words. The development of new words occurs because people have a need to express new concepts. This is the result of the development of science, technology, culture, public relations and much more. The emergence of new words in the language occurs in different ways: by borrowing from other languages, as a result of the emergence of new meanings of words already existing in the language and by adding different suffixes, prefixes, etc. One of the extremely convenient ways to replenish the vocabulary of the English language is conversion. You can watch the conversion in colloquial speech as well as in written, formal and informal. Conversion is characteristic of the English language due to its analytical structure. Thanks to this method of word-formation, language acquires morphological freedom, since the same word can be used as different parts of speech, and, therefore, can have a different syntactic function (that is, be different members of a sentence). The selection of the main types of conversions and the determination of the specifics of their functioning in tests of different styles, in our opinion, is of considerable interest for the perverted understanding of the phenomenon of conversion in modern English. In addition, knowledge of the conversion mechanism can significantly expand vocabulary when learning English and improve the quality of translation.

Key words: conversion mechanism, word-formation, literary, scientific, journalistic styles, substantivization and verbalization.

Problem statement. The phenomenon of conversion is of interest to scientists for many centuries. For the first time this term was used at the end of the XIX century. And despite its prevalence and activity in modern English, the presence of a large number of research and ideas, for example: V. Zabolotkina [4], R. Kverk [5], Y. Visokhynsky [2], O. Meshkov [7], the conversion issue remains one of the most debated.

The problem of identifying the conditions for the conversion is the subject of controversy among many researchers. Some linguists believe that conversion occurred at the beginning of the XIII century. Others believe that it existed in the Old English language. In the language of Shakespeare and Milton, conversion and prefix-conversion word-formation occurs already for all those samples that are still productive: “easy” – an adjective; “easily” – an adverb.

V. Zabolotkina notes that the conversion significantly reduced its productivity, and among neologisms convertible units make up only 3 % [4, p. 33], but according to I. Baron, 33 % of new words are

neologisms formed as a result of conversion [1, p. 76], which confirms the conversion activity at the current stage.

The article aim. The problem of our study is determined by the necessity of expanding knowledge about the semantic ties that stimulate the emergence of conversion entities and their relative importance in texts of different styles. Thus, the basis of our study is the detailed consideration of the main functional styles in the modern English language and a comprehensive review of the conditions, causes and consequences of the operation of conversions in texts of different styles.

The basic material. The semantics of the derivative word plays an important role in the conversion word formation. For example, G. Troitska distinguishes the following types of semantic connection in the formation of the verb from the noun:

- 1) ensure that the source noun is – “to water”;
- 2) get rid of what is indicated by the original noun – “to skin”;
- 3) behave like a person, called noun – “to ape”;
- 4) act with the help of what is indicated by the original noun – “to hammer”;
- 5) to be in a place, or to move to a place marked by the original noun – “to school”;
- 6) act as an animal, called the original noun – “to dog”;
- 7) take the form of what is denoted by the noun – “to round”;
- 8) reproduce the animals, called the original noun – “to calf”;
- 9) spend the time period, called the noun – “to week-end” [9, p. 161].

However, it should be noted that this classification cannot be applied to all conversion entities. First, converters are formed not only in the noun-verb model. Secondly, in the conversion there is an even greater number and variety of semantic connections than when affixing, because the semantics of the derivative verb or noun is not limited to the meaning of the word-formation affix, but is formed under the influence of the connectivity, which gives the newly created word large semantic possibilities. In most cases, conversions are polysemic.

The word formed by conversion has a typical meaning, for example: “to hammer” – to use as an instrument or object for purpose, that is to hammer with a hammer. But there may still be a number of special or single values: “Her heart was hammering so hard”.

Conversion as a means of enriching the language with neologisms is widespread in texts of different genres. In each case, the newly created word has its own function.

The literary style is distinguished by its imagery and expressiveness, and due to its special expressive and aesthetic qualities it is distinguished among other types of literary language. Fiction is a form of social consciousness, a mirror of reality, and therefore comprehensively reproduces the many-sided phenomena of social life. For this reason, artistic works often use a variety of language

tools, some of which are contained not so much in the language of the author's story as in the language of characters as a means of verbal and artistic depiction [3, p. 59–60].

Thus, in the composition of language means, the literary style is significantly different from other stylistic varieties of literary language. This was also noted by L. Shcherba, who compared the language of fiction with the language of official business correspondence: "The language of artistic works has, of course, much more variations than the business language, but they are less obvious and in any case not so easily classified. But the main thing is that they have a completely different direction: they have to draw all the variety of spoken, social, and partly geographic dialects that combine this literary language. Through the language social environment which includes active persons is drawn the" [10, p. 24].

The language of fiction differs from other styles not only in the composition of linguistic means, but also in their artistic and aesthetic qualities. This is a tongue, which has a historically produced system of verbal and artistic depictions [3, p. 60].

However, it would be wrong to completely separate literary style from other styles. By absorbing the components of all other functional styles, the literary style transforms, rethinks them; it widely uses units of language that belong to different time slices, to the social and territorial modification of the national language. Regarding the openness of the stylistic system, the language of fiction is closest to the colloquial style, since it actively uses the language of folklore, non-normative, uncoded linguistic means: archaisms, historicisms, dialecticisms, neologisms (general and authorial), unconfixed colloquial expressions, if they meet the requirements of aesthetic measure, stylistic expediency.

It should also be noted that the unity of communicative and aesthetic functions is inherent not only in artistic style. Aesthetic qualities, emotionality and expressiveness are also characteristic of stylistics of journalistic works, styles of scientific works and, in general, varying degrees of all styles of literary language. For example, along with precision, clarity and accessibility, the language of public speeches by agitators and propagandists has always been characterized by such emotional and expressive qualities as purposefulness, passion, confidence, liveliness and imagery.

Convertible formations in literary text often have hidden meanings and often reflect the style of an author or character of a work, features of a dialect or worldview, a stream of thoughts: "*I can candy him and sit him down the potty a hundred times a day*".

Often, in artistic text, there are slang expressions created by conversion: "*Poor little bobooty, nobody wuvs him*".

Such way of word formation as a conversion also plays an important role in enriching the vocabulary of the texts of scientific and technical style.

Scientific style is a style of scientific works from various fields of science and technology. It is characterized by widespread use of terminology, foreign language and abstract vocabulary. Words are used only in the literal sense, using complex sentences. There are subcategories: popular science (the topics are available for the mass reader), news-information. In scientific style, figurative means of language, dialectal and vulgar words are not used.

We can distinguish the following characteristics of the scientific and technical text: static, brevity, compactness of expression; widespread use of abstract vocabulary and a peculiar way of its concretization; a specific expression of abstraction and generalization as a way of scientific knowledge. In the analysis of individual stylistic features of a particular author, we often note the verbal or nominal

(personal) style, depending on what the author prefers to use more widely verbs, which creates dynamism, or nouns and adjectives, which creates static text. Verbs in the function of a predicate are used in scientific literature on average two times less often than nouns and adjectives in the function of definition, which gives an occasion to speak about the nominal character of the style of scientific and technical literature. This phenomenon is quite natural and understandable: certain concepts in the scientific literature are specified and determined in more detail than in the style of fiction [6, p. 64].

An urgent need for a scientific and technical text is its second characteristic feature – the desire to save language means, to brevity or laconicism. In the scientific and technical text, the bulkiness of the language is a real danger, because then its clearness is lost.

Non-affixal derivatives, as well as complex words, contribute to the compression of means of expressing information in a scientific text. However, the number of neologisms received through this method is much lower than in artistic and journalistic texts. The fact is that the above features of the scientific and technical style create various stylistic restrictions that require compliance with the linguistic norm and do not allow the frequent use of conversion units. Conversions are usually found in unofficial documents, articles of spoken language. For the scientific text, the most characteristic conversion units, built on the model of the noun-verb: "*Multihulls are higher and faster than monohulls and capsize at lower angles*".

The peculiarity of texts of a journalistic style is due to several circumstances: a wide range of issues that are considered in it; the fact that journalism is addressed to a very large circle of the audience; it not only informs the audience, but also strives, first of all, to somehow influence the minds and feelings of the readers, to form a certain idea of the facts and events. Therefore, certain conditions are put forward in the language of journalism – a journalistic test must be clear, logical, convincing and expressive [5, p. 204].

The journalistic style occupies a special place in the system of styles of literary language, since in many cases it has to process texts created under other styles. Scientific and business languages are oriented on the intellectual reflection of reality, and artistic language – on its emotional imprint. Journalistic style plays a special role – it seeks to satisfy both intellectual and aesthetic needs. Among the main linguistic peculiarities of a journalistic style is the fundamental heterogeneity of stylistic means, the use of special terminology and emotionally colored vocabulary, the use of abstract and specific vocabulary. Publicism is the main area of origin and the most active channel of the propagation of language neologisms: lexical, word-formation, phraseological. Therefore, this style has a significant impact on the development of linguistic norm. A feature of the journalistic style is the wide coverage of the vocabulary of the literary language: from scientific and technical terms to the words of everyday spoken language.

Conversion is one of the most common means of generating new words in a journalistic text, especially its kinds, such as substantivization and verbalization. Often, we encounter these kinds of conversion in the headlines of magazines and articles. Conversions allow us to use fewer words and phrases to convey a greater or desired amount of information, while sometimes performing an expressive function. Substantivization is subjected to words belonging to different parts of the language, for example the verb: "*Put the Freeze on Interest*"; adverbs: "*The Ups: Food, Rent Rates, Fare, etc*". It should be noted that not all types of word transitions into another part of the language lead to the formation of a new word, often it is simply the use of words in the function of another

part of the language, such as adverbs “yes” and “no” in the function of nouns: “*The Leaders Expect a Mighty “Yes”*”; “*Sign the National NO*”. In the newspaper headlines there are examples of verbalization of adverbs: “*Action to Up Pensions*”.

Conclusions. Concluding, we should note that conversion is productive in texts of any subject, both in oral and in written form. We have found that this type of word-formation is the most widespread in literary texts, since it often reflects a specific author's style and promotes the formation of new concepts that can only be understood in the presence of context. The less used conversion is in the journalistic text. The most commonly used are the substantivization and verbalization that are often used to generate headers. The least-used, but no less productive is the conversion into scientific text. Since one of the main features of this text is conciseness and clarity, conversion is most often used to denote action, especially in the noun-verb model.

References:

1. Барон И.Э. Основные типы словообразовательных значений конвертированных глаголов в парах N – V в современном английском языке: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 – «Германские языки». Ростов-на-Дону, 1995. 209 с.
2. Высочинский Ю.И. Конверсия – один из способов пополнения словарного состава современного английского языка: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.664 – «Германские языки». К., 1969. 220 с.
3. Ефимов А.И. Стилистика художественной речи. М.: Издательство Московского университета, 1961. 520 с.
4. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка. М.: «Высшая школа», 1989. 126 с.
5. Кверк Р. Стиль і комунікація в англійській мові. *Суспільні науки за кордоном. Мовознавство*. 1984. № 6. С. 200–209.
6. Курашвілі Є.І. Про основні характеристики англійського науково-технічного тексту. *Іноземні мови у вищій школі*. 1992. № 9. С. 64–69.
7. Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка. М.: «Наука», 1976. 245 с.
8. Пилинський М.М. Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови. К.: «Наукова думка», 1990. 216 с.
9. Троїцька Г.П. Семантичні зв'язки при словотворенні з конверсії в сучасній англійській мові. *Іноземні мови в школі*. К., 1964. № 1. С. 20–31.
10. Щерба Л.В. Современный русский литературный язык. *Русский язык в школе*. М.: «Учпедгиз», 1939. С. 22–27.

Радецька С. В. Функціонування конверсивів в англійських тестах художнього, наукового та публіцистичного стилів: порівняльний аналіз

Анотація. Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується значним інтересом до вивчення функціонального аспекту мовних явищ. Цей інтерес пояснюється загальною переорієнтацією мовознавства з вивчення внутрішніх законів структури мови на знання мови як «найважливішого засобу людського спілкування». Розвиток мови залежить від її здатності створювати нові слова. Поява нових слів відбувається тому, що люди повинні давати назви новим поняттям. Це результат розвитку науки, техніки, культури, зав'язків із громадськістю та багато іншого. Поява нових слів у мові відбувається по-різному:

запозиченням з інших мов; унаслідок надання нових значень словам, що вже існують у мові; шляхом додавання різних суфіксів, префіксів тощо. Одним із способів поповнення словникового складу англійської мови є конверсія. Ми можемо спостерігати за появою конверсивних новоутворень у розмовній мові, а також у письмовій, формальній та неформальній формі. Конверсія характерна для англійської мови завдяки її аналітичній структурі. Завдяки такому способу словотворення мова отримує морфологічну свободу, оскільки одне і те саме слово може бути використане у різних частинах мови, а отже, може мати різну синтаксичну функцію (тобто бути різними членами речення). Вибір основних типів конверсивів і визначення специфіки їх функціонування в тестах різних стилів, на нашу думку, становлять значний інтерес для всебічного розгляду феномена конверсії в сучасній англійській мові. Крім того, знання механізму творення конверсивів може значно розширити словниковий запас під час вивчення англійської мови і поліпшити якість перекладу.

Ключові слова: конверсія, словотворення, літературний, науковий, публіцистичний стилі, субстантивізація, вербалізація.

Радецкая С. В. Функционирование конверсивов в английских тестах художественного, научного и публицистического стилей: сравнительный анализ

Аннотация. Современный этап развития лингвистики характеризуется значительным интересом к изучению функционального аспекта языковых явлений. Этот интерес объясняется общей переориентацией языкознания с изучения внутренних законов структуры языка на изучение языка как «важнейшего средства человеческого общения». Развитие речи зависит от ее способности создавать новые слова. Появление новых слов происходит потому, что люди должны давать названия новым понятиям. Это результат развития науки, техники, культуры, связи с общественностью и многого другого. Появление новых слов в языке происходит по-разному: заимствованием из других языков; в результате появления новых значений у слов, которые уже существуют в языке; путем добавления различных суффиксов, префиксов и прочего. Одним из способов пополнения словарного состава английского языка является конверсия. Мы можем наблюдать за появлением конверсивных новообразований в разговорной речи, а также в письменной, формальной и неформальной форме. Конверсия характерна для английского языка благодаря ее аналитической структуре. Благодаря такому способу словообразования язык получает морфологическую свободу, поскольку одно и то же слово может быть использовано в разных частях речи, а, следовательно, может иметь различную синтаксическую функцию (то есть быть разными членами предложения). Выбор основных типов конверсивов и определение специфики их функционирования в тестах различных стилей, по нашему мнению, представляют значительный интерес для всестороннего рассмотрения феномена конверсии в современном английском языке. Кроме того, знание механизма создания конверсивов может значительно расширить словарный запас при изучении английского языка и улучшить качество перевода.

Ключевые слова: конверсия, словообразование, литературный, научный, публицистический стили, субстантивация, вербализация.

Романова Н. В.,*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри німецької та романської філології
Херсонського державного університету*

СЕМАНТИЧНІ ВИЯВИ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ф. ДЮРРЕНМАТТА «DAS VERSPRECHEN»)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню семантики емотивної лексики сучасної німецької мови в швейцарській літературі. Емотивна лексика постає як репрезентант базових емоцій людини й розглядається з позиції теорії диференціальних емоцій, запропонованої відомим американським психологом К.Е. Ізардом. Емоцію визначено як складний тернарний процес, що має нейрофізіологічний, нервово-м'язовий та чуттєво-переживальний аспекти. Зазначено відносну автономність емоцій, їх важливість для емоційної поведінки індивіда, його діяльності чи активності, організації думок і вчинків. Виявлено п'ять позитивних базових емоцій (радість, сором, подив, інтерес, провину) та чотири негативні – страх, горе, гнів, відразу, які утворюють своєрідний семантичний ланцюг із сильною позицією (емоція страху, емоція провини) та медіальною (емоція подиву). Встановлено провідні базові емоції – страх, подив, провину, які характеризуються реальною семантикою та уявною. Об'єктивація цих емоцій проінтерпретована в річищі морфології; з'ясовано, що емоція страху пов'язана з іменниками, дієсловами, прислівниками та прикметниками, емоція подиву репрезентована дієсловами, прислівниками, прикметниками та дієприкметниками, емоція провини апелює до прикметників та іменників. Сюди додається також процес спеціалізації, що втілено юридичними термінами. Узагальнена семантична парадигма аналізованих базових емоцій корелює з предметністю, дією, спрямованою на об'єкт (носія емоційного стану) та проти нього, оцінкою, якістю. Доведено, що завдяки семантиці емотивної лексики підвищується емотивна цінність художнього тексту, підсилюється образність та експресивність мовлення, розвивається асоціативне мислення адресата, а також здійснюється прагматичний вплив на реципієнта.

Ключові слова: базова емоція, іменник, прикметник, дієслово, прислівник, семантика.

Постановка проблеми. У словниковому складі будь-якої літературної мови є прошарок слів, що позначають емоції та почуття. Розмаїття теорій емоцій, зокрема філософських (Аристотель, Р. Декарт, І. Кант, Г. Лейбніц, Б. Спіноза та інші), психологічних (В. Вундт, Ч. Дарвін, В. Джемс, В. Кеннон, К. Ланге), психоаналітичних (Ж.-П. Сартр, З. Фройд, Е. Фромм, К.-Г. Юнг), когнітивних (М. Арнольд, Л. Фестінгер, С. Шехтер), базових (В. Мак-Дугалл, К.Е. Ізард, Р. Плачик), мотиваційних (Р. Ліпер, П. Янг), еkleктичних (Ф. Джонсон, Дж. Кампос, К. Карвер, К. Оуглі), інформаційних (П.В. Сімонов), ціннісних (Б.І. Додонов), екзистенціально-аналітичних (А. Ленгле), імпліцитних (О.Ю. Бергфельд, В.П. Кохановський, А.А. Черниш та інші), лінгвістичних (Ю.Д. Аפרесян, А. Вежбицька, В.І. Шаховський), зумовлює різні підходи до дослідження емотивної лексики. Виокремлюємо морфологічний (В.Т. Косов, Н.М. Панченко), лінгвопси-

хологічний (О.О. Залевська, О.О. Потєбня), психолінгвістичний (І.О. Мазірка, М.В. Остроумова), структурний (Ш. Баллі, К.А. Левковська), семантичний (В.Г. Гак, О.С. Кубрякова), структурно-семантичний (Т.М. Дрідзе, А.М. Манзій), семантико-лінгвокультурологічний (Ю.І. Гамаюнова, В.І. Школярєнко), структурно-семантико-прагматичний (Я.В. Гнезділова), функціональний (Т.М. Ніколаєва, С.Ю. Перфільєва), функціонально-семантичний (Н.І. Бойко, І.В. Чепуріна), системно-функціональний (А.Г. Файзулліна), структурно-функціональний (О.А. Штеба), структурно-семантико-етнолінгвокультурологічний (М.В. Гамзюк, Н.О. Григор'єва), лінгвокультурологічний (М.В. Маркіна, І.Б. Русакова), етимологічний (П.О. Селігей), концептуальний (О.Ю. Балашова, А. Вежбицька та інші), лінгвокогнітивний (Л.І. Белєхова, О.В. Євсєєва, Н.О. Золотова та інші), лінгвокогнітивно-лексикографічний (О.С. Сарбаш), семантико-когнітивний (С.В. Валіуліна, С.В. Гладько та інші), когнітивно-комунікативний (А.П. Мартинюк, І.І. Чесноков), комунікативно-дискурсивний (Л.Р. Безугла, М.Д. Городнікова), комунікативно-семіотичний (Т.Г. Ренц), системно-дискурсивний (О.В. Коптюрова), контрастивний (Н.А. Багдасарова, В.Н. Карловська та інші), аксіологічний (Л.К. Байрамова, Г.А. Багаутдінова), антропоцентричний (М.В. Піменова, Т.О. Трипольська), гендерний (О.В. Величко, Ю.І. Донченко), синхронно-діахронний (Л.А. Калімулліна, О.В. Тишина), польовий (О.О. Монастирська, О.В. Расточинська), перекладознавчий (Е.А. Вайгла, Н.В. Романова) тощо.

Незважаючи на істотні здобутки та яскраву наукову спадщину, питання семантики емотивної лексики сучасної німецької мови у швейцарській літературі залишається, на жаль, на периферії досліджень.

Мета статті. У статті ми спробуємо дослідити феномен у річищі теорії диференціальних емоцій [4], що передбачає виконання низки завдань: 1) здійснити пілотний огляд концепції базових емоцій, за К.Е. Ізардом; 2) укласти експериментальну картотеку емотивної лексики методом суцільного вибирання; 3) з'ясувати семантичні підтипи емотивної лексики в емпіричному матеріалі.

Виклад основного матеріалу. Для окреслення семантичного вияву емотивної лексики необхідно насамперед уточнити основні ідеї диференціальної теорії, яка є популярною на вітчизняних теренах, але по-різному трактованою.

Згідно з цією теорією, базова емоція – дуже складний емоційний процес, у якому беруть участь нейрофізіологічна система, нервово-м'язова та феноменологічна [4, с. 56–57]. Названі системи певною мірою автономні й незалежні та водночас співвідносяться і пов'язані одна з одною. Наприклад, емоція інтересу може перерости в емоцію подиву, а емоція подиву в емоцію страху. Для ілюстрованої ієрархії особливе значення має якість стимулу: що інтенсивніше стимул, то вища сила вияву емоції [4, с. 55–56].

Термін «базова емоція» має ряд синонімів, як-от: *фундаментальна емоція, первинна емоція* [1, с. 46; 5, с. 124], *уроджена емоція* [3, с. 16], що свідчить про неусталеність поняття [6, с. 18–30].

Критерії виокремлення феномена є, з одного боку, дискусійними (позиції №№ 1, 4), а з іншого – відкритими (позиції №№ 3, 5), і лише один критерій (позиція № 2) – «базова емоція проявляє себе за допомогою промовистої і специфічної конфігурації м'язових рухів обличчя (міміки)» – може бути підтверджено експериментально [1, с. 52–53]. «Складність у виявленні «чистих базових емоцій» за межами лабораторних розпізнавань експресії цих явищ акторами, – висновує далі Г.М. Бреслав, – слугує вагомим аргументом для зменшення кількості досліджень у цій галузі» [8, с. 22].

Дозволимо собі нагадати, що мімічні рухи стосуються скорочення м'язів обличчя, відображають емоційний стан людини, передають різноманітність «відтінків почуттів, оцінок, ставлення людини до подій і явищ життя», доповнюють та ілюструють емоційну комунікацію [7, с. 92]. Отже, встановити чіткі межі між базовими емоціями і так званими «небазовими», наприклад стеничними, астенічними [10, с. 204, 14], альтруїстичними (потреба в сприянні, допомозі іншим людям), комунікативними (потреба в спілкуванні), глоричними (потреба в самоствердженні й славі), праксичними (потреба в результативній господарській діяльності), пугнічними (потреба в безпеці, інтерес до боротьби), романтичними (потреба в незвичайному, таємничому, містичному), гностичними (потреба в пізнавальній гармонії), естетичними (потреба в ліричному переживанні), гедоністичними (потреба в тілесному комфорті та душевному), акізитивними (потреба в придбанні цінностей та їх володінні) [2, с. 21–30], інтелектуальними [7, с. 72] тощо, надзвичайно важко.

Базова емоція впливає на гомеостатичні процеси, перцептивні, когнітивні, моторні, поведінку людини, взаємодіє із драйвами (сигналами про потреби тіла). Її не можна розглядати лише як реакцію організму на певну ситуацію, оскільки вона сама є стимулом або причиною думок і вчинків людини [4, с. 57].

Розрізняють десять базових емоцій: п'ять позитивних – інтерес, радість, подив, сором, провина і п'ять негативних: горе, гнів, відраза, презирство, страх. Ця типова класифікація ґрунтується не на ставленні людини до навколишнього світу [5, с. 122], а на функції емоцій [4, с. 34]: позитивні емоції полегшують конструктивну поведінку, негативні – сприяють підвищенню психологічної ентропії [4, с. 34].

Наголошують на системності базових емоцій через полярність. При цьому полярність передбачає як антонімічність (*радість – печаль, гнів – страх, інтерес – відраза, сором – презирство*), так і активацію (*сльози радості*) або трансформацію (*інтерес може перейти в страх*).

Кожній із наведених вище базових емоцій – хоч би як вона була виражена – інтенсивно чи ледве помітно – відводять важливу роль у (емоційній) поведінці людини та її внутрішньому світі [4, с. 35–38].

К.Е. Ізард виокремлює також емоційні патерни. Емоційний патерн мислять як комбінацію двох або декількох емоцій, які за певних умов розгортаються одночасно чи в певній послідовності та які взаємодіють між собою: кожна з емоцій патерну впливає на індивідуума та його поведінку [4, с. 69].

Наприклад: форма вияву інтенсивності емоції страху – жах + емоція сорому (*erschrocken und verlegen, Grauen und Scham*), форма вияву інтенсивності емоції радості + емоція подиву

(*Jubeln und Staunen*), емоція гніву + емоція сумніву + емоція інтересу (*wütend und unsicher; dazu kam auch die kriminalistische Neugier*), інтенсивність вияву емоції подиву + емоції страху (*voll staunender, banger, wundervoller Erwartung*), емоція відрази + емоція гніву (*verabscheuen, hassen*) [11].

Попередньо зауважимо, що в емпіричному матеріалі репрезентовано всі позитивні базові емоції та левову частку негативних базових емоцій (окрім емоції презирства). Однак їхній реєстр у романі Ф. Дюрренмата «Das Versprechen» [11] та теоретично можливий не збігаються [4, с. 20–21].

Емоції у названому романі можна зобразити схематично в такий спосіб: страх → радість → сором → горе → гнів → подив → інтерес → відраза → провина.

Кожна з цих емоцій сигналізує про емоційний стан, смисл і цінність предмета певної потреби, ставлення індивіда до навколишнього світу.

Символічним уявляємо чергування негативних і позитивних емоцій та виділення сильних позицій емоції страху та емоції провини. Формально емоція страху постає як «відома», «другорядна» для мовця, емоція провини – як «невідома», «нова», «головна» відповідно. Інші емоції наведеного семантичного ланцюга еквівалентні проміжним або перехідним емоціям.

З огляду на частоту вживання емотивної лексики – репрезентанта емоцій можна стверджувати, що пріоритетність належить емоції подиву. Емоція подиву посідає медіальну позицію у нашому реєстрі та глумачиться у річці модальності переживання як позитивна, тобто викликає в індивіда позитивне ставлення до предметів, подій, явищ [5, с. 122].

Через обсяг статті опис семантики емотивної лексики обмежено елементами, що об'єктивують провідні емоції змістово-фактуального матеріалу, а саме: емоцію страху, емоцію подиву, емоцію провини.

Емоція **страху** репрезентована чотирма словотвірними гілками: **субстантивною** – *Außer einer deutschen Wirtschaftszeitung und einer alten 'Weltwoche' war keine Lektüre aufzutreiben, die Stille des Hotels unmenschlich, an Schlaf nicht zu denken, weil die Angst hochkam, dann nicht mehr zu erwachen* [11, с. 5], **дієслівною** – *Seine Stimme war laut und seine Gesten waren lebhaft, ein unzimperlicher Mensch, der mich gleichermaßen anzog wie abschreckte* [11, с. 6], **адвербіальною** – *Das Erscheinen des Polizisten im Hirschen, den er sonst ängstlich mied, kam von vornherein einer Staatsaktion gleich* [11, с. 19] і **ад'єктивною** – *"Halten Sie mich nicht für feige", sagte er endlich zögernd, „aber ich möchte es nicht tun. Ich kann es nicht“, fügte er leise hinzu* [11, с. 23].

Семантика **іменників** тотожна **категорії страху**: а) загального: *Dann sei er nach Mägendorf in den "Hirschen" gerannt und habe Matthäi informiert; den Bauern habe er nichts gesagt, aus Angst, verdächtig zu werden* [11, с. 40], б) окремого: *Er machte sich aus Furcht vor der Bevölkerung unsichtbar, hatte er die täglichen Dienstgänge und Kontrollen hinter sich gebracht* [11, с. 18–19]; **характеристиці** суб'єкта (як носія емоційного стану): *"Geh, Heiri", rief einer, "sei kein Feigling"* [11, с. 33]; **еманації** «чужого» страху: *Obgleich ich das Gesicht des Hausiers nicht sah, fühlte ich seine Angst* [11, с. 53]; **причині** замовчування знахідки: *"Und das hast du uns natürlich nur aus Angst verschwiegen?"* [11, с. 53]; **іреальності**: форми вияву страху: *Zuerst beschwerte sich der Gemeindepräsident von Mägendorf telefonisch, Matthäi sei ins Schulhaus eingedrungen und habe eine Zeichnung des ermordeten Grütli Moser entwendet; er verbitte sich weitere Schnüffeleien der Kantonpolizei in seinem Dorfe, sie hätten*

nun Ruhe nötig nach all den **Schrecken** [11, с. 70–71] та емоції страху: *Ich war nicht so sicher, der Arzt schien mir **Angst** vor der eigenen Courage zu haben* [11, с. 91]; **об'єкту** (як носія емоційного стану): *Aber das war nicht das **Fürchterliche*** [11, с. 81]; **інтенсивності** вияву емоції страху: *Und nun hatten wir das Mädchen alle erreicht, umringten es, und es starrte uns an **voll Entsetzen**, voll Grauen, voll Nichtbegreifen* [11, с. 123], *Wir ließen es entsetzt fahren, durch sein Gebrüll wieder zur Vernunft gekommen und von **Grauen** und Scham über unser Vorgehen erfüllt* [11, с. 125], *“Das ist doch Unsinn”, antwortete ich, auf einmal von **Grauen** erfüllt, voll Ekel, fröstelnd, müde* [11, с. 128].

Семантику **дієслів** кваліфікуємо за **напрямом** дії: дія, спрямована на об'єкт: *Er **fürchtete sich*** [11, с. 19], *Der Gemeindepräsident **erschrak*** [11, с. 29]; дія, спрямована проти об'єкта: *“Wer ist der Mörder?” “fragte sie mit einer Stimme, die so ruhig und sachlich war, dass Matthäi **erschrak*** [11, с. 26], *“Leben Sie wohl”, sagte ich, verließ den Raum, trat ins Freie, am Burschen, am Mädchen vorbei, winkte Feller zu, der von seiner Döserei **aufschrak**, herangefahren kam und mir die Wagentüre öffnete* [11, с. 130] і паралельно спрямована дія, тобто на об'єкт і проти нього: *Aber ich weiß auch, dass Sie ebenso **erschrocken** über die Tat sind wie ich, wie wir alle* [11, с. 56] та **інтенсивністю** дії: *Und als Sie wieder zu sich kamen, von Gunten, waren Sie **maßlos erschrocken*** [11, с. 56], *<...>, während ich vor mich hin dämmerte und manchmal wie aus einem Schlummer **hochschrak**, <...>* [11, с. 143].

Семантика **прислівників** реалізує **якість**: а) думки: *“Ich weiß, es ist **grausam**, was ich jetzt sage, aber es ist besser, wenn Sie nicht zu Ihrem Gritli gehen”*. [11, с. 25]; б) експресивної поведінки: *Der Hausierer hielt sich im Innern still. Er kauerte **zitternd** zwischen den steif sitzenden Polizisten* [11, с. 27]; в) фізичної дії і водночас емоційного стану: *“Weil ... weil ich über die Leiche stolperte, Herr Polizeiwachmeister”, stöhnte von Gunten. “Es war **schrecklich**”*. [11, с. 53]; г) мовчання: *Matthäi schwieg aufs neue. Wie **erschrocken*** [11, с. 81]; г) погляду: *“Auf wen wartest du?” schrie der Staatsanwalt das Mädchen an, das ihn **erschrocken** auf seinem Stein anstarrte, die Puppe umklammernd* [11, с. 123]; д) огляду підлеглого *Der Staatsanwalt musterte meinen ehemaligen Untergebenen **erschrocken*** [11, с. 127]; **ірреальну** оцінку мовлення: *Es klinge zynisch, was ich sage, aber das sei es nicht. Es sei nur **schrecklich*** [11, с. 66]; **зовнішній вигляд**: *Sie sahen **erschrocken** aus und standen verlegen herum* [11, с. 102].

Семантика **прикметників** маніфестує утилітарну оцінку професії державного службовця: *Das Erscheinen eines Staatsanwaltes war ihm unbehaglich; als normalem Menschen war ihm dieser Beruf **nicht geheuer*** [11, с. 29–30]; **рис**у соціально-психологічного портрета підозрюваного в злочині: *Der Mann war achtundvierzig, klein, fettig, ungesund, wohl sonst geschwätzig und frech, doch nun **verängstigt*** [11, с. 29]; **інтенсивність**: а) безладу в кімнаті: *Es herrschte stets eine **fürchterliche** Unordnung in diesem Zimmer, ich will es nicht verschweigen* [11, с. 41]; б) очікування: *Dann raffte er sich wieder hoch, sank aber immer mehr in seinen gleichgültigen Zustand zurück, verdöste die Tage, die Wochen im absurden **grausamen** Warten* [11, с. 112]; **ступінь** порівняння: *Aber nun werden Sie **grausamer** als Realität, aus reinem Plaisir und um uns von der Polizei vollends ins Lächerliche zu ziehen* [11, с. 135]; ознаку **структури** змісту: *Denn gerade dadurch, dass es nun eben diese **grausige** Pointe leider Gottes gibt* [11, с. 136]; **ірреальну** інтенсивність сліпоти: *denn gerade seine fehlerlose Vollkommenheit wäre seine tödliche Lüge und ein Zeichen der **schrecklichsten** Blindheit* [11, с. 137].

Кількість словотвірних гілок, що втілюють емоцію **подиву**, тотожна п'ятьом: **дієслівній**: *Sie **haben** wohl diesen Morgen über Verschiedenes **gestaunt*** [11, с. 13], **субстантивній**: *So groß war die **Überraschung**, dass es totenstill wurde* [11, с. 32], **адвербіальній**: *Der Kommissär startete mich **überrascht** an* [11, с. 64], **ад'єктивній**: *Das Kind saß da am Bächlein, fast unbeweglich, **voll staunender**, banger; wundervoller Erwartung* [11, с. 118] і **дієприкметниковій**: *Das Mädchen antwortete immer noch nichts, startete ihn schweigend an, die Augen **weit aufgerissen*** [11, с. 124]. Останні словотвірні гілки є поодиноким явищем, що позначає інтенсивність вияву емоційного стану подиву.

Семантика **дієслів** репрезентована насамперед **напрямом** дії: дія, спрямована на об'єкт: *Ich **wunderte mich** über diese Antwort* [11, с. 47], дія, спрямована проти об'єкта: *“Das scheint Sie zu **verwundern**?”* [11, с. 76] і спонукальна дія: *Der Mediziner war ein Deutscher, blond, wie aus dem Bilderbuch, fröhlich, forsch, aus seiner Routinetour als Arzt vom Sonntagsdienst, wie geht's, Frau Schrott, immer tapfer, haben ja ausgezeichnete Resultate, **staune, staune**, nur nicht schlapp machen* [11, с. 146]; семантика **іменників** обмежується **інтенсивністю** вияву емоційного стану: *es gab ein Winken mit kleinen Fahnen und Taschentüchern, ein Jubeln und **Staunen** über das Aufsteigen und Sinken der silbernen Riesenapparate* [11, с. 62], **формою** прояву емоційного стану: *Zu meiner **Überraschung** antwortete der Arzt, Matthäi habe sich bei ihm für den Nachmittag angemeldet, worauf ich ihn über das Vorgefallene informierte* [11, с. 71], *Er betrat einen kleinen, zu seinem **Erstaunen** eher armseligen Raum* [11, с. 75]; семантика **прислівників** охоплює **ірреальну** якість слуху: *Doch sei es ihm wenig später gewesen, ein Schrei hätte ihn geweckt, der helle Schrei eines kleinen Mädchens, und es habe ihm geschienen, als er schlaftrunken das Tal hinaufstartete, als ob die Bauerfamilie auf dem Felde einen Moment **verwundert** hingehorcht hätte* [11, с. 40], **реальну** якість: а) споглядання: *“Nun?” Ich betrachtete Matthäi **verwundert*** [11, с. 65]; б) емоційного стану: *Doch nun hörte er Schritte; ein hochgewachsener alter Herr kam würdig über den Hof. Befremdet, **leicht verwundert*** [11, с. 73–74]; в) погляду: *Der Arzt schaute Matthäi **erstaunt** an* [11, с. 80]; г) огляду (галявини): *Er erreichte eine Lichtung, schaute sich **verwundert** um, er hatte sie noch nie bemerkt* [11, с. 113]; г) контакту з партнером: *Die Heller schaute ihn **erstaunt** an: “In der Schule? Annemarie hatte doch frei, Lehrerkonferenz oder so”* [11, с. 114].

Емоція **провини** тісно пов'язана з юридичною сферою: *“Seit altersher werden in unserem Lande die Verbrecher durch Gerichte abgeurteilt, wenn sie **schuldig**, und freigesprochen, wenn sie **unschuldig** sind”, fuhr Matthäi fort* [11, с. 32], тому розглядається у правовому полі: *“Ihr wollt für einen Lustmörder kämpfen?” “Ob er **schuldig** ist oder nicht, Ordnung muss sein”* [11, с. 29].

Зафіксовано також поодинокі випадки морального розуміння емоції провини: *“Ich **bin unschuldig**, Kommissär”, flüsterte der Hausierer heiser; «ich **bin unschuldig**”* [11, с. 57]. Тут феномен орієнтовано на соціально-психологічний тиск: людина, яка вже мала проблеми із законом, осуджується суспільством і підозрюється у скоєнні нових злочинів. Негативне ставлення як соціуму, так і правозахисних органів до об'єкта закінчується суїцидом останнього.

Емоцію провини об'єктивують дві словотвірні гілки: **ад'єктивна**: *“Der Hausierer ist **unschuldig**”, sagte Matthäi. “Dann hätten ihr ihn nicht verhaftet”*. [11, с. 28–29] і **субстантивна**:

Doch war ich von seiner Schuld mehr und mehr überzeugt, wenn auch vielleicht nur, weil ich endlich den Schuldigen zu finden hoffte [11, с. 53].

Семантику **прикметників** поділяємо на два різновиди: позитивну й негативну. Позитивна семантика має позитивну сему «невинний, невинуватий»: *“Ich bin unschuldig”, beteuerte von Gunten leise* [11, с. 37], негативна – негативну сему «винний, винуватий»: *“Sie halten ihn für schuldig?” fragte er* [11, с. 60], *“... Und ich bin nicht schuldlos daran”, fuhr er leise fort* [11, с. 64]. Виділяємо дві смислові площини емоції провини: реальну й ірреальну. Реальна формується у межах синтаксичних конструкцій, виражених дійсним способом: *“Ich glaube Ihnen, von Gunten”, sagte er und spürte, dass er auch nicht ganz überzeugt war, “ich weiß, dass Sie unschuldig sind”* [11, с. 38], ірреальна – у межах конструкцій, виражених кон’юнктивом: *Wir könnten nicht sagen, von Gunten sei sicher schuldig, das könnten wir eigentlich nie; aber wir könnten sagen, er sei wahrscheinlich schuldig* [11, с. 66].

Семантику **іменників** диференціюємо умовно на два підкласи: юридичні **терміни**: *und aus der sinnlosen Geschichte, dass nämlich einer, weil er an die Unschuld eines Schuldigen glaube, einem Mörder nachforsche, den es gar nicht gebe, werde eine sinnvolle* [11, с. 133] та **лексми** зі значенням вчинку: *Nun war auch ich von der Schuld des Hausiersers überzeugt* [11, с. 58]. Як відомо, вчинок розкриває внутрішній (психічний, моральний і духовний) світ індивіда, демонструє зрілість і культуру особистості, рівень розвитку її інтелекту, волі, почуттів, емоцій, цінностей і пріоритетів [9, с. 51–54].

Висновки. Проведений аналіз показує, що семантика емотивної лексики на позначення емоції страху, емоції подиву та емоції провини корелює із лінгвістичним контекстом, стилістичним або комбінованим – лінгвістично-стилістичним. У лінгвістичному контексті на передній план виступає один із лексико-семантичних варіантів емотивної лексеми; у стилістичному – нові okazionalні конотації та додаткові значення емотивної лексеми; у комбінованому – підсилюється або послаблюється зміст емотивної лексеми. Сигналом-показником емотивної семантики в лінгвістичному контексті є речення, частина речення або словосполучення, до складу яких входить емотивна лексика; у стилістичному контексті – кілька речень, ціле речення, або частина речення, що містять емотивну лексику та стилістичні прийоми (реальні й ірреальні порівняння, повтор, риторичне питання, окличне речення); у лінгвістично-стилістичному контексті – кілька речень, частина речення або словосполучення, де актуалізується емотивна лексика та беруть участь стилістичні прийоми (еліптичні питальні або окличні речення).

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні семантики емотивної лексики, її функціонування у німецькомовних художніх творах таких швейцарських письменників, як-от: П. Біксель, Г. Гессе, І. Ракуза, М. Фріш та інші.

Література:

- Бреслав Г.М. Психология эмоций: учеб. пособие. Москва: «Смысл», 2006. 544 с.
- Додонов Б.И. Классификация эмоций при исследовании эмоциональной направленности личности. *Вопросы психологии*. 1975. № 6. С. 21–33.
- Еникеев М.И., Кочетков О.Л. Общая, социальная и юридическая психология. Краткий энциклопедический словарь. Москва: Издательство «Юридическая литература», 1997. 448 с.
- Изард К.Э. Психология эмоций: монография. Санкт-Петербург: «Питер», 2008. 464 с.
- Кириленко Т.С. Психология: емоційна сфера особистості: навч. посібник. Київ: «Либідь», 2007. 256 с.
- Махачашвілі Р.К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови в техносфері сучасного буття: монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 204 с.
- Психологічний словник / За ред. В.І. Войтка. Київ: «Вища школа», 1982. 216 с.
- Романова Н.В. Історія емотивної лексики німецької мови VIII – початку XXI століть: монографія. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2013. 408 с.
- Роменець В.А. Історія психології: Стародавній світ. Середні віки. Відродження: навч. посібник. Київ: «Либідь», 2005. 916 с.
- Шадських Ю.Г., Піча В.М. Психология: короткий навчальний словник: терміни і поняття. Львів: «Магнолія 2006», 2008. 276 с.
- Dürrenmatt F. Das Versprechen. Zürich: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2009. 160 s.

Романова Н. В. Семантические проявления эмотивной лексики (на материале романа Ф. Дюрренматта «Das Versprechen»)

Аннотация. Статья посвящена исследованию семантики эмотивной лексики современного немецкого языка в швейцарской литературе. Эмотивная лексика представлена как репрезентант базовых эмоций человека и рассматривается с позиции теории дифференциальных эмоций, созданной известным американским психологом К.Э. Изардом. Эмоцию определено как сложный троичный процесс, имеющий нейрофизиологический, нервно-мышечный и чувственно-переживательный аспекты. Отмечено относительную автономность эмоций, их важность для эмоционального поведения индивида, его деятельности или активности, организации мыслей и поступков. Выявлено пять позитивных базовых эмоций (радость, стыд, удивление, интерес, вину) и четыре негативных – страх, горе, гнев, отвращение, которые образуют своеобразную семантическую цепочку из сильной позиции (эмоция страха, эмоция вины) и медиальной (эмоция удивления). Установлены ведущие базовые эмоции – страх, удивление, вина, характеризующиеся реальной и предполагаемой семантикой. Объективация этих эмоций проинтерпретирована в русле морфологии; выяснено, что эмоция страха связана с именами существительными, глаголами, наречиями и именами прилагательными, эмоция удивления вербализирована глаголами, наречиями, именами прилагательными и деепричастиями, эмоция вины апеллирует к именам прилагательным и именам существительным. Сюда прибавляется и процесс специализации, воплощенный юридическими терминами. Обобщенная семантическая парадигма анализируемых базовых эмоций коррелирует с предметностью, действием, направленным на объект (носителя эмоционального состояния) и против него, оценкой и качеством. Доказано, что благодаря семантике эмотивной лексики повышается эмотивная ценность художественного текста, усиливается образность и экспрессивность говорения, развивается ассоциативное мышление адресата, а также осуществляется прагматическое влияние на реципиента.

Ключевые слова: базовая эмоция, имя существительное, имя прилагательное, глагол, наречие, семантика.

Romanova N. Semantic illustrations of emotive lexical unit (case of study of F. Durrenmatt's "Das Versprechen")

Summary. The article is devoted to studying of the semantics of emotive lexical units of modern German in Swiss literature. Emotive lexical units represent a man's basic emotions and are depicted within the theory of differentiated emotions offered by a well-known American psychologist K.E. Izard. The emotion is defined as a complex ternary process which has neurophysiologic, neural and muscular, and sensational and infelt aspects. Relative autonomy of emotions, their importance for emotive behavior of the individual, his activity, the thoughts organization and acts – all of them have been stated. Five positive basic emotions (joy, shame, surprise, interest, fault) and four negative ones – fear, sorrow, anger, disgust that create a certain semantic chain with a strong position (the emotion of fear, the emotion of fault) and a medial one (the emotion of surprise) have been revealed. The dominant basic emotions – fear, surprise and fault, which are characterized

by real and imaginary semantics, have also been defined. The verbalization of these emotions has been interpreted within mythology; it has been stated that the emotion of fear is connected with nouns, verbs, adjectives and adverbs; the emotion of surprise is represented by verbs, adverbs, adjectives and participles; the emotion of fault appeals to adjective and nouns. The process of specialization represented by legal terms is added here. The general semantic paradigm of the basic emotions analyzed correlates to signification and denotation as well as action oriented into the object (the bearer of emotional state) and against him by means of evaluation and quality. It has been proved that text emotive value is increased due to the semantics of emotive lexical units as well as the imagery and expressiveness of speech; associative thinking of the addresser develops and a pragmatic influence on the recipient is made.

Key words: basic emotion, noun, adjective, verb, adverb, semantics.

Сердюк А. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянського державного педагогічного університету

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ЛАТИНСЬКИХ АФОРИЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЮРИДИЧНИХ І РЕЛІГІЙНИХ ФОРМУЛ)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню латинських крилатих висловів із погляду їхньої антропоцентричної природи. Вивчення мовних явищ через призму цього напрямку сприяло появі нових тенденцій у лінгвістиці. Особливо цікавими в цьому плані є дослідження фразеологізмів, яким притаманні оцінність, образність, емотивність, тобто ті властивості, якими наділяє людина свої висловлювання. Серед стійких виразів окреме місце займають юридичні формули, особливості яких полягає у відсутності емотивності, безобразності тощо. Ці фактори часто стримують мовознавців від детального антропоцентричного аналізу. Метою розвідки є дослідження сталих виразів із компонентом *ius* в аспекті їхнього людиноцентризму. За даними етимологічних джерел, лексема *ius* має у своєму значенні сему «релігійна формула, що має силу закону». Спираючись на це, автор вважає за доцільне включити до предмета дослідження як процесуальні, так і релігійні формули. З урахуванням розроблень у галузі антропоцентричної фразеології вибрані вислови було поділено за ступенем їхньої антропоцентричності. Унаслідок проведеного аналізу встановлено, що для латинських юридичних і культових формул із компонентом *ius* є характерними полярні тенденції: автором виявлено значну кількість широкоантропоцентричних і досить велике число малоантропоцентричних фразеологізмів. Щодо середньоантропоцентричних формул, то вони є одиничними.

Отримані результати дослідження свідчать про важливе місце латинських процесуальних і культових формул у фразеологічній картині світу та про досить високий рівень їхньої антропоцентричності. Це вказує на значний вплив людини на формування актів і постулатів, з одного боку, та на вплив юриспруденції та релігії на формування мовної картини світу, з іншого боку.

Ключові слова: фразеологізм, антропоцентризм, юридична формула, процесуальна формула, релігійна формула, культова формула.

Постановка проблеми. Дослідження фразеологічних висловів є невичерпним, а отже – завжди актуальною темою для мовознавців. Є багато різноманітних підходів до вивчення фразем, серед яких одним із актуальних є антропоцентричний. Вивчення мовних явищ через призму цього напрямку сприяло появі нових тенденцій у лінгвістиці. Антропоцентрична фразеологія є особливо цікавою та перспективною через оцінність, образність, емотивність та інші властивості, притаманні стійким висловам.

Метою статті є аналіз латинських крилатих висловів із погляду їхньої антропоцентричної природи (на матеріалі юридичних і релігійних формул).

Виклад основного матеріалу. Серед стійких виразів окреме місце займають юридичні формули, особливості яких полягає у відсутності названих вище характеристик. Ці факто-

ри часто стримують мовознавців від детального антропоцентричного аналізу. Втім, за нашою гіпотезою, цьому виду фразеологізмів також є властивим антропоцентризм. Враховуючи великий обсяг фразеологічного корпусу юриспруденції, ми зупинились на формулах із компонентом *ius* «право». За даними етимологічних джерел, ця лексема має у своєму походженні сему «релігійна формула, що має силу закону» [6, с. 587]. На думку авторів словника, це слово служить на позначення ритуального очищення [6, с. 589]. Спираючись на це, ми вважаємо за доцільне включити у поле нашого дослідження не лише юридичні, але й релігійні формули.

Антропоцентризм як метод втілено у досить великій кількості досліджень, в основу яких покладено вивчення екстралінгвістичних факторів, зокрема діяльності людини в політичній, економічній, релігійній, культурній та інших сферах життя. Відомо, що теоретичні засади антропоцентризму були закладені В. фон Гумбольдтом, який писав: «Мова народу – це його дух, і дух народу – це його мова» [1, с. 68]. Філософія мови, розроблена вченим, знайшла свій подальший розвиток у працях багатьох мовознавців (О. Потебні, Е. Бенвеніста, Ю. Апресяна, Г. Гійома, О. Селіванової та інших лінгвістів). Заслужують на увагу також останні розвідки українських мовознавців. Наприклад, Ю. Крочук, аналізуючи різноманітні підходи до вивчення національно-культурної специфіки фразеологізмів, доходить висновку, що не лише людина впливає на мову, але й мова формує особистість [2]. О. Норенко у своєму дослідженні розробляє класифікацію культурних кодів образів антропоцентричних фразеологізмів [4]. Л. Романюк, вивчаючи просторові відношення, виявляє закономірності застосування категорії локативності у фразеології і стверджує, що антропоцентризм визначає характер української фразеології та відтворює у собі «онтологічну сутність біологічної різностатевості людини та симетрію її біологічного устрою» [5, с. 49–53]. Цікавим, на наш погляд, є підхід до вивчення фразеологізмів в аспекті їхньої антропоцентричності, розроблений А. Марковською. Вона розробила класифікацію фразеологізмів згідно із значенням компонентів фразеологічного звороту, поділивши їх на широкоантропоцентричні, середньоантропоцентричні та малоантропоцентричні. Дослідник вважає, що антропоцентризм виступає принципом концептуалізації, який полягає у впливі людини на профілювання фразеологічних понять [3].

Незважаючи на досить значну кількість праць, виконаних в антропоцентричному напрямі, залишається відкритою низка питань, серед яких є проблема впливу складників на формування антропоцентризму юридичних і релігійних формул.

Отже, актуальність нашої розвідки зумовлена необхідністю дослідження антропоцентричної природи емоційно нейтральних фразеологізмів латинської мови.

На підставі цього формулюємо мету нашої розвідки: дослідити та класифікувати за ступенем людиноцентризму сталі вислови з компонентом *iūs*.

Беручи за основу класифікацію А. Марковської, ми поділяємо вибрані нами формули, враховуючи специфіку процесуальних і релігійних висловів і трансформуючи цю класифікацію відповідно до предмета нашої розвідки [3].

Отже, до широкоантропоцентричних ми зараховуємо фразеологічні звороти на позначення такого:

1) дій, бажань, почуття людини тощо: а) дії: *iūra dāre* (чинити правосуддя); *iūra pondēre* (зважувати права); *iūra statuere* (встановлювати права); *iūs abutendi* (право зловживати); *iūs dividendi* (право заповідати нерухомість); *iūs bellum dicendi* (право оголошувати війну) та інше; б) стосунки між людьми: *iure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiorē* (за природним правом є справедливим, щоб ніхто не збагачувався коштом іншого або внаслідок заподіяної йому шкоди); *iuris praecepta sunt haec, honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* (приписи права такі: жити чесно, не шкодити іншому і кожному віддавати належне) та інше. До цієї групи зараховуємо також формули на позначення становища жінки та стосунків між нею і чоловіком: *in multis iuris nostri articulis deterior est condicio feminarum quam masculorum* (з багатьох розділів нашого права становище жінок гірше становища чоловіків) та інше;

2) вірувань, культових дій, обрядів тощо: *iurisprudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia; iusti atque iniusti scientia* (юриспруденція – це знання речей божественних і людських; це наука про справедливість і несправедливість); *iuramentum est affirmatio vel negatio de aliquo, attestatiōne sacrae rei firmata* (присяга є ствердженням або запереченням чогось, підтверджена посиланням на священну річ) та інше;

3) титулу, посади: *iure coronae* (по праву корони); *iūs angariae* (право господаря маєтку вимагати службу від васала); *iuratōres sunt iudices facti* (присяжні є, по суті, судьями) та інше;

4) сімейних стосунків: *iūs aeternae* (право старшинства); *iure proprio familiam dicimus plures personas, quae sunt sub unius potestate aut natura aut iure subiectae, ut puta patrem familias, matrem familias, filium familias, filiam familias quique deinceps vicem eorum sequuntur, ut puta nepotes et neptes et deinceps* (родиною, за приватним правом, ми називаємо безліч осіб, що підкорюються єдиній владі або за природою, або за правом, як, наприклад, батько сімейства, мати сімейства, син сімейства, дочка сімейства й ті, хто далі йдуть за ними, як, наприклад, онуки й онучки і так далі); *iūs trium liberorum* (право трьох дітей, тобто особливі права, привілеї та імунітети, які римське право надавало батькові трьох і більше дітей) та інше.

До середньоантропоцентричних фразеологізмів А. Марковська зараховує соматичні фразеологізми, фразеологізми із зоо- та флорокомпонентами [3, с. 103–105]. Такі фразеологізми є спорадичними у нашій розвідці: *iuramentum corporalis* (тілесна присяга (яку приносили на Біблію)).

До групи малоантропоцентричних фразеологізмів входять стійкі вислови з компонентами, що позначають таке:

1) природу: а) органічний і неорганічний світ: *iura naturae sunt immutabilia* (закони природи незмінні) та інше; б) неживу природу: *naturali iure omnium communia sunt ilia: aër, aqua profluens, et mare, et per hoc litora maris* (природне право, безумовно, є спільним для всіх: повітря, плінна вода і море, а отже, й береги моря) та інше;

2) предмети: а) майно: *iura ad rem* (майнові права); *iura in re* (права у майні); *iura in re aliena* (права на чужі речі); *iura praedictorum* (права на нерухомість) тощо; б) зброю: *iūs armorum* (право на зброю); *iūs gladii* (право меча) та інше.

Отже, ми маємо підстави стверджувати, що для юридичних і релігійних формул притаманний антропоцентризм, незважаючи на особливості офіційного стилю. Про це свідчить наявність у фразеологічному корпусі значної кількості широкоантропоцентричних формул. Однак названі вище характеристики впливають також на наявність малоантропоцентричних фразеологізмів.

Висновки. Отримані результати дослідження свідчать про важливе місце латинських процесуальних і культових формул у фразеологічній картині світу та про досить високий рівень їхньої антропоцентричності. Це вказує на значний вплив людини на формування актів і постулатів, з одного боку, та на вплив юриспруденції та релігії на формування мовної картини світу, з іншого боку.

Перспективою наших подальших розвідок вважаємо дослідження латинських формул із соматичним компонентом для аналізу природи середньоантропоцентричних стійких висловів.

Література:

1. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества. *Избранные труды по языкознанию* / Ред. Г.В. Рамишвили. Москва: «Прогресс», 2000. С. 37–298.
2. Крочук Ю. Антропоцентричні основи дослідження фразеологізмів у мовній картині світу. *Young Scientist*. № 1 (53). January, 2018. С. 723–726.
3. Марковська А. Антропоцентризм у фразеологізмах сучасної німецькомовної та україномовної преси. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2015. Вип. 13. С. 101–110.
4. Норенко О. Антропоцентризм як вектор розвитку сучасного мовознавства. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: «Філологія (мовознавство)»*. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2014. Вип. 20. С. 128–133.
5. Романюк Л.В. Антропоцентризм просторових відношень в українській фразеології (на матеріалі фразеологізмів функціонально-семантичного поля локативності). *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія: «Філологія»*. 2013. № 1048 (67). С. 49–53.
6. Ernout A., Meillet A. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Paris: Librairie C. Klincksieck, 1951. 825 p.

Сердюк А. М. Антропоцентризм латинських афоризмів (на матеріалі юридических и религиозных формул)

Аннотация. Стаття посвящена дослідженню латинських крылатих виражень з точки зрення їх антропоцентрической природи. Изучение языковых явлений сквозь призму этого направления способствовало появлению новых тенденций в лингвистике. Особенно интересными в этом плане являются исследования фразеологизмов, обладающих оценочностью, образностью, эмотивностью, то есть свойствами, которыми человек наделяет свои высказывания. Среди устойчивых выражений отдельное место занимают юридические формулы, особенность которых заключается в отсутствии эмотивности, безобразности и прочего. Эти факторы сдерживают языковедов от детального антропоцентрического анализа. Целью статьи является исследование устойчивых выражений с компонентом *iūs* с точки зрення их человекоцентризма. По данным этимологических источников, лексема *iūs* имеет в своем значении сему «религиозная формула, имеющая

силу закона». Исходя из этого, автор считает целесообразным включить в предмет исследования как процессуальные, так и религиозные формулы. С учетом разработок в области антропоцентрической фразеологии выбранные выражения были разделены по степени их антропоцентричности. В результате проведенного анализа установлено, что для латинских юридических и культовых формул с компонентом *ius* характерны полярные тенденции: автором обнаружено значительное количество широкоантропоцентрических и достаточно большое число малоантропоцентрических фразеологизмов. Что касается среднеантропоцентрических формул, то они единичны.

Полученные результаты исследования свидетельствуют о важном месте латинских процессуальных и культовых формул во фразеологической картине мира и о достаточно высоком уровне их антропоцентричности. Это указывает на значительное влияние человека на формирование законодательных актов и религиозных постулатов, с одной стороны, и на влияние юриспруденции и религии на формирование языковой картины мира, с другой стороны.

Ключевые слова: фразеологизм, антропоцентризм, юридическая формула, процессуальная формула, религиозная формула, культовая формула.

Serdiuk A. Anthropocentrism of Latin aphorisms (on the material of legal and religious formulas)

Summary. The article is devoted to the study of Latin idioms in terms of their anthropocentric nature. The study of linguistic phenomena through the prism of this direction contributed to the emergence of new trends in linguistics. Par-

ticularly interesting in this regard there is the study of idioms, which are characterized by appreciation, imagery, emotionality, that is, those properties that the person gives his statements. Among the stable expressions, a separate place is occupied by legal formulas, which peculiarity is the absence of emotionality, ugliness, etc. These factors often restrain linguists from detailed anthropocentric analysis. The purpose of the investigation is to study stable expressions with the component *ius* in terms of their humanocentrism. According to the etymological sources a token *ius* has, in its meaning, a “religious formula that has the force of law”. Based on this, the author considers it expedient to include in the subject of research both procedural and religious formulas. Taking into account the researches in the field of anthropocentric phraseology, the selected expressions were divided according to the degree of their anthropocentricity. As a result of the analysis, it is established that Latin legal and religious formulas with component *ius* are characterized by polar tendencies: the author finds a significant number of widely anthropocentric and rather large number of non-anthropocentric phraseologisms. As for the average anthropocentric formulas, they are unitary. The obtained results of the research testify to the importance of Latin procedural and religious formulas in the phraseological picture of the world and the rather high level of their anthropocentricity. It proves the significant influence of a person on the formation of acts and postulates, on the one hand, and on the influence of jurisprudence and religion on the formation of the language picture of the world, on the other hand.

Key words: phraseologism, idiom, anthropocentrism, legal formula, procedural formula, religious formula.

*Стефанова Н. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

НОВІ МЕТОДИКИ ОПРАЦЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АСОЦІАТИВНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ КОМП'ЮТЕРНОЇ СИСТЕМИ «STIMULUS» О.Ф. ЗАГОРОДНЬОЇ)

Анотація. У статті обґрунтовано переваги комп'ютерних методик опрацювання результатів асоціативних експериментів (на прикладі розробленого програмного продукту «STIMULUS» О.Ф. Загородньої), які проводяться для вивчення способів організації мовної свідомості загалом та її фрагментів зокрема. Уточнюється співвідношення між методом як науково-експланаторним способом пізнання об'єкта вивчення і методикою його аналізу, що складається з інструментів (послідовних і пов'язаних між собою дослідницьких процедур), які необхідні для отримання комплексних знань про цей об'єкт. Постульовано, що асоціативний експеримент є психолінгвістичним методом для вивчення асоціативного значення слова, яке збережене у свідомості індивіда як результат його попереднього досвіду і яке можна реконструювати шляхом отримання асоціативних реакцій респондентів на відповідні слова-стимули. Зроблено попередні припущення про те, що механічне опрацювання отриманих реакцій на відповідні слова-стимули за допомогою наявних методик, які успішно застосовувалися представниками різних шкіл психолінгвістики, непомітне суб'єктивності, потребує багато часу і має певні обмеження у висвітленості їх аналізу. Запропоновано новий комп'ютерний методичний алгоритм «STIMULUS» для опрацювання результатів асоціативних експериментів, який уперше був розроблений, описаний і успішно апробований в кандидатській дисертації О.Ф. Загородньої «Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту)».

Схарактеризовано переваги комп'ютерної системи «STIMULUS», основною з яких є вбудований в її програмне забезпечення математичний апарат для виконання статистичних розрахунків отриманих від респондентів реакцій, насамперед для обчислення статистичних відношень частки до цілого, для виявлення ентропії реакцій, для визначення індексу яскравості реакцій, для структурування асоціативного поля кожного стимулу на ядро і периферію, для обчислення індексів пейоративності та меліоративності конотацій стимулів та іншого. Представлено три покрокові дії дослідника під час роботи з комп'ютерною системою «STIMULUS»: 1) підготовчий, 2) практичний та 3) аналітичний, що докладно описані О.Ф. Загородньою.

Ключові слова: асоціативний експеримент, комп'ютерна система «STIMULUS», мовна свідомість, асоціативні реакції, слова-стимули, методика комп'ютерного опрацювання асоціацій.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологія сучасного антропозорієнтованого мовознавства (Ю.Д. Апресян, Л.М. Васильєв, О.І. Горюшко, О.Ф. Загородня, О.О. Залевська, Є.А. Карпіловська, Т.Є. Недаш-

ківська, Й.А. Стернін, Ю.С. Степанов, Р.М. Фрумкіна та інші вчені) продовжує вдосконалюватися завдяки залученню до свого арсеналу, насамперед, психолінгвістичних експериментальних методів і методик, які нині вважаються найбільш надійним і ефективним способом для вивчення мовної свідомості (О.М. Холод). І тут доречно згадати думку Ю.М. Караулова, який переконаний у тому, що «... пізнати мову <...>, не звернувшись до людини, конкретної мовної особистості – її творця і носія, не є можливим» [9, с. 7]. І, безумовно, що для такого пізнання потрібні спеціальні методи, процедури й інструменти. І хоча в лінгвістичній епістемології уже не спричиняють дискусії питання, безпосередньо пов'язані з розмежуванням таких загальнонаукових понять, як метод і методика аналізу, все ж таки уточнімо ще раз принципи відмінності між ними.

У спеціально-науковому гносео-епістемологічному смислі термін «метод» означає шлях пізнання й тлумачення явищ у тій чи іншій науці і, звісно, отримання за його допомогою нового знання (власне епістемологічного результату). Кожному з методів відповідає своє центральне/ключове дослідницьке завдання (яке повинен бачити дослідник і правильно сформулювати), свій аспект досліджуваного наукою об'єкта, свої вимоги, яких має дотримуватися дослідник під час застосування того чи іншого методу [4, с. 260].

Услід за Б.М. Головіним розрізняємо власне дослідницький метод, що визначає шлях (напрямок) наукового пізнання й експланаторності (у супроводі надійної доказово-аргументованої бази), та методику аналізу, яка безпосередньо передбачає роботу з емпіричним чи експериментальним матеріалом, його класифікацію тощо, а головне, систематизацію, що надає змогу отримати наукові й логічні висновки. І якщо метод – це шлях, який прокладається до істини, то методика – це інструменти, потрібні для прокладання цього шляху» [4, с. 261].

З огляду на таке тлумачення методу та методичних дослідницьких процедур, пов'язаних із його застосуванням, актуальними донині в оперуванні техніками експериментальних методів залишаються питання щодо опрацювання отриманих за їх допомогою результатів.

Метою статті є обґрунтувати переваги комп'ютерних методик опрацювання результатів асоціативних експериментів (на прикладі розробленого програмного продукту КС «STIMULUS» О.Ф. Загородньої).

Завдання:

– сформулювати назрілі методологічні передумови для розроблення нових процедур опрацювання результатів асоціативних експериментів;

– описати можливості комп'ютерної системи «STIMULUS» О.Ф. Загородньої та етапи роботи з нею;

– схарактеризувати основні переваги комп'ютерного опрацювання результатів асоціативних експериментів.

Асоціативний експеримент як психолінгвістичний метод дослідження мовної свідомості, за визначенням О.І. Горошко [5, с. 16], спрямований на виявлення асоціацій, які склалися в індивіда в його попередньому досвіді. Під асоціаціями розуміють (Р.М. Фрумкіна) зв'язок між певними об'єктами або явищами, що ґрунтується на суб'єктивному досвіді індивіда, який настільки автоматизований, що не підлягає усвідомленню [20, с. 189–192]. А тому припускають, що, вивчаючи асоціації, можна реконструювати неусвідомлювані глибинні шари людської психіки, які К.-Г. Юнг назвав свого часу архетипами. Як правило, асоціації носіїв мови, отримані під час проведення асоціативних експериментів у вигляді їхніх реакцій на певні слова-стимули, можна розглядати як специфічний для певної культури і мови асоціативний профіль образів свідомості, що, за словами Н.В. Уфимцевої, інтегрують розумові й чуттєві знання, якими володіє цілий етнос [19, с. 5]. Ці припущення пояснюють, чому найбільшу проблему у процесі проведення асоціативних експериментів становить не власне етап підготовки стимульного матеріалу та етап роботи з реципієнтами тощо, хоча вони також передбачають розроблення досить чіткої спланованої програми і узгоджених дій дослідника, а етап оброблення отриманих асоціативних реакцій респондентів, для якого потрібні ті інструменти, що забезпечать максимальну об'єктивність здобутих результатів.

Останнім часом у найновіших працях цей етап уже виконується не механічно, а за допомогою як наявних комп'ютерних програм, придатних для виконання цієї процедури, так і за допомогою нових, спеціально розроблених (з урахуванням мети і завдань дослідження). Не вдаючись докладно до аналізу розроблених в інших країнах комп'ютерних (програмних) продуктів, що забезпечують і етап проведення асоціативних експериментів, і подальше опрацювання їх результатів, які наводять у своєму дослідженні О.Ф. Загородня («The Edinburgh Associative Thesaurus (EAT)»; База асоціативних норм Д. Нельсона – Т. Шрейбера (1998 р.); «Система проведення інтерактивного асоціативного експерименту» (2007 р.); «Web-сервіс для візуалізації асоціативних та семантичних мереж» (2008–2009 рр.) тощо), підсумуємо попередні результати роботи в цьому напрямі Української школи психолінгвістики, знову ж таки покликаючись на спостереження цього дослідника [6, с. 77–78].

Як зазначає О.Ф. Загородня, у секторі української асоціативної лінгвістики все ще бракує ефективних інструментів для аналізу укладених на основі асоціативних реакцій асоціативних полів стимулів [6, с. 77–78], і тому комплексна методика опрацювання результатів БАЕ досі перебуває у стадії методичного пошуку і технологічного розроблення. Наявні в Україні асоціативні словники (див. Н.П. Бутенко, Н.В. Кутуза, Т.Ю. Ковалевська) містять перелік або асоціативних норм, або просто асоціативних реакцій чи навіть асоціативних полів стимульних лексем, як правило, лише на основі кількісних підрахунків отриманих тих чи інших асоціацій та їх частотності (С.В. Мартінек).

Хоча певний прогрес у цьому напрямі прикладної лінгвістики все ж таки спостерігається. Новим на українському ІТ-ринку пакетом статистичного опрацювання інформації є система «TABLEU», але, за словами О.Ф. Загородньої і за нашими спостереженнями, скористатися послугами цих пакетів для тривалих досліджень із накопиченням експеримен-

тальних даних майже неможливо, оскільки безкоштовні версії надто обмежені в часі (не більше 30 днів). «З огляду на це об'єктивність використання «TABLEU» окремими науковцями, які проводять локальні дослідження малого чи середнього масштабу, підлягає певним сумнівам» [6, с. 79–80]. Саме ці обставини спонукали О.Ф. Загородню (за підтримки і значної допомоги Ю.В. Загороднього) до створення програмного продукту КС «STIMULUS» (далі – KCS) для автоматизованого опрацювання великих масивів даних асоціативного експерименту, який є доступним і гнучким у використанні.

Оскільки цей програмний продукт поки що є єдиним в українській психолінгвістиці (уперше розроблений, описаний і успішно апробований в кандидатській дисертації О.Ф. Загородньої «Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту)», Київ – Житомир, 2018), то опишемо його переваги і можливості для опрацювання результатів асоціативних експериментів [6, с. 81], про які зазначає сам автор.

За її припущеннями, «... багатofункціональність, універсальність та висока адаптивність KCS до завдань кожного дослідження дає змогу використовувати цю систему в багатьох напрямках і аспектах лінгвістичної науки, серед яких дослідження асоціативного гештальту концепту, його актуалізованих і прихованих компонентів; реконструкція фрагментів мовних картин світу; вивчення національно-культурних цінностей народу і ціннісних орієнтацій окремої особистості тощо» [6, с. 81–82].

«Цей комп'ютерний продукт складається з двох модулів: 1) модуль баз даних експериментів і 2) модуль аналізу даних. Модуль баз даних містить компоненти введення, перегляду та зв'язку даних. Модуль аналізу даних – компоненти фільтру, аналізу мовної картини світу та аналізу стимулів. Кожний компонент складається з окремої процедури, звертання до якої у програмному продукті характеризується окремим значенням спеціального ідентифікатора. У кожній із процедур використано створені у KCS бази даних респондентів, стимулів і реакцій.

Хотілося б особливо наголосити на наявності бази даних респондентів та її важливості. Як відомо, широкий когнітивно-матричний контекст (М.М. Болдирев) асоціативних зв'язків показує, що у свідомості носіїв мови найменування упорядковуються в асоціативні поля і що зв'язки, наприклад, парадигматичного типу <...> – це лише один із цих складних (матричних/мережевих) відношень в асоціативному полі. І якщо припустити, що у кожній мовній особистості асоціативне поле є індивідуальним утворенням за складом найменувань і за ієрархією зв'язків між ними, то актуалізація того чи іншого зв'язку у відповіді реципієнта залежить від певної ситуації та багатьох інших факторів. На характері асоціацій позначаються також вік респондента, географічні умови, професія, належність до певної лінгвокультури, нації тощо [16, с. 93], тому ці показники у базі даних KCS є вкрай необхідними.

«Головною перевагою KCS є вбудований у модуль аналізу даних математичний апарат для виконання статистичних розрахунків/обчислень результатів асоціативного експерименту, який заснований на статистично-математичних відношеннях, неодноразово апробованих у відомих і популярних працях О.І. Горошко [5], Ю.Д. Апресяна, наукової школи Й.А. Стерніна і М.А. Стерніної, В.В. Левицького. KCS передбачає комп'ютерне обчислення, наприклад, статистичних відношень частки до

цілого, ентропії реакцій (ступеня стереотипності асоціативного поля) за формулою К. Шеннона, можливість визначення індексу яскравості реакцій (ступеня семантичної близькості стимулу, відомої як індекс Ю.Д. Апресяна), містить формулу структурування асоціативного поля кожного стимулу на ядро і периферію (за Г.П. Клименко), формулу обчислення індексів пейоративності та меліоративності конотацій стимулів як відношення частки пейоративних/меліоративних реакцій до загальної сукупності асоціатів на стимул тощо» [6, с. 80–81].

Також дуже позитивним є те, що у своїй дисертації О.Ф. Загородня покроково описала дії користувача-дослідника KCS, які складаються з трьох операційних етапів: 1) підготовчого, 2) практичного та 3) аналітичного [6, с. 82–86] і які вона успішно виконала.

Підготовчий етап роботи з KCS – формування баз даних, необхідних для опрацювання реакцій респондентів (асоціатів). На підготовчому етапі досліднику доступне виконання таких процедур:

1) створення бази даних стимулів (введення стимульного матеріалу в корпус програми із зазначенням мови стимулу та присвоєння порядкового номера-коду);

2) формування списків стимулів (перетворення переліку стимульного матеріалу, розташованого за алфавітом, у списки за порядковими номерами відповідно до номерів пред'явлення респондентам; цей компонент полегшує роботу з отриманими анкетами респондентів);

3) формування бази ЛСВ або сем слів-стимулів і бази компонентів асоціативного гештальту стимулу (за Д.І. Тереховою), семантичної сфери реакції (за Т.Є. Недашківською). Цей модуль KCS є гнучким і може бути доповнений новими компонентами значення одиниць-стимулів на практичному етапі у разі необхідності (це вже для нових досліджень, які будуть виконуватися на базі KCS);

4) формування баз типів асоціативних зв'язків S – R (одночасно доступне введення двох класифікацій асоціативних зв'язків S – R, обраних користувачем KCS для виконання необхідних завдань дослідження).

Практичний етап роботи з KCS – це процедура опрацювання анкет респондентів, внесення інформації з анкет у комп'ютерну систему. Дослідник виконує такі процедури:

1) формує базу респондентів: вносить персональні дані респондента (внесення у «програму» системи відповідей-реакцій на обраний стимул);

2) обирає номер списку стимулів, за яким система надаватиме стимули один за одним за порядковими номерами списку автоматично;

3) вводить дату анкетування;

4) вносить реакцію респондента на відповідний стимул;

5) обирає мову реакції, а також опції «Знаки, символи», «Відмова асоціювати», «Омографи»;

6) обирає ЛСВ та семантичну сферу (компонент асоціативного гештальту) реакції;

7) обирає тип асоціативного зв'язку S – R за введеними класифікаціями;

8) присвоює оцінку конотаціям реакції (асоціату) окремо та асоціативного зв'язку S – R за шкалами «-1/0/1» (для асоціатів) та «-1/-1У» (умовно негативний асоціативний зв'язок S – R),

«0/1У» (умовно позитивний асоціативний зв'язок S – R), «1» (для асоціативного зв'язку S – R).

Аналітичний етап роботи з KCS – це пред'явлення дослідникові результатів опрацювання даних асоціативного експерименту системою KCS. Цей етап передбачає як відображення коефіцієнтів і статистичних показників, так і візуальне супроводження аналізу: побудовані графіки, діаграми, площини координат, які характеризують специфіку асоціативних полів.

Дослідникові доступні такі можливості аналізу з визначенням:

1) змісту асоціативного поля стимулу, його ядра та периферії, показників частотності реакцій ступеня семантичної близькості або індексу яскравості асоціації);

2) загальної кількості реакцій та кількості різних реакцій на стимул;

3) коефіцієнта стереотипності асоціативного поля стимулу;

4) структури асоціативного поля стимулу за допомогою кількісного та якісного аналізу;

5) мовного наповнення асоціативного поля;

6) характеру та динаміки конотацій стимулів;

7) семантичних домінант;

8) оцінного сприйняття стимулу мовною свідомістю респондентів;

9) впливу екстралінгвістичних чинників на мовну свідомість респондентів.

Дослідження впливів персональних характеристик респондентів на сприйняття ними стимульної лексики реалізується у KCS за допомогою встановлення фільтрів на операційні бази даних. «Завдяки цьому залежно від мети дослідження дослідник має можливість аналізувати стимули за всіма вищеописаними параметрами, проте на автоматично відсортованому KCS матеріалі» [6, с. 82–86].

Висновки. Цілком згодні з автором розробленої і надзвичайно потрібної й ефективної для психолінгвістичних досліджень інформаційно-аналітичної комп'ютерної системи опрацювання результатів асоціативних експериментів «STIMULUS» у тому, що, вона є, як зауважив сам автор, досить потужним, доступним, багатокритеріальним, гнучким інструментом роботи з даними асоціативних експериментів у дослідженнях асоціативних полів як окремих концептів, так і цілих фрагментів мовних картин світу [6, с. 88], а також одним із потужних механізмів і способів реконструкції мовної свідомості.

У перспективі плануємо скористатися цією комп'ютерною системою для опрацювання результатів проведеного нами пілотного етапу асоціативного експерименту з британцями й українцями, метою якого є реконструкція ціннісних констант і національно-культурних домінант їхньої мовної свідомості, сформованих на базі таких ціннісних концептів, як TRUTH, GOOD, BEAUTY, BENEFIT / ІСТИНА, ДОБРО, КРАСА і КОРИСТЬ, ціннісний категоріальний статус яких уперше був обґрунтований ще античними мислителями та розвинутий багатьма наступними поколіннями філософів [22, с. 225–230]. Сподіваємося, що широка популяризація цього комп'ютерного продукту дасть змогу застосувати його можливості для власних експериментальних досліджень, адаптувати за потреби для виконання власних завдань (системою це передбачено) й отримати більш об'єктивні результати, ніж це можливо за механічного опрацювання.

Література:

- Болдырев Н.Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. С. 18–36.
- Бутенко Н.П. Словник асоціативних норм української мови. Львів: «Вища школа», вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1979. 120 с.
- Васильев Л.М. Методы современной лингвистики: учеб. пособие. Уфа: Башкирск. гос. ун-т, 1997. 180 с.
- Головин Б.Н. Введение в языкознание: учеб. пособие для филол. специальностей ун-тов и пед. ин-тов. М.: «Высшая школа», 1977. 311 с.
- Горошко Е.И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. Х.; М.: Издательская группа «РА-Каравелла», 2001. 316 с.
- Загородня О.Ф. Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.21 / Житомир: Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2018. 256 с.
- Залевская А.А. Вопросы теории и практики межкультурных исследований. *Психолінгвістическіе исследования. Слово. Текст: Избранные труды*. М.: «Гнозис», 2005. С. 194–203.
- Залевская А.А. Проблемы организации внутреннего лексикона человека. *Психолінгвістическіе исследования. Слово. Текст: Избранные труды*. М.: «Гнозис», 2005. С. 31–85.
- Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М.: «Наука», 1987. 264 с.
- Карпиловская Е.А. Интегральный подход к моделированию динамики современного украинского лексикона. *Грани слова: сб. науч. тр. к 65-летию проф. В.М. Мокиенко*. М.: ООО «Издательство «ЭЛПИС», 2005. С. 293–299.
- Кутуза Н.В., Ковалевська Т.Ю. Короткий асоціативний словник рекламних слоганів. Одеса: «Астропринт», 2011. 80 с.
- Мартінек С.В. Емпіричні й експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського університету. Серія: «Філологічна»*. 2011. Вип. 52. С. 25–32.
- Мартінек С.В. Український асоціативний словник: від реакції до стимулу. *Український асоціативний словник: у 2 т. Т. 2*. Львів: Вид. центр Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 2007. 466 с.
- Мартінек С.В. Український асоціативний словник: від стимулу до реакції. *Український асоціативний словник: у 2 т. Т. 1*. Львів: Вид. центр Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 2007. 466 с.
- Недашківська Т.Є. Семантична конструкція асоціативного поля (на матеріалі асоціативного експерименту). *Психолінгвістика*. 2011. Вип. 7. С. 126–134.
- Сахарный Л.В. Введение в психолінгвістику: курс лекцій. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та. 1989. 184 с.
- Терехова Д.І. Основні стратегії асоціювання східних слів'ян (на прикладі аналізу асоціативних полів слів держава / государство / дзяржава): *Проблеми зіставної семантики*. 2013. Вип. 11. С. 31–38.
- Уфимцева Н.В. Опыт экспериментального исследования развития словесного значения. *Психолінгвістическіе проблемы семантики* / Отв. ред. А.А. Леонтьев, А.М. Шахнарович. М.: «Наука», 1983. С. 140–156.
- Уфимцева Н.В. Предисловие. *Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский*. М.: Моск. гос. лингвист. ун-т, 2004. (Барнаул: Некоммерч. партнерство «Аз Бука»). С. 3–9.
- Фрумкина Р.М. Психолінгвістика: учебник. М.: Издательский центр «Академия», 2001. 320 с.
- Холод О.М. Особливості розвитку психолінгвістики під час її становлення (1954–2004). *Психолінгвістика в Україні: зб. наук. робіт та аналітичний огляд подій, публікацій, зустрічей, що пройшли на теренах України у 2006 р. і які пов'язані з психолінгвістикою* / Гол. ред. О.М. Холод. Кривий Ріг: ОНЮА, 2007. С. 19–29.
- Stefanova N. Cognitive and ontological essence of axiological dominants and principles of their taxonomy in diachronic and synchronic review. *Advanced Education: scientific journal*. 2018. № 9. 248 p. Doi: 10.20535/2410-8286.131680.

Стефанова Н. А. Новые методики обработки результатов ассоциативных экспериментов (на примере компьютерной системы «STIMULUS» О. Ф. Загородней)

Аннотация. Статья посвящена изучению возможностей и преимуществ компьютерных методик обработки результатов ассоциативных экспериментов (на примере разработанного программного продукта «STIMULUS» О.Ф. Загородней). Уточняется соотношение между методом как научно-эксплаторным исследовательским способом познания объекта исследования и методикой его анализа, состоящей из инструментов (последовательных и связанных между собой исследовательских процедур), которые необходимы для получения комплексных знаний об этом объекте. Приводятся аргументы в пользу того, что ассоциативный эксперимент является психолінгвістическим методом для изучения ассоциативного значения слова, которое хранится в сознании индивида как результат его предыдущего опыта и которое можно реконструировать путем получения ассоциативных реакций респондентов на соответствующие слова стимулы. Сделано предположение о том, что механическая обработка полученных реакций на соответствующие слова-стимулы с помощью имеющихся методик, которые успешно применялись представителями различных школ психолінгвістики, не лишена субъективности, требует много времени и имеет определенные ограничения в исчерпанности их анализа. Предлагается новый компьютерный методический алгоритм «STIMULUS» для обработки результатов ассоциативных экспериментов, впервые разработанный, описанный и успешно апробированный в кандидатской диссертации О.Ф. Загородней «Ассоциативные поля общественно-политической лексики в языковой картине мира украинцев (компьютерная обработка результатов психолінгвістического эксперимента)». Представлены преимущества компьютерной системы «STIMULUS», основным из которых является встроенный в ее программное обеспечение математический аппарат для выполнения статистических расчетов полученных от респондентов реакций. Представлены три поэтапных этапа работы с компьютерной системой «STIMULUS»: 1) подготовительный, 2) практический и 3) аналитический, подробно описанные О.Ф. Загородней.

Ключевые слова: ассоциативный эксперимент, компьютерная система «STIMULUS», языковое сознание, ассоциативные реакции, слова-стимулы, методика компьютерной обработки ассоциаций.

Stefanova N. New methods in investigation of association experiment results (on the example of computer system «STIMULUS» by O. F. Zahorodnia)

Summary. The article focuses on the advantages of computer techniques for the investigation of the association experiment results (on the example of the software product «STIMULUS») which are conducted for the study the ways of organization of language consciousness in general and its fragments in particular. It is clarified the relationship between the method as a scientific and experimental method of cognition of the object of study and the method of its analysis, consisting of tools (consequent and related research procedures), which are necessary to obtain comprehensive knowledge about this object. It is stated that the association experiment is a psycholinguistic method for studying the associative meaning of the word, which

is preserved in the consciousness of the individual as a result of his previous experience and which can be reconstructed by obtaining associative reactions of respondents to the corresponding words-stimuli. It is assumed that the mechanical processing of the reactions to the corresponding words-stimuli using the available techniques, which have been successfully used by representatives of different schools of psycholinguistics, is not devoid of subjectivity, requires a lot of time and has certain limitations in the exhaustion of their analysis. It was proposed a new methodological computer algorithm "STIMULUS" for processing the results of the association experiments, which was first developed and successfully tested in the candidate's dissertation "Associative fields of social and political lexis in the Ukrainian language world view (computer processing of the psycholinguistic experiment results of the)" by O.F. Zahorodnia. There are advantages of the computer sys-

tem "STIMULUS", the main of which is built into its software mathematical apparatus for performing statistical calculations of the reactions received from the respondents, first of all, to calculate the statistical relations of the part to the whole, to identify the entropy of reactions, to determine the reaction expressiveness index, to structure the associative field of each stimulus to the nucleus and periphery, to calculate the indices of pejorative and meliorative connotations of stimuli etc. Three step-by-step actions of the researcher during the work with the computer system "STIMULUS" are presented: 1) preparatory, 2) practical and 3) analytical, which are described by O.F. Zahorodnia in detail.

Key words: association experiment, computer system "STIMULUS", language consciousness, associative reactions, words-stimuli, methods of computer processing of associations.

Стеценко Д. В.,
студентка магістратури
спеціальності «Філологія: германські мови та літератури
(переклад включно)»
Херсонського національного технічного університету

Подвойська О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу,
завідувач кафедри іноземних мов
Херсонського національного технічного університету

КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНОГО АНІМАЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті проаналізовано когнітивно-прагматичні особливості текстів англомовного анімаційного дискурсу. Основну увагу зосереджено на визначенні понять «дискурс», «концепт», «класифікація концептів», «комунікативні стратегії». З'ясовано термінологічний статус таких найменувань, уточнено дефініції цих понять. У контексті дослідження анімаційний дискурс розглядається як особливий різновид кінодискурсу за жанром і цільовою аудиторією, адже мультиплікаційний текст, як і кінотекст, також характеризується єдністю вербального та візуального компонентів. Доведено, що сьогодні анімація є своєрідним віддзеркаленням найбільш актуальних процесів у суспільстві. Мова анімації буває буденною, життєвою, розповідною, а також буває повчальною, навчальною, а частіше – складною метафоричною, коли показано одне, а мається на увазі зовсім інше. Когнітивні особливості текстів анімаційного дискурсу полягають у специфічному функціонуванні концептів різних типів у мультиплікаційному просторі. У сюжетній тканині анімаційних стрічок було виявлено 33 концепти, які за класифікацією А.М. Приходька поділяються на 7 груп: концепти логіко-філософського порядку, концепти морального порядку, концепти телеономного порядку, концепти антропоморфного порядку, концепти гуманітарного порядку, концепти культурно-специфічного порядку та група специфічних концептів. Розуміння того, що концепт зумовлений авторським задумом і формується на основі інтенціональної природи ментальних процесів, та аналіз виокремлених у проаналізованих стрічках інтенцій авторів (сценаристів) надають змогу висновувати, що в англомовному анімаційному дискурсі переважають висловлювання спонукального або заохочувального характеру, що робить апелятивну стратегію домінантною.

Ключові слова: анімаційний дискурс, концепт, класифікація концептів, комунікативні стратегії.

Постановка проблеми. Сьогодні кіно становить значну частину нашого життя. Воно нас розважає, навчає, заохочує та заспокоює, але перш за все воно відображає наше власне життя, побут, мову, культуру. Драми, комедії, пригодницькі фільми, детективи та анімаційні фільми заглядають в усі куточки світу, роблять героями людей будь-яких прошарків суспільства.

Мета статті – встановити найпоширеніші групи концептів, виокремлені серед двадцяти анімаційних кінострічок, і дослідити авторські прагматичні сентенції, побудовані на досліджених когнітивно-прагматичних особливостях текстів.

Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних філологічних студій на вивчення дискурсу, зокрема анімаційного дискурсу, в когнітивному та комунікативному вимірах. Актуальність зумовлена потребою визначити когнітивно-прагматичні властивості цих текстів у зв'язку з популярністю анімації як виду мистецтва, її впливом на аудиторію, пропагандою засобами анімації певного світобачення та цінностей.

Світ кінострічок наповнений алюзіями, метафорами та невербальними компонентами, що тісно взаємодіють між собою. Їх синтез спонукає глядачів до постійного декодування авторських сентенцій і задумів для глибшого розуміння прагматичної спрямованості анімаційних текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зараз дискурс є одним із найбільш досліджуваних напрямів світової лінгвістики. У цій сфері працюють такі науковці, як Е. Бенвеніст, Т. ван Дейк, В.Г. Боротько, Д. Мамалига, Г.Г. Почепцов, К.С. Серажим, О.Е. Духнич, І.С. Бутова та інші.

За Н.Д. Арутюновою: «Дискурс – це зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими – факторами; це текст, що узятий у подієвому аспекті; це мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей та механізмах їхньої свідомості (когнітивних процесів)» [1].

Метафора насамперед є однією з рушійних сил анімаційного універсуму та основою концептуального простору текстів мультиплікації. Вивчення та аналіз концепту як ментального утворення посідає одне з провідних положень у сучасній лінгвістиці. Дослідженням концепту як ментальної одиниці та елемента свідомості займалися такі відомі мовознавці, як Н.Д. Арутюнова, С.О. Аскольдов, А. Вежицька, С.Г. Воркачов, С.А. Жаботинська, В.В. Жайворонок, О.С. Кубрякова, М.М. Полужин, А.М. Приходько, Ю.С. Степанов, Р.М. Фрумкіна та інші.

Виклад основного матеріалу. Когнітивні особливості текстів анімаційного дискурсу полягають у специфічному функціонуванні концептів різних типів у мультиплікаційному просторі. У контексті нашого дослідження визначаємо концепт услід за О.С. Кубряковою як оперативну одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови розуму, всієї картини світу, квант знання [3].

У процесі нашого дослідження виокремлюємо 33 концепти, що актуалізуються у прикладах анімаційних текстів, та, спираючись на класифікацію концептів А.М. Приходька, розподіляємо їх за 7 групами, встановлюючи частоту їх функціонування у проаналізованих анімаційних стрічках і визначаючи ключову роль концептів антропоморфного порядку [4].

За допомогою кількісного аналізу встановлюємо, що найбільш насиченою є група **концептів антропоморфного порядку** (28 %), до неї входять концепт біовітальної та біосоціальної підгрупи, такі як: ДИТИНА, МАТИ, БАТЬКО, СЕСТРА, РОДИНА. Концепт ДИТИНА експліковано в мультфільмах "Rise of the Guardians" та "Storks": *"It's our sacred duty to deliver babies"* ("Storks"). Концепти МАТИ та БАТЬКО реалізуються в анімаційних фільмах "Home", "Brave", "The Croods" у відповідних номінаціях: *"Mom, I never would have stopped looking until I found you"* ("Home"); *"Dadda! I love you Dad"* ("The Croods"). У контексті аналізу концептуального простору анімаційних фільмів "Strange Magic" та "Frozen" релевантним постає концепт СЕСТРА: *"She's my sister. She would never hurt me"* ("Frozen"). Концепт РОДИНА виступає домінантним майже у всіх проаналізованих мультфільмах: "Finding Dory", "Inside out", "The Croods": *"And this is my family, the Croods. And I struggled to survive my family"* ("The Croods"). Також до цієї групи належать концепти емоційного підтипу, а саме такі як: СМУТОК, СТРАХ, ГНІВ, ВІДРАЗА, які репрезентовані у мультиплікаційній стрічці "Inside out": *"Look at you! You are a little bundle of joy"* (ЩАСТЯ); *"He cares very deeply about things being fair"* (ГНІВ); *"She basically keeps Riley from being poisoned – physically and socially"* (ВІДРАЗА).

Другою за кількістю є група **концептів логіко-філософського порядку** (18 %). До неї належать теософські концепти ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ДОЛЯ, ВІРА, ЗЕМЛЯ, які експлікуються в мультиплікаційних стрічках "Zootopia", "Home", "Frozen", "The Croods", "Wall-E", "Strange Magic", "Minions" номінативними одиницями *life, to live; destiny, fate; believe; planet, Earth*. Категоріальний концепт ЧАС найяскравіше репрезентований у мультфільмі "Free birds": *"The space between time where the past, present and future intersect"*.

Концепти **гуманітарного порядку** становлять 15 % від загальної кількості та репрезентовані концептами ЛЮДИНА, ДРУГ, ВОРОГ, ХАЗЯЇН, БОС, що об'єктивуються в анімаційних стрічках "Home", "Zootopia", "Up", "The Secret Life of Pets", "Minions", "Strange Magic", "Free Birds", "Storks": *"Humans are more complicated than it is said in the pamphlet"* ("Home"); *"Where's your elderly friend? None of your mailman friends can hear you"* ("Up"); *"We are safe from our enemy"* ("Home"); *"If my owner comes..."* ("The Secret Life of Pets"); *"You know how your boss, my son. Need any help, sire?"* ("Strange Magic").

Специфічна група концептів становить також 15 % та репрезентована концептами ПОДОРОЖ ("The Croods", "The Secret Life of Pets", "Finding Dory", "Home", "Trolls", "Minions"): *"Son, which one of us travelled across the entire ocean"* ("Finding Dory"); УНІКАЛЬНІСТЬ ("Frozen", "Finding Dory", "Home"): *"And my sister is not a monster"* ("Frozen"); МРІЯ ("Turbo"): *"No dream is too big, and no dreamer is too small"*; СПОГАДИ ("The Rise of the Guardians", "Inside out", "Penguins of Madagascar"): *"The teeth hold the most important memories of childhood"* ("The Rise of the Guardians"); та ОБИЙ-МИ ("Finding Dory"): *"Cuddle party!"*.

Концепти, що належать до **телеономного порядку**, становлять лише 12 %, до них входять концепти ДРУЖБА і СВОБОДА, які актуалізуються в анімаційних стрічках "Inside out", "Home", "Frozen" та "Brave". Наприклад, концепт ДРУЖБА вербалізовано прямою номінацією *friendship*: *"Friendship Island. She's got great friends. Goodbye, friendship! Hello, loneliness!"* ("Inside out"). Концепти КОХАННЯ та ЩАСТЯ експліковано в анімаційних стрічках "The Secret Life of Pets", "Strange Magic" та "Trolls": *"Save my true love! I love him with all of my heart!"* ("The Secret life of pets"); *"Everybody deserves to be loved. Falling in love with you. Love is strange"* ("Strange Magic").

Концепти **морального порядку** становлять 9 % та містять такі концепти: ДОБРО, ЗЛО, ОБОВ'ЯЗОК, які реалізовані в анімаційних стрічках "Trolls", "Secret Magic", "The Rise of the Guardians", "Storks". Наприклад, концепт ОБОВ'ЯЗОК експліковано в мультфільмі "Storks" у рядках: *"It was an honor and a privilege to serve. It was our duty, our core belief, the driving force of our very lifeblood"*.

Остання група репрезентована лише єдиним концептом СВЯТО, який належить до групи концептів **культурно-специфічного порядку** та наявний у мультиплікаційних фільмах "Rise of the Guardians" та "Free Birds".

Серед 33 виокремлених концептів домінують концепти антропоморфного порядку. Домінування цієї групи підтверджує антропоцентричну спрямованість сучасної анімації. За таким принципом побудовано більшість мультфільмів: "Brave", "Rise of the Guardians", "Frozen", "The Croods", "Inside out" та інші. В останні роки, однак, з'являються мультфільми, героями яких є тварини, які, втім, мають людську подобу та риси. Тож можемо говорити про принцип антропоморфізму, згідно з яким людина і природа мисляться як невід'ємні сутності. 2015 та 2016 роки стали роками антропоморфних тварин в анімації: "Home", "Minions", "Zootopia", "Finding Dory", "The Secret Life of Pets", "Sing", "Storks".

Виокремлені у роботі концепти зумовлені закладеними у проаналізованих анімаційних стрічках інтенціями їхніх авторів (сценаристів), що виникають на основі потреб людства. У деяких мультиплікаційних фільмах ці інтенції не є імпліцитними, а виражені безпосередньо, утворюючи у такий спосіб певні мотиваційні сентенції – короткі фрази, що повчають, спонукають і заохочують.

На думку К. Бюлера, мова виконує три основні функції: експресивну, апелятивну та репрезентативну, які представляють різні призначення мовленнєвих висловлень: репрезентативна – повідомлення, експресивна – вираження емоцій, апелятивна – спонукування до дії [2]. Вилучені нами сентенції, окрім об'єктивації відповідного концепту, актуалізують ту чи іншу комунікативну стратегію. Кількісний аналіз уможливило ствердження, що в англomовному анімаційному дискурсі переважають вислови спонукального або заохочувального характеру, що робить апелятивну стратегію домінантною.

Репрезентативна стратегія представлена в таких прикладах: *"Love is putting someone else's needs before yours"* ("Frozen"); *"Nobody is perfect. Your mistakes is what makes you human"* ("Home");

Натомість спонукальна стратегія реалізується в інших сентенціях за допомогою такого:

– імперативних конструкцій, наприклад: *"We all have limitations. We all make mistakes. Which means, hey, glass half full, we all have a lot in common. And the more we try to understand*

one another, the more exceptional each of us will be. But we have to try. So no matter what type of animal you are ...from the biggest elephant to our first fox... I implore you... Try. Try to make the world a better place. Look inside yourself and recognize that change starts with you. It starts with me. It starts with all of us" ("Zootopia");

– модальних дієслів, наприклад: "Our fate lives within us. You only have to be brave enough to see it" ("Brave"); "Happiness is inside of all of us. Sometimes you just need someone to help you find it" ("Trolls");

Отож прагматичні властивості текстів анімаційного дискурсу виявляються у наявності сентенцій, які зумовлені інтенціями сценаристів і забезпечують реалізацію відповідних комунікативних стратегій – репрезентативної та апелятивної.

Висновки. Отже, анімаційний дискурс постає складним когнітивно-комунікативним цілим, де події дійсності відтворюються з певною достовірністю, пародійністю та іноді у метафоричній формі, що й зумовлює основні характеристики анімаційного дискурсу. Взаємодія гетерогенних знакових систем робить анімаційний текст легким для сприйняття та унаочнює соціальні проблеми, до яких звертаються сценаристи анімаційних стрічок.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні мовних засобів вираження виокремлених концептів і способів їх відтворення під час перекладу українською, німецькою та російською мовами.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс: Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: «Советская энциклопедия», 1990. С. 136–137.
2. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция. Москва, 1993. 230 с.
3. Кубрякова Е.С. О связях когнитивной науки с семиотикой. *Язык и культура: факты и ценности: к 70-летию Ю.С.Степанова*. Москва: «Языки славянской культуры», 2001. С. 90–92.
4. Приходько А.М. Концепти і концептосфери в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: «Прем'єр», 2008. 332с.
5. Zootopia. URL: <http://english-films.com/luchshie-filmy-2016-goda/612-zootopia-2016-hd-720-ru-eng.html>
6. The secret life of pets. URL: <http://english-films.com/luchshie-filmy-2016-goda/786-the-secret-life-of-pets-2016-hd-720-ru-eng.html>
7. Brave. URL: <http://english-films.com/comedies/248-hrbraya-serdcm-brave-2012-hd-720-ru-eng.html>
8. The Croods. URL: <http://english-films.com/comedies/238-semeyka-kruds-the-croods-2013-hd-720-ru-eng.html>

Стеценко Д. В., Подвойская О. В. Когнитивно-прагматические особенности текстов англоязычного анимационного дискурса

Аннотация. В статье проанализированы когнитивно-прагматические особенности текстов английского анимационного дискурса. Основное внимание сосредоточено на характеристике понятий «дискурс», «концепт», «классификация концептов», «коммуникативные стратегии». Определен терминологический статус этих понятий, уточнены некоторые дефиниции. В контексте нашего исследования анимационный дискурс характеризуется как разновидность кинодискурса по жанру и целевой аудитории, так как мультипликационный текст, как и кино-текст, также обусловлен соединением вербального и визуального компонентов. Есть основания утверждать, что сегодня

анимация является своеобразным отражением наиболее актуальных процессов в обществе. Язык анимации бывает обыденным, жизненным, повествовательным; бывает также поучительным, образовательным, но чаще всего он бывает сложным и метафоричным, когда сказано одно, а имеется ввиду совершенно другое. Когнитивные особенности текстов анимационного дискурса заключаются в специфичном функционировании концептов разных типов. В сюжетном пространстве анимационных фильмов реализуются 33 концепта, которые по классификации А.М. Приходько мы разделяем на 7 групп: концепты логико-философского порядка, концепты морального порядка, концепты телеономного порядка, концепты антропоморфного порядка, концепты гуманитарного порядка, концепты культурно-специфического порядка и группа специфических концептов. Понимание того, что концепт обусловлен авторским замыслом и формируется на основе интенциональной природы ментальных процессов, также как и анализ выделенных в проанализированных мультфильмах интенций авторов (сценаристов), дает возможность утверждать, что в англоязычном анимационном дискурсе преобладают высказывания повелительного или поощрительного характера, что делает апеллятивную стратегию доминантной.

Ключевые слова: дискурс, концепт, классификация концептов, коммуникативные стратегии.

Stetsenko D., Podvoiska O. Cognitive and pragmatic peculiarities of English animation discourse texts

Summary. The cognitive and pragmatic features of English animation discourse are characterized and investigated in the article. The main point is dedicated to providing the definitions of the notions "discourse", "concept", "concepts' classification", "communicative strategies". These notions are described according to terminological essence and are specified due to some nuances of their definitions. In the context of our investigation we consider the animation discourse as a peculiar kind of cinema-discourse because of genre and target audience. The cartoons scripts, so as film texts, are stipulated by a coherence of verbal and visual components. There are some points to argue that today the animation discourse is exploited as a peculiar reflection to the up-to-date processes in society. The language of animation discourse can be casual, worldly or narrative; it can be also didactic, educational, but most of all – it is complicated and metaphorical, when a thing is described in one way, but it means completely different. The cognitive peculiarities of animation texts consist in a particular functioning of different types concepts in animation universe. In the plots of investigated cartoons 33 concepts are distinguished, which by Prichodko's classification can be divided into 7 groups: the concepts of logical and philosophic rank, the concepts of moral rank, the concepts of teleonomic rank, the concepts of anthropomorphic rank, the concepts of humanitarian rank, the concepts of cultural-specific rank and the specific group of concepts. Taking into consideration that concept is conditioned by some author's design and is formed based on the intentional nature of mental processes, we can assume from analyzed cartoons some intentions, composed by the authors (scriptwriters). They give us the right to propound that in English animation discourse the incentive or encouraging utterances are the most numerous, which make the appealing strategy the most dominant one.

Key words: animation discourse, concept, concepts' classification, communicative strategies.

Фаріон І. Д.,

доктор філологічних наук, доцент,
професор катедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

СУСПІЛЬНИЙ СТАТУС СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ КРІЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ (ДІАХРОННИЙ АСПЕКТ: XVI – XVII СТ.)

Анотація. Стаття присвячена проблемі вивчення діяхронної соціолінгвістики в контексті кореляції суспільного статусу староукраїнської (руської) мови та персоналістичної лінгвофілософії як нового напрямку сучасного українського мовознавства. Розкрито значення термінів «суспільний статус мови» та «мовна особистість», їхнє наповнення та кореляція в добу XVI – XVII ст. Визначено основні історичні події та ідеологічні тенденції того часу, що суттєво впливали на етномовну свідомість інтелектуально-духовної еліти. Розкрито значення нової ідеологічної тенденції, зумовленої епохальною релігійною подією, – Берестейською унією 1596 року: конфесійне протиставлення *православний – католик – уніят* поступилося етнічному протиставленню *поляк – українець*, що має безпосередній вплив на посилення статусу староукраїнської (руської) мови.

Проблематику розкрито на прикладі етномовної свідомості знакових постатей передмодерного часу І. Вишенського, І. Потія, М. Смотрицького, П. Могили та визначено їхній вплив на характер статусу староукраїнської (руської) мови в час бездержавного існування. Уніят І. Потій, ортодоксальний православний І. Вишенський, спершу православний, відтак уніят М. Смотрицький, «вестернізований» митрополит Православної церкви П. Могила – всі вони разом стали персоніфікаторами багатомовної моделі розвитку колонізованої Української держави: сакральне протиставлення *церковнослов'янська – проста руська мови (староукраїнська)* і соціальне протиставлення: *польська – проста руська мови (староукраїнська)*. Така подвійна мовна опозиційність свідчила про тогочасну розбалансовану етномовну свідомість, що загрожувала статусові староукраїнської (руської) мови в умовах *gente Ruthenus, natione Polonus*.

Ключові слова: діяхронна соціолінгвістика, етномовна свідомість, суспільний статус староукраїнської (руської) мови, мовна особистість.

Вивчення діяхронної соціолінгвістики в контексті кореляції суспільного статусу староукраїнської мови та персоналістичної лінгвофілософії – новий напрям сучасного українського мовознавства. Він передбачає реконструкцію історичної мовної дійсності та особистісну **мовну та етномовну свідомість**.

Наша мета – порушити цю важливу проблему, завести її в канон сучасних досліджень із поширенням на теперішню соціолінгвальну проблематику з формулюванням засвоєних чи незасвоєних уроків. Задля цього визначаємо завдання: 1) розкрити значення термінів «суспільний статус мови» та «мовна особистість», їхнє наповнення та кореляція в аналізовану пору (XVI–XVII ст.), 2) означити визначальні ідеологічні тенденції того часу, 3) вивести перелік знакових персон, що зумовлений їхнім персональним внеском у лінгвістичну компетенцію свого часу та систему мовних пріоритетів, маніфестованих через суспільний статус староукраїнської (руської) мови.

Спеціальних і системних монографічних досліджень на цю тему, крім нещодавньої нашої праці [8], ми не виявили, хоч, звісно, низка науковців торкалися цієї проблематики частково чи принагідно і залежно від основного об'єкта дослідження. Знаковими є класичні праці українських мовознавців П. Житецького [1], І. Огієнка [6], В. Німчука [5], окремі розвідки А. Жуковського [2], П. Кралюка [3] та ін.

1. До проблеми понять «суспільний статус мови» та «мовна особистість»

Центром діяхронних соціолінгвістичних досліджень є еволюція *статусу мови* як вивершення мови у впливі на суспільство. Лінгвісти празької лінгвістичної школи зазначають, що «*суспільний статус літературної мови полягає в ролі, яку вона виконує, відображаючи культурне життя і цивілізацію, конкретніше – роботу і результат наукової, філософської та релігійної думки, політичної і соціальної, юридичної та адміністративної*» [4, с. 134]. Соціолінгвістичний чинник проявляється передусім у змінах (підвищенні чи пониженні) мовного статусу. Термін *статус мови* (лат. status «становище») в історичному контексті трактуємо як правове становище мови в суспільстві, визначене законом, функціями мови в суспільстві, ставленням до неї її носіїв та їхньою мовною свідомістю. Статус мови впритул пов'язаний зі статусом політичним через низку спільних категорій: *престижу* як оцінки суспільством місця статусу в суспільно визнаній шкалі цінностей: *авторитету, міри впливу і міри свободи*.

Наша мета – розкрити статус староукраїнської (руської) мови крізь психолінгвістичне поняття *мовної свідомості* та *мовної особистості*. Термін *мовна свідомість* трактуємо як сукупність культурно і соціально зумовлених настанов щодо мови, які відображають колективні ціннісні орієнтації (знання, почуття, оцінки й настанови щодо мови) [10, с. 145; 7, с. 13]. Разом із тим мовна свідомість існує у двох формах – колективній (суспільній) та індивідуальній. Якщо індивідуальна мовна свідомість формується переважно під впливом мовних знань, світогляду й особистого досвіду, то колективна (суспільна) – зумовлена культурними традиціями, панівними ідеологічними і ціннісними орієнтаціями [7, с. 15]. Індивідуальна мовна свідомість притаманна знаковим особистостям доби (у нашій розвідці – це І. Потій, І. Вишенський, М. Смотрицький, П. Могила), що не лише фокусували в собі характерні мовні знання та мовно-оцінні судження, але силою свого авторитету впливали на мовний розвиток і мовний статус. У цьому сенсі *мовна свідомість* корелюється з поняттям *мовної особистості* як родове поняття з видовим, становлячи стрижень мовної особистості. Мовна особистість – це персоніфікований фокус світогляду епохи, який формують визначальні історико-ідеологічні тенденції.

2. Про визначальні історико-ідеологічні тенденції того часу

Основним генератором ідей та їхнім монополістом у пору бездержавного для українців XVI–XVII ст. була церква як інституція та її духовно-освітні середовища. Ставлення української церкви до *руської (простої) мови* (сучасний термін *староукраїнської мови*) стало іспитом на віднайдення та утвердження українськомовної ідентичності і спроможності на власну реформу. Живий струмінь Відродження та Реформації захитав консервативність церковнослов'янського простору, і так звана *проста мова*, продираючись крізь світоглядні упередження, увійшла до сакральних текстів з винятково прагматичною мотивацією: аби зрозумів читач, з огляду на незрозумілість для нього церковнослов'янської мови. Проте цього було замало, щоб церква стала провідником у розвитку етномовної свідомості та кристалізації української (руської) ідентичності.

Вирішальною подією церковної історії стало виникнення Унійної церкви 1596 року, що кардинально вплинуло на етномовну свідомість того часу. Крім тенденційно поширеного елементу про зраду, ця церква внесла у свідомість клиру та мирян нове трактування єдності: не конфесійне, а етнічне (за М. Смотрицьким, «Руси з Руссю»), і *руська мова* в тих процесах посіла далеко не другорядну роль, попри подальше тяжіння клиру до «нашого церковнослов'янського язика» й одночасного протиставлення його *простій руській мові*. «Вестернізований» релігійний вибір заклав основи нового структурування етномовної свідомості з визначальним етногенетичним та мовним чинником, який сформулював М. Смотрицький: «...не вироджується зі своєї крові той, хто міняє віру: <...>. Отже, не віра русина русином, поляка поляком, литвина литвином робить, а уродження й кров руська, польська, литовська» («Верифікація невинності», 1621 р.) [11, с. 72].

3. Мовні особистості як «дух часу»: Іван Вишенський, Іпатій Потій, Мелетій Смотрицький, Петро Могила.

Невипадково саме представники різного церковно-духовного середовища І. Потій (уніят), І. Вишенський (ортодоксальний православний), М. Смотрицький (спершу православний, відтак уніят), П. Могила (митрополит Православної церкви) стали персоніфікаторами багатомовної моделі розвитку колонізованої Української Держави та фокусами тогочасної етномовної свідомості, що визначала характер статусу староукраїнської (руської) мови в бездержавному існуванні.

Мовна компетенція **Іпатія Потія** (1541–1613) – ідеолога та подвижника Берестейської унії 1596 року – засвідчує його біблійне трактування сили слова, потребу комунікаційної доступності через староукраїнську (руську) та почасти латинську мови і почасти десаكرалізоване сприйняття слов'янської мови. Характерно, що І. Потій не писав церковнослов'янською мовою. В. Щурат слушно в цій харизматичній особистості, попри все, побачив утвердження національного характеру: «Оборона *обряду й мови*, тих чинників, що заporučували цілість і відрубність нашому народові – се, як бачимо, признака діяльності Потія і його наслідника. Се та заслуга, перед якою блідли би які-небудь культурні здобутки, з котрими нам, без унії, прийшлося би потонути як в не польській, то в московській повені» [9, с. 153]. Однак за саме XVII ст. унійна Церква, попри знакові українськомовні спроби І. Потія та В. Рутського, не обрала магістрального українськомовного шляху, весь час роздвоюючись на офіційну мову Речі Посполитої та не полишаючи в богослужінні церковнослов'янської.

Іван Вишенський (пр. 1550 – пр. 1621), на противагу до І. Потія, пристрасний православний полеміст, традиціоналіст і самотній бунтар. Попри те, що в центрі теоретичної мовної концепції І. Вишенського перебувала слов'янська мова, наділена містично-креативними властивостями, полеміст обирає для вислову своїх думок *просту руську мову*, хоч і насичену церковнослов'янськими на всіх рівнях, однак з виразною перевагою питомо української ономастичної лексики етнонаціонального спрямування (*Русь, руский народ, русин, Мала Русія*) і стає практично утверджувачем цієї лексики в українському суспільному житті. Він палко обстоює диференційне використання мов: церковнослов'янської як священної у богослужінні, староукраїнської (руської) з практичних міркувань – у проповідях. Базовим поняттям його світогляду, і зокрема, мовної свідомості є концепт *простий* у різних парадигматично-синтагматичних зв'язках. Його мовне аксіологічне роздвоєння є дзеркалом реформаційного часу з гіперболічним відображенням мертвої традиції і прийняттям фундаментального поняття Ренесансу – простоти й доступності.

Постать **Мелетія Смотрицького** (1575–1633) як мовної особистості ранньомодерного часу – це фокус релігійно-політичних подій, що суттєво вплинули на роздвоєний шлях української нації як мови і мови як нації. Він обирає слов'янську мову як символ об'єднавчо-православної традиції, польську – як офіційну мову Речі Посполитої і староукраїнську (руську) – як прагматичний спосіб донести біблійні істини до народу. Такий симбіоз не виводив українство на самостійний шлях розвитку, а лише консервував давні церковні й бездержавні українські взаємини, позаяк у своїй основі не мав реформаційного шляху розв'язання проблеми. Основні мовні засади мислителя зводимо до таких положень: 1) незбіжність між вибором мови написання творів та етнічною належністю: перша в історії суспільно-політичної думки обґрунтованість етнічної належності на основі кровно-родових, а не релігійних зв'язків – себто започатковано ментальну зміну парадигми нації з конфесійної на етнічну (національну); 2) ієрархічна дворівнева рецепція мовних кодів на чолі з трійцею священних мов (церковнослов'янською, латинською, грецькою) та польською і меншою мірою староукраїнською (руською) як прагматичним засобом комунікації з менше освіченими простими людьми та прогресивною констатацією вивчати ці мови у школі, серед яких і староукраїнська (руська); 3) оперта на мовні засади апостола Павла потреба мати катехизм, учительні Євангелія, життя Святих тощо староукраїнською (руською) мовою задля пізнання Божої правди й користи для душі; 4) амбівалентне тлумачення водночас української та слов'янської ідентичності через церковнослов'янську мову; 5) диференційованість церковнослов'янської та староукраїнської (руської) мов та їхній взаємний вплив через «Граматику слов'янську (1619 р.)» і формування перших в історії української мови понять «чистоти», себто культури мовлення, крізь призму церковнослов'янської мови.

Петро Могила (1596–1647) – наймітологізованіша постать того часу, що потребує переосмислення і нового трактування. Барокова ієрархічна різномовність П. Могили вписана в контрреформаційний «дух часу» і впливає з його латино-польської освіти та вкоріненості в польське суспільство: релігійні тексти – церковнослов'янською, проповіді та повчання – староукраїнською (руською) з численними полонізмами, суспільно-політичне буття, зокрема й освіта, – польською та латиною. Використання староукраїнської (руської) мови продиктоване

винятково утилітарно-релігійними мотивами: задля розуміння релігійних текстів, виконання християнських обов'язків та «спасіння душі». Попри те, найбільша заслуга П. Могили у виданні українськомовного «Катехизму», перевиданні «Учительного Євангелія» та промовистих українськомовних вкрапленнях у «Требнику» як нагальних життєвих вимогах релігійної української спільноти.

Фрагментарний аналіз знакових постатей І. Потія, І. Вишенського, М. Смотрицького, П. Могили крізь призму статусу староукраїнської (руської) мов засвідчує їхню контрверсійну модель етномовної свідомості. Перед нами різнорідна шкала конфесійності від ідеолога унії І. Потія, ортодоксального православного І. Вишенського, контрверсійного православного, а відтак уніята М. Смотрицького до «вестернізованого» православного П. Могили. Якщо І. Потій не залишив нам жодного твору церковнослов'янською мовою, а хіба староукраїнською (руською) та польською, Іван Вишенський майже цілком староукраїнськомовний, а Мелетій Смотрицький – польськомовний, то Петро Могила – найрізномовніший за своїм вибором залежно від сфери використання. Це свідчить про багатомовний простір Руси з невизначеним рідномовним пріоритетом в умовах бездержавності українців, що жили за принципом *gente Ruthenus, natione Polonus*. Всі ці видатні духовні постаті об'єднані ідеєю лінгвального універсалізму, що на ту пору стрімко еволюціонує до потреби застосовувати утилітарний принцип у мовному виборі: зрозумілої для загалу *простой руської мови* переважно з християнською (а не етнорідномовною) мотивацією: для «спасіння душі». Водночас всі ці автори демонструють «нижчий етнічний рівень» національної свідомості через наскрізно уживані самоназви *руський народ* і *руський язык (діалект)* у протиставленні до інших етносів та мов. Неоцінним є внесок І. Потія та І. Вишенського через запровадження староукраїнської (руської) мови в полемічну літературу, проповіді та послання, а М. Смотрицького та П. Могили в сакральні твори, зокрема учительні Євангелія тощо. Значною мірою інтелектуально-духовна діяльність цих людей визначала розбалансований і несистемний характер статусу староукраїнської (руської) мови.

Література:

- Житецький П. Г. Нарис літературної історії української мови XVII ст. / Вибрані праці. Філологія. К. : Наук. думка, 1987. С. 19–139.
- Жуковский Аркадий. Петро Могила и питання єдности церков. К. : Мистецтво, 1997. 302 с.
- Кралюк Петро. Мелетій Смотрицький і українське духовно-культурне відродження кінця XVI – початку XVII ст. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2007. 208 с.
- Мацюк Галина. До витоків соціолінгвістики: Соціологічний напрям у мовознавстві : монографія. Львів : Вид-ий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 432 с.
- Німчук Василь. Конфесійне питання і українська мова кінця XVI – початку XVII століть / Берестейська унія і українська культура XVII ст. Львів : Інститут історії Церкви ЛБА, 1996. С. 1–48.
- Огієнко Іван. Українська літературна мова XVI-го і український Крехівський Апостол. Варшава, 1930. Т. I. 520 с.
- Селігей Пилип. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.
- Фаріон Ірина. Суспільний статус староукраїнської (руської) мови у XIV-XVII століттях: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. 654 с.

- Щурат В. Потієва Унія. Ювілейна книга в 300-літні роковини смерті Іпатія Потія. Львів, 1914. С. 150–157.
- Яворська Галина. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада. К., 2000. 288 с.
- Яременко П.К. Мелетій Смотрицький. Життя і творчість. К. : Наук. думка, 1986. 159 с.

Фаріон І. Д. Общественный статус староукраинского языка сквозь призму языковой личности (диахронный аспект XVI – XVII в.)

Аннотация. Стаття посвящена проблеме изучения диахронной социолінгвістики в контексте корреляции общественного статуса староукраинского (руського) языка и персоналистической лингвофилософии как нового направления современного украинского языкознания. Раскрыто значение терминов «общественный статус языка» и «языковая личность», их наполнение и корреляция во время XVI–XVII вв. Определены основные исторические события и идеологические тенденции того времени, которые существенно влияли на этноязыковое сознание интелектуально-духовной элиты.

Раскрыто значение новой идеологической тенденции, предопределенной эпохальным религиозным событием, – Берестейской унией 1596 года: конфессиональное противопоставление *православный – католик – уния* уступило место этническому противопоставлению *поляк – украинец*, что имело непосредственное влияние на усиление статуса староукраинского (руського) языка.

Проблематика раскрыта на примере этноязыкового сознания знаковых фигур предмодерного времени И. Вишенского, И. Потия, М. Смотрицкого, П. Могили, и определено их влияние на характер статуса староукраинского (руського) языка во время безгосударственного существования. Уния И. Потей, ортодоксальный православный И. Вишенский, сначала православный, потом уния М. Смотрицкий, «вестернизированный» митрополит Православной церкви П. Могила – все они вместе стали персонификаторами многоязыковой модели развития колонизируемого Украинского государства: сакральное противопоставление *церковнослов'янський язык – простой руський язык (староукраинский)* и социальное противопоставление: *польський язык – простой руський язык (староукраинский)*. Такая двойная языковая оппозиционность свидетельствовала о разбалансированном этноязыковом сознании, что угрожало статусу староукраинского (руського) языка в условиях *gente Ruthenus, natione Polonus*.

Ключевые слова: диахронная социолінгвістика, этноязыковое сознание, общественный статус староукраинского (руського) языка.

Farion I. Old Ukrainian language social status through the prism of linguistic personality (diachronic aspect: XVI – XVII centuries)

Summary. The article deals with the problem of diachronic sociolinguistics study in the context of correlation of the Old Ukrainian (Ruthenian) language social status and personalistic linguophilosophy as a new direction of the modern Ukrainian linguistics. The meaning of the terms “language social status” and “linguistic personality”, their significance and correlation in the period of XVI – XVII centuries are revealed. Principal historical events and the then ideological tendencies that had an essential impact on ethno-lingual consciousness of the intellectual and spiritual elite are determined. The meaning of a new ideological tendency, caused by the epochal religious event – the Union of Brest of 1596, is investigated: the confession-

al opposition of *Catholic – Orthodox – Uniate* gave way to the ethnical one of *Polish – Ukrainian* which had an immediate influence on strengthening of the status of the Old Ukrainian (Ruthenian) language.

The problematics is explored by the example of ethno-lingual consciousness of prominent personalities of the pre-modern time: *I. Vyshenskyi, H. Pociej, M. Smotrytsky, P. Mogila* and their impact on the nature of the Old Ukrainian (Ruthenian) language status in the period of stateless existence. Uniate *H. Pociej*, Orthodox *I. Vyshenskyi*, at first Orthodox and later Uniate *M. Smotrytsky*, “westernized” Metropolitan of the Orthodox Church *P. Mogila* – all of them together have

become personificators of a multilinguistic model of the development of the colonized Ukrainian State: sacral opposition of the Church Slavonic – plain Ruthenian (Old Ukrainian) languages and social one: the Polish — plain Ruthenian (Old Ukrainian) languages. Such double linguistic opposition testified of disbalanced ethno-lingual consciousness of that time that was forming a threatening status of the Old Ukrainian (Ruthenian) language against the background of *gente Ruthenus, natione Polonus*.

Key words: diachronic sociolinguistics, ethno-lingual consciousness, Old Ukrainian (Ruthenian) language social status, linguistic personality.

Tschepurna Z. V.,
*Hochschullehrer, Lehrstuhl für Theorie,
 Praxis und Übersetzung der deutschen Sprache
 Nationale Technische Universität der Ukraine
 „Kiewer polytechnisches Institut Igor Sikorski“*

DIE FUNKTIONSWEISE DES DEUTSCHEN JUGENDSLANGS

Anmerkung. Der Artikel konzentriert sich auf den Slang für Jugendliche als eines der auffälligsten und dynamischsten Systeme, das neue Trends in der Sprache wahrnimmt und widerspiegelt, was auf die sehr psychologischen Merkmale junger Menschen zurückzuführen ist. Der jugendliche Slang der deutschen Sprache ist reich an unauffälligen, nicht standardmäßigen, insbesondere missbräuchlichen Vokabeln, lustigen und ironischen Äußerungen, modischen und modischen Worten und hochspezialisierten Vokabeln. Thematisch umfasst das Jugendvokabular die folgenden Reihen: Freizeit, Training und Arbeit, Beziehungen zwischen Frauen und Männern, Musik, Geld, Filme usw. Der kulturelle Aspekt bleibt spezifisch und die Verwendung spezifischer Lexeme der deutschen Sprache und Kultur. Bei der Kontrastanalyse der strukturellen und semantischen Merkmale des Jugendstils gehen wir logisch davon aus, dass diese Merkmale universell sind und intersprachlich sind. Es gibt Parallelen oder gar keine identischen Elemente und Trends. Analogien und Parallelität bei der Entstehung von jugendlichen Sprachen der ukrainischen und deutschen Sprache sind offensichtlich, der kulturologische Aspekt bleibt jedoch spezifisch. Der Slang für Jugendliche wird als das dynamischste Sprachsystem präsentiert, das das neue soziale Paradigma der Sprachfunktion widerspiegelt. Dieses sprachliche Phänomen ist in Europa seit mindestens fünf Jahrhunderten bekannt. Das Untersuchungsobjekt der jüngsten Forschung umfasst auch die soziale Differenzierung der Sprache. Deshalb wird das Thema des ukrainischen Jugend-Slang im Zusammenhang mit der Existenz der Zweisprachigkeit in der Ukraine betrachtet. Die Kreativität junger Menschen manifestiert sich in der Vielfalt der Neologismen, Reimausdrücke, Exotismus, Bedeutungsänderungen von Wörtern, in verschiedenen Stilmitteln wie Ironie, Groteske, Metaphern, die reich an Jugendsprache sind. In der Kommunikation zwischen Jugendlichen, sowohl Deutschen als auch Ukrainern, ist dies typisch für das Spiel mit Sprachhandhabung, kreativer Suche und dem Wunsch nach Experimentieren, Bildsprache, Metapher, Hyperbolisierung und Groteske. Mit der Verbreitung von Jugendsprache in verschiedenen Anwendungsbereichen ist es notwendig, das Wissen des Übersetzers zu vertiefen.

Schlüsselwörter: Ideolexikons, Subkultur, Jugendsprache, Sprachverhalten, Synonymie.

Die moderne Gesellschaft ist nicht homogen. Sie hat eine hierarchische Struktur und besteht aus einer Mehrzahl sozialer Straten (Theorie der sozialen Stratifikation). In jeder Gesellschaft bestehen mehrere sozialen Gruppen (Studenten, Jugend, asoziale Gruppen, Fachgruppen nach dem Glaubensbekenntnis oder Musikvorliebe gebildete Gruppen, Vertreter verschiedener Regionen, Anhänger bestimmter politischer Richtungen, sozialbedürftige Menschen usw.). Die soziale Stratifikation verursacht auch die soziale Stratifikation der Lexik einer Standardsprache, d.h. Existenz verschiedener Soziolekte (Slangs, Register, Codes, Stiele, Varietäten). Eine Durchschnittsperson beherrscht normalerweise verschiedene Codes

und kann je nach der Kommunikationssituation, gesellschaftlichen Rollen und Verhältnissen zwischen den Kommunikationspartnern die Situation auf die Angemessenheit des Slangs einzuschätzen und ohne Schwierigkeiten Codes wechseln (Codeswitching). Also folglich ist die Jugendsprache situationgebunden.

Das Ziel unseres Artikels ist die Untersuchung sprachlicher und außersprachlicher Faktoren der Entwicklung und Funktion der deutschen Jugendsprache (des Ideolexikons), die eine parallele expressiv-einschätzende, meistens stilistisch herabsetzende Synonymie der allgeingebräuchlichen Begriffe darstellt und zur bestimmten sozialen Subkultur – Subkultur der Jugend gehört. Es scheint wichtig zu sein, die Funktionsweise des deutschen Jugend-Slangs zu untersuchen, die parallel ein Ausdruck und Bewertung sind.

Die Aktualität dieses Themas ist offensichtlich, da der jugendliche Jargon als das dynamischste Sprachsystem ein neues soziales Paradigma des Funktionierens der Sprache widerspiegelt. Besonderes Augenmerk in unserer Forschung gilt allen Arbeiten **der deutschen Linguisten** Heinrich Löffler, Peter Schlobinski, Eva Neuland und Angelika Linke, die an der Untersuchung und Analyse des vorgeschlagenen Problems beteiligt waren. Dank der gelösten Aufgaben haben wir die Möglichkeiten bekommen einige Schlussfolgerungen über die Natur und linguistisches Wesen, Wechselbeziehung der Jugendsprache und der Standardsprache, Geschichte der Jugendsprachen und deren Forschung, struktur-semantische, lexikalisch-grammatische und kulturelle Besonderheiten der deutschen und der ukrainischen Jugendsprache sowie über Probleme und Möglichkeiten deren Wiedergabe durch Mittel der ukrainischen Sprache zu ziehen. Jugendliche unterscheiden sich zum Beispiel durch ihre Kreativität, ihren großen experimentellen Durst sowohl hinsichtlich des Aussehens und der Freizeit als auch durch ihre Beziehung zur Sprache, die aktive Wortschöpfung und den Einfallsreichtum von anderen Altersklassen. Die Kreativität der Jugend äußert sich in der Vielfalt der Neologismen, in reimigen Ausdrücken, Exotismen, Bedeutungsänderungen von Wörtern, in verschiedenen stilistischen Mitteln wie Ironie, Groteske, Metaphern, an denen die Jugendsprache besonders reich ist.

Die Jugendsprache sowie das jugendliche Kleidungsstil, Musik, Freizeitaktivitäten, Ritualen und Attributen sind einerseits Ausdrucksmittel des eigenen „Ich“, der Selbstdefinition (Identitätsfindung) und andererseits der Abgrenzung eigener Persönlichkeit aus der Erwachsenenwelt, Bildung eigener Peer-Groups, zu denen die Unbefugten keinen Zugang haben können [1, s. 147].

Mit der Jugendsprache ist der Begriff der jugendlichen Subkultur eng verbunden. In der Soziologie versteht man unter dem Begriff der jugendlichen Subkultur ein System der Werte, Normen, Verhaltensweisen und Lebensstile, die für eine soziale räumlich und sozial im bestimmten Maße von der restlichen Gesellschaft abgesonderte Gemeinschaft typisch sind (in diesem Fall für die Jugendlichen). Es wird vorausgesetzt, dass die Jugendsprache im

heutigen Entwicklungsstadium der Gesellschaft nicht mehr ein Protestinstrument ist, sondern ein Ausdrucksmittel der jugendlichen Identität und ein unabdingbares Attribut des Jungseins, wie Rollschuhe laufen oder im Kino kuscheln. Wie bereits erwähnt wurde, gibt es nicht nur Sitten, Einstellungen, Verhalten, Kleidung, sondern auch eine eigenartige Sprache, für die in der ukrainischen Linguistik der Begriff „Slang“ verwendet wird [4, s. 235].

Es gibt keine einheitliche Jugendsprache, sie ist wie eine Fachsprache, ein Gedankenkonstrukt. Es bestehen so viele Jugendsprachen wie viele es Peer-Groups (Subkulturen) innerhalb der jugendlichen Gemeinschaft einer Gesellschaft gibt. Die Jugendsprache ist folglich gruppenbezogen und altersbedingt.

Die genauen Grenzen der Jugend können nicht definiert werden. Ein Mensch ist so viele Jahre alt, wieviel er sich fühlt. In der Psychologie wird unter Jugend ein Alter zwischen Anfang der Pubertät und dem Werdegang eines erwachsenen Individuums (13–25 Jahre) verstanden. Nicht unbedingt wird jeder Jugendliche eine Jugendsprache sprechen. Und umgekehrt, nicht nur ausschließlich Jugendliche können eine Jugendsprache sprechen (oft wird die Jugend als eine Zielgruppe mit der Jugendsprache in der Werbung oder von den Politikern, Schauspielern und Sängern angesprochen). Zu den jugendsprachlichen Ausdrücken greifen auch Personen, die nicht mehr als Jugendliche angesehen können. Jugendsprache, moderne jugendliche Kleidung und jugendspezifische Freizeitaktivitäten erlauben ihnen sich jugendlich zu fühlen und drücken spezifisches Lifestyle aus [2, s. 59].

Jugendsprache ist das am besten erforschte Gerontolekt. Das ist eine Varietät des Deutschen und einer Standardsprache, die die meisten Besonderheiten und Normabweichungen im Vergleich zu der Erwachsenensprache und der Seniorensprache aufweist.

Die soziale Stratifikation bezieht sich auch auf die jugendliche Gemeinschaft – im Milieu der Jugendlichen gibt es eine Mehrzahl von Gruppen, die nach gemeinsamen Interessen, geographischer Lage, Beschäftigungen, Musikvorlieben, religiösem Glauben oder gesellschaftlicher Einstellung zusammengeschlossen sind. Die Aufteilung bezieht sich auch auf die Gruppensprachen. Die deutsche Jugendsprache ist je nach Region unterschiedlich. Es lassen sich auch Unterschiede in Bezug auf Geschlecht nachweisen. [3, s. 91–93].

Die meisten Unterschiede lassen sich im Bereich der Lexik nachweisen, dennoch soll die Jugendsprache nicht ausschließlich auf die Lexik zurückgeführt werden. Bestimmte Merkmale lassen sich in den grammatischen Strukturen (Vereinfachung der Grammatik), in der Syntax, Phonetik (der sog. Russische „Padonki-Slang“, deutsche „Kanak Sprak“) entdecken.

Es gibt bestimmte Beschreibungsmöglichkeiten bei der Übersetzung von Metaphern, z.B. *die Maulwürfe – у полі сухо, наче у пучелі; du bist ein echter Intelligenzallergiker – у тебе алергія на розум? Lass uns massen gehen – пішли у Мак-Дональдс! Simsen – листуватися за допомогою смс.*

Die Kompensationsmethode verwendet man bei der Übersetzung in dem Fall, wenn es in der Zielsprache keine entsprechende Variante gibt, z. B. dem Wort *солярій* im Ukrainischen entsprechen einige Jugendvariante im Deutschen: *der Tussistrahler, Tussioaster, Asitoaster*. Die Struktur dieser Nomina zeugt von der Begeisterung der Mädchen von diesem Prozess: *Warum ist sie im Dezember so braun? – Die hängt dauernd im Asitoaster ab! – Звідки це у неї така засмага у грудні? – Та вона ж постійно смажитья (зависає) у солярії!*

Sprachliche Realisierung von Jugendsprache findet sich in der Tendenz zur Sprachökonomie (Abkürzungen), markanten Bild-

kraft (zahlreiche ironische Ausdrücke, Metaphorik, Phraseologie, gereimte Sprechweisen, Hyperbolisierungstendenz, sprachlich witziges Verhalten usw.), Wortbildung (beträchtliche Anzahl von Neologismen, Neubildungen, Neubedeutungen), Bedeutungsveränderungen bereits bestehender Ausdrücke und Wörter, Überfluss an den Verstärkungspartikeln, in formelhaften Floskeln, emotionell-einschätzenden Ausdrücken, Fäkalismen und Beschimpfungen, Begrüßungen, Anreden, Partnerbezeichnungen usw.

Die Jugendlichen sind ein besonders kreativer und experimentfreudiger Teil der Bevölkerung, der zu den Veränderungen offensteht. Interessanterweise bezeichnet sich die Standardsprache durch die jugendsprachliche Wortbildung, die häufigen Entlehnungen aus den Fremdsprachen, Erfindung metaphorischer oder ironischer Wörter und Wortverbindungen, Phraseologismen u.a. Die Massenmedien, Werbung, moderne Popkultur und Literatur greifen gerade im Zusammenhang mit jugendlichen Sachbereichen (Musik, Freizeitbeschäftigungen, Mode) Jugendsprachliches sehr rasch auf und tragen zur Verbreitung der Jugendsprache nicht nur unter Jugendlichen, sondern auch in nicht mehr jugendlichen Kreisen bei.

Die Jugendsprache ist sehr veränderlich und schnelllebig. Trendige jugendsprachliche Wörter verleben und veralten schnell, verschwinden aus dem Gebrauch oder verlieren ihre ursprüngliche Bedeutung [5, s. 163].

Die Jugendsprachenforschung in Deutschland hat eine längere Geschichte und beginnt mit dem Studium mittelalterlicher Studentensprachen und Burschensprachen. Im Gegensatz dazu fängt das Interesse der ukrainischen Linguisten an der Jugendsprache erst an, nachdem ukrainische Sprache zur Staatssprache der Ukraine erklärt worden ist. Im Hinblick auf die Rolle der Jugendsprache und deren Einfluss auf den Standard gibt es zwiespältige Meinungen. Einerseits behaupten Gegner der Jugendsprache, dass ihre Verbreitung ein Anzeichen einer Sprachverarmung, eines Sprachverfalls oder sogar ein Symptom der Unfähigkeit zu gedanklichen Differenzierung sei. Andererseits wird gemeint, dass die Jugendsprache die Standardsprache bereichert, indem sie der Standardsprache neue kreative Ideen zuführt. Unserer Einstellung nach ist jugendsprachlicher Sprachgebrauch unter Umständen akzeptabel, aber nur solange er sauber bleibt, also, wenn er nicht in die Fäkalien sprache abgeleitet. Bei der Recherche der Jugendsprache haben wir folgendes festgestellt: zur Wiedergabe von Realien wird vorwiegend Methode der Umschreibung kombiniert mit Übersetzungskommentar eingesetzt. Der gleiche Ansatz ist auch zur Übersetzung von Neologismen anwendbar, die sich in der ukrainischen Sprache noch nicht eingebürgert haben. Im Zusammenhang mit der Strukturspezifik der Metapher (und zwar Übertragung nach dem Ähnlichkeitsprinzip) gelingt es dem Übersetzer manchmal nicht die Bildkraft und die Motivation der jeweiligen Metapher zu übermitteln. Zur Lösung eines Problems solcher Art wird eine Paraphrase der Metapher unter Bewahrung des Bildes, eine Umschreibung eingesetzt oder jeweilige Metapher wird durch eine funktional gleichwertige Entsprechung mit einem anderen Bild aber gleicher Funktion in der Zielsprache ersetzt.

In Hinblick auf die Thematik gibt es in den Jugendsprachen beider Völker universelle Themen und jugendlich dominierte Bereiche: Familie und Eltern, Schule und Studium, Beziehungen, Freizeitaktivitäten. Im Lexikon beider Jugendsprachen sind Begriffe *Geld, Sex, Polizei, Alkohol, Schule* vertreten. Z.B. den Nomen *Geld, Bares, Kohle, Knete, Kies, Money, Mäuse, Mo(o)s(es), Mone-ten* entsprechen im Ukrainischen *бабло, бабки, бабоси, капуста, лаве, лаванда, лавандос, баши, рубаси*. Oder im Deutschen: *Bullen, die Grünen, Trachtengruppe, Blaumänner, Schließbrüder,*

Schlägergruppe, Huresöhne, Polente, Bullenschweine und im Ukrainischen *менту, мусора, голубий загін*. Es gibt eine Menge von *Begrüßungen, Anreden, Frauen-und Männerbezeichnungen, Elternbezeichnungen, Begriffe des Verstehens, Begreifens, Weglaufens, Stehlens, Kennenlernens, Betrügens, Saufens*, Begriffe wie *Blödsinn, sprechen, hervorragend*, Begriffe, die aus der Popkultur, Computersprache, Mediensprache stammen.

Aus der Universalität der jugendsprachlichen Themen und jugendspezifischen Bereiche ergibt sich eine Fülle von übersetzerischen Entsprechungen in der Zielsprache und zahlreiche Übersetzungsmöglichkeiten. Die Aufgabe des Übersetzers ist eine richtige oder möglichst passende Variante zu finden um den Verständnisprozess zu erleichtern, sei es phraseologische Übersetzung, Umschreibungsverfahren oder phraseologische Kalkieren.

Literaturverzeichnis:

1. Linke Angelika, Nussbaumer Markus, Portman Paul / R.: Studienbuch Linguistik // Hrsg. Von Armin Burkhard Angelika Linke und Sigurt Wiecher, Max Nieyer Verlag GmbH, Tübingen, 2004. 544 s.
2. Löffler Heinrich / Germanistische Soziolinguistik // (Grundlagen der Soziolinguistik 28), 3. überarbeitete Auflage, Berlin, 2005.
3. Neuland Eva / Jugendsprachen im gesellschafts-historischen Wandel // Ein Beitrag zur Geschichte der Jugendsprache / Eva Neuland: Jugendsprache – Jugendliteratur – Jugendkultur. Interdisziplinäre Beiträge zu sprachkulturellen Ausdrucksformen Jugendlicher, Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften der GmbH, Frankfurt am Main, 2003. S. 91–93.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Довкілля. К., 2006. 560 с.
5. Schlobinski Peter, Kohl Gabi, Ludewig Irmgard / Jugendsprache. Fiktion und Wirklichkeit. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1993. S. 163–178.

Чепурна З. В. Особливості функціонування німецького молодіжного сленгу

Анотація. У статті акцентується увага на молодіжному сленгу як одній з найбільш яскравих і динамічних систем, яка сприймає та віддзеркалює нові тенденції у мові, що зумовлено самими психологічними особливостями молоді. Молодіжний сленг німецької мови багатий на занижену, нестандартну, зокрема лайливу, лексику, кумедні та іронічні вислови, трендові та модні слова, вузькоспеціалізовану лексику. У тематичному плані молодіжна лексика охоплює такі ряди: дозвілля, навчання та робота, стосунки між жінками та чоловіками, музика, гроші, кіно тощо. Специфічним залишається культурологічний аспект і використання конкретних лексем, притаманних німецькій мові та культурі. Проводячи контрастивний аналіз структурно-семантичних особливостей молодіжних сленгів, робимо логічний висновок, що особливості ці універсальні та міжмовні. Спостерігаються паралелі чи навіть узагалі неідентичні елементи та тенденції. Аналогії та паралелізм у творенні молодіжних сленгів української та німецької мов очевидні, проте специфічним залишається культурологічний аспект. Молодіжний сленг представлений як найбільш динамічна мовна система, яка дзеркально відображає нову соціальну парадигму функціонування мови. Цей мовний феномен відомий у Європі щонайменше протягом п'яти століть. Об'єктом вивчення останніх досліджень є, зокрема, соціальна диференціація мови. А отже, тема українського молодіжного сленгу розглядається у контексті існування двомовності в Україні. Креативність молоді виявляється у розмаїтті неологізмів, римованих виразів, екзотизмів, змін значень слів, у різноманітних стилістичних засобах, як-от іронії, гротеску, метафорах, якими багата мова молоді. У спілкуванні молоді – як німецької, так і української

нації – є типовим грайливе поводження з мовою, творчий пошук і прагнення до експериментів, образність, метафоричність, гіперболізація та гротеск. З поширеності молодіжного сленгу у різних сферах уживання впливає необхідність поглиблення знань перекладача.

Ключові слова: ідеолексикон, субкультура, молодіжний сленг, мовна поведінка, синонімія.

Чепурная З. В. Особенности функционирования немецкого молодежного сленга

Аннотация. В статье акцентируется внимание на молодежном сленге как одной из наиболее ярких и динамичных систем, которая воспринимает и отражает новые тенденции в языке, что обусловлено самыми психологическими особенностями молодежи. Молодежный сленг немецкого языка богат на заниженную, нестандартную, в частности бранную, лексику, забавные и ироничные высказывания, трендовые и модные слова, узкоспециализированную лексику. В тематическом плане молодежная лексика охватывает такие ряды: досуг, обучение и работа, отношения между женщинами и мужчинами, музыка, деньги, кино и прочее. Специфическим остается культурологический аспект и использование конкретных лексем, присущих немецкому языку и культуре. Проводя контрастивный анализ структурно-семантических особенностей молодежного сленга, делаем логический вывод, что особенности эти универсальные и межъязыковые. Наблюдаются параллели или же совсем неидентичные элементы и тенденции. Аналогии и параллелизм в создании молодежных сленгов украинского и немецкого языков очевидны, однако специфическим остается культурологический аспект. Молодежный сленг представлен как наиболее динамичная языковая система, которая зеркально отражает новую социальную парадигму функционирования языка. Этот языковой феномен известен в Европе как минимум в течение пяти веков. Объектом изучения последних исследований является, в том числе, социальная дифференциация языка. А, следовательно, тема украинского молодежного сленга рассматривается в контексте существования двуязычия в Украине. Креативность молодежи проявляется в разнообразии неологизмов, рифмованных выражений, экзотизмов, изменений значений слов, в различных стилистических средствах, как, например, иронии, гротеске, метафорах, которыми богата речь молодежи. В общении молодежи – как немецкой, так и украинской – является типичным играющее обращение с языком, творческий поиск и стремление к экспериментам, образность, метафоричность, гиперболлизация и гротеск. С распространенности молодежного сленга в различных сферах применения вытекает необходимость углубления знаний переводчика.

Ключевые слова: идеолексикон, субкультура, молодежный сленг, речевое поведение, синонимия.

Tschepurna Z. Features of the functioning of the German youth slang

Summary. The article focuses on youth slang, as one of the most striking and dynamic systems, which perceives and reflects new trends in the language, which is due to the very psychological characteristics of young people. The youth slang of the German language is rich in understated, non-standard, in particular abusive vocabulary, funny and ironic utterances, trendy and buzz words, and highly specialized vocabulary. Thematically, youth vocabulary covers the following series: leisure, training and work, relations between women and men, music, money, movies, etc. The cultural aspect remains specific and the use of specific lexemes inherent in the German lan-

guage and culture. Conducting contrast analysis of the structural and semantic features of youth slang, we make a logical conclusion that these features are universal, interlanguage. There are parallels, or not at all identical elements and trends. Analogies and parallelism in the creation of youth slangs of the Ukrainian and German languages are obvious, however, the culturological aspect remains specific. Youth slang is presented as the most dynamic language system that mirrors the new social paradigm of language functioning. This linguistic phenomenon is known in Europe for at least five centuries. The object of study of recent research is including the social differentiation of language. And, therefore, the topic of Ukrainian youth slang is considered in the context of the existence

of bilingualism in Ukraine. The creativity of young people is manifested in the diversity of neologisms, rhyming expressions, exotism, changes in the meanings of words, in various stylistic means, such as irony, grotesque, metaphors, which are rich in youth speech. In communication between young people, both German and Ukrainian, it is typical of playing language handling, creative search and the desire for experimentation, imagery, metaphor, hyperbolization and grotesque. With the prevalence of youth slang in various fields of application, it is necessary to deepen the knowledge of the translator.

Key words: subculture, youth slang, speech behavior, synonymy.

*Абабілова Н. Н.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри германської філології та перекладу**Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*

ЗАСТОСУВАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Анотація. Статтю присвячено проблемі відтворення документів міжнародного права, зокрема двадцяти п'яти статей Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» українською мовою. Переклад документів міжнародного права має бути точним, стислим; досягти адекватності перекладу можна завдяки перекладацьким трансформаціям. Автор аналізує праці вітчизняних та зарубіжних учених щодо класифікації лексико-семантичних трансформацій та доходить висновку, що науковці неодностайні у поглядах на їх типи, оскільки найчастіше розглядають окремо лексичні та семантичні трансформації. За основу дослідження взято класифікацію С. Є. Максимова, який поділяє лексико-семантичні трансформації на: генералізацію (слово із вузьким значенням замінюється у перекладі словом із ширшим значенням), диференціацію (добір із багатьох варіантів перекладу, які тільки частково висвітлюють значення того чи іншого слова у мові оригіналу, того варіанту перекладу, який буде доречним у тому чи іншому контексті), конкретизацію (слово ширшої семантики в оригіналі замінюється словом вузької семантики) і модуляцію (в перекладі використовується слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається). Автор статті подає результати практичного дослідження, у процесі якого з 792 перекладацьких трансформацій виявлено 103 лексико-семантичних (генералізація, диференціація, конкретизація і модуляція або смисловий розвиток). Лексико-семантичні трансформації не є дуже поширеними (14% від загальної кількості) під час відтворення англійських текстів конвенцій. Аналіз перекладацьких трансформацій на прикладі перекладу текстів офіційно-ділового стилю, зокрема перекладу текстів конвенцій, дає підстави стверджувати, що найчисленнішими є диференціація (45 (7%)) та конкретизація (42 (5%)).

Ключові слова: документи міжнародного права, перекладацькі трансформації, лексико-семантичні трансформації, переклад.

Постановка проблеми. Метою перекладу є така трансформація тексту, в процесі якої створене перекладачем повідомлення справляє той самий ефект на читача/слухача, що й оригінал. Цього можна досягти лише за умови внесення певних структурних і семантичних змін, які спричинені лексичними та граматичними відмінностями між мовами (в широкому розумінні – різницею між відповідними культурами). Тому, розглядаючи ту чи іншу мовну одиницю, що підлягає відтворенню, перекладач бере до уваги як лексико-семантичне значення слів і словосполучень, так і їх граматичні властивості, які можуть досить істотно впливати на адекватність перекладу. Це є причиною досить частого використання такого перекладацького феномена, як лексичні, семантичні і граматичні трансформації.

Дослідження перекладацьких трансформацій пов'язані з іменами В. Комісарова, О. Семенова, С. Максимова, Н. Князе-

вої, А. Мамрак, Р. Мін'яр-Белоручева, Л. Бархударова, Г. Мірам, І. Корунця, Я. Рецкера, В. Гака, А. Швейцера, Л. Латишева та ін.

Різні аспекти офіційно-ділової документації та особливості її перекладу вивчалися в працях І. Арнольд, Л. Бархударова, І. Гальперіна, В. Калужної, В. Комісарова та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що у перекладознавстві наявні розгалужені класифікації лексичних та семантичних трансформацій. Більшість науковців диференціюють лексичний і семантичний рівні трансформацій, а деякі вчені, як-от Г. Мірам, взагалі не виділяють рівні та поділяють всі наявні перекладацькі трансформації на членування, з'єднання, перестановку, заміну, додавання, опущення й антонімічний переклад. Зазвичай до лексичних трансформацій зараховують прийом генералізації та конкретизації (Л. Черняховська, Я. Рецкер, Л. Бархударов, А. Мамрак, А. Фітерман та Т. Левицька, Р. Мін'яр-Белоручев), антонімічний переклад (Л. Черняховська, Я. Рецкер, Л. Бархударов), прийом компенсації (Л. Бархударов, Я. Рецкер). Крім того, до лексичних трансформацій належать транскрипція, транслітерація і калькування (В. Комісаров), описовий переклад, наближений переклад і трансплантація (А. Мамрак), метонімічний переклад, перефразовування (Л. Черняховська). Своєю чергою, до семантичних трансформацій належать метафоричні, метонімічні та синонімічні заміни, логічний розвиток понять, антонімічний переклад та компенсація (Р. Мін'яр-Белоручев), генералізація, конкретизація, додавання, опущення (О. Семенов). Деякі мовознавці окремо виділяють лексико-семантичні трансформації, як-от В. Комісаров, який до цієї групи зараховує конкретизацію, генералізацію, модуляцію. С. Максимов і Я. Рецкер, крім названих, виділяють ще смисловий розвиток.

За основу нашого дослідження було обрано класифікацію лексико-семантичних перекладацьких трансформацій українського перекладознавця С. Максимова, до якої належать генералізація, диференціація, конкретизація і модуляція або смисловий розвиток.

Мета статті – проаналізувати види лексико-семантичних трансформацій, що були застосовані у процесі перекладу текстів документів міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Під генералізацією розуміють таку трансформацію, внаслідок якої слово із вузьким значенням, що перекладається, замінюється у перекладі словом із ширшим значенням [2]. Застосування цього прийому може призводити до певної втрати точності інформації, а отже, не варто його використовувати в тих випадках, коли вживання в перекладі словникового відповідника може викликати порушення граматичних або стилістичних норм мови перекладу: This Article shall not prevent States from *requiring* the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises [5]. – Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності

радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств [4]. – Настоящая статья не препятствует государствам *осуществлять* лицензирование радиовещательных, телевизионных или кинематографических предприятий [3].

Застосування диференціації значення можна пояснити тим, що в англійській мові є багато слів із широкою семантикою, які не мають прямих еквівалентів в українській мові. В таких випадках у словниках подається багато варіантів перекладу, які тільки частково висвітлюють значення цього слова у мові оригіналу, і тому перекладачеві доводиться вибирати той варіант, який буде доречним у тому чи іншому контексті [2]: The judges shall *be* of high moral character and must either possess the qualifications required for appointment to high judicial office or be *jurisconsults* of recognised competence [5]. – Судді повинні *мати* високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності [4]. – Судьи должны *обладать* самыми высокими моральными качествами и удовлетворять требованиям, предъявляемым при назначении на высокие судебные должности, или быть правоведами с общепризнанным авторитетом [3].

Конкретизація, заміна слова (терміна) ширшої семантики в оригіналі словом вузької семантики, часто застосовується і тоді, коли в перекладацькій мові є слово з таким самим широким значенням, оскільки такі слова можуть мати різну міру вживаності у вихідній мові і перекладацькій мові [2]. На відміну від диференціації, яка можлива і без конкретизації значення, остання завжди супроводжується диференціацією і неможлива без неї: ...to examine or *have* examined witnesses against him... [5] – ... допитувати свідків обвинувачення або *вимагати*, щоб їх допитали... [4] – ... допрашувати показувальних против него свидетелей или *иметь право* на то, чтобы эти свидетели были допрошены... [3].

В основі модуляції лежить принцип заміни причина її наслідком, об'єкт – його характеристикою, процес – об'єктом і навпаки. Найчастіше значення співвіднесених слів в оригіналі і перекладі опиняються при цьому зв'язаними причинно-наслідковими відносинами [2]. Тоді сполучення двох елементів із трьох можливих (причина-процес-наслідок) можуть мати шість таких варіантів: заміна процесу причиною; заміна процесу наслідком; заміна причини процесом; заміна причини наслідком; заміна наслідку причиною; заміна наслідку процесом: ...the *determination* of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him... [5] – ... спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення... [4] – ...в *случає спору* о его гражданских правах и обязанностях или при предъявлении ему любого уголовного обвинения... [3].

Чинні міжнародні договори є частиною законодавства України, а порядок здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України українською мовою був затверджений у 2006 р. [1]. Переклад міжнародних договорів є досить складним процесом, оскільки у процесі перекладу таких текстів треба дотримуватись точності, ясності та стислості викладення, а задля досягнення адекватності перекладу та уникнення контекстуальних невідповідностей в процесі перекладу слід застосовувати перекладацькі трансформації.

Задля виявлення лексико-семантичних трансформацій, які використовуються з метою відтворення текстів офіційно-ділового стилю українською мовою, було проаналізовано

переклад 25 статей Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод», український варіант якої розміщений на офіційному сайті Верховної Ради України, а російський – на сайті Ради Європи. В процесі аналізу виявлено 792 перекладацьких трансформацій, з яких лексико-семантичних – 103 (генералізація, диференціація, конкретизація і модуляція або смисловий розвиток). Таким чином, ми бачимо, що лексико-семантичні трансформації не є дуже поширеними (14%) під час здійснення перекладу англійських текстів конвенцій. Найбільш численними серед них є випадки диференціації (45 (7%)), з яких 23 приклади в українському перекладі та 22 – в російському та конкретизації (42 (5%)), з яких 21 приклад в українському перекладі та 19 – в російському. Найчастіше прийом диференціації застосовується задля передачі дієслів типу *be, get, take, give, have, make, do* та ін., які в англійській мові відіграють важливу роль у смисловій структурі висловлювання. Так, у реченні: No one shall be *required* to perform forced or compulsory labour [5]. – Ніхто не може бути *присилуваний* виконувати примусову чи обов'язкову працю [4]. – Нікто не должен *привлекаться* к принудительному или обязательному труду [3], незважаючи на те, що прямим значенням дієслова «*require*» є «вимагати», український і російський перекладачі заміняють його на «присилувати» і «привлекать» відповідно. Є випадки, коли під час перекладу українською мовою трансформацію диференціації не використано, а в російській вона присутня, і навпаки: ... the press and public may be excluded from all or part of the trial in the *interests* of morals, public order or national security in a democratic society... [5]. – ... преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в *интересах* моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві... [4]. – ... преса и публика могут не допускаться на судебные заседания в течение всего процесса или его части по *соображениям* морали, общественного порядка или национальной безопасности в демократическом обществе... [3]. Як бачимо, український перекладач залишає лексичне значення слова «*interests*» незмінним («інтересах»), а російський замінює його на «соображения».

Прийом конкретизації часто застосовується задля передачі дієслів типу *be, get, take, give, have, make, do* та ін. Приміром, у нижченаведеному прикладі дієслово «*to have*» українською мовою перекладено як «одержувати», а російською – «пользоваться»: ...to *have* the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court [5]. – ... якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – *одержувати* безоплатну допомогу перекладача [4]. – ... *пользоваться* бесплатной помощью переводчика, если он не понимает языка, используемого в суде, или не говорит на этом языке [3]. Вживання прийому конкретизації можна спостерігати в перекладі у наступному реченні слова «*colour*», де для ширшого і повнішого розкриття змісту, перекладач таким чином пояснює читачеві, що малося на увазі: ...without discrimination on any ground such as *colour*... [5] – ... без дискримінації за будь-якою ознакою – *кольору шкіри*... [4] – ...без какой бы то ни было дискриминации по признаку *цвета кожи*... [3].

Поодинокими в тексті перекладу є випадки застосування прийому модуляції 9 (1%), з яких 3 приклади в українському перекладі та 8 – в російському: This Article shall not prejudice the *trial* and punishment of any person for any act or omission... [5] – Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також

для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність...[4] – Настоящая статья не препятствует осуждению и наказанию любого лица за совершение какого-либо деяния или за бездействие...[3].

Найменш чисельними є приклади застосування прийому генералізації – 7 (1%), з яких 3 приклади в українському перекладі та 4 – в російському. На нашу думку, причиною цього є офіційність та строгість викладу правових текстів, де слова зазвичай вживаються у прямих значеннях, а образність, як правило, відсутня. Так, у російському перекладі «*reaffirming*» перекладено як «подтверждая», тобто перекладач не наголошує у перекладі на процесі повторювальності дії: *Reaffirming their profound belief in those fundamental freedoms which are the foundation of justice and peace in the world...* [5] – Знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі... [4] – Подтверждая свою глубокую приверженность основным свободам, которые являются основой справедливости и всеобщего мира... [3].

Висновки. Отже, порівнявши переклади документів міжнародного права українською та російською мовами, ми дійшли висновку, що, незважаючи на спорідненість цих двох мов, у низці випадків переклади різняться між собою, адже кожен із перекладачів прагне подолати ті чи інші труднощі перекладу по-своєму і тому розбіжності у перекладі неминучі.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у проведенні аналізу застосування лексико-семантичних трансформацій у процесі перекладу інших типів документів міжнародного права

Література:

1. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.
2. Максимов С.С. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту : навчальний посібник. Київ : Ленвіт, 2012. 203 с.
3. Конвенция о защите прав человека и основных свобод. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RUS.pdf.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.

Абабилова Н. Н. Использование лексико-семантических трансформаций в процессе перевода документов международного права

Аннотация. Статья посвящена проблеме перевода документов международного права, в частности двадцати пяти статей Конвенции Совета Европы «О защите прав человека и основных свобод» на украинский язык. Перевод документов международного права должен быть точным, кратким; достичь адекватности перевода возможно благодаря переводческим трансформациям. Автор анализирует отечественные и зарубежные подходы к классификации лексико-семантических трансформаций и приходит к выводу, что ученые неединодушны в своих взглядах на их типы, поскольку чаще всего рассматривают отдельно лексические и семантические трансформации. За основу исследования взята классификация С.Е. Максимова, по которой лексико-семантические трансформации делятся на: генерализацию (слово с узким значением заменяется

в переводе на слово с более широким значением), дифференциацию (подбор из многих вариантов перевода, которые только частично освещают значение того или иного слова в языке оригинала, того варианта перевода, который будет уместным в том или ином контексте), конкретизацию (слово широкой семантики в оригинале заменяется словом узкой семантики) и модуляцию (в переводе используется слово, значение которого является логическим развитием значения слова, которое переводится). Автор статьи представляет результаты практического исследования, в ходе которого из 792 переводческих трансформаций выявлено 103 лексико-семантических (генерализация, дифференциация, конкретизация и модуляция или смысловое развитие). Таким образом, мы видим, что лексико-семантические трансформации не являются очень распространенными (14% от общего количества) при осуществлении перевода англоязычных текстов конвенций. Анализ переводческих трансформаций на примере перевода текстов официально-делового стиля, в частности перевода текстов конвенций, дает основания утверждать, что наиболее многочисленными являются дифференциация (45 (7%)) и конкретизация (42 (5%)).

Ключевые слова: документы международного права, переводческие трансформации, лексико-семантические трансформации, перевод.

Ababilowa N. The use of lexical-semantic transformations in the process of documents of international law translation

Summary. The article is devoted to the problem of international law documents translation, in particular, twenty-five articles of the Council of Europe Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental, into Ukrainian. Reproduction of documents of international law should be accurate, concise; adequate translation is possible due to translational transformations. The author analyzes domestic and foreign approaches to the classification of lexical-semantic transformations and comes to the conclusion that scientists are not unanimous in their views on their types. Most often, scientists consider separately lexical and semantic transformations. After analyzing various approaches to the definition of lexical, semantic and grammatical transformations, we stopped at the classification of S.E. Maximov. The scientist divides the lexical-semantic transformations into: generalization (a word with a narrow meaning is replaced by a word with a broader meaning), differentiation (selection from many translation options that only partially illuminate the meaning of a word in the original language, that translation variant, which will be relevant in a particular context), concretization (the word of the broad semantics in the original is replaced by the word of narrow semantics) and modulation (the word is used in the translation, the meaning of which is a logical development of words that translates). The author of the article presents the results of a practical study, during which 103 lexical-semantic (generalization, differentiation, concretization and modulation or semantic development) were identified out of 792 translation transformations. Thus, we see that the lexical-semantic transformations are not very common (14% of the total) in the translation of English-language texts of conventions. The analysis of translation transformations by the example of the official-business style texts translation, in particular the translation of the texts of the conventions, gives grounds for asserting that the most numerous of them are differentiation (45 (7%)) and concretization (42 (5%)).

Key words: international law documents, translation transformations, lexico-semantic transformations, translation.

Божко Т. Ю.,*студентка**Херсонського національного технічного університету***Возненко Н. В.,***кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу**Херсонського національного технічного університету*

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ КОМЕРЦІЙНОЇ РЕКЛАМИ

Анотація. У статті розглянуто особливості тексту комерційної реклами та слоганів, а також стратегії та особливості перекладу цих текстів. Ця тема є актуальною, адже з розвитком інформаційних технологій почалося стрімке розширення перекладацької діяльності саме лінгвістичного напрямку. Завдяки якісним і кількісним змінам перекладацької діяльності, а також науковим розробкам на перший план вийшов інформативний переклад, в якому особливості індивідуально-авторського стилю не такі істотні. Всі ці зміни мають безпосереднє відношення до рекламних текстів, які за своєю значимістю в світовому інформаційному процесі нині порівнюються з новинними текстами в ЗМІ. Реклама виконує багато функцій, цілей і завдань. Саме реклама інформує споживача про товар, його властивості, особливості, якості, а також про продавця, виробника. У рекламі використовується різні способи для того, щоб привернути увагу споживачів, але найбільш дієвою, інформативною і спонукальною силою володіє текст реклами. У нашій роботі розглянуто специфічні характеристики мови комерційної реклами і проблеми, пов'язані з перекладом рекламних текстів іншими мовами, а також способи вирішення цих проблем. Також перед нами були поставлені такі завдання, як визначення специфіки тексту комерційної реклами і виявлення стратегій та способів її перекладу. Розглянуто значущі ознаки тексту комерційної реклами на морфосинтаксичному рівні. За предмет дослідження взято англійські тексти комерційної реклами. У роботі також вказано на труднощі, які постають перед перекладачем під час перекладу комерційної реклами, а саме передача прагматичного потенціалу оригіналу, мовні, лінгвістичні проблеми, зумовлені розходженнями в семантичній структурі й особливостями використання двох мов у процесі комунікації, а також проблеми соціолінгвістичної адаптації тексту.

Ключові слова: комерційна реклама, прагматичний потенціал, стилістичні прийоми, морфосинтаксичний рівень, динамічність, комунікативна функція.

Постановка проблеми. Комерційна реклама – це реклама товарів і послуг, призначених для споживання як фізичними особами, так і підприємствами, організаціями. Основною маркетинговою метою будь-якого тексту комерційної реклами є стимулювання збуту й створення попиту на той або інший товар або послугу. Він впливає на цілі групи людей, а не на окремих осіб, він впливає на суспільну свідомість загалом. Щоб перекласти рекламний текст, потрібно не просто знати іноземну мову, знати теорію і практику перекладу, але так само володіти знаннями з області тексту, що перекладається, тобто фонову інформацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням рекламного тексту і його перекладу займаються такі вітчизняні та зарубіжні лінгвісти: М. М. Кохтев, М. В. Томська, В. В. Кара-Мурза, Д. А. Дьоміна, Ч. Г. Сендідж, В. Фрайбургер та інші.

Вивчення особливостей перекладу текстів комерційної реклами є актуальним у зв'язку з міжнародними відносинами, що розвиваються в сфері торгівлі і туризму, і, як наслідок, появою реклами, що вимагає перекладу на різні мови, з метою залучення більшої купівельної аудиторії.

Метою статті є виявлення специфічних характеристик мови комерційної реклами і проблем, пов'язаних із перекладом рекламних текстів іншими мовами, а також по можливості способів вирішення цих проблем. Реалізувати поставлену мету дозволяє вирішення низки завдань: визначення специфіки тексту комерційної реклами, а також виявлення стратегій та способів її перекладу.

Виклад основного матеріалу. Одна з визначних особливостей перекладу текстів комерційної реклами виражається в співвідношенні змісту між оригіналом і перекладом, а також у передачі соціолінгвістичних аспектів тексту з метою перекладу. Рекламний текст включає цілу низку екстралінгвістичних компонентів і адекватно сприймається лише за умови їх гармонійного поєднання. Цей фактор є основним у перекладі реклами, оскільки, нехтуючи цими компонентами, не вдається перекласти рекламний текст із найбільшою ефективністю.

Перекладаючи рекламні тексти, необхідно враховувати мету рекламного повідомлення, характер споживача, мовні якості тексту оригіналу, культурні й індивідуальні можливості мови споживача і багато іншого. Переклад текстів реклами може визначатися як близький до «адекватного» [2, с. 161]. Такий тип перекладу викликаний його практичною необхідністю. Переклад рекламного тексту при зміні словесної форми має бути водночас точно переданий за змістом.

Перекладаючи текст комерційної реклами, перекладач обов'язково має звернути увагу на цільову аудиторію. Якщо аудиторія, для якої призначений текст рекламованого продукту, різноманітна, то перекладачі користуються виключно загальноживаною лексикою, зрозумілою кожному носію мови. Якщо ж цільова аудиторія однорідна, то перекладачі не використовують в рекламному тексті слів, що мають певні обмеження у вживанні. Вони ретельно підбирають слова, включені в рекламний текст на предмет їх стилістичної відповідності обраній темі, продукту і аудиторії. У тому ж випадку, якщо рекламна кампанія орієнтована на вузьку однорідну аудиторію, що має свою соціальну або професійну метамову, то використання жаргонних слів і професіоналізмів завжди вітається [6, с. 54].

Часто перекладачі текстів комерційної реклами стикаються з істотними труднощами під час передачі прагматичного потенціалу оригіналу. Зокрема, це пов'язано з перекладом у рекламному тексті фактів і подій, що стосуються культури цього народу, різними національними звичаями, назвами страв, деталями одягу тощо [5, с. 83]. У процесі перекладу рекламних текстів перекладачеві доводиться вирішувати як чисто мовні, лінгвістичні проблеми, зумовлені розходженнями в семантичній структурі й особливостями використання двох мов у процесі комунікації, так і проблеми соціолінгвістичної адаптації тексту. На думку О. Д. Швейцера, перекладач має передати прагматичний аспект змісту тексту шляхом його переадресації іншомовному одержувачу «з урахуванням тієї реакції, яку викличе текст, що точно передає денотативний і конотативний компоненти змісту вихідного висловлювання в іншомовного читача. При цьому відбувається прагматична адаптація вихідного тексту, тобто внесення певних поправок на соціально-культурні, психологічні та інші відмінності між одержувачами оригіналу й перекладного тексту» [3, с. 83]. На практиці саме соціолінгвістичні фактори стають визначальними під час перекладу текстів реклами на іншу мову.

Звернення до літературних, культурних та історичних традицій є дуже «потужною зброєю» творців реклами. Водночас такі явища становлять певні труднощі у процесі інтерпретації і сприйняття тексту. Використання цитат, аллюзій, перекручених ідіом, а також іншомовних внесень у рекламі передбачає наявність загальних фонових знань у творця тексту і його одержувача. Особливої значущості подібні явища набувають у рекламі товарів, представлених на міжнародному ринку, оскільки за таких умов потрібна адаптація рекламних повідомлень з урахуванням особливостей мовної картини світу тієї аудиторії, якій цей текст адресований [4, с. 32].

У рекламних повідомленнях на досить «обмеженому просторі» можна спостерігати вкрай високу концентрацію різноманітних стилістичних прийомів. Алегорія, метафора, порівняння, паралелізм, різні види повторів, алітерація, ономатопея, концентрація імперативних форм дієслова і конотативних прикметників – все це широко представлено в рекламних текстах [1, с. 162].

У процесі перекладу рекламних текстів для опису найрізноманітніших властивостей рекламованого продукту – форми, розміру, якості, вартості використовуються прикметники і прислівники. До найбільш уживаних в англomовній рекламі прикметників належать: *natural, sensual, innocent, passionate, romantic, mysterious, good, better, best, free, fresh, delicious, full sure, clean, wonderful, special, fine, big, great, real, easy, bright, extra, rich, gold*. Часто зустрічаються прикметники, що вказують на справжність торгової марки – *genuine, authentic і original*. Але, мабуть, рекордсменом по частоті в англomовній рекламі вживається прикметник *new* – його можна зустріти майже в кожному другому рекламному тексті.

До найбільш значущих ознак рекламного тексту на морфосинтаксичному рівні можна зарахувати такі, як часте вживання імперативних форм дієслова, що значно посилює динамічність рекламного звернення (*see, buy, fly*). “*They fell in love with her when she started wearing that Sexplosion perfume. That perfume really attracts boys! Buy some!*” – «Вони закохалися в неї, коли вона почала носити парфум Sexplosion. Цей парфум дійсно приваблює хлопчиків! Купіть його!»

Дуже часто в рекламних текстах зустрічається метафора, переклад якої вимагає від перекладача великого творчого потенціалу: реклама «Алка-Зельтцер»: “*Plop plop, fizz fizz, oh what a relief it is!*» – «Дозвілля без похмілля!»; реклама шоко-

ладу «Bounty»: “*The quicker picker-upper*” (“*Bounty. Раїська насолода*”). Або, навпаки, перекладаючи звичайний рекламний слоган українською мовою, перекладач використовує метафору: “*Mr. Clean will clean your whole house and everything that's in it*” – «Містер Пронер все відмив і квартиру освіжив», «З містер Пронер веселіше, прибирати вдвічі швидше!»; “*If it's gotta be clean, it's gotta be Tide*” – «Чистота – чисто Тайд!».

У процесі перекладу реклам іноді використовують калькування. Калькування – це відтворення не звукового, а комбінованого складу слова або словосполучення, коли складові частини слова (морфеми) або фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови [2, с. 162]. Метод калькування використовується у перекладі малих рекламних текстів (популярний слоган МакДональдс: *I am loving it (анг.) – Ich liebe es (нім.) – Я це люблю*). Найчастіше перекладач використовує такі перекладацькі прийоми – це антонімічний переклад, компенсація, заміна заперечення на ствердження, генералізація, конкретизація, заміна активного стану пасивним. Конкретизація необхідна в разі вживання в мові оригіналу слів із широкою семантикою. Генералізація – це протилежний конкретизації процес, у результаті якого одиниця мови оригіналу з вузьким значенням замінюється одиницею мови перекладу з широким значенням. Наприклад: “*These catfood in gravy recipes look, smell and taste so delicious your cat will find them irresistible!*” – «Ваш улюбленець не зможе встояти перед апетитним зовнішнім виглядом, ароматом і смаком цього приголомшливого корму». Застосовується прийом антонімічного перекладу: “*your cat will find them irresistible*” – «Ваш улюбленець не зможе встояти», при цьому “*your cat*” генералізується до «Ваш улюбленець».

“*Xperia XZ Premium features the new Motion Eye – a camera so advanced it captures motion that the human eye can not see*”. – «У Xperia XZ Premium використовується нова камера Motion Eye, яка здатна зняти те, що не може вловити людське око». Епітет “*so advanced*” був вилучений під час перекладу, його відсутність компенсувало додавання дієслова «здатна». Іменник «*motion*» генералізувався до вказівного займенника «*те (, що)*», а дієслово «*see*» навпаки, конкретизувалося до «*вловити*».

У пошуках оригінальних і ефективних слів у рекламі часто створюються нові лексеми, які складаються з частин відомих слів і являють собою спотворені або перероблені слова активної лексики української або іноземних мов. Так, одним із способів створення нових слів є запозичення іншомовних лексем. Українська комерційна реклама рясніє незрозумілими лексичними одиницями типу *трансфер, такс-фрі-шопінг, ламінатор, таймер, шреддер, ламбрекен*, тощо. Однак деякі запозичення цілком вписалися в наш побут, достатньо обґрунтовані і загалом відповідають вимогам національного колориту (*гамбургер, чізбургер, попкорн*). Нове слово завжди має бути пов'язане і за змістом, і асоціативно з об'єктом реклами.

Висновки. Завдання перекладача у процесі перекладу комерційної реклами полягає у використанні теоретичних основ перекладу для передачі комунікативної функції оригіналу, адже знання теоретичних основ перекладу і екстралінгвістичних реалій – необхідна умова адекватності перекладу. Також, перекладаючи тексти комерційної реклами, варто враховувати етичні, психологічні та психографічні (особистісні) характеристики аудиторії і споживача, специфіку і культуру країни, для якої цей текст призначений.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у продовженні вивчення стратегій перекладу текстів комерційної реклами.

Література:

1. Казакова Т. А. Практические основы перевода. Изучаем иностранные языки. Санкт Петербург : «Издательство Союз», 2001. 189 с.
2. Кирмач У. К. Особливості національних, культурних, ментальних та гендерних характеристик при перекладі іншомовних рекламних текстів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 9 (220). С. 161–170.
3. Ксензенко О. А. Прагматические особенности рекламных текстов. Москва : Изд-во МГУ, 2008. 154 с.
4. Розенталь Д. Э., Кохтев Н. Н. Язык рекламных текстов. Москва : Дашков и Киев, 1999. 231 с.
5. Смирнова Т. В. Соціально-комунікативна природа реклами. *Collegium*. 1998. № 5. С. 81–130.
6. Goddard A. The Language of Advertising. 2nd edition. Routledge, 2002. 144 p.

Божко Т. Ю., Возненко Н. В. Стратегии перевода коммерческой рекламы

Аннотация. В статье рассмотрены особенности текста коммерческой рекламы и слоганов, а также стратегии и особенности перевода данных текстов. Эта тема является актуальной, так как с развитием информационных технологий началось стремительное расширение переводческой деятельности именно лингвистического направления. Благодаря качественным и количественным изменениям переводческой деятельности, а также научным разработкам на первый план вышел информативный перевод, в котором особенности индивидуально-авторского стиля не так существенны. Все эти изменения имеют непосредственное отношение к рекламным текстам, которые по своей значимости в мировом информационном процессе сегодня сравниваются с новостными текстами в СМИ. Реклама выполняет много функций, целей и задач. Именно реклама информирует потребителя о товаре, его свойствах, особенностях, качестве, а также о продавце, изготовителе. В рекламе используются различные способы для того, чтобы привлечь внимание потребителей, но наиболее действенной, информативной и побудительной силой обладает текст рекламы. В нашей работе рассмотрены специфические характеристики языка коммерческой рекламы и проблемы, связанные с переводом рекламных текстов на другие языки, а также способы решения этих проблем. Также перед нами были поставлены такие задачи, как определение специфики текста коммерческой рекламы и выявление стратегий и способов ее перевода. Рассмотрены важные признаки текста коммерческой рекламы на морфосинтаксическом уровне. За предмет исследования взяты английские тексты коммерческой рекламы. В работе также указаны трудности, которые возникают перед пере-

водчиком при переводе коммерческой рекламы, а именно передача прагматического потенциала оригинала, языковые, лингвистические проблемы, обусловленные различиями в семантической структуре и особенностями использования двух языков в процессе коммуникации, а также проблемы социолингвистической адаптации текста.

Ключевые слова: коммерческая реклама, прагматический потенциал, стилистические приемы, морфосинтаксический уровень, динамичность, коммуникативная функция.

Boshko T., Voznenko N. Strategies of commercial advertising translation

Summary. The article considers the peculiarities of commercial advertising text and slogans, as well as the strategies and peculiarities of these texts translation. This topic is relevant, as with the development of information technology, the rapid expansion of translation activities of linguistic direction began. Thanks to qualitative and quantitative changes in translation activities, as well as scientific developments, an informative translation, in which the peculiarities of the individual-author's style are not so significant, came to the first place. All these changes are directly related to advertising texts, which by their significance in the global information process, today are compared with news media. Advertising has many functions, goals and tasks. It is advertising that informs the consumer about the product, its properties, features, quality, as well as about the seller, the manufacturer. The advertisement uses different ways to attract the attention of consumers, but the most effective, informative and motivating force is the text of the advertisement. In our work we consider the specific characteristics of the language of commercial advertising and the problems associated with the translation of promotional texts into other languages, as well as ways to solve these problems. Also, we were faced with such tasks as determining the specifics of the text of commercial advertising and identifying strategies and ways of translating it. Significant signs of the text of commercial advertising on the morphosyntactic level were also considered. The subject of the study is taken from the English texts of commercial advertising. The paper also describes the difficulties faced by translator during the translation of commercial advertising, namely the translation of the pragmatic potential of the original, language, linguistic problems due to differences in the semantic structure and peculiarities of the use of two languages in the communication process, as well as problems of sociolinguistic adaptation of the text.

Key words: commercial advertising, pragmatic potential, stylistic techniques, morphosyntactic level, dynamism, communicative function.

Гаргаун В. В.,
студентка

Херсонського національного технічного університету

Вінниченко М. Ю.,

асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

ОСНОВНІ ТРУДНОЩІ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних труднощів перекладу науково-технічної літератури. З точки зору лінгвістики, характерні особливості науково-технічної літератури поширюються на її стилістику, граматику та лексику. Встановлено, що переклад науково-технічних текстів та літератури відрізняється від перекладу інших стилів, у зв'язку з цим виникають певні труднощі. У статті йдеться про загальне поняття науково-технічної літератури та про труднощі, з якими зустрічається перекладач у сучасному житті. Під час дослідження цього питання встановлено різновиди технічної літератури та труднощі перекладу. Матеріалом цього дослідження є книжки та статті сучасних та досвідчених лінгвістів. У статті приділяється увага поняттям «науково-технічний стиль», «вимоги до перекладу», «труднощі перекладу», «перекладознавство». Серед актуальних проблем сучасного перекладознавства важливе місце займає розвиток такої галузі, як переклад науково-технічних текстів, адже у зв'язку з прискореним науково-технічним прогресом цей вид перекладацької діяльності стає дедалі більш затребуваним. У процесі дослідження цього питання встановлено, що основними труднощами перекладу є адекватне розуміння та відтворення термінів певної галузі, вживання відповідних синтаксичних конструкцій, пошук адекватного словникового відповідника. У перспективі подальшого розгляду та вивчення цієї теми доцільно поглиблено дослідити та порівняти переклади російською та українською, встановити, в якій мові більш влучні відповідники, порівняти інші способи перекладу.

Ключові слова: науково-технічні тексти, інструкції, терміни, переклад.

Постановка проблеми. Переклад з однієї мови іншою – це складний процес розумової діяльності людини. Перекласти – означає адекватно відтворити поняття, виражене засобами однієї мови за допомогою засобів іншої мови, відтворити оригінал з урахуванням взаємодії змісту та форми. Переклад технічної літератури відрізняється від перекладу художньої літератури, газетних статей, документально-ділового матеріалу тощо. Переклад технічної літератури вважається досить клопіткою справою, яка, крім значного обсягу роботи, вимагає професійних знань у конкретній галузі. Точний зміст тексту не має спотворюватися, а, крім того, важливо відтворити стилістичні особливості оригіналу. Поширеним явищем у науково-технічних текстах є елемент новизни, котрий ще не зафіксований у словниках, а це створює серйозні труднощі для перекладача. У такому разі необхідно детально дослідити новоутворення та передати його сталими термінами, які є загальноприйнятими в науці. Науково-технічні тексти характеризуються частою пов-

торюваністю термінів, тому треба уважно дослідити всі випадки їхнього вживання та обрати найбільш близький еквівалент у мові перекладу [5].

До поняття «науково-технічна література» входять такі її різновиди: власне науково-технічна література, тобто учбова науково-технічна література (підручники, довідники і т.д.), науково-популярна література з різних галузей техніки, технічна і супровідна документація, технічна реклама, патенти та ін. [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переклад неодноразово ставав предметом уваги науковців, які намагались дати різні визначення цього процесу. Вагомий внесок у розробку проблеми зробили Л. С. Бархударов, В. Е. Бреус, В. Н. Комісаров, В. В. Коптілов, А. В. Федоров, які займались вивченням особливостей та проблем процесу перекладу загалом та особливо перекладу науково-технічної літератури [4].

Виклад основного матеріалу. Оскільки англійська й українська мови належать до різних структурних типів (перша – переважно аналітична, де зв'язки між самостійними словами у реченні передаються не зміною закінчень, а за допомогою порядку слів та службових частин мови, друга – флективна, тобто відношення між словами передаються завдяки формам слів), це спричиняє низку труднощів у процесі перекладу фахових текстів. Серед лексичних труднощів науково-технічного перекладу В. І. Карабан виокремлює багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів у науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики, переклад термінів-неологізмів, аббревіатур, іншомовні слова і терміни в англійських науково-технічних текстах, різні власні імена та назви (фірм, установ і організацій) тощо [1, с. 12–13]. Розглянемо приклади деяких труднощів перекладу текстів вищезазначеного стилю.

Терміни, як специфічні лексичні одиниці мови – члени термінологічної системи, мають такі особливості, як точність, однозначність, системність, об'єктивність, вмотивованість. Складний термін складається з двох або більше слів, які утворюють одне слово або представляють собою самостійні, стійкі словосполучення: *proximity switch* – безконтактний вимикач; *general air switch* – головний повітряний вимикач. До складу багатослівних термінів входять елементи, які, як вже наголошувалося вище, характеризуються визначеними семантичними і синтаксичними зв'язками. Термінологічні словосполучення, в яких зв'язок між компонентами представлений граматичними засобами (приводами): *direction of take-up* – напрям приймального пристрою; *pin of the tumbler* – штифт тумблера [3].

Окрім термінів, технічні тексти характеризуються вживанням спеціальної технічної фразеології. Сюди також належать випадки, коли загальноживане слово в певних словосполученнях набуває термінологічного значення. Наприклад, *electric eye* – фотоелемент, *atmospheric disturbance* – атмосферні перешкоди [3].

Переклад неологізмів. Постійна поява неологізмів зумовлена розвитком предметних областей науки і техніки. Задля адекватного перекладу неологізмів важливо розуміти механізм їх утворення, оскільки словники дуже часто не пропонують їх переклад. На підтвердження цього в технічній англійській мові можна знайти безліч прикладів: *hydrocarbon*, *decompression*, *coolant*, *oiliness* – вуглеводень, декомпресія, теплоносії, жирність. Неологізми часто утворюються за допомогою скорочення слів: *revolutions* (обороти) → *revs*, *submarine* (підводний човен) → *sub*, *radar dome* (обтічник антени РЛС) → *radome* [3].

Головним прийомом перекладу терміна є переклад за допомогою лексичного еквівалента. Еквівалент – постійна лексична відповідність, яка точно збігається зі значенням іншомовного слова. Багато термінів, які не мають точного еквіваленту, під час перекладу мають описовий характер. В іншому разі під час перекладу українською мовою використовуємо не прямий еквівалент певного слова, а його заміник у рідній мові, який більш точно відповідає стилістичним нормам української мови (*word processing* – оброблення текстів, а не оброблення слова, *word processor* – текстовий редактор, а не процесор слова) [7].

Також у процесі перекладу технічних текстів застосовують описовий переклад. Приклад описового перекладу: *secure airborne radar equipment* – бортова радіолокаційна апаратура, захищена від виявлення.

У перекладі технічних текстів можуть надаватися і додаткові пояснення до термінів, при цьому додаються нові члени речення. У перекладі таких текстів збільшується кількість випадків використання трансформації додавання, спричинена нормативними причинами і, рідше, необхідністю надання пояснень, наприклад: *The motor was found to stop within 2 seconds.* – Виявилося, що електромотор зупиняється протягом двох секунд [5].

Характерною рисою сучасної науково-технічної літератури є широке використання різних скорочень та аббревіатур. Варто пам'ятати, що прийняті скорочення є офіційними, загальноприйнятими, їх не можна довільно змінювати та замінювати. Наприклад, *A.C.* – *alternating current*, *H.P.* – *horse power* [3].

Певні труднощі викликає переклад інтернаціональної лексики, яка широко використовується в науково-технічній літературі як в українській, так і в англійській мовах. Багато інтернаціональних слів виступає у ролі «псевдодрузів перекладача», оскільки вони близькі за формою до українських слів, але мають різні значення. Наприклад: *data* – дані, інформація (не дата), *figure* – цифра (рідко фігура), *simulation* – імітація, моделювання (не симуляція), *speculation* – роздуми (рідко спекуляція) [7].

Говорячи про мовно-стилістичні норми англійської і української мов, треба враховувати особливості жанру і стилю під час перекладу. Жанрово-стилістичні помилки є менш серйозними, ніж смислові, проте вони знижують якість перекладу. Такі помилки є характерними для науково-технічних текстів, тому для їхнього запобігання варто дотримуватися стилістичних норм мови [3]. Окрім синтаксичних трансформацій, також використовувалися трансформації на інших рівнях. Зокрема, морфологічні заміни, стилістичні перестановки та лексичні заміни.

Щодо узагальненого аналізу, в усіх жанрах науково-технічного стилю поширеними є заміна членів речення, оскільки часто її використання є необхідним у разі застосування інших синтаксичних замін, та заміна простого ускладненого речення складним складнопідрядним, що пояснюється граматичними відмінностями двох мов [8].

З метою адекватної передачі змісту тексту були запропоновані способи перекладу структур, слів або словосполучень, що становлять найбільшу складність для перекладу. Без використання якісних джерел лінгвістичної та технічної інформації неможливий переклад технічної текстів. Перекладач, який виконує переклад технічної та науково-технічної літератури, має вміти правильно користуватися довідковою літературою. Література, яка використовується перекладачем технічних текстів для своєї роботи, ділиться на довідники, словники та спеціальну літературу. В окремих випадках для більш точного перекладу вихідного тексту необхідно вивчення матеріалів аналогічного напрямку. Варто зазначити, що під час перекладу наукового тексту домінантами перекладу, що забезпечують адекватність перекладу, будуть усі засоби, що пов'язані з об'єктивністю, логічністю і стислістю викладу. Врахування прагматичних факторів зумовлює внесення до тексту додаткових елементів, виключення з нього елементів, надлишкових із точки зору іншомовного адресату, а також перелік змістових перетворень – генералізацію (узагальнення) та конкретизацію [6].

Висновки. Переклад технічної літератури вважається досить клопіткою справою, яке, крім значного обсягу роботи, вимагає професійних знань у конкретній галузі. Точний зміст тексту не має спотворюватися, а крім того, важливо відтворити стилістику та точність оригіналу. Під час перекладу науково-технічного тексту неодмінно треба пам'ятати про розбіжності в побудові речень мови оригіналу та української мови, відмінності системної організації мов. Проте варто також зауважити, що переклад науково-технічної літератури вимагає не лише мовознавчих, але й наукових та технічних знань. Головну увагу під час перекладу варто спрямовувати на його адекватність і точність, враховувати кінцеву мету – якнайточніше відтворення оригіналу засобами української мови.

Література:

1. Карабан В. І., Борисова О. В., Колодій Б. М., Кузьміна К. А. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) : Навчальний посібник. Вінниця : НОВА КНИГА, 2003. 208 с.
2. Бородин Т. Ю. Ключевые аспекты и трудности перевода технических текстов (на примере технического руководства). *Гуманитарный вестник*. 2015. Вып. 12. URL: <http://hmbul.ru/articles/319/319.pdf>
3. Трудности перевода технических терминов в инструкции / И. А. Аржанова, Е. В. Шичавина. URL: http://dnevniknauki.ru/images/publications/2017/6/philology/Arzhanova_Shichavina.pdf
4. Коровченко М. П. Проблематика перекладу англійських науково-технічних текстів українською мовою. *НТІ*. 2010. № 3. URL: file:///D:/УНИВЕР%20%20КУРС%20МАГИСТР/статья%202019/NTI_2010_3_14.pdf.
5. Лексико-грамматические особенности перевода научно-технических терминов. URL: <http://www.bestreferat.ru/referat-204879.html>
6. Ключник О., Грицик Г. Трудности научно-технического перекладу. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1408>
7. Лексико-грамматичні особливості перекладу науково-технічних текстів. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/

cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvchnu
gf_2014_692-693_97

8. Особливості відтворення науково-технічних текстів. URL: <file:///D:/УНИВЕР%205%20КУРС%20МАГІСТР/статья%202019/30040-55668-1-SM.pdf>

Гаргаун В. В., Винниченко М. Ю. Основные трудности современного перевода научно-технической литературы

Аннотация. Статья посвящена исследованию основных трудностей перевода научно-технической литературы. С точки зрения лингвистики, характерные особенности научно-технической литературы распространяются на ее стилистику, грамматику и лексику. Установлено, что перевод научно-технических текстов и литературы отличается от перевода других стилей, в связи с этим возникают определенные трудности. В статье говорится об общем понятии научно-технической литературы и о трудностях, с которыми сталкивается переводчик в современном мире. Во время исследования этого вопроса были выявлены разновидности технической литературы, трудности перевода. Материалом исследования являются книги и статьи современных и опытных лингвистов. В статье уделяется внимание понятиям «научно-технический стиль», «требования к переводу», «трудности перевода», «переводоведение». Среди актуальных проблем современного переводоведения важное место занимает развитие такой отрасли, как перевод научно-технических текстов, так как в связи с ускоренным научно-техническим прогрессом данный вид переводческой деятельности становится все более востребованным. В ходе исследования этого вопроса установлено, что основными трудностями при переводе являются адекватное понимание и воспроизведения сроков определенной области, принятие соответствующих синтаксических конструкций, поиск адекватного словарного соответствия. В перспективе дальнейшего рассмотрения и изучения этой

темы целесообразно углубленно исследовать и сравнить переводы на русский и украинский, выявить более точные соответствия, сравнить другие способы перевода.

Ключевые слова: научно-технические тексты, инструкции, термин, перевод.

Harhaun V., Vynnychenko M. The basic difficulties of the modern translation scientific and technical literature

Summary. The article is devoted to the study of the main difficulties of the translation of scientific and technical literature. From the point of view of linguistics, the characteristic features of scientific and technical literature apply to its stylistics, grammar and vocabulary. It has been established that translation of scientific and technical texts and literature differs from the translation of other styles, in this connection, there are some difficulties. The article deals with the general concept of scientific and technical literature and the difficulties encountered by an interpreter in modern times. During the study of this issue, various types of technical literature, difficulty translating. The material of this research is the books and articles of modern and experienced linguists. The article focuses on the notion of “scientific and technical style”, “translation requirements”, “difficulties of translation”, “translation studies”. Among main issues of modern translation studies, the development of such an industry as the translation of scientific and technical texts is important, as in the context of accelerated scientific and technological progress, this kind of translation activity is becoming increasingly popular. During the study of this issue, it was found that the main difficulties in translating are the adequate understanding and reproduction of the terms of a particular industry, the use of appropriate syntactic constructs, and the search for an adequate vocabulary. In the perspective of further consideration and study of this topic, it is expedient to in-depth study and compare translated into Russian and Ukrainian, to establish in which language more appropriate correspondences, to compare other methods of translation.

Key words: scientific texts, instructions, terms, translation.

Гончаренко Л. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ПРИНЦИП ПОБУДОВИ ЗАНЯТЬ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ

Анотація. У статті розглянуто основну проблему навчання усного перекладу у закладах вищої освіти. Проаналізовано особливості навчального та професійного перекладу. Описано принципи побудови занять перекладознавчого циклу, а також доцільність інтегрованого навчання перекладу та іноземної мови, які мають спільні цілі, зміст, засоби і прийоми навчання. Основним завданням таких інтегрованих занять є удосконалення когнітивно-комунікативних умінь майбутніх фахівців, які сприяють систематизації та розширенню їх знань щодо перекладацьких принципів та прийомів, а їх змістом є навчання перекладу як самостійного виду мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: усний переклад, професійний переклад, фахова компетентність, принципи навчання, перекладач.

Постановка проблеми. Ефективність роботи перекладача визначається рівнем володіння мовами оригіналу та перекладу. Студентів перекладацьких відділень навчають спілкуванню, що реалізується в усній і письмовій формах. Оскільки в перекладі здійснюється контакт не тільки двох мов, але і двох культур, відповідно, завдання викладача перекладу полягає в прищепленні міжкультурних умінь, які включають здатність студентів встановлювати зв'язок між національною та іноземною культурами, розпізнавати і використовувати різні стратегії для встановлення контакту з носіями іншої культури, виконуючи роль посередника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль міжкультурного виховання як процесу вербального і невербального спілкування між учасниками, які є представниками різних культур і мов, розглядається нині як діалог двох культур. Цією проблемою займалися різні науковці, серед них Н. Петренко, В. Калінін, принципам навчання перекладу присвячені роботи Д. Корольова, О. Поршневої, Д. Гіл та ін. [5, с. 202].

Метою статті є аналіз принципів побудови занять із підготовки перекладачів, яка спрямована на формування навичок нормативних мовних дій, комунікативної поведінки, соціально зумовленого спілкування і складання висловлювань, діалогічних і монологічних єдностей, соціально детермінованого дискурсу. До культурно маркованих сфер мовного спілкування належать правила ввічливості, мовний етикет, інтонація, паузи, вибір теми для спілкування.

Виклад основного матеріалу. Загалом студент-перекладач має навчитися приймати елементарні рішення в різних професійних ситуаціях. «Діалог культур» можна проводити з однокласниками, викладачами, через проблемні лекційно-дискусійні заняття, творчі лінгвістичні презентації і т.п. [2].

Переклад є процесом посередництва, хоча його успішне виконання можливе тільки за умови оволодіння іншими видами мовленнєвої діяльності, які є метою навчання іноземної мови у вищій школі, – сприйняттям (рецепцією), результатом (продукцією) та спілкуванням як взаємодією (інтеракцією) [1, с. 136].

Зазвичай більшість ситуацій на занятті передбачають формування комунікативної компетентності, а саме змішані види діяльності, тобто студенти дискутують на різні теми з іншими студентами групи, виконують вправи, пишуть твори. До того ж вони перекладають тексти, опановуючи таким чином необхідні види посередницької діяльності, де мають виражати не свої власні думки, а виступати посередником між співрозмовниками, які не можуть зрозуміти один одного прямо. Тому переклад виступає продуктивним способом практичного застосування знань, отриманих на заняттях з іноземної мови.

Як правило, робота на заняттях із перекладу спирається на мовну компетенцію студента, що формується у процесі вивчення іноземної мови. Це свідчить про доцільність інтегрованого навчання перекладу та іноземної мови, які мають спільні цілі, зміст, засоби і прийоми навчання. Основним завданням таких інтегрованих занять є удосконалення когнітивно-комунікативних умінь майбутніх фахівців, які сприяють систематизації та розширенню їх знань щодо перекладацьких принципів та прийомів, а їхнім змістом є навчання перекладу як самостійного виду мовленнєвої діяльності поряд із традиційно засвоєваними на уроках іноземної мови говорінням, читанням, письмом та аудіюванням.

Основною проблемою навчання перекладу у ЗВО, на наш погляд, є опанування студентами навчального перекладу, а не професійного, оскільки на заняттях переважно вивчаються його лінгвістичні аспекти. Д. Корольова теж вважає, що досвід навчального перекладу є шкідливим для майбутніх професійних перекладачів, тому що формує неправильне уявлення про характер перекладацького процесу [4].

Як зазначає Д. Гіл, вступаючи на перекладацьке відділення, більшість студентів знайомі тільки з лінгвістичними аспектами перекладу, і то ці знання обмежені шкільним підходом, який викладався з метою навчання іноземної мови. Вивчення мов, засноване на лексичних відповідностях, залишає в свідомості студентів глибокий слід, який не варто недооцінювати. Вони сприймають переклад як лексико-семантичну вправу, що полягає в заміні мовних одиниць оригіналу на одиниці перекладу. Під час перекладу вони використовують вивчені «міжмовні» еквіваленти, доповнюють їх лексичними «еквівалентами», які знаходять у словниках, шукають схожі синтаксичні структури. Іншими словами, вони поняття не мають про те, що таке професійний переклад. Їх уявлення про якість перекладу асоціюється з розумінням мови, правильною граматиною та міжмовними відповідниками, які вони вивчили раніше [7, с. 25–26].

Проте В. Комісаров перераховує знання, які перекладач має отримати під час навчання [3, с. 350]. Відповідно до його тверджень виходить, що перекладач має отримати уявлення лише про лінгвістичні основи перекладу, що, на наш погляд, недостатньо через велику кількість досліджень щодо комунікативного характеру перекладу.

Найбільш системний виклад принципів навчання перекладу, на наш погляд, представлено в роботі О. Р. Поршневої. Авторка виділяє такі принципи навчання:

- принцип *прозорості і усвідомленості цілей навчання*, при якому не тільки викладач, але і студенти, повинні мати глибоке уявлення про сутність професійної діяльності; принцип *системності*, що належить до структурної організації навчального процесу;

- принцип *сконцентрованості дій*, що дає змогу зосередити функції, завдання, методи і засоби навчання на кінцеву мету підготовки;

- принципи *професійної спрямованості та проблемності навчання*, які орієнтують процес підготовки фахівця на оволодіння професійно значущими компетенціями;

- принципи *цілісності та інтеграції*, які спрямовані на формування цілісних лінгвістичних блоків, з єдиними цілями і завданнями, що відбивають структуру і зміст кваліфікаційних вимог до фахівця як особистості та професіонала;

- принцип *раціональності і реалістичності* цілей і засобів проєктування;

- принципи *комунікативності і особистісно-орієнтованого навчання*, які враховують індивідуальні потреби студентів, їх інтереси під час організації пізнавально значущої діяльності;

- принцип *контрольованості*, що передбачає складання системи контролю та самооцінки [6, с. 115].

- Тож за яким принципом варто будувати заняття перекладознавчого циклу? Починаючи з глобального, насамперед треба визначити послідовність, в якій будуть вивчатися дисципліни цього циклу. При цьому варто враховувати:

- ступінь підготовленості студентів до оволодіння навичками виконання кожного виду перекладу, щоб дисципліни, для вивчення яких потрібне освоєння інших курсів, не випереджали їх у навчальному плані;

- рівень мовної підготовки студентів до оволодіння перекладацькими вміннями і навичками, у зв'язку з чим практичні заняття з перекладу представляється доцільним планувати починаючи з III курсу, оскільки до цього часу у студентів немає необхідної мовної бази;

- доцільність читання курсу теорії перекладу до початку занять із практики перекладу, оскільки саме цей курс покликаний дати студентам уявлення про основні підходи до перекладу, ті принципи, на яких будується практична робота перекладача.

У процесі визначення змісту курсів рекомендується строго розмежовувати вивчення мови і навчання перекладу, не підмінюючи формування перекладацьких компетенцій мовними і мовленнєвими правами.

Що стосується занять усного перекладу, то на першому етапі важливо *ознайомити студентів із прийомами професійного перекладу*. Тобто, як зазначає Д. Гіл, професійний переклад існує тільки як послуга для людей, яким він необхідний для певних цілей. Надавати послугу цим людям, здійснюючи їх мету, а не служити тексту або мові є першочерговою роллю перекладача, хоча, безумовно, іноді переклад тексту потрібен сам по собі. Дослідник стверджує, що якщо у викладанні орієнтуватися на переклад як процес, то замість того, щоб вказувати бажану альтернативу, краще запитати, чому був зроблений такий вибір у межах цієї ситуації: «як відреагує на це слухач? Ви вважаєте, що таке формулювання легко зрозуміти? Ви вважаєте, що рецептор правильно сприйме ідею у вашій інтерпретації?» [7, с. 31, 46]. У такому разі викладання перекладу

має ґрунтуватися на практиці, тобто орієнтуватися на те, чим займаються професійні перекладачі в реальному житті. Пояснити студентам, що все, чим вони займаються як перекладачі, покликане забезпечити взаємодію комунікантів в одних ситуаціях, задовольнити потреби замовників/ініціаторів перекладу, що виникають у межах їх предметної (виробничої або пізнавальної) діяльності – в інших, та в обох випадках створити продукт, який відповідатиме очікуванням замовників та/або ініціаторів перекладу та в певному сенсі буде корисний їм. Своєю чергою, це означає необхідність помістити сам перекладацький акт у контекст певної комунікативної ситуації. Звісно, що на заняттях ця ситуація завжди уявна, але дуже реалістична. Саме в цьому і полягає комунікативно-функціональний підхід до перекладу. Без перекладацького аналізу теж не обійтись, але він не має обмежуватись лише лінгвістичним аналізом тексту, а має бути розширений завдяки аналізу самої комунікативної ситуації. Орієнтовними питаннями для аналізу, на наш погляд, можуть бути такі: «Хто автор оригіналу?», «З якою метою був створений оригінал?», «На який вплив розраховував автор оригіналу?», «Яка мета перекладу, для чого він створюється?», «Чого очікує реципієнт від перекладу?», «Який вплив має здійснити переклад на реципієнтів?», «Які відмінності між реципієнтами оригіналу та перекладу». Можна сказати, що і в процесі перекладу, і в процесі обговорення його результатів триває робота з дедалі більш глибокого розуміння змісту оригіналу, позиції автора, при цьому важливе місце в аудиторній роботі займають суто перекладацькі аспекти. Але найголовнішим є постійне звертання до питання, якою є мета перекладу з урахуванням специфіки представленої комунікативної ситуації та чого очікують реципієнти від перекладу.

Другим важливим принципом побудови занять є *візуалізація*. Йдеться про те, що студентів варто вчити не просто розпізнавати значення окремих слів і встановлювати між ними синтагматичні відношення, але співвідносити сказане в оригіналі з тією ситуацією, яку має на увазі автор, бачити цю «картинку» очима самого автора. Про візуалізацію в перекладацьких роботах говорить також Д. Селескович [8]. Чим чіткіше образ, тим більше підстав стверджувати, що студент-перекладач досить глибоко зрозумів усний текст і тільки після того студент має право приступити до створення перекладу. Якщо цього не відбулося, то весь процес знову-таки зведеться до відтворення значень слів і, зрештою, до появи безглуздового тексту.

Варто визнати, що не у всіх ситуаціях візуалізація можлива, точніше кажучи, не всяка предметна ситуація може бути візуалізована у свідомості. Дійсно, абстрактні поняття практично не піддаються візуалізації. В цьому разі доводиться втішатися тим, що розуміння певних понять і відносин між ними і буде означати розуміння тексту на достатньому для перекладу рівні.

Завдяки чому досягається візуалізація? Зрозуміло, що завдяки освоєнням відповідної тематики, тобто тієї предметної сфери, до якої належить текст оригіналу, чи то техніка, чи економіка. Для будь-якого професійного перекладача це вимога абсолютно природня.

Після того, як студенти навчаються правильно сприймати текст оригіналу, необхідно переходити до третього принципу навчання перекладу. Тут мається на увазі те, як сформувати вміння студентів *адекватно відтворювати зміст почутого мовою перекладу*. При цьому мається на увазі дотримання як мовної норми, так і узусу (стан) мови перекладу – того, що в перекладознавчій літературі називається нормою перекладацької мови.

Професійна специфіка усного перекладу передбачає широкий спектр галузей знань, у межах яких фахівець має здійснювати свою діяльність, що передбачає активне формування особистісного комплексу знань самим студентом. Саме тому невід'ємним принципом навчання усного перекладу є підтримка оптимального навантаження для когнітивно-пізнавальної діяльності студентів, що передбачає інтенсивність роботи в режимі тренінгу і дефіциту часу, конкурентність, обов'язкову масивну самостійну роботу над якістю перекладу та культурою мовлення.

Висновки. Отже, навчати перекладати – це вчити студентів-перекладачів читати оригінальні тексти очима професіоналів: необхідно знаходити труднощі, вирішувати їх, використовуючи перекладацьке рішення. Ситуація в системі освіти досить несприятлива для підготовки висококваліфікованих перекладачів. Звичайний викладач навряд чи може вплинути на загальну ситуацію. Зате він може мінімізувати її недоліки безпосередньо в аудиторії, в спілкуванні зі студентами, наповнивши перекладацькі дисципліни тим змістом, який ґрунтується на усвідомленні реальних особливостей перекладацької професії, вимог до перекладача. Тож подальші дослідження варто робити саме в цьому напрямі.

Література:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Калінін В. О. Використання педагогічної технології «діалог культур» у процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету*. 2005. Вип. 22. С. 54–56.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : Изд-во «ЭТС», 2002. 424 с.
4. Королёва Д. Б. Профессиональный перевод и учебный перевод: к постановке вопроса. *Альманах современной науки и образования*. Тамбов : Грамота, 2015. № 9 (99). С. 84–86.
5. Петренко, Н. М. Підготовка фахівців з міжкультурної комунікації (підходи, пошуки). *Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки»*. 2003. № 4 (50). С. 200–203.
6. Поршнева Е. Р. Базовая лингвистическая подготовка переводчика. Нижний Новгород : НГУ им. Н. И. Лобачевского, 2002. 148 с.
7. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2009. 283 pp.
8. Seleskovitch D., Lederer M.A Systematic Approach to Teaching Interpretation / Trans. by J. Harmer. European Communities, Luxembourg, 1995. 283 pp.

Гончаренко Л. А. Принцип построения занятий переводческого цикла

Аннотация. В статье рассмотрена основная проблема обучения устному переводу в высших учебных заведениях. Проанализированы особенности учебного и профессионального перевода. Описаны принципы построения занятий переводоведческого цикла, а также целесообразность интегрированного обучения переводу и иностранного языка, которые имеют общие цели, содержание, средства и приемы обучения. Основной задачей таких интегрированных занятий является совершенствование когнитивно-коммуникативных умений будущих специалистов, которые способствуют систематизации и расширению их знаний о переводческих принципах и приемах, а их содержанием является обучение переводу как самостоятельному виду речевой деятельности.

Ключевые слова: устный перевод, профессиональный перевод, профессиональная компетентность, принципы обучения, переводчик.

Honcharenko L. The features of an arrangement in a translation-teaching cycle

Summary. The article deals with the main problem of interpretation in higher education. The features of educational and professional translation are analyzed. The principles of constructing a translation-teaching cycle are described, as well as the expediency of integrated learning in translation and a foreign language, which have common goals, content, means and methods of teaching. The main task of such integrated lessons is to improve the cognitive-communicative skills of future professionals who contribute to the systematization and expansion of their knowledge of the translation principles and techniques.

Key words: interpretation, professional translation, professional competence, principles of studying, translator.

*Гриднева С. А.,**студентка**Херсонського національного технічного університету**Гончаренко Н. В.,**асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу**Херсонського національного технічного університету*

МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАДАЧ ЧИ ЛЮДИНА-ПЕРЕКЛАДАЧ?

Анотація. У статті розглянуто такі питання, як історія виникнення перекладу та його визначення. Представлені та проаналізовані поняття машинного (електронного) та письмового перекладів. Мета статті – встановити, чи є електронні перекладачі більш компетентні та прийнятними за нормами перекладу. Також вивчається питання, чи не зникне професія перекладача через прогресування електронних перекладачів. Описано недоліки та переваги обох типів перекладання науково-популярних текстів.

Ключові слова: машинний переклад, адекватний переклад, еквівалентність, концепція, мова оригіналу (МО), мова перекладу (МП).

Постановка проблеми. Перекладацька діяльність – дуже важливий складник за всі часи існування світу – починаючи з давніх-давен і дотепер. Проте якщо ще приблизно 12 років тому, коли не було Google онлайн-перекладача, люди-перекладачі мали більшу цінність і витрачали більшу кількість годин на вивчення та переклад матеріалу, то сьогодні ситуація змінилася.

Її суспільні функції походять із прадавніх часів, коли прамова почала розмежовуватися на варіанти, а тому професійний перекладач існував із давніх-давен. Проте унормованої теорії перекладу як теоретико-практичної галузі знань не було протягом досить тривалого часу. Перші праці з теорії перекладу почали з'являтися з XVI ст., в яких обговорювалася проблематика міжмовного спілкування. У науковій дискусії брали участь кращі перекладачі, письменники, поети, проте вони не змогли сформулювати чіткого термінологічного апарату цієї галузі знань.

Метою статті є розгляд історії виникнення перекладу та його визначення, а також з'ясування того, чи є електронні перекладачі більш компетентні та прийнятними за нормами перекладу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні теорії перекладу зародилися у XX ст., що було зумовлено стрімким розвитком лінгвістичних вчень і виникненням нових понять: структурна та дескриптивна лінгвістики, трансформаційні та генеративні граматики. Усе це дало змогу по-новому поглянути на досліджувану галузь.

Треба зауважити, що перекладом називається процес (діяльність) і результат створення на основі початкового (вхідного) тексту однією мовою рівноцінного йому в комунікативному плані тексту іншою мовою (вихідного). При цьому комунікативна адекватність або еквівалентність, яка сприймається як кваліфікація тексту, який перекладається, дає йому можливість функціонувати у процесі спілкування носіїв різних мов як повноправний заміник початкового тексту (оригіналу) у сфері дії мови перекладу.

Як діяльність переклад є багатогранним і охоплює різні сфери мовної комунікації. Виникнення комп'ютерів та їхні широкі можливості застосування сприяли їх застосуванню

в перекладі, що є за принципом заміни знаків одного знакового коду символами іншого. Таке перекодування відбувається завдяки існуванню визначених відповідностей між словами та граматичними явищами різних мов. Проте, незважаючи на це, перекодування знакових систем не забезпечує адекватно-еквівалентний результат перекладу. Потреба в перекладі як виді інформаційної діяльності щорічно збільшується, тому актуальним сьогодні є пошук раціональних шляхів вирішення проблеми швидкого та значного за обсягом перекладу. Машинний переклад можна розглядати як альтернативу традиційному.

У статті ми пропонуємо розглянути питання проблематики щодо зникнення або усунення цінності людини-перекладача як головного та найбільш «адекватного» передавача суті мови оригіналу (далі – МО) на мову перекладу (далі – МП).

Варто зазначити, що людський переклад має певні переваги, такі як:

- кваліфікована мовна експертиза: перекладач-людина здатен передати тон, структуру мови, стиль і всі нюанси вихідної мови під час перекладу без втрати не те що сенсу, але навіть ідіом і фразеологізмів;

- знання тем: тільки живий перекладач може володіти необхідними навичками для перекладу таких спеціалізованих текстів. Коли машинний переклад є набагато складнішим у цьому аспекті, і, як результат, такий переклад може призвести до того, що кінцевий переклад буде дуже відрізнятися, внаслідок чого справжня суть МО буде передана неправильно;

- креативність: людина-перекладач завжди зможе підібрати найбільш відповідний переклад, спираючись на досвід і відчуття мови;

- культурне сприйняття: під час перекладу на свою рідну мову перекладач зможе адаптувати текст під її культурну особливість і навіть цільову аудиторію, використовуючи різні стилі мови [1].

- Комунікативна еквівалентність нового тексту щодо оригіналу забезпечується виконанням трьох основних вимог:

- текст перекладу повинен у повному обсязі передавати зміст оригіналу;

- текст перекладу повинен відповідати нормам мови перекладу;

- текст перекладу повинен бути приблизно однаковий з оригіналом за своїм обсягом [4].

З розвитком інформаційних технологій онлайн-перекладачі все ширше використовуються як у повсякденному житті, так і у професійній сфері. Через те, що мозок людини не може бути настільки ж швидким, як програма, це робить людину більш уразливою, проте, на нашу думку, це не є недоліком. Адже швидкість не означає якість. Автоматичне програмування не

може на 100 % відтворити адекватну еквівалентність суті, яку хотів виразити автор. Людина-перекладач інтуїтивно може визначити, який еквівалент може бути доречнішим за інший, коли машина лише буде надавати найбільш часто використані слова. Також у людини-перекладача є змога напередодні вивчити лексику або підготувати матеріал із наданої тематики, наприклад переклад науково-популярного тексту.

Концепція електронного словника задумувалася як заміник відповідного паперового. Використання електронних словників (ЕС) значно економить час. Оскільки більшість слів є полісемічними, електронний перекладач не може чітко визначити необхідний еквівалент до певної тематики. Формування до певних графічних структур, які включають стилістику та граматичні аспекти, є головною проблемою у встановленні цієї концепції. Наприклад: вислів *"Several schools appeared in this area"* перекладається як *«На цій території з'явилося кілька шкіл»* або як *«У районі ловлі риби з'явилося кілька нових косяків (риби)»*. Лише за допомогою контексту ми можемо визначити, який із двох перекладів буде доречнішим. На 2009 рік кількість сторінок, перекладених тільки засобами автоматичного перекладу, оцінювалася в 1,5 млн сторінок на рік. З іншого боку, це всього лише 1 % від усіх перекладених у світі текстів [2, с. 86].

Незважаючи на якість, Google онлайн-перекладач під час перекладу одного слова або словосполучення надає велику кількість варіантів перекладу, серед яких ми можемо обрати потрібний нам еквівалент. Машинний переклад дуже економить час, особливо якщо потрібно закінчити якомога раніше переклад. Під стратегією «обмеженого машинного перекладу» розуміється те, що у процесі перекладу долучається людина для попереднього та остаточного редагування, для опрацювання тексту. За досить короткий проміжок часу можна отримати переклад тексту у великому обсязі, що дає змогу створити уявлення про текст, а якщо система налаштована на переклад певної тематики, то буде потрібна лише мінімальна редакція. Машинний переклад потрібен, коли треба вирішити, чи є необхідність надалі працювати з цим матеріалом. У цьому разі переклад повинен передати основну комунікативну доміную оригіналу, надати отримувачу більш або менш детальну інформацію про зміст повідомлення, що міститься в першоджерелі. Робоче визначення для цього типу адекватності – адекватність інформативності. Для виявлення рівня адекватності під час аналізу перекладів тут актуальним буде звернути увагу на помилки, що їх зробили машинні перекладачі [4].

Будь-який машинний переклад тексту потребує редакторської правки. Переклад, виконаний програмою, завжди витриманий в одному стилі, тому його легше редагувати. Попри все, МП можуть застосовувати також перекладачі у своїй професійній діяльності. Одна з головних цілей – отримання еквівалентів термінологічних складників першоджерела для подальшого редагування всього тексту рідною мовою.

Наступною перевагою машинного перекладу є низька вартість використання. Робота професійного перекладача обійдеться в певну вартість, проте буде якісніший результат. Також важливим аспектом є швидкий і легкий доступ до онлайн-перекладача. Звернення в перекладацьке бюро веде за собою витрати коштів та часу. Універсальність – це одна з головних переваг, тому що перекладач завжди має свою певну спеціалізацію, тобто перекладає тексти тієї тематики, якою він добре володіє, коли онлайн-перекладач має змогу підібрати еквіваленти з будь-якої тематики. Ще однією характеристикою системи МП є кількість

мов, що їх «розуміє» система. Відповідно, до цього критерію будемо розрізняти двомовні та багатомовні системи. Перші здійснюють переклад для однієї мовної пари. Якщо ж система охоплює більше однієї мовної пари, вона є багатомовною [6]. На відміну від фахівця, який може володіти лише декількома мовами (наприклад, англійська і німецька мови), то для перекладу з іноземної мови на іноземну потрібно буде наймати ще одного перекладача, коли онлайн-перекладач це зробить швидко та безкоштовно. Інше застосування систем – полегшення рутинної роботи перекладачів, виконання за них підрядкового перекладу, який можна легко відкоригувати [3, с. 107].

Звісно, що системи МП не здатні замінити людину, а тому не можуть перекласти пісні, приказки та прислів'я (якщо вони не закладені в програму).

Порівнюючи машинний переклад і переклад фахівцем, ми можемо побачити, що онлайн-перекладач може лише викласти суть вихідного тексту, проте не надає гарантії на доцільний та адекватний переклад [7]. Також доцільність перекладу полягає не тільки у граматичному аспекті, але й у контекстуальному. Контекст може бути відомий лише людині, коли електронний перекладач видає лише один варіант перекладу, і не завжди він може бути доречним. Найкращим варіантом для онлайн-перекладу є переклад цілого тексту, ніж переклад по реченню, особливо якщо відбувається переклад науково-популярного або науково-технічного тексту, де є присутня термінологічна лексика. Безсумнівно, причиною більшості помилок стало нерозуміння тексту системою МП, оскільки розуміння вихідного тексту є первинним етапом у процесі перекладу, а відповідно, основою правильного викладу його на іншій мові. Оскільки людина має матеріал, який дає змогу адекватно викладати смисловий зміст певною мовою, наприклад, перш за все, граматику і взагалі будь-яка інформація про мову, керуючись якою, людина правильно формує свої повідомлення, володіючи інформацією, яку їй потрібно повідомити, то цілком очевидно, що проблема перекладу полягає насамперед у складності створення такої інформаційної системи, яка б могла витягти з тексту оригіналу хоча б приблизно стільки ж, скільки отримує з нього людина.

Висновки. Підсумовуючи, ми можемо зазначити, що поява нових технологій все одно має вплив на сучасне становище людини-перекладача. Якість перекладу є головним аспектом перекладу тексту, проте МП не може повністю відтворити стилістично та граматично адекватну передачу значення МО.

Машинний переклад – це ефективний засіб для пошуку й опрацювання інформації іноземною мовою. З іншого боку, це гуманітарний інструмент, який дає можливість здолати проблему непорозуміння під час інтернаціонального спілкування. Отже, системи машинного перекладу надають такі переваги, як оперативність, практичність, доступність, гнучкість, можливість обирати, багатифункціональність. Програма-перекладач – це інструмент, який дає змогу підвищити ефективність роботи перекладача у разі його грамотного застосування. Проте сьогодні жоден безкоштовний онлайн-перекладач не може дати 100 % якісний результат перекладу.

Отже, тільки фахівець має чітке розуміння і сприйняття особливостей мови, тематики тексту та культурного середовища, для якого виконується переклад. Фахівець витрачає час на вивчення матеріалу, тому має обізнаність у тематичі, і через це він підсвідомо орієнтується у виборі потрібного еквівалента для адекватного перекладу тексту, тому що людина, попри все, має певний час на обґрунтування вибору еквівалента.

Література:

1. Баранцев К.Т. Курс лексикології сучасної англійської мови. К.: «Радянська школа», 1955. 264 с.
2. Евдокимов А.С. Искусство машинного перевода. М.: Hard'N'Soft, 2005. № 7. С. 86–91.
3. Кузьменко Д.М. Комп'ютерна лінгвістика і Web 2.0. К.: «Наукова думка», 2009. 250 с.
4. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Пособие по переводу с английского языка на русский. М.: «Высшая школа», 1973. 135 с.
5. Мацак Ж.Г., Скоробогатова Т.И. Машинный перевод та його специфіка. URL: http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2009/Philologia/54653.doc.html.
6. Панчук Р. Системы машинного перевода. *Домашний ПК*. 2004. № 6 (66). 71 с.
7. Веб-сайт Polyglot для перекладачів. URL: <https://2polyglot.com/ua>.

Гриднева С. А., Гончаренко Н. В. Машинный перевод или человек-переводчик?

Аннотация. В статье рассмотрены такие вопросы, как история возникновения перевода и его определение. Также представлены и проанализированы понятия машинного (электронного) и письменного переводов. Цель статьи – установить, являются ли электронные переводчики более

компетентными и приемлемыми по нормам перевода. Также изучается вопрос, не исчезнет ли профессия переводчика из-за прогрессирования электронных переводчиков. Описаны недостатки и преимущества двух типов перевода научно-популярных текстов.

Ключевые слова: машинный перевод, адекватный перевод, эквивалентность, концепция, язык оригинала (ЯО), язык перевода (ЯП).

Hridnieva S., Goncharenko N. Machine translation or a specialist translator?

Summary. The article is devoted to the study of such issues as the history of the translation, the term definition of translation. Also, concepts and examples of machine (electronic) and written translations are presented. The purpose of article is to establish whether electronic translators are more competent and acceptable in terms of translation standards. The question also arises whether the profession as translator will disappear due to the progress of electronic translators. The advantages and disadvantages of both types of translation in popular science texts are described.

Key words: machinery translation, electronic translation, adequate translation, equivalence, concept, language of the original (LO), language of the translation (LT).

Зайченко Н. Ф.,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри іноземних мов
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури

Паламарчук О. Л.,
кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри слов'янської філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗНОЇ СТРУКТУРИ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА (НА ПРИКЛАДІ ВІРША МАРИНИ ЦВЕТАЄВОЇ «ЧИТАТЕЛИ ГАЗЕТ» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО Й ЧЕСЬКОГО ПЕРЕКЛАДІВ)

Анотація. У статті на прикладі українського і чеського перекладів вірша М. Цветаєвої «Читатели газет» розглядаються теоретичні питання перекладності/неперекладності образної структури поетичного твору в їх проекції на перекладацьку практику. У процесі зіставлення текстів оригінального вірша та його українського (В. Богуславська) і чеського (Г. Врбова) перекладів з'ясовано, що автори досягли досить високого рівня функціонально-прагматичної адекватності у відтворенні глибинного змісту оригіналу, системи зображально-виражальних засобів і емоційної напруги. Детально розглянуто розгортання поетичної думки М. Цветаєвої за допомогою низки словесно-художніх образів, сформованих навколо семантичних домінант, засоби їх образної об'єктивації в тексті. Близькість трьох слов'янських мов сприяла адекватній передачі поетичної образності першоджерела шляхом добору лексичних еквівалентів, калькування і власного мовотворення з урахуванням подібностей/відмінностей у лексичній та морфологічній системах мов оригіналу і перекладу. Виявлено окремі випадки модифікації словесно-художніх образів. З'ясовано, що найбільш значної трансформації зазнали цветаєвські поетичні образи, сформовані шляхом гри слів, поєднанням в одному контексті одиниць різних стилістичних реєстрів та особливо з використанням оказіональних словоутворень. При цьому констатовано, що використання перекладачами інших образних деталей та мотиваторів створення власних образів у перекладі не суперечить загальним принципам цветаєвської поезії й особливостям організації образної структури аналізованого вірша. Результати дослідження доповнюють емпіричну базу для теоретичного осмислення проблем перекладності/неперекладності поезії.

Ключові слова: образна структура, словесно-художній образ, семантична домінанта, функціонально-прагматична адекватність, образна трансформація.

Постановка проблеми. У теорії та практиці перекладу питання відтворення образності поетичного твору посідають чільне місце. Вони розглядаються в загальнішому контексті проблем перекладності/неперекладності поезії в межах літературознавчого чи мовознавчого підходів, ефективності різних моделей поетичного перекладу, визначення критеріїв адекватності тощо. Найбільш ґрунтовним опрацюванням цих та багатьох інших проблем у вітчизняному перекладознавстві двох останніх десятиліть вирізняється монографія А. Савен-

ця, в якій, зокрема, цілком слушно наголошується на важливості «утримання зв'язку між теорією і практикою перекладу» [9, с. 11]. З цього погляду на пильну увагу заслуговує поетичний доробок визнаних майстрів поетичного слова, до яких, поза сумнівом, належить Марина Цветаєва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світове цветаєвознавство має значні надбання в дослідженні ідіостилі російської поетеси, в тому числі у висвітленні специфіки її системи зображально-виражальних засобів (О. Айзенштейн, С. Ахмадєєва, Л. Бабенко, О. Бернат, Л. Белошевська, Г. Ванечкова (H. Vaněčková), І. Воробей, М. Гаспаров, Н. Грицак, С. Губанов, Л. Зубова, Т. Кулешова, О. Лаврова, Т. Мішур, О.Ревзіна, Л. Табаченко, М. Червенка (M. Červenka), А. Чернець, Н. Черних, Я. Штроблова (J.Štroblová) та багато інших). Постійним об'єктом зацікавлення вітчизняних і зарубіжних науковців є також практика перекладу цветаєвської поезії різними мовами, близькостіпорідненими зокрема. Пріоритет у цьому належить перекладам поетичних творів М. Цветаєвої чеською мовою, відлік яких датується 1916 р. і не переривається дотепер: за останні п'ятнадцять років вийшли друком сім збірок перекладів її творів. Не бракує також уваги до критичного розгляду перекладацької практики чеських авторів (Г. Ванечкова, Я. Вавра (J. Vavra), Ф. Кубка (F. Kubka), Зд. Матхаузер (Zd. Mathauser), О. Ріхтерек (O. Richterek), Я. Штроблова та ін.).

Початок перекладів поезії М. Цветаєвої українською мовою сягає 1967 р.: П. Тичина включив до незакінченої автобіографічної поеми «Марина» свій переклад поезії «Сад» і кількох рядків з інших віршів російської поетеси. 1980-і рр. позначені майстерним перекладом поезії «Неподражаемо лжет жизнь...» Василем Стусом («Ну й химерує лжа життява...»). На сьогодні маємо не дуже багато звернень українських перекладачів до поетичних творів М. Цветаєвої, серед яких варто назвати О. Білозерську, М. Борецького, В. Савранську, Р. Скибу, М. Тарнавську. На особливу увагу заслуговує, безперечно, В. Богуславська – автор єдиної збірки цветаєвської поезії (168 творів), що вийшла невеликим накладом 2002 р. Що ж до критичного розгляду українських перекладів М. Цветаєвої, маємо лише поодинокі приклади аналізу її творів («Новогодне», «Пригвождена» та деякі ін.). Відсутні, наскільки нам відомо, праці, предметом розгляду яких є система зображально-виражальних засобів у транслатологічному аспекті. Не був об'єктом

уваги науковців і вірш М. Цветаєвої «Читатели газет» в українському перекладі В. Богуславської, не аналізувався також до останнього часу його чеський відповідник. В одній із наших публікацій предметом розгляду стали лексико-семантичні особливості цього твору та їх чеські відповідники [2]. А втім, наявність перекладів цієї поезії двома слов'янськими мовами дає змогу висвітлити деякі теоретичні проблеми транслатології в їх проекції на перекладацьку практику знаних майстрів перекладу – В. Богуславської та Г. Врбової.

Актуальність дослідження визначається неослабною увагою вчених до дискусійних проблем поетичного перекладу, важливістю емпіричного вивчення взаємодії оригінального і перекладного текстів у сфері образно-виражальних засобів як об'єкта перекладознавства. Актуальності нашій розвідці додає оригінальність мовного матеріалу, який донині не був представлений у міжслов'янському просторі.

Об'єкт дослідження – словесно-художній образ (СХО) як конструктивний елемент образної структури поетичного твору і як одиниця перекладу. Предметом аналізу виступають лінгвістичні механізми відтворення образної структури поетичного твору в перекладі. Матеріал розвідки – вірш Марини Цветаєвої «Читатели газет» [11] та його переклади українською [12] і чеською [15] мовами.

Метою статті є – на основі зіставного лінгвопоетичного аналізу обраних творів визначити особливості відтворення в перекладах образної структури поезії М. Цветаєвої з точки зору функціонально-прагматичної адекватності.

Методи аналізу. Задля вирішення окреслених у роботі завдань використано структурно-семантичний і зіставний методи, а також методики компонентного і контекстуального аналізу. Об'єктивність і наукова достовірність результатів дослідження забезпечується використанням спільного для декодування вихідного і цільового текстів принципу: від семантичного простору слова як ядра формування художнього образу до семантичного простору тексту як цілісної образної структури [2, с. 61–62]. З'ясований у такий спосіб інтенційний зміст оригінального і перекладних текстів слугує основою для порівняння лінгвістичних механізмів адекватного відтворення образної структури першотвору в перекладі.

Виклад основного матеріалу. Теоретична частина. У трактуванні понять «художній (поетичний) образ», «словесний образ», «словесний художній образ» поділяємо точку зору, започатковану фундаментальними працями В. фон Гумбольдта, О. Потебні, М. Бахтіна, В. Виноградова, Г. Винокура і представлену на сучасному етапі низкою ґрунтовних розвідок із проблем поетичного мовлення загалом та його сутнісних ознак зокрема (Н. Валгіна, М. Гаспаров, В. Григор'єв, В. Кожина, І. Левий (J. Levý), Д. Лихачов, Ю. Лотман, М. Степанов, З. Тураєва, М. Червенка, Р. Якобсон та ін.). На відміну від спільної для всіх стильових різновидів тексту формули «дійсність – смисл – текст», у художньому тексті провідною є формула «дійсність – образ – текст», а першоелементом образотворення виступає слово-образ [9, с. 135]. Поетичний твір є синтетичною цілісністю, його не можна розчленувати, висуваючи наперед якусь одну його сутність. Він є єдністю ідеї, образу, слова, ритму, інтонації, звукопису, композиції [14, с. 10]. Поділяючи цю думку, зауважимо, що вона стосується, радше, **сприйняття** віршованої поезії. Натомість розгляд її з дослідницькою метою передбачає аналіз поетичного твору не лише як цілісної структури, але й окремих його компонентів.

Об'єктом нашої уваги є лінгвістичний (структурно-семантичний і семантико-стилістичний) аспект творення СХО, стрижнем яких слугує поетичне слово в нерозривному і гармонійному поєднанні його сутностей – логіко-поняттєвої, образної, емоційно-оцінної та звукової.

Образ формується шляхом актуалізації внутрішньої форми слова, його прихованих смислів і пов'язаних із ним асоціацій, які у взаємодії з іншими словами організують цілісний лексико-семантичний простір тексту на перетині його парадигматики та синтагматики, «мікросемантики і макросемантики», на думку С. Ульмана [10, с. 229]. Лінгвопоетична спрямованість нашого аналізу передбачає врахування не лише глибинно-змістового, але й «формального» аспектів. Не вдаючись до дискусій щодо дилеми «форма чи зміст», приєднуємося до точки зору, за якою «поетичний твір – це не літературна форма, а місце зустрічі поезії та людини, це словесний пристрій, що містить, *породжує*, випромінює поезію». Форма та субстанція – одне й те саме (вид. Н.З., О.П.) [9, с. 29]. У цьому контексті доречно навести фрагмент зі статті М. Цветаєвої «Поэт о критике», опублікованої в Брюсселі 1926 р.: «Как я, поэт, человек сути вещей, могу обольститься формой? Обольщусь сущью, форма сама придет. И приходит. И не сомневаюсь, что будет приходит. Форма, требуемая данной сущью, подслушиваемая мною *слог за слогом*. Вот поэт... Суть и есть форма – *ребенок не может родиться иным*» (вид. Н.З., О.П.) [13].

Наведені слова є, на наш погляд, дороговказом для перекладача, на якого чекають неабиякі випробування в намаганні якнайкраще відтворити засобами рідної мови самотність та унікальність цветаєвської поезії. Однією з прикметних рис її поетичного стилю «плетения словес» [3, с. 47–52] є саме глибинна гра зі словом – з його семантикою, з коренями слів, навіть зі складами слів. Вона шукає звук за звуком, склад за складом («*слог за слогом*») глибинних зв'язків між словами і явищами, значно віддаленими як у просторі й часі, так і з точки зору функціональної та формальної мотивації [14, с. 19]. Міцність цих зв'язків – у приголомшливих образах і звукових асоціаціях, «у зближенні слів за звучанням і вслуховуванням у новий смисл, висування слова як образу і нанизування на нього асоціацій, які уточнюють і збагачують його старий зміст» [1, с. 138]. Як слушно зауважує відомий чеський цветаєзнавець Олдржіх Ріхтер, «кришталеву чистий і семантично надміру насичений світ поезії М. Цветаєвої потребує від перекладача почуття міри щодо субстанційної креативності» [8, с. 310]. Додамо до цього, що близькостпорідненість мов оригіналу і перекладів, як у нашому випадку, не полегшує досягнення бажаної мети: т.зв. «аберація близькості» «спокушає перекладача до вербального або ж образного буквализму. Переходячи далі до практичного аналізу, вважаємо за необхідне зробити термінологічне уточнення щодо термінів адекватність/неадекватність, адекватність/еквівалентність. Поезія як образне узагальнення, реалізоване не на рівні мови, а на рівні образів, «не може спричинити фізичної неможливості (*так у автора* – Н.З., О.П.) адекватного перекладу» [9, с. 31]. Отже, з'ясовуючи особливості транспонування образної структури вірша чи окремих її складників до перекладних текстів, ми послуговуємося терміном «адекватність». Термін «еквівалентність» використовуємо, коли йдеться про лексичну відповідність з урахуванням можливої міжмовної та міжкультурної асиметрії.

Практична частина.

Тематична спрямованість та глибинний смисл вірша М. Цветаєвої «Читатели газет» зумовлюється властивою для поетеси

триєдністю її поетичного світосприйняття: «земний світ – світ душі – світ духу». Ця тріада об'єктивується в лексичних (тематичних) і семантичних (образних) домінантах аналізованого твору. Вони, своєю чергою, слугують конститuentами як його цілісної образної структури, так і конкретних СХО. Ключовою (лексичною і семантичною) домінантою вірша виступає слово *газета*. Про своє сприйняття газет як невід'ємної частини її тогочасного «земного» життя М. Цветаєва висловилися гранично чітко в одному з листів до А.В. Бахраха 1925 р.: «Мир газет мне страшен; помимо всего, заставляющего ненавидеть газету, эту стихию людской пошлости! – я ее ненавижу за исподтишка, за коварство ее ровных строк» (вид. Н.З., О.П.) [6]. Неприйняття, відторгнення і засудження «стихий людской пошлости», сучасного їй обивательського оточення стало лейтмотивом поетичного твору, датованого 1935 р. У макротексті цього вірша актуалізований смисл лексеми *газета* набуває статусу текстуального символу, репрезентуючи концепт «індивідуум і соціум». У художній свідомості поетеси *газети-таблоти* з їх щоденним засиллям кримінальної хроніки перетворюються на осереддя зла, що спустошує, калічить «світ душі» і «світ духу» їх споживачів. З логічного, мотиваційно-психологічного боку взаємозв'язок між газетою і читачами можна визначити як відношення причини й наслідку.

У глибинно-змістовій площині тексту концепт «зло», земним репрезентантом якого є «світ газет» як такий, формується семантичними домінантами «гидота», «ницість», «пошлість», «аморальність». «Зло-наслідок» конкретизується у відношенні до споживачів «світу зла» як «бездуховність», «душевна спустошеність», «знеособленість». Ці та інші, пов'язані з ними, імплікативні смисли утворюють семантичний простір тексту, який характеризується, з одного боку, дискретністю, а з іншого – цілісністю і емоційною напругою. На дискретному рівні можна спостерігати семний паралелізм, а на цілісно-емоційному – семемний. На лексичному рівні зазначені домінанти експлікуються в оригіналі вірша словами і словосполученнями, організуючи три пов'язані між собою асоціативних ряди: 1) газета, 2) ті, хто пише газети, 3) читачі газет. Кожен із них отримує своє художньо-естетичне осмислення за допомогою словесно-художніх образів, «складених поетом із його власної волі і власного вибору, ad hoc (із цією метою – Н.З., О.П.)» [5, с. 19].

Провідним засобом творення цих СХО є взаємодія узуальної семантики слова *газета* і його контекстуальних значень, об'єктивованих кількома спільними і для оригіналу, і для перекладів способами. Один із них – метафорична номінація: «газета – хвороба» – рос. *экзема*, укр. *екзема*, чеськ. *vřed* (виразка). Порівняймо першу строфу оригінального і перекладного творів.

Рос. *Ползет подземный змей, / Ползет, везет людей. / И каждый – со своей / Газетой (со своей / Экземой!) Жвачный тик, / Жеватели мастик, / Читатели газет.*

Укр. *Повзе підземний змії, / Везе людський сувій. / І кожен – при своїй, / При своїй – / Екземі. Жуйка слів / Із слиною повзе / В знавців отруйних злив, / У читачів газет.*

Чеськ. *Leze had po zemi, / Vezе dav zrocený / V dusnu a v zimnici / Do novin civící. / Kostižer novin, / Strnule hledí vpřed, / Žravý tik v lici, / Čtenáři novin přežvukují.*

Дослівн. *Лізе гад по землі, / везе натовп спітнілий, що / у задусі й лихоманці / ввіткнувся в газету. / Газетний костюїд / тупо дивиться вперед, / жуйний тик на обличчі / читачів, що пережовують газети.*

Динамічне розгортання СХО «газета-хвороба, зло, що вбиває» формується у дев'ятих та одинадцятих строфах оригіналу і його перекладах за допомогою добору відповідних лексичних елементів і зростання негативно-емоційної напруги: рос. *жвачный тик, короста, гнойный лазарет, погост*; укр. *отруйний, смерть, смердючий лазарет, параша*; чеськ. *kostižer, žravý tik, rakva* («домовина»), *hnis* («гній»), *špitál, svrab* («короста»), *vraždí* («вбиває»). Механізм творення наведених СХО мотивується зовнішніми відчуттєвими домінантами – зору, нюху і, опосередковано, дотику. У четвертій, п'ятій та шостій строфах гнівно-викривальний образ «газета-зло» М. Цветаєва вибудовує за допомогою слів переважно з абстрактним значенням, різних у нормативно-стилістичному плані: *нищета, пустота, клевета*, розм. *навет, отврат* (оказ. від розм. *отвратный*, «відразливий»); укр. *хіть, розтрата, облуда, бруд, розбрат*; чеськ. *žvást* («брехня»), «п'ятякання», *chlást* (від «*chlastat*» – «дудлити»), «хлистати»), *zpronevěra* «розкрадання», «розтрата», *zrada, smrad*. Як бачимо, і в українському, і в чеському текстах спостерігаються мовні відхилення від оригіналу на лексичному рівні, спричинені прикметною рисою цветаєвської поетики – відхиленням від нейтрального у мові, від норми як мовного стандарту. Варто, проте, зазначити, що лексичні субституції в текстах перекладів є мотивованими і у взаємодії з дібраними перекладачами іншими лексичними елементами забезпечують функціонально-прагматичну адекватність.

Максимальної художньої виразності у зображенні газети як соціального зла в його причинно-наслідковому вимірі М. Цветаєва досягає у третій строфі. Наведемо цей фрагмент вірша і його перекладні відповідники:

Рос. *Кача- «живет с сестрой» – / ются – «убил отца!» / Качаются – тцетой / Накачиваются.*

Укр. *Хита- «з сестрою спить» – / ються – «убив отця!» / Хитаються – оця / Розхитується хіть.*

Чеськ. *Popí- oloupil chodce – / její – zavraždil otce – / Píjí jed žvástů. Tonou v tom chlastu.*

Дослівн. *Попива- обікрав перехожого / ють – убив батька – / П'ютьотруту п'іток. / Тонуть у цьому п'їлі.*

Аналізуючи механізм створення наскрізного образу «спустошеність», О. Ревзіна, зокрема, акцентує на дієслівних формах – повних і розчленованих між рядками: «В последней строке, – пише дослідниця, – приставочная глагольная форма «накачиваются» завершает тему: это и физическое одурманивание от движения (ср.: «меня закачало в поезде, в автобусе») и одурманивание мозга от чтения газет» [7, с. 199]. Додамо, що наведена вище строфа несе значне функційно-образне навантаження в організації цілісного макрообразу твору. Шокуючі фрази, які розчленовують дієслово, збагачують семантичну доміанту СХО «газета-зло» (причина) новими смислами «кровозмішення як смертний гріх», «батьковбивство» і ширше – «смерть». У тематично-змістовому плані за їх допомогою відбувається сплетіння в один «вузол» асоціативних рядів «газета» і «автори газет» (*писатели газет*) на основі спільних асоціативно-конотативних ознак. Пор.: «Живет с сестрой» (заголовок газети) та десяту строфу оригіналу: *Кто наших сыновей / Гноит во цвете лет? / Смесители кровей, / Писатели газет!* Актуалізоване значення лексеми *писатели* (вона в авторському тексті виділена курсивом) влучно, як нам здається, передає Г. Врбова словосполученням *škrabáci od novin* (през. писаки, віршомазі), вичерпно характеризуючи їх діяльність у емотивно-негативному плані.

Повертаючись до відтворення образної структури четвертої строфи цвєтаєвського вірша, зазначимо, що в обох перекладах вона збережена, хоча її автори вдаються до певної модифікації образу. В. Богуславська, вживаючи вираз «з сестрою спить», експлікує смисл «інцест» і підсилює образну виразність рядків зближення подібних за звучанням, але різних за значенням слів (*розхитується хіть*). Г. Врбова вдало скористалася в цьому випадку кореляцією одного із значень російського дієслова *накачиваться* («напиваться») і чеського *pítí* («пити»).

Основними засобами формування СХО з семантичною домінантою «знеособлюваність» у вірші М. Цвєтаєвої виступає протиставлення *лицо – не лицо*. В обох перекладах спостерігаємо, попри певні мовні відхилення, адекватну передачу образного смислу оригіналу. Показовими у цьому відношенні є друга і дванадцята (заключна) строфи:

Рос. *Кто – чтец? Старик? Атлет? Солдат? Ни черт, ни лиц./ Ни лет. Скелет, раз нет/ Лица: газетный лист.*

Укр. *В читця – лице ченця? Старого? Юнака? Читець – він без лица, – Газета натяка.*

Чеськ. *Kdo je to? Atlet? Kmet? Žádný rys, příznak let. / Z tváři se nedá číst/ nic. Potištěný list.*

Дослівн. *Хто це? Атлет? Старий? Жодних рис, ознак років. / З обличчя не можна прочитати / нічого. Друкований аркуш.*

Рос. *Стою перед лицом /– Пустее места нет! – / Так значит – нелицом Редактора газет- / ной нечисти.*

Укр. *Перед лицем мерця/ Обрамленим в глазет, – / Відсутність лица/*

Редактора газет- /ного багна.

Чеськ. *Pokorně před tváří/ –ne ne!– spíš to je/ prázdnota, beztváří / tupého tvora, šefredaktora/ novinového hnoje*

Дослівн. *Покірно стою перед лицем/ – ні, ні! – скоріш, це / порожнеча, безликість/тупої істоти, головного/ редактора газетного гною.*

Зіставлення фрагментів оригіналу і перекладів свідчить про адекватне перенесення лінгвістичних механізмів творення цих СХО: 1) заперечення за допомогою часток, префіксів відповідної семантики: *ни, нет, не; без, не; не, не, bez*; 2) вживання лексем із семою «відсутність»: *скелет, пустее, нет; жодний, нічого, мрець, відсутність; žádný, nic, prázdnota, beztváří*.

В образній структурі цвєтаєвського вірша особливе місце належить окаціоналізмам, які в складі алогічних метафоричних словосполучень виступають своєрідними образними паралелями до наскрізної тематичної домінанти *читатели газет*. Це рефренне словосполучення є важливим конструктивним елементом, до якого сходяться всі частини першотвору і яке вміщає в собі, власне, всі художні концепти цвєтаєвського вірша. Доречно у зв'язку з цим навести думку М. Гаспарова: «Центральним образом чи думкою вірша є формула рефрену, що повторюється, а строфи, що передують повторюваним одиницям, підводять до нього щоразу з нового боку і тим самим осмислюють і поглиблюють його все більше і більше» [1, с. 145]. В аналізованому вірші саме з таким словосполученням пов'язаний комплекс семантичних домінант – «духовна і моральна спустошеність», «бездуховність», «знеособлюваність» – як результат нищівної сили світу газет – стихії людської вульгарності. Його домінуюча роль в образно-поетичному оформленні авторського задуму «засудження бездуховного життя» найбільш виразно виявляється у зіставленні з СХО, опорним компонентом яких виступають цвєтаєвські окаціоналізми: *жеватели мастик, глотатели пустот, хвататели минут, чесатели корост*.

Адекватне відтворення СХО з компонентом-окаціоналізмом, безперечно, є одним із «каменів спотикання» для будь-якого перекладача. Кожен із цвєтаєвських новотворів – однотипних віддієслівних іменників з суфіксом *-тель* – це вже мікрообраз, в основу якого покладено, за відомим висловом Б. Ларіна, «особистісно освоєний, але не довільний смисл». Аплікуючись на рефренне словосполучення «читачі газет» у його прямому значенні, метафоричні паралелі становлять цілісний образний феномен. Його адекватне транспонування в перекладі вимагає від авторів неабиякого вміння, спричинюючи і різні модифікації образу.

В. Богуславська використовує такі механізми відтворення цих СХО: а) лексичні еквіваленти до обох компонентів словосполучення: *глотатели пустот – поглотачи пусток*; б) образні аналогії: *чесатели корост – поглотачи параш*; в) повну заміну образу: *хвататели минут – мурашки метушні*.

Для чеського перекладу характерними є: а) лексичні еквіваленти: *хвататели минут – minut polykači*; б) структурна модифікація оригінального образу зі збереженням окремих лексичних відповідників: *жеватели мастик – žravý tik v lici/ čtenáři novin přežvýkající; глотатели пустот – Poušť. Duše ztracená* (досл. *Пустка. Втрачена душа*); *чесатели корост – čtenáři novin, vás/ ten svrab snad nepálí?* (досл. *читачі газет, вас, певне, ця короста не пече?*).

Необхідно наголосити, що обидві перекладачки не переступають «межі дозволеного» в трансформації зазначених образних структур оригіналу, переважно зберігаючи їх внутрішню форму. Хоча в окремих випадках відчутним є послаблення цвєтаєвського «ефекту абсурдності» через неможливість відтворити, зокрема, лінгвістичний механізм творення цих СХО – принцип алогізму. В процесі аналізу виявлено випадки часткової адекватності під час передачі в перекладах СХО, механізм творення яких базується на поєднанні в семантиці слова конкретного і архетипного значень. Для прикладу наведемо п'яту і сьому строфи оригіналу і перекладів.

Рос. *Что для таких господ –Закат или рассвет?/ Глотатели пустот, Читатели газет!*

Укр. *Що для таких істот / Чи вранці, чи вночі? –/ Поглотачі пусток, Газетні читачі!*

Рос. *О, с чем на Страшный суд/ Предстанете: на свет! / Хвататели минут, / Читатели газет!*

Укр. *А з чим на Суд Страшний / З газетяних лабет?/ Мурашки метушні, / Ви, читачі газет!*

Чеськ. *Co pro ně znamená / den s jítrem novým?/ Poušť. Duše ztracená. /Čtenáři novin.*

Дослівн. *Що для них означає / день з ранком новим?/ Пустка. Втрачена душа./ Читачі газет.*

Чеськ. *Co se od vás dovím, / Na boží soud stačí / vám, čtenáři novin, /minut polykači.*

Дослівн. *Того, що від вас дізнаюсь, / для божого суду вистачить /вам, читачі газет, / хвилини поглотачі.*

Зважаючи на загальний контекст поезики М. Цвєтаєвої, однією з кардинальних рис якої є контрастність, вираз «закат или рассвет» розшифровується не як буденне протиставлення частин доби, а як опозиція темряви і світла, темних і світлих стихій людського ества. Домінування архетипного підтримується в цьому випадку асоціативним зв'язком слів *рассвет, свет* і біблеїзму *Страшный суд* у сьомій строфі. Цей узагальнюючий образний смисл оригіналу в обох перекладах залишається не вербалізованим, про що свідчать наведені вище перекладні відповідники – лексичні субститути.

Наш далеко не вичерпний розгляд лінгвістичних проблем транспонування образної структури першотвору в перекладі українською і чеською мовами завершено аналізом виразу *газетная нечисть* у заключному рядку вірша. У семантиці словосполучення сконцентровано відразливий образ «жовтої преси» як суспільного зла, що зрештою призводить до бездуховності буття. Його українським відповідником є *газетне багно*, а чеським – *novinový hnůj*, які, на нашу думку, можна вважати адекватними образу оригіналу в емоційно-оцінному та експресивному планах. Натомість смислова наповненість цвѣтаєвського СХО видається значно глибшою, про що свідчить, зокрема, його включеність в асоціативно-семантичну мережу з лексичними одиницями *Страшный суд, свет*. Об'єктивним підтвердженням цього висновку може слугувати порівняння узуальних значень відповідних слів. Порівняймо: рос. *Нечисть* собир. Разг. 1. В народных поверьях: зле силы, враждебные человеку. 3. Грязь, мусор; отбросы, нечистоты. 4. Недостойные, презренные люди [16, с. 646]; укр. *багно* 2. Болото (розріджене внаслідок дощів <...> земля. 3. перен. Про погане оточення, середовище лихих або відсталіх людей, що має несприятливий вплив на кого-небудь [17, с. 84]; чеськ. *hnůj* – *dobýtci vŕkaly se stělivem, sloužící jako hnojivo* [18, с. 117].

Висновки. Проведений зіставний аналіз вірша Марини Цвѣтаєвої «Читатели газет» та його українського і чеського відповідників дають підстави констатувати достатньо високий рівень функціонально-прагматичної адекватності у відтворенні образної структури оригіналу. Близькість трьох слов'янських мов уможливила адекватну передачу зображально-виражальних засобів першотвору за допомогою лексичних еквівалентів, калькування та ін. Окремі випадки неповної адекватності об'єктивно спричинені оригінальністю мовного матеріалу, зокрема, експресивним оказіональним словотворенням, мовною грою, прихованою інтертекстуальністю. Ці та інші труднощі автори перекладів зуміли подолати за допомогою власного образотворення, використовуючи лексичні ресурси і структурні можливості рідної мови. При цьому український переклад В. Богуславської більшою мірою позначений особистісною інтерпретацією образної структури першоджерела. Використання інших образних деталей, мотиваторів творення власних СХО обома перекладачами не суперечить, проте, загальним принципам ідіостилі М. Цвѣтаєвої. Перспективним з огляду на порушену в статті проблематику є висвітлення інших аспектів цвѣтаєвського образотворення, зокрема, звукової організації поетичного тексту і засобів його відтворення в перекладах рідними мовами.

Література:

1. Гаспаров М. Л. Марина Цвѣтаева: от поэтики быта к поэтике слова. *О русской поэзии. Анализ. Интерпретации. Характеристики*. Санкт-Петербург, 2001. С. 136–149.
2. Зайченко Н. Ф., Паламарчук О. Л. Лексико-семантичні особливості поезії Марини Цвѣтаєвої і їх відтворення у перекладі (на прикладі чеського перекладу вірша «Читатели газет»). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. Вип. 32. 2017. С. 54–62.
3. Зубова Л. В. Традиция стиля «плетения словес» у Марини Цвѣтаєвої («Стихи к Блоку», 1916–1921, «Ахматовой» 1916). *Вестник Ленинградского государственного университета. Серия истории, языка и литературы*. 1985. Т. 9 (2). С. 47–52.
4. Кучера Петр. «Мой зов – дальний путь». Марина Цвѣтаева и поздний Рильке. *Opera slavica. Slavistické rozhledy. Literárněvědný sešit*. XXVII. Brno, 2017. S. 15–33.

5. Пионтовская Ю.-И. Поэтика суггестии в лирике Марини Цвѣтаевой в оригинале и в польских переводах – на примере стихотворения к Александру Блоку «У меня в Москве». URL: academia.edu.
6. Письмо Марини Цвѣтаевой к А.В. Бахраху от 22 июля 1923 года. *Наследие Марини Цвѣтаевой*. URL: www.tsvetayeva.com/letters/let_bahrahu 4
7. Ревзина О. Г. Выразительные средства поэтического языка М. Цвѣтаевой и их представление в индивидуально-творческом словаре. *Язык русской поэзии XX века* / отв. ред. В.П. Григорьев. Москва, 1988. С. 195–222.
8. Рихтерек О. К чешскому переводу поэзии Марини Цвѣтаевой. *Rossica Olomoucensia* XLVI-II. Olomouc, 2008. S. 307–313.
9. Савенець А. Поезія у перекладі: українська Шимборська. Люблин – Житомир, 2006. 366 с.
10. Ульман С. Стилистика и семантика / пер. с англ. *Новое в зарубежной лингвистике. Лингвостилистика IX* / сост. И.Р. Гальперин. Москва, 1980. С. 227–253.
11. Цвѣтаева М. Читатели газет. *Избранные произведения*. Мн., 1984. С. 254–255.
12. Цвѣтаева М. Читачі газет. *Вибране. Вірші, поеми, драма* / у перекладах Валерії Богуславської. Київ, 2002. 286 с.
13. Цвѣтаева М. Поэт о критике. *Избранные сочинения в 2-х т.* Т. 2. Автобиографическая проза. Воспоминания. Дневниковая проза. Статьи. Эссе. Москва–Санкт-Петербург, 1999.
14. Эткинд Е. Поэзия и перевод. Москва–Санкт-Петербург, 1963. 430 с.
15. Cvetajevová M. Čtenáři novin. *Lichý střevíc* / přel. Hana Vrbová a d., editor Zd. Mathauser. Praha, 1996. Výd. 1. S. 254–255.
16. Большой толковый словарь русского языка / Гл. ред С.А. Кузнецов. Санкт-Петербург, 2001. 1536 с.
17. Словник української мови. Т. 1. Київ, 1970. 800 с.
18. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha, 1978. 800 s.

Зайченко Н. Ф., Паламарчук О. Л. Отображение образной структуры поэтического произведения как переводческая проблема (на примере стихотворения Марини Цвѣтаевой «Читатели газет» и его украинского и чешского переводов)

Аннотация. В статье на примере украинского и чешского переводов стихотворения М. Цвѣтаевой «Читатели газет» рассматриваются теоретические вопросы переводимости/непереводимости образной структуры поэтического произведения в их проекции на переводческую практику. При сопоставлении текстов оригинального стихотворения и его украинского (В. Богуславская) и чешского (Г. Врбова) переводов установлено, что авторы достигли достаточно высокого уровня функционально-прагматической адекватности в воссоздании глубинного содержания оригинала, его системы изобразительно-выразительных средств и эмоционального напряжения. Детально рассмотрено развертывание поэтической мысли М. Цвѣтаевой при помощи ряда словесно-художественных образов, сформированных вокруг семантических доминант, и языковые средства их объективации в тексте. Близость трех славянских языков способствовала адекватной передаче поэтической образности первоисточника путем подбора лексических эквивалентов, калькирования и собственного языкотворчества с учетом сходств/различий в лексической и морфологической системах языков оригинала и перевода. Обнаружены отдельные случаи модификации словесных художественных образов. Установлено, что наиболее значительной трансформации подверглись цвѣтаевские поэтические образы, сформированные посредством игры слов, сочетания в одном контексте лексических единиц различных стилистических регистров, особенно с использованием окказиональных словообразований. При этом

констатировано, что использование переводчиками других образных деталей, мотиваторов создания собственных образов в переводе не противоречит общим принципам цветаевской поэтики и особенностям организации образной структуры анализируемого стихотворения. Результаты исследования дополняют эмпирическую базу для теоретического осмысления проблем переводимости/непереводимости поэзии.

Ключевые слова: образная структура, словесно-художественный образ, семантическая доминанта, функционально-прагматическая адекватность, образная трансформация.

Zaychenko N., Palamarchuk O. Reproduction of a figurative structure in a poetic work as a translation problem (on the example of the poem by Marina Tsvetaeva «Readers of the Newspapers» and its Ukrainian and Czech translations)

Summary. The article discusses the theoretical issues of translation or non-translatability of the figurative structure of a poetic work, using the example of the Ukrainian and Czech translations of M. Tsvetaeva's poems «Readers of Newspapers», and their projection into translation practice. Comparing the texts of the original poem and its Ukrainian (V. Boguslavskaya) and Czech (H. Vrbova) translations, it was found that the authors achieved a sufficiently high level of functional and pragmatic adequacy in recreating the depth

content of the original, its system of graphic expressive means and emotional tension. The development of M. Tsvetaeva's poetic thought was thoroughly analyzed with the help of a number of verbal and artistic images formed around semantic dominants and language means from objectification in the text. The proximity of the three Slavic languages contributed to the adequate transmission of the poetic imagery of the original source through the selection of lexical equivalents, tracing and their own language creation, taking into account the similarities and differences in the lexical and morphological systems of the languages, the original and the translation. There were found few cases of modification of verbal artistic images. It has been recorded that the most significant transformations in Tsvetaeva's poetic images are formed through her poetic play with words, the combination of different stylistic registers of lexical units in one context and, especially, with the use of occasional word formations. At the same time it was highlighted that the use of other figurative details by the translators, their ideas for creating their own images in translation, does not contradict the general principles of Tsvetaeva's poetics and the peculiarities of the organization of the figurative structure of the analyzed poem. The results of the study complement the empirical basis for a theoretical understanding of the problems of translation /non-translatability of poetry.

Key words: figurative structure, verbal-artistic image, semantic dominant, functional-pragmatic adequacy, figurative transformation.

Каліщак Т. Т.,
асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

Серебрякова Г. Ю.,
студентка
Херсонського національного технічного університету

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Анотація. Бізнес-спрямування є одним із напрямів людської діяльності, що нині швидко розвиваються. Дедалі більше людей бере участь у ділових відносинах у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Жодна міжнародна операція не проходить без ділової документації і кореспонденції, найчастіше, адресат і адресант інформації є носіями різних мов.

У зв'язку з розвитком міжнародного ділового партнерства в нашій країні перекладачі дедалі частіше зіштовхуються з необхідністю перекладу офіційних ділових паперів з англійської мови українською і навпаки, адже саме англійська мова є міжнародною мовою ділових відносин.

Переклад текстів офіційно-ділового стилю має адекватно передавати зміст оригіналу у формі, наскільки це можливо, близькій до форми оригіналу. Нехтування можливі, лише якщо вони виправдані особливостями мови оригіналу і мови перекладу, а також вимогами стилю. Професійний переклад ділової документації має бути еквівалентним і адекватним. Адекватним переклад може вважатися лише тоді, коли комунікативна інтенція в початковій мові збігається з комунікативною інтенцією в тексті мови перекладу. Таким чином, переклад ділових документів має інформативний характер, тобто повністю спрямований на передачу змісту.

Досить часто у процесі перекладу з англійської мови українською українське речення не збігається з англійським за своєю структурою. Часто структура українського речення в перекладі відрізняється від структури англійського речення порядком слів, частинами речення або порядком розташування самих речень: головного і підрядного. Все це пояснює широке використання граматичних трансформацій під час перекладу, про що і йтиметься в цій статті.

Ключові слова: переклад, офіційний документ, спосіб перекладу, граматична конструкція, трансформація.

У сучасних умовах надзвичайно зростає роль перекладу як засобу, що обслуговує економічні, суспільно-політичні, наукові, культурно-естетичні та інші відносини народів.

Дедалі важливіше місце – і за об'ємом, і за соціальною значимістю – стали займати переклади офісної документації – тексти інформаційного, економічного, технічного характеру. Спеціальні тексти, які можна охарактеризувати як інформативні або прагматичні, є більш-менш стандартними за формою та мовними засобами [2, с. 65]. Саме тому перекладачу, у першу чергу, доводиться вирішувати суто лінгвістичні проблеми, зумовлені розбіжностями в семантичній структурі та особливостями використання двох мов у процесі комунікації.

Актуальність зумовлена тим, що теоретичні питання інформативного перекладу як окремого виду в перекладознавстві не вивчені повною мірою.

Документ – основний вид ділового мовлення, що фіксує та передає інформацію, підтверджує її достовірність, об'єктивність [4, с. 36].

Текст документа має містити певну аргументовану інформацію, викладену стисло, грамотно, зрозуміло та об'єктивно, без повторень та вживання слів і зворотів, які не несуть змістового навантаження. Він оформляється у вигляді суцільного складного тексту, анкети, таблиці або поєднання цих форм [3, с. 52].

Під час перекладу текстів офісної документації особливу увагу варто приділяти граматичним конструкціям. Загалом в англійських офіційно-ділових текстах переважають поширені або складносурядні речення.

Звичайно ж, у процесі перекладу текстів прагматичного спрямування неможливо не вдаватися до застосування перекладацьких трансформацій. Причиною цього, швидше за все, є граматична структура англійського тексту, яка не завжди відповідає нормам мови перекладу. Даваймо проаналізуємо кілька фрагментів тексту оригіналу та перекладу, в яких відбуваються саме граматичні трансформації та перетворення.

You may familiarize yourself with the concrete list of the credit institutions with which the Broker has opened the Special Broker's Account on the Broker's Web-site [7].

З конкретним переліком кредитних організацій, в яких Брокеру відкриті Спеціальні брокерські рахунки, Ви можете ознайомитися на Web-сайті Брокера (переклад наш – Г. Серебрякова).

Неозброєним оком можна побачити, що відбулася перестановка членів речення. Бачимо й те, що в англійському варіанті дію виконує «Брокер», а в українському варіанті речення стає безособовим, оскільки не вказується, хто саме відкриває рахунок. У тексті оригіналу словосполучення «*Broker's Account*» вжито в однині, а в тексті перекладу вже у множині – «*брокерські рахунки*». Та все ж краще дотримуватися максимальної близькості граматичних форм щодо однини та множини.

Розгляньмо наступний приклад.

Some types of risks are not reflected in the Notification due to variety of situations occurring on securities market and futures market [7].

Деякі види ризиків можуть бути не відображені в Повідомленні внаслідок різноманітності ситуацій, що виникають на ринку цінних паперів та строковому ринку (переклад наш – Г. Серебрякова).

Цей приклад демонструє зміну часових форм у тексті перекладу – зміну словосполучення «*are not reflected*» українським словосполученням «*можуть бути не відображені*».

Economic risk – the risk of occurrence of the unfavorable economic circumstances [7].

Економічний ризик – ризик виникнення несприятливих подій економічного характеру (переклад наш – Г. Серебрякова).

У цьому реченні було додано лексему «характер» у процесі перекладу, оскільки ми намагалися повніше описати зміст тексту оригіналу та надати тексту офіційності. Також зазначимо, що лексему «circumstances» переклали іншою лексемою «події», яка в тексті перекладу краще відображує висловлене в оригіналі, хоча не є прямим відповідником чи контекстуальним синонімом [6, с. 89].

A penalty may be incurred upon these securities and they may be loaded off [7].

На зазначені цінні папери може бути накладене стягнення, і вони можуть бути реалізовані (переклад наш – Г. Серебрякова).

У цьому реченні відбулась перестановка – «*A penalty may be incurred upon these securities*», що після перекладу виглядає таким чином – «На зазначені цінні папери може бути накладене стягнення». І знову важлива інформація, а саме суб'єкт дії, вказується на початку речення, щоб реципієнт звернув на неї увагу.

At your written request the Broker may provide you with the information about the credit institutions published in conformity with the laws [7].

Брокер може за Вашою письмовою вимогою надати Вам іншу інформацію про кредитні організації, опублікування якої має бути здійснене у відповідності до законів (переклад наш – Г. Серебрякова).

Проглянувши цей приклад, помічаємо, що на початку речення відбувається перестановка його членів. Далі під час перекладу лексеми «*the information*» вдаємося до трансформації додавання – «*іншу інформацію*». Це робиться з метою уточнення змісту речення. Наприкінці речення відбувається комплексна лексико-граматична трансформація, яку викликав переклад «*published*» таким чином «*опублікування має бути здійснене*». У цій частині речення ми замінюємо минулий час майбутнім, а разом із цим доповнюємо речення функцією примусовості (яка відсутня в тексті оригіналу) – «*має бути*». Не можна сказати, що це є помилкою, оскільки зміст речення від цього не змінюється.

In case of quick prices change on the market, the price of contract execution may be substantially inferior to the stop-price [7].

При швидкій зміні цін на ринку ціна здійснення угоди може значно відрізнятись від стоп-ціни у гіршу сторону (переклад наш – Г. Серебрякова).

Таке речення є прикладом комплексної лексико-граматичної заміни: лексему «*inferior*» (нижчий, гірший) перекладено за допомогою словосполучення «*відрізнятись у гіршу сторону*». У такий спосіб ми намагаємося зробити в тексті перекладу прагматичну адаптацію шляхом роз'яснення значення слова [6, с. 99].

Іншою проблемою, яка виникає під час роботи з текстами офісної документації, є відсутність в англійському варіанті тексту графічного позначення розділових знаків, тобто пунктуації. Інколи це дуже заважає вірно розуміти зміст речення. Правила англійської граматики дають змогу не використовувати багатьох розділових знаків, водночас в українській мові це вважається грубою помилкою [5, с. 58].

The internal records of the monetary resources belonging to every client available on the Special Broker's Account(s) and/or

on own Broker's Account are made separately in conformity with the Regulations of Service on Securities Market and Futures Market and the Rules of keeping internal records of transactions including futures transactions and operations with securities [63].

Внутрішній облік грошових засобів кожного клієнта, який міститься на Спеціальному брокерському рахунку (рахунках) та/або на власному рахунку Брокера, ведеться окремо згідно з Регламентом обслуговування на ринку цінних паперів та строковому ринку і Правилами ведіння внутрішнього обліку операцій, у тому числі строкові операції і операції з цінними паперами (переклад наш – Г. Серебрякова).

Як бачимо, розділові знаки в цьому реченні взагалі відсутні. Тому перш ніж взятися за переклад речення, треба уважно прочитати його кілька разів та переконатись, що зміст та смисл висловленого в тексті добре зрозумілий. До того ж, це речення є складносурядним зі вставною означальною конструкцією.

Тож, щоб правильно перекласти усе розмаїття складних елементів офісних документів, необхідно вміти виділяти частини тексту, семантично релевантні для перекладу, правильно обирати словниковий відповідник будь-якій термінологічній чи аббревіатурі, правильно будувати речення під час перекладу та якомога ближче дотримуватися граматичних конструкцій тексту оригіналу, і, якщо це неможливо, правильно застосовувати необхідні перекладацькі трансформації.

Література:

1. Блощинська В. А. Сучасне діловодство : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 319 с.
2. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови : навчальний посібник. Київ : АртЕк, 1999. 258 с.
3. Бріцина В. М. Сучасне діловодство: зразки документів, діловий етикет, інформація для ділової людини. Київ : Довіра, 2007. 687 с.
4. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник української мови. Київ: ВТФ Перун, 2001. 1440 с.
5. Калюжна В. В. Стиль англомовних документів. Київ : Наукова думка, 1982. 198 с.
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : «Высш. Шк.», 1990. 253 с.
7. Division of real estate. URL: <http://www.dora.state.co.us/real-estate>

Калишак Т. Т., Серебрякова А. Ю. Грамматические трансформации при переводе официально-деловой документации

Аннотация. Бизнес-направление является одним из направлений человеческой деятельности, которое сегодня быстро развивается. Все больше и больше людей участвуют в деловых отношениях в сфере внешнеэкономической деятельности. Ни одна международная операция не проходит без деловой документации и корреспонденции, и зачастую адресат и адресант информации являются носителями разных языков.

В связи с развитием международного делового партнерства в нашей стране переводчики все чаще сталкиваются с необходимостью перевода официальных деловых бумаг с английского языка на украинский и наоборот, так как английский язык является международным языком деловых отношений.

Перевод текстов официально-делового стиля должен адекватно передавать смысл оригинала в форме, насколько это возможно, близкой к форме оригинала. Пренебрежение возможно только в том случае, если они оправданы особенностями языка оригинала и языка перевода, а также

требованиями стиля. Профессиональный перевод деловой документации должен быть эквивалентным и адекватным. Адекватным перевод может считаться только тогда, когда коммуникативная интенция в исходном языке совпадает с коммуникативной интенцией в тексте языка перевода. Таким образом, перевод деловых документов носит информативный характер, то есть полностью направлен на передачу содержания.

Довольно часто при переводе с английского языка на украинский язык украинское предложение не совпадает с английским по структуре. Часто структура украинского предложения в переводе отличается от структуры английского предложения порядком слов, частями предложения или порядком расположения самых предложений: главного и подчиненного. Все это объясняет широкое использование грамматических трансформаций при переводе, о чем и пойдет речь в этой статье.

Ключевые слова: перевод, официальный документ, способ перевода, грамматическая конструкция, трансформация.

Kalishchak T., Serebriakova H. Grammatical transformations in translation of official-business documentation

Summary. The business direction is one of the directions of human activity, which is developing rapidly today. More and more people are involved in business relations in the field of foreign economic activity. Any international operation does not take place without business documentation and corre-

spondence, and, often, the addressee and the sender of information speak different languages.

In connection with the development of international business partnership in our country, translators are increasingly faced with the need to translate official business papers from English into Ukrainian and vice versa, since English is the international language of business relations.

Translation of official business style texts should adequately convey the meaning of the original in a form as close as possible to the form of the original. Neglect are possible only if they are justified by features of original language and target language, as well as the requirements of the style. Professional translation of business documents should be equivalent and adequate. Translation can only be considered adequate if the communicative intention in the source language coincides with the communicative intention in the text of the target language. Thus, the translation of business documents is informative, that is, fully focused on the transfer of content.

Quite often, while translation from English into Ukrainian, the Ukrainian sentence does not coincide with English in its structure. Often, the structure of the Ukrainian sentence in translation differs from the structure of the English sentence in the order of words, parts of a sentence, or the order of arrangement of the sentences: the main and subordinate one. All this explains the widespread use of grammatical transformations in translation, which will be discussed in this article.

Key words: translation, official document, method of translation, grammatical construction, transformation.

Kalishchak T. T.,
*Assistant Professor of the Chair of Theory and Practice of Translation
of the Kherson National Technical University*

Knysh Ye. V.,
*Student
of the Kherson National Technical University*

INTERNATIONAL VOCABULARY AND METHODS OF ITS TRANSLATION

Summary. The centuries-old intercourse of peoples, cultural, political and economic ties involve the exchange of not only experience, values, any resources, but also vocabulary. The formation of any language is a multi-level, complex, endless process. In any language, the percentage of borrowed words is at least ten percent. This fact is explained by the result of political, economic, cultural clashes of peoples.

In our time, the problem of international vocabulary occupies a dominant position. Interest in this linguistic phenomenon is growing rapidly. Such interest is explained by the significant role played by international words and terms in various areas of speech activity, one way or another connected with the processes of collision and juxtaposition of languages.

The language is fully assimilated, but many words are borrowed. The globalization of the modern world only accelerates these processes. Accordingly, the interpenetration of vocabulary in language has become a common phenomenon. International vocabulary or internationalism should ensure full communication between countries. These are words that have, as a result of mutual influences or random coincidences, an outwardly similar form and some of the same meanings in different languages.

In terms of prevalence in English and Ukrainian languages, international vocabulary occupies a special place, and its translation has its own characteristics. The variety of phenomena and objects of the surrounding reality is currently the cause of the formation of a certain layer of words, many of which are becoming common in various languages and lead to the fact that the translator is faced with the problem of false identification of individual elements of systems of a foreign and native languages due to the similarity in writing or pronunciation. That is why the problem of translating international vocabulary is one of the most pressing.

A translator must apply a special approach to the translation of international vocabulary, which occupies a special place among borrowings.

Key words: translation, internationalism, vocabulary, borrowing, assimilation.

Nowadays, the problem of translation of international words is one of the most important, but unfortunately, it has not been much studied. Translator has to fear not only the numerous pseudo-internationalisms that can confuse even a qualified professional, and completely distort the meaning of the utterance, but also the difficulties can arise when choosing between maintaining of international form and the selection of not single-rooted equivalent in the native or foreign language.

The problem arises when international words have synonyms. In this case, international word has more scientific terminological nature and the choice between two synonyms will depend on

the nature of the text and its addressee. There can be some common mistakes that await an interpreter when dealing with this kind of vocabulary, their causes and ways to avoid them. The research is aimed at the selection of the optimal translation of the international vocabulary.

The problem of translator's "false friends" can be applied to the translation of scientific texts; it has its characteristic peculiarities. It is possible to note that the translator's "false friends" in the scientific texts are characterized by certain specific properties. This specificity is manifested both in the quantitative composition of "false friends" and their quality characteristics. Since a large percentage of words related to the translator's "false friends" category are considered to be international words. Speaking about quantitative specificity of the translator's "false friends" in the scientific and technical texts, we can see a "classic" example of the translator's «false friend» – the word "accurate"; it has another meaning – "точний". There are other examples: "comfort" – "підтримка, втішання", not only "комфорт"; "director" – "голова, режисер", not only "директор"; "figure" – "цифра, ілюстрація, креслення", not only "фігура"; "party" – "вечірка, свято", not only "партія"; "adequate pressure" – "адекватний тиск, правильний вибір"; "criterion failure" – "критерій загального руйнування" [6]. As it is shown in the examples that literal translation turns out to be inaccurate and causes to semantic distortions. Many international general scientific words, for example: *analysis, candidate, scenario, critical, originally, history, pioneer, revolutionary, practical, signal, traditionally*, etc., are regularly found in scientific and technical texts and they act as «false friends of translator» [1, p. 40]. These English words coincide with Ukrainian parallels in their international significance and therefore they are easily identified in the translation.

As a result of these identifications either the meaning of the utterance or stylistic norms of the target language are broken. With regard to international terminology, the meaning volume of international terms in different languages is often the same as, for example, the words: *reactor, proton, electron, resonance*, they sound the same in many other languages [5, p. 85]. The difference is in the volume of meaning. In case of general scientific parallel internationalisms there is a significant descriptiveness of semantic content. Almost all English common scientific internationalisms are ambiguous.

There are different international elements (words, phrases and sometimes-separate sentences), which split in all languages in two typologically distinct subgroups:

1) *genuine* internationalisms, having a common linguistic form, a common source of origin and identical lexical meaning.

2) *lexical loan internationalisms*, which have the same lexical meaning but exist only in national lingual forms [2, p. 131].

Talking about genuine internationalisms, the latter never considerably change their lingual (orthographic or sounding) form nor their internationally established meaning. Moreover, the main characteristic feature of genuine internationalisms, whether single words or words-combinations, is their semantic singularity. It means that their lexical identity and orthographic similarity in the source language and in all target languages remains unchanged both at language level and at speech level, i.e. Examples of genuine internationalisms are *jurisdiction* – *юрисдикція*, *parliament* – *парламент*, *cession* – *цесія*, *constitution* – *конституція* etc.

Loan internationalisms have also a common structural form, but rarely a similarity in their orthographic form or sounding. Loan internationalisms are mostly different terms designating scientific and technological notions. For example, *the law of gravitation* – *закон тяжіння*, *agreement* – *узгодження*, *addition* – *додавання* etc.

Along with these two groups of word internationalisms there also exist many stable international phraseological/idiomatic expressions in each language's lexicon [3, p. 28]. Their fund is constituted by the so-called absolute and near equivalents having a common language of origin – Greek, Latin or modern. Absolute and near international equivalents of this subgroup remain in different languages of a geographical area the same (or nearly the same) denotative and connotative meaning, the same expressive force and picturesqueness.

A separate subgroup of genuine internationalisms constitute proverbs, sayings and set expressions are used in their foreign/ original lingual form (they are predominantly of Latin, French, English, German origin). The structural form of international idioms in most languages is identical or similar. The occasional absence of identity in their structural form is explained by the divergences in the grammatical systems and forms of expression in the source language and in the target language [3, p. 52].

As has been noted, the units of genuine international lexicon are identified on the basis of their common in different languages lexical meaning and identical or only similar lingual form. Loan internationalisms, on the other hand, are identified mainly on the basis of their common sphere of use, their lexical meaning, functional significance and partly structural form.

The identification of genuine or loan internationalisms presents no difficulty. That is explained by the terminological nature of the signs, which are used to signify social, political, scientific, technological, cultural and other notions (*parliament*, *theatre*, *theory*, *poet*, *arithmetic*, *artillery*, *botany*, *phoneme*, *suffix*, *theorem*, *proton*, *volt*, *decimal fractions*, *space probe*, *management*, *motor*, *computer*, *internet*, *electricity*, etc.) [5, p. 32]. These and many other internationalisms are monosemantic words or word-combinations which constitute a peculiar layer of lexicon in quite different languages. They are characterized by a similarity of their lexical meaning, by an identity or similarity in their orthographic and sound form, by their denotative meaning and sometimes by their motivation [6, p. 24]. The meaning of these and a lot of other international words and phrases/ word-groups does not change in any other contextual environment. Consequently, their nature is constantly monolithic.

Naturally, not every adjunct (identifying word or word-group) forming a word-combination with a polysemantic word, can discriminate the real nature and meaning of the lexeme.

Apart from the polysemantic words with several meanings, one of which is genuine international and the rest pseudo-international,

i.e., non-international as in the examples above, there are also quite a few words in present-day English and Ukrainian which have an identical orthographic form but quite different lexical meaning: *accurate* – *точний, правильний, влучний* but not *акуратний*; *data* – *дані* but not *дата*; *Dutch* – *голландський* but not *данський*; *fabulist* – *байкар* but not *фабуліст*; *intelligence* – *розум, кмітливість* but not *інтелігенція*; *momentous* – *важливий* but not *моментальний*; *prospect* – *перспектива* but not *проспект*; *production* – *виробництво, випуск* but not only *продукція*; *replica* – *точна копія* but not *репліка*, etc [8].

As can be ascertained, these English words quite accidentally coincide in their lingual form with some other borrowed words in Ukrainian. Thus, «*replica*», for example, has quite a different denotative meaning in Ukrainian than our *репліка* (*remark*) [7, c. 15].

Unlike common lexical units, whose orthographic and sound forms never coincide in the target language and in the source language, the lingual form of genuine international lexemes in all languages is always either identical or similar. It does not mean that the structural form of genuine internationalisms is necessarily always transplanted to the target language as it is observed in simple lexemes like *drama*, *poet*, *opera*, *suffix*, *lord*, *kimono*, *sari*, *kiwi*, *motor*, *proton* (*драма*, *поет*, *опера*, *суфікс*, *лорд*, *кімоно*, *сарі*, etc.).

More often the same genuine international lexemes in English and Ukrainian may have a different morphological structure. In Ukrainian they usually take derivational and often also inflexional affixes which is rarely observed in present-day English. As a result, most of genuine international words in Ukrainian are structurally more complicated than in English (*dietic*-*дієтичний*, *economic* – *економічний*), etc [2, p. 132].

Some genuine international words, however, may be structurally more complicated in English than in Ukrainian: Greek: *academician* – *академік*, *mathematician* – *математик*, *geologist* – *геолог*; Latin: *appendicitis* – *апендицит*, *rheumatismus* – *ревматизм*, etc [8].

Hence, the structural models according to which different logico-grammatical classes of internationalisms are adopted in English and in Ukrainian mostly differ. On this ground relevant for the identification, as well as for the translation of any international word, remains its root morpheme, i.e., its sense bearing seme. Taking this into account, lexemes like *anti-trade*, *arch-enemy*, *inventor* consisting of international affixes and having common root morphemes are to be classified as non-internationalisms, i.e., as pseudointernationalisms. The international nature/status of a source language lexeme is considered to be fully retained, when the root morpheme or at least the sense and lingual form (part of it) can be rendered in the target language. Consequently, the compounds consisting of a genuine international and a common root morpheme as *schop-mate*, *coal-gas* etc, are to be defined in English as partly international, i.e., mixed-type lexical units. It occurs similarly in Ukrainian: *газосховище*, *водно-спиртовий* [1, p. 28].

So, when the interpreter comes in the source language across a word which is similar to a Ukrainian word in form, he is to be very careful in understanding the message and choosing the adequate correlate for reproducing the idea.

References:

1. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. Харьков : Изд-во Харьк. Ун-та, 1972. 215 с.
2. Акуленко В. В. О ложных друзьях переводчика. Англо-русский и русско-английский словарь «Ложных друзей переводчика». Москва : Наука, 1969. 460 с.

3. Быкова И. А. Теория перевода (когнитивно-прагматический аспект). Москва : Изд-во РУДН, 2013. 142 с.
4. Дубенец Э. М. Лингвистические изменения в современном английском языке. Москва : Глосса-Пресс, 2003. 256 с.
5. Дуличенко А. Д. Проблемы интерлингвистики. Типология и эволюция международных искусственных языков. Москва : Наука, 1976. 160 с.
6. Кудрявцева Л. А. Моделирование динамики словарного состава языка. Киев : ИПЦ «Киевский университет», 2014. 208 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / Ред. Р. Т. Гром'як. Київ : Академія, 2007. 752 с.
8. Стетюха Н. В. Интернационализмы в составе английского языка. Москва : Изд. «МЦНО», 2017. С. 63–69.

Калищак Т. Т., Книш Є. В. Інтернаціональна лексика та методи її перекладу

Анотація. Багатовікове спілкування народів, культурні, політичні та економічні зв'язки припускають обмін не тільки досвідом, цінностями, будь-якими ресурсами, але і лексикою. Формування будь-якої мови – багаторівневий, складний, нескінченний процес. У будь-якій мові запозичені слова становлять не менше 10%. Цей факт зумовлюється результатом політичних, економічних, культурних зіткнень народів.

У наш час проблема інтернаціональної лексики займає чільну позицію. Інтерес до цього лінгвістичного феномена стрімко зростає. Такий інтерес зумовлюється значною роллю, яку відіграють міжнародні слова і терміни в різних областях мовної діяльності, так чи інакше пов'язаних із процесами зіткнення і зіставлення мов.

Мови в повному обсязі асимілюються, але багато слів запозичується. Глобалізація сучасного світу лише прискорює ці процеси. Відповідно, взаємопроникнення лексики в мови стало явищем поширеним. Забезпечити повноцінне спілкування між країнами мала інтернаціональна лексика, або інтернаціоналізми. Це слова, які мають в результаті взаємовпливів або випадкових збігів зовні схожу форму і деякі однакові значення в різних мовах.

За ступенем поширеності в англійській та українській мовах інтернаціональна лексика займає чільне місце, і переклад її має свої особливості. Різноманіття явищ і предметів навколишньої дійсності нині є причиною утворення певного пласта слів, багато з яких набувають поширення в різних мовах і призводять до того, що перекладач зіштовхується з проблемою помилкового ототожнення окремих елементів систем іноземної та рідної мов через схожість у написанні або вимові. Саме тому проблема перекладу інтернаціональної лексики є однією з найактуальніших.

Перекладач має застосовувати особливий підхід до перекладу інтернаціональної лексики, яка займає особливе місце серед запозичень.

Ключові слова: переклад, інтернаціоналізм, лексика, запозичення, асиміляція.

Калищак Т. Т., Книш Є. В. Интернациональная лексика и методы ее перевода

Аннотация. Многовековое общение народов, культурные, политические и экономические связи предполагают обмен не только опытом, ценностями, любыми ресурсами, но и лексикой. Формирование любого языка – многоуровневый, сложный, бесконечный процесс. В любом языке процент заимствованных слов составляет не менее 10%. Этот факт объясняется результатом политических, экономических, культурных столкновений народов.

В наше время проблема интернациональной лексики занимает главенствующую позицию. Интерес к этому лингвистическому феномену стремительно растет. Такой интерес объясняется значительной ролью, которую играют международные слова и термины в различных областях речевой деятельности, так или иначе связанных с процессами столкновения и сопоставления языков.

Язык в полном объеме ассимилируется, но много слов заимствуется. Глобализация современного мира только ускоряет эти процессы. Соответственно, взаимопроникновение лексики в речи стало явлением распространенным. Обеспечить полноценное общение между странами должна интернациональная лексика, или интернационализмы. Это слова, которые имеют в результате взаимовлияний или случайных совпадений внешне похожую форму и некоторые одинаковые значения в разных языках.

По степени распространенности в английском и украинском языках интернациональная лексика занимает особое место, и перевод ее имеет свои особенности. Многообразие явлений и предметов окружающей действительности в настоящее время является причиной образования определенного пласта слов, многие из которых получают распространение в различных языках и приводят к тому, что переводчик сталкивается с проблемой ложного отождествления отдельных элементов систем иностранного и родного языков из-за сходства в написании или произношении. Именно поэтому проблема перевода интернациональной лексики является одной из самых актуальных.

Переводчик должен применять особый подход к переводу интернациональной лексики, которая занимает особое место среди заимствований.

Ключевые слова: перевод, интернационализм, лексика, заимствования, ассимиляция.

Копильна О. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті розглядаються підходи до перекладу інтермедіальних елементів. У ній надано стислий огляд поняття інтермедіальності і проблеми її відтворення у перекладі. Інтермедіальність є явищем міжсеміотичної інтертекстуальності, взаємодією художнього дискурсу з невербальними знаковими системами. Інтермедіальність літератури викликає необхідність пошуку стратегій відтворення інтермедіальних відносин у перекладі. Оскільки інтермедіальність є різновидом інтертекстуальності, у статті розглядається можливість застосування до перекладу інтермедіальних відносин моделей перекладу інтертекстуальних елементів, які базуються на двох основних методах – одомашнення і очуження, що на практиці втілюються у певних прийомах перекладу. Перекладачу треба враховувати чинники, що впливають на переклад таких елементів, і знаходити оптимальні стратегії для відтворення екстралінгвального (асоціативного) фону. Перекладацькі стратегії визначаються залежно від тексту, адресата і прагматичної мети перекладу. Під час аналізу основних прийомів перекладу інтермедіальних елементів встановлено, що явище інтермедіальності є складнішою проблемою для перекладу, ніж інтертекстуальність. Мистецтво є особливою формою пізнання світу, безпосередньо пов'язаною з візуальним/слуховим сприйняттям, тому переклад інтермедіальних елементів вимагає пошуку нових підходів. Можливим шляхом вирішення цього завдання видається застосування семіотичного підходу у перекладі, особливо перспективними є дослідження у межах інтерсеміотичного перекладу. Це потребує комплексних розвідок, зокрема, розробки інтерсеміотичної моделі перекладу, при цьому особливу увагу треба звернути на прагматичний аспект.

Ключові слова: знак, інтермедіальність, інтерсеміотичний переклад, інтертекстуальність, перекладацька стратегія, прагматика.

Зміна культурної парадигми, розвиток масової культури і ЗМІ, поява нових медіа-мистецтв зумовили активний розвиток теорії інтермедіальності в різних сферах гуманітарної науки (О. Ханзен-Леве, Ю. Мюллер, Н. Тишуніна та ін.). Поняття «інтермедіальність» виникло за аналогією до терміна «інтертекстуальність» («діалог» текстів). Теорія інтермедіальності почала формуватися на основі перенесення концептуально-методологічної бази теорії інтертекстуальності (І. Арнольд, М. Бахтін, Ж. Женетт, Ю. Кристева, Ю. Лотман) на дослідження проблем взаємодії мистецтв. І. Арнольд ввела поняття «синкретичної інтертекстуальності» – зв'язку творів різних семіотичних систем, що реалізується як текст у тексті, відображає різні сфери мистецтва, словесно передає зміст і форму творів живопису, музики та архітектури. При цьому вербалізується не сам твір, а враження, яке він справляє на персонажа [1, с. 437]. І. Борисова зазначає, що інтермедіальність вписується у широкіше розуміння інтертекстуальності як будь-якого випадку «транспозиції» однієї системи знаків в іншу, що означає різноманітні види «інтер<...>альних» відносин [2]. У межах семіотичних

досліджень вводиться поняття інтерсеміотичності, поліфонії сучасної культури (Р. Барт, Ж. Дерріда, У. Еко), текст розглядається як єдина знакова система, а інтермедіальність – як інтерсеміотичність. Інтермедіальність розуміють як міжсеміотичну інтертекстуальність, коли текст одного мистецтва, входячи у художній простір іншого, практично втрачає свою самостійність, починаючи жити за законами нового середовища. Він підлягає додатковому кодуванню, через що відбувається подвоєння його смислу, значно розширюються конотативні ряди образів [8, с. 373–374].

У широкому сенсі інтермедіальність визначають як взаємодію художнього дискурсу з невербальними знаковими системами [6]. Література є універсальним видом мистецтва, що може відтворювати інші види мистецтв (музику, живопис, скульптуру, кіно, театр тощо). Інтермедіальність літератури викликає необхідність пошуку стратегій відтворення інтермедіальних відносин у перекладі. Метою статті є розглянути підходи до перекладу інтермедіальних елементів.

У художній літературі широко вживаються інтермедіальна референція (наявність у творі інтермедіальних елементів – авторів і назв творів, термінології іншого виду мистецтва) та інтермедіальна інкорпорація образів, мотивів, сюжетів творів одного виду мистецтва в літературний твір (алюзії, цитування, екфразис). Вживання інтермедіальних елементів супроводжується прирошенням змісту тексту – значно збільшується обсяг естетичної й емоційно-експресивної інформації, що передається. Звертаючись до них під час створення образів, письменник прагне викликати в читача яскраве уявлення про певні події, пейзаж, характер і зовнішність персонажів, їхній емоційний стан тощо. Мистецтво передає інформацію, що викликає у свідомості безліч асоціацій, і апелює до попереднього досвіду читача. Тому для розуміння ролі інтермедіального елемента перекладачем необхідні такі етапи його актуалізації: ідентифікація і активізація його джерела, визначення його функцій, значущості у розкритті авторської інтенції, частотності вживання, позиції у тексті, (не)трансформованості і ступеня відомості в мові перекладу (чинник реципієнта). До цих етапів додається найскладніший етап пошуку стратегії його адекватного перекладу. Різні типи інтермедіальних відносин створюють різні типи проблем під час відтворення їх у перекладі, вимагаючи пошуків індивідуальних, ситуативних шляхів їхнього вирішення.

Якщо розглядати інтермедіальність як різновид інтертекстуальності, то, видається, доцільно застосовувати до неї моделі перекладу інтертекстуальних елементів. Під час теоретичного вивчення проблеми перекладу інтертекстуальності традиційно виходили або з властивостей вихідного тексту, або з можливих асоціацій, або з авторського наміру [4, с. 207]. П. Тороп пропонує цікаву теоретичну модель перекладу інтертекстів. Дослідник виділяє типи інтертекстів (інтертексти, в яких переважає план вираження, та інтертексти, в яких переважає план змісту)

і пропонує для кожного переклад за допомогою певного виду перекодування або транспонування. Домінантою перекодування є відтворення плану вираження, а доміантою транспонуючого перекладу – план змісту. Під час перекодувального перекладу процес направлено на вихідний текст, врахування особливостей сприйняття послаблюється. Транспонувальний переклад є перифрастичним, передає у вільній формі лексичний зміст оригіналу, повністю орієнтований на сприйняття смислу, передачу смислу в зручній формі (його оформлення), причому можуть застосовуватися засоби, відсутні в оригіналі. Так, наприклад, для алюзії пропонується вільний переклад, для цитати – точний [7, с. 132–135].

Розглядаючи питання про можливості та засоби передачі інтертекстуальних елементів, дослідники враховують те, що сама культура є інтертекстуальною і переклад є постійною ознакою міжтекстових відносин як у межах однієї культури, так і в міжкультурному спілкуванні [4]. Переклад розглядається вже як феномен інтертекстуальний, а не суто інтерлінгвістичний, тобто наголос зміщується з відношення «вихідний текст/текст перекладу» на відношення «переклад/приймаюча культура» [4, с. 208]. У культурологічному підході до передачі інтертекстуальних знаків стають вирішальними метод адаптації (одомашнення) і метод очуження, запропоновані Ф. Шлейєрмахером і розроблені Л. Венуті (domestication – наближення вихідного тексту до адресату, foreignization – наближення адресата до вихідного тексту) [10]. У М. Л. Гаспарова це вільний переклад і буквальный (точний) переклад.

Під адаптацією розуміється пристосування вихідного тексту до цінностей культури, яка приймає, що передбачає процес скорочення дистанції між текстом перекладу і культурою-приймачем, під час якого підбираються функціональні еквіваленти, що можуть частково чи повністю скоротити культурну дистанцію і забезпечити розуміння отримувачем тексту перекладу [4, с. 216]. Цей підхід застосовується у концепції Ю. Найді («динамічна еквівалентність») і П. Ньюмарка (культурний еквівалент). Хоча адаптація може вести до перекошування чи навіть руйнації оригіналу, втрати маркерів вихідної культури, теоретики перекладу визнають її необхідність для передачі змісту неушкодженим, прагненням до відновлення рівноваги комунікації. У. Еко вважає цю стратегію найбільш вдалою: щоб читач перекладу зрозумів семіотичний універсум вихідного тексту, необхідно «пристосувати» його до семіотичного універсуму культури, яка приймає [4, с. 216–217].

Приєм очуження, прихильником якого є Л. Венуті, є своєрідною фіксацією відмінностей вихідної культури від культури перекладу, результатом якої є повне збереження культурної дистанції між вихідним текстом і текстом перекладу [4, с. 222]. «Чужі» елементи можуть пояснюватися у зовнішньотекстовому коментарі, тобто інтертекстуальні елементи можуть перекладатися дослівно і супроводжуватися поясненням.

У теорії І. Е. Ключанова вводяться поняття «адаптивного» перекладу, що полягає в «різних механізмах компенсації, які забезпечують «правильну» інтерпретацію оригінальних знаків, і має доцентровий характер, якщо розглядати як центр «культуру-реципієнт», і «резистивного» перекладу, що допомагає «оригінальним знакам чинити опір дії комунікативного універсалу, який приймає; у цьому сенсі він має відцентровий характер, якщо центром вважати оригінальну культуру» [5, с. 72–73]. На цьому будуються два підходи, що називаються субститутивно-трансформаційним (оптимізації системи пошу-

ку трансформації і заміни) і діяльнісним (переклад сам є мовленнєвою діяльністю за заданою в оригіналі програмою) типами онтологій [3, с. 18]. Розглядається і середня ситуація між «очуженням» і «одомашненням», тобто змішання двох культур (креолізація), і «гібридний» (термін Г. В. Денисової) метод М. Л. Гаспарова, оскільки не застосовується одомашнення, а читачеві пропонується допомога – натяк, що запрошує до розмірковування [4, с. 225].

Загальні підходи до перекладу інтертекстуальних елементів – очуження та одомашнення – втілюються на практиці в окремих прийомах. Перекладацькі стратегії визначаються залежно від типу тексту, адресата і прагматичної мети перекладу. У функціональному підході (скопос-теорія) процес перекладу визначається саме функцією, яку текст перекладу має виконувати в новому соціокультурному середовищі.

Основні прийоми перекладу інтертекстуальних знаків можна застосувати і для перекладу інтермедіальних елементів, наприклад, транскодування, цитатний переклад, повні/часткові відповідники, зовнішнє/внутрішнє маркування, уточнювальний переклад, пояснювальний переклад, компенсаційні прийоми (генералізація, аналог, експлікація). Перекладач ставить за мету потенційне розуміння цих елементів реципієнтом і застосовує потрібний прийом чи різні комбінації «свого – чужого» в тексті. При цьому головне, щоб «текст перекладу внаслідок зіткнення з іншими семіотичними системами породжував «третій» культурний простір і також ставав у межах культури-приймача генератором нових смислів» [4, с. 263].

Проте відтворення у перекладі інтермедіальних елементів є складнішим завданням. Мистецтво є особливою формою пізнання світу, безпосередньо пов'язаною з візуальним/слуховим сприйняттям. Інтерпретація інтермедіальних елементів залежить від певного рівня сприйняття, потребує необхідної обізнаності в певній сфері мистецтва, зорової/слухової пам'яті, асоціативної фантазії. Відтворення відомих інтермедіальних елементів у перекладі полегшує спільний «культурний фон»: інтермедіальні елементи загальнокультурного характеру (світової, регіональної, нерідко і загальнонаціональної відомості) повністю (ізоморфно) зберігаються, відтворюючи прагматичний потенціал оригіналу. Труднощі для перекладу становлять інтермедіальні елементи обмеженої відомості (маловідомі, зовсім невідомі, віддалені у часі). Для повного розуміння інтермедіальних елементів потрібне знання джерела невербального претексту. Якщо читач їх не розуміє, він не може усвідомити другий план наведеного автором опису. До адаптації смислу тексту оригіналу до культури мови перекладу входить і певна адаптація до читача мови перекладу, щоб текст перекладу досягнув межі «доступності». Очевидно, що під час відтворення інтермедіальних елементів уточнювальний переклад (уточнення, додавання, яке полегшує «упізнання», дає поштовх асоціативній уяві) і пояснювальний переклад, зокрема зовнішньотекстовий коментар, не можуть повністю відтворити асоціативний фон. Тому у цьому разі не завжди можна відтворити в перекладі прагматику оригіналу.

У вирішенні цього завдання перспективним видається застосування семіотичного підходу у перекладі. П. Тороп запропонував створення семіотики перекладу (translation semiotics). Певні теоретичні засади такого підходу до перекладу інтертекстуальних посилань розробили Б. Гейтін та І. Мейсон. Вони розглядають інтертекстуальне посилання як знак, який має інформаційний, прагматичний та семіотичний виміри.

Перекладач має визначити, які аспекти знака треба зберегти, а які не зберігати у процесі перекладу. Перекладач має проаналізувати смисл цього знака в контексті культури-джерела і що він вносить у семіотику цільового тексту. При цьому інформаційний аспект (форма) не є визначальним, а наголос робиться на прагматиці, яка є основою загального семіотичного смислу знака, і визначає перекладацькі стратегії [9, с. 134–137]. Такий підхід корелюється з трьома основними вимірами інтерсеміотичного перекладу (Р. Якобсон): синтактикою (відношення між знаками), семантикою (відношення між знаками та їхніми значеннями), прагматикою (відношення між знаком та його інтерпретатором). Якщо семантика і синтактика розв'язують лише частину проблем перекладу, то прагматичний аспект у контексті дослідження цінності, зрозумілості знака, а також оцінки інформації тексту перекладу охоплює всю семіотичну проблематику і є надзвичайно важливим. Прагматичний вплив залежить від таких чинників, як зміст висловлювання, особливості його складників (знаків) і рецептора, тому у процесі перекладу виникають різні типи прагматичних відносин. Тому одним з основних завдань теорії інтерсеміотичного перекладу є розробка критеріїв прагматичної адекватності і основ прагматичної адаптації.

Перед перекладачем стоїть завдання пошуку оптимальних стратегій відтворення зображально-виражальних засобів у перекладі, створення потрібного прагматичного потенціалу тексту перекладу з урахуванням особливостей сприйняття його рецептора. Це потребує подальших досліджень, зокрема створення інтерсеміотичної моделі перекладу, де особливу увагу треба звернути на прагматичний аспект.

Література:

1. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. *Интертекстуальность* : сб. ст. / под науч. ред. П. Е. Бухаркина. Санкт-Петербург : СПбГУ, 1999. 444 с.
2. Борисова И. Е. Перевод и граница: Перспективы интермедиальной поэтики *Toronto Slavic Quarterly: Academic Electronic Journal in Slavic Studies*. 2004. № 7. URL: <http://www.utoronto.ca/tsq/07/borisova07.shtml>.
3. Галеева Н. Л. Основы деятельностной теории перевода. Тверь : ТвГУ, 1997. 79 с.
4. Денисова Г. В. В мире интертекста: язык, память, перевод. Москва : Азбуковник, 2003. 298 с.
5. Клюканов И. Э. Динамика межкультурного общения. Тверь : ТГВУ, 1998. 99 с.
6. Олизько Н. С. Интермедиальность как разновидность интердискурсивных отношений. *Мировая литература в контексте культуры*: сб. ст. по мат. междунар. науч. конф., г. Пермь, 12 апреля 2008 г., Пермь, 2008. С. 77–79.
7. Тороп П. Х. Тотальный перевод : монография. Тарту : Тартус. ун-т, 1995. 220 с.
8. Хаминова А. А. Теория интермедиальности: проблемы и перспективы. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15. Т. VII. С. 373–379.
9. Hatim B., Mason I. *Discourse and the Translator*. London, New-York : Longman, 1990. 258 p.
10. Venuti L. Strategies of translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London, New-York, 2001. P. 240–244.

Копыльная Е. Н. Интермедиальность как проблема перевода

Аннотация. В статье рассматриваются подходы к переводу интермедиальных элементов. В ней дается краткий обзор понятия интермедиальности и проблемы ее воспроизведения в переводе. Интермедиальность явля-

ется межсеміотическою інтертекстуальністю, взаємодійством художественного дискурса с невербальными знаковыми системами. Интермедиальность литературы вызывает необходимость поиска стратегий воспроизведения интермедиальных отношений в переводе. Так как интермедиальность является разновидностью интертекстуальности, в статье рассматривается возможность применения к переводу интермедиальных отношений моделей перевода интертекстуальных элементов, которые базируются на двух основных методах — одомашнивание и отчуждение, выражающихся на практике в приемах перевода. Переводчику необходимо учитывать факторы, влияющие на перевод этих элементов, и находить оптимальные стратегии для воспроизведения экстралингвистического (ассоциативного) фона. Переводческие стратегии определяются в зависимости от текста, адресата и прагматической цели перевода. В процессе анализа основных приемов перевода интермедиальных элементов установлено, что интертекстуальность является более сложной проблемой для перевода, чем интертекстуальность. Искусство является особой формой познания мира, непосредственно связанной с визуальным/слуховым восприятием, потому перевод интермедиальных элементов требует поиска новых подходов. Возможным путем решения этой задачи представляется применение семиотического подхода к переводу, особенно перспективными являются исследования в рамках интерсеміотического перевода. Это требует комплексного изучения, включая разработку интерсеміотической модели перевода, при этом особое внимание следует уделить прагматическому аспекту.

Ключевые слова: знак, интермедиальность, интерсеміотический перевод, интертекстуальность, переводческая стратегия, прагматика.

Kopylna O. Intermediality as a problem for translation

Summary. The article considers the approaches to the translation of intermedial elements. It outlines the notion of intermediality and the problem of its translation. Intermediality is a phenomenon of intersemiotic intertextuality, the interaction between literary discourse and nonverbal sign systems. Intermediality of literature requires finding strategies of reproducing intermedial relations in translation. Since intermediality is a type of intertextuality, the article considers the possible application of the translation models of intertextual elements to the translation of intermedial relations. These models are based on the main two methods of domestication and foreignization which find manifestation in definite translation strategies. It is necessary for the translator to take into account the factors which influence the translation of these elements and implement the optimal strategies in order to reproduce the extralingual (associative) background. Translation strategies are determined by the text, its recipient and the pragmatic aim of translation. The analysis of the main translation strategies of intermedial elements has defined that intermediality is a more complicated problem for translation than intertextuality. Art is a special form of conceiving the world that is directly linked with visual/auditory perception. Therefore the translation of intermedial relations requires new approaches. A possible solution to this problem may be the use of the semiotic approach to translation and intersemiotic translation appears to be especially promising. It is necessary to make a comprehensive study, in particular to develop the model of intersemiotic translation with special attention to the pragmatic aspect of translation.

Key words: sign, intermediality, intersemiotic translation, intertextuality, translation strategy, pragmatics.

Костюніна Є. І.,
студентка

Херсонського національного технічного університету

Радецька С. В.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

РЕАЛІЇ-ТОПОНІМИ У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У цій статті розглянуто реалії та реалії-топоніми; актуальність теми полягає в тому, що перекладач стикається з проблемою перекладу реалій дуже часто. Реалії належать до таких елементів мови, які є чужими для інших культур, вони завжди представляють у процесі перекладу особливу складність. Переклад реалій є частиною проблеми передачі національної та історичної своєрідності і колориту. Ці складності, з іншого боку, забезпечують інтерес до цієї проблеми.

Метою роботи є реалії-топоніми як лінгвістичні одиниці і огляд основних способів їх перекладу. Задля вирішення поставленого завдання в роботі представлена класифікація реалій за різними ознаками. Перша з них заснована на виявленні реалій під час зіставлення двох мов. Друга, на наш погляд, є найбільш докладною – це класифікація реалій за тематичною ознакою. Вона включає в себе побутові реалії, етнографічні та міфологічні реалії, реалії світу природи, реалії державно-адміністративного устрою і суспільного життя, ономастичні реалії та асоціативні реалії.

У нашому дослідженні ми звернули увагу саме на реалії-топоніми. Також розглянуто класифікацію груп реалій-топонімів: назви об'єктів фізичної географії, назви країн, назви окремих регіонів усередині країни, назви штатів США, назви міст Великобританії і США, назви міських районів, назви вулиць і площ, назви окремих будівель і споруд, назви парків і зоопарків. Також стаття висвічує основні способи перекладу реалій-топонімів. Основними прийомами і трансформаціями, що застосовуються під час перекладу реалій взагалі і топонімічних реалій, зокрема, є транскрипція, транслітерація, калькування, створення нового слова, експлікація, пошук місцевого аналога, додавання. Хоча багато фахівців висловлює думку, що транскрипція або транслітерація реалій надає екзотичний відтінок перекладним текстам, ці трансформації рідко є оптимальним перекладацьким рішенням з урахуванням обізнаності цільової читачької аудиторії.

Ключові слова: топонім, транскрипція, транслітерація, додавання, експлікація, калькування, реалія.

Постановка проблеми. Інтерес до реалій виникає через взаємозв'язок мови і культури. Історичні процеси, національні особливості, звичаї, явища матеріальної культури того чи іншого народу неодмінно знаходять своє відображення в мові. Слова, що позначають ці культурні особливості, називаються словами-реаліями.

Реалії-топоніми – це невід'ємна частина фонових знань носіїв мови і культури: в них, як у дзеркалі, відбиваються історія народу, історія заселення та освоєння території. Тому саме

ця частина лексики здавна привертає увагу не тільки філологів, а й істориків, етнографів, географів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема реалій була порушена в значній кількості досліджень різних вчених, таких як В. С. Виноградов, В. Н. Комісарів, Г. Д. Томахін і багатьох інших.

Однак, незважаючи на широке опрацювання питання, в перекладі і перекладознавстві досі немає єдиного чіткого визначення реалій та способів перекладу цих лексичних одиниць. Цим, на наш погляд, і зумовлюється актуальність дослідження.

Метою статті є вивчення різних прийомів, що використовуються перекладачами під час передачі реалій-топонімів українською мовою. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: визначити значення реалії та реалії-топоніма, класифікувати реалії-топоніми, виявити можливі способи їх перекладу.

Виклад основного матеріалу. Реалії існують у двох сферах: у гуманітарних науках взагалі – це предмети, поняття або явища, характерні для культури певної країни, які не зустрічаються в інших країнах, а в лінгвокраїнознавстві і лінгвістиці – це слова або словосполучення, що позначають ці предмети, поняття або явища. У теорії і практиці перекладу реалії зазвичай визначають як особливу категорію засобів вираження, що включає в себе слова і словосполучення, які називають об'єкти, характерні для життя, побуту, культури та історії одного народу і чужі для іншого. Це визначення належить відомим болгарським перекладачам С. Влахову і С. Флоріну, які опублікували, по суті, першу серйозну роботу під назвою «Непереводимое в переводе» у 1980 р. [2, с. 54].

У реаліях найбільш наочно проявляється близькість між мовою і культурою: поява реалій у матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення реалій у мові, причому час появи нових реалій можна встановити досить точно, адже лексика швидко реагує на всі зміни суспільного життя.

Відмінною рисою реалій є характер їх предметного змісту, тобто тісний зв'язок позначеного реалією предмета, поняття, явища з народом (країною), з одного боку, та історичним відрізком часу – з іншого. Звідси випливає, що реаліям притаманний відповідний національний (а іноді і місцевий) та історичний колорит.

Нам видається доцільним розгляд різних класифікацій реалій. Перша з них заснована на виявленні реалій у процесі зіставлення двох мов. За цим принципом можна виділити таке:

1) реалія властива одному мовному колективу, а в іншому вона відсутня: амер. *sponge bath* (обтирання тіла мокрою губкою) українського аналога немає;

2) реалія присутня в обох мовних колективах, але в одному з них вона має додаткове значення: амер. *clover leaf* – лист конюшини; автодорожній перетин із розв'язкою у вигляді листа конюшини / українською *конюшина*;

3) у різних суспільствах схожі функції здійснюються різними реаліями: амер. *sponge* – губка / укр. *мочалка* (для миття у ванній, лазні) [4, с. 32].

У різних суспільствах подібні реалії різняться відтінками свого значення: *suckoo's call* – кування зозулі в народних повір'ях американців пророкує, скільки років залишилося дівчині до весілля, в українців – скільки років залишилося жити.

На наш погляд, найбільш докладну класифікацію реалій за тематичною ознакою надав В. С. Виноградов у роботі «Введение в переводоведение»:

1) побутові реалії;

2) етнографічні та міфологічні реалії (етнічні та соціальні спільноти; божества, казкові істоти);

3) реалії світу природи (тварини, рослини, ландшафт, пейзаж);

4) реалії державно-адміністративного устрою і суспільного життя (адміністративні одиниці і державні інститути, громадські організації, промислові та аграрні підприємства, основні військові та поліцейські підрозділи і чини, цивільні посади і професії, титули і звання);

5) ономастичні реалії (антропоніми, топоніми, імена літературних героїв, назви кампаній, музеїв, театрів, палаців, ресторанів і т.д.);

6) асоціативні реалії (вегетативні символи (наприклад, *кипарис* – символ безсмертя); аніمالістичні символи (наприклад, *собака* – символ злодія в середньовічній Іспанії); колірна символіка (наприклад, *жовтий* – колір трауру (Іспанія, середні століття); фольклорні, історичні, літературно-книжкові алюзії – містять натяки на поведінку, спосіб життя, риси характеру історичних, фольклорних і літературних персонажів; мовні алюзії – містять натяк на фразеологізм, прислів'я, приказки, крилаті вирази) [1, с. 34].

У нашому дослідженні ми звернули увагу саме на реалії-топоніми. Топоніми з реаліями ріднять яскраве конотативне значення і здатність передавати національний чи історичний колорит. Саме з цієї причини деякі дослідники вважають топоніми одним із типів реалій (ономастичні реалії).

Топоніми (географічні назви) відображають історію заселення та освоєння території. Серед географічних назв можна виділити групу суспільних топонімів, що позначають найважливіші географічні об'єкти, а також географічні назви, пов'язані з якимись подіями в житті народу – носія мови. Географічні назви, як і що позначувані ними об'єкти, можуть бути відомі і за межами країни, мати усталені відповідності в мовах усього світу, проте асоціації, пов'язані з цими об'єктами, є частиною національної культури і можуть бути невідомі за її межами.

Реалії-топоніми поділяються на такі групи:

а) назви об'єктів фізичної географії: «*Snowdon – a mountain in Wales. It's the highest point in England and Wales*». – «Сноудон – гора в Уельсі. Це найвища точка Англії та Уельсу»;

б) назви країн: «*Scotland – a country in the United Kingdom, west of England*». – «Шотландія – країна у Великобританії, на захід від Англії»;

в) назви окремих регіонів усередині країни: «*East Anglia – an area in East England formed by the counties of Norfolk and Suffolk*». – «Східна Англія – східний район Великобританії, утворений округами Норфолк і Саффолк»;

г) назви штатів США: «*Alaska – the largest state in the USA, north and west of Canada*». – «Аляска – найбільший штат у США, північ і захід Канади»;

г) назви міст Великобританії і США: «*Brighton – a town in the south of England, a popular place for a holiday*». – «Брайтон – місто на півдні Англії, популярне місце для відпочинку»;

д) назви міських районів: «*Kensington – a fashionable district of central London, famous for its high class shops and foreign embassies*». – «Кенсінгтон – модний район центрального Лондона, відомий своїми магазинами високого класу і іноземними посольствами»;

е) назви вулиць і площ: «*Carnaby Street – a street in London, world-famous in the 1960s for its shops selling fashionable clothes for young people*». – «Вулиця Карнабі – вулиця в Лондоні, всесвітньо відома в 1960-х роках своїми магазинами, що продають модний одяг для молоді»;

є) назви окремих будівель і споруд: «*Buckingham Palace – the official London home of the British Royal family*». – «Букінгемський палац – офіційний лондонський будинок британської королівської родини»;

ж) назви парків і зоопарків: «*Alton Tower Park – a large park in Staffordshire in England*». – «Alton Tower Park – великий парк в Стаффордширі в Англії» [3, с. 7].

Основними прийомами і трансформаціями, що застосовуються під час перекладу реалій взагалі і топонімічних реалій, зокрема, є: транскрипція/транслітерація, калькування, створення нового слова, експлікація, пошук місцевого аналога, додавання. Хоча багато фахівців висловлює думку, що транскрипція або транслітерація реалій надає екзотичний відтінок перекладним текстам, ці трансформації рідко є оптимальним перекладацьким рішенням з урахуванням обізнаності цільової читачкої аудиторії [6, с. 121].

Одним з основних способів перекладу є транскрипція з додаванням іменника: *Loch-Veolan – озеро Лох Веолан*. На наш погляд, це рішення більш ніж вдале, адже воно дало змогу зберегти національний колорит реалії і забезпечило природне її сприйняття реципієнтом за допомогою додавання слова «озеро».

Ще одним прийомом перекладу є транскрипція з описовим елементом: «<...> at Messrs. MacVittie, MacFin, and Company, merchants in the Gallowgate of the said town». – «<...> в торговельному домі «Мак-Вітті, Мак-Фін і Компанія», в названому місті, на вулиці Геллоугейт». Тут наводиться транскрипція реалії, що називає вулицю в Глазго, а також доповнення перекладу нейтральним словом *вулиця*. Крім того, в цьому прикладі міститься назва торгової компанії, яку доречно передати комбінацією прийомів транскрипції, калькування, а також опису, представленого словосполученням *торговий дім*. На наш погляд, обраний варіант перекладу вдалий.

Незважаючи на те, що здебільшого реалії-топоніми передаються українською мовою прийомом транскрипції або ж поєднанням транскрипції з іншими прийомами перекладу, це не єдиний спосіб їх передачі [5, с. 80].

У наступному прикладі, щоб передати реалію, виражену топонімом, доречно скористатися прийомом калькування:

«*The projecting peak of an impending crag which rose near it, had acquired the name of St. Swithin's Chair*». – «Поруч з вежею нависала скеля з гострим виступом, яка отримала назву Крісла святого Сузіна». На наш погляд, цей варіант є достатнім, оскільки контекст дає змогу зрозуміти, що топонім позначає скелю, а подальшої інформації автор оригіналу не надає.

Висновки. Як демонструє проведений аналіз, задля адекватної передачі реалій-топонімів перекладачеві треба дотримуватися національно-культурної специфіки країни мови оригіналу, володіти фоновими знаннями в галузі культури цього народу і країни, а також мати уявлення про етимологічні складники лексичних одиниць, що входять до складу реалій. Із метою перекладу цих груп реалій ми рекомендуємо використовувати прийоми транскрипції, калькування і додавання.

Перспективами дослідження є дослідження реалій-топонімів і ономастичних реалій та визначення способів їх перекладу у текстах різних стилів.

Література:

1. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические вопросы. Москва : Книжный дом, 2006. 240 с.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 343 с.
3. Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі: автореф. дис. ... д-ра філол. Наук : 10.02.16. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2000. 40 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высш. шк., 1990. 253 с.
5. Соломыкина А. С., Каширина Н. А. Способы перевода имен собственных на материале американской публицистики. *Современные наукоемкие технологии*. 2013. № 7 (1). С. 80–81.
6. Фененко Н. А. Две стратегии перевода реалий. *Вестник Воронежского государственного университета*, 2009. № 1. С. 121–123.

Костюнина Е. И., Радецкая С. В. Реалии-топонимы в современном переводе и способы их перевода

Аннотация. В данной статье рассмотрены реалии и реалии-топонимы, актуальность темы заключается в том, что переводчик сталкивается с проблемой перевода реалий очень часто. Реалии, принадлежат к таким элементам языка, которые чужды для других культур, всегда представляют особую сложность в процессе перевода. Перевод реалий является частью проблемы передачи национального и исторического своеобразия и колорита. Эти сложности, с другой стороны, обеспечивают интерес к данной проблеме.

Целью работы являются реалии-топонимы как лингвистические единицы и обзор основных способов их перевода. Для решения поставленной задачи в работе представлена классификация реалий по различным признакам. Первая из них основана на выявлении реалий при сопоставлении двух языков. Вторая, которая, на наш взгляд, является наиболее подробной, – классификация реалий по тематическому признаку. Она включает в себя бытовые реалии, этнографические и мифологические реалии, реалии мира природы, реалии государственно-административного устройства и общественной жизни, ономастические реалии и ассоциативные реалии.

В нашем исследовании мы обратили внимание именно на реалии-топонимы. Также рассмотрена классификация групп реалий-топонимов: названия объектов физической

географии, названия стран, названия отдельных регионов внутри страны, названия штатов США, названия городов Великобритании и США, названия городских районов, названия улиц и площадей, названия отдельных зданий и сооружений, названия парков и зоопарков. Также статья освещает основные способы перевода реалий-топонимов. Основными приемами и трансформациями, применяемыми при переводе реалий вообще и топонимических реалий, в частности, являются транскрипция, транслитерация, калькирование, создание нового слова, экспликация, поиск местного аналога, добавление. Хотя многие специалисты высказывают мнение, что транскрипция или транслитерация реалий предоставляет экзотический оттенок переводным текстам, эти трансформации редко являются оптимальным переводческим решением с учетом осведомленности целевой читательской аудитории.

Ключевые слова: топоним, транскрипция, транслитерация, добавление, экспликация, калькирование, реалия.

Kostiunina E., Radetska S. Realia-toponyms in modern translation and methods of their translation

Summary. In this article, realia and realia-toponyms are considered; the relevance of the topic is that the translator faces the problem of realia translation very often. The realia that belong to such elements of language that are alien to other cultures, they always face a special complexity during the translation process. The translation of the realities is a part of the problem of transferring national and historical identity and color. These complexities, on the other hand, provide an interest in this problem.

The purpose of this work is realia-toponyms as linguistic units and an overview of the main ways of their translation. To solve the problem, the paper presents the classification of realities on various grounds. The first of these is based on identifying realities when comparing two languages. The second, which, in our opinion, is the most detailed one, is the classification of realities on a thematic basis. It includes: everyday realia, ethnographic and mythological realia, realia of the natural world, the realia of the state-administrative system and social life, onomastic realia and associative realia.

In our study, we drew attention precisely to the realia-toponyms. Also, the classification of groups of toponyms: names of objects of physical geography, country names, names of individual regions within the country, the names of US states, names of cities in the United Kingdom and the United States, names of urban areas, names of streets and squares, names of individual buildings and structures, names of parks and zoos. Also the article highlights the main ways of toponyms translation. The main methods and transformations used in realia translation in general and toponymic realia in particular are: transcription, transliteration, loan-translation, creation of a new word, explication, search of a local analogue, addition. Although many experts argue that transcription or transliteration of the realia provides an exotic shade of translated texts, these transformations are rarely the optimal translation solution, taking into account the awareness of the target audience.

Key words: toponym, transcription, transliteration, addition, explication, loan-translation, realia.

Кривов Є. С.,

студент

Херсонського національного технічного університету

Кудрявцева Н. С.,

доктор філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу

Херсонського національного технічного університету

ТЕРМІНОЛОГІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ: НОМІНАТИВНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ

Анотація. Стаття висвітлює дослідження термінології банківської справи, особливості утворення термінів банківської справи та способи їх відтворення українською мовою. Метою статті є визначення морфо-семантичних особливостей термінів банківської системи та встановлення способів відтворення англійських та німецьких термінів галузі банківської справи українською мовою. Матеріалом цього дослідження слугувала фінансова та інформаційна документація (сучасні онлайн-інструкції для користувачів банківських послуг та інформаційні листи для клієнтів) провідних банківських установ Сполучених Штатів Америки (Bank of America, Citibank, JPMorgan Chase Bank) і Німеччини (PostBank, Berliner Volksbank та ін.). У статті розглянуто типологію термінів, способи творення та джерела їх походження. Особлива увага приділяється труднощам перекладу безеквівалентної лексики, запозичень та термінів-композицій. У процесі дослідження банківської документації було встановлено, що найбільш поширеними термінами в англійській та німецькій мовах є запозичення і терміни-композиції, які демонструють процес інтеграції до глобальної економічної системи Європейського Союзу та світу взагалі. Перспективи подальшого вивчення термінології банківської справи розгортаються як у теоретичному, так і в практичному аспектах. З одного боку, вони включають складання сучасних дво- і тримовних словників термінів банківської справи. З іншого боку, ретельне дослідження банківської термінології дасть змогу встановити тенденції розвитку термінології цієї галузі в Україні та з'ясувати, на якому етапі розвитку термінології української банківської справи відбуваються показові зрушення в її словнику.

Ключові слова: термін, банківська справа, безеквівалентна лексика, запозичення, транслітерація, калькування, описовий переклад.

Постановка проблеми. Нині загальноприйнятим є положення про те, що в основі будь-якої конкретної мови лежить особлива картина світу, тобто впорядкована сукупність знань про дійсність, що сформувалася в суспільній (зокрема, в груповій та індивідуальній) свідомості. Ця сукупність знань у кожній із мов має як специфічні, так і загальні риси [6; 7]. Це означає, що кожна з природних мов по-своєму відбиває світ, тобто має свій індивідуальний підхід до позначення понять та відношень між ними [9, с. 31].

Прагнення України до європейської спільноти та визнання на світовій фінансовій арені постійно ставить нові завдання для економіки та економічного розвитку країни. Банківська справа як невід'ємна частина цієї системи також має інтегруватися до міжнародної системи відповідно до економічних стандартів

Європейського Союзу та світу загалом. Водночас зростають вимоги до перекладача як до спеціаліста.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що банківську лексику Німеччини як однієї з країн-лідерів ЄС та Сполучених Штатів Америки вивчено недостатньо, тому розгляд термінології банківської справи може пов'язуватися як із теоретичним, так і з практичним аспектами, насамперед, з укладанням словника термінів банківської справи. Аналіз банківської термінології дасть змогу краще зрозуміти структуру та сутність банківської системи світового стандарту, встановити тенденції розвитку цієї термінології на прикладі мов міжнародного спілкування (зокрема, англійської та німецької мов) та визначити труднощі перекладу термінології галузі банківської системи українською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх публікацій у сфері банківського перекладу заслуговують на увагу дослідження сучасних тенденцій розвитку цього виду перекладу. Так, у працях Д. С. Лотте та А. В. Суперанської висвітлено структуру та функціонування банківської термінології [8]. В останні роки аналізом терміносистем та питаннями полісемії і синонімії термінів також займалися О. І. Дуда, А. В. Майтова та інші [2; 9].

Мета статті — визначити морфо-семантичні особливості термінів банківської системи та з'ясувати специфіку відтворення англійських та німецьких термінів банківської системи українською мовою.

Виклад основного матеріалу. З огляду на мету перекладу (повна, точна інтерпретація змісту тексту оригіналу за допомогою засобів мови перекладу) передумовою точного перекладу є детальне осмислення змісту тексту оригіналу та його стилістичних домінант [2]. Недбале відтворення термінології оригіналу призводить до смислового викривлення змісту тексту загалом. Прикладом цього може послугувати історія, яка відбулася під час укладання договору підряду між німецькою транспортною компанією Transport Initiatives Edin-burgh (TIE) та шотландським містом Единбург. Під час оновлення фінансового статусу проекту представник замовника вказав на невиконання обов'язків із боку компанії TIE. Англійською мовою цей статус було позначено звичним для фінансової лексики терміном англ. *delinquent* (укр. *той, хто не виконує або не виконав свої обов'язки*). Але під час перекладу німецькою мовою цей термін перетворився на термін *Verbrecher* (укр. *злочинець*), основне значення якого має негативну конотацію. Невелика, на перший погляд, перекладацька помилка призвела до того, що компанія TIE, сприйнявши це як образу, подала на партнерів до суду на захист своєї ділової репутації [11].

У дослідженні банківської лексики ключовим поняттям є термін. Згідно з визначенням А. Я. Коваленко, «термін – це емоційно нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів» [5, с. 257].

З огляду на запропоновані дефініції терміна, що належать І. С. Квитко, Л. О. Андрієнко, В. І. Карабан та іншим, кожному терміну можна приписати такі ознаки: співвіднесеність зі спеціальним поняттям; відтворюваність; наявність дефініції, яка вміщує термін у відповідну термінологічну систему; стилістична незабарвленість [3; 4; 12, с. 3].

Мовознавець А. Я. Коваленко поділяє терміни на прості, складні та терміни-словосполучення, а Т. А. Журавльова пропонує розділити всі терміни на дві групи залежно від способу їх творення – морфологічну та неморфологічну. Морфологічний спосіб творення включає в себе афіксацію, словотворення та аббревіацію. До неморфологічного способу творення термінів належать лексико-семантичний та морфолого-синтаксичний [5, с. 259].

Головним джерелом формування термінології банківської лексики була і є лексика загальноживаного характеру. Однак варто зазначити, що одним із найпродуктивніших способів поповнення сучасної термінології банківської справи є запозичення з інших мов, наприклад, терміни *аутрайт* (англ. *outright* – «проста строкова валютна угода, що передбачає виплати у точно визначені строками терміни за курсом, зафіксованим на момент угоди»), *брейк* (англ. *break* – «різке, неочікуване зниження цін на біржі»), *краудсорсинг* (англ. *crowdsourcing*, *crowd* – «натопи» і *sourcing* – «використання ресурсів») – «передача певних виробничих функцій невизначеному колу осіб без укладання трудової угоди на основі публічної оферти») та інші [13]. Разом із тим є чимало термінів іншомовного походження, які функціонують паралельно, але мають різну семантику. Це приводить до синонімії в термінологічній системі, що становить одну з особливостей формування сучасної банківської термінології [9, с. 56]. Так, у слова англ. *rise* в банківських та фінансових документах є чимала кількість синонімів (англ. *jump*, *look up*, *move up*, *go up*, *improve*, *gain*, *stiffen* – укр. *рости* (в ціні), *збільшуватися*, *підніматися*). Те ж саме можна сказати про німецькомовну версію цього терміна – нім. *steigen* (нім. *sich erhöhen*, *aufholen*, *klettern*, тощо).

Якщо акцентувати на явищі запозичення в англійській мові, здебільшого запозичується тільки одне слово, яке переноситься в мову перекладу (українську) лише з певними фонетичними та структурними змінами, наприклад: англ. *contango* – *контанго* («надбавка до ціни, яка призначається продавцем за відтермінування розрахунку по угоді»), *precarization* – *прекаризація* («трудова стосунки, які можуть бути розірвані роботодавцем у будь-який момент»), *reimbursement* – *реїмбурсація* («часткове або повне відшкодування третьою стороною видатків») [13]. Іменник змінюється найменшою мірою, він може зазнати тільки фонетичних змін або змінити закінчення чи суфікс, наприклад: *realtor* – *рієлтор* (фонетична зміна), *transaction* – *транзакція* (зміна суфіксу).

У деяких випадках термін-запозичення не підпорядковується граматичним правилам мови перекладу і робить перехід у вигляді незмінного слова, наприклад: англ. *overdraft* – *овердрафт* («форма короткострокового кредиту в межах встановленого банком ліміту, що дозволяє здійснювати розрахунки, коли у клієнта на поточному рахунку недостатньо коштів») [13]. Але це відбувається зрідка, оскільки незмінне запозичення не аси-

мілюється та не дає змоги утворювати похідні чи нові слова, що призводить до неприйняття запозичення в якості терміна.

Окрім цього, є явище безеквівалентної лексики – слова або словосполучення, які позначають предмети, явища, процеси, але на цьому етапі розвитку мови не мають еквівалентів перекладу. Найчастіше до таких одиниць належать: назви фінансових компаній та банківських установ (*PostBank*), терміни банківської справи та галузі економіки, а також терміни-оказіоналізми (тобто терміни, більшість яких позначають товари та послуги, аналогів яким немає в українських банківських системах, наприклад, *Deutsche Bank EUROCARD*). Ці терміни характеризуються нестандартним написанням, наявністю в структурі терміна англіцизмів, специфічною оформленістю, утворенням за допомогою складання іменникових основ (наприклад, *BankAmericard*, *Better Money Habits*). Найпоширенішим способом перекладу назв банків та компаній є транслітерація з використанням двох варіантів написання назв – із лапками і без них: *Mit der PostBank sparen Sie sicher.* – *З банком ПостБанк «ПостБанк» ваші збереження у безпеці.*

Значна частина безеквівалентних термінів перекладається за допомогою такого прийому, як калькування, тобто перекладу нових термінів, коли відповідником простого чи (частіше) складного терміна вихідної мови в цільовій мові обирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику. Згідно з правилами лексико-граматичної сполучуваності, під час перекладу з німецької мови на українську частини складного слова в мові оригіналу поєднуються в словосполучення в мові перекладу: нім. *die Habenzinsen* – *депозитні ставки*, *das Referenzkonto* – *розрахунковий рахунок*, *der Depotauszug* – *депозитна випуска* [14].

Переклад термінів-оказіоналізмів за допомогою написання мовою оригіналу буде найбільш адекватним, але також доречним є переклад комбінацією транслітерація + перестановка: *Weltweit finanziell unabhängig mit der PostBank Visa Card.* – *Будь-те фінансово незалежним у будь-якому куточку світу з картою ПостБанк Віза*. На жаль, через відсутність деяких банківських послуг Німеччини в банках на території України велика кількість термінів перекладається за допомогою описового перекладу, який є досить громіздким, проте розкриває вихідне значення лексики без еквіваленту.

Особливу увагу у німецькій мові привертають також терміни-композиції банківської справи. Вони утворюються за такими схемами: іменник + іменник (нім. *die Abschlussgebühr*), іменник + прикметник (нім. *kostenfrei*), дієприкметник + іменник (нім. *der optimierter Prozess*), числівник + прикметник (нім. *drittgrößten*). Найчастіше такі одиниці перекладаються за допомогою калькування, знаходячи в мові перекладу відповідники (нім. *das Sperrkonto* – *заблокований рахунок*) [14].

Висновки. Для англійської та німецької термінології банківської справи характерними є терміни-запозичення та оказіоналізми. Також присутнє явище словоскладання, при якому поєднуються два чи більше простих слова, наявність спеціальної лексики. Найбільш продуктивним способом творення термінологічних одиниць є морфологічний спосіб словотвору, насамперед, суфіксальний і префіксальний. Окрім того, значна частина термінів утворюється словоскладанням із застосуванням аббревіації. У процесі перекладу, насамперед, безеквівалентної лексики найчастіше використовують транслітерацію та описовий переклад, а також прийоми перестановки і калькування.

Література:

1. Андрієнко Л. О. Науково-технічний переклад. Черкаси : ЧДТУ, 2002. 92 с.
2. Дуда О. І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи) : автореф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04. Київ, 2000. 19 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Навчальне видання. Ч. 1. Граматичні труднощі. Вінниця : Нова книга, 2001. 305с.
4. Квитко І. С. Термін в науковому документі. Львов : Вища школа, 1976. 128 с.
5. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2004. 284 с.
6. Кудрявцева Н. С. Лінгвістична відносність і проблеми перекладу філософської термінології: лінгвокогнітивний підхід : Монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 460 с.
7. Кубрякова Е. С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. С. 6–17.
8. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. Москва : Наука, 1982. 146 с.
9. Майтова А. В. Терминосистема предметно-специального языка «Банковское дело» в лингвокогнитивном аспекте : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Саратов, 2008. 257 с.
10. Маслов Ю. С. Введение в языкознание. Москва : Высшая школа, 1987. С. 31.
11. Новинний сайт з будівництва та архітектури Construction Enquirer. URL: <http://www.constructionenquirer.com/2011/10/11/bilfinger-hits-back-over-edinburgh-tram-debacle/>
12. Скороходько Є. Ф. Термін у науковому тексті : Монографія. Київ : 2006. 99 с.
13. Glossary of Banking Terms from Bank of America. URL: <https://www.bankofamerica.com/deposits/manage/glossary.go>.
14. Perspektiven: Das Investment-Journal für Kunden der Deutsche Bank. URL: <https://www.deutsche-bank.de/pfb/content/marktinformationen/wissen-boersenlexikon-detail.html>.

Кривов Е. С., Кудрявцева Н. С. Терминология банковского дела: номинативный и переводческий аспекты

Аннотация. Статья посвящается исследованию терминологии банковского дела, особенностей образования терминов банковского дела и методам их перевода на украинский язык. Целью статьи является определение морфо-семантических особенностей терминов банковской системы и определения методов перевода английских и немецких терминов сферы банковского дела на украинский язык. Материалом исследования были финансовая и информационная документация (современные онлайн-инструкции для пользователей услугами банка и информационные письма для клиентов) ведущих банковских учреждений Соединенных Штатов Америки (Bank of America, Citibank, JPMorgan Chase Bank) и Герма-

нии (PostBank, Berliner Volksbank и др.). В статье рассматриваются типология терминов и способы образования. Особое внимание уделяется трудностям перевода безэквивалентной лексики, заимствований и терминов-компонентов. В ходе исследования банковской документации было установлено, что наиболее распространенными терминами в английском и немецком языках являются заимствования и термины-компоненты, которые демонстрируют процесс интеграции в глобальную систему Европейского Союза и мира в целом. Перспективы дальнейшего изучения терминологии банковского дела разворачиваются как в теоретическом, так и в практическом аспектах. С одной стороны, они включают в себя составление современного дву- и трёхязычного словаря терминов банковского дела. Детальное изучение банковской терминологии позволит установить тенденции развития терминологии этой отрасли в Украине и выяснить, на каком этапе развития терминологии украинского банковского дела проходят показательные сдвиги в соответствующих словарях.

Ключевые слова: термин, банковское дело, безэквивалентная лексика, заимствования, транслитерация, калькирование, описательный перевод.

Krivov E., Kudryavtseva N. Banking terminology: nominative and translation aspects

Summary. The article reviews the research of banking terminology, the peculiarities of the formation of banking terms and methods of their translation into the Ukrainian language. The aim of the article is to define the morphological and semantic features of the terms of the banking system and determine the methods of translating English and German banking terms into the Ukrainian language. The study material included financial and informational documentation (up-to-date online instructions for users of bank services and booklets for customers) of leading banking institutions in the United States of America (Bank of America, Citibank, JPMorgan Chase Bank) and Germany (PostBank, Berliner Volksbank etc.). The article discusses the typology of terms and ways of their formation. Particular attention is paid to the difficulties of translating culture-specific vocabulary, borrowings and complex words. We established that the most common terms in banking documentation are borrowings and complex words, which demonstrate the process of integration into the international banking system of the European Union and the world as a whole. Further research of banking terminology will find a place both in theoretical and in practical aspects. The article is of great help to create a modern bilingual and trilingual vocabulary of banking terms. A detailed research of banking terminology will also make it possible to establish a tendency for the development of terminology in Ukraine as well as to find out at what stage are the relevant dictionaries in the development of Ukrainian banking terminology.

Key words: term, banking terminology, culture-specific vocabulary, borrowed word, transliteration, calque, explication.

Кудрявцева Н. С.,
доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

Гнатишина А. С.,
студентка
Херсонського національного технічного університету

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ РОМАНАХ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ДЖ. ХАРРІС «ШОКОЛАД»)

Анотація. Цю статтю присвячено дослідженню французьких запозичень у сучасних англomовних романах. Проблема запозичень у сучасній лексикології нині є однією з провідних. Це викликано стрімким розвитком суспільства, політики, культури. Відомо, що дослідження художньої літератури дає змогу простежити лексичні метаморфози, які відбуваються в мові. Питанню використання іншомовних слів та виразів у художніх творах присвячено низку праць відомих науковців (О. О. Потєбня, А. Мейє, І. В. Арнольд, М. Ю. Лібіндсон, Т. І. Арбекова, Т. Л. Левітін). Це питання є завжди актуальним, адже сучасний словник завжди буде поповнюватися новими одиницями, які, зокрема, є запозиченнями з інших мов. У нашій статті матеріалом дослідження французьких запозичень є роман сучасної британської письменниці Джоан Харріс «Шоколад». Метою дослідження є з'ясування способів відтворення запозиченої французької лексики під час перекладу англomовного роману Дж. Харріс українською мовою. Основними способами запозичення французької лексики до англomовного тексту є транскрипція, транслітерація і калькування, які треба відрізнити від однойменних способів перекладу. Не відрізняючись своїм механізмом, вони мають відмінний кінцевий результат: якщо під час перекладу не відбувається збільшення словника, то у процесі запозичення в мові з'являються нові словникові одиниці. Таким чином, найпоширенішими способами відтворення французьких запозичень в українському перекладі є дескриптивний та еквівалентний. За відсутності еквівалента запозичення в цільовій мові відповідну лексему слід передавати не калькуванням чи транскодуванням, а описово, з метою кращого розуміння номінованого поняття пересічним читачем. Перспективу подальших досліджень убачаємо в дослідженні функціонування запозиченої лексики в текстах різних стилів і жанрів.

Ключові слова: запозичення, переклад, транслітерація, транскрипція, калькування, еквівалентний переклад, дескриптивний переклад.

Постановка проблеми. Процес запозичення французької лексики до словникового складу англійської мови почався ще в період Нормандського завоювання (XII – XV ст.) та триває донині. Метою використання французької лексики в сучасних англomовних романах є створення ефекту «престижності», присутності читача у маленькому містечку, передачі думок головної героїні, адже роман написаний у вигляді щоденника.

Сюжет «Шоколаду» наповнений магічністю, заклинаннями, що є додатковим мотивом іншомовного залучення.

Метою статті є аналіз специфіки відтворення французької лексики в сучасних англomовних романах під час перекладу українською мовою (на прикладі роману Дж. Харріс «Шоколад»).

Виклад основного матеріалу. Термін «запозичення», за визначенням М. Ярошенка та Л. Гудзь, означає процес надходження і засвоєння іншомовних слів унаслідок різних соціальних причин – війни, торгівлі, подорожей, технічного співробітництва, культурних зв'язків, а також стрімкого розвитку комп'ютерної галузі [8, с. 2].

Запозичення – лінгвістичний та екстралінгвістичний процес, в результаті якого лексична одиниця однієї мови закріплюється в іншій. Упевнено закріпившись у мові, слово може набувати зовсім іншого значення.

М. Ю. Лібіндсон виділяє такі причини запозичень [3, с. 15]:

- 1) необхідність найменування нової реальності та відсутність для цього необхідної лексичної одиниці в мові;
- 2) потреба найменування об'єкта чи явища, пов'язана з неточністю наявної назви;
- 3) передача запозиченими лексичними одиницями атмосфери країни, про яку йдеться у творі.

Перше, що привертає увагу читача під час читання роману «Шоколад», – це велика кількість французьких запозичень, а відповідно, реальностей, що належать здебільшого до французької кулінарії. Наприклад, *crêpe*, *galette* «млинець із гречки або кукурудзи», *boudin* «кров'яна ковбаса», *rotisserie*, *schocolaterie* «харчевня, шоколадна лавка», *crème Chantilly* «збиті вершки». Завдяки широкому використанню французьких запозичень авторка допомагає нам найглибше зануритись в атмосферу французького містечка.

Запозичення не з'являються в жодній мові нізвідки та незумовлено. Перш ніж з'явитись у мові, слово або словосполучення має пройти значний шлях від поняття чи явища до засобу його номінації. Тому запозичені елементи приходять у мову трьома основними способами. Поділяючи точку зору Н. О. Попової, зазначаємо, що головними шляхами запозичення лексики є транскрипція, транслітерація та калькування [5, с. 5].

У результаті аналізу роману Дж. Харріс ми виявили як основні способи запозичення французької лексики до англomовного тексту, так і варіанти відтворення цих запозичень в українському перекладі В. Полякова:

1) **транскрипція (фонетичний спосіб)** – спосіб запозичення словникої одиниці, за якого зберігається її звукова форма. Наприклад, *I feel their eyes upon us as I turn to buy a **galette** from the vendor* [2, с. 11]. – Я відчуваю на собі їхні погляди, коли повертаюся до вуличного торговця, щоб купити **вафлю** [1, с. 20].

Лексема **galette** у французькій кухні позначає борошняний виріб округлої або довільної форми із хрусткою скоринкою, який за видовою ознакою іноді зараховують до вафель. Одрізу бачимо спосіб перекладу, який обрав В. Поляков, – еквівалентний, спосіб так званої «доместикації». У цьому прикладі В. Поляков виконує подвійний переклад – з англійської та французької, з метою досягнення повної відповідності українським реаліям;

2) **транслітерація** – переведення однієї графічної системи алфавіту в іншу (тобто передача літер однієї писемності літерами іншої). Наприклад, *Behind the **papier-mache** [*paepjei m:sei*], the icing, the plastic, she can still see the real witch, the real magic*. – За пап'є-маше, сухозлотицею, пластиком вона поки ще бачить справжню чаклунку, справжні чари;

3) **калькування** – це засіб запозичення, за допомогою якого запозичуються асоціативне значення та структурна модель слова або словосполучення. Тобто це буквальный переклад іншомовного слова або виразу. У результаті виникають кальки, тобто слова та вирази, створені за морфологічною моделлю іншомовного слова або словосполучення. Наприклад, *A procession of two hundred and fifty of the decorated chars in Paris last **Mardi Gras**, a hundred and eighty in New York, two dozen marching bands in Vienna, clowns on stilts, the **Grosses Tetes** with their lolling papier-mache heads, drummajorettes with batons spinning and sparkling*. – У Парижі, перед минулим постом, ми спостерігали процесію із двохсот п'ятдесяти прикрашених візків, у Нью-Йорку – зі ста вісімдесяти, у Відні бачили два десятки оркестрів, марширували вулицями, бачили клоунів на ходулях, карнавальних ляльок із великими хиткими головами з пап'є-маше, дівчат у військовій формі, котрі спритно обертали в руках блискучі жезли.

Як бачимо, у наведеному вище прикладі В. Поляков удався до буквального перекладу словосполучень *Mardi Gras* та *the Grosses Tetes*. Ми розуміємо бажання перекладача передати основний зміст твору та окремих лексем, аби це не викликало труднощів та незручностей під час читання у пересічного читача. Проте бачимо, що втрачається семантика твору, адже Дж. Харріс намагається якомога яскравіше передати атмосферу французького містечка, зберегти «родзинку» свого власного авторського стилю. Тому, на нашу думку, доцільним є застосування дескриптивного (роз'яснювального, описового) способу.

За концепцією Г. Е. Мірама, дескриптивний спосіб перекладу передбачає відтворення безеквівалентної лексики, за допомогою розгорнутого опису, що уможливує розкриття значення запозиченої одиниці (в словосполученнях, фразах тощо) [4, с. 26]. Дескриптивний переклад застосовується, якщо термін краще передавати не калькуванням чи транскодуванням, а описово (через характерні його риси), з метою кращого розуміння вказаного поняття пересічним читачем (не фахівцем) та надання докладнішої інформації про запозичену одиницю за допомогою розгорнутого опису. Задля реалізації цього способу перекладу зазвичай застосовують виноску для пояснення значення цього запозичення. Наприклад, *In glass bells and dishes lie the chocolates, the pralines, Venus's nipples, truffles, mendiantes,*

candied fruits, hazelnut clusters, chocolate seashells, candied rose petals, sugared violets. Protected from the sun by the half-blind which shields them, they gleam darkly, like sunken treasure, Aladdin's cave of sweet cliches. – У скляних пляшечках і на тарелях – шоколад, смажений мигдаль у цукрі, «соски Венери», трюфелі, медіани [десерт із винних ягід, родзинок, горіхів та мигдалю] зацукровані фрукти, грона лісового горіха, шоколадні черепашки, зацукровані пелюстки троянд і фіалки... [1, с. 17].

Калькування, транскрипцію і транслітерацію як засоби запозичення необхідно відрізняти від однойменних способів перекладу. Не відрізняючись своїм механізмом, вони відрізняються своїм кінцевим результатом: під час перекладу не відбувається збільшення словника, тоді як у процесі запозичення в мові з'являються нові словникові одиниці.

Висновки. Отже, процес перекладу є складним та багатограним. Спеціаліст із художнього перекладу, поза всяким сумнівом, має бути близько знайомим із культурою та менталітетом носіїв вихідної мови. Інакше читач не зрозуміє не тільки авторський задум, а й настрій книги, світогляд, стиль і особливості мови автора, тобто все, що є важливим у разі читання художньої зарубіжної літератури. Іноді цієї мети досягнути складно через розбіжності реалій країни мов оригіналу та перекладу, проте, використовуючи основні способи перекладу у тій чи іншій ситуації, перекладач має змогу досягнути цілі, яку ставив перед собою автор роману. Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення французьких запозичень у текстах різних стилів і жанрів.

Література:

1. Гарріс Дж. Шоколад: роман / переклад з англ. В. Полякова. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 320 с.
2. Крысин Л. П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни. *Русский язык конца XX столетия* (1985–1995). Москва, 1996. С. 147–154.
3. Лібіндсон М. Ю. Французькі запозичення в англійській мові (на матеріалі творів англійської художньої літератури) : дипломна робота маг. Дніпро, 2018. 78 с.
4. Мірам Г. Е. Основы переклада: курс лекцій. Навчальний посібник. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2002. 240 с.
5. Попова Н. О. Структурно-семантичні особливості новітніх лексичних запозичень з англійської в українську мову (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.) : авторефер. дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.01 ; Зап-кий держ. ун-т. Запоріжжя, 2005. 23 с.
6. Хоменко С. А. Основы теории и практики перевода научно-технической литературы с английского языка на русский / С.А. Хоменко, О. Е. Цветкова, И. М. Басовец. Минск : БНТУ, 2004. 204 с.
7. Слепович В. С. Курс перевода. Минск : Тетра Системс, 2005. 320 с.
8. Чепник Е. И. Синтаксис, фразеология и лингвистика английского языка. Рязань. 1976. 384 с.
9. Черемисина Т. И. Функциональный аспект неассимилированных заимствований в современном английском языке. Москва, 1983. 124 с.
10. Harris J. Chocolate. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=80090>

Кудрявцева Н. С., Гнатишина А. С. Специфика воспроизведения французской лексики в современных англоязычных романах при переводе на украинский язык (на примере романа Дж. Харрис «Шоколад»)

Аннотация. Статья посвящена исследованию французских заимствований в современных англоязычных романах. Проблема заимствований в современной лексикологии сейчас является одной из ведущих, что вызвано

стремительным развитием общества, политики, культуры. Известно, что художественная литература предоставляет исключительную возможность для того, чтобы проследить все лексические метаморфозы, которые имеют место в языке. Вопросу использования иностранных слов и выражений в художественных произведениях посвящен ряд работ известных ученых (А. А. Потебня, А. Мейе, И. В. Арнольд, М. Ю. Либиндсон, Т. И. Арбекова, Т. Л. Левитин). Это свидетельствует об актуальности проблемы, так как современный словарь всегда будет пополняться новыми единицами, которые, среди прочего, являются заимствованиями из других языков. В нашей статье материалом исследования французских заимствований является роман современной британской писательницы Джоанн Харрис «Шоколад». Цель исследования – выяснение способов воспроизведения заимствованной французской лексики при переводе англоязычного романа Дж. Харрис на украинский язык. Основными способами заимствования французской лексики в англоязычный текст являются транскрипция, транслитерация и калькирование, которые следует отличать от одноименных способов перевода. Не отличаясь своим механизмом, они имеют разный конечный результат: если при переводе не происходит обогащения словаря, то при заимствовании в языке появляются новые словарные единицы. Таким образом, наиболее распространенными способами воспроизведения французских заимствований в украинском переводе выступают дескриптивный и эквивалентный. При отсутствии эквивалента заимствования в целевом языке соответствующую лексему следует передавать не калькой или транскодированием, а описательно, с целью лучшего понимания номинированного понятия читателем. Перспективы дальнейших исследований мы видим в изучении функционирования заимствованной лексики в текстах разных стилей и жанров.

Ключевые слова: заимствование, перевод, транслитерация, транскрипция, калькирование, эквивалентный перевод, дескриптивный перевод.

Kudriavtseva N., Hnatyshyna A. The specifics of the reproduction of French vocabulary in modern English language novels when translated into Ukrainian (using the example of J. Harris's "Chocolate")

Summary. This article is devoted to the study of French borrowings in contemporary English-language novels. The problem of borrowing in modern lexicology is currently one of the leading linguistic issues. This is due to the rapid development of society, politics, culture. The study of fiction provides an exceptional opportunity to trace lexical metamorphoses that occur in language. The issue of how foreign words and expressions function in literary works is considered in a number of studies by renowned scholars (O. O. Potebnia, A. Maye, I. V. Arnold, M. Y. Libindson, T. I. Arbekova, L. Levitin). This question always remains relevant since modern vocabulary is continuously enlarged with new units, which, among other things, are borrowed from other languages. In this paper, the material of the study of French borrowings is the novel of the modern British writer Joanne Harris "Chocolate". The purpose of the study is to find out how to reproduce borrowed French vocabulary when translating this English-language novel into the Ukrainian language. The main ways of borrowing of the French words to the English-language text are transcription, transliteration and calque, which should be differentiated from the ways of translation of the same name. Having a similar mechanism, they produce a different result: while translation does not entail an increase in vocabulary of the target language, borrowing involves appearance of new lexical units. Thus, the most frequent ways of rendering the French borrowings in the Ukrainian translation are descriptive and equivalent ones. In case of absence of equivalent borrowings in the target language, respective lexemes should be rendered descriptively in order to bring the translation closer to its readers. The perspectives of further research are related to the study of functioning of borrowed vocabulary in texts of different registers and genres.

Key words: borrowing, translation, transcription, transliteration, calque, descriptive translation, equivalent translation.

Кудрявцева Н. С.,
доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

ЛІНГВІСТИЧНА ВІДНОСНІСТЬ І МОЖЛИВІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ: ПЕРЕГЛЯД ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ МОВИ НА МИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

Анотація. Стаття містить огляд результатів сучасних¹ досліджень, пов'язаних із проблематикою лінгвістичної відносності – теорії про те, що мова впливає на спосіб нашого сприйняття і розуміння світу. У контексті перекладознавства зазначена теза традиційно піддавалася критиці, адже узвичаєне розуміння релятивістського принципу як повної детермінації мовою людського мислення веде до логічного заперечення можливості перекладу як такого. У цій статті систематизовано останні здобутки когнітивно-релятивістського проекту з метою дослідження того, якою мірою зумовлені мовою розбіжності в концептуалізації обмежують повний переклад і які саме концептуальні «пробіли» не піддаються відтворенню. Упевненість у можливості повного перекладу покладається на здатність до викриття тих базових компонентів думки, які можна транслювати від однієї мови до іншої без суттєвих втрат. Саме відповідність базових уявлень про референтів, події та стани, на протигагу їх 1) категоризаціям, пов'язаним із ними, 2) асоціаціям (включно з тими, що виникають на тлі 3) етимологічних значень), 4) специфічним граматичним конструкціям і 5) прагматичним значенням, становить підґрунтя концепції повної перекладності і дає змогу оцінювати переклади як еквівалентні оригіналам. Пропонована типологія мовнозалежних концептуальних розбіжностей (1–5) постає особливо інформативною для висвітлення тієї міри, якою численні відмінності в деталізації таких базових уявлень виявляються дійсно важливими в перекладі з різних мов. Адже покликані здолати зазначені труднощі студії в царині лінгвостилістики майже не торкаються проблеми мовно-культурної зумовленості стилю, що цілком може бути перспективною подальших досліджень.

Ключові слова: лінгвістична відносність, проблема перекладності, категоризація, етимологічні значення, прагматичні значення.

Постановка проблеми. Результати досліджень у галузі лінгвістичної відносності, також відомої як гіпотеза Сепіра – Ворфа, мають виняткове значення для теорії та практики перекладу. Адже визнання можливості впливу на мислення несумірних мовних структур означає, що повний переклад є навряд

чи здійсненним. Своєю чергою, питання, пов'язані з проблемою перекладності, становлять невід'ємний аспект сучасного релятивістського проекту, оскільки вирішення їх у той чи інший конкретний спосіб може слугувати окремою підставою для підтвердження або, навпаки, спростування тези про істотну відмінність поняттєвих систем різних мов.

Опоненти лінгвістичного релятивізму надають вирішенню проблеми перекладності показового значення, стверджуючи, що визнання радикальної відмінності поняттєвих систем, притаманних різним природним мовам, передбачає визнання неможливості перекладу з однієї мови на іншу [15, с. 311].

Метою статті є аналіз результатів новітніх досліджень релятивістського спрямування в контексті окресленого питання про проблематичність перекладу, аби з'ясувати, наскільки значущим є зафіксований цими розвідками вплив мови на мислення і чи дійсно зумовлені мовою поняттєві розбіжності можуть створювати суттєві завади під час перекладу з різних мов.

Виклад основного матеріалу. З огляду на висновки сучасних досліджень за темою лінгвістичної відносності, що так чи інакше розглядають переклад з однієї мови іншою [1; 2; 3; 5; 9, с. 110–119; 14; 17], нам видається логічним систематизувати дотичні розбіжності в концептуальних структурах між оригіналом і перекладом з огляду на відмінності в 1) категоризації, 2) асоціаціях, 3) етимологічних значеннях, 4) граматичних конструкціях і 5) прагматичних значеннях, що виявляють залежність від своєрідних особливостей різних природних мов.

З відмінностями в категоризації (1) пов'язується керівне положення когнітивної лінгвістики, що мова відображає структури мислення, і відповідні мовні структури репрезентують конвенційні способи кодування концептуальних структур [10, с. 98]. З цього походить, що вживання конкретної мовної структури представляє певний особливий спосіб того, як саме ми категоризуємо світ. Зауважимо, що задовго до появи зазначеної тези Б. Ворф дійшов такого висновку, ствердивши, що «ми розтинаємо природу в напрямі, підказаному нашою рідною мовою <...> виокремлюємо в світі явищ ті чи інші категорії і типи зовсім не тому, що вони <...> самоочевидні <...> а тому, що ми учасники згоди, яка приписує таку систематизацію» (пер. наш – Н. К.) [20, с. 213].

Яскравим прикладом відмінностей цього типу буде запропоноване С. Левінсоном розрізнення вбудованої, відносної та абсолютної систем орієнтації в просторі² [16]. У той час як європейським мовам притаманна категоризація просторових відношень за всіма визначеними типами, мова цельталь (Мексика) характеризується повною відсутністю відносної референції, унаслідок чого носії цієї мови не здатні проєціювати «праву» і «ліву» частини свого тіла на неістоти і, відповідно,

¹ До сучасних належать дослідження так званої «другої хвилі» релятивізму, що почалася в 1990-і рр. і пов'язується з розвитком когнітивної парадигми в мовознавстві, а також накопиченням значного емпіричного доробку, що дозволяє сьогодні говорити про лінгвістичну відносність як про масштабний когнітивно-антропологічний проект, або навіть окрему «парадигму» мовознавчих досліджень [див. 4]. Огляд цих досліджень див. у [12].

² Убудована (intrinsic) система орієнтації в просторі передбачає, що орієнтир (ground) у просторі може становити будь-який об'єкт, форма якого визначає відповідні осі координат. Наприклад, у реченні *Людина знаходиться перед деревом* таким орієнтиром виступає дерево, в якого мовець розрізняє передню, задню, нижню, верхню і бокові сторони. У відносній (relative), або егоцентричній, системі орієнтир збігається зі спостерігачем, співвідносячи всю систему з його розташуванням у просторі: наприклад, *Людина знаходиться ліворуч від дерева*. Абсолютна, або геоцентрична, система характеризується опорою на фіксовані осі координат, які в більшості випадків визначаються на підставі сторін світу: наприклад, *Людина знаходиться на сході від дерева*.

не розрізняють праворуч та ліворуч, енантіоморфи (дзеркальні зображення), а також східний і західний напрями, які використовуються в абсолютній системі [7; 8]. Носії мови цільталь послуговуються так званою системою «uphill/downhill» (дослівно: вгору по схилу/вниз по схилу), де орієнтиром для просторової референції виступає «головна гора» – найвизначніша риса місцевого ландшафту, а звичним нам категоріям «праворуч» і «ліворуч» і, відповідно, «захід» і «схід» відповідає одна єдина категорія «поперек». Отже, доволі проблематичним виявляється переклад мовою цільталь будь-яких висловлювань, що містять не тільки подібні позначення, а і вказівки на рух за чи проти годинникової стрілки, не кажучи вже про метафори, що задіюють відповідні просторові категорії як домен-джерело.

Іншим промовистим прикладом міжмовних відмінностей у категоризації є описана Д. Слобіном [17] ситуація, коли конкретна мова змушує мовців звертати увагу на певні аспекти тієї чи іншої події, аби уможливити її кодування цією мовою: якщо англійська спонукає до категоризації розташувань об'єктів у просторі на підставі їх розміщення на поверхні чи в контейнері, корейська примушує обов'язково позначати й те, чи є ця поверхня горизонтальною і як щільно об'єкти притискаються до внутрішніх стінок контейнера. Посилаючись на цей приклад, В. Еванс і М. Грін стверджують очевидність того, що описані відмінності виникають не з розбіжностей у досвіді розміщення об'єктів у контейнерах серед носіїв англійської та корейської мов; натомість такі відмінності відображають здатність носіїв різних мов до категоризації об'єктивно схожих досвідних ситуацій по-різному [10, с. 90].

Категорії можуть відрізнятися, навіть якщо вони присутні в обох зіставляваних мовах і на перший погляд здаються ідентичними. Зазначене явище є наслідком того, що категоризація не відбувається за певними визначеними критеріями, а самі категорії не виникають на підставі необхідних і достатніх умов. Одним із базових лінгвокогнітивних постулатів є визнання категорій такими, що мають розмиті межі, а деяких їх членів – більш центральними за інших [10, с. 29]. На нашу думку, саме з цим феноменом розпливчастості категорій пов'язані спостережувані В. Чейфом розбіжності в асоціаціях (2), створюваних різномовними відповідниками [9, с. 114–115].

Розглядаючи приклад англійського речення з каузаторами-інструментами у функції підмета *The key opened the door*, варто зауважити неприйнятність його дослівного перекладу українською як **Ключ відімкнув двері* саме через те, що в українській мові слово ключ не може асоціюватися з безпосереднім виконавцем дії, тобто агенсом. Як відомо, мови-ініціатори³ уможлиблюють побудову речень тільки з каузаторами-агенсами, прототипом яких є людина [21, с. 96]. Слово укр. *ключ* у функції підмета в наведеному перекладі провокує саме таку неприродну для українського слововжитку асоціацію, яка, однак, є доволі звичайною для мов-учасників, зокрема англійської. Таким чином, можемо говорити про те, що категорія «ключ» в англійській мові, окрім центрального значення інструмента-посередника, містить ще одне периферійне значення діяча, яке провокує

відсутню в українській асоціацію, де відповідна категорія такого значення не має. Звичайно, зазначене речення можна перекласти як укр. *Двері відімкнули ключем*, але при цьому варто також зважати на зміну фокусу, спричинену заміною активного стану пасивним станом, наслідком чого є відмінні способи осмислення, тобто конструювання ситуації загалом.

Завадою повної еквівалентності різномовних відповідників можуть бути їх етимологічні значення (3), які, за умови ясності внутрішньої форми, також виявляються здатними до провокації специфічних асоціативно-образних уявлень. Звичайно, такі асоціації навряд чи з'являться, якщо внаслідок історичних перетворень у мові внутрішня форма слова є затемненою або повністю втрачається. Разом із тим нещодавні експериментальні студії [13] підтвердили, принаймні в деяких випадках, усвідомлення мовцями мотиваційної ознаки, покладеної в основу номінації під час створення лексичного значення того чи іншого слова. До того ж, порівняно з першими двома випадками, коли категорії можуть порівняно легко змінюватися під впливом інших мов, етимологічні значення є набагато більш резистентними до будь-яких змін і впливів унаслідок культурних контактів.

Одним із найвідоміших прикладів етимологічних асоціацій зі специфічною концептуальною метафорою, здатних до мотивації відповідних синхронних концептуальних структур, є концептуалізація часу в мові аймара, втілювана метафорою МАЙБУТНЄ ПОЗАДУ/МИНУЛЕ ПОПЕРЕДУ. Семантичні мотивування цієї незвичайної концептуалізації пов'язані з двома конкретними термінами: *payra* зі значеннями «око», «зір, поле зору» і «перед», який також вживається в темпоральних виразах щодо минулих подій; і *qhira* «задня сторона», що так само використовується на позначення подій майбутнього. Таким чином, вислів укр. *минулий рік* перекладатиметься аймара як *payra tara* (букв. «передній рік»), а укр. *майбутній день* – як *qhira uru* («задній день») [12, с. 115]. Мотиваційною ознакою, що, ймовірно, походить від іншої поширеної метафори ЗНАТИ – ЦЕ БАЧИТИ [там само], нині є «те, що опиняється в полі зору»: оскільки мовцям відомо, які саме події відбулися в минулому, вони можуть їх бачити перед собою (метафорично). Події майбутнього є ще «небаченими», а тому невідомими, і розташовуються позаду. Як бачимо, переклад темпоральних виразів з аймара на українську цілком можливий, однак притаманне аймара специфічне уявлення про час при цьому підміняється звичною для нас метафорою МАЙБУТНЄ ПОПЕРЕДУ/МИНУЛЕ ПОЗАДУ, що повністю протилежна оригінальній концептуалізації.

Інструментом специфічної концептуалізації можуть бути не тільки лексичні одиниці і граматичні форми, але й вибіркковість мовних правил, тобто того, як саме ті чи інші одиниці можуть сполучатися між собою, який клас одиниць можливий у тій чи іншій граматичній конструкції і т. ін. Саме на цій підставі Б. Ворф запропонував розрізнення відкритих та прихованих граматичних категорій: одне й те саме значення в одній мові може виражатися регулярно за допомогою фіксованого набору граматичних показників, тобто бути представленим відкритою граматичною категорією, а в іншій мові – лише опосередковано, за наявності тих чи інших заборон, складаючи так звану приховану категорію. За висловом В. Чейфа, граматичні конструкції (4) нині розглядаються не як засоби сполучення форм, а радше як «способи поєднання думок» [9, с. 119].

Показовим випадком такого специфічного способу поєднання думок можуть, на нашу думку, слугувати вище наведені

³ Структурною особливістю мов-ініціаторів (initiator languages) є наявність морфологічної системи відмінків і вільний порядок слів у реченні (наприклад, німецька, корейська, голландська, ірландська, російська мови), з чим пов'язується притаманна їм обмеженість у виборі каузаторів, які здебільшого можуть бути асоційовані тільки з агенсом, тобто ініціатором дії. Мови-учасники (participant languages) характеризує фіксований порядок слів і відсутність відмінків (наприклад, англійська, китайська), внаслідок чого вони містять різноманітніші концептуалізації каузаторів, до яких, окрім агенсів, можуть також потрапляти інструменти, якщо вони так чи інакше беруть участь у причинно-наслідковому ланцюжку.

прикладі концептуалізацій у домені руху. Як відомо, для носіїв так званих «сателітно обрмлених» мов, в яких спосіб руху кодується дієсловом, а траєкторія – сателітом, саме спосіб руху виявляється когнітивно більш значущим, ніж для носіїв «дієслівно обрмлених мов», в яких відповідне позначення не є обов'язковим⁴. З огляду на зазначені концептуальні розбіжності дослідний переклад французького речення *Le garçon traverse la rue en courant* англійською як *The man crosses the street by running* (букв. *Чоловік перетинає вулицю шляхом бігу*) звучатиме дивно, так само як і його український відповідник. Указані розбіжності, звичайно, не становлять нездоланних перешкод у процесі перекладу. Разом із тим специфічні граматичні конструкції притягують відповідні особливості в лексикалізації, що перешкоджає належному відтворенню всього різноманіття дієслів способу дії, наявних у S-мовах, засобами V-мов, а отже, може до певної міри унеможливлювати і здійснення повного перекладу.

Зрештою, відмінності в реалізації прагматичних категорій, тобто таких, правильне вживання яких підкоряється конкретним умовам мовленнєвого спілкування, можуть по-різному вбудовуватися в мовні системи. Саме розбіжності в прагматичних значеннях (5) становлять, на думку Дж. Хауз, явище мовно-культурної відносності [14]. Один з яскравих випадків розходжень такого типу можна спостерігати, порівнюючи особливості функціонування української або російської мов із мовою австралійських аборигенів куук таайорре в ситуації привітання. Мова куук таайорре є відомим прикладом абсолютної системи орієнтації в просторі, яка вимагає від носіїв цієї мови завжди точно знати своє розташування в просторі, аби спілкуватися нею. У ситуації привітання, коли українською бажають доброго дня, а російською – доброго здоров'я, куук таайорре в тій самій функції використовують запитання *Куди ти йдеш?*, очікуваною відповіддю на яке буде речення на зразок *Далеко на південний-південний-захід* [6, с. 337]. Отже, без здатності автоматично орієнтуватися в просторі в термінах чотирьох фіксованих координат і відповідного знання про розташування об'єктів, мовою куук таайорре навіть неможливо привітатися, а отже, і неможливо перекласти звичне для нас привітання, зберігаючи оригінальну прагматику вислову.

Ми схильні вважати, що описані типологічні відмінності (1–5) є саме тим, що формує специфіку змісту й організації поняттєвих систем, асоційованих із різними мовами, розбіжності між якими (поняттєвими системами), на думку Дж. Лакоффа [15, с. 311], і становлять основну проблему у процесі перекладу. Поняттєва система, визначена як змістище всіх доступних людині понять, являє собою структурований і організований інвентар, який сприяє категоризації і концептуалізації [11, с. 38]. Наявність таких розбіжностей, хоча дійсно створює труднощі у перекладі, не означає, що переклад є взагалі неможливим. Повний переклад вимагає детального збігу різномовних поняттєвих систем, а частковий переклад уможливлюється подібністю організації досвіду і спільною людською здатністю до концептуалізації. Притаманна кожній людині здатність до концептуалізації,

тобто входження до інших, відмінних поняттєвих систем і осягнення їх складових елементів, дає їй змогу конструювати нові значення, що допомагає зрозуміти висловлювання або текст іноземною мовою і відтворити його тією чи іншою мірою своєю рідною мовою, навіть якщо повний переклад із цієї мови виявляється неможливим.

Висновки. Підсумовуючи все вищесказане, можна дійти висновку, що інтерпретація лінгвістичної відносності як такої, що заперечує власне можливість перекладу, не відповідає як сутності висловлених Б. Ворфом ідей, так і фактичному змісту та результатам новітніх експериментальних досліджень. На нашу думку, лінгвістична відносність може вважатися підтримкою для заперечення лише можливості здійснення *повного* перекладу, в той час як частковий переклад, розуміння і вивчення іншої мови завжди залишаються здійсненними. Перспективним нам видається дослідження мовно залежних концептуальних розбіжностей у площині лінгвістичності, що дозволить детальнішу демонстрацію того, наскільки важливіми є окреслені нами відмінності у процесі перекладу текстів різних стилів.

Література:

1. Кудрявцева Н. С. Гипотеза лингвистической относительности как основание концепции непереводаемости. *Научные записки. Серия: Филологические науки (мовознавство)*. Кировоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (4). С. 168–173.
2. Кудрявцева Н. С. Проблема переводаемости в свете лингвистического релятивизма. *Studia linguistica*. 2011. Вип. 5 (1). С. 461–464.
3. Кудрявцева Н. С. Лингвистическая относительность и проблемы перевода философской терминологии: лингвокогнитивный подход : Монография. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 460 с.
4. Bennardo G. Linguistic relativity and spatial language. *Encyclopedia of life support systems*. 2011. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/15b7> (дата звернення: 25.02.2019)
5. Bloom A. The linguistic shaping of thought: a study of the impact of language on thinking in China and the West. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1981. 106 p.
6. Boroditsky L. How languages construct time. *Space, time and number in the brain*. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 333–341.
7. Brown P., Levinson S. C. 'Left' and 'right' in Tenejapa: investigating a linguistic and conceptual gap. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*. 1992. Bd. 45. № 6. S. 590–611.
8. Brown P., Levinson S. C. 'Uphill' and 'downhill' in Tzeltal. *Journal of Linguistic Anthropology*. 1993. Vol. 3. № 1. P. 46–74.
9. Chafe W. Loci of diversity and convergence in thought and language. *Explorations in linguistic relativity. Series IV: Current issues in linguistic theory*. Amsterdam: John Benjamins, 2000. P. 101–123.
10. Evans V., Green M. Cognitive linguistics: an introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
11. Evans V. How we conceptualise time: language, meaning and temporal cognition. *The cognitive linguistics reader*. London : Equinox, 2007. P. 733–765.
12. Everett C. Linguistic relativity: evidence across languages and cognitive domains. Berlin/Boston : Walter de Gruyter, 2013. 298 p.
13. Gibbs R. W. Poetics of mind: figurative thought, language, and understanding. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 540 p.
14. House. J. Linguistic relativity and translation. *Explorations in linguistic relativity*. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2000. P. 69–88.
15. Lakoff G. Women, fire, and dangerous things: what categories reveal about the mind. Chicago: University of Chicago Press, 1990. 614 p.
16. Levinson S. C. Space in language and cognition: explorations in cognitive diversity. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 389 p.

⁴ На підставі диференціації між способом (manner) і траєкторією (path) руху Л. Телмі [18; 19] розробив першу типологію мов, поділивши їх на S-мови («сателітно-обрмлени» мови), в яких спосіб руху кодується дієсловом, а траєкторія – його сателітом (наприклад, *Людина перебігає через вулицю*), і V-мови («дієслівно-обрмлени» мови), де за допомогою дієслова кодується траєкторія, а спосіб руху опиняється на периферії (наприклад, *Людина перетинає вулицю бігом*). До першої групи традиційно належать германські мови, до другої – романські, а також турецька, арабська та деякі інші.

17. Slobin D. I. From 'thought and language' to 'thinking for speaking'. *Rethinking linguistic relativity*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. P. 70–96.
18. Talmy L. How language structures space. *Spatial orientation: theory, research, and application*. New York : Plenum Press, 1983. P. 225–282.
19. Talmy L. Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms. *Language typology and lexical descriptions*. Vol. 3. Grammatical categories and the lexicon. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. P. 36–149.
20. Whorf B. L. Science and linguistics. *Language, thought and reality: selected writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge, MA : MIT Press, 1956. P. 207–219.
21. Wolff Ph. Force creation and possible causers across languages / Wolff Ph. et al. *Words and the mind*. New York : Oxford University Press, 2010. P. 93–110.

Кудрявцева Н. С. Лингвистическая относительность и возможность перевода: рассмотрение вопроса о влиянии языка на мышление в контексте переводческих студий

Аннотация. Статья содержит обзор результатов современных исследований, связанных с проблематикой лингвистической относительности – теории о том, что язык влияет на наше восприятие и понимание мира. В контексте переводоведения указанный тезис традиционно критиковался, исходя из того, что общепринятое понимание релятивистского принципа как полной детерминации человеческого мышления языком приводит к логическому отрицанию возможности перевода как такового. В статье представлена систематизация последних достижений релятивистского проекта с целью исследовать то, в какой степени обусловленные языком различия в концептуализации ограничивают возможность полного перевода и какие именно концептуальные «пробелы» не поддаются воспроизведению. Уверенность в возможности полного перевода основывается на выявлении тех базовых компонентов мысли, которые можно транслировать из одного языка в другой без существенных потерь. Именно соответствие базовых представлений о референтах, событиях и состояниях, в отличие от их 1) категоризаций, связанных с ними, 2) ассоциаций (включая те, что возникают на основе) 3) этимологических значений, 4) специфических грамматических конструкций и 5) прагматических значений, составляет фундамент концепции полной переводимости и позволяет оценивать переводы как эквивалентные оригиналам. Предлагаемая типология зависящих от языка

концептуальных расхождений (1–5) является особенно информативной для освещения той степени, в которой многочисленные отличия в детализации таких базовых представлений оказываются действительно важными при переводе с разных языков. Более того, призванные преодолеть указанные трудности исследования в области лингвистистики практически не касаются проблемы лингво-культурной обусловленности стиля, что могло бы стать перспективой дальнейшего изучения проблемы.

Ключевые слова: лингвистическая относительность, проблема переводимости, категоризация, этимологические значения, прагматические значения.

Kudryavtseva N. Linguistic relativity and the possibility of translation: the language influence on thought revisited within translation studies

Summary. The paper reviews the results of modern studies within the paradigm of linguistic relativity – a theory of language influence on our perception and representation of the world. This idea had been traditionally criticised in translation studies, as its accustomed view suggested a complete linguistic determination of thought, which implied an impossibility of translation. The present paper systematizes the latest findings of the linguistic relativity project in order to show the extent to which the language-shaped discrepancies of conceptualisation set limits on exhaustive translation and which conceptual gaps defy rendering. The idea of an exhaustive translation is based on the possibility to reveal those fundamental components of thought that can be transferred from one language to another without substantial loss. It is namely the conformity of these fundamental representations of referents, events and states, as opposed to their 1) categorizations, 2) associations (including those arising in relation to 3) their etymology), 4) grammatical constructions and 5) pragmatic meanings, that ground the conception of exhaustive translation and allow to consider translations as equivalent to the sources. The proposed typology of language-dependent conceptual discrepancies (1–5) is especially informative in showing the degree to which the distinct details of such basic representations turn out tangible in translation. Moreover, existing studies in the field of stylistics, set to overcome these difficulties, barely touch on the problem of a language/culture-shaped style, which could be a promising perspective for further research.

Key words: linguistic relativity, translatability problem, categorization, etymological meanings, pragmatic meanings.

Любчук Н. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології та перекладу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ АНТРОПОНІМІВ І ТОПОНІМІВ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЗМІ

Анотація. У статті розглянуто способи відтворення українських антропонімів і топонімів у німецьких і австрійських ЗМІ. Основна функція антропонімів і топонімів полягає в індивідуальному позначенні осіб і географічних об'єктів, отже, кожен онім має співвідноситися з певною особою або об'єктом незалежно від мови, якою він написаний. Проте у процесі аналізу текстів німецькомовних ЗМІ було виявлено різні варіанти написання одного й того самого оніма. У статті було проаналізовано причини відмінної транслітерації українських онімів у різних німецькомовних джерелах і встановлено, що, з одного боку, вони полягають у застосуванні різних стандартів транслітерації кирилических літер латиницею: в німецькомовних країнах це міжнародний стандарт ISO 9:1995, німецький стандарт DIN 1460/ISO R9, а також правила словника Duden. З метою відтворення онімів у науковій літературі застосовують стандарти ISO 9:1995, DIN 1460/ISO R9, для яких характерна значна кількість діакритичних знаків, що служать для відтворення фонетичних особливостей української мови і які не завжди зрозумілі пересічному читачеві. З цієї причини в текстах ЗМІ літери, що позначають відсутні в німецькій мові звуки, відтворюють за правилами транслітерації словника Duden. З метою відтворення звуків, яким в усіх стандартах відповідає одна літера, може бути застосований будь-який стандарт. Іншою причиною наявності різних варіантів відтворення імені є можливість транслітерації як з української, так і з російської мови. Встановлено також, що в окремих випадках антропоніми подають в англійській транслітерації. Це особливо характерно для спортивних коментарів, де наведено дані турнірних таблиць, в яких імена записують на основі паспорту. Під час перекладу топонімів важливу роль відіграє традиція. Було встановлено, що найприйнятнішим способом відтворення українських онімів іноземними мовами була би практична транскрипція. Результати цього дослідження можуть бути використані під час перекладу антропонімів і топонімів, а також служити базою для подальшого аналізу способів відтворення онімів у текстах різних жанрів.

Ключові слова: онім, антропонім, топонім, спосіб перекладу, транслітерація, транскрипція, стандарт.

Постановка проблеми. Лексика будь-якої мови поділяється на дві групи: апелятиви (загальні назви), оніми (власні назви). Основна функція онімів полягає в індивідуальному позначенні окремих об'єктів. Отже, кожна назва, кожне ім'я мають співвідноситися з певним об'єктом незалежно від мови, якою вони написані. До проблеми відтворення онімів у перекладі науковці зверталися неодноразово. В їхніх працях простежуються певні закономірності: з одного боку, німецькі науковці активно аналізують літературні оніми та їх переклад (Н. Birus, I. Sobanski, D. Krüger та ін.), відтворення російських онімів (U. Hirschfeld, E. Stock [5]); з іншого боку, українські науковці пропонують власні підходи до відтворення українських

онімів іншими мовами (Б. Ажнюк [1], А. Д'яков, Т. Кияк [2], А. Горнякєвич [3]). Праці українських науковців лягли в основу Постанови № 55 Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею (від 27 січня 2010 р.) [4]. Проте ця Постанова передбачає транслітерацію англійською мовою і використовується лише в Україні. В інших країнах, зокрема німецькомовних, застосовують власні або міжнародні стандарти транслітерації. Поза увагою науковців залишається порівняння застосування окремих стандартів у різних сферах, зокрема у ЗМІ. Якщо проаналізувати вживання українських онімів у німецькомовних ЗМІ, можна помітити відсутність єдиних підходів до їх транслітерації. Чи можна вважати ім'я ідентифікатором певної особи, якщо в двох статтях (або в різних абзацах однієї статті) воно написане по-різному? Що спричинило відмінне написання одного й того самого імені?

Метою статті є аналіз способів відтворення українських антропонімів і топонімів у німецькомовних ЗМІ. Матеріалом дослідження стали сайти німецьких і австрійських ЗМІ: *Süddeutsche Zeitung*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Die Welt*, *Berliner Zeitung*, *Deutsche Welle*, *Spiegel*, *Die Presse*, *Kurier* та ін.

Виклад основного матеріалу. Оніми, що найчастіше функціонують у ЗМІ, можна розділити на три великих групи: антропоніми (імена людей), топоніми (власні назви географічних об'єктів), ергоніми (власні назви установ, організацій). Одиниці перших двох груп не лише ідентифікують об'єкт, а й співвідносять його з певною національно-мовною спільнотою, тому їх зазвичай не перекладають, зокрема в німецькомовних країнах прийнято зберігати вихідну форму імені. Проблеми виникають тоді, коли мови послугуються різними шрифтами. Під час відтворення українських антропонімів і топонімів постають дві проблеми: правопис (транскрипція/транслітерація), вихідна мова, з якої транслітерують одиницю.

Головними труднощами, що виникають під час відтворення українських антропонімів німецькою мовою, можна назвати відтворення букв *в, г, і, ї, є, й, ж, з, ш, щ, ю, я*, буквосполучень *-ий, -ій, -ай, -ой*. Аналіз текстів ЗМІ виявив низку варіантів відтворення цих букв і буквосполучень, напр.:

в – *Viktor Juschtschenko* [24], *Wiktor Juschtschenko* [32] (*Віктор Ющенко*);

г – *Ihor Kolomojski* [26] (*Ігор Коломойський*), *Igor Kovtun* [8] (*Ігор Ковтун*), *Wladimir Groisman* [15], *Wolodymyr Hroisman* [9] (*Володимир Гройсман*);

и – *Dmytro Firtasch* [27], *Dmitro Firtasch* [21] (*Дмитро Фірташ*), *Tymoschenko* [29], *Timoschenko* [27, 20] (*Тимошенко*);

є – *Andrij Koboljew* [30] (*Андрій Коболєв*);

-ій – *Vitali Klitschko* [27], *Vitalij Klitschko* [13] (*Віталій Кличко*);

-ий – *Ihor Kolomojski* [26], *Kolomojskij* [25] (*Ігор Коломойський*);

-ой – *Wolodymyr Hrojsman* [31], *Wolodymyr Hroisman* [9];

ж – *Ruslana Lyzhicko* [19], *Ruslana Lyschyschko* [22] (Руслана Лижичко);

я – *Julija Timoschenko* [27], *Julia Timoschenko* [20] (Юлія Тимошенко), *Jarmolenko*, *Yarmolenko* [10] (Ярмоленко).

Таку ситуацію можна пояснити тим, що в німецькомовних країнах застосовують кілька стандартів транслітерації кирилиці латиницею: міжнародний стандарт ISO 9:1995, німецький стандарт DIN 1460:1982 (розроблений на основі старої версії міжнародного стандарту ISO/R9:1968), Duden-Transkription [6; 7]. Кожен стандарт має певні особливості і відмінності від українського стандарту.

Застосування міжнародного стандарту дало би змогу однаково писати українські власні назви всіма мовами, проте цей стандарт містить цілу низку діакритичних знаків, що служать для відтворення фонетичних особливостей української мови. Діакритичні знаки наявні також у стандарті DIN 1460:1982. Цей стандарт називають також науковим стандартом і застосовують під час відтворення українських онімів у науковій літературі. Пересічний німецькомовний реципієнт, як правило, не знайомий з усією системою діакритичних знаків і не може правильно вимовити написане, тому в літературі, призначеній для широкого кола читачів, частіше застосовують транскрипцію, запропоновану словником Duden. Проте і в цьому разі постає проблема, як передавати буквосполучення *-ію, -ія, -ію, -ію, -ію, -ію*: *Julija Timoschenko* [27], *Julia Timoschenko* [20] (Юлія Тимошенко), *Vitali Klitschko* [27], *Vitalij Klitschko* [11] (Віталій Кличко), *Kolomojski* [26], *Kolomojskij* [25] (Ігор Коломойський). В одному й тому самому тексті можна побачити відтворення *-ію* через *-ij*, а *-ію* через *-y*, *-ію* через *-oj* та *-oi*: *Volodimir Selensky* (Володимир Зеленський), *Igor Kolomoisky* (Ігор Коломойський), *Jurij Bojko* (Юрій Бойко), *Anatolij Grizenko* (Анатолій Гриценко) [16]. Трапляються випадки відтворення *-ію* через *-iy*: *Andriy Kliment* (Андрій Клименко) [17]. Жоден із чинних у німецькомовних країнах стандартів не передбачає відтворення

українського *-ію* через *-y*, отже, таке відтворення призведе до неправильної вимови. Аналогічний результат спричинить одночасне відтворення *-и, -і* через *-i*: *Anatolij Grizenko* [16], *Andriy Kliment* [17]. Згідно з українським стандартом відтворювати слід кожну літеру: *Oleksii* (Олексій), *Nataliia* (Наталія), *Zghurskyi* (Згурський) [4]. Такий спосіб також не видається найкращим, адже німецькомовний реципієнт може сприйняти подвоєну *i* (*ii*) за подовжений голосний, що спричинить неправильну вимову. Доречнішим видається використання букви *j*: *Oleksij*, *Natalija*, *Zghurskyj*, як це передбачено системами ISO, DIN, Duden. Йотовані звуки варто передавати через поєднання *j* з відповідними голосними.

Інша причина варіювання правопису одного й того самого імені полягає в тому, що транслітерувати/транскрибувати можуть як український, так і російський варіант імені: *Wladimir Groisman* [15], *Wolodymyr Hroisman* [9], *Wolodymyr Hrojsman* [31] (Володимир Гройсман). У цьому разі керуватися слід формою у вихідній мові. Для громадян України – це українська мова.

Складніша ситуація з відтворенням топонімів, які в часи Радянського Союзу транслітерували з російського варіанту, нині правопис деяких топонімів варіюється: *Saporoschje* [18], *Saporischschja* [8], *Charkow* [28], *Charkiw* [14]. Про таку ситуацію згадували У. Гіршфельд і Е. Шток, зауважуючи, що вона суперечить політичній коректності [5, с. 335–336]. Проблема відтворення українських топонімів німецькою мовою дискутувалася в німецькомовних ЗМІ [12; 23]: агенція DPA пропонувала українізувати українські топоніми, залишивши як виняток *Kiew*, *Tschernobyl*. Ставлення до пропозиції було неоднозначним, за чотири роки ситуація змінилася мало: у текстах ЗМІ і досі можна зустріти назви, скальковані з російського варіанту.

Висновки. Підсумовуючи сказане, варто зазначити, що найприйнятнішим способом відтворення українських антропонімів іноземними мовами була би практична транскрипція,

Таблиця 1

Стандарти транслітерації українського алфавіту латиницею

	ISO 9:1995	DIN 1460/ISO R9	Duden-Transkription	Постанова 2010
В в	V v	V v	W w	V v
Г г	G g	H h	H h	H h
Г г	G g	G g	G g	G g
Є є	Ê ê	Je je	Je je	Ye (на початку слова) ie (в інших позиціях)
Ж ж	Ž ž	Ž ž	S(c)h s(c)h	Zh zh
З з	Z z	z Z	S s	Z z
И и	I i	Y y	Y y	Y y
І і	İ i	I i	I i	I i
Ї ї	Ĭ ĭ	Ĭ ĭ	Ji ji	Yi (на початку слова) i (в інших позиціях)
Й ю	J j	J j	Ii (Jj)	Y (на початку слова) i (в інших позиціях)
Х х	H h	Ch ch	Ch ch	Kh kh
Ц ц	C c	C c	Z z	Ts ts
Ч ч	Č č	Č č	Tsch tsch	Ch ch
Ш ш	Š š	Š š	Sch sch	Sh sh
Щ щ	Š š	Š č	Schtsch schtsch	Shch shch
Ю ю	Ů ů	Ju ju	Ju ju	Yu (на початку слова) iu (в інших позиціях)
Я я	Â â	Ja ja	Ja ja	Ya (на початку слова) ia (в інших позиціях)
	'	'	'	

тобто відтворення їх звучання засобами орфографії мови-реципієнта. У випадку німецької мови за основу практичної транскрипції можна взяти правила транслітерації словника Duden.

Результати цього дослідження можуть бути використані у перекладі антропонімів і топонімів, а також служити базою для подальшого аналізу способів відтворення онімів у текстах різних жанрів.

Література:

1. Ажнюк Б. М. Приципи відтворення українських онімів у латиноалфавітних мовах. *Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами* : міжнародна наукова конференція, Київ, 7–8 грудня 1993 р. Київ, 1995. С. 21–30.
2. Дяков А. С., Кияк Т. Р. Латинська транслітерація як складова частина українського правопису. *Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами* : міжнародна наукова конференція, Київ, 7–8 грудня 1993 р. Київ, 1995. С. 30–47.
3. Горняткевич А. Транслітерація українських антропонімів і топонімів німецькою мовою. *Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами* : міжнародна наукова конференція, Київ, 7–8 грудня 1993 р. Київ, 1995. С. 148–155.
4. Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею: Постанова від 27 січня 2010 р. № 55. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF> (дата звернення: 21.09.2018).
5. Hirschfeld U., Stock E. Zur Aussprachekodifikation eingedeutscher russischer Namen und Wörter. *Лингвистическая полифония* : сборник в честь юбилея профессора Р. К. Потаповой / отв. ред. член-корр. РАН В. А. Виноградов. Москва : Языки славянских культур, 2007. С. 333–345.
6. ISO 9. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/ISO_9 (дата звернення: 21.09.2018).
7. Transliteration of Non-Roman Scripts: A collection of transliteration and transcription tables for various writing systems. URL: <http://transliteration.eki.ee/> (дата звернення: 21.09.2018).
8. Blaschke Ronny Ukraine: Fankultur im Exil. 25.05.2018. URL: <http://www.dw.com/de/ukraine-fankultur-im-exil/a-43887430> (дата звернення: 01.10.2018).
9. Flückiger Paul Blockade zwingt Kiew zum Umdenken. 09.03.2017. URL: <http://diepresse.com/home/ausland/welt/5181093/Blockade-zwingt-Kiew-zum-Umdenken?from=suche.intern.portal> (дата звернення: 09.03.2017).
10. Die Ukraine macht einen großen Schritt. 14.11.2015. URL: <http://www.faz.net/aktuell/sport/fussball-em/ukraine-gewinnt-in-em-play-offs-gegen-slowenien-13906823.html> (дата звернення: 01.10.2018).
11. Sawizki A., Ostaptschuk M. Der Weg nach Europa führt über den Maidan / Redaktion B. Johann. 03.12.2013. URL: <http://www.dw.de/der-weg-nach-europa-f%C3%BChr-t-%C3%BCber-den-maidan/a-17268816> (дата звернення: 01.10.2018).
12. DPA wird künftig geografische Namen der Ukraine (mit wenigen Ausnahmen) nicht mehr russisch, sondern ukrainisch transkribieren. URL: <https://mobile.twitter.com/fhomburger/status/570501730552680448> (дата звернення: 01.10.2018).
13. Dudek Thomas Ring frei im ukrainischen Parlament. 28.04.2010. URL: <http://www.heise.de/tp/blogs/8/147523> (дата звернення: 01.10.2018).
14. Görtz Birgit Die dritte Chance der Ukraine. 02.04.2014. URL: <http://www.dw.com/de/die-dritte-chance-der-ukraine/a-17536404> (дата звернення: 08.10.2018).
15. Größtes Munitionslager der Ukraine steht in Flammen. 23.03.2017. URL: <http://diepresse.com/home/ausland/aussenpolitik/5188414/Groesstes-Munitionslager-der-Ukraine-steht-in-Flammen?from=suche.intern.portal>
16. Hassel Florian Dieser Schauspieler will ukrainischer Präsident werden. 04.02.2019. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/ukraine-oligarchen-praesident-1.4314803>
17. Hassel Florian Wie die Hafenstädte unter dem Krieg mit Russland leiden. 02.02.2019. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/ukraine-russland-mariupol-berdjansk-1.4309389>
18. Hofmann Frank Die Ukraine im Reformstau. 04.02.2015. URL: <http://www.dw.com/de/die-ukraine-im-reformstau/a-18233433> (дата звернення: 01.10.2018).
19. Interview with ukrainian pop-star: life has become freer and easier. 04.05.2005. URL: <http://www.spiegel.de/international/spiegel-interview-with-ukrainian-pop-star-ruslana-life-has-become-freer-and-easier-a-354616.html> (дата звернення: 01.10.2018).
20. Kahlweit Cathrin Die Reformer sind ernüchtert. 19. Oktober 2015. URL: <http://www.sueddeutsche.de/politik/ukraine-die-macht-der-alten-garde-1.2698647> (дата звернення: 01.10.2018).
21. Kahlweit Cathrin. Die Zeit ist abgelaufen. 3. April 2015. URL: <http://www.sueddeutsche.de/politik/ukraines-premier-die-zeit-ist-abgelaufen-1.2421700>. (дата звернення: 01.10.2018).
22. Kopelew-Preis steht im Zeichen der Ukraine-Krise. 19.04.2015. URL: <http://www.dw.com/de/kopelew-preis-steht-im-zeichen-der-ukraine-krise/a-18392187> (дата звернення: 01.10.2018).
23. Oheim Erwin Kyiv statt Kiew: Deutsche Presse-Agentur entrussifiziert die Ukraine. URL: <http://de.etc.sprache.deutsch.narkive.com/kK5RIAM7/kyiv-statt-kiew-deutsche-presse-agentur-entrussifiziert-die-ukraine> (дата звернення: 01.10.2018).
24. Schaeffer Ute Juschtschenko, der gefallene Held. 22.04.2013. URL: <http://www.dw.com/de/juschtschenko-der-gefallene-held/a-16718660> (дата звернення: 01.10.2018).
25. Sommerbauer Jutta Der schmutzige Krieg für “Neurussland”. 31.05.2014. URL: http://diepresse.com/home/politik/aussenpolitik/3814407/Der-schmutzige-Krieg-fur-Neurussland?direct=3814674&_v1_backlink=/home/politik/aussenpolitik/3814674/index.do&sel-Channel. (дата звернення: 01.10.2018).
26. Steiner E. Nur Feiglinge zahlen in der Ukraine Kredite zurück. 20.02.2017. URL: <https://www.welt.de/wirtschaft/article162226317/Nur-Feiglinge-zahlen-in-der-Ukraine-Kredite-zurueck.html> (дата звернення: 01.10.2018).
27. Trubetskoy D. Die letzte Chance des Vitali Klitschko. 15.11.2015. URL: <http://www.faz.net/aktuell/sport/sportpolitik/ex-boxer-vitali-klitschko-will-buergermeister-von-kiew-bleiben-13911104.html> (дата звернення: 01.10.2018).
28. Ukrainer demonstrieren für und gegen Russland. 10.03.2014. URL: <http://www.dw.com/de/ukrainer-demonstrieren-f%C3%BCr-und-gegen-russland/a-17484744> (дата звернення: 01.10.2018).
29. Wahlkampf in der Ukraine: teure shows ohne neue Ideen. 29.10.2009. URL: <http://www.dw.com/de/wahlkampf-in-der-ukraine-teure-shows-ohne-neue-ideen/a-4838740> (дата звернення: 01.10.2018).
30. Wetzel Daniel Ukraine warnt Deutschland vor Gas-Deal mit Russland. 05.02.2017. URL: <https://www.welt.de/wirtschaft/article161812214/Ukraine-warnt-Deutschland-vor-Gas-Deal-mit-Russland.html> (дата звернення: 01.10.2018).
31. Werkhäuser Nina Ukraine hofft auf Visafreiheit. 27.06.2016. URL: <http://www.dw.com/de/ukraine-hofft-auf-visafreiheit/a-19360414> (дата звернення: 01.10.2018).
32. Wiktor Juschtschenko: ich habe die Lage im Griff. 23.10.2008. URL: <http://www.dw.com/de/wiktor-juschtschenko-ich-habe-die-lage-im-griff/a-3734682> (дата звернення: 01.10.2018).

Любчук Н. В. Отображение украинских антропонимов и топонимов в немецкоязычных СМИ

Аннотация. В статье рассмотрены способы передачи украинских антропонимов и топонимов в немецких и австрийских СМИ. Основная функция антропонимов и топонимов состоит в индивидуальном обозначении лиц и географических объектов, следовательно, каждый оним должен соотноситься с определенным лицом или объектом независимо от языка, на котором он написан. Но в ходе анализа текстов немецкоязычных СМИ были выявлены разные варианты написания одного и того же онима. В статье были проанализированы причины различной транслитерации украинских онимов в разных немецкоязычных источниках и установлено, что, с одной стороны, они состоят в использовании разных стандартов транслитерации кириллицы латиницей: в немецкоязычных странах это международный стандарт ISO 9:1995, немецкий стандарт DIN 1460/ISO R9 и правила словаря Duden. Для передачи онимов в научной литературе применяются стандарты ISO 9:1995, DIN 1460/ISO R9, для которых характерно большое количество диакритических знаков, которые служат для передачи фонетических особенностей украинского языка и не всегда понятны обычному читателю. По этой причине в текстах СМИ буквы, которые обозначают отсутствующие в немецком языке звуки, передают по правилам транслитерации словаря Duden. Для передачи звуков, которым во всех стандартах соответствует одна буква, может быть использован любой стандарт. Следующей причиной наличия различных вариантов передачи онима является возможность транслитерации как с украинского, так и с русского языка. Выявлено также, что в отдельных случаях антропонимы поданы в английской транслитерации. Это особенно характерно для спортивных комментариев, где приведены данные турнирных таблиц, в которых имена записывают на основе паспорта. При переводе топонимов важную роль играет традиция. Было установлено, что наиболее приемлемым способом передачи украинских онимов на иностранных языках является практическая транскрипция.

Результаты этого исследования могут быть использованы при переводе антропонимов и топонимов, а также служить основой для дальнейшего анализа способов передачи онимов в текстах разных жанров.

Ключевые слова: оним, антропоним, топоним, способ перевода, транслитерация, транскрипция, стандарт.

Lyubchuk N. Transferring of Ukrainian anthroponyms and toponyms in German language mass media

Summary. The article analyzes ways of transferring Ukrainian anthroponyms and toponyms in the German and Austrian media. The main function of anthroponyms and toponyms consists in the individual designation of persons and geographical features, therefore, each onym must be associated with a certain person or a certain geographical feature, regardless of the language in which it is written. But when analyzing the texts of German-language media, different spellings of the same name were revealed. The article analyzed the reasons for the different transliteration of Ukrainian onyms in various German-language sources and determined that, on the one hand, they consist in using different standards of the Romanization of Cyrillic: in German-speaking countries these are the international standard ISO 9: 1995, German standard DIN 1460 / ISO R9 and the rules of the Duden dictionary. The standards of ISO 9: 1995, DIN 1460 / ISO R9 are used for the transfer of onyms in the scientific literature. But they are characterized by a large number of diacritical marks, which are used to convey the phonetic features of the Ukrainian language and are not always clear to the ordinary reader. For this reason, in the texts of the media letters, which denote the Ukrainian sounds absent in the German language, are transmitted according to the transliteration rules of the Duden dictionary. For the transmission of sounds that one letter corresponds to in all standards, any standard can be used. The next reason why various variants of the transfer of the name can exist is the possibility to transliterate from both Ukrainian and Russian. It was also revealed that in some cases transliteration of Ukrainian names into Latin is English-oriented. This is especially characteristic of sports commentaries, where the data of tournament tables are presented, in which names are recorded on the basis of a passport. When translating toponyms, tradition plays an important role. It was found that the most appropriate way to transfer Ukrainian onyms in foreign languages is practical transcription.

The results of this study can be used when translating anthroponyms and toponyms, as well as serve as the basis for further analysis of the ways of transferring onyms in texts of different genres.

Key words: onym, anthroponym, toponym, way of translation, transliteration, transcription, standard.

Мазур О. В.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету***Новицька Е. Е.,***студентка
Херсонського національного технічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ У ЦИКЛІ КНИГ ДЖ. МАРТІНА «ПІСНЯ ЛЬОДУ Й ПОЛУМ'Я»

Анотація. Ця стаття розглядає особливості творення власних назв на прикладі циклу книг «Пісня льоду й полум'я» Джорджа Р. Р. Мартіна. Актуальність дослідження зумовлена дедалі більшою популярністю жанру фентезі у сучасній літературі і, відповідно, зростаючою кількістю їх перекладів як форм засвоєння феномена фентезі інакшими від джерельної культурами. Однією з наріжних жанрових особливостей фентезі є опис нових світів, створених авторами, з власним, щоразу інакшим ономастиком – своєрідним способом зацікавлення читача.

Здійснене у цьому дослідженні визначення особливостей творення власних назв у творах жанру фентезі проводилося з метою оцінки адекватності способів їх перевтілення українською мовою. Матеріалом роботи є цикл книг «Пісня льоду й полум'я» Джорджа Р. Р. Мартіна, переклад якого українською мовою був здійснений Н. Тисовською.

У процесі дослідження історії питання було виявлено, що в жанрі фентезі власні назви активно досліджуються з метою визначення їх специфічних особливостей, семантичної мотивації і внутрішньої форми, критеріїв класифікації, історичної та етимологічної складової, функцій і ролі в моделюванні географічного простору вторинного світу, перекладацьких прийомів під час передачі українською мовою і т.д.

Це дослідження розглядає основні групи власних назв та групи, якими виражені власні назви у циклі книг Дж. Мартіна «Пісня льоду й полум'я», а саме: імена та прізвиська головних героїв, топоніми, міфоніми та зооніми. Також розглянуто основні способи творення власних назв у досліджуваному творі, до яких належать афіксальний спосіб, словоскладання, конверсія та запозичення.

Заключним етапом дослідження було визначення способів перекладу власних назв залежно від груп, до яких вони належать. Переважним методом відтворення власних назв у циклі книг «Пісня льоду й полум'я» є калькування. Особисті імена героїв передаються за допомогою транскрипції і транслітерації. Частина топонімів, зоонімів, назви замків і теонімів перекладаються транскрибуванням.

Ключові слова: фентезі, переклад, ономастикон, власні назви, спосіб перекладу, транскодування, калькування, афіксація, словоскладання, конверсія.

Постановка проблеми. У сучасній культурі фентезі є найбільш популярним жанром художньої літератури, як у письменників, так і у читачів. Популярність таких творів зумовлена, насамперед, жанровою специфікою фентезі.

У прагненні залучити більшу аудиторію до своєї творчості автори створюють світи, дедалі більш віддалені від справжнього на різних рівнях. З огляду на те, що канонічних обмежень

у літературі такого виду немає, її мова зазнає постійних змін, чим зумовлена складність перекладу текстів фентезі у процесі долучення їх до культури, відмінної від культури тексту-джерела. Спроба перекладознавчого висвітлення однієї зі стиле- та жанротворчих особливостей фентезі визначає актуальність цієї роботи.

Матеріалом нашого дослідження є твори жанру фентезі із циклу книг «Пісня льоду й полум'я» Дж. Р. Р. Мартіна, переклад якого українською мовою був здійснений Н. Тисовською. Цей цикл романів користується великою популярністю у читачької аудиторії. Ця фентезі-сага становить особливий інтерес і для проведення лінгвістичних досліджень, багато з яких присвячені питанням вивчення її ономастичного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження текстів у жанрі фентезі займалися такі вчені, як М. Ф. Мисник [5], Т. А. Чернишева [10] (досліджували фантастику та надали їй класифікацію), В. Н. Комісаров [2] (досліджував етапи перекладу творів у жанрі фентезі), І. А. Кисельова [2] (займалася проблемами перекладу творів жанру фентезі), Т. Ю. Мкртчян [6] (морфологічна структура топонімікону творів Джорджа Р. Р. Мартіна) та А. Гаврильєва [6] (переклад ономастикону обраного твору російською мовою) та інші вітчизняні й зарубіжні дослідники.

Метою статті є визначення особливостей творення власних назв у творах жанру фентезі та способів відтворення українською мовою. Задля досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: визначити особливості власних назв у циклі книг «Пісня льоду й полум'я», виявити способи творення власних назв та способи їх відтворення українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Кожен вчений по-різному інтерпретує термін «фентезі»,кладаючи у визначення власний сенс, формуючи певну групу характерних цьому жанру творів і вибудовуючи власне уявлення про витoki жанру. На думку В. Гончарова, фентезі – це «опис світобудови з позицій об'єктивного ідеалізму» [6, с. 127]. У книзі «Природа фантастики» Т. А. Чернишової фентезі – це «адетермінована модель дійсності, розповідь казкового типу з багатьма посилками», ігровою фантастикою [10, с. 47]. Літературознавчий словник-довідник подає таке визначення: «Фентезі – жанровий різновид фантастики, в якому у разі її заперечення використовуються ірраціональні мотиви чарівництва, магії, лицарського епосу у поєднанні з реалістичною нарацією <...>; змальовуються віртуальні світи із середньовічним антуражем, нетехнічною психологією, де роль науки виконує магія. Такі твори не піддаються прогнозуванню, не підлягають логічному потлумаченню, як наукова

фантастика. Натомість панує фатум, бінарна етична опозиція «добро – зло», винагорода за зусилля подолання перешкод, присутність дива, «трансцендентне бачення» як вияв свободи <...> світу Ф. позбавлені звичної топонімії та хронотопу, події розгортаються в них в умовному, часто віртуальному просторі» [3, с. 693–694].

З огляду на вищезазначену специфіку жанру можемо стверджувати, що під час перекладу творів жанру фентезі перекладач може зіткнутися з різними викликами. До головних труднощів перекладу будь-якого художнього тексту є переклад власних назв, оскільки ці одиниці вихідної мови часом не мають еквівалентів у мові перекладу. Ономастикон та топонімікон фентезі, на відміну від багатьох інших літературних жанрів, є цілком вигаданим, а, отже, потребує особливої уваги у процесі відтворення інакшими від джерельної культури. Робочою гіпотезою нашого дослідження є те, що специфіка творення власних назв фентезійних творів може дати поштовх адекватному відтворенню їх мовою перекладу.

Власні назви становлять ядро ономастичного простору віртуального світу творів фентезі, оскільки саме вони концентрують культурно-історичну, лінгвокультурологічну та етнічну інформацію.

Власна назва – це іменник, що позначає слово або словосполучення, призначене для іменування конкретного, цілком певного предмета або явища, що виділяє цей предмет або явище з низки однотипних предметів або явищ.

О. В. Суперанська розподіляє власні назви на три групи, які, своєю чергою, розбиваються на підгрупи:

1) імена живих істот та істот, які сприймаються як живі: антропоніми індивідуальні та групові (імена, прізвища, по батькові, псевдоніми людей); зооніми індивідуальні та групові (клички тварин); міфоніми (власні назви вигаданих об'єктів у міфах і переказах);

2) іменування неживих предметів: топоніми; космоніми та астроніми; фітоніми; хремадоніми; назви засобів пересування; сортові та фірмові назви;

3) власні назви комплексних об'єктів: назви підприємств, установа, товариств, об'єднань, та ін. [9, с. 76].

У досліджуваному нами творі із розглянутих груп класифікації О. В. Суперанської ми виокремили такі різновиди онімів: імена та прізвиська головних героїв (*Kingslayer* – *Царевбивця*, *Mance Rayder* – *Манс Рейдер*, *Firstfinger* – *Мізничник*, *Knight of Flowers* – *Лицар Квіміс*, *the Pyromancer* – *Галлін-Піромант*), топоніми (*Highgarden* – *Небосад*, *Winterfell* – *Вічозим*, *Riverrun* – *Річкорин*, *Narrow Sea* – *Вузьке Море*, *Shady Glen* – *Тіниста Долина*), міфоніми (нами було знайдено лише один міфонім – *Bran*, що є відсиланням до Брана Благословенного, короля з уельської міфології, ворони якого досі охороняють Тауер; це ім'я з валлійської також перекладається як «ворон», а у творі Бран часто бачить уві сні трикокого ворона і спілкується з ним), зооніми (*Nymeria* – *Наймipія*, *Drogon* – *Дрогог*, *Shaggydog* – *Кошлай*).

Розглянувши загальну характеристику власних імен та розділивши їх на основні групи у досліджуваному нами тексті, ми визначили способи їх творення та особливості перекладу.

Загалом до основних способів творення слів належать: 1) морфологічний спосіб (за відповідними словотвірними моделями: афіксація, словоскладання, скорочення); 2) семантичний, що реалізується за допомогою розвитку спеціальних значень у словах природної мови; 3) спосіб запозичення (сло-

вотвірне та семантичне калькування) [7, с. 54]. Власні назви не є винятком.

1. У **морфологічному** способі творення власних назв у циклі книг «Пісня льоду й полум'я» Дж. Р. Р. Мартіна переважає афіксальний спосіб творення та словоскладання. Афіксація відбувається з використанням таких афіксів та напівафіксів, як: *-ton*, *-fast*, *-wood*, *-pool*, *-bury*, *-ment*, *-worth*, *-mont*, *-ast*, *-dun*, *-sel*, *-down*, *-or* та інші, наприклад: *Appleton* – *Енлтон*, *Downdelving* – *Розколина*, *Selhorys* – *Селоріс*, *Dunstonbury* – *Данстонбері*, *the Ravishment* – *Павишмент*, *Claypool* – *Клейпул*, *Waspwood* – *Осиний ліс*, *Orkmont* – *Оркмонт*, *Astapor* – *Астапор*, *Stokeworth* – *Стокворт*, *Standfast* – *Стендфаст* [11; 4].

Словоскладання відбувається за такими основними моделями: іменник+іменник (*Oathkeeper* – *Клятвоохранитель*), іменник+дієслово (*Riverrun* – *Річкорин*), дієслово+іменник (*Wendwater* – *Вуровода*), прикметник+іменник (*Greenseers* – *Зеленовидці*) [11; 4].

Створюючи **словосполучення**, Дж. Р. Р. Мартін використовує переважно такі моделі: іменник+іменник (*Water Gardens* – *Водні Сади*), прикметник+іменник (*Red Priests* – *Червоний жрець*), числівник+іменник, іменник+of+іменник (*Knight of Flowers* – *Лицар Квіміс*), іменник+by+іменник (*Eastwatch-by-the-Sea* – *Східна-варта-на-морі*), іменник+the+іменник (*Hallyne the Pyromancer* – *Галлін-Піромант*) [11; 4].

2. Що стосується **семантичного** способу творення власних назв, то він відбувається з використанням **конверсії**, до того ж семантика більшості таких онімів метафорична (*The North* – *Північ*, *the Gorge* – *Джорж*, *the Rock* – *Скеля*, *the Reach* – *Розлозу*) [11; 4].

3. Як зазначає Т. Мкртчян, серед однослівних **топонімів** є топоніми, які існують у реальному світі або **запозичені** автором з інших джерел. Наприклад, *Hayford* – реальні назви кількох поселень в англійських графствах Нортгемптоншир, Оксфордшир і Бакфастлі; *Blackpool* – місто в північно-західній Англії в графстві Ланкашир на узбережжі Ірландського моря; *Cairns* – місто в північно-східній частині австралійського штату Квінсленд; *Elyria* – місто в штаті Огайо, США [6, с. 128].

Під час дослідження перекладу власних назв у циклі книг «Пісня льоду й полум'я» ми виокремили такі трансформації:

– **транслітерація** – цей прийом використовується у перекладі власних назв, прізвиськ, як оригінальних, так і вигаданих автором, утворених переважно афіксальним способом та словосполученням. Наприклад: *Tyryon Lannister* – *Тиріон Ланістер*, топонімів *Myr* – *Мур*, *Braavos* – *Браавос*, прізвиськ *Khal Rhae Mhar* – *Хал рхей мхар* [11; 4].

Також транслітерація вживається під час перекладу власних назв задля полегшення адаптації з додаванням родових закінчень: *Brienne* – *Брієнна*, *Rylene* – *Рілена*, *Alysanne* – *Алісанна*, *Gwynesse* – *Гвінесса*, *Dany* (*Дані* – скорочене від *Daenerys* – *Данерис*) [11; 4];

– **транскрипція**. З її використанням відтворюється велика група імен і прізвиськ, утворених афіксальним способом та конверсією: *Gregor* – *Грегор* (для цього імені існує словниковий відповідник). Цим методом перекладаються і вигадані автором імена: *Cercei* (*Серці*), *Tywin* (*Тайвін*), *Rhaegar* (*Рейгар*). До цієї групи належать також імена драконів, деривовків, та ін. вигаданих автором істот. Наприклад: *Balerion*, *Meraxes*, *Vhagar* – *Балеріон*, *Міраксес*, *Вхагар*. Через транскрибування відтворені такі вигадані топоніми, як *Crakehall* (*Крейкхол*), *Dorne* (*Дорн*), *Tyros* (*Тайрош*) [11; 4].

Транслітерацією і транскрипцією перекладаються всі прізвиська бастардів. Бастарди – це байстріюки. Вони отримують своє прізвисько за місцем їх народження, незалежно від того, хто є їхніми батьками, наприклад: *Snow – Сноу, Stone – Стоун, Rivers – Ріверс, Pyke – Паїк* [11; 4];

– **переклад за безпосередніми складниками (покомпонентний)** фразових власних назв (словосполучень та утворених словоскладанням власних назв) із використанням словникових еквівалентів (калькування структури). Таким способом перекладено значну кількість топонімів: *Narrow Sea (Вузьке Море), Shady Glen (Тіниста Долина), Nine Free Cities (Дев'ять Вільних Міст), King's Landing (Королівський Причал), Water Gardens (Водяні Сади), Brightwater Keep (Ясновода Фортеця)* [11; 4]. Однак, щоб перекласти ці топоніми, перекладачу важливо знати сюжет, адже під час перекладу використовується смисловий розвиток. Покомпонентний переклад словниковими еквівалентами використовується також під час перекладу всіх відомих назв кораблів: *Great Kraken («Великий кракен»), Lioness («Левиця»), King Robert's Hammer («Келен короля Роберта»)* [11; 4].

За допомогою **калькування** передані різні титули, представлені в романі: *король-за-Стіною (The King-beyond-the-Wall), лорд Долини (Lord of the Vale)*. Калькування використовується у відтворенні прізвиськ персонажів, наприклад у Джеймі Ланістера, крім прізвиська *«Лев Ланістерів» (The Lion of Lannister)*, є ще одне – *«Царевбивця» (The Kingslayer)*, отримане у сімнадцятирічному віці після вбивства ним короля Ейрису під час повстання Роберта Баратеона [1, с. 56]. В той самий спосіб відтворюється й велика частина прізвиськ тварин (кішок, драконів, деривовків). Вони мають характер промовистих імен, одночасно описують характер певної тварини та характеризують людину, яка дала їй прізвисько. Сандор Кліган назвав свого коня *Невідомий (Stranger)* на честь одного з Сімох, який є одним із семи ликів божества й уособлює смерть. Своє прізвисько *Чорний Жак (the Black Dread)* дракон Балеріона заслужив тим, що вивергав чорне, як його луска, полум'я, а під час польоту своєю гінню накривав цілі міста.

До предметів, які перекладаються калькуванням за морфологічною будовою, також належать назви мечів *Longclaw (Довгопазур), Dawn (Ранковий меч)* та назви воєн, битв і часових відрізків: *the Age of Heroes (Століття Героїв), War of the Five Kings (Війна П'яти Королів)*.

Висновки. Як доводить попередній аналіз, переважним методом перекладу власних назв у циклі книг «Пісня льоду й полум'я» є покомпонентний переклад складних власних назв словниковими еквівалентами із калькуванням їхньої структури. З його допомогою перекладаються такі виділені нами групи власних імен: прізвиська; назви замків; мечів; воєн, битв; титули; частина топонімів; зооніми; імена богів – тобто ті елементи, компоненти яких мають смислове навантаження. Особисті імена героїв передаються за допомогою транскрипції і транслітерації.

Цей феномен можна пояснити традиційно вкоріненим у свідомості реципієнтів уявленням про семантичну непрозорість власних імен іноземців, промовистість та семантичну прозорість прізвиськ, метафоричних та метонімічних назв потойбічних істот, чарівних предметів тощо та наявність традиційного елемента, що вказує на тип географічного об'єкта, особливо природного походження, у топонімах. На нашу думку, перекладач Н. Тисовська загалом відтворила ономастикон

та топонімікон фентезійного циклу Дж. Мартіна «Пісня льоду й полум'я» адекватно авторському задуму та читачким очікуванням цільової аудиторії.

Перспективами подальшого дослідження вважаємо вивчення кореляції між семантикою власної назви, способом її творення та найбільш адекватним способом її відтворення українською мовою.

Література:

1. Киселева И. А. Особенности перевода литературы жанра фэнтези. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 9, Филология. Востоковедение. Журналистика*, 2007. № 1 (2). С. 55–58.
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. Москва : ЭТС, 2001. 424 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / Ред. Р. Т. Гром'як. Київ : Академія, 2007. 752 с.
4. Мартін Дж. Р. Р. Танок драконів: Роман / Пер. з англ. Н. Тисовської. Київ : КМ-БУКС, 2018. 1152 с.: іл. (Пісня льоду й полум'я).
5. Мисник М. Ф. *Некоторые лингвистические особенности произведений жанра фэнтези*. Вопросы теории текста, лингвостилистики и интертекстуальности: *Вестник ИГЛУ. Сер. Лингвистика*. Иркутск : ИГЛУ, 2004. Вып. 2. С. 102–113.
6. Мкртчян Т. Ю. Структурные особенности авторских топонимов в цикле эпических фэнтезироманов Дж. Р. Р. Мартіна «Песнь льда и пламени». *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2016. № 10(64): в 3-х ч. Ч. 3. С. 127–129. URL: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2016_10-3_35.pdf
7. Панько Т. І. Українське термінознавство. Львів : Світ, 1994. 216 с.
8. Полетаева Е. Д., Денисова Н. В. Передача имен собственных с английского на русский язык при переводе текстов фэнтези. *Молодой ученый*. 2017. № 14. С. 732–736.
9. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / Отв. ред. д-р филол. наук А. А. Реформатский ; Институт языкознания АН СССР. Москва : Наука, 1973. 342 с.
10. Чернышева Т. А. Природа фантастики. Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1984. 336 с.
11. George R. R. Martin A Dance with Dragons. NY : Bantam Spectra, 2011. 1016 p.

Мазур Е. В., Новицкая Э. Э. Особенности образования и перевода имен собственных в цикле книг Дж. Мартіна «Песня льда и огня»

Аннотация. Статья рассматривает особенности создания имен собственных на примере цикла книг «Песнь Льда и Огня» Джорджа Р. Р. Мартіна. Актуальность исследования обусловлена все большей популярностью жанра фэнтези в современной литературе и, соответственно, возрастающим количеством их переводов как форм усвоения феномена фэнтези отличными от источников культурами. Одной из главных жанровых особенностей фэнтези является описание новых миров, созданных авторами, с собственным, каждый раз другим, ономастиком – своеобразным способом привлечения читателя.

Осуществленное в данном исследовании определение особенностей создания имен в произведениях жанра фэнтези проводилось с целью оценки адекватности способов их передачи в украинском языке. Материалом работы является цикл книг «Песнь Льда и Огня» Джорджа Р. Р. Мартіна, перевод которого на украинский язык был осуществлен Натальей Тисовской.

В ходе исследования истории вопроса было выявлено, что в жанре фэнтези имена собственные активно исследуются с целью определения их специфических особенностей, семантической мотивации и внутренней формы, критериев классификации, исторической и этимологиче-

ской составляющей, функций и роли при моделировании географического пространства вторичного мира, переводческих приемов при передаче на украинский язык и т. д.

Данное исследование рассматривает основные группы имен собственных и группы, которыми выражены имена собственные в цикле книг Дж. Мартина «Песнь Льда и Огня», а именно: имена и прозвища главных героев, топонимы, мифонимы и зоонимы. Также рассмотрены основные способы создания имен собственных в исследуемом произведении, к которым относятся аффиксальный способ, словосложение, конверсия и заимствование.

Заключительным этапом исследования было определение способов перевода имен собственных в зависимости от групп, к которым они принадлежат. Преобладающим методом воспроизведения имен собственных в цикле книг «Песнь Льда и Огня» является калькирование. Личные имена героев передаются с помощью транскрипции и транслитерации. Часть топонимов, зоонимов, названия замков и теонимы переводятся при помощи транскрипции.

Ключевые слова: фэнтези, перевод, ономастикон, имена собственные, способ перевода, транскodирование, калькирование, аффиксация, словосложение, конверсия.

Mazur O., Novitska E. Features of proper names creation and translation in G. Martin's cycle "A Song of Ice and Fire"

Summary. This article examines the peculiarities of proper names creation by the example of George R. Martin's book series "A Song of Ice and Fire". The relevance of this study is determined by the increasing popularity of the genre of fantasy in modern literature and, accordingly, by the increasing number of their translations as forms of the phenomenon of fantasy assimilation in the cultures different from the source ones. One of the pivotal genre features of fantasy is a description

of the new worlds created by the authors, with their own, each time else, onomasticon – a kind of reader's way of interest.

In this study, the definition of the features of proper names creation in the works of the fantasy genre was carried out in order to assess the adequacy of the methods of their reinclusion in the Ukrainian language. The material of study is the series of George R. R. Martin's books "A Song of Ice and Fire", whose translation into the Ukrainian language was carried out by Natalia Tysovska.

During the study of the history of the issue, it was discovered that in the genre of fantasy proper names are actively investigated in order to determine their specific features, semantic motivation and internal form, classification criteria, historical and etymological components, functions and role in the simulation of the geographical space of the secondary world, translation techniques when translated to the Ukrainian language, etc.

This study examines the main groups of proper names and groups that express proper names in the series of books by G. R. Martin "A Song of Ice and Fire", namely the names and nicknames of the protagonists, toponyms, myths, and zoonym. The main ways of proper names creation are also considered in the research paper. The latter include affixation, word-building, conversion and borrowing.

The final stage of the study was to determine the ways of proper names translation depending on the groups they belong to. The preferred method of reproducing proper names in the cycle of books "A Song of Ice and Fire" is the calking. Personal names of heroes are translated using transcription and transliteration. Some of the toponyms, zoonyms, names of locks and theonyms are transcribed.

Key words: fantasy, translation, onomasticon, proper names, translation method, transcoding, calking, affixation, word formation, conversion.

*Мазур О. В.,**доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету**Оришечко-Бартоха Т.,**кандидат філологічних наук, доцент
(Пшемисль, Польща)*

МЕТОДОЛОГІЯ КРИТИКИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті розглядаються основні завдання, функції та принципи критики художнього перекладу, що покликано ствердити окремішній статус дисципліни та відокремити фахові вимоги до перекладів текстів красномовного письменства від суб'єктивних міркувань.

Матеріалом дослідження є критичні тексти різних жанрів – відгуки, нариси, наукові статті, дисертації, монографії, написані перекладознавцями-теоретиками, перекладачами-практиками, пересічними читачами. Широкий спектр використаних матеріалів дав змогу виокремити завдання, які виконує критика художнього перекладу, та, відповідно, об'єднати їх у групи, підпорядковані певним функціям. Останні, своєю чергою, реалізуються в межах аспектів та принципів суто перекладацького напрямку або послуговуються методологією інших наук. Зокрема, наголошується, що критика художнього перекладу є водночас перекладознавчою, літературознавчою, мовознавчою та невіддільна від редакторської роботи.

Критиці художнього перекладу властиві тексти антропоцентризм. У межах першого вирішуються питання мовної відповідності, літературознавчі завдання та культурологічні питання, в межах другого досліджуються відносини в триаді «перекладач-читач-літературна полісистема». Серед основних функцій критики художнього перекладу виокремлено оцінну, методологічну, дидактичну, навчальну, пояснювальну, нормативно-контролюючу, діагностико-корегуючу, дослідницьку, пізнавальну, інтерпретативну, прагматичну, виховну, перцептивну, утилітарну, праксеологічну, прогностичну, гуманітарну, комунікативну, світоглядну, мовотворчу, культуротворчу, націєтворчу. Основними завданнями критики художнього перекладу є встановлення вимог до якості перекладу, вишкіл перекладачів, сприяння активізації національного перекладу та його синхронізація зі світовими літературними та культурними процесами, стимулювання розвитку національних мови та культури.

Ключові слова: переклад, художній переклад, критика художнього перекладу, методологія, завдання, функція, принцип, аспект.

Постановка проблеми. В умовах інтенсивного культурного обміну, великою мірою здійснюваного через переклади, коли світова література в буквальному сенсі перетворюється на глобальну полісистему, з'явилася велика кількість матеріалів різних жанрів – читачьких відгуків, літературознавчих нарисів, перекладознавчих статей, монографій та дисертацій, – покликаних оцінити якість відтвореного в новій культурі тексту оригіналу. Відповідно, постала необхідність систематизувати критерії, за яким той чи інший матеріал може належати до умовного діалогу «автор-перекладач-читач», або визнаний власне фаховою критикою художнього перекладу, яка покли-

кана покращити якість перекладу, допомагаючи тим самим читачу та перекладачу знайти порозуміння, певну «золоту середину» між читачьким очікуванням та його професійним втіленням в інтерпретації.

Також критика художнього перекладу (далі – КХП) потребує з'ясування свого окремішнього предметного статусу через виконувани нею функції, бо дисципліна значною мірою послуговується здобутками інших наук: літературознавства, герменевтики, методології, компаративістики тощо. Перекладознавиця Л. Коломієць серед методологічних підходів до процесу поетичного перекладу виділяє інтерпретативний, герменевтико-онтологічний, діалектико-органічний, структурно-формалістичний, психолінгвістичний, неоформалістичний, креативний підходи [9, с. 47–133], і це далеко не повний список. Через широке застосування методології інших наук ставиться під сумнів статус КХП як окремої галузі перекладознавства [25, с. 17; 26, с. 108].

Метою статті є виокремлення сукупності прийомів дослідження, що застосовуються в КХП: як суто перекладознавчих, так і суміжних, проте унікальних у своєму поєднанні з іншими долученими дисциплінами, методик, функцій та завдань критичного аналізу, критеріїв об'єктивного оцінювання художнього перекладу.

Виклад основного матеріалу. Деякі функції та завдання КХП містяться у визначеннях. Так, титульність 1) **оцінної функції** стверджують О. Фінкель, В. Коптілов та І. Литвин, говорячи про «якість перекладу, що нею має опікуватися вимоглива критика» [17, с. 11], надаючи «обґрунтовану оцінку нових перекладів», у межах суто перекладознавчих понять еквівалентності перекладу оригіналу [12, с. 7] та «адекватності перекладу оригіналу» [9, с. 9]. Практична функція оцінювання художнього перекладу межує з теоретичною 2) **методологічною**. О. Подвойська наголошує, що критика перекладу не тільки надає, але й «встановлює та оновлює критерії оцінки (сучасних) перекладів» [18, с. 153], Т. Шмігер уточнює, що вона «не тільки оцінює конкретний текст, але аналізує його відповідність усталеним перекладацьким нормам і може ці норми змінювати, заперечувати і пропонувати нові» [24, с. 207]. Тим самим стверджуються думки П. Ньюмарка, що критика перекладу виявляє погляди на переклад, домінантні у різні епохи, у співвіднесеності з різними тематиками [28, с. 44] та В. Коптілова, що «критика художнього перекладу спирається на розроблені теорією принципи та критерії оцінки» [12, с. 8], чим, на нашу думку, підвищує вимоги до художнього перекладу. В межах тієї ж функції критики встановлюють вимоги до рівня професійної компетентності перекладача – широка ерудиція, мовна та стилістична вправність тощо, – як це робив, наприклад, Г. Кочур [5, с. 22].

Варто наголосити на складній структурі оцінної функції відповідно до розмаїття об'єктів оцінювання – мова оригіналу та перекладу, сам художній твір, ідіостилі автора та перекладача, – а також залучених методологій різних наук. Оцінювання якості перекладу може відбуватися з огляду на його формальні характеристики, а також читачку, літературознавчу та культурну рецепції.

Мовоцентризм у КХП на практиці реалізовується через застосування **дескриптивно-компаративного методу** під час порівняльного аналізу оригіналу та перекладу художнього твору. Побіжно, проте неунікно, критики розглядають мовні питання від найширшого розуміння перекладу як засобу збагачення української мови до релятивних оцінок «із погляду відповідності мови перекладу нормам літературної мови, якою перекладено твір» [12, с. 8]. Слід вказати на 3) **мовотворчу** функцію критики, адже декотрі її зразки є самоцінним маєстром художнього слова. Згадаймо, наприклад, промову М. Лукаша про «перекладацький жаргон» [15, с. 210–240]. КХП також докладається до вивчення питань розвиненості мови перекладу в її національному та/або діалектному варіанті з огляду на її придатність до відтворення лексико-стилістичних особливостей оригіналу. Прикладом того є подвижницька праця М. Лукаша з укладання словників синонімів та фразеологізмів, матеріалом для яких були, в т. ч., переклади колег [23, с. 51–60] (4) **лексикографічна** та 5) **дослідницька** функції), і які стали митцями в нагоді у критиці перекладів, зокрема, «при аналізі поеми «Німеччина» Г. Гайне в перекладі Л. Первомайського: «Приказки і прислів'я <...> оформлені в перекладі не зовсім «приказково»» [23, с. 58].

Тобто критика перекладу побіжно стверджує мовотворчу функцію власне художнього перекладу, виконує 6) **релятивно-оцінну** функцію щодо ступеня розвиненості мов оригіналу та перекладу, а також «відіграє істотну роль у розвитку художнього перекладу, популяризуючи його найкращі здобутки (7) **стимулююче-мотиваційна** (заохочувальна) функція) й засуджуючи порочні тенденції: формалізм, довільність, прояви неповаги до автора оригіналу й читача перекладу» [12, с. 8] (8) **превентивна** та 9) **діагностико-коригуюча** функції). Дослідниця І. Одрехівська узагальнено називає здатність «давати обґрунтовану оцінку перекладам та коригувати можливі «недоліки» перекладацького процесу» 10) **«сутнісною** функцією критики» [16, с. 123].

Текстоцентричність КХП виявляється у вирішенні не тільки мовних, а й літературознавчих питань через інтерпретацію образів оригіналу у загальнолюдському та панкультурному вимірах, оцінювання ідейно-образних якостей першотвору та, відповідно, художніх якостей перекладу, тим самим створюючи об'єктивне уявлення про твір через розлоге дослідження його поетики. Вищезгадані дослідження тексту оригіналу реалізують **культурно-пізнавальну** (11) та **інтерпретативну** (тлумачну) (12) функції КХП, дають змогу скласти перелік рис, пріоритетних для відтворення у перекладі (13) **прогностична** функція) та в подальшому надати об'єктивну оцінку ступеню збереження жанрово-стилістичних доміант оригіналу в перекладі.

КХП не обходить і **культурологічні** питання, звертаючи увагу на трансформацію тексту оригіналу в контексті культури перекладу, наголошуючи на значенні оригіналу для культури, в лоні якої він з'явився, та порівнюючи його зі значенням для культури мови перекладу (в т. ч., узагальнюючи, вказує, чи був вектор розвитку культури-реципієнта односпрямова-

ним культурі вихідній), визначаючи, які лакуни в літературі культури-реципієнта заповнив перекладений твір, розширивши її потенціал; стимулюючи перекладання «канонічних» творів, спроможних збагатити культуру мови перекладу, прищеплюючи літературні смаки. Відповідно, в межах **культурно-ресофського** підходу, окрім вищезгаданих стимулююче-мотиваційної та культурно-пізнавальної, реалізуються **гуманітарна** (14) та **комунікативна** (15) функції. Як бачимо, КХП доповнює літературознавчу методологію дослідження витворів прекрасного письменства, підпорядковуючи її перекладознавчим цілям.

Слід зазначити, що у разі аналізу кількох перекладів тексту оригіналу створюється їхня ієрархія за якістю через визначення ступеня еквівалентності перекладу оригіналу, тим самим виконується **ієрархічно-оцінна** (16) функція КХП.

Реалізацію **дидактичної функції** (17) вбачаємо в тому, що КХП допомагає «перекладачу, особливо коли автор входить у новий контекст» [18, с. 153], привертає увагу до гідних досягнень, із позиції сучасних вимог до перекладу, пояснює недоліки та досягнення перекладача (в т. ч. задля подальшого застосування в методиці перекладу), визначаючи ступінь складності завдань, які перекладач вирішує для досягнення еквівалентності, надає йому «повчальний урок» щодо шляхів подолання цих труднощів. У такий спосіб реалізовується також вищезгадана стимулююче-мотиваційна функція КХП, стверджувана М. Зеровим: «Се тільки повинно бути <...> для перекладчиків заохотою, поступаючи тою самою дорогою і метою, по якій зладжений сей переклад, поправляти його на будуче, доводячи якомога ближче до оригіналу, не сповіряючись ні в чім духові нашої бесіди» [1, с. 68]. Тут митець також наголошує, що КХП покликана вишколювати наступні покоління тлумачів, вказуючи, «чим перекладчик йому (оригіналу – О. М.) не дорівняв» [там само]. Н. Меліс говорить, що з навчально-пізнавальною метою може провадитися вивчення самих зразків критичних відгуків та рецензій, наданих знайомими перекладознавцями, адже воно «розпрацьовує критичний інструментарій (**методологічна** функція – О. М.) та формує навички роботи критика перекладу (редактора)» [27, с. 272]. Тобто **навчальна** функція (18) КХП невіддільна від її **досвідно-кумулятивної** (19) та **теоретико-пізнавальної** (20) функцій. У праці В. Радчука «Функції перекладу» ще одна дидактична функція – (21) **формалізуюча** – описується як завдання «надати творчому чуттю на інтуїції чітких формул осмисленого досвіду, який можна шліфувати й передавати у спадок початківцям» [20, с. 158].

Критика перекладу виконує **методологічну** функцію, виокремлюючи власні стратегії, наприклад, поєднання двох констант – науковості та естетичності – у критиці перекладу В. Коптілова, виробляючи методику перекладознавчого аналізу, презентуючи власну структуру. Одну з концепцій структури критики перекладу також розробив В. Коптілов, поділивши її на власне перекладацьку, літературознавчу та лінгвістичну критику перекладу [16, с. 125–126].

Дотичною до дидактичних аспектів КХП є її (22) **виховна функція**, адже частина відповідальності за самостійно обраний твір та ідеї, які ним пропагуються, лежить на перекладачеві.

Антропоцентричність КХП полягає в тому, що вона звертає увагу та особистість і творчу манеру перекладача, виокремлюючи індивідуальні особливості письма, інтерпретації тощо. В українській критиці перекладу і перекладач, і критик є активними творцями літературного процесу. Це стверджують М. Рильський у праці «Мистецтво перекладу» [21],

В. Коптілов у книзі «Першотвір і переклад» [11, с. 82–114], Г. Косів у монографії «Віра Річ. Творчий портрет перекладача» [8, с. 159–183], реалізуючи в такий спосіб (23) **практично-діяльнісну (праксеологічну)** функцію. Наводячи відомості про перекладачів як популяризаторів цілих шарів літератури, як-то робить, наприклад, Н. Гриців, розповідаючи про В. Мисика – перекладача-орієнталіста та румеїста [2, с. 82–105], або авторка цієї розвідки, характеризує А. Онишка як перекладача лірики Е. По [14]. Критики побіжно роблять екскурс в історію іноземної літератури, описують творчий метод автора оригіналів, тобто, виступаючи таким чином джерелом пізнання, втілюють (24) **гносеологічну (пізнавальну)** функцію, а популяризуючи світоглядні концепції перекладачів [2, с. 12–37; 6], говорячи про «межі свободи перекладача» [2, с. 28], – (25) **світоглядну та (26) волюнтаристську**.

КХП також спрямована на задоволення потреб читача шляхом фахового аналізу вад перекладу та конструктивних порад з їх подолання, допомагаючи інтерпретатору досягти т. зв. «горизонту читацьких сподівань». Щоб зрозуміти останній, КХП часто вдається до огляду читацьких сподівань до та вражень після прочитання твору, апелює до суб'єктивних вражень перекладача як реципієнта твору, пояснюючи його рішення. В такий спосіб, за допомогою прогностичної, (27) **емоційно-оцінної та (28) пояснювальної** функцій реалізується (29) **прагматична** функція КХП. У межах ієрархічно-оцінної функції вона також визначає місце перекладача серед колег та його внесок до скарбниці національного перекладу.

КХП виконує також (30) **інституціональну функцію**, об'єднуючи перекладачів у школи, виокремлюючи ознаки напрямів художнього перекладу (31) **таксономічна** функція) через дослідження ідейно-естетичних, історичних, соціальних підвалин їхньої з'яви (32) **інтелектуально-інформативна** функція), як це, наприклад, зробив свого часу М. Зеров, сформулювавши літературні та перекладацькі принципи плеяди неокласиків [3; 4]. Вона також «докладає зусиль до підтримання тяглості перекладацьких традицій», як це робили М. Зеров, Г. Кочур [19, с. 29], складаючи та коментуючи антології творів попередників.

Утилітарна функція КХП (33) реалізується через оцінювання «доцільності добору для перекладу творів іншомовної літератури» [12, с. 8] в націєтворчому, культуротворчому, ідеологічному, геополітичному вимірах. Так, критика перекладу, аналізуючи національний художній переклад як цілісну полісистему, «зумовлює значення перекладів для культури мови, що приймає» [13, с. 9], тобто досліджує вплив іншокультурних джерел на формування національного світогляду. В такий спосіб стверджуються націє- та культуротворча функції художнього перекладу. **Культуротворча (34) та націєтворча (35)** функції самої критики перекладів полягають у тому, що вона часто опікується плануванням випусків соціально та історично зумовлених антологій та перекладацьких часописів, кращих творів світової літератури, в т. ч. сучасних, як, наприклад, обстоєв М. Лукаш з'яву часопису «Всесвіт» [15, с. 187], а Г. Кочур – публікацію творів Данте [5, с. 19].

За певних історичних, політичних та соціальних умов КХП може виконувати (36) **ідеологічно-пропагандистську, (37) ознайомче-просвітницьку** та ін. функції, на що вказував І. Франко, говорячи про невисокий рівень російської літературної критики кінця XIX ст., яка замість того, щоби бути знаряддям просвіти, перетворилася на знаряддя політичної та ідеологічної пропаганди [1, с. 68].

Прагматичний аспект КХП реалізується через функцію (38) **здійснення впливу на перекладача та читача** [7], в тому числі, ретроспективно, висловлюючи припущення на вплив історично або географічно віддаленого оригіналу на його реципієнтів [28] (прогностична функція). Тобто КХП визначає комунікативну та естетичну цінність перекладеного твору для окремого реципієнта ((39) **перцептивна** функція), «піднімає авторитет перекладної літератури» для суспільства загалом [5, с. 18]. За П. Ньюмарком, прагматика критики перекладу полягає у визначенні переваг перекладу (його «цінності») з позиції досягнення мети, заради якої було зроблено переклад [28], а також, за В. Комісаровим, вказує на успішність вирішення прагматичного «надзавдання», якщо така задача була поставлена цьому перекладацькому акту [10, с. 292]. В. Радчук зауважував, що «перекладачі часто керуються в роботі не до кінця усвідомленими цілями та мотивами», які «не опрідмечуються словом інакше, як через текст перекладу» [20, с. 158]. Одним із завдань КХП є виявлення та аналіз «творчих імперативів-рушіїв» [там само] перекладацької діяльності, яке реалізується в (40) **аналітичній** функції.

Критика перекладу визначає повноту відтворення змісту оригіналу в перекладі та, оцінюючи еквівалентність оригіналу та перекладу, допомагає віднайти інформацію, втрачену при перекладі [10, с. 287], ((41) **інформативно-реставраційна** функція) перевіряє дотримання **конвенційної норми перекладу**, під якою розуміють вимогу максимальної наближеності перекладу до оригіналу, його здатність повноцінно замінювати оригінал як загалом, так і в деталях, виконуючи завдання, заради яких переклад був здійснений [10, с. 294], та **норми еквівалентності** перекладу, яка має виконуватися за умови дотримання всіх інших аспектів перекладацької норми [10, с. 296] та поза нею (**нормативно-контролююча** функція (42)), визначаючи жанр як власне переклад або один із видів інтерпретаційної діяльності – переспів, твір за мотивами тощо, як це зробив О. Рихло, досліджуючи жанри перекладів творів Е. По [22, с. 13–55]. Цим КХП робить внесок до жанрології перекладу, окреслюючи та уточнюючи критерії різних перекладацьких жанрів, співвідносячи їх із певними літературними жанрами (наприклад, називаючи переспівами або творами за мотивами відтворення Езопових байок у межах інакших культур).

«Що докладніше описуються функції перекладу, то виразніше постає потреба розгалужувати її на конкретні актуальні підклади», – зазначив В. Радчук у статті «Функції перекладу» [20, с. 149]. Це твердження слушне і для функцій КХП.

Взагалі, роздумуючи над функціями КХП, подекуди важко відділити функції, які належать критиці перекладу від тих, що належать власне перекладу, адже, наприклад, ідеологічно спрямованим може бути як сам текст перекладу, так і текст відгуку на іншомовну інтерпретацію художнього тексту, позбавленого будь-якого ідеологічного плану; культуротворчу роль може виконувати як переклад «знакового» твору, так і оглядова стаття, в якій йдеться про поступ національного перекладу на фоні світових літературних процесів. Ця розвідка є спробою виділити функції, властиві саме критичним текстам різних жанрів та проілюструвати їх думками видатних перекладачів та перекладознавців.

Додамо, що наведений вище далеко не вичерпний список функцій КХП можна було б систематизувати в інші способи: не за аспектами – прагматичним, дидактичним тощо, – в межах яких вони реалізуються, а, наприклад, у межах методик «чисто-

го» перекладознавства та суміжних наук (літературознавства, стилістики), або, навпаки, підпорядкувати функціям різногалузеві та різноаспектні завдання, говорячи, наприклад, про те, що інтерпретативна функція КХП пояснює як художню дійсність оригіналу та перекладу, так і окремі перекладацькі рішення.

Висновки. Узагальнюючи завдання, які виконує КХП, можна сказати, що вона сприяє встановленню високих вимог та покращенню якості перекладених творів, вишколює перекладачів художніх творів, підвищує інформованість та культурний рівень читачів. У широкому розумінні вона є стимулом до розвитку національних мов та культур, сприяє активізації національного перекладу, оцінює його здобутки в межах цілісної полісистеми, розмежовуючи в ній течії та напрями, спрямовує його та синхронізує зі світовими літературними та культурними процесами.

Таким чином, аналіз методології КХП як науки, її цілісності та ціннісного осмислення дають нам змогу стверджувати її окремішність як специфічної галузі людської діяльності в лінгвістичному, комунікаційному, когнітивному, прагматичному, інституційному аспектах.

Література:

- Бриська О. Я. Микола Зеров як критик та теоретик перекладу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Львів, 2017. 284 с.
- Гриців Н. М. Василь Мисик: Різногранний діамант українського художнього перекладу : монографія. Вінниця : Нова книга, 2017. 296 с.
- Зеров М. К. Перед судом методолога *Українське письменство*. Київ : Основи, 2003. С. 550–559.
- Зеров М. К. У справі віршованого перекладу. *Українське письменство*. Київ : Основи, 2003. С. 609–624.
- Зорівчак Р. П. Григорій Кочур як історик українського художнього перекладу *Григорій Кочур і український переклад* : Матеріали міжнародн. наук.-практ. конф. Київ – Ірпінь, 2004. С. 1–28.
- Зорівчак Р. П. Микола Лукаш: «Дух, що тіло рве до бою». *Савчин В. Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу*. Львів, 2014. С. 5–15.
- Іваненко В. Критика перекладу: якою їй бути? *Всесвіт*. 1977. № 4. С. 173–177.
- Косів Г. Віра Річ. Творчий портрет перекладача : монографія. Львів : Піраміда, 2011. 264 с.
- Литвин І. М. Перекладознавство. Наук. посібник. Черкаси, 2013. 288 с. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/60/1/навч.%20пос.%20Литвин.%20ПЕРЕКЛАД%20ознавство.pdf>
- Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу : монографія. Київ : Київ. ун-т, 2004. 522 с.
- Комиссаров В. Н. Теория перевода. Москва : ВШ, 1990. 306 с.
- Коптілов В. Першотвір і переклад. Київ : Дніпро, 1972. 215 с.
- Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.
- Мазур О. В. Анатолій Онишко – перекладач лірики Едгара По. *Філологічні студії*. Луцьк : ВОД, 2007. № 1–2 (39–40). С. 89–93.
- Микола Лукаш: Моцарт українського перекладу / Упоряд. Карабан В. І., Черноватий Л. М. та ін. Вінниця : Нова книга, 2009. 445 с.
- Одрехівська І. Модель критики перекладу в рамках перекладознавчої концепції проф. В. Коптілова. *Іноземна філологія*. 2013. Вип. 125. С. 123–129.
- Олександр Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства / Ред. та упоряд. Черноватий Л. М., Карабан В. І. та ін. Вінниця, 2007. 440 с.
- Подвойська О. Редагування перекладів як навчальна дисципліна. *Філологічні науки*. 2006. Кн. 2. С. 153–157. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/Nzfn_2016_2_32.pdf
- Пономарів О. «Чужою радістю радіти...» *Григорій Кочур і український переклад* : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ – Ірпінь, 2004. С. 29–30.
- Радчук В. Функції перекладу. *Всесвіт*. 2006. № 11–12. С. 149–160.
- Рильський М. Мистецтво перекладу. Київ : Рад. письменник, 1975. 343 с.
- Рихло О. П. Відтворення мовностилістичних особливостей творів Е. А. По в українських перекладах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Чернівці, 2001. 304 с.
- Савчин В. Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу : монографія. Львів : Літопис, 2014. 374 с.
- Шмігер Т. Історія українського перекладознавства XX ст. Київ, 2009. 342 с.
- Bassnett S. *Translation Studies*. 3rd edition. L. : Routledge, 2003. 176 p.
- Burkhanov I. *Translation: Theoretical Prerequisites*. Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003. 222 s.
- Melis N. M., Albir A. H. Assessment in Translation Studies: Research Needs. *Meta XLVI*, # 2, 2001. URL: <http://www.erudit.org/revue/meta/2001/Vol.XLVI/2>
- Newmark P. *A Textbook of Translation*. L. : Longman, 2003. 290 p.

Мазур Е. В., Оришечко-Бартоха Т. Методология критики художественного перевода

Аннотация. В статье рассматриваются основные задания, функции и принципы критики художественного перевода, что призвано утвердить её обособленный статус и отделить профессиональные требования к переводчикам художественных текстов от субъективных суждений.

Материалом исследования служат критические тексты разных жанров: отзывы, очерки, научные статьи, диссертации, монографии, написанные переводоведами-теоретиками, переводчиками-практиками, рядовыми читателями. Широкий спектр использованных материалов дал возможность выделить задания, которые выполняет критика художественного перевода, и, соответственно, объединить их в группы, подчиненные определенным функциям. Последние, в свою очередь, реализуются в рамках аспектов и принципов чисто переводческого направления или используют методологию других наук: подчеркивается, что критика художественного перевода одновременно является переводоведческой, литературоведческой и языковедческой и неотделима от редакторской работы.

Критике художественного перевода свойственны тексто- и антропоцентризм. В рамках первого решаются вопросы языкового соответствия, литературоведческие задания и культурологические вопросы, в рамках второго исследуются отношения в триаде переводчик-читатель-литературная полисистема. Среди основных функций критики художественного перевода выделены оценочная, методологическая, дидактическая, учебная, пояснительная, нормативно-контролирующая, диагностико-коррекционная, исследовательская, познавательная, интерпретативная, прагматическая, воспитательная, перцептивная, утилитарная, праксеологическая, прогностическая, гуманитарная, коммуникативная, мировоззренческая, языкотворческая, культуuroбразующая и нациообразующая. Основными задачами критики художественного перевода являются установление требований к качеству перевода, подготовка переводчиков, способствование активизации национального перевода и его синхронизация с мировыми литературными и культурными процессами, стимулирование развития национальных языка и культуры.

Ключевые слова: перевод, художественный перевод, критика художественного перевода, методология, задача, функция, принцип, аспект.

Mazur O., Oryshechko-Bartokha T. Methodology of literary translation criticism

Summary. The paper considers general tasks, functions and principles of literary translation criticism. That is meant to state a separate status of the literary translation criticism, to tell professional demands to the translators of literary texts from subjective judgements.

The critique texts of different genres comprise the research materials. These are reviews, sketches, research papers, theses, monographs, written by translation theorists and practitioners, as well as common readers. A wide range of the materials used gave an opportunity to sort out the tasks solved by the literary translation criticism, and, thereafter, to consolidate them into the groups, subject to definite functions. The latter, in their turn, execute themselves within the translational aspects and principles or use the methodology of other sciences. Namely, it is emphasized that the literary translation criticism lies within the translation, literature, and language studies, and is also inseparable from the translation editing and proofreading.

The text- and anthropocentrism are characteristic for the literary translation criticism. The former solves the languages correspondence issues, as well as those of literature and culture studies, while the latter examines the relations within the triad translator-reader-literary polysystem. The following functions were defined to be the basic ones of the literary translation criticism: evaluating, methodological, didactic, learning, explanatory, those of regulation and control, diagnostics and correction, exploratory, cognitive, interpretative, pragmatic, educative, perceptive, utilitarian, praxeological, prognostic, humanitarian, communicative, ideologic, language-creative, culture- and nation-formative. The basic tasks of the literary translation criticism are: setting the translation quality requirements, translators training, facilitation of national translation and its synchronization with the world literary and cultural processes, stimulation of national language and culture development.

Key words: translation, literary translation, literary translation criticism, methodology, task, function, principle, aspect.

Мазур О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

Сторожук О. І.,
студент
Херсонського національного технічного університету

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ТЕРМІНИ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню функціональних особливостей термінів сільського господарства в текстах публіцистичного стилю, релевантних для перекладу. Серед жанротворчих особливостей текстів публіцистичного стилю особливе місце належить його лексичній наповненості, в т. ч. термінологічній. У статті описуються основні функціональні особливості вживання термінів галузі сільського господарства у статтях публіцистичного стилю, релевантні для їх адекватного відтворення в англо-українському перекладі. Точність та стилістична нейтральність термінів дає змогу точно та стисло висловлювати поняття з галузей наукової та технічної діяльності людини, зокрема, з сільського господарства, тобто термін, насамперед, виконує інформативну функцію в публіцистичних текстах аграрної тематики. Однак необхідність донесення інформації не тільки швидко та достовірно, а й доступно та цікаво висвітливши тему широкому читачькому загалу, що постає перед автором статті, реалізує прагматичну функцію публіцистичного тексту загалом та використання вузькогалузевої термінології зокрема. Сільськогосподарча термінологія, своєю чергою, вводить певні обмеження у стилістику публіцистичного тексту, переміщуючи акцент із прагматичного впливу на читачьку аудиторію на інформативність тексту статті в межах обраної тематики. Широка тематична розгалуженість сільськогосподарчої термінології та долучення термінології з суміжних наук поряд із введенням нових понять становлять проблему пошуку словникових еквівалентів для термінологем, використаних з інформативною метою. Водночас терміни, використані з прагматичною метою, а особливо такі, які набули додаткових контекстуальних значень, потребують знаходження оказіональних лексичних відповідників та/або перекладу в інший спосіб, серед яких є компенсація, контекстуальне розтлумачення та інші види лексико-семантичних трансформацій.

Ключові слова: переклад, термін, публіцистичний стиль, функція, інформативність, прагматика, еквівалент, трансформація.

Постановка проблеми. Публіцистичний текст важко уявити без наявності в ньому термінів, що пояснюється призначенням подібних текстів: якнайшвидше відреагувати на події сьогодення та проінформувати про них найширше коло читачів. Останніми роками у пресі різко зросла чисельність термінологічних лексичних одиниць на позначення науково-технічних понять, що разом із першочерговістю обговорюваних проблем охорони природи та довкілля зумовило широке використання термінології природознавства, екології, біології, агрономії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика відтворення сільськогосподарчої термінології в перекладі цікавить науковців вже понад шість століть. Так, наприклад, каталонський перекладач Феррара Сайоль (XV ст.), перекладаючи працю Палладія «Про сільське господарство», пише у вступі про переклад спеціальних термінів, закликаючи до точної передачі змісту адекватними засобами рідної мови [9, с. 11–12]. Сучасні дослідники Т. Кияк, А. Науменко, О. Огуй [9], Л. Білозерська, Н. Возненко, С. Радецька [3], В. Карабан [8] розглядають термінологію, в тому числі сільськогосподарчу, як об'єкт перекладу; питання вмотивованості термінів досліджували О. Білінова [3] та Л. Костенко [10]; соціолінгвістичні аспекти термінології вивчали А. Дяков, Т. Кияк, З. Куделько [6]; А. Белогуб [2] розглядає термінологію в етнокультурному розрізі, Х. Штребель, Л. Хоменко, О. Кобжев, В. Борисова, уклали багатомовні словники з термінології різних галузей сільського господарства. Наявність новітніх науково-теоретичних розвідок та лексикографічних джерел свідчить про актуальність обраної нами теми дослідження. Втім, питання перекладу сільськогосподарчих термінів у публіцистиці ще не знайшло відповідного теоретичного осмислення, яке б підсумовувало накопичений практичний досвід у відтворенні цієї термінологіки в публіцистиці.

Метою статті є визначення основних функціональних особливостей термінів галузі сільського господарства в публіцистичних текстах, що здійснюється шляхом виконання таких завдань: встановити основні жанрово-стилістичні особливості тексту публіцистичного стилю, які уможливають, зумовлюють та регламентують використання в них сільськогосподарчої термінології; встановити основні функції термінів галузі сільського господарства в статтях публіцистичного стилю та, відповідно, запропонувати найбільш адекватні способи їх перекладу, зумовлені виконуваною ними в тексті функцією.

Виклад основного матеріалу. У стилістичній системі мови публіцистичний стиль посідає проміжне становище між розмовним, з одного боку, та офіційно-діловим і науковим – з іншого [12, с. 75–78]. Як зазначає І. Бублик, комунікативною задачею публіцистичного тексту є передача адресату когнітивної інформації, тобто нових знань, та емоційної інформації стосовно оцінки того, про що розповідає в статті автор. З одного боку, головним задумом публіцистичного тексту є повідомлення фактів про явища, події та людей, з іншого, ці факти подають із певної точки зору [5, с. 106].

Дослідниця Т. Заводська розділяє газетні жанри на три групи: інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні. Аналізуючи їх, вона зазначає, що найбільш схильними до просторіч є жанри, в основі яких лежить інформаційна функція [14, с. 186–187]. В залежності від жанру на перше місце виходить або експресія, або стандарт. Якщо ціллію інформаційного повідомлення є створення певного відношення до інформації, то на перший план виходить експресія (частіше за все це простежується в памфлетах, фейлетонах та інших жанрах). У жанрі газетної статті, яка прагне досягти максимуму інформативності, переважають стандарти. Відповідно, серед основних мовленнєвих особливостей публіцистичного стилю варто зазначити неоднорідність стилістичних засобів, використання спеціальної термінології та емоційно забарвленої лексики, поєднання стандартних та експресивних засобів мови, використання конкретної лексики [7, с. 67].

Сучасне мовознавство розглядає **термін** як слово або словосполучення, яке виконує суто номінативну функцію, функцію найменування спеціального поняття [15]. Терміни існують у межах певної термінології, тобто входять у лексичну систему мови, але лише за допомогою конкретної термінологічної підсистеми. На відміну від загальноживаного слова, значення терміна не пов'язано з контекстом. У межах цієї системи поняття термін в ідеалі має бути однозначним, систематичним і стилістично нейтральним [15]. Проте використані в публіцистиці терміни часто набувають контекстуальних значень, відмінних від прямих словникових відповідників, про що йтиметься далі.

У сучасних засобах масової інформації активно використовується термінологічна лексика різноманітних галузей людських знань. Вчені Ци Ванчжі і Шен Хайбо в своїй книзі «Терміни в сучасній російській газеті» зазначають, що склад термінологічної лексики в газетних текстах постійно оновлюється, тому що в мові газети відображаються живі процеси, що відбуваються в житті: з розвитком науки і зміною суспільних відносин фіксуються нові слова і нові терміни [15].

У засобах масової інформації використання термінології простежується переважно в групі інформаційних жанрів: нарисі, репортажі, звіті, інтерв'ю. Всі вони відрізняються оперативністю, наявністю в матеріалах подієвого приводу, розглядом окремого факту, явища. Такі тексти виступають носіями оперативної інформації, дають змогу відстежувати значущі події тієї чи іншої сфери діяльності [15]. Оскільки головну роль у таких текстах відіграє повідомлення, можна стверджувати, що термін у них використовується в прямому значенні, виконуючи безпосередньо функції передачі інформації, передачі знань, популяризації наукових знань та опосередковано гносеологічну (пізнавальну) функцію, популяризуючи нові для читача знання [11, с. 213].

Функція передачі інформації реалізується, якщо терміни служать у газеті свідченням достовірності повідомлення і вживаються в своєму термінологічному значенні з метою передачі об'єктивної інформації. Відповідно, такі терміни перекладаються словниковим еквівалентом. Наприклад: *“Among these is that the annual **growing season** of central England has increased by an average of around five weeks since the late 19th century”*. [18, с. 127] – Згідно з дослідженнями, щорічний **вегетаційний період** у центральному регіоні Англії, починаючи з кінця 19 століття, зріс у середньому на 5 тижнів (тут і далі переклад наш. – О. С.).

У цьому прикладі ми бачимо використання терміна «**growing season**», в якого словниковим еквівалентом є «**веге-**

таційний період», який не має омонімів, тому сприйметься реципієнтами однозначно.

Функція популяризації наукових знань покликана підвищувати освітній рівень читачів шляхом звернення до актуальних питань сучасної науки. Варто зазначити, що в науково-популярних текстах переважає прагматична установка на виклад читачеві-неспеціалісту наукових знань у популярній, захоплюючій формі. Газета є засобом інформації та переконання. Вона розрахована на велику та неоднорідну аудиторію, яку треба втримати та привабити до читання [1, с. 181]. Тобто публіцистика виконує теоретико-пізнавальну та стимулююче-мотиваційну (заохочувальну) функції [11, с. 210, 211]. Наприклад: *“<...> This approach calls for a massive change of attitude, but is a brilliant alternative to downsizing. **Permaculture** or ‘permanent agriculture’ incorporates many aspects of sustainable living”* [16, с. 117] – *<...> Цей підхід потребує значних змін із боку ставлення до нього, проте є чудовою альтернативою зменшення розміру саду. **Пермакультура**, або ж перманентне сільське господарство, об'єднує багато аспектів екологічної життєдіяльності.*

У цьому прикладі ми можемо простежити використання термінів, які, по-перше, покликані поповнити знання читача про нові технології та їхні назви (інформативна функція), по-друге, приваблюють читача наданням «рецепту» нестандартного рішення проблем, з якими він, можливо, стикався, поясненням суті нововведень та заохоченням до змін (стимулююче-мотиваційна функція).

У науково-публіцистичних текстах терміни потребують найбільш семантично точного перекладу. Оптимальний метод перекладу термінології полягає у виділенні в мові перекладу терміна-еквівалента до лексеми мови оригіналу. Як стверджує С. Топіліна, застосування цього методу можливе, якщо країни мов оригіналу та перекладу досягли однакового наукового, технічного або суспільного рівня розвитку [14, с. 2].

*“G. latifolium established from **stem cuttings** grow and mature in twelve months. **Flowering** was initiated in late January and went on through March. Day temperatures at this period in the region ranged between 32°C–37.5°C”* [20, с. 2]. – *G. latifolium вирощена шляхом **стеблового живцювання**, період розвитку та дозрівання становив дванадцять місяців. Цвітіння розпочалося наприкінці січня та продовжувалося протягом березня. Різниця денних температур у цей період становить 32° C–37.5° C.* У цьому разі, оскільки ми маємо справу з публіцистичним текстом інформаційного спрямування, який тяжіє до наукового стилю, можна побачити численні терміни (*“**stem cuttings**”, “**flowering**”*), які подаються без дефініції. Це пояснюється тезаурусом цільової аудиторії цитованої статті. Відповідно, жанрово-стилістичною домінантою такого тексту є інформативність, що регламентує обмеженість у використанні стилістично забарвленої лексики і, відповідно, усі терміни перекладаються словниковими еквівалентами за контекстом, зберігаючи точність та ясність висловлювання.

Задля пояснення вузькоспеціального терміна автор публіцистичного тексту інколи вводить до тексту дефініцію – відрізок тексту, що розкриває зміст наукового поняття, представленого терміном, який зможе дати відповідь на питання, що означає термін. Такий прийом, використаний в оригіналі, значно полегшує вибір словникового еквівалента у разі термінологічної омонімії. Наприклад: *“In all cases, **prune back flush** to a major branch or the main trunk for a more natural look. This is called ‘**crown lifting**’ and can continue throughout the life of a tree*

to help reduce the density of shade underneath” [17, с. 82] – У будь-якому разі обрізайте нижні пагони аж до материнської гілки чи стовбура, щоб створити більш природній вигляд. Це називається «**підйом крони**», і його можна повторювати впродовж усього життя дерева, щоб зменшити кількість тіні під ним. У цьому прикладі ми можемо бачити, як автор вводить термін, який може бути незрозумілим для читача. Він бере його в лапки та надає пояснення до нього. Таким чином, непідготовлена аудиторія зможе поповнити власний словник новим терміном, а авторіві буде легше «розмовляти» з читачами, оскільки зникає потреба у подальшому повторному використанні поясненя для використаного раніше терміна.

Інформацію треба організовувати таким чином, щоб її можна було стисло та швидко передати, повідомити найголовніше [1, с. 181]. Стилистичні особливості залишаються майже однаковими для англійської та української мов. Усі газетні жанри характеризуються загальними формами реалізації стислості: компресією інформації та передачею певної частини повідомлень імпліцитно. Наслідком стислості стає економія мовних засобів за рахунок комунікативно менш важливих фрагментів повідомлення. Терміни якнайкраще відповідають цілі словесної компресії інформації, особливо такі, які наводяться в текстах статей без пояснень, наприклад: “Collect as much rain as possible in water butts and use **drip irrigation systems** to direct the water exactly where it’s needed” [18, с. 128] – Використовуйте бочки для збирання дощової води та застосовуйте **системи краплинного зрошення**, щоб направити воду до місць, де вона необхідна. У цьому прикладі використано термін «**drip irrigation systems**» – **системи краплинного зрошення**. Очікується, що читач вже добре знайомий із певною термінологією, тому відсутність потреби у поясненнях.

Як зазначалося вище, особливістю публіцистичного тексту є також комунікативна загальнодоступність. В ідеалі тексти публіцистичного стилю спрямовуються на певну аудиторію: вони мають певний обсяг, що не навантажує читача зайвою інформацією. Публіцистичний текст звертається до широкої аудиторії та має урахувувати її інтереси. Створення тексту відбувається з метою досягти найбільш повного донесення змісту тексту до читача за допомогою його плану вираження. Наслідком цього є побудова змісту та структури тексту, а також таких мовних засобів, як і в усій сукупності були б доступні для розуміння тексту. Тому під час створення публіцистичного тексту переважно використовуються такі схвалені та типові мовні засоби, які зможе адекватно сприйняти широке коло читачів.

“But the industry’s growth has relied on heavy use of toxic chemicals and now **growers** face heightened restrictions on some of their most favored chemicals: **soil fumigants**” [19]. – Проме підйом промисловості в значній мірі покладався на широке застосування токсичних хімікатів, і тепер **фермери** зіткнулися з посиленими обмеженнями на використання препаратів, яким надавали перевагу, таких як **грунтовий фумігант**. У цьому уривку статті можна побачити використання таких специфічних лексичних одиниць, як «growers» – «фермери», «soil fumigants» – «грунтовий фумігант». У першому випадку «growers» – «виробник сільськогосподарської продукції (садівник, овочівник)» автор статті-оригіналу використовує нетермінологічну лексему задля точності висловлювання на надання певної розмовності повідомленню, оскільки спеціалізація видання – це сільське господарство, тому очікується, що читачами будуть люди, які знайомі з лексикою, та їм не треба спро-

чувати чи пояснювати певні терміни, а ми обрали перекласти «growers» генералізованим нейтральним «фермери».

Зазначена особливість публіцистичного мовлення стає причиною певних обмежень на використання в текстах різних художньо-образних засобів і прийомів (метафор, алюзій) у кількісному і в якісному плані. Принцип загальнодоступності полягає у тому, щоб переданий зміст залишався зрозумілим усім членам суспільства. Через це під час написання публіцистичного тексту, де можливо, виключається все, що може виявитись складним для розуміння повідомлення «середнім» читачем. Таким чином, публіцистичні тексти характеризуються незначною кількістю художньо-образних прийомів, що можна пояснити тим, що важливою особливістю публіцистичного тексту є використання найбільш типових для цієї сфери суспільного життя засобів вираження матеріалу, найбільш частих лексичних одиниць, характерних для цього часу. Актуальність змісту змушує журналіста шукати нові форми його вираження, загальнозрозумілі та водночас відмінні своєю свіжістю та новизною [7, с. 67].

Висновки. Проаналізувавши все вищезгадане, можна дійти висновку, що терміни галузі сільського господарства є особливим видом термінології, який потребує детального вивчення з метою правильного тлумачення та перекладу. Терміни, які покликані наповнити тексти точністю, достовірністю та однозначністю, можуть викликати певні труднощі в розумінні інформації, націленої на широкий загал людей. Перекладачеві варто враховувати обмеження, які вводить сільськогосподарча термінологія в текст, не лише створюючи вузьконаправлене повідомлення, а й окреслюючи певне коло читачів, яким будуть зрозумілими думки автора, оскільки термінологія сільського господарства об’єднує знання з багатьох вузькоспеціалізованих наук, створюючи велику кількість омонімічних термінів, що, своєю чергою, створює труднощі для правильного вибору терміна та досягнення адекватності в перекладі тексту загалом.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : Учебник для вузов. 5-е изд., испр. и доп. Москва : Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Белогуб А. Л. Терминологика как выразитель культуры своей страны (на материале немецкого языка). *Нові підходи до філології у вищій школі* : Збірник наук. праць. Запоріжжя : ЗДУ. 1998. С. 9–10.
3. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
4. Блинова О. И. Термин и его мотивированность. Термин и культура речи. Москва : Наука, 1981. С. 72–86.
5. Бублик И. Ф. Особенности перевода публицистического текста. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*. 2012. Т. 18, кн. 2. С. 105–113.
6. Д’яков А., Кияк Т., Куделько З. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : KM Academia, 2000. 218 с.
7. Еранова Н. А. Неологизмы в письменных публицистических текстах. *Альманах современной науки и образования*. Тамбов : Грамота, 2008. № 8 (15): в 2-х ч. Ч. I. С. 67–69.
8. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрові стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
9. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.

10. Костенко Л. М. Вмотивованість терміна. *Нова філологія*. 2002. № 1 (12). С. 380–382.
11. Мазур О. Критика художнього перекладу: нарис методології. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2018. Вип. 31. С. 208–215.
12. Ращевская Е. П., Ахунзянова Ф. Т., Ёлшина Т. А., Зябликов А. В., Русский язык и культура речи : учебное пособие. Кострома : Изд-во Костромского гос. технол. ун-та, 2011. 177 с.
13. Топилина С. Н. К проблеме выделения газетно-публицистического стиля. *Альманах современной науки*. 2008. № 8. С. 186–188.
14. Узунова М. Н. Лексические трудности перевода немецкоязычных публицистических текстов по экономике. URL: <http://os.x-pdf.ru/20ekonomika/618652-1-udk811122-leksicheskie-trudnosti-perevoda-nemeckoyazichnih-public.php>
15. Урванцева Н. Функции термина в текстах средств массовой информации. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/funktsii-termina-v-tekstah-sredstv-massovoy-informatsii>
16. Gardeners' Question Time. *Gardener's World*. November 2017. P. 116–120.
17. Pruning the Crowns of Trees. *Gardener's World*. November 2017. P. 81–83.
18. Crawford, Emma. 10 Ways Climate Change Will Affect Your Gardening. *Gardener's World*. July 2017. P. 127–129.
19. Guthman Julie. Strawberries Embody California Agriculture's Conflicts. *U.S. News & World Report L.P.* 23 Jan. 2018, 5:40. URL: www.usnews.com/news/best-states/articles/2018-01-23/healthy-to-eat-unhealthy-to-grow-strawberries-embody-contradictions-of-california-agriculture
20. Osuagwu A. N., Ekpo I. A., Okpako E. C., Otu P., Ottoho E. The Biology, Utilization and Phytochemical Composition of the fruits and leaves of *Gongronema latifolium* Benth. *Agrotechnol* 2: 115. 2013. URL: <https://www.omicsonline.org/proceedings/the-biology-utilization-and-phytochemical-composition-of-the-fruits-and-leaves-of-gongronema-latifolium-benth-15512.html>

Мазур Е. В., Сторожук А. И. Сельскохозяйственные термины в публицистических текстах: функциональный и переводческий аспекты

Аннотация. Статья посвящена исследованию функциональных особенностей терминов сельского хозяйства в текстах публицистического стиля, релевантных для перевода. Среди жанровых особенностей текстов публицистического стиля особенное место занимает его лексическое наполнение, включая терминологическое. В статье описываются основные функциональные особенности использования терминов сельского хозяйства в статьях публицистического стиля, релевантные для их адекватной передачи в англо-украинском переводе. Точность и стилистическая нейтральность терминов позволяет точно и ёмко выражать понятия из отраслей научной и технической деятельности человека, в частности сельского хозяйства. То есть термин, в первую очередь, выполняет информативную функцию в публицистических текстах аграрной тематики. Однако в публицистике есть не только необходимость донести информацию быстро и достоверно, а и доступным и интересным способом объяснить тему широкой аудитории читателей; эта проблема, стоящая перед автором статьи,

реализует прагматическую функцию публицистического текста в целом и использования узконаправленной терминологии в частности. Сельскохозяйственная терминология, в свою очередь, вводит определенные ограничения в стилистику публицистического текста, смещая акцент с прагматического влияния на аудиторию читателей на информативность текста в рамках выбранной тематики. Широкая тематическая разветвленность сельскохозяйственной терминологии и включение терминологий смежных наук наряду с введением новых понятий являет проблему поиска словарных эквивалентов для терминологических лексем, использованных с информативной целью. В то же время термины, используемые с прагматической целью, в особенности те, которые приобрели дополнительные контекстуальные значения, требуют нахождения окказиональных лексических соответствий и/или перевода иным способом, таким как компенсация, контекстуальное растолкование и другие виды лексико-семантических трансформаций.

Ключевые слова: перевод, термин, публицистический стиль, функция, информативность, прагматика, эквивалент, трансформация.

Mazur O., Storoshuk O. Agricultural terminology in journalistic texts: functional and translation aspects

Summary. The article is devoted to the study of functional peculiarities of agricultural terminology in the journalistic texts relevant to translation. Among all genre peculiarities of journalistic texts, its lexical abundance plays a significant role, terminology being one of the most important issues. In this article the main functional peculiarities of using agricultural terminology in the journalistic articles, relevant to their adequate representation in English-Ukrainian translation are depicted. Accuracy and stylistic neutrality of terminology allows expressing concepts of scientific and technical activities of a person, including agriculture, accurately and precisely. That is to say, terminology functions as informational point in journalistic texts on agriculture. The importance to deliver the information quickly and authentically and, at the same time, to display the subject to wide range of readers easily and in an interesting manner implements pragmatical function of journalistic text in general and the use of highly specialized terminology particularly. Agricultural terminology in its turn introduces certain limitation in stylistics of journalistic texts, shifting the stress from pragmatical effect on reader to informational content of the text framed by its certain subject matter. High thematic branching of agricultural terminology and the use of terminology of contiguous sciences along with the newly-coined terms forms a problem of finding lexical equivalents for the terms used with an informative purpose. At the same time the terms used with a pragmatic purpose, especially those gained additional contextual meanings, need occasional lexical equivalent to be found and/or to be translated in other way using compensation, contextual explication and other types of lexical and semantic transformations.

Key words: translation, terms, journalism, function, informational content, pragmatics, equivalent, transformation.

Панченко О. І.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ

Анотація. У статті в загальному вигляді ставиться проблема перекладу термінології. Ця проблема є актуальною, оскільки українська термінологія бурхливо розвивається, при цьому оптимізуються різні її галузі, зокрема музична. Англійська музична творчість, зокрема пісні, є надзвичайно популярною в усьому світі, тому важливо правильно і сучасно перекладати англійську музичну термінологію. Ми проаналізували переклади українською мовою текстів, пов'язаних із музичним мистецтвом, а саме: публіцистичних текстів, де йдеться про історію та цікаві факти щодо розвитку сучасних музичних напрямків (джаз, блюз, хіп-хоп та ін.); текстів, де йдеться про власне класичну музику та такі жанри і форми музичних творів, як опера, балет, симфонія, концерт, соната тощо; матеріал, теоретичний і практичний зміст якого спрямований на опанування гри на музичному інструменті. У статті ми ставимо за мету дослідження типових стратегій перекладу англійської музичної термінології українською мовою. Задля досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі завдання, як накопичення фактичного матеріалу, створення перекладу або порівняння наявних перекладів та визначення найпоширеніших засобів перекладу. Для перекладу уривків статті ми обрали стратегію перекладу на рівні слова, оскільки в цьому випадку англійські та українські речення мають аналогічну структуру. Під час перекладу були збережені всі граматичні норми та логічний хід думки. Широко використано прийоми калькування, описового перекладу, додавання. Інтернаціональні терміни перекладено за допомогою таких лексичних трансформацій, як транскрипція і транслітерація. Багатозначні терміни перекладаються за допомогою відповідних еквівалентів музичної термінологічної системи української мови. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у створенні контекстного словника перекладу музичної термінології.

Ключові слова: термінологія, переклад, перекладацькі трансформації, транскрипція, транслітерація, калькування.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді ставиться проблема перекладу термінології. Ця проблема є актуальною, оскільки українська термінологія бурхливо розвивається, при цьому оптимізуються різні її галузі, зокрема музична. Англійська музична творчість, зокрема пісні, є надзвичайно популярною в усьому світі, тому важливо правильно і сучасно перекладати англійську музичну термінологію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми перекладу термінології досліджуються у значній кількості теоретичних праць. Це, зокрема, роботи О. І. Аронової [1], Л. О. Кириліної [2], О. С. Петровської [3], О. Ю. Топорської [4] та інших лінгвістів. На нашу думку, контекстне значення термінів ще не отримало повного висвітлення.

Метою статті є дослідження типових стратегій перекладу англійської музичної термінології українською мовою. Задля

досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі завдання, як накопичення фактичного матеріалу, створення перекладу або порівняння наявних перекладів та визначення найпоширеніших засобів перекладу.

Виклад основного матеріалу. Ми проаналізували переклади українською мовою текстів, пов'язаних із музичним мистецтвом, а саме: публіцистичних текстів, де йдеться про історію та цікаві факти щодо розвитку сучасних музичних напрямків (джаз, блюз, хіп-хоп та ін.); текстів, де йдеться про власне класичну музику та такі жанри і форми музичних творів, як опера, балет, симфонія, концерт, соната тощо; матеріал, теоретичний і практичний зміст якого спрямований на опанування гри на музичному інструменті.

Так, стаття "How to play the piano" [5] присвячена початковим аспектам опанування гри на фортепіано. Наведемо уривок із цієї статті.

• Starting point is *Middle C*. From there we go up the keyboard using the *white keys* and make a *C Major Scale*. From the notes in that scale we are able to build chords. The chords we build are called *triads* or *3-note chords*. The first chord we build is the *C chord* which is made up of the notes *C, E, and G*. The next chord is the *F chord* which is made up of the notes *F, A, and C*. The last chord we build is made up of the notes *G, B, and D*. After we build the chords we add the *root of each chord* in the left hand and then play them in succession. Playing the chords like this is called a *chord progression*.

Пропонуємо такий переклад:

• Початкова точка – *середня нота до*. Звідси ми граємо висхідну мелодію на білих клавішах та отримуємо гаму *до-мажор*. Із використаних у гамі нот ми можемо побудувати акорди. Акорди, які ми будуємо, називаються *тризвучні*, або *акорди*, що складаються з трьох нот. Перший акорд, який ми побудували, – *акорд до*, який складається з нот *до, мі, соль*. Наступний акорд – *фа*, який будується за допомогою нот *фа, ля, до*. Останній акорд, який ми побудували, створений нотами *соль, сі, ре*. Після побудови акордів ми беремо основний тон кожного акорду в лівій руці і далі граємо його з акордом послідовно. Гра акордів у такий спосіб називається *послідовністю акордів*.

Для перекладу цього уривку статті ми обрали стратегію перекладу на рівні слова, оскільки в цьому разі англійські та українські речення мають аналогічну структуру. Під час перекладу були збережені всі граматичні норми та логічний хід думки.

Усі вжиті терміни (*keyboard, key, Major Scale, note, triad, progression, root*), окрім самотійно вжитого терміна *chord*, мають одне конкретне значення в межах музичної терміносистеми, але загалом є полісемантичними. У перекладі використано наявні в українській мові прийнятні еквіваленти. Для перекладу терміна *chord* (акорд) використано прийом калькування.

У процесі перекладу виразу *go up the keyboard* використано прийом описового перекладу («граємо висхідну мелодію» для адекватної передачі смислу речення). З цією ж метою під час перекладу мало місце додавання («мелодія»).

У наступному тексті «The Symphony» [6] йдеться про особливості такого музичного жанру, як симфонія. Розглянемо уривок.

The *symphony* was a very important form during the Classical and Romantic periods. A *symphony* is a *large-scale orchestral work* intended to be played in the concert hall. It is usually in four *movements*. The standard Classical form is:

- 1st movement: *Allegro (fast)* in *sonata form*
- 2nd movement: *Adagio*
- 3rd movement: *Minuet* (a dance with three beats in a bar)
- 4th movement: *Allegro*.

Notice that the first *movement* is in *sonata form*. *Sonata form* has three main sections: *exposition*, *development* and *recapitulation*.

Пропонується такий варіант перекладу цього уривку:

● *Симфонія* була дуже важливою формою за часів класицизму та романтизму. Симфонія – це великий за обсягом оркестровий твір, який має виконуватися в концертній залі. Вона зазвичай складається з чотирьох дій. Стандартна класична форма симфонії така:

- перша дія: *алегро* (швидко) у сонатній формі;
- друга дія: *повільно*;
- третя дія: *менуєт* (танок із трьома долями у такті);
- четверта дія: *алегро*.

Зауважте, що перша дія виконується у сонатній формі. Сонатна форма має три основних форми: експозиція, розробка, реприза.

Терміни, наведені у цьому матеріалі, мають різне походження та семантичні особливості. Такі терміни, як *symphony*, *orchestral*, *allegro*, *adagio*, *sonata*, *minuet*, перекладено за допомогою таких лексичних трансформацій, як транскрипція і транслітерація, адже вони не мають безпосередніх еквівалентів в українській мові, мають єдине значення і є виключно запозиченнями. У зв'язаному словосполученні *large-scale orchestral work* полісемантичне слово *scale*, на відміну від першого тексту, не є складником музичної терміносистеми зі значенням «гама», тому його перекладено українською мовою згідно зі словниковим еквівалентом «обсяг».

Такі терміни, як *movement*, *beat*, *bar*, *exposition*, *development*, *recapitulation*, є багатозначними. У процесі роботи над ними важливо мати на меті підбір вірних лексичних одиниць музичної термінологічної системи української мови та адекватний коректний переклад.

У тексті «Nekrasov Academic Russian Orchestra of Radio and Television» [7] проаналізовано та перекладено такі уривки:

● The *Orchestra* performs with the *soloists* of The *Bolshoy Theatre of Russia*, *Novaya Opera Theatre*, *Stanislavsky and Nemirovich-Danchenko Musical Theatre*, and other theatres;

● with world-class *instrumentalists* on the *domra*, *balalayka*, *bayan*, *accordion*, *violin*, *violoncello*, *saxophone*, *piano*. (...) Thanks to the unique *timbre* of the Russian *folk instruments* the *Orchestra* has beautiful fluent sound.

● Оркестр виступає з солістами Великого Театру Росії, театру Нова Опера, Музичного театру Станіславського та Немировича-Данченка та інших театрів; із виконавцями світового рівня, які грають на домрі, балалайці, баяні, акордеоні, скрипці,

віолончелі, саксофоні, фортепіано. Завдяки унікальному тембру народних інструментів оркестр має побіжне звучання.

У процесі перекладу цього уривку одним з основних засобів була транслітерація, що зумовлено великою кількістю власних назв у тексті. Не менш значущою лексичною трансформацією виступила транскрипція, яка була використана під час перекладу деяких музичних інструментів (*domra*, *balalayka*, *bayan*, *accordion*).

Активно використано лексичною трансформацією також стало калькування, яке є доцільним у процесі перекладу таких лексичних одиниць музичної терміносистеми, як «orchestra», *violoncello*, *saxophone*, *piano*».

Перекладаючи термін «*instrumentalist*», ми вдалися до такої перекладацької трансформації, як генералізація, змінивши видове, часткове поняття родовим, узагальненим. Це зумовлено тим, що термін «*instrumentalist*» англійської мови є більш абстрактним, ніж його еквівалент «інструменталіст» в українській мові.

Наступний текст «*Rhythm and metre*» [8] пояснює особливості таких понять, як ритм та метр.

– *Tempo* is measured in *BPM*, or *Beats Per Minute*. Sometimes the *tempo* is written at the beginning of the music. *Tempo* and stylistic feel are often indicated in classical music by Italian terminology.

Rhythm notation shows the duration of a note.

- the *semibreve* lasts for four *crotchet beats*
- the *minim* lasts for two *crotchet beats*
- the *quaver* lasts for half a *crotchet beat*
- the *semiquaver* lasts for a quarter of a *crotchet beat*

Time signatures contain two numbers:

- the top number indicates the number of *beats* in each *bar*
- the bottom number is a symbol to indicate the type of *beat*

Symbols for the bottom number are:

4 = *crotchet beats*

8 = *quaver beats*

2 = *minim beats*

Темп вимірюється у долях на хвилину. Іноді темп пишеться на початку музичного твору. Темп та настрій виконання часто вказані у класичній музиці за допомогою італійської термінології.

Ритмові позначки демонструють тривалість ноти.

- Ціла нота триває чотири чверті;
- половина нота триває дві чверті;
- одна/восьма нота триває половину чверті;
- одна/шістнадцята нота триває чверть чверті.

Позначки часу мають дві цифри:

- верхня цифра позначає кількість долей в одному такті;
- нижня цифра є символом, який позначає тип долі.

Символи нижньої позначки:

4 = четвертні долі,

8 = восьмі долі,

2 = половинні долі.

У цьому тексті нам зустрілися власне англійські елементи музичної термінологічної системи, такі як *minim*, *quaver*, *semiquaver*, які разом із терміном *semibreve* були перекладені українською мовою методом декомпресії. Це зумовлено тим, що відсутнє в мові оригіналу друге слово «нота» є передбаченим згідно зі складом термінів, їх суті та контекстом. Отже, використано вищезазначену кількісну трансформацію з метою найбільш коректної передачі змісту речення. І, навпаки, словосполучення «*crotchet beat*» ми переклали методом компресії.

сії, адже український еквівалент «чверть» вже включає в себе поняття «доля» (четвертна доля).

Власне аббревіатура *ВРМ* не має аналогів у складі української музичної термінології, тому під час перекладу речення, в якому вона була вжита, використано прийом опущення і перекладено лише її розгорнутий варіант.

Такі терміни, як *rhythm*, *note* та італійський термін «*tempo*», мають свої аналоги в українській термінологічній системі і були перекладені методом транскрипції.

Висновки. Під час перекладу були збережені всі граматичні норми та логічний хід думки. Широко використано прийоми калькування, описового перекладу, додавання. Інтернаціональні терміни перекладено за допомогою таких лексичних трансформацій, як транскрипція і транслітерація. Багатозначні терміни перекладаються за допомогою відповідних еквівалентів музичної термінологічної системи української мови. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у створенні контекстного словника перекладу музичної термінології.

Література:

1. Аронова Е. И. Графические образы музыки: Культурологический, практический и информационно-технический взгляды на современную музыкальную нотацию. Новосибирск : Сиб. унив., 2001. 232 с.
2. Кирилина Л. А. Русские переводы немецких музыкальных трактатов XVIII века. Русские и немцы в XVIII веке: встреча культур. Москва, 2000. С. 84–91.
3. Петровская О. С. Формирование и развитие музыкальной терминологии исполнительского искусства : на материале русского, итальянского, английского, французского языков : дис. ... канд. филол. наук. Ростов-на-Дону, 2009. 150 с.
4. Топорская А. Ю. Структурно-семантический и функционально-парадигматический анализ терминологии театрального искусства : дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1997. 196 с.
5. Learn To Play Piano – A Complete Beginners Guide – Piano Lessons. URL: <https://www.pianolessons.com/piano-lessons/learn-to-play-piano.php>.
6. Mozart – Symphony No. 40: movement 1 – Revision 2 – GCSE Music ... URL: <https://www.bbc.com/bitesize/guides/ztthrdm/revision/2>.
7. Music A New Season of Opera Dawns at the Bolshoi The Bolshoi ... URL: <https://www.themoscowtimes.com/.../a-new-season-of-opera-..>
8. Tempo, metre and rhythm – Revision 1 – GCSE Music – BBC Bitesize. URL: <https://www.bbc.com/bitesize/guides/zs9wk2p/revision/1>.

Панченко Е. И. Способы перевода английской музыкальной терминологии на украинский язык

Аннотация. В статье в общем виде ставится проблема перевода терминологии. Эта проблема является актуальной, поскольку украинская терминология бурно развивается, при этом оптимизируются разные ее отрасли, в частности музыкальная. Английское музыкальное творчество, в частности песни, является чрезвычайно популярным во всем мире, потому важно правильно и современно переводить английскую музыкальную терминологию. Мы проанализировали переводы на украинский язык текстов, связанных с музыкальным искусством, а именно: публицистических текстов, где идет речь об истории и интересных фактах относительно развития современных музыкальных направлений (джаз, блюз, хип-хоп и др.); текстов, где идет речь о собственно классической музыке и таких жанрах и формах музыкальных произведений,

как опера, балет, симфония, концерт, соната и тому подобное; материал, теоретическое и практическое содержание которого направлено на овладение игрой на музыкальном инструменте. В статье мы ставим целью исследование типичных стратегий перевода английской музыкальной терминологии на украинский язык. Для достижения этой цели необходимо решить такие задачи, как накопление фактического материала, создание перевода или сравнения существующих переводов и определение самых распространенных средств перевода. Для перевода отрывка статьи мы выбрали стратегию перевода на уровне слова, поскольку в этом случае английские и украинские предложения имеют аналогичную структуру. Во время перевода были сохранены все грамматические нормы и логический ход мысли. Широко использованы приемы калькирования, описательного перевода, добавления. Интернациональные термины переведены с помощью таких лексических трансформаций, как транскрипция и транслитерация. Многочисленные термины переводятся с помощью соответствующих эквивалентов музыкальной терминологической системы украинского языка. Перспективы дальнейшего исследования мы видим в создании контекстного словаря перевода музыкальной терминологии.

Ключевые слова: терминология, перевод, переводческие трансформации, транскрипция, транслитерация, калькирование.

Panchenko O. Ways of translating English musical terminology into Ukrainian

Summary. In the article the problem of translation of terminology is regarded generally. This problem is relevant, as Ukrainian terminology is developing stormily, its different branches are being optimized, in particular the musical one. English musical creative activity, in particular songs, is extraordinarily popular in the whole world, that is why it is important to translate English musical terminology correctly and contemporarily. We have analysed translations of English texts, related to the musical art, namely: publicistic texts, where it goes about history and interesting facts in relation to development of modern musical directions (jazz, blues, hip-hop and others); texts, where it goes about classic music and such genres and forms of pieces of music, as opera, ballet, symphony, concert, sonata and others like that; material theoretical and practical maintenance of which concerns playing a musical instrument. In the article we set the purpose research typical strategies of translation of English musical terminology into Ukrainian. To achieve this purpose it is necessary to solve such tasks, as accumulation of factual material, creation of translation or comparison of existent translations and determination of the most widespread means of translation. For this translation of the fragment of an article we have chosen strategy of translation at the level of word, as in this case English and Ukrainian structures have an analogical structure. During translation all grammatical norms and logical current of thought were stored. The receptions of loan, descriptive translation, addition are widely used. International terms are transferred by means of such lexical transformations, as transcription and transliteration. The polysemantic terms are transferred by means of corresponding equivalents of the musical terminology system of Ukrainian. The prospects of further research we see in creation of context dictionary of translation of musical terminology.

Key words: terminology, translation, translating transformations, transcription, transliteration, loan.

ЗМІСТ

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Агафонова К. В.

ЦІЛЬОВА ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМА ЯК СКЛАДНИК СУЧАСНОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ.....	4
---	---

Башиук Н. П.

КОНЦЕПТ GELD/ГРОШІ В ПАРЕМІЯХ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.....	9
---	---

Bulach D. I., Radetska S. V.

WAYS OF THE CATEGORY OF EXPRESSIVENESS ACTUALIZATION IN TEXTS OF DIFFERENT LANGUAGE STYLES.....	13
--	----

Гаман І. А.

ІЛЛОКУТИВНІ АКТИ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПУТІВНИКАХ ПО ЗООПАРКУ.....	17
---	----

Гарлицька Т. С.

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ ЖАРГОНІЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ).....	20
--	----

Hnedko T. M., Bohachuk M. V.

CONTRASTIVE ANALYSIS OF MILITARY TERMINOLOGY IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	24
---	----

Гончарук Р. А.

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ХУДОЖНЬОГО МОВЛЕННЯ Г. ГЕЙНЕ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ «RATCLIFF» ТА «GÖTTERDÄMMERUNG»).....	27
---	----

Горецька А. С., Туришева О. О., Єгорова О. І.

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ТОП-10 «МОЛОДІЖНОГО СЛОВА РОКУ 2018».....	30
---	----

Городиловська Г. П.

МИСТЕЦЬКА ЛЕКСИКА ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ МЕТАФОР І ПОРІВНЯНЬ В ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ Р. ІВАНИЧУКА.....	33
---	----

Dzykovych O. V., Pysarenko A. O.

PHÄNOMEN DER POLITISCHEN KORREKTHEIT UND TABUISIERUGEN IN DER MULTIKULTRELLEN GESELLSCHAFT.....	37
--	----

Дочу А. Р.

ТЮРКІЗМИ-НЕОЛОГІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	40
---	----

Yemets O. V.

SUBSTANTIVATION AS A TYPE OF FOREGROUNDING IN MODERN ENGLISH LITERARY AND NEWSPAPER TEXTS.....	43
---	----

Карамян К. Г., Подвойська О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ПОЕЗІЇ Г. ГЕЙНЕ.....	46
---	----

Коваленко Л. А.

КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ НОНСЕНСУ НА МАТЕРІАЛІ ЛІМЕРИКІВ Е. ЛІРА.....	49
--	----

Козоріз І. С., Куцак А. Ю.

АНГЛІЙСЬКА МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ В ТЕКСТАХ РІЗНИХ СТИЛІВ.....	52
---	----

Козоріз І. С., Нікітенко О. В.

ІДІОСТИЛЬ ШАРЛОТТИ БРОНТЕ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ДЖЕЙН ЕЙР».....	55
---	----

Kolosova S. O., Zubkova K. V.

TERMS OF PSYCHOLOGY AND WAYS OF THEIR CREATION IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	58
---	----

Короткова С. В.

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦИАЛЬНОГО ТЕКСТА В СОВРЕМЕННОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ.....	61
---	----

Матюшенко О. С., Туришева О. О.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС ОБСЦЕНІЗМІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....	64
--	----

Мелещенко О. О. ІНТЕРФЕЙС МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО ДОВЕДЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ТВІТТЕРУ Д. ТРАМПА).....	67
Микитюк О. Р. ПОНЯТТЄВА БАЗА ТЕРМІНА НАЦІОНАЛІЗМ (ЗА ТЕКСТАМИ ДМИТРА ДОНЦОВА).....	71
Науменко А. М. ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ПСЕВДОУКРАЇНОЗНАВСТВА.....	74
Овчаренко Н. І. ФАХОВА МОВА В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	78
Петренко Є. М. ДО ПРОБЛЕМИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙ.....	81
Петров-Расторгуєв Є. Є., Кудрявцева Н. С., Карпенкова Н. Ю. ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ-ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	85
Podvoiska O. W. DER WORTSCHATZ DER KOCHKUNST ALS OBJEKT DER SPRACHWISSENSCHAFTLICHEN FORSCHUNG.....	88
Понікарьова А. Ю. АРГУМЕНТАТИВНО-СУГЕСТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ П'ЯТИКОМПОНЕНТНИХ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ ІЗ ВКРАПЛЕННЯМ ПІДРЯДНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЧНИХ ПРОМОВ Б. ОБАМИ ТА Д. КЕМЕРОНА).....	92
Попівняк О. О. ТАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ПРАНК-ДЗВІНКАХ ДО ВІДОМИХ ОСОБИСТОСТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....	96
Pradivlianna L. M. PHONO-SEMANTIC ASPECTS OF SURREALIST POETRY.....	101
Radetska S. V. FUNCTIONING OF THE CONVERSIONS IN THE ENGLISH TESTS OF THE LITERARY, SCIENTIFIC, AND JOURNALISTIC STYLES: COMPARATIVE ANALYSIS.....	104
Романова Н. В. СЕМАНТИЧНІ ВИЯВИ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ф. ДЮРРЕНМАТТА «DAS VERSPRECHEN»).....	107
Сердюк А. М. АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ЛАТИНСЬКИХ АФОРИЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЮРИДИЧНИХ І РЕЛІГІЙНИХ ФОРМУЛ).....	112
Стефанова Н. О. НОВІ МЕТОДИКИ ОПРАЦЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АСОЦІАТИВНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ КОМП'ЮТЕРНОЇ СИСТЕМИ «STIMULUS» О.Ф. ЗАГОРОДНЬОЇ).....	115
Стеценко Д. В., Подвойська О. В. КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНОГО АНІМАЦІЙНОГО ДИСКУРСУ.....	120
Фаріон І. Д. СУСПІЛЬНИЙ СТАТУС СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ КРІЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ (ДІАХРОННИЙ АСПЕКТ: XVI – XVII СТ.).....	123
Tschepurna Z. V. DIE FUNKTIONSWEISE DES DEUTSCHEN JUGENDSLANGS.....	127

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Абабілова Н. Н. ЗАСТОСУВАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	132
Божко Т. Ю., Возненко Н. В. СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ КОМЕРЦІЙНОЇ РЕКЛАМИ.....	135

<i>Гаргаун В. В., Вінниченко М. Ю.</i> ОСНОВНІ ТРУДНОЩІ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	138
<i>Гончаренко Л. О.</i> ПРИНЦИП ПОБУДОВИ ЗАНЯТЬ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ.....	141
<i>Гриднева С. А., Гончаренко Н. В.</i> МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАДАЧ ЧИ ЛЮДИНА-ПЕРЕКЛАДАЧ?.....	144
<i>Зайченко Н. Ф., Паламарчук О. Л.</i> ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗНОЇ СТРУКТУРИ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА (НА ПРИКЛАДІ ВІРША МАРИНИ ЦВЕТАСВОЇ «ЧИТАТЕЛИ ГАЗЕТ» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО Й ЧЕСЬКОГО ПЕРЕКЛАДІВ).....	147
<i>Калишак Т. Т., Серебрякова Г. Ю.</i> ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ.....	153
<i>Kalishchak T. T., Knysh Ye. V.</i> INTERNATIONAL VOCABULARY AND METHODS OF ITS TRANSLATION.....	156
<i>Копильна О. М.</i> ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ.....	159
<i>Костюніна Є. І., Радецька С. В.</i> РЕАЛІЇ-ТОПОНІМИ У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ.....	162
<i>Кривов Є. С., Кудрявцева Н. С.</i> ТЕРМІНОЛОГІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ: НОМІНАТИВНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ.....	165
<i>Кудрявцева Н. С., Гнатишина А. С.</i> СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ РОМАНАХ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ДЖ. ХАРРІС «ШОКОЛАД»).....	168
<i>Кудрявцева Н. С.</i> ЛІНГВІСТИЧНА ВІДНОСНІСТЬ І МОЖЛИВІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ: ПЕРЕГЛЯД ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ МОВИ НА МИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ.....	171
<i>Любчук Н. В.</i> ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ АНТРОПОНІМІВ І ТОПОНІМІВ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЗМІ.....	175
<i>Мазур О. В., Новицька Е. Е.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ У ЦИКЛІ КНИГ ДЖ. МАРТИНА «ПІСНЯ ЛЬОДУ Й ПОЛУМ'Я».....	179
<i>Мазур О. В., Оришечко-Бартоха Т.</i> МЕТОДОЛОГІЯ КРИТИКИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	183
<i>Мазур О. В., Сторожук О. І.</i> СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ТЕРМІНИ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ.....	188
<i>Панченко О. І.</i> ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ.....	192

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 37 том 4, 2018

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Семенченко Ю.С.

Підписано до друку 28.12.2018 р. Формат 60х84/8. Обл.-вид. арк. 27,51, ум.-друк. арк. 23,02.

Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0419/72.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)

Україна, м. Херсон, 73021, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua